

FETİHNÂME-İ TÛNUS VE HALKU'L-VÂD

Akdeniz'deki Bir Hâkimiyet Mücadelesinin Manzum Tasviri

(İnceleme-Tenkitli Metin-Diliçi Çeviri)

RUMÛZÎ

(ö. 1582'den önce)

Hazırlayan

Muhammed Emir TULUM

Paradigma Akademi

FETİHNÂME-İ TÛNUS VE HALKU'L-VÂD

Akdeniz'deki Bir Hâkimiyet Mücadelesinin Manzum Tasviri

(İnceleme-Tenkitli Metin-Diliçi Çeviri)

RUMÛZÎ

(ö. 1582'den önce)

Hazırlayan

Muhammed Emir TULUM

ISBN: 978-625-6957-58-9

Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu: Nevin SUR

Dizgi&Kapak: Himmet AKSOY

Kitap kapağındaki minyatür, fetihnamede yer alan VII. minyatürdür

Matbaa

Meydan Baskı Fotokopi

Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Mart 2023

Paradigma Akademi

Muhammed Emir TULUM

Dr. Muhammed Emir Tulum: 1987 yılında Kocaeli’de doğdu. İlk öğrenimini Kocaeli, orta öğrenimini Giresun’da tamamladı. 2004 yılında kayıt yaptırdığı Gazi Üniversitesi Çorum Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden 2008 yılında mezun oldu. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda başladığı yüksek lisans eğitimini “Yenişehir-i Fener Müftüsü İzzet Divanı (İnceleme-Metin)” başlıklı teziyle 2014 yılında tamamladı. Süreç içerisinde kamu ve özel kurumlarda öğretmenlik yaptı. 2014 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda (Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı) başladığı doktora eğitimini, TÜBİTAK BİDEB 2211A Yurt İçi Doktora Bursu desteğiyle sürdürdü ve “Osmanlı Edebiyatında Manzum Fetihnameler” başlıklı teziyle 2022 yılında tamamladı. Akademik yayın çalışmaları ile editörlük işleri sürdürmektedir.

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatı edebî hususiyetleri yanında tarih, iktisat, tıp, sosyoloji gibi çeşitli disiplin ve bilimlerle ilişkilere sahip bir edebiyat geleneğidir. Bu edebiyat geleneğinde kaleme alınan eserler muhtevalarına göre edebî türlere ayrılmış olup fetihnameler de bu türlerden biridir. Düzenli bir ordu tarafından gerçekleştirilip fetihle sonuçlanan seferleri konu alan fetihnamelerin kahir ekseriyeti mensur, bir kısmı manzum-mensur, bir kısmı da manzum şekilde yazılmıştır. Fetihnameler dönem olarak XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar yazıl原因mış, manzum fetihnameler ise XVI. yüzyılda kümelenmiştir. II. Selim (ö. 982/1574) döneminin sonlarında, Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596) önderliğinde gerçekleştirilen 1574 tarihli Tunus seferini konu alan Rumûzî'nin (ö. 1582'den önce) *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi* de bu yüzyılda kaleme alınmıştır. Fetihname, tarafımızca daha önce yapılan bir çalışmada tanıtılıp manzum fetihname incelemelerine dâhil edilmiş ve manzum fetihnamelerle mukayeseli olarak şekil ve muhteva yönünden değerlendirilmiştir.¹ Mevcut çalışmada ise önce çalışmanın giriş bölümü olarak Akdeniz ile Kuzey Afrika'da Akdeniz'in önemli mevkillerinden birinde bulunan Tunus'un tarihî ve coğrafi önemine dair bilgiler aktarılmıştır. Birinci bölümde müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra fetihnamenin şekil ve muhteva hususiyetleri ile edebî yönü genişletilmiş incelemeyle sunulmuştur. Bu noktada önce fetihnamenin ulaşılabilen nüshaları hakkında malumat verilip şekil özellikleri açıklanmıştır. Ardından, muhteva incelemesine geçilmiştir. Bu kısımda eserin geniş bir özeti

¹ Bk. M. Emir Tulum, *Osmanlı Edebiyatında Manzum Fetihnameler* (İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 448-475, 556-806.

sunulduktan sonra eserde zikri geçen şahıslar ile menzil/konak ve mekânlar hakkında tarih araştırmalarından da yararlanılan bir inceleme sunulmuş, ayrıca menzil/konaklar güncel haritalar üzerinden gösterilmiştir. Bu kısmın sonunda, eserdeki sosyal hayata dair bazı hususlara da değinilmiştir. Eserin edebî değerini ele aldığımız kısımda, önce eserdeki aruz ve kafiye uygulamalarına dair muhtasar bir inceleme aktarılmış, ardından fetihnâmenin dil ve belagat yönü ele alınmıştır. Son olarak, birinci bölümdeki incelemelerden çıkarılan sonuç ifade edilmiştir. İkinci bölümde tenkitli metin için seçilen nüshaların hususiyetleri belirtildikten sonra tenkitli metin ve diliçi çeviride takip edilen usuller açıklanmıştır. Ardından, nüshalar içinden fetihnameyi ihtiva eden iki nüshanın tenkitli metni diliçi çevirisiyle birlikte sunulmuştur. Diliçi çeviriyle metnin geniş bir çevre tarafından daha kolay anlaşılabilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonunda ek bilgiler olarak Tunus ve etrafını gösteren bazı haritalara yer verilmiş, fetihnâmenin tenkitli metni verilen iki nüshasından bazı varaklar örneklendirilmiş, eserde zikri geçen özel isimlerin dizini ilgili beyit numaralarına atıflarla sunulmuş, son olarak fetihnamedeki bazı deyimssel ifadeler örnek beyitlerle aktarılmıştır.

Fetihnamede takip edilen yazım kuralları hususunda genel olarak TDK'ya uyulmuş olup özel isimlerin yazımında ise TDV İslâm Ansiklopedisi'nin yazım usulü tercih edilmiştir. Fetihname, gazavatname gibi türlere dair isimlendirmelerde TDK'ya uyularak Farsça asıllı nâme kelimesi şapkasız olarak (name) yazılmıştır. Ancak, zikri geçen herhangi bir kaynak eserin ismindeki fetihnâme veya gazavatnâme şeklindeki literatüre yansımış adlandırmalar için şapkalı ifade korunmuştur. Fetihname özetlenirken, karşılaşılan terimlerin ilk geçtiği yerlerde dipnot olarak açıklamaları verilmiştir. Bu terimlerin eserin minyatürlerinde rastlanılan çizimleri var ise o minyatürler de belirtilmiştir. Fetihnâmenin özet ve incelemelerinde aktarılan hicri tarihlerin miladi tarih karşılıkları TTK'nın Tarih

Çevirme Kılavuzu'ndan çevrilerek aktarılmıştır. Hicri tarihler ile miladi tarihlerin gösteriminde bu tarihler arasına eğik çizgi (/) işareti konmuştur. Ancak, ilerleyen cümlelerde aynı yılın sadece gün ve/veya ayı belirtilmiş ise ilgili tarihin miladi karşılığı parantez içinde gösterilmiştir. Kaynaklara atıflar için İSNAD Atıf Sistemi'ne bağlı kalınıp dipnotlu atıf usulü uygulanmıştır.

Tenkitli metin neşrinin usul ve esasları hakkında yönlendirmelerde bulunan, ayrıca fetihnamenin çeviri yazı metnini okuyup düzeltmeler yapan Prof. Dr. Sadık Yazar'a, eserdeki Farsça şiirlerin Türkçe'ye tercümesinde yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Kılıç'a, diliçi çeviride bazı ifadelerin anlam karşılıklarını bulmama katkı sağlayan Yazma Eser Uzmanı Dr. Göker İnan'a, çalışmalarımı destekleyen aile ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xi
TABLOLAR VE RESİMLER LİSTESİ	xiii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xiv

GİRİŞ..... 1

1. Akdeniz'in Tarihî ve Coğrafi Önemi 1
2. Tunus ve Halkulvâd'ın Tarihî ve Coğrafi Özellikleri 2

İNCELEME 9

I. BÖLÜM 9

RUMÛZÎ VE *TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ* 9

A. RUMÛZÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ..... 9

B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ 12

1. Nüshaları 12
2. Biçimsel Özellikleri 18
3. Yazım Tarihi, Yeri ve Sebeb-i Telifi 25
4. Eserin Muhtevası..... 28
 - 4.1. Eserin Özeti 28
 - 4.2. Şahıslar 50
 - 4.3. Seferin Menzilleri ve Mekânlar 63
 - 4.4. Sosyal Hayat Unsurları..... 79
5. Eserin Edebî Değeri 82
 - 5.1. Aruz ve Kafiye Kullanımı 82
 - 5.2. Dil ve Belagat İncelemesi..... 86
6. Sonuç..... 103

II. BÖLÜM.....	107
TENKİTLİ METİN.....	107
A. TAKİP EDİLEN USUL	107
1. Tenkitli Metin İçin Seçilen Nüshalar Hakkında.....	107
2. Hazırlanan Tenkitli Metinde Takip Edilen Usul	112
3. Diliçi Çeviride Takip Edilen Usul.....	121
B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ.....	123
 KAYNAKÇA	 489
EKLER.....	497
Ek 1: Osmanlı Dönemi Akdeniz, Afrika ve Tunus Eyaleti Haritaları.	497
Ek 2: <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'nin T ve NÜ Nüshalarından Varak Örnekleri.....	500
Ek 3: <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Özel İsimler Dizini ..	511
Ek 4: <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Deyimsel İfadeler	518

KISALTMALAR

akt.:	Aktaran
b.:	Beyit
bk.:	Bakınız
haz.:	Hazırlayan
ed.:	Editör
k.:	Kaside
Ktp.:	Kütüphanesi
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
nr.:	Numara
NÜ:	İÜ Nadir Eserler Ktp. nüshası
ö.:	Ölüm yılı
s.a.v.:	Sallallâhü aleyhi ve sellem
T:	Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. nüshası
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.:	Tahkik
TSMK:	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK:	Türk Tarih Kurumu
TY:	Türkçe Yazmaları
v.:	Varak
vb.:	ve benzerleri
yy.:	Yüzyıl

TABLÖLAR VE RESİMLER LİSTESİ

Tablo 1. <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Gazeller Listesi	19
Tablo 2. <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Tarih Manzumeleri Listesi	20
Tablo 3. <i>Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi</i> 'ndeki Kıt'alar Listesi	21
Resim 1: Pîrî Reis, <i>Kitâb-ı Bahriye</i> , Tunus Kenti	5
Resim 2: D'Ohssan, <i>Tableau General de l'Empire Othoman</i> , 1820, Yalı Kasrı.	78

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

آ	Ā, ā, A, a, E, e	ص	Ş, ş
ب	B, b	ض	Ḑ, ḑ, Ž, ž
پ	P, p	ط	Ṭ, ṭ
ت	T, t	ظ	Ẓ, ẓ
ث	Ṣ, ṣ	ع	‘
ج	C, c	غ	Ġ, ġ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	Ḥ, ḥ	ق	Ḳ, ḳ
خ	Ḫ, ḫ	گ, ك	K, k, G, g, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Ẓ, ẓ	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, ū, ō
ژ	J, j	ه	H, h, E, e, A, a
س	S, s	ی	Y, y, I, ı, Ĭ, i, Ī, ī
ش	Ş, ş	ء	A, a

GİRİŞ

1. Akdeniz'in Tarihî ve Coğrafi Önemi

Akdeniz, dünyamızın etrafı karalarla kaplı en büyük iç denizi olup bu sebeple Mediterranean Sea/Bahru'l-mutavassıt şeklindeki yaygın isimlendirmelerle anılmıştır. Batıda Cebelitârik Boğazı'yla Atlas Okyanusu'na, doğuda da Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e, dolayısıyla Hint Okyanusu'na bağlanır. Orta kesimlerinde Sicilya ile Tunus arasında en fazla darlaşan bu denizin doğusunda kalan kısmına Doğu Akdeniz, batısında kalan kısmına ise Batı Akdeniz havzası denilir. Akdeniz'in asıl geniş ve kesintisiz kısmı Tunus ile Suriye arasında uzanan doğu kesimi olup geri kalan kesimlerin aralarında kara parçaları, adalar ve yarımadalar mevcuttur.² Osmanlılar İstanbul Boğazı'nın kuzeyinden başlayıp Marmara ve Ege Denizi ile Cebelitârik Boğazı'na kadar uzanan bu denize Bahr-i Sefid/Bahr-i Ebyaz (Akdeniz) demişlerdir. Ayrıca Bahr-i Rûm olarak da anılmıştır.

Tarih boyunca dünyanın en fazla devlet kurulmuş olan bölgesi Akdeniz'dir. Milattan üç bin yıl öncesinden başlayarak Miken, Akha, Yunan, Fenike, Kartaca gibi milletler bu bölgede medeniyetler meydana getirmiş, Romalılar ise bu bölgenin en uzun ömürlü devletine sahip olmuşlardır. Milattan sonra VII. yüzyılda İslam'ın yayılmasıyla birlikte sonra Suriye, Filistin ve Mısır, bir müddet sonra Kıbrıs Adası Müslümanlar tarafından fethedilmiş, VIII. yüzyılın başlarında da İspanya ele geçirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde İzmir bölgesinin hâkimiyetini elinde bulunduran Çaka Bey Midilli, Sakız ve diğer bazı adaları ele geçirmiş Anadolu

² Metin Tuncel, "Akdeniz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/229.

beylikleri döneminde ise Aydınöğlu Umur Bey Akdeniz'deki bazı adalara ve Rumeli kıyılarına seferler düzenlemiştir.

Bölgedeki etkinliğine bakıldığında, Osmanlı Devleti Gelibolu ve İstanbul'u fethinden sonraki yüzyılda Suriye (1516), Mısır (1517), Cezayir (1529), Tunus (1534) ve Trablusgarp'ı (1551) topraklarına katmıştır. Ayrıca Akdeniz üzerinde stratejik önemleri olan Rodos (1522) ve Kıbrıs (1571) adaları da fethedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda pekişen Akdeniz hâkimiyeti XVII. yüzyılda da sürmüş, XVIII. yüzyılda ise bu bölge Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin bu denizdeki hâkimiyeti azalmıştır. İngiltere Malta, Kıbrıs ve Mısır üzerinde hâkimiyet kurmuş, Fransa da Cezayir ve Tunus'u himayesine almıştır. XX. yüzyıl başlarında ise İtalya'nın Kuzey Afrika'daki Trablusgarp gibi Akdeniz'deki son Osmanlı topraklarını ele geçirmesiyle bu bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti tamamen sonlanmıştır.³

2. Tunus ve Halkulvâd'ın Tarihî ve Coğrafi Özellikleri

Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* adlı denizciliğe dair eserinde Tunus şehrinin tarihî ve coğrafi özelliklerini, o dönemin vasıflarına ve şartlarına göre anlatmıştır. Rumûzî'nin fetihnâmesinde konu aldığı Tunus seferinin gerçekleştiği yıl (1574) ile Pîrî Reis'in eserini tamamladığı yıl (1526) arasında yakınlık olduğundan Pîrî Reis'in Tunus şehri hakkında aktardığı bilgiler o dönemin şartlarını anlamak açısından önem arz edebilir. Pîrî Reis'in eserindeki açıklamalarına göre Tunus şehri mağrip bölgesinin en büyük şehri olup bu bölgenin merkezi konumundadır ve buranın yöneticileri Ömer bin Hattâb soyundan gelmektedir. Buranın padişahlarından biri olan ve kendisine Mevlayî Ferin denilen bir kişi Tunus'ta idari düzen ve işleyişi tesis etmiştir. Onun ardından oğlu Mevlayî Osman, sonra

³ İdris Bostan, "Akdeniz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/231-234.

onun oğlu Mevlayî Hasan, sonra da onun oğlu Mevlayî Muhammed tahta çıkmıştır. Pîrî Reis, bu son padişahı ve onun ardından gelen Mevlayî Hasan'ın padişahlık yıllarını gördüğünü belirtmektedir.

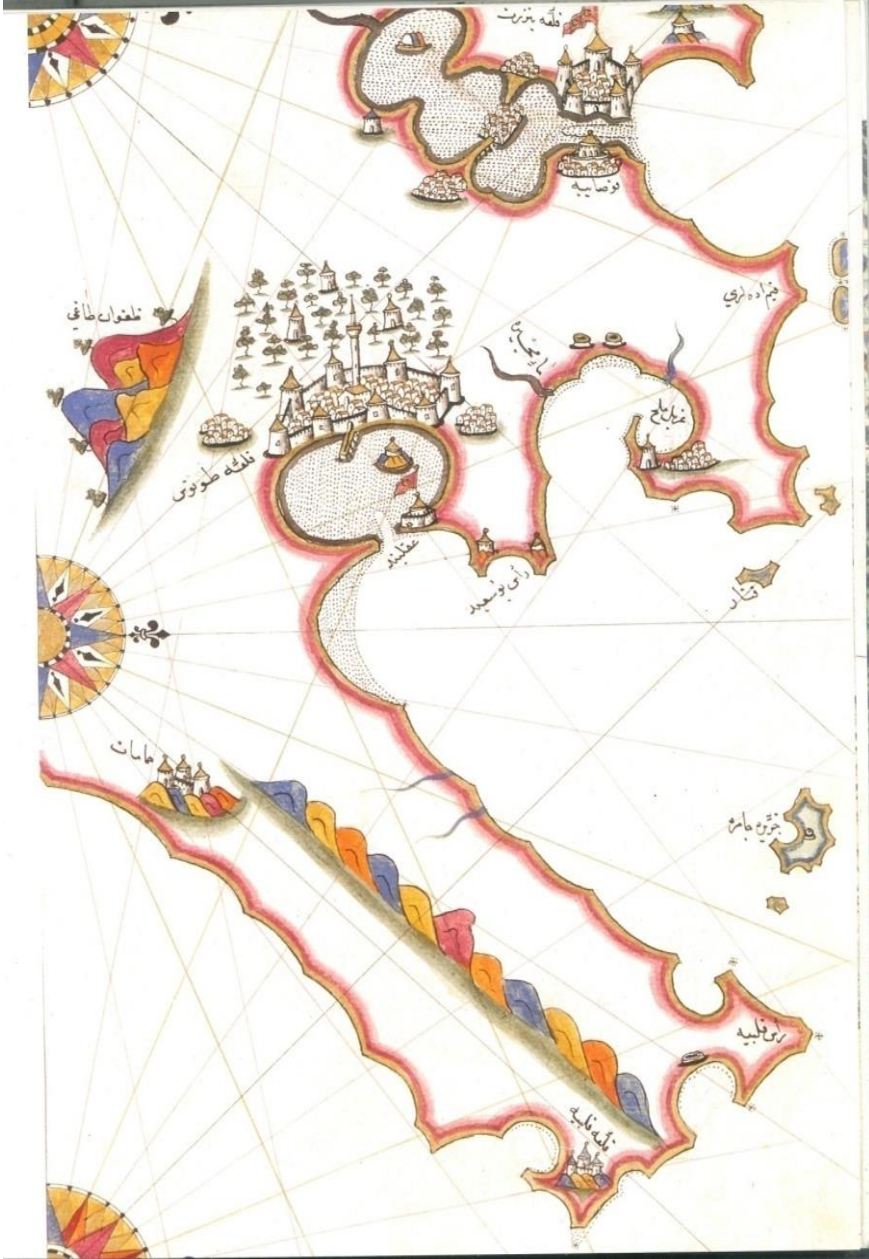
Tunus şehri (o dönemde) doksan bin hane olup şehrin önünde Halku'l-vâd adlı bir göl vardır. Bu göl yolu kullanılırsa sandalla Tunus'a dokuz mil mesafe⁴ vardır. Karadan dolaşılır ise bu mesafe on iki mildir. Eğer kara yolu kullanılacak ise gölün kıble tarafı ıssız bir sahra olduğundan, daha güvenli olan Yıldız tarafı kullanılır. Tunus şehrinin dışındaki sahralarda bulunan Berrânî adlı Araplar yakaladığı insanların mallarını soyduğu için Tunus sultanı ekinlerin ekileceği ve biçileceği zamanlarda şehirden askerle çıkıp tekrar şehre dönmekte, kışın da dışarı çıkmayıp şehir içinde kalmaktadır. Frenk (Avrupa) şehirlerinden gelen gemiler şehrin dokuz mil önündeki limana gelip burada alışveriş yapmaktadır. Suyu sakın olan bu limanı Tunus şehri koruyamadığından düşman gemileri buraya zorla girip çıkmaktadır. Dolayısıyla Tunus padişahı buraya bir kale yapıp toplar koydurmuştur. Ancak, son yıllarda İspanyollar Mağrip kıyılarındaki bazı kaleleri ele geçirdiğinden, Tunus padişahı da İspanyolların eline geçmesin diye buradaki kaleyi yıktırmıştır. Bu liman ile Kartacine (Kartaca) burnu arası beş mil olup aralarındaki kısım gemilerin demirleyebilmesi için iyi bir konumdur. Kartacine yıldız karşı sivri bir burundur. Buranın güneybatısı tarafında bir akarsu vardır. Bu akarsuyun da iki tarafı bağ ve bahçelere sahip büyük köşklerle doludur. Kartacine burnu ile Garbi'l-Melih arası yirmi beş mil, Tunus ile Garbi'l-Melih arası ise otuz mildir. Tunus Limanı'ndan Camire Adası da kırk beş mildir. Camire, sarp ve ıssız bir adadır. Gemilerin demir atma yeri kıbleye karşı bir yer olup gemiler burada mevcut olan kuyudan içecek su alırlar. Camire Adası'nın güneydoğusu tarafında yumru bir küçük ada daha vardır ve bu ikisinin arasındaki açık denizden Karakalar geçmektedir. Camire Adası'nın kırk beş mil

⁴ Denizcilikte 1852 metrelik mesafe bir mil sayılmıştır (*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, haz. Mehmet Zeki Pakalın (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), "Mil", 2/534).

yıldız tarafında Kalb dedikleri bir döküntü yer vardır. Bu döküntünün bir kısmı su yüzeyinden görünmekte olup gemicilerin buraya dikkat etmesi gerekmektedir. Bu döküntüler ile Kalbiye Burnu arası kible şolok yönünde altmış mildir. Bu ikisinin arasındaki mesafede adaya benzeyen bir dağ vardır. Bu dağın şolok ve kible tarafları sakın sulardır.⁵

Pîrî Reis, Tunus şehrinin tarihî ve coğrafi hususiyetleri hakkında aktardığı bilgilerden sonra Tunus şehrini tasvir eden bir de haritaya yer vermiştir. Aşağıya eklediğimiz bu haritaya göre Kal' a-i Tunus (Tunus Kalesi, şehri) resmin ortasındaki yerdir. Onun sağ üst tarafında Kal' a-i Benzert görünmektedir. Tunus şehrinin sol tarafında Zagvan Dağı, sağ tarafında Mâ-i Mecîre (Mecire Suyu) vardır. Bu ırmağın sağ yanındaki çizmeye benzeyen kara parçasının ucu Garbi'l-Melih'dir. Haritanın sağ altındaki ok temrenine benzeyen burun Re's-i Kalbiye (Kalbiye Burnu) olup buranın diğer tarafında ise Kal' a-i Kalbiye vardır.

⁵ Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye, Denizcilik Kitabı*, haz. Yavuz Senemoğlu (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973), 174-175.

Resim 1: Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Tunus Kenti (NÜ, nr. 6605; akt. Kemal Özdemir *Osmanlı Haritaları* [İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008], 72).

Pîrî Reis'in Tunus hakkında verdiği o döneme dair bilgilerden sonra, güncel araştırmaların Tunus hakkında verdiği bilgileri de şöyle özetleyebiliriz:

Halkulvâd, Tunus'un kuzeyinde Tunus Gölü ile Körfezi arasında uzanan dil üzerinde yer alır. İtalyanlar'ın La Goletta, Fransızlar'ın La Goulette, Araplar'ın Halku'l-Vâdî olarak isimlendirdiği bu yere Osmanlılar Halkulvâd demiştir. Bu kalenin bulunduğu yerde ilk istihkâmın Kartaca şehrinin yıkılmasından sonra⁶ gerçekleştirildiği sanılmaktadır. 1516 yılında Cezayir'i zapt eden Oruç Reis'in 1518'de ölümünden sonra İspanyol donanmasının ilk hedefi hâline gelen Halkulvâd muhtemelen bu tarihlerde yıktırılmıştır. 1534 tarihinde Hızır Reis'in (Barbaros Hayreddin Paşa) kumandanlığındaki Osmanlı donanması, Tunus'la birlikte burayı da zapt edip Osmanlı hâkimiyeti altına almıştır.⁷ Bir yıl sonra Kutsal Roma-Cermen İmparatoru V. Karl (Şarlken), birleşik Haçlı donanmasıyla Tunus'u Osmanlılardan geri alıp Halkulvâd Limanı ve Kalesi'ni kendi askerî üssü yapar. 1535-1574 tarihleri arasında İspanyollar'ın elinde kalan bu yer İspanyolların Akdeniz kıyılarındaki büyük ve müstahkem üslerinden biri hâline gelir.⁸ Cezayir Hâkimi Uluç Ali Paşa (Kılıç, ö. 995/1587) 1569'da Tunus'u ele geçirmişse de Halkulvâd yine İspanyollarda kalmıştı. 1571 tarihine gelindiğinde, Don Juan komutasındaki müttefik Haçlı donanması İnebahtı'da Osmanlı donanmasını imha etmiş, bunun üzerine Osmanlıların özelde Tunus, genelde ise bütün Akdeniz'deki hâkimiyetleri tehlikeye girmişti. Bu olayın ardından 1572 tarihinde Don Juan'ın donanmasıyla Tunus'a saldıracağına dair gelen haberler üzerine, Osmanlı hâkimiyetindeki Tunus'tan İstanbul'a yardım

⁶ Tahir Sezen, *Halkul-vâdî* olarak kaydettiği bu yerin Tunus'un bir kasabası olduğunu belirtip tarihi Kartaca şehri yıkıntılarına da yakın olduğunu ifade eder (T. Sezen, *Osmanlı Yer Adları* [Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017], 324).

⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, "Halku'l-Vâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/375.

⁸ Şakiroğlu'nun aynı konu hakkında aktardıklarına göre daha önce sığ ve kullanışsız görülen bu yer ve limanı bu tarihten sonra önem kazanmış ve İspanyolların Akdeniz'deki önemli bir üssü olmuştur (Şakiroğlu, "Halku'l-Vâdî", 15/376).

talepleri iletilmişti. Ancak, İnebahtı Savaşı'ndaki kayıplarından sonra beklenmedik bir hızla donanmasını yenileyen Osmanlı Devleti, Kılıç Ali Paşa kumandanlığında tekrar Akdeniz'de boy gösterince Don Juan Tunus'a saldırma planlarını ertelemiştir. 1573 yılında Tunus beylerbeyliği Haydar Paşa'ya verilmiş ve Osmanlı donanması Tunus'u korumak ve Akdeniz'deki hâkimiyetini yeniden pekiştirmek için üzere Haziran ayında Akdeniz'e açılmış ancak Mesina Boğazı'na kadar ilerleyip hava muhalefeti sebebiyle geri dönmüştür. Bunun üzerine Don Juan komutasındaki İspanya donanması, Haydar Paşa'nın muhafaza ettiği Tunus'u Osmanlıların elinden geri alıp Mevlay Muhammed'e iade etmiştir. Halkulvâd ise geçmişte olduğu gibi yine İspanyolların elinde kalmaya devam etmiştir. Tunus'u ve Halkulvâd'ı geri almak, İspanyolları Tunus'taki hâkimiyetine tamamen son vermek ve Akdeniz'deki hâkimiyetini yeniden pekiştirmek için isteyen Osmanlı donanması 1574 yılında Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596) ve Kılıç Ali Paşa önderliğinde Tunus'a hareket etmiştir. Osmanlı askeri Tunus ve Halkulvâd kalelerini muhasara altına alınca Halkulvâd komutanı Don Petro Portocarreo Sicilya'dan yardım talep etmiş, bunun üzerine Don Juan asker toplayıp yardıma göndermeye çalışmış ancak yeterli bir güç toplayamamıştır. Gönderdiği birkaç kadırğa ise hava muhalefetinden dolayı geri dönmüştür.⁹ Otuz üç gün süren kuşatmadan sonra Halkulvâd Kalesi ele geçirilmiş ve bir daha İspanyollar'a yataklık yapmaması amacıyla buranın yanındaki iki küçük kale yıktırılmış, eski kale ise tekrar tahkim edilmiştir.¹⁰

⁹ Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520?-1596)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Dokora Tezi, 2012), 317-328.

¹⁰ Şakiroğlu, "Halku'l-Vâdi", 15/376. Bahsi geçen iki küçük kale, incelediğimiz fetihnamede Bastiyon ile Küçük Bastiyon olarak zikredilen kaleler olup yıktırıldığı bu eserde de ifade edilmektedir. Ancak, fetihnamede Halku'l-vâd Kalesi'nin de yıktırıldığı, Tunus Kalesi'nin tahkim edildiği belirtilmektedir. Halku'l-vâd'ın yıktırıldığını, diğer bazı Osmanlı kaynaklarında da zikredilmektedir (Bk. Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 331, dipnot).

İNCELEME

I. BÖLÜM

RUMÛZÎ VE TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ

A. RUMÛZÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Asıl adı Mustafa olan Rumûzî İstanbul'da doğmuştur. *Nâme-i Fütûh'ı Yemen'i* tamamladığı 977/1569-1970 yılında elli yaşında bulunduğundan doğum tarihi 927/1521 tarihine tekabül eder. Şairin Arapça-Farsça biliyor olması,¹¹ kaleme aldığı iki fetihnâmesinde de Kur'ân'dan ve çeşitli klasik eserlerden Arapça-Farsça iktibaslar yapması, İstanbul, Mısır ve Yemen'de hesap işleri ve defterdarlık vazifelerinde bulunmuş olması, medrese eğitimi aldığını ve İslami ilimlere vakıf olduğunu gösterir. Şiir yazmakla da ilgilenmiş olan şair, *Nâme-i Fütûh'ı Yemen* adlı eserinde Edineli Emrî'yi (ö. 983/1575) üstadı olarak takdim etmiş, matla' ve mu'amma yazmayı ondan öğrendiğini söylemiştir.¹²

Gelibolulu Mustafa Âlî, şairin Mısır kitabetlerinden birinde iken Koca Sinan Paşa'ya yakınlaştığını, Sinan Paşa'nın ona Yemen defterdarlığı görevini verdiğini, bu süreçte şairin Yemen fetihlerini yazdığını söyler. Ahdî ise şairin İstanbullu ve ehlikalem zümresinden olduğunu, önceden Dergâh-ı Mu'allâ'daki (padişah sarayı) Vâridât

¹¹ Şair *Nâme-i Fütûh'ı Yemen* adlı eserindeki bir beytinde Arapça, Farsça ve Türkçe'den başka bir dil bilmediğini söyler (Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Târîhi* (923-1012/1517-1604) [Ankara: TTK Yayınları, 2003], 1/b. 4138). Ayrıca şairin her iki fetihnâmesinde yazdığı tarih manzumeleri içerisinde Arapça-Farsça örneklerin de bulunması bu dillerde şiir yazacak kadar bilgili olduğunu gösterir (bk. Tulum, *Manzum Fetihnâmeler*, 305-313).

¹² Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/b. 5744-5753.

Kitâbeti'nde (defterdarlık kalemî) görevlendirildiği için Vâridâtî¹³ Mustafa Çelebi diye anıldığını, sonraları sipahi oğlanı bölüğüne geçip Mısır'da muhasebeci olduğunu, Arapçayı bir miktar bildiğini ancak Farsçayı Acemler gibi iyi bilip konuştuğunu, şiirlerinin rumuzlu olduğunu söyler. Şairin mu'amma söylemekteki kudretini övüp takdir eden Ahdî, şiirde ise vasat olduğunu belirtir.¹⁴

Nâme-i Fütûh-ı Yemen adlı eserinde hayatının bahsi geçen safhalarından kendisi de bahseden şair İstanbul'da istikâmet üzere hizmet ederken dikkat çektiğini, Abdurrahman Bey'in üç aylık ulufesini peşin verip ayrıca başka riayetler de ederek kendisini Mısır'a getirdiğini, Mısır hazinesinin nâzırı'l-emvâli (defterdar/maliyeci) olduğu bu dönemlerde üç ayrı beylerbeyine hizmet ettiğini ve hepsinin takdirlerini kazandığını söyler. Daha sonra Yemen'e defterdar tayin edilmiş olan Rumûzî, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Yemen Beylerbeyi olduğu dönemde sebepsiz yere bu görevinden azledilmiş ve Osman Paşa'nın yaptırdığı tahkikat neticesinde bir suçu olmadığı anlaşılmıştır. Sinan Paşa, Yemen'de vuku bulan isyanlardan sonra Yemen'e sefer düzenleyip buraya gelince kendisine sancak (mutasarrıflık) vermiştir. Yirmi yıl kapıda (padişah sarayı, hükümet dairesi), on yıl da Mısır ve Yemen'de olmak üzere otuz yıldır sultanın hizmetinde olduğunu ifade eden şair İstanbul'a, sultanın sarayındaki görevine dönmeyi arzu etmektedir. Rumûzî, hayatı hakkında bu bilgileri verirken eserinin bir yerinde "Öksüz oğlan kendi göbeğini keser." demektedir ki bu ifadeleri öksüz bir kimse olduğuna da işaret olabilir.¹⁵ Eserlerinden ve kaynaklardaki bilgilerden hareketle şairin 985-1577/990-1582 tarihleri arasında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Rumûzî'nin Koca Sinan Paşa'nın Yemen seferini konu alan, 977/1569-1570 tarihinde tamamladığı *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnâmesinden başka yine aynı paşanın Tûnus ve Halkulvâd sefer

¹³ Defterdarlıktaki gelir işlerine bakan vâridat kaleminin âmiri.

¹⁴ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXXX-CCXXXI.

¹⁵ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 2/b. 7350-7359, 8665-8691, 13834-13852).

ve fetihlerini konu alan *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı ikinci fetihnâmesi daha vardır. Şairin Yemen seferini konu alan fetihnâmesini inceleyen Hulusi Yavuz'un, Yemen seferini konu alan fetihnâme ile aynı nüshalar içerisinde bulunan ilave bir kısım olarak belirttiği ve kendi çalışmasına dâhil etmediği¹⁶ bu fetihnâmenin araştırmalarımız neticesinde tam bir fetihnâme hüviyetinde olduğu anlaşılmıştır.¹⁷ Şairin bu fetihnâmesinde konu aldığı Sinan Paşa'nın Tunus seferi 1574 tarihinde gerçekleştiğine göre şairin eserini bu tarihten sonra yazdığı anlaşılr. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* ile aynı nüshalarda bulunan bu fetihnâme de minyatürlü olup toplam on beş tane minyatür barındırır. İncelediğimiz NÜ nüshasındaki kayda göre Ahmed Likâ adlı müstensih her iki eseri H. 1002 tarihinin Recep ayı ortalarında (1594 Nisan başları) istinsah etmiştir. Şairin fetihnâmelerinden başka *Risâle-i Muammâ* adlı bir eseri daha vardır.¹⁸ Son olarak şaire ait olup olmadığı şüpheli olan, *Hakikatnâme* adlı 1650'den sonra yaşadığı düşünülen İslimyeli (Bulgaristan) Mustafa Rumûzî b. Osman'a ait bir eser daha vardır. Eserin yazarı ve tarihi hakkında kesin bir bilgi olmayıp yapılan araştırmalara göre fetihnâme müellifi Mustafa Rumûzî'nin tasavvuf bağlantısına dair kaynaklarda bilgi yoktur ve böyle bir eserinden de bahsedilmez.¹⁹ Dolayısıyla bu eserin fetihnâme müellifine ait olduğunu söylemek kesin olarak mümkün değildir.

Şairin hayatı ve eserleri hakkında yukarıda bahsi geçen çalışmalar haricinde yine Hulusi Yavuz'un yazdığı bir ansiklopedi maddesi²⁰ ile *Fütûh-ı Yemen*'in minyatürleri hakkındaki makalesi²¹ vardır.

¹⁶ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXXXIX.

¹⁷ Fetihnâmenin nüshaları hakkında bilgi verilirken açıklanacağı üzere, metnin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (NÜ) nüshasında bulunmayan baş kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (T) nüshada mevcuttur.

¹⁸ Bk. Rumûzî Mustafa, *Risâle-i Muammâ*, haz. Prof. Dr. Halil Çeçen, Dr. Ayşe Sağlam (İstanbul: DBY Yayınları, Şubat 2019).

¹⁹ Bahir Selçuk, Selahattin Topbaş, "Hurûfilîge Dair Bir Eser: Mustafa Rumûzî'nin Hakikat-nâme'si", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (2016), 809-810.

²⁰ Bk. "Rumûzî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,

B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ²²

1. Nûshaları

Rumûzî'nin mevcut iki fetihnamesi olup bunlardan ilki *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*, ikincisi de inceleme ve tenkitli metnini aktardığımız *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı eseridir. Aşağıda ayrıntıları verileceği üzere şairin her iki fetihnamesi Koca Sinan Paşa'nın fetihlerini konu almakta olup aynı nüshalar içerisinde yer alır. Ancak ikinci fetihname nüshaların hepsinde mevcut değildir. Aşağıda, ilgili yazma kütüphanelerdeki kayıt bilgileri verilen nüshalardan NÜ, T ve N rumuzlu nüshalarda *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı fetihname de mevcuttur. Bu nüshalardan N nüshasına tarafımızca ulaşılammışsa da bu nüshanın T'nin benzeri bir nüsha olduğu bilgisine sahibiz.

Şairin ilk fetihnamesi hakkında neşri bulunan Hulusi Yavuz, eserin bilinen beş nüshası olduğunu belirtir.²³ Tarafımızca tespit edilen bir diğer nüsha ile eserin nüsha miktarı altıya çıkmıştır. Bunlar, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. (TY, 6045), Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (Revan, 1297), Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi (nr. 33), Millet Yazma Eser Ktp. (Ali Emîrî, manzum eserler, 1311), Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu (nr. 3168) ve İsmail Erunsal'ın şahsi kütüphanesinde iken Marmara Üniversitesi Dijital Nadir Eserler Koleksiyonu'na (nr. 12873/Y001) bağışlanmış

2008), 35/244.

²¹ Bk. "İslam San'atları Bakımından Rumuzî'nin Fütûh-ı Yemen'i," *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 53-65.

²² Fetihnamenin üslup özelliklerinde var olan tahkiyevî yönü ile anlatım teknikleri; muhteva özelliklerinde yer alan devlet ve ordu gelenekleri, diğer edebî veya tarihî türlerle ilişkili yönü, propaganda yönü ve tarihî kaynak değeri gibi hususiyetleri konuyla ilgili doktora tezimizde diğer manzum fetihnamelerle mukayeseli şekilde ele alınmıştır (bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 556-779). Dolayısıyla bu çalışmada tekrar işlenmeyeceklerdir. Çalışmamızda mevcut olup ilgili tezde de benzeri bulunan başlıklar ise daha geniş ve teferruatlı bir incelemeyle sunulmuştur.

²³ Hulusi Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI.

olduğu nüshalardır. Bu nüshalar hakkında Hulusi Yavuz'un aktardığı bilgilerle beraber²⁴ aktaracaklarımız şu şekildedir:

- 1- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. Nüshası (NÜ) nesih hattıyla yazılmıştır ve 662 varaktır. Minyatürlü bir nüsha olup²⁵ bu minyatürler yarım sayfa, bir sayfa veya iki sayfa şeklinde eserin çeşitli yerlerinde yer alır. Nüshada, *Fetihnâme-i Yemen* kısmından itibaren 104 adet minyatür olup bunların 15 tanesi Tunus seferini konu alan kısımdadır. Bu minyatürlerin her birinin baş kısmında minyatürün içeriği hakkında bilgi veren bir ser-levha bulunur. Minyatürlerde genellikle fethedilen kaleler, fethedilen şehirlerin teslim edilmesi, uğurlama ve karşılama merasimleri gibi olaylar resmedilmiştir. Minyatürlerin bazısında *hâlâ sadrîa'zam olan Sinân Paşa* şeklinde ifadeler bulunduğundan bu nüshanın istinsahının Sinan Paşa'nın 14 Nisan 1588'den 2 Ağustos 1591'e kadar ikinci ve 28 Ocak 1593'ten 16 Şubat 1595'e kadar devam eden üçüncü sadrazamlıkları zamanları içinde yapılmış olacağı tahmin edilebilir. Nüshanın sonunda bulunan (662b) temmet kaydına göre eserin müstensihi Ahmed Likâ olup H. 1002 tarihinin Recep ayı ortalarında (1594 Nisan başları) eseri tamamladığını kaydeder. Eserin sayfaları 29.5×17.5 cm ölçüsünde ve 15 satırlıdır. Bordo rengi deri cildi orijinal değildir. Cildin ön ve arka yüzü miklebi, şakâyık, rozet çiçekler ve lâlelerle altın yaldız halkâr süslüdür. Madalyonun ortasında Sultan III. Mehmed (1003-1011/1595-1603)'e takdim edildiğini gösteren bir yazı mevcuttur.

²⁴ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI-CCXLVII.

²⁵ Konuyla ilgili olarak bk. Filiz Öğütmen, *Târih-i Feth-i Yemen'in Minyatürleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Sanat Tarihi, 1964). No: 3498; Zeren Akalay, *Osmanlı Tarihi ile İlgili Minyatürlü Yazmalar: Şehnâme ve Gazanâmeler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, Doktora Tezi, 1972), 196-213.

Bu nüshada eserin birinci bölümü olan *Birinci Defter* yoktur. Ayrıca pek az da olsa eksik ve atlamalar mevcuttur. Hattı güzel, okunaklı ve harekelidir. Kale ve yer isimlerinin yazılışında bazen tutarsızlıklar meydana gelmiştir. Fakat diğer nüshalar içerisinde en az kusurlu olan nüsha bu nüshadır.

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı ikinci fetihnamesinin bulunduğu nüshalardan biri bu nüshadır. Nüshada *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eser tamamlandıktan sonra *Der-Tezhib-i Müşgîn-ḥāme be-Tarşî'-i 'Anberîn-Ḥitāme* başlığıyla beraber diğer fetihnameye geçilir (574a-662b). Dolayısıyla bu fetihname, nüshanın son 87 varlığında yer almaktadır. Ancak, bu nüshada ikinci fetihnamenin giriş bölümündeki tevhit, münacat, çehâr yâr-i güzîn methiyesi gibi kısımlar mevcut değildir. Eser, Sultan Selim'in övgüsüne ayrılan bölüme denk gelen ve çeviri yazı metninde verdiğimiz sıralamaya göre eser 270. beyit olan şu beyitle başlar:

Açdı darb-ı sinân-ıla Yemen'i
İtdi teşhîr milket-i 'Aden'i

Nüsha, aynı fetihnamenin 2503. sıradaki şu beyti ile sonlanır:

Zât-ı pâkini kıl beladan emîn
Raḥmet itsün aña ki dir âmîn

- 2- Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Nüshası (T)'nin başında eserin adı *Kitâb-ı Târîh-i Ahbâr-ı Sâbika-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Cedîde-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Halku'l-Vâd u Tûnus* (1b) olarak kayıtlıdır. Hulusi Yavuz'un belirttiğine göre bu nüsha daha muahhar bir nüsha olup minyatürsüzdür. Nesih hattıyla yazılmış olup 204 varaktır. Büyük boylu (315×213mm) olan nüshanın her sayfasında

26 satır bulunmakta olup eser 4 sütun hâlinde yazılmıştır. Dolayısıyla ortalama olarak her sayfada 52 beyit vardır. Metnin bazı kısımları harekeli yazılmıştır. Eserin müstensihî ve istinsah tarihi tespit edilememiştir. Ancak nüshanın katalog kaydında istinsah tarihi olarak 982/1574 tarihi kayıtlıdır. Muhteviyatı tam olan bu nüshada hem *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* hem de *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* mevcuttur. İlk fetihname nüshanın 1b-180a sayfaları arasında, ikincisi 181b-205a sayfaları arasında bulunur. Dolayısıyla inceleme konumuz olan fetihname, nüshanın son 24 varâğında yer alır. NÜ nüshasında bulunmayan ve *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd*'ın baş kısmına tekabül eden ilk 270 beyit T nüshasında mevcuttur. Öte yandan bu nüshada ikinci fetihnamenin 184b-185a sayfaları mevcut değildir. Nüshanın bugünkü Latin rakamlarıyla numaralandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla nüshayı numaralandıran memurun nüshanın dijital resimlerini çekerken bahsi geçen varâğı sehven kopya etmemiş olması mümkündür. Bir diğer durum ise 191b-192a sayfalarının mükerreren kaydedilmesi ve ikinci defa kaydedilirken “mük.” yani mükerrer ibaresinin konmasıdır. Hâlbuki bu ibarenin bulunduğu sayfa mükerrer bir sayfa değildir. Dolayısıyla biz tekraren kaydedilen 191b-192a sayfalarını 192b-193a olarak kabul edip sıralamayışı bu şekilde devam ettirdik. Dolayısıyla eser 206a'da sona ermektedir. T nüshasının varaklarıyla ilgili bir başka husus ise nüshanın tamamına bakıldığında eserde bölüm araları sebebiyle boş bırakılan 31b-32a ile 180b-181a sayfalarının da sıralamada sayıldığı görülür. Bu durum da dikkate alındığında eserin aslında 204 varak olduğu sonucuna varabiliriz.

Eser, çeviri yazı metninde verdiğimiz sıralamaya göre fetihnâmenin tevhit bölümünün ilk beyti olan şu beyitle başlar:

Her kelâmuñ ki olsa ‘ünvânı
Nâm-ı Bârî vü ism-i Sübhânî

Eserin son beyti ise 2503. sırada bulunan şu beyittir:

Zât-ı pâkini kıl beladan emîn
Raḥmet itsün aña ki dir âmîn

- 3- Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi nüshası (N) 310×200 ve 208×130 ölçüsünde, 207 varak, 414 sayfadır. Muhteviyatı tamdır. Sonundaki Tunus seferine dair olan kısım 25, diğer sayfalar 27 satırlıdır. Cildi şemseli ve meşin musannadır. Bu nüsha şekil, hat, tezhip, hatta sayfaları itibarıyla T nüshasının aynıdır. Hulusi Yavuz, eserin bu nüshası hakkında aktardığı bilgilerden sonra, (N) ve (T) nüshalarının aynı müstensih tarafından iki nüsha hâlinde yazıldığı, birinin saraya, ötekini de devrin sadrazamına takdim edildiği noktasındaki kanaatini belirtir.²⁶

Bilindiği üzere Anadolu’daki birçok yazma eser kütüphanelerindeki yazma katalogları Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’ne aktarılmıştır. Şu anda, Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi katalogları da Süleymaniye Yazma Eser Ktp. bünyesinde bulunmaktadır. Ancak, Süleymaniye Yazma Eser Ktp.’te yaptığımız araştırmada belirtilen katalog numarasında (N) nüshasına rastlayamadığımız gibi genel olarak yaptığımız taramada da bu nüshayı tespit edemedik. Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi nr. 33’te Kur’an İlimleri konu başlığıyla, *et-Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid’in Câmi‘ül-Beyân fî Te’vîli Âyi'l-Kur’ân* adlı 402 varaklık eser bulunmaktadır.

²⁶ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVII.

- 4- Millet Kütüphanesi nüshası (MA) katalogda *Fetihnâme-i Yemen ve Ashâb-ı Fil* adıyla kayıtlıdır. Rika hattıyla yazılmış olup 40 varaktır. 23-30 arası boştur. Dolayısıyla yazılı olan 33 varak bulunmaktadır. İsmail Hakkı adlı bir müstensih tarafından 1337/1918/19 tarihinde H. 977 (1569) tarihli bir nüshadan istinsah edilmiştir. Yemen seferini konu alan fetihnâmenin muhtasar bir nüshası olup sadece Birinci Defter'den alınmış notlar mahiyetindedir.
- 5- Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu (M) nüshası katalogda *Târîh-i Feth-i Yemen* adıyla kayıtlıdır. 534 varak olup her sayfasında 15 satır mevcuttur. Nesih hatla yazılmıştır. Nüsha, Yemen seferini konu alan fetihnameyi barındırmakta olup baştan ve sondan eksiktir. Söz başları kırmızıdır. Nüsha üzerine 1962 tarihinde Ali Koçak Esen'den satın alındığı notu düşürülmüştür. Hulusi Yavuz'un çalışmasındaki 18581 beyitlik Yemen seferini konu alan fetihnâmenin çeviri yazı metnindeki tertip sırasıyla karşılaştırıldığında bu nüsha fetihnâmenin 317. beytine tekabül eden şu beyitle başlar:

Sene şülşâni gül zamânıdır
Tâ'iz'ün bâğ-ı bî-ğazânıdır

Nüsha, aynı fetihnâmenin 15952. sırasındaki şu beyitle sonlanır:

Devlet anuñ kim ola bahtı sa'îd
Taht u evreng olamaz emr-i sedîd

- 6- Hulusi Yavuz'un çalışmasında İsmail Erünsal'ın şahsi kütüphanesinde olduğu belirtilen nüsha, ²⁷ Erünsal tarafından diğer yazmalarla beraber Marmara Üniversitesi'ne bağışlanmış olup nüshaya (MÜ) dijital imkânlarla ulaşmak mümkündür. Bugün, Marmara

²⁷ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI.

Üniversitesi Dijital Nadir Eserler Koleksiyonu'nda 12873/Y001 demirbaş numarası ve *Târîh-i Feth-i Yemen* [*Fetihnâme-i Yemen ve Ashâb-ı Fi'l-Fütûh-ı Yemen Mecmua-i Fütûh-ı Zafer İbret-nümâ*] adıyla, Rumûzî Mustafa Bey (ö. 990/1582'den önce) adına kayıtlıdır. Yemen seferini konu alan fetihnameyi barındıran bu nüsha 503 varak olup her sayfada 15 satır mevcuttur. 200×121, 140×75 mm. ölçüsündedir. Nüshanın başı ve sonu eksiktir. Hulusi Yavuz'un eserindeki 18581 beyitlik çeviri yazı metnin tertip sırasıyla karşılaştırıldığında bu nüsha fetihnamenin Yemen Tarihi'ni konu alan birinci bölümünden (Birinci Defter) sonra gelen ikinci bölümün (fetihnamenin başlangıcı) başındaki, II. Selim'in övgüsünü konu alan 3111. beyitle başlar:

Cihân halkına kârı şefkat olsun
Muhammed ümmetine rahmet olsun

Nüsha, eserin sonlarında bulunan hatime bölümü dâhilindeki 18522. beyitle son bulur:

Ma' nîsi olmağın dürûğ-ı şarîh
Ehl-i ma' kûl ider anı tafşîh

Yukarıda sıralan nüshalardan NÜ nüshasının Süleymaniye Yazma Eser Ktp.'te, T ve MA nüshalarının ise Millî Ktp.'te mikrofilmleri mevcuttur.

2. Biçimsel Özellikleri

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı 2504 beyitten müteşekkil ikinci fetihnamesinin tertibine bakıldığında, mesnevilerin gelenekselleşmiş şekliyle tevhit (b. 1-61) bölümüyle başlayıp sırasıyla münacat (b. 62-113), naat (b. 114-207), ashâb-ı kirâm ve çehâr yâr-i güzîn methiyesi (b. 208-243), imâmeynü'l-hümâmeyn (Hasan ve Hüseyin) methiyesi (b. 244-253), Sultan (II.)

Selim methiyesi (b. 254-324),²⁸ şehzadeye dua (b. 325-330), veziriazam (Sinan Paşa) methiyesi (b. 331-435)²⁹ şeklindeki giriş mahiyetinde olan bölümler verilir. Ardından *Āgāz-ı Dāsītān* başlığıyla mesnevinin ana konusuna geçilir. Tûnus, Halkulvâd, Bastiyon ve Küçük Bastiyon (Müteberka) kalelerinin fethini konu alan ana bölüm (b. 436-2269) verilir. Daha sonra Sultan Selim'in vefatı, sultana dua ve felekten şikâyet (b. 2270-2339), saltanat ve hilafetin yenilenmesi ve Sultan Murad'ın tahta geçmesi (b. 2340-2352), Sultan Murad'ın tahta geçtiğine şükür ve sultana sitayiş (b. 2353-2466), Sultan Murad'ın devletinin devamlılığı için dua (2467-2484) ve hatime (b. 2485-2503) bölümleri verilir. Hatime kısmından sonra kâtibin okuyucudan dua istemek için kaydettiği bir de beyit mevcuttur.

Bölüm başlıkları Farsça ile yazılan eserde, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan ana konunun işlendiği bölümler Cedid (Hafif) bahrinin on bir heceli *Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Mefâ'ilün Fe'îlün (Fa'îlün)* vezniyle yazılmıştır. Bu ana bölümlerdeki muhtelif yerlerde ise 3 tane gazel; üçü Türkçe, biri Farsça ve biri de Arapça olmak üzere 5 tane kıt'a nazım şekliyle yazılan tarih manzumesi; 2 tane de kıt'a vardır. Bu şiirlerin özellikleri ve içerikleri şu şekildedir:

Tablo 1. *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'ndeki Gazeller Listesi

Sıra	Vezin	Beyit Sayısı	Konu
1.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	5	Gazel-i Münâsib (Sefere çıkan orduya dair)
2.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	5	Sultan Murad'ın cülusuna dair
3.	<i>Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün</i>	3	Sultan Murad'ın saltanatı ve hilafetine övgü

²⁸ Bu kısımda ikinci bir başlık daha verilmekle birlikte (b. 254-290; 290-324) şiir tek bir methiye yapısındadır.

²⁹ Bu kısımda ikinci bir başlık daha verilmekle birlikte (b. 331-361; 362-435) şiir tek bir methiye yapısındadır.

Tablo 2. Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi'ndeki Tarih Manzumeleri Listesi

Sıra	Vezin	Beyit Sayısı	Konu	Düşürülen Tarih
1.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün</i>	7	Halkulvâd Kalesi'nin fethi (Farsça olarak)	982/1574
2.	<i>Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fa'lün)</i>	3	Tunus fethi (ta' miyeli tarih)	982/1574
3.	<i>Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün</i>	2	Halkulvâd Kalesi'nin fethi (Arapça olarak)	982/1574
4.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün</i>	7	Tunus, Halkulvâd, Bastiyon ve fethedilen son yer olan Küçük Bastiyon (Müteberka) fetihlerindeki gazaya dair (ta' miyeli tarih)	982/1574
5.	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün</i>	7	Tunus ve Halkulvâd'ın (düşmanın) kırılmasına dair	982/1574

Tablo 3. *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâme'si'*ndeki Kıt' alar Listesi

Sıra	Vezin	Beyit Sayısı	Konu
1.	<i>Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün</i>	2	Dünyanın faniliği ve alçaklığına dair (Sultan Selim'in vefatı, Sultan'a dua ve felekten şikâyet içerikli bölümün ardından)
2.	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (Fa'lün)</i>	2	Sultan Murad'a övgü (Unsûrî'nin <i>Der-Medh-i Sultan Mahmud-ı Gaznevî</i> başlıklı kasidesinden alıntılanmıştır)

Fetihnâmenin bahsi geçen tertibine ve bölümlerine bakıldığında, sebep-i telifin bulunmamasıyla ilgili istisna durumdan hariç olarak,³⁰ eserin yapı ve muhteva yönüyle tam bir manzum fetihname özellikleri taşıdığı anlaşılr.

Fetihnâmenin ana konusu dışındaki kısımları ile eserde mevcut olan diğer şiirler hakkında bazı değerlendirmeler aktarabiliriz. Mesnevi nazım şekliyle yazılan fetihnamedeki methiye içerikli bölümler de mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup bunların kasidelerdeki bölümleri tamamen içermediği görülmektedir. Rumûzî, Sultan (II.) Selim'in methiyesini konu aldığı kısmın ilk beytine hamd ile giriş yaptıktan sonra sultanı Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, küfür şerrine karşı dinin savunucusu ve dinin yükselticisi (b. 255-256-268), şeriatın koruyucusu (b. 265), iyi tabiatlı (b. 261) ve fakirlerin hamisi (b. 359-260) olarak över. Sultanın, kahramanlığı yönüyle bazı Şehname kahramanlarına benzerliklerini ifade edip onun sefer ve

³⁰ İlgili başlıkta bu hususa dair açıklama yapılacaktır.

fetihlerine atıflar yapar. Sultan, sinan³¹ vuruşu ile Yemen'i ve Aden'i fethetmiş; Mutahhar³² onun kılıcının korkusundan yokluk âlemine gitmiştir:

Açdı çarb-ı sinân-ıla Yemen'i
İtdi teşhîr milket-i 'Aden'i
Havf-ı tîğın görüp Muṭahhar-ı ḥar
'Adem iklimine dek itdi sefer (b. 270-271)

Şair, sultanı övüp onun özelliklerini ve yaptığı fetihleri anlatırken edebî maharetlerini de methiyesine yansıtmaya çalışmıştır:

Nîzesinüñ sinânı 'âlem-gîr
Tîğ-i ḥ'ân³³-ḥ'ârı ḥ'ân-ı düşmene sîr (b. 282)

Methiyede Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların artış gösterdiği beyitler görülür:

Hüsrev-i Cem-hüner kerem-güster
Şeh-i 'âlî-güher sipeh-perver
Server-i ser-firâz u tâc-ı keyân
Güher-i efser-i cihân-dârân (b. 295-296)

Rumûzî, fetihnâmesinde Serdar Sinan Paşa'nın övgüsünü konu aldığı kısma doğrudan paşaya övgüler yaparak başlar. Şair bu methiyede de edebî maharetini sergilemeye gayret etmiş görünmektedir. Sinan Paşa'nın sultanın (II. Selim) mührünü taşıdığını, bahtının ve rütbesinin yüksek olduğunu, onun idarede olduğu dönemlerde halkın mutlu olduğunu belirtir (b. 332-333). Şair, Sinan Paşa'nın halka adil davranması (b. 334) gibi çeşitli hususiyetlerinden söz eder. Ancak, çehâr yâr-ı güzînin öne çıkan özelliklerini serdara da atfeden beyitleri daha dikkat çekicidir (b.

³¹ Ok, süngü gibi savaş aletlerinin keskin ucu veya mızrak anlamına gelen sinan kelimesiyle Koca Sinan Paşa'ya da işaret edilmektedir. II. Selim, Yemen seferi için Sinan Paşa'yı serdar tayin etmiş, Sinan Paşa da Yemen seferini çeşitli zafer ve fetihlerle sonlandırmıştır.

³² Şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde ismi geçen ve Sinan Paşa'nın Yemen'de kendisine karşı mücadele ettiği Zeydî imamının adıdır.

³³ ḥ'ân olması beklenen kelime, şairin tercihi olduğu kanaatiyle metinde olduğu şekliyle ḥ'ân olarak aktarılmıştır.

337-339). Şair, paşanın çeşitli özelliklerini övgüyle aktarırken çeşitli edebî sanatlara veya aşağıdaki örneklerdeki gibi lafzi sanatlarla kurulu söz oyunlarına başvurduğu görülür:

Olalı ol vezîr-i a‘zam hem
 ‘Adl-ile oldı‘âlem içre ‘alem
 Kâ’inât içre tıldı zevk ü sürûr
 Olalı ol re’îs-i şadr-ı şudûr (b. 359-360)
 Eger emr itse pâdişâh-ı cihân
 Kızıl Elma’yı³⁴ eyler ol gâltân
 Görse dâr-ı şecâ‘atin anuñ
 Zehresi çâk olurdu Dârâ’nuñ (b. 392-420)

Rumûzî, Sinan Paşa’ya ayırdığı bu methiyede de Sultan Selim’e ayırdığı methiyede olduğu gibi Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara yer vermiştir:

Ser-ver ü ser-firâz-ı hayl-i gûzât
 Seyf-i Hâk hoş-hişâl ü hûb-şifât
 Fâtih-i milket-i Sebâ vü Yemen
 Dâfi‘-i küfr ü râfi‘-i düşmen (b. 370-371)

Mesnevi nazım şekli haricinde yazılan ve tabloda belirtilen şiirler hakkında bir değerlendirme yapılacak olursa, tabloda aktarılan gazeller içinde muhtevası yönüyle dikkat çekici olanı “Gazel-i Münâsib” başlıklı gazeldir. Şair gazelini aktarmadan önce, donanmanın İstanbul’dan ayrılışı esnasındaki heybetli görünümü ve türlü bayraklarla rengârenk manzarası karşısında kapıldığı heyecan üzerine hemen o esnada bir gazel yazdığını şöyle belirtir:

³⁴ Oğuz Türklerinden beri Türk cihan hâkimiyeti ülküsüne verilen isimdir. Bu ifade, ulaşılması hedeflenen bir ülkenin ulaşılmadan önceki sembolik ifadesidir. Örneğin, İstanbul, Roma ve Viyana *Kızıl Elma* olarak görülmüş yerlerdendir (*Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, haz. İlhan Ayverdi [İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005], 2 [H-N]/1702).

Dürlü bayraklar ile pür iy cân
Rûy-i baħr olmuş-ıdı reşk-i cinân (b. 532)

Gerçekleştirilecek olan deniz seferiyle ilgili iyi temenniler ile zafer ve fetih arzusu içeren bu gazelde gazelleri anımsatan şekilde gül imgesi zikredilmiştir. Ancak bu imge savaş ve fetihlere dair edebî sanatlara başvurularak yapılır. Gazelin bütününde de savaş ve fetihlere dair sahnelemelere yer verilir. Dolayısıyla bir yönüyle bu gazel, seferde yaşanacakların panoraması gibidir. Şair gazelinin ilk beytinde kendi kendine hitap ederek gamlı kalbinin ve mahzun olan ruhunun artık ferahlaması gerektiğini söyler. Zira, uğurlu talih ve Ferudun gibi olanın (Sultan II. Selim'in ve sefere çıkan donanmasının) bayrakları açılmıştır. Beyler ve reisler rengârenk bayraklarla ve daha başka unsurlarla donanmayı gül gibi donatmalı, böylece deniz yüzü gül bahçesi hâline gelmelidir. Bu derya misali kalabalık asker düşmanı kana boğmalı, gök mavisi kılıçlar gül renkli sel (kan seli) akıtmalıdır. (Düşmanın) kanları içilmeli, başlardan yapılmış kâseler kırılmalı, eğlence ve savaş olmalıdır. Düşmanın içkinin son yudumu rengindeki kanı toprağa dökülmelidir. Harp davulları çalmalıdır. Zira gaziler savaş eğlencesine başlamıştır. Gaziler böyle bir geleneği (gazayı) asla terk etmemelidir (v. NÜ 584a).

Tabloda verilen tarih manzumelerine bakıldığında, dördüncü sırada bulunan ve gerçekleşen bütün fetihlerden sonra bu gazaya dair yazılmış olan tarih manzumesine muhteva yönüyle bakabiliriz. Manzumede ilgili birçok tarih manzumesinde de olduğu gibi seferin ve fetihlerin özet olarak aktarıldığı görülür. Aktarılan bilgilere göre şairin övgüyle söz ettiği Osmanlı sultanı (II. Selim), düşmanı defetmek için bir vezirini sefere göndermiştir. Bir büyük donanma hazırlayan serdar (Sinan Paşa), İstanbul'dan batıya azmetmiştir. Düşman bölgesine varınca düşmanı kırıp yerle bir eden ve onların bütün kalelerini fetheden serdar, geriye kalan kötü düşmanları da esir etmiştir. Böylece batıda düşmanın tutunabildiği bir yer kalmamıştır. Şair, ta' miyeli yazdığı bu tarih şiirinde 982/1574 tarihini vermektedir

(v. NÜ 636a). Manzumenin hemen ardından bu şiirin ta‘miyesinin nasıl çözüleceğini de açıklanmıştır (b. 1787-1803). Nitekim, Rumûzî’nin yazdığı tarih manzumeleriyle ilgili dikkat çeken bir husus, şairin bu şiirlerden bazısının açıklamalarını da vermesidir. Şair, Halkulvâd’ın fethine dair yazdığı ta‘miyeli tarih manzumesinin, aynı fethine dair Arapça yazdığı tarih manzumesinin ve bütün fetihlerin ardından yapılan gazaya dair yazdığı ta‘miyeli tarih manzumesinden sonra bunların şerhlerini de vermiştir. Halkulvâd’ın fethini konu alan Farsça tarih manzumesi ile Tunus ve Halkulvâd’ın fethini konu alan ve ta‘miyeli yazılan son tarih manzumesi hakkında ise şerh yoktur.

3. Yazım Tarihi, Yeri ve Sebeb-i Telifi

Rumûzî’nin Yemen seferini konu aldığı *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnemesi ile Tunus seferini konu aldığı *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku’l-vâd* adlı mevcut fetihnemesi aynı nüshalar içinde bulunmaktadır. Bu nüshalar NÜ, T ve N nüshalarıdır. MA, M ve MÜ nüshalarında ise (eksik içerikte olmak üzere) yalnızca Yemen seferini konu alan fetihname mevcuttur.³⁵ Mevcut bütün bu nüshalarda her iki fetihnamenin de yazım tarihi ya da yeri belirtilmemiştir. Ancak, her iki fetihnamenin de yazıldığı muhtemel tarih aralığı malum olup yazıldıkları yerler de tahmin edilebilir.

Şair *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnemesinin sebeb-i telifinde eserinin ilk nüvesini oluşturan tarih manzumelerinin tertip tarihini belirtmiştir. Buna göre, Rumûzî, kendisinin de katıldığı Yemen seferindeki fetihlere tarihler düştüğünü, daha sonra Sinan Paşa’nın isteğiyle bu tarihlerin de içinde bulunduğu bir manzum eser meydana getirdiğini belirtmiş, yazdığı tarih manzumelerinin tertibi için ise 977/1570 tarihini vermiştir.³⁶ Fetihnamede aktarılan bilgilere bakıldığında, Koca Sinan Paşa’nın Yemen seferi 976-978/1569-1570 tarihleri arasında gerçekleşmiş, paşa 1571 yılında tekrar Mısır’a

³⁵ Ana başlık altında nüshalar hakkında bilgi aktarılmıştır.

³⁶ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 313-314.

dönmüş, Mısır'daki iki yıla yakın hizmetinden sonra 1573 tarihinde de İstanbul'a dönmüştür.³⁷ Buradan hareketle Yemen seferini konu alan ilk fetihnamenin 1569 tarihinde yazılmaya başlandığı, 1570 yılında ya da bu yılın hemen ardındaki yıllarda tamamlandığı anlaşılr. Rumûzî'nin, Sinan Paşa'nın 1574 tarihli Tunus seferini konu alan *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nin de seferin gerçekleştiği bu yılda veya bu yılın hemen ardındaki yıllarda yazıldığı tahmin edilebilir. Nitekim fetihnamede fetihler için 1574 tarihini veren tarih manzumeleri de mevcuttur.

Eserin NÜ nüshasındaki minyatürlerin bazısında *hâlâ sadria'zam olan Sinân Paşa* şeklindeki ifadelerin varlığı bu nüshanın istinsahının Sinan Paşa'nın 14 Nisan 1588'den 2 Ağustos 1591'e kadar ikinci ve 28 Ocak 1593'ten 16 Şubat 1595'e kadar devam eden üçüncü sadrazamlıkları zamanları içinde yapılmış olacağı tahmin edilebilir. Eserin MA nüshasının İsmail Hakkı adlı bir müstensih tarafından 1337/1918-1919 tarihinde 977/1570 tarihli bir nüshadan istinsah edildiği kaydı vardır. Birbirinin benzeri olan NÜ ve N nüshaları ise Ahmed Likâ adlı müstensih tarafından H. 1002 tarihinin Recep ayı ortalarında (1594 Nisan başları) istinsah edilmiştir (bk. NÜ 662b). Bu bilgiler de eserin ilk dönemlerdeki nüshalarının 1569-70 ile 1594 yıllarını kapsadığı, yakın tarihlerde dahi istinsahının olduğunu göstermektedir.³⁸

Müellif fetihnamelerinin telif yerlerini belirtmemektedir. Ancak, şair ilk fetihnamesini Yemen'de yazmaya başlamıştır. Nitekim Rumûzî'nin Yemen nâzır-ı emvâli (defterdar/maliyeci) olması sebebiyle eserin tamamlandığı yerin de Yemen olması hayli yüksek bir ihtimaldir. Diğer taraftan müellifin *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nin telif yeri de belli değildir. Ancak, müellif ilk eserinin sebab-i telifinde İstanbul'a dönmek arzusunu belirtmektedir. Dolayısıyla ikinci fetihnamesini Yemen'de yazmış olabileceği gibi

³⁷ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 631-632.

³⁸ Nüshalar hakkında daha ayrıntılı bilgiler ana başlık altında verilmiştir.

eğer İstanbul'a döndü ise burada da yazmış olabilir. Öte yandan, şair ilk fetihnemesini Sinan Paşa'nın teşvik ve himayesiyle seferde bizzat bulunarak yazdığından, bu eserini de Tunus seferine paşayla birlikte katılarak yazmış olması mümkündür. Şair her ne kadar bu fetihnemesinde seferde bizzat bulunduğu dair işaret vermese de sefere dair çizdiği canlı tasvirler sefere katılıp bu sahneleri gördüğü izlenimini verir. Ancak, eserinde, seferde bulunduğu delil olabilecek şekilde birinci tekil şahıs zamirine yer vermemiştir.

Rumûzî, nüshaların ilk sırasında bulunan *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnemesinde sebab-i telif bölümüne yer vermiş, ancak *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı ikinci fetihnemesinde bu bölüme yer vermemiştir. Şair, aynı nüshalar içinde bulunan ve Koca Sinan Paşa'nın iki ayrı seferini (Yemen ve Tunus seferleri) konu alan fetihnamelerinin ilkinde sebab-i telif yer verdiği için ikinci fetihnemesinde tekraren benzer bölüme yer vermeye gerek duymamış olabilir. Şair ilk fetihnemesinde yer alan sebab-i telifinde Yemen seferini neden yazdığını o esere has sebeplerle açıklasa da belirttiği bazı hususlar ikinci fetihnemesiyle de alaka kurulabilecek hususlardır. Şair, fetih ve zaferlere dair olan bu şiirlerin ehil kimseler için birer ibret olacağını, fetihnamenin, Rum (Osmanlı) memleketine bir hediye olacağını, Rum (Osmanlı) askerine savaş şevki vereceğini, Mısır'dan bu sefer için gelemeyip geride kalan askerler ve bütün Mısır halkı ise³⁹ fetih şiirlerini okuyunca gelemediklerine pişman olacağını belirtmiştir. Şairin Yemen seferiyle alakalı olarak sarf ettiği bu sözler (Mısır şehri ve oranın halkına dair sarf ettiği hususi ifadeler hariç tutulursa) Tunus seferi için de geçerli olabilecek türdendir. Rumûzî, ayrıca bahsi geçen sebab-i telifinde yazdığı eserinde mübalağa etmediğini, Allah'ın Kur'an'da itham ettiği şairler gibi yalana meyiletmediğini de belirtmektedir.⁴⁰ Bu ifadelerin de ikinci fetihname için geçerli sayılabilmesi mümkündür. Zira,

³⁹ Sinan Paşa Yemen seferine Mısır'dan hareket ederek gelmiş, seferin sonunda yine Mısır'a dönerek oranın idaresini sürdürmüştür.

⁴⁰ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 313-314.

kahramanlıkları konu alan bu eserlerin askeri ve halkı savaş ve fetih konusunda şevke getirmek amacı taşıdığı, öte yandan, her iki eserde aktarılan bilgilerin tarihî kaynaklarla da paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır.⁴¹

4. Eserin Muhtevası

4.1. Eserin Özeti

Sultan (II.) Selim bir nevrüz günü, uğurlu ve kutlu bir saatte gönderdiği fermanında Osmanlı ordusunun gaza etmek amacıyla toplanmasını emreder. Bunun üzerine, devletin ileri gelenleri sultanın sefer hususundaki hükümlerini ilgili yerlere ulaştırır. Emirlerin ulaştığı beylerbeyleri, beyler⁴² ve ağalar⁴³ sultanın fermanındaki talimatlara uygun olarak donanma seferi için gerekli asker ile esbab, alet ve mühimmatlarını hazırladıktan sonra çoğunluğu kadirga⁴⁴ ve başarda⁴⁵ sınıfından olan üç yüz on beş gemiyle birlikte İstanbul'da

⁴¹ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 766-779.

⁴² Osmanlılarda askerî ve mülkî olarak büyük devlet memurlarına ve devlet adamlarına Bey unvanı verilmiştir. Miralay (albay)'a kadar askerî erkâna bey denilirken Mîr-i livâ ve onun üstündekiler paşa denirdi. Miralay (albay) terfi edince mîr-i livâ, mîr-i livâ terfi edince ferik olurdu. Eskiden sancak beylerine de mîr-i livâ denilmiştir. Mîr-i mîran ise mülkî rütbelerden birinin adı olup beylerbeyi anlamına gelir. Beylerbeylik valilik mertebesi olup beylerbeyleri askerî hizmetle de mükellefler (Pakalın, "Bey", 1/213; 2/543).

⁴³ Eskiden yüksek mevki sahipleri için kullanılan bir tabirdir. Yeniçeri ocağı zabitlerine umumiyetle ağa denilmiştir. Saray ağası, kapı ağası, harem ağası vb. çeşitli yerlerde bu tabir kullanılmaktadır (Pakalın, "Ağa", 1/21).

⁴⁴ Buharlı gemilerin icadından önce kullanılan yelkenli ve kürekli harp gemilerinden biridir. Yirmibeş oturaklı olup her küreği dörder kişi tarafından çekilirdi. İtalyan ve Fransızların *galer*, İngilizlerin *galles*, İspanyolların *galera* dedikleri gemilerin şeklen benzeridir. Bir kadirganın iki sabit ve kısa direği vardı ve bunlara seren takılırdı. 800 ile 1400 zira genişliğinde üç köşeli bir yelken açılırdı. Bu gemilerin genişlikleri az olduğunda sert havalarda yelken kullanılmazlar, direkleri aşağı alıp kürekle hareket etmeye mecbur olurlardı. Aksi hâlde genişlikleriyle uzunlukları dengeli olmadığından dalgaların çarpmasıyla bellerinin kırılıp batması riski vardı. Bu gemiler uzunlukları sebebiyle iyi havalarda süratli giderler, su kesimlerinin azlığı sebebiyle sert havalarda istedikleri liman ve koylara girebilirlerdi. Barındıkları yerde direkli aşağı alıp öyle yatarlardı böylece fark edilmezlerdi. Kadirgaların baş taraflarında on iki okkalık gülle atan bir top ve bunun yanında biraz daha küçük iki top bulunurdu (Pakalın, "Kadirga", 2/129).

⁴⁵ Yaygın olarak bilinen adlandırması Başarda (Peşterde) olup Bastarda diye de tabir edilmiştir. Buharlı gemilerin icadından önce Osmanlıların kullandıkları harp gemilerinden birinin adıdır. Firkate gibi hafif olan, çektiri cinsinden bir gemidir ve çektirinin büyüğüdür. Bu geminin daha büyüğüne kadirga denmiştir. Venedikliler o zamanlarda bu şekildeki gemilere *Galeris batardis* dediklerinden başarda kelimesi batardis kelimesinin Türkçe'ye

toplanır. Sultan, veziri Sinan Paşa'yı kendisine vekil seçip ordunun (donanma) başına geçirir ve kaptanıderyayı da onun yanında görevlendirir. Serdar Sinan Paşa sultanın huzuruna çıkıp etek öpüp tazimde bulunduktan sonra sultan kendisine hilat,⁴⁶ altın işlemeli bir kılıç ve gösterişli bir cübbe hediye eder. Yapılan merasimin ardından serdar, sultanın huzurundan ayrılp Kostantıniyye (İstanbul) İskelesi'nde ⁴⁷ toplanmış olan gazilerle buluşur. ⁴⁸ Her gemi süslenmiş, kadirgalar al bayraklarla⁴⁹ diğer gemiler ise türlü türlü sancaklarla⁵⁰ donatılmıştır.

Yapılan son hazırlıkların ardından, Serdar Sinan Paşa donanmayla harekete geçmeden önce Sultan Selim'in huzuruna tekrar çıkar. Sultan Selim yüksek mevkideki kasrından donanmanın ihtişamını seyretmektedir. Donanma gemileri sultanı selamlamak amacıyla top ve tüfek atışları yaparken donanma askeri de tekbirler çeker. Hacı ve gazi olan serdar, Sarây-ı Âmire'den ⁵¹ çıkıp kaptanıderya ile buluşur ve donanma gemileriyle birlikte Beşiktaş İskelesi'ne varır.⁵²

dönüştürülmüş şeklidir. Yelkenli ve kürekli bir gemidir. 26-36 arasında oturaklı türleri vardır. 26 oturaklısına orta başarda, 36 oturaklısına ise paşa başardası denmiştir. Uzunlukları Osmanlı adım ölçüsüyle 210-216 adım civarında olup her küreğini yedi kişi çekmekteydi. Kadirgalara benzer şekilde baş taraflarına üçer top, diğer çıkmalarına da dörder beşer top konurdu. Bir ayırıcı vasıf olarak paşa başardasının kış kamaralarında üçer fener yakılırdı. Bu başardada 84 gemici ve topçu, 216 tanesi muharip asker ve 500 kürekçi olmak üzere 800 mürettebat bulunurdu (Pakalın, "Başarda", 1/169-170). Metinde de Serdar Sinan Paşa'nın başarda gemisinde bulunarak donanmaya liderlik ettiği görülmektedir (b. 677).

⁴⁶ Padişahlar veya vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan (Ayverdi, "hil'at", 2 [H-N]/1271).

⁴⁷ Bugünkü Eminönü İskelesi kastedilmektedir.

⁴⁸ Bk. Minyatür I.

⁴⁹ Al bayraklı bir kadirganın resmediliği örnek için bk. Minyatür II.

⁵⁰ Osmanlı Devleti'ne mensup harp ve ticaret gemilerinin bayraklarına denir. Kırmızı zemin üzerine beyaz bir hilal ile ortasında beş çatalı bir yıldız bulunur (Süleyman Nutki, *Kamûs-ı Bahri [Deniz Sözlüğü]*, haz. Mustafa Pultar [İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2011], "Sancak", 251).

⁵¹ Osmanlı padişahının sarayına denir (Ayverdi, "Sarây-ı Âmire", 3 [O-Z]/2676)

⁵² Rumûzî Beşiktaş iskelesine uğranıldığından bahsetmez. Ancak, metin içindeki ilgili minyatür başlığında bu bilgi verilmektedir (bk. Minyatür II). Öte yandan, Rumûzî Beşiktaş'a niçin uğranıldığı konusuna da değinmez. Tarihî kaynaklara göre, donanma seferlerinde adet olduğu üzere gemiler Beşiktaş İskelesi'ne gelmiş, burada ziyafet verilmiş ve Hayreddin Paşa

23 Muharrem 982/15 Mayıs 1574 Cumartesi günü şafak vaktinde kutlu ve uğurlu bir saatte nice topar yerleştirilmiş ve donatılmış gemiler Beşiktaş İskeleyi'nden hareket edip şehrin dışındaki Yedikule önüne gelir. Geride kalanların da donanmaya dâhil olmaları için beklenen iki günün ardından Serdar Sinan Paşa şafak vaktinde göç davulu⁵³ ve nefiri çalınmasını emreder. Göç işaretiyle birlikte lengerlerini⁵⁴ çekip top atışları eşliğinde harekete geçen donanma Halkulvâd'a varmak üzere denize açılır.⁵⁵ Serdarın öncülüğündeki gemiler önce Gelibolu menziline varır. Burada bir gece konaklayan donanma birtakım hazırlıklardan sonra sabah tekrar yola çıkıp Koyun Adası'na ulaşır. Burada konakladıkları sırada kaptanıderya, serdarın emriyle Rumeli askerleri⁵⁶ ve erzaklarını almak için aceleyle Koloz İskeleyi'ne giderken serdar ve beraberindeki gemiler de Anadolu askerleri⁵⁷ ve erzaklarını almak üzere Çeşme İskeleyi'ne hareket eder. Bütün asker ve erzaklar toplanıp tekrar Koyun Adası'na döndükten sonra serdarın yoğun gayretiyle kısa zamanda bütün gemiler yağlanır ve şafak vaktinde buradan Avarin'e doğru hareket edilir. Yolda bir müddet Kızılhisar'a uğrayıp geride kalan gemilerin toplanmasını bekleyen donanma tekrar harekete geçip serdarın gemisini takip ederek Avarin'e doğru ilerler. Nice günün ardından Avarin Limanı'na ulaşılır. Donanma

Tübesi'nde seferin başarısı için dualar edilmiştir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 321).

⁵³ Tablın (davul) büyüğüne kös denir. Kös, genellikle bakır türü madenden yapılan, üzerine deve derisi gerilmiş olan büyük bir kazan şeklindedir ve gerilen derisine tokmakla vurularak çalınır. Savaş sırasında veya fetihten sonra çeşitli yerlerde çeşitli amaçlarla çalınan kös, ordunun bir limandan veya konak yerinden ayrılması sırasında da hareket edildiğini bildirmek amacıyla küs-i rihlet (göç davulu) çalınırdı. Osmanlı ordusunda çalınan küs-ı rihlette kös ve boru bulunurdu (Pakalın, "Kös", 3/370; Haydar Sanal, "Kös", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/271).

⁵⁴ Gemileri durduğu yerde tutabilmek için denize atılan demir zincir ve ucundaki çapa (Ayverdi, "Lenger", 2 [H-N]/1861).

⁵⁵ Bk. Minyatür II.

⁵⁶ Rumeli eyaletine (Osmanlı Avrupası, Balkanlar) kayıtlı askerler kastedilmektedir (bk. Halil İnalçık, "Rumeli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2008], 35/234).

⁵⁷ Anadolu eyaletine kayıtlı askerler kastedilmektedir (Konu hakkında bk. Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1991], 3/144).

askeri deniz kenarına çıkıp burada çadırlarını kurar. Her direği değerli taşlarla ve altın (sarı) yıldızlarla süslü olan çadırlar rengârenk bir görüntü oluşturur. Serdar Sinan Paşa baştardasından çıkıp kendisi için kurulan çadırına⁵⁸ geçtikten sonra gaziler için ziyafet hazırlanmasını emreder. Sofralar hazır olunca serdar askerlerin ileri gelenlerine adıyla hitap ederek onları ziyafete davet eder. Serdar, yapılan ziyafetin ardından başkâtibe Sultan Selim'in hükümlerini okutur. Sultanın hükümleri içinde Sinan Paşa'ya serdarlık beratı verdiğine dair hüküm de vardır.⁵⁹ Daha sonra serdar yoklama yapıp askerlerin sayılması amacıyla tellallara bütün askerlerin hazır olması için duyuru yaptırır. Duyurunun ardından her gemi reisi kendi asker ve teçhizatlarını kontrol edip serdara rapor verir. Serdar hile yapılmasın diye gayet dikkatli bir şekilde sayımları takip eder. Yarayışlı tüfekçi, yüzer savaşçı neferin bulunduğu her gemi silah, teçhizat ve erzaklarla doludur.

1 Rebiyülevvel 982/21 Haziran 1574 tarihinde Avarin'den denize açılan donanma aynı ayın onuncu günü (30 Haziran 1574) Kılavurya'ya ulaşır ve buradaki Ali Burcu olarak bilinen kulenin etrafı Osmanlı askeri tarafından yağma edilir. O gecenin şafak vaktinde Kılavurya'dan çıkıp tekrar denize açılan donanma iki gün iki gecelik yolculuktan sonra (12 Rebiyülevvel/2 Temmuz) büyük kâfirin çoğunlukla bulunmakta olduğu taht merkezi ve önemli bir şehri olan Mesina Adası'ndaki Saragoş Kalesi önüne ulaşır. Serdar Sinan Paşa, kale içindeki şehir halkını dehşete düşürmek amacıyla donanmanın toplar atarak Saragoş Kalesi önüne yaklaşmasını emreder. Donanma gemileri top atışlarıyla kaleye yaklaşıncı şehirdekiler manzara karşısında korkuya kapılır. Bu şekilde kalenin önünden geçip yoluna devam eden donanma Tırnova Kalesi'ne

⁵⁸ Şair, Serdar Sinan Paşa için kurulan çadırların da kumaşlarının rengârenk olduğunu, onun çadırının gazilerin danişma yeri ve herkesin sığınağı konumunda olduğunu, serdarın çadırında altın (sarı) kemerli hizmetçilerin sabah akşam gidip gelerek serdara ve misafirlere hizmette bulunacağını ifade eder.

⁵⁹ Bk. Minyatür III.

yaklaştığı bir gece, donanmanın ardında karakol⁶⁰ görevi yapan gemi reislerinden olan Hasan Ağa, Recep Kaptan ve Kara Hasan Reis büyük bir barçaya⁶¹ rast gelirler. Reisler gemileriyle barçaya yaklaştıklarında düşmana ait olduğunu anlayıp savaş aletlerini hazırladıkları sırada barçadaki düşman askeri kendilerinde savaşacak bir güç görmediklerinden vire⁶² sancağı çekip teslim olur. Reisler de ele geçirdikleri içerisi erzakla dolu olan bu buğday barçasını getirip serdara teslim eder.⁶³ Serdar, barçadan ele geçen zahireden her gemiye bir miktar paylaştırdıktan sonra Tırnova halkının korkuya kapılıp huzurlarının kaçması amacıyla barçayı yaktırır. Nitekim gemi yanarken büyük bir alev meydana çıkar ve manzarayı gören Tırnova Kalesi'ndeki şehir halkı korkuya kapılır. Daha sonra oradan ayrılan donanma hiç Müslümanın bulunmadığı Cuhudluk Adası'na ulaşır. Burada bir gece konaklayan donanma şafak vaktinde yola çıkıp Rebiyülevvel ayının yirmi ikisinde (12 Temmuz 1574) mağrip topraklarındaki Kalapya Burnu'na ulaşır. Burada iki gün boyunca yapılan hazırlıklardan sonra Serdar Sinan Paşa gemi reislerine bütün gemilerin süslenmesini (donatılmasını) zira şafak vaktinde haşmetli bir şekilde Halkulvâd'a ulaşip düşmana korku salacaklarını söyler. Serdarın emriyle o gece her reis kendi gemisini süsler (donatır) ve altın (sarı) bayraklarını çeker. Kadırgaların da çoğunluğu yelkenlerini açar. Askerlerin silah ve zırhlarının parıltısı düşmana korku verecek cinstendir. Bu şekilde Kalapya Burnu'ndan çıkan

⁶⁰ Moğalca *karağul* kelimesinden gelmektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde güvenliği sağlamak, nöbet tutup düşmanın ani baskınlarına karşı uyanık beklemek gibi amaçlarla dolaştırılan veya nöbet tutturulan süvari ve piyade askerlere karavul denmiştir. Bugünkü tabirle gözcü ve nöbetçi anlamındadır. Kelime zamanla Osmanlı Türkçesi'nde karakol şeklini almıştır. Karavul gemisi ise düşman donanmasını gözlemek için donanmanın ilerisinde giden gözcü ve koruyucu süratli savaş gemisidir (Ayverdi, "Karakol", 2 [H-N]/1576).

⁶¹ Yük nakliyatı için kullanılan, altları düz olan eski büyük gemilerden birinin adıdır. Kalyonların bir türüdür (bk. Kalyon, Göke). İlk defa Flemenkler tarafından inşa edilmiş, Avrupa devletleri arasında kullanımı yaygınlaşmış ve en çok İspanyollar tarafından kullanılmıştır (Pakalın, "Barça", 1/159).

⁶² Vire (vere) kelimesi Slav dillerinden gelme olup kale vb. müstahkem bir yerin düşmana teslim edilmesi anlamına gelir (Ayverdi, "Vire", 3 [O-Z]/3326). Emân kelimesi de aynı anlamı karşılamaktadır.

⁶³ Bk. Minyatür IV.

donanma Halkulvâd Hisarı önlerine varıp gazilerin tekbirleri eşliğinde hisara karşı toplarını ateşleyince hisardakiler dehşete kapılır. Yüksek burçlara sahip olan ve deniz kıyısında bulunan Halkulvâd Hisarı'nın etrafı hendekle çevrilidir. Hendeğin genişliği altmış zirâ⁶⁴ olup içi de deniz suyuyla doludur.

Donanma gemileri Halkulvâd Hisarı'na yakın bir yere lengerlerini atar. Bu sırada kaledekiler de kalelerini teçhiz etmekle meşguldür. Osmanlı askeri karaya çıktıktan sonra çadırları kurmaya çalışırken Halkulvâd Kalesi'ndeki piyade ve süvari birliklerinden oluşan bir grup düşman askeri üzerlerine hücum edip kendilerine mâni olmaya çalışır. Düşman saldırıya geçince Osmanlı askeri de kılıç ve harbelerini⁶⁵ çekip karşı koyar. Bir müddet sonra Osmanlı askerinin ezici gücüne dayanamayan düşman askeri hisara doğru geri kaçmaya başlayınca atlı gaziler peşlerine düşüp ya yakaladığının başını keser veya onları atlarının ayakları altında çiğner. Yaşanan çatışmada düşman askerlerinden kimi öldürülürken kimisi de esir edilir. Düşman askerinden kaçıp kurtulanlar ise hisara girer. Bu sırada hisardakiler de top ve tüfek atarak Osmanlı askerine zarar vermeye çalışsa da gaziler tereddüt etmeyerek yolları üzerindeki Su Kulesi'ne kadar ilerleyip içerisinde hayli düşman askeri bulunmasına rağmen kuleyi ele geçirir. Düşmanın ancak bir ayda ele geçirilebileceğini zannettiği kulenin o gün fethedilmiş olması, düşmanda hayal kırıklığına sebep olmuştur.⁶⁶

Ertesi sabah gemilerdeki toplar karaya indirilir ve Halkulvâd Kalesi'nin karşısına siperler⁶⁷ kazılır. Bu sırada bir kâtibine mektup yazdıran Serdar Sinan Paşa, peygamberin yüce sünneti gereği hisardakilere nasihat edip onları İslam'a davet eder. Serdar,

⁶⁴ Bir kolun dirseğinden orta parmak ucuna kadar olan (75-90 cm) uzunluk ölçüsü (Ayverdi, "Zira", 3 [O-Z]/3509).

⁶⁵ Kısa mızrak, süngü (Ayverdi, "Harbe", 2 [H-N]/1181).

⁶⁶ Bk. Minyatür V.

⁶⁷ Savaşta askerlerin arkasına geçip korundukları ve düşmana ateş ettikleri topraktan sipere metris denir. Metrise giren Osmanlı askerleri, siperden *metris tüfeği* adı verilen ağır tüfeklerle ateş ederdi (Ayverdi, "Metris", 2 [H-N]/2041).

mektubunda eğer İslam'ı kabul etmezlerse cizye⁶⁸ vermelerini, cizyeyi de kabul etmezlerse son seçenek olarak kaleyi teslim etmelerini teklif eder. Eğer bu teklifi de kabul etmezlerse kaleyi savaşıarak alacaktır. Serdar yazdırdığı bu mektubu bir elçisi vasıtasıyla hisar beyine gönderir. Hisar beyi, serdarın gönderdiği mektubu tercüme ettirip okutturduktan sonra bu teklifleri reddeder ve elçiye hitaben “Eğer serdarınızın niyeti kale ise onu savaşıp alsın. Canım sağ oldukça bu kaleyi başka türlü vermem. Bin tane ehil askerimin başını bu uğurda veririm ancak kalenin bir taşını bile vermem.” der.⁶⁹ Serdar elçinin getirdiği bu haberden sonra kaptanıderya, beyler, ağalar, reisler ve diğer ileri gelenlerin katılımıyla divan tertip eder. Yapılan istişarelerden sonra serdar, kalenin bir tarafını kaptanıderyanın, bir tarafını da Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa'nın kuşatmasını emreder. Kendisi de beraberindeki askerlerle kalenin bir başka tarafını kuşatacak olup kale gece gündüz toplanla dövülecektir. Halkulvâd Kalesi'nin muhasara hazırlığı tamamlandıktan hemen sonra serdar Tunus Kalesi'nin de muhasara edilmesini isteyip bu iş için de eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa ile hâlen Trablusgarp Beylerbeyliği görevini sürdüren Mustafa Paşa'yı görevlendirir. Bu paşalar donanmanın Tunus'a geleceğini öğrenince hazırlanıp serdarı karşılayan paşalardır. Paşalar serdara, kendilerinde yeterince asker bulunmadığını söyleyip daha çok destek kuvveti ve tüfekçi asker talep eder. Serdar da Mısır'dan gelen sekiz yüz ehil askeri beyleriyle beraber onların emrine verir. Ayrıca başlarında Habib Bey olmak üzere gönüllü iki bin askeri ve bir başka iki bin askeri daha onlara katar. Kuşatmada kullanmaları için de onlara birçok top verir. Paşalar (dört bin sekiz yüz civarındaki) bu askerlerle ve toplanla varıp Tunus Kalesi'ni muhasara ederek kaleyi gece gündüz döver. Tunus Kalesi yeterince müstahkem bir kale olmayıp içindeki kâfirler de az miktardadır. Ayrıca içeride Müslümanlar da bulunmaktadır. Müslüman halk

⁶⁸ İslam devletlerinde Müslüman olmayan tebaadan alınan vergiye denir (Ayverdi, “Cizye”, 1 [A-G]/500).

⁶⁹ Bk. Minyatür VI.

kaleyi kuşatmış olan dışarıdaki gazilerle gizlice plan yapıp kâfirlere karşı beraber savaşmayı kararlaştırır. Yapılan plandan sonra dışarıdaki gaziler kaleye yürüyüş yapıp her taraftan kaleye girdiği sırada içerideki Müslümanlar da kâfirlere kılıç çalar. Kısıtılan kâfirler daha fazla dayanamayıp Tunus surlarının dışındaki Bastiyon Kalesi'ne doğru kaçar. Peşlerini bırakmayan gaziler düşman askerinden yakaladığını kırar.⁷⁰ Gaziler Bastiyon surlarına yaklaştığında içerideki kâfirler de surdan çıkıp gazilere mukabele eder ve gelen dostlarını surdan içeri alır. Gaziler de dönüp ele geçirilen Tunus Kalesi'ne girer. 28 Rebiyülevvel 982/18 Temmuz 1574 tarihinde Tunus'un fethi tamamlanır. Serdar bu fetihten hayli memnun olsa da Halkulvâd alınmadığı müddetçe muradı gerçekleşmiş olmayacaktır.

2 Rebiyülahir 982/22 Temmuz 1574 tarihinde Serdar Sinan Paşa'nın emriyle Halkulvâd Kalesi muhasara edilir ve kalenin her tarafına toplar kurulur. 4 Rebiyülahir günü şafak vaktinde savaş davul ve boruları çalınır toplar kaleye karşı ateşlenmeye başlanınca adeta deprem olur. Atılan top taşı, zemberek,⁷¹ ok ve tüfek mermileri kaledakilere hayli zayıat veririr. Bu şekilde gaziler de kaledekiler de nice gün birbiriyle savaşır. Bir müddet sonra serdar topçularına düşmanın toplarını hedef almalarını ve kundaklarını⁷² kırıp düşürmelerini emreder. Eğer düşmanın topla vurulabilirse düşman aciz kalıp savaşamayacaktır. Topçular serdarın emrinden sonra düşman nereden top ateşliyorsa orayı bombardıman edip düşmanın birçok topunu vurarak kullanılamaz hâle getirir.

Çatışmalar sürerken bir grup Osmanlı askeri de günbegün siper kazarak Halkulvâd Kalesi'nin önündeki hendeğe yaklaşmıştır. Gazilerin hendeğe yaklaştığını görüp endişeye kapılan kâfirler

⁷⁰ Bk. Minyatür VII.

⁷¹ Farsça nezbürek (küçük top) kelimesinden gelir. Ayakla kurulan, kolları çelikten savaş yayına ve bu yayla atılan ve kalın duvarları dahi delebilen oklara verilen isim. Zemberek topu diye bilinen, tüfegin icadından önce kullanılan toplar da kısaca zemberek olarak adlandırılmıştır (Ayverdi, Zemberek", 3 [O-Z]/3487).

⁷² Tekerleksiz topun üzerine bindirildiği ahşap dayanak (Ayverdi, "Kundak", 1 [A-G]/1789).

savaşın şiddetini daha da arttırırken bu yolda canını fedaya hazır olan gaziler ise savaşın zorluğuna bakmayıp topa tüfeğe göğüs gerer. Bu şekilde gece gündüz mücadeleye devam ederek hendeğe ulaşan gaziler buranın hayli büyük ve derin bir hendek olduğunu anlar. Kalenin fethine mâni olan bu hendek kale surunu güçlü bir şekilde korumaktadır. Genişliği altmış, derinliği de on yedi zirâ^c olan hendek, denizin bir dili gibi görünmekte olup içerisine gemiler dahi girmektedir. Serdar Sinan Paşa askerlerine, gece gündüz çalışıp hendeği doldurarak kaleye yürüyüş yolu oluşturmalarını emreder. Böylece askerler o yoldan ilerleyecek ve kalenin fethi kolaylaşacaktır. Askerler hendeği taş toprak gibi malzemelerle doldurmaya başlar. Ancak hendeğin arkasındaki kaleden durmaksızın gazilerin üzerine top atılmaktadır.

Gaziler hendeğin içini doldurmaya gayret ederken Serdar Sinan Paşa da Kâyd lakaplı Cezayir Beylerbeyi Ramazan Bey'e bir haberci gönderip Tunus'u fetheden askerlerle beraber Bastiyon Kalesi'ni muhasara altına almasını emreder. Bunun üzerine, Cezayir beylerbeyi hemen birçok top çektirip Bastiyon Kalesi'ni muhasara eder ve kaleyi dövmeye başlar. Lakin bu kaledeki kâfirlerin sayısı çoktur. Dolayısıyla kâfirler gazilerle harp etmekten çekinmemekte hatta zaman zaman kale kapısını açıp dışarı çıkarak pervasızca savaşmaktadır. İçerisinde 7000 kişiden fazla düşman askeri bulunan Bastiyon Kalesi önünde gece gündüz savaşılır.

Bu tarafta Halkulvâd önündeki hendeği doldurmak için gece gündüz çalışan askerler kısa bir sürede hendeğin içini taş ve toprakla doldurarak kaleye yürüyüş yolu oluşturmuştur. Serdar Sinan Paşa, beyler ve paşalarla istişare edip kaleye doğru lağım açılmasına emreder. Serdarın emrinden sonra birçok lağımca lağım kazarak surların temellerini birçok yerden deler. Lağımcaılar lağım kazmaya devam ettiği bir gün düşmanın açtığı lağıma rast gelir. Düşman da surun dışına kadar lağım açmış ve lağımın içine ot (barut)⁷³ doldurup

⁷³ Top ve tüfek gibi ateşli silahlara mahsus cephaneye denir (Nutkî, "Ot", 219).

gazilerin bulunduğu bir noktayı patlatmayı planlamıştır. Neyse ki Osmanlı lağımcılarının bunlara rast gelmesiyle düşmanın planı bozulmuştur. Kâfirlerin lağımlara koyduğu altmış varil barutu ele geçiren gaziler kendi açtıkları lağımlara bu barutları gizlice doldurup uygun bir vakitte ateşleyince adeta deprem olur. Patlamanın etkisiyle hendekteki taş ve topraklar havaya uçuşur ve kale surlarının temeli parçalanır. Ayrıca patlama sırasında düşman askerinden birçoğu da yok olup gider.⁷⁴ Meydana gelen bu patlama kaledekilerin içine korku ve dehşet düşürse de kalenin surlarından bir parça taş dahi kopmaz. Halkulvâd Kalesi'nden gedik açılmadan gazilerin kaleye girmeleri mümkün değildir. Bunun üzerine siper kazmaya devam edilir ve kaleye insan gücüyle gedik açılır. Gedik işi halledilip yürüyüş yeri belli olduktan sonra gaziler Serdar Sinan Paşa'nın emriyle bir şafak vaktinde harp davulları ve nefirler⁷⁵ eşliğinde kaleye doğru yürüyüşe kalkar. Demir zırhlara bürünmüş olan gaziler altın (sarı) bayraklarla⁷⁶ yürümektedir. Mehterlerin çaldığı davul ve nefirler gazileri savaşmak için daha çok şevke getirir. Bu sırada her iki taraftan karşılıklı toplar atılmaktadır. Gaziler gediğin önüne ulaştığı sırada düşman askerleri de gazileri içeri sokmamak için oraya doluşunca savaş kızışır ve gedik başında büyük bir çatışma yaşanır. Kanlar sel gibi akıp havaya kan buharları yükselir. Her iki taraftan atılan top tüfek sebebiyle göklerde yankılar oluşur ve gökyüzünü dumanlar kaplar. Atılan kumbaralar⁷⁷ sebebiyle her taraf adeta ateş deryasına döner.

⁷⁴ Bk. Minyatür VIII.

⁷⁵ Boru şeklindeki nefesli musiki aletidir. Üzerinde parmak basacak delikler bulunmayıp piriç, fildişi ve boynuzdan uzun bir boru şeklinde olan nefir, savaşlarda uyarı, işaret ve hücum borusu amacıyla çalınırdı. Aynı zamanda mehter musikisinde kullanılır (Ayverdi, “Nefir”, 2 [H-N]/2323). Özellikle nefirler olmak üzere mehterlerin çaldığı birtakım enstrümanlar VII, VIII, IX, X ve XII. minyatürlerde resmedilmiştir.

⁷⁶ Şairin “altın sancaklar” olarak ifade ettiği bu bayraklar VII, VIII, IX, X ve XII. minyatürlerde sarı ve kırmızı renkleriyle birlikte resmedilmiştir.

⁷⁷ Farsça küçük küp anlamına gelir. Yuvarlak bir demirin içerisine barut, demir ve kurşun parçaları doldurulup elle veya havan topuyla atılan harp aletine denir. Havan mermileri önceden taştan imal edilirken sonraları humbara mermileri gibi demirden imal edilmiştir (Pakalın, “Kumbara”, 1/854; Uğur Demlikoğlu, “Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyılda Bazı

O gün çok gayret edilmesine rağmen Allah takdir etmediğinden fetih müyesser olmaz. Gaziler de siperlere dönüp dinlenmeye çekilir. Fetih ve zaferin gerçekleşmediğine pek müteessir olan Serdar Sinan Paşa bir taraftan sabırla Allah'ın fethi müyesser kılmasını gözlerken bir taraftan da kuşatmada ihmal ve kusurlar olmaması için azami dikkat gösterir.

Halkulvâd Kalesi'nin fethi için gece gündüz savaşmaya devam eden gaziler surdaki gediği daha fazla genişletip yürüyüş yolu açar. Muharebelerin devam ettiği bir gün kaledekiler içi topraklarla dolu birçok sandalla Kumluca Denizi'ne çıkar ve sandallardan top atışları yaparak gazilerin bulunduğu siperleri bombardıman eder. Yapılan bu saldırıyla birçok gazi şehit olurken Serdar Sinan Paşa da sandallara karşı toplar kurdurtup atışlar yaptırarak düşman sandallarının çıkmasına mâni olur. Böylece düşmanın planı bozulur.

Halkulvâd Kalesi'nin dışında ve Serdar Sinan Paşa'nın bulunduğu kola yakın bir konumda olan pek yüksek, binası muhkem ve kapısı demirden olan bir kule (Su Kulesi) vardır. Kalenin dışındaki bu kuleyi bekleyen önemli miktarda düşman askeri olup bunlar kuleden yaptıkları saldırılarla gazilere ciddi zarar vermektedir. Serdar, bir gece yürüyüş yapıp kuleyi fethetmeleri için askerler arasından bir grup serdengeçti seçer. Serdarın seçtiği yiğitler bir gece düşmanın gafil olduğu bir sırada baskın yapar ve kuleyi ele geçirip talan eder.⁷⁸ Böylece düşmandan gelen tehlikelerden biri daha bertaraf edilir. Baskın sırasında kılıçtan kurtulanlar hisara kaçarken bu gelişmeyle düşman da korkuya kapılır.

Halkulvâd Kalesi'nde bulunan 7000 civarındaki kâfirin yarısı kadarı atılan topraklarla öldürülmüştür. Halkulvâd Kalesi'ndekilerin zayıfladığını gören Bastiyon Kalesi'ndekiler Halkulvâd'a takviye kuvvet olarak 600 asker gönderir.

Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/2 (2014), 282).

⁷⁸ Bk. Minyatür X.

Başlarına miğferlerini giyen, bellerine kemer, hançer ve kılıçlarını kuşanan, omuzlarına şeşperlerini ⁷⁹ salan, oklarını, mızraklarını kementlerini hazır eden gaziler 6 Cemaziyelevvel 982/24 Ağustos 1574 günü şafak vaktinde Serdar Sinan Paşa'nın emriyle tekrar Halkulvâd Kalesi'ne yürüyüş yapar. Yürüyüş kolunun bir tarafında da binlerce tüfekçi yiğit⁸⁰ vardır. Serdar ile kaptanıderya da altın (sarı) bayraklarını kaldırarak hisara yakın gelir. Davul ve zurnalar tekbirlerle ve naralarla yürüyen yiğitlerin şevkini artmaktadır. Binlerce asker kaleye doğru sel gibi akar. Toz bulutları perde gibi gökyüzünü kapatır. Yer ve gök bağışmalarla dolar. Vaziyeti gören düşman askerleri kalede açılan gediğin ağzına doluşarak Osmanlı askerlerinin geçmesine mâni olmak için canla başla savaşırlar. Adeta iki taraftan gelen iki deniz birbirine çarpmıştır. Bütün gaziler sağ ve sol yandan gediğe yüklenirken gediğin öbür tarafındaki düşman askeri de ciddi bir direniş gösterir. Aynı anda kaleden de gazilerin üzerlerine top atışları yapılmaktadır. Bu mücadelenin sonunda gaziler kaleye girmeyi başarır. Her taraftan yağmur gibi ok yağarken akan kanların buharı gökyüzüne ağırlaşır. Yapılan hücumla daha fazla dayanamayan düşman askeri dağılıp her biri bir başka tarafa kaçar. Gaziler de etrafı yakıp yıkıp Halkulvâd Kalesi'ni ele geçirir.⁸¹ Ardından kalenin burçlarına bayraklar asılır ve müezzinler tarafından ezan okunur. Kâfirlerin malları yağmalanırken kılıçtan kurtulanları da esir edilir. Esir edilenler arasında kale beyi de vardır. Ayrıca, daha önce Tunus hâkimi iken mürtet olup düşman tarafına geçen ve Tunus'u düşmana teslim eden Emir Ahmed de aranıp gizlendiği yerden çıkarılır. Benzi sararmış olan Emir Ahmed'in ayaklarına pranga vurulup boynuna halka geçirilir. Ardından bu iki bey getirilip Serdar Sinan Paşa'nın huzuruna çıkarılır. Serdar, onları görünce Allah'a şükrettikten sonra

⁷⁹ Top şeklindeki ucunda kısa zincirlere bağlı birkaç demir yuvarlağı bulunan sopa şeklindeki eski bir savaş aleti, gürz, şeşper (Ayverdi, “Şeşper”, 1 [A-G]/1121).

⁸⁰ Tüfekçi askerlerin resmedildiği örnekler V, VII ve VII. minyatürlerde mevcuttur.

⁸¹ Bk. Minyatür IX.

gemicilerden bir reise bu iki beyi teslim edip bunları gemisindeki zindana koymasını, başlarına da birçok nöbetçi bırakmasını emreder.

Askerler Halkulvâd Kalesi'nde yaptıkları yağmayla ganimete doyarlar. Halkulvâd Kalesi'nin ambarı da ⁸² ele geçirilir. Serdar Sinan Paşa'nın tayin ettiği bir kâtip Kale içindeki savaş aletleri, esbâb ve mühimmatları deftere kaydedip serdara getirir. Serdarın emriyle toplanan bu teçhizatlar ve malzemeler Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa'nın Halkulvâd'a açtığı gedikten dışarı çıkarılıp mahzene konur.⁸³ Halkulvâd Kalesi'ndeki kilise mescide çevrilir. Kilisedeki putlar kaldırılıp duvarlara kelime-i tevhid yazılır ve burada ibadet edilmeye başlanır. Serdar, 982 (1574) tarihli Tunus ve Halkulvâd fethinde bulunmuş olan herkese yaptığı erlik ve hizmet mukabilince terakki ⁸⁴ ve istimâlet ⁸⁵ verir. Ayrıca onlara sabırlı olmalarını, düşmanı bertaraf ettiklerinde⁸⁶ kendilerine başka birçok riyayetler yapılacağını ve herkesin bu hususta razı edileceğini söyler. İşlerinde gevşemeyip dikkatli davranmaları için de onlara teşvik edici bir konuşma yapıp nasihatler verir.

Serdar Sinan Paşa Halkulvâd'ın fethinden sonra Bastiyon Kalesi'ne yönelir. Burası Cezayir Beylerbeyi Kâyid Ramazan Bey'in başlarında bulunduğu ve eskiden Tunus Beylerbeyi olan Haydar Paşa ile hâlen Trablusgarp Beylerbeyi olan Mustafa Paşa'nın da aralarında olduğu üç bey tarafından kuşatılmıştı. Fakat içerideki düşman hayli direniş göstermiş, hatta Kale kapısını açık bırakmış ve zaman zaman da karşı saldırılar yapmıştır. Bastiyon Kalesi'nin ele geçiremediğini gören serdar, samsoncubaşı önderliğinde bin tane tüfekçi yeniçeri

⁸² Eşya, erzak vb. koymaya, saklamaya yarayan bina, depo (Ayverdi, "Ambar", 1 [A-G]/126).

⁸³ Bk. Minyatür XI.

⁸⁴ Düzenli olarak verilen maaştan fazla olarak yapılan zam anlamında kullanılır. Yeniçerilere olduğu gibi tımar ve zeamet sahiplerine de terakki yapılırdı. Terakki daha ziyade muharebelerde gösterilen yararlık neticesinde verilirdi. Diğer padişah cüluslarında atıyyeden başka terakki verilmesi de geleneklerde vardı (Pakalın, "Terakki", 3/458).

⁸⁵ Gönül çekme, teselli etme, hoşgörü ile kendi tarafına kazandırma anlamlarına gelir (*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. haz. Ferit Devellioğlu [Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007], 460).

⁸⁶ Yapılması muhtemel bir donanma savaşı kastedilmektedir.

seçtikten sonra bunlara, başlarında Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın bulunduğu silahtar bölüğünü de ⁸⁷ katarak hepsini Bastiyon kuşatmasına gönderir. Ancak bunların desteğiyle de kalenin fethi mümkün olmaz. 7000 kişiden fazla olan Bastiyon askerinin içinde bir miktar da atlı asker mevcuttur. Düşmanın bu atlı ve piyadeleri zaman zaman kaleden çıkıp gazilerin siperlerini basmakta ve Osmanlı askerine zayıat verip tekrar kaleye kaçmaktadır. Gaziler her ne kadar düşmanın bu saldırılarına karşı mukabele etmeye gayret gösterecekler de bu baskınlarda birçok gazi şehit olur. Vurulup şehit edilenlerden biri de samsoncubaşıdır. Bu son elim hadiseden sonra çok hiddetlenip intikam almak isteyen serdar, kaptanıderya ve beylerbeylerini de Bastiyon kuşatmasına gönderir. Bastiyon'un her tarafı kuşatılıp siperler ileriye taşındıktan ve topraklar çekildikten sonra 8 Cemaziyelevvel 982/26 Ağustos 1574 Pazartesi günü topraklar kalenin surları dövülmeye başlanır. Bir taraftan da tüfekçiler tüfek atmakta, okçular yağmur gibi ok yağdırmaktadır. Savaş davulları yeri göğü inletirken atılan kumbaraların ateşi düşmanı yakmakta ve her taraftan dumanlar yükselmektedir. Bastiyon Kalesi bu şekilde gece gündüz dövülür. Top taşları surlara çarptıkça dağılan taş parçaları kendilerine zarar verse de düşman askeri canla başla ve inatla savaşmaya devam eder. Diğer taraftan, Bastiyon Kalesi'nin burçları ve surları da silahlarla dolu olduğundan onlar da Müslümanların üzerine top tüfek yağdırmaktadır. Kaledekiler günde bin civarında top atışı ve devamlı olarak da tüfek atışı yaparlar. Gece gündüz savaşan gaziler de kaleye binlerce top atar. Yapılan yoğun bombardıman sebebiyle Bastiyon Kalesi'nin her tarafı ateş alev içinde kalır ve delik deşik olur. Kalenin duvar ve kapıları harap olur. Bir müddet sonra düşman askeri savaşmaktan yorgun düşmeye başlar.

⁸⁷ Kapıkullarının altı bölük olan süvari teşekkülünün ikinci bölümüne verilen isimdir. Harpte süvari olarak savaşır. Sarayın ileri gelen erkânından olan silahtar ağaya da silahtar denilir (Pakalın, "Silahtar", 3/221-225).

Bastiyon Kalesi dövülürken yakalanan diller (esirler) Serdar Sinan Paşa'ya getirilir. Serdar esirlere donanmalarının nerede bekletildiğini sorar. Esirler donanmalarının olmadığını, belki bir yerde toplam beş kadirgalarının ancak bulunduğunu söyler. Perişan hâlde olduklarını ve her beyin sadece kendi yerini gözleyebildiğini belirtirler. Ayrıca, yalan söylemediklerini ispatlamak için eğer söylediklerinin aksi çıkarsa kendilerini cezalandırmalarını sözlerine eklerler. Serdar, deniz tarafında düşman donanmasının olmadığından dolayısıyla orada bir tehlike bulunmadığından emin olduktan sonra kaptanıderyaya gemilerle deniz tarafından kaleyi kuşatıp dövmesini emreder. Böylece Bastiyon surları her taraftan bombardıman edilince düşmanın takati tamamen tükenecektir. Serdarın önderliğindeki kara ordusu karadan, kaptanıderyanın gemileri de denizden olmak üzere Bastiyon Kalesi nice gün ve gece top atışlarıyla dövülür. Bu atışlar esnasında düşmanın surları yıkıldığı gibi düşman askerinin de nicesi helak olur. Kalenin birçok yerinden gedikler açıldıktan sonra serdar tekrar yürüyüş yapılacağını duyurur. Bunun üzerine, cephanelikten aldıkları harp aletleriyle kendilerini baştanbaşa teçhiz eden gaziler yürüyüş vaktine hazır olur. Siperler askerle dolar. Savaş davulları ve zurnaları çalınır. Osmanlı askeri ya şehit ya gazi olmak istemektedir. Bir nevrüz günü, şafak vaktinde serdarın emriyle yürüyüşe kalkan gaziler surlardaki gediklere yönelir. Her gedik başında büyük bir savaş başlar. Savaş şiddetlenince herkes kana bulanır ve kan buharları göğe yükselir. Her taraftan yağmur gibi ok yağmaktadır. Bir taraftan da sürekli toplar ateşlenmekte, her taraftan yağmur gibi ateş yağmakta, toz ve dumandan dolayı her tarafı karanlık kaplamaktadır. Her taraf öldürülen düşman askerlerinin bedenleriyle dolar. Nice insan toprağa gark olur. Savaş bu şekilde sabahtan öğleye kadar devam eder. Düşman askerleri gazilerin geçmek istediği her gedikte canla başla savaşarak direnir. Netice olarak, yine gediklerden girmeye muvaffak olamayan gaziler siperlere geri döner.

Kadere rıza gösteren Serdar Sinan Paşa askerini teselli eder. Askerler sabaha kadar siperlerinde dinlendikten sonra sabah tekrar

Bastiyon Kalesi'nin surlarına top atışları başlar ve bombardıman bu şekilde nice gün daha devam eder. Kale duvarlarında gedik açıldıkça düşman askeri gizlice o gedikleri tamir etmekte, Osmanlı askeri kaleye hücumla kalktıkça düşman askeri de surları tekrar güçlendirmektedir. Diğer taraftan Osmanlı askeri arasında birtakım sıkıntılar baş gösterir. Her bölük diğer bölükleri ihmalde bulunmakla suçlayıp kendileri gibi gayretle savaşmadıkları için fethin geciktiğini iddia eder. Askerlerin aralarındaki çekişme de fethi geciktirir. Serdar bu meselenin halli için kapıkulu yeniçerilerini bir gediğe, kapıkulları ve gönüllüleri başka bir gediğe, Mısır ve mağrip sipahilerini de bir başka gediğe koyar. Aralarında mesele çıkaran askerleri bu şekilde farklı farklı yerlerde toplayarak meseleyi çözmeye çalışır. Böylece birbirleriyle uğraşmak yerine dikkatlerini savaşa vereceklerdir. Serdarın aldığı bu tedbirden sonra askerler aralarındaki çekişmeyi bırakıp gayrete gelir ve her bölük savaşa odaklanır.

Serdar Sinan Paşa 27 Cemaziyelevvel 982/14 Eylül 1574 günü şafak vaktinde Allah'tan yardım dileyip tellallara yürüyüş emrini ilan ettirir. İlanı işiten askerler zırhlarını ve altın (sarı) miğferlerini⁸⁸ giyer. Kimisi yanına kılıcını takar, kimisi omzuna şesperini koyar, kimisi hançerini kimisi de baltasını hazırlar. Mızraklar, oklar, yaylar ve harbeler de hazır olur. Osmanlı askeri zırh deryası gibi olunca bunu gören düşman askerleri korkuya kapılır. Davullar vurulup nefirler, nâylar, surnalar üflenir. Osmanlı ordusu, Serdar bir kolda, kaptanıderya, Arap Ahmed, Mustafa ve Haydar beyler de birer kolda olmak üzere Bastiyon Kalesi'ne doğru yürüyüşe geçer. "Allah Allah!" nidaları yeri göğü inletir. Göğe toz toprak bulutları ağırlar. Serdar kendisi de önde ilerleyerek askerine rehber olur. Osmanlı ordusu yekvücut şekilde savaşa azmeder. Savaş kızıştıkça tekrar kan buharları göğe doğru yükselmeye başlar. Gaziler gediklerde direnen binlerce düşman askerini tarumar edip gediklerden hisara sel gibi akmaya başlar ve kalenin suruna İslam sancağı dikilir. Direnmeye

⁸⁸ Şairin "altın (sarı) miğfer" olarak ifade ettiği bu miğferler V, VI, VIII, IX, X, XI, XII ve XIII. minyatürlerde sarı ve gri renkleriyle birlikte resmedilmiştir.

imkân kalmadığını anlayan düşman askerleri kaleden çıkıp Kumluca Denizi'ne doğru kaçmaya başlar. Gaziler de peşlerinden gidip yakaladığını kırarken kimilerini de esir eder. Kumluca Denizi'nin ortasında fethedilen Bastiyon Kalesi'ne benzer küçük bir Bastiyon daha vardır. Kumluca Denizi'ne atlayıp gazilerin elinden kurtulabilenler buraya sığınmaya çalışır. Bu sırada Küçük Bastiyon'dakiler de düşmanı kovalayan gazilerle savaşarak arkadaşlarını Bastiyon surlarından içeri alır. Kaçarak Küçük Bastiyon'a sığınan iki yüz civarındaki düşman askerinden harici ya öldürülür veya esir edilir. Kovalamaca sırasında katledilen düşman askeri içinde Don Cuvan'ın kardeşi de vardır.⁸⁹

Gaziler düşmanı kovaladıktan sonra Küçük Bastiyon'un önünden geri çekilip fethi gerçekleşen Bastiyon Kalesi'ne döner. Sur içerisinde ezan okunur. Nice zamandır putların mekânı olan kiliseler İslam mescidine çevrilir ve şirkten temizlenen bu yerler iman sahiplerine sığınak olur. Serdar Sinan Paşa, şükür secdesi yapıp Allah'a şükreder. Bastiyon Kalesi'nin beyi yakalanıp serdara getirilince serdar onu kendi gemisinin zindanına attırıp kaçmaması için de başına nöbetçi koydurtur.

Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon'un adı Müteberka'dır. Buradakiler kaçan kâfirleri içeri almış ve bu sırada Osmanlı askerine top tüfek atarak savaşmıştır. Bir müddet sonra Müteberka'nın fethi için de birçok yere toplar kurulur ve etrafına siperler kazılır. Osmanlı askerinin kuşatma hazırlığı yaptığı süreçte toplantı yapan Müteberka'daki düşman askeri savaşmaya güçlerinin yetmeyeceği, Osmanlılar kaleyi savaşarak alırlarsa kendilerini katledecekleri, Halkulvâd'ı aldıklarına göre buranın onlara hiç dayanmayacağı, bu kaleyi top atışlarıyla belki bir günde harap edebilecekleri, dolayısıyla kaleyi gecikmeden teslim etmek gerektiği hakkında hemfikir olurlar. Böylece canlarını kurtarabileceklerdir. Yaptıkları toplantıdan sonra Müteberka'dakiler vire sancağı çekip

⁸⁹ Bk. Minyatür XI-XII.

eman ister. Vaziyet haber verilince Serdar kaleye top atışı yaptırmadan önce düşmanın teklifini öğrenmek ister. Bir müddet sonra sulh amacıyla kaleden gelen bir grup elçi eman yoluyla kaleyi teslim etmek istediklerini belirtirler. Savaşarak askerini telef etmektense sulh yapmayı kabul eden serdar sulh için bir şart öne sürer. Buna göre, Bastiyon'dan kaçıp oraya sığınanlar kendilerine teslim edilecektir. Böylece kalenin eski halkından olan herkesi serbest bırakılacak, diğerleri ise alıkonacaktır. Kale halkı serdarın şartını kabul edince serdar bir kâtibini elçilerle beraber küçük Bastiyon'a gönderir. Kâtip kaleye gidince buradaki herkesin ismini bir deftere kaydeder ve kaledeki eski halk ile kaçıp gelenleri ayırıştırır. Ayrıca kalede savaş aleti, erzak ve mal olarak neler varsa onların da hepsini sayıp bir deftere kaydeden kâtip bütün bu kayıtları serdara getirip arz eder. Serdar kaledeki bütün teçhizat ve malları toplattıktan sonra Bastiyon'dan kaçıp Müteberka'ya sığınanları esir ettirip Müteberka'nın eski halkını ise anlaşılmaya uygun olarak serbest bırakır. Serdar serbest bırakılanların beyine "İspanya'daki Don Cuvan'a sultanımızın emriyle kalenizi harap edip beylerinizi esir ettiğimi söyleyin. Erliği varsa donanmasını hazırlasın ve karşımıza çıksın." der. Serdar bunun gibi daha nice tahkir ve azarlamalardan sonra onları İspanya'ya salar.⁹⁰

982 (1574) tarihinde önce Tunus sonra Halkulvâd Kalesi alınmış, daha sonra Bastiyon Kalesi ve Küçük Bastiyon (Müteberka) ele geçirilmiş, böylece mağrip bölgesinde din düşmanlarının bulunduğu bir yer kalmamıştır. Serdar Sinan Paşa fetihlerin ardından kaptanıderya, paşalar, beyler ve ağalarla çadırında büyük bir divan tertip eder. Onlara İstanbul'a dönüş seferi için menzilin uzak vaktin ise kısa olduğunu, eğer alınan kaleleri tamir etmeye kalkıştırlarsa kışın bastırması sebebiyle sefere imkân kalmayacağını; kaleleri bu şekilde bırakmaları hâlinde ise düşmanın tekrar gelip burayı tamir ederek burada yuvalanma ihtimalinin bulunduğunu söyler. Bu şartları hesaba katan serdar, beyler ve paşaların da ortak kanaatinden sonra

⁹⁰ Bk. Minyatür XIII.

Tunus Kalesi haricinde kalan kalelerin yıkılmasını emreder. Ardından askerler forsa⁹¹ kâfirlerle beraber nice gün çalışarak her taraftan kaleleri yıkmaya koyulur. Fakat anlaşılır ki bu şekilde kalelerin yıkılması iki aydan fazla zaman alacaktır. Bunun üzerine serdarın emriyle lağımcılar surların altını kazıp otuz altı yerde surların temeline top otu koyup bu patlayıcılarla surların temelini patlatıp bu kaleleri tamamen yıkıp harap ederler.⁹²

Serdar Sinan Paşa, Halkulvâd Kalesi'nin (ve civarındaki kalelerin) yıkılmasından sonra Tunus'la ilgili işleri de düzenler. Tunus Kalesi tamir edildikten sonra Halkulvâd Kalesi'nden çıkarılmış olan otuz altı top bu kaleye yerleştirilir. Bundan başka kale için gerekli diğer teçhizatlar da sağlanır. Artık kalenin hıfzı için birilerini görevlendirmesi gerekecektir. Bu amaçla askerlerini bir araya toplayan serdar bu hisarı bir müddet koruyup gözetenlere terakki verilip ayrıca diğer başka riayetlerin de yapılacağını söyler. Kapıkulları ve sipahiler bu teklife razı olmayıp “Biz fethi tamam edip hizmetimizi tamamladık. Burada kalmaya gücümüz yoktur. Biz terakki ve riayet istemiyoruz. Son sözümüz budur.” derler. Bunun üzerine serdar bir tellal aracılığıyla “Her kim ki kendi isteğiyle bu kaleyi üç yıl koruyup gözetirse, bunun karşılığında, eğer kuloğlu⁹³

⁹¹ Buharlı gemilerin icadından önce kürek çekmeye mahkûm edilen savaş esirlerine bu isim verilirdi. Kaçmamaları için bir ayakları güverteye çakılı bulunurdu. Ayakları bağlı bulunduğundan bu kişilere pâyzen de denirdi. Fakat pâyzen daha ziyade bir cürüm ve cinayet sebebiyle küreğe mahkûm olmuşlara denmiştir (Pakalın, “Forsa”, 1/635).

⁹² Bk. Minyatür XIV.

⁹³ Genellikle kapıkulu ocaklarına mensup olanların çocukları için kullanılan tabirdir. Osmanlı askerî terminolojisinde resmî bir sıfatı vardır. Muvazzaf askerlik sebebiyle evlenmeleri yasak olan yeniçerilerden yaşlı olanları ve emektar ocak çorbacıları Yavuz Sultan Selim döneminde evlenme izni almış, zamanla taşrada görev yapan yeniçerilerin ve genç yeniçerilerin de evlenme yollarının açılmasıyla bunlardan doğan çocuklara *kuloğlu* denilmiştir. *Fodulahorân* da denilen kuloğulları maaşlarını babalarının mensup oldukları orta veya bölüklerden almıştır. İlk zamanlarda babalarından yetim kalmış olan kuloğulları ocağa alınırken zamanla babaları yaşayanlar da ocağa alınmaya başlanmıştır. Kuloğullarının kapıkulu ocağına geçişleri kolay oluyordu. Babaları taşrada tımarlı sipahiliğe geçen veya eyaletlerdeki beylerbeyi divanlarında çavuş olan kuloğulları, XVI. yüzyılın ortalarına kadar kale muhafızlığı gibi babalarının görevlerine göre bir hizmete verilirdi (Abdulkadir Özcan, “Kuloğlu,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/358).

ise on⁹⁴ akçeyle kapıkulları sınıfına geçecek; eğer gönüllülerden ise ona tımar⁹⁵ olarak altı bin verilecektir. Ayrıca burada kalanlara nafaka olarak günde dört akçe verilecektir.” şeklinde ilan yaptırır. Bu ilandan sonra dirlik⁹⁶ isteyenler kalmaya razı olur. Serdar kalmak isteyenlerden bin kişi tayin ettikten sonra başlarına Beylerbeyi Haydar Paşa’yı koyup işleri ona teslim eder. Haydar Paşa’ya yönetimde adaletli olmasını ve insanlara zulmetmemesini tavsiye eden serdar, kişi adaletli olursa Allah’ın ona her işinde yardımcı olacağını, din ve dünya işlerinin ancak bu şekilde hayırla sonuçlanabileceğini belirtir. Ardından devlet mallarına nâzır olması için de birini kalede vazifelendirir. Bu kişi devlete ait malları toplayıp askerin mevaciblerini teslim edecektir. İşler hallolunduktan sonra reisler serdarın emriyle göç için mühimmatlarını, teçhizat ve esbâblarını hazırlayıp kadırgalara çeker. Serdar bu sırada kaptanıderya, beyler ve reislere hitaben fethin müyesser olduğunu, şimdi de donanma savaşına azmedeceklerini, eğer düşman donanmasıyla karşılaşılırsa savaşacaklarını söyler.

Yapılan hazırlıkların ardından bir şafak vaktinde herkes gemilere binip lengerlerini çeker ve yelkenlerini açıp denize açılır. Bir müddet denizde seyrettikten sonra Malta Adası’na varırlar ve düşmanın kalesi dışındaki her yeri yağma edip yakıp yıkarak birçok ganimet alırlar. Serdar kaptanıderya ve diğer beylere bu kaleyi de fethetmeyi teklif eder. Kaptanıderya, kalenin fethinin mümkün olduğunu ancak, bu işte büyük bir tehlike olduğunu, zira burada zaman kaybederlerse yaklaşan kışın yolda bastırması hâlinde donanmanın zarar görebileceğini, kendileri için gemilerin

⁹⁴ Şair burada on akçe demekle birlikte, sıradaki beyitte tımar olarak altı bin dediği için on akçe ile kastettiğinin on bin akçe olması ihtimal dâhilindedir. Zira zaten kalınan her gün için dört akçe verilecektir.

⁹⁵ Osmanlı Devleti’nde ve Anadolu Selçukluları’nda belirli bir hizmet karşılığında şahıslara tahsis edilen toprak parçasına denir (Ayverdi, “Tımar”, 3 [O-Z]/3162).

⁹⁶ Osmanlılar’da devlet tarafından geçim vasıtası olarak verilen maaş veya tımar, ulufe ve mevacibe denilir. Dirlik demek çiftlik demek değildi. Dirlik sahipleri arazinin öşrünü, ferağ ve intikallerinde belirli olan harcını alırdı. Kısaca dirlik maaş anlamında kullanılmaktadır (Ayverdi, “Dirlik”, 1 [A-G]/720; Pakalın, “Dirlik”, 1/455).

muhafazasının kalenin fethinden daha ehemmiyetli olduğunu söyler. Kaptanın bu görüşü üzerine serdar fikrinden vazgeçer. Malta Adası'nda iki gün daha konaklanılır. Bu süre içerisinde reisler gemilerindeki eksikleri giderip sefere hazırlanır. Serdar burada konaklarken bir kâtibine Sultan Selim'e fethi müjdeleyen bir fetihname yazdırır. Mektubu mühürlettikten sonra kethüdası ve habercisi olan Keyvan'a teslim eden serdar, Keyvan'ın yanına da ömrü sultana hizmetle geçmiş, iyi bir savaşçı, karada ve denizde dünyanın birçok yerini gezip görmüş olan Mustafa Bey'i verir. Fetih mektubunu sultana hızlıca ulaştırmaları için de bu iki beye silahlarla teçhiz edilmiş, hızlı ve atik bir gemi tahsis eder. Daha sonra kendisi de donanmayla beraber denize açılan serdar yolda düşman donanmasıyla karşılaşma ihtimalinden dolayı daima etrafı gözetletir. Ne var ki düşman gemileri karşılarına çıkıp savaşmaya cüret gösteremez. Don Cuvan da karşılarına çıkmaz. Düşman donanmasından bir iz bulamayan serdar donanmayı Anadolu (İstanbul) tarafına döndürüp gece gündüz ilerleyerek Bahşiler Adası'na varır ve geriden gelen gemilerin de ulaşip toplanması için burada on bir gün bekler. Daha sonra buradan ayrılıp Venedik Körfezi'ne ulaşırlar. Serdar, burada konakladığı sırada Körfez'deki hisarın fethine imkân var mı diye gizlice tetkik yapmak için otuz üç baştarda hazırlatır. Gemiler güzelce süslenip toplanır ve silahlarla teçhiz edilip türlü bayraklarla gösterişli hâle getirildikten sonra serdarın öncülüğünde Körfez'e varır. Gayet yüksek bir konuma yapılmış olan Körfez'deki hisarın etrafında da derin hendek vardır. Ayrıca kulesine sayısız top yerleştirilmiştir. Serdar hisarı seyredip tetkik ettikten sonra hisardakileri korkutmak için aynı anda bütün gemilere top atışları yaptırır. Kaledekiler de mukabele olarak top atışları yapıp işaret verir. Daha sonra kale beyi ileri gelen beylerinden birkaçını elçi olarak serdara gönderir. Gelen elçiler serdarın huzuruna çıkıp beylerinin kendilerine dostluklarını arz ettiğini, kendilerine muhalefet etmediklerini belirtip bağlılıklarını bildirirler. Halkulvâd'ın fethi düşmanlarda korku oluşturmuştur. Eğer

sultanın izni olsaydı Körfez'i de fethetmek isteyen serdar kalenin etrafını inceleyip ilerde bir gün muhasara edilecek olsa nerelerinin güçlü veya zayıf olduğunu gizlice tetkik ettirdikten sonra donanmayla beraber tekrar yola çıkar. Donanma Avarin menziline ulaşp burada Rûz-ı Kâsım'ı⁹⁷ geçirir. Sonra Avarin'den çıkıp Moton'a ulaşırlar. Burada da bir gece kaldıktan sonra tekrar yola çıkıp Mayne Burnu'nu geçtikten sonra Benefşe Adası'na ulaşırlar. Rüzgârın şiddeti donanmanın denize açılmasına uygun olmadığından burada iki gün beklerler ve rüzgâr hafiflediğinde tekrar yola çıkıp Kızılhisar'a ulaşırlar. Burada serdar beyler ve ağaların hazır bulunduğu büyük bir divan tertip eder. Serdar toplantıda kaptanıderya ile istişare ettikten sonra taşra bölgelerini korumakla görevli beylere kendi bölgelerine varmaları için müsaade eder. Taşra bölgelerinde görevli bulunan bu beyler İslam memleketinin düşmanlar tarafından bir yağma veya talana uğramaması için kendi bölgelerinde güvenliği sağlamaktadır.

Serdar Sinan Paşa'nın nezaretindeki donanma bir şafak vaktinde Kızılhisar'dan çıkıp gece gündüz yol aldıktan sonra Boğaz Hisarı'na ulaşır. Burada fazla beklemeden tekrar çıkan donanma Gelibolu'ya varır ve Gelibolu'da iki gün konakladıktan sonra tekrar hareket eder. Bir yerde daha kısa vakit konaklayan donanma Kostantiniyye'ye (İstanbul) doğru ilerler. Fakat şiddetli rüzgârlar sebebiyle geri dönüp Tavşan Adası'na konar. Fırtına sebebiyle burada altı gün bekledikten sonra rüzgârın hafiflemesiyle yelkenleri kadirgallara takıp tekrar yola çıkarlar. Donanma Kostantiniyye'ye yaklaşınca serdarın emriyle her reis gemisini süsler. Kadirgallar altın (sarı) ve al (kırmızı) renkli bayraklarla donatılır. Ak yelkenli gemiler ihtişamlı bir görüntü arz eder. 1 Şaban 982/16 Kasım 1574 tarihinde

⁹⁷ Osmanlı devletinde 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıcı kabul edilirdi. Eski takvimde yıl ikiye ayrılmış olup 6 Mayıs (23 Nisan)'tan 26 Ekim'e (8 Kasım) kadar süren 186 gün Hızır günleri (Hıdrellez) olarak adlandırılır ve yaz mevsimi anlamında zikredilirdi. 6 Mayıs (23 Nisan)'a kadar devam eden 179 gün ise Kasım günleri (Rûz-ı Kâsım) olarak zikredilirdi (Ahmet Yaşar Ocak, "Hıdrellez", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1998], 17/313).

Kostantiniyye'ye ulaşan gemiler Sultan Selim'in sarayına yaklaşp kasrının önünde alay şeklinde dizilerek selamlama topları atar. Sarayındaki kasrından donanmayı seyreden sultan serdara hayır dualarda bulunur. Devletin ileri gelenleri ve halk da donanmayı dualar eşliğinde karşılar. Denizin üzeri gazilerin gemileri ve onları seyre gelen halkın kayıklarıyla dolar. Genci yaşlısı herkes sevinç içindedir. Serdar şehrin önüne gelince gemisinden çıkıp sarayına geçer. Donanmadaki diğer gemiler de kendi yerlerine demirledikten sonra herkes gemilerden çıkıp vatanına ve ailesine kavuşur.

O gece meskeninde dinlenen Serdar Sinan Paşa şafak vaktinde atına binip sarayındaki divana gelir. Önce vezirler kendisini karşılayıp tebrik eder. Ardından sultanın dergâhına varan serdar padişahın elini öpüp tazimde bulunur. Sultan da serdara iltifatlar edip hatırını sorar ve kendisine hayır dualarda bulunur. Ona paha biçilmez hilatler hediye eder. Altın (sarı) işlemeli, mücevher ve değerli taşlarla bezeli eyer ve dizginlere sahip atlar ihsan eder. At eyerlerinin yanında altın işlemeli şesperler vardır. Ayrıca ona kılıfı ve kabzası cevherli kılıçlar verir. Sultan serdara daha bunun gibi birçok hediyeler ihsan ettikten ve kendisinden seferde olup bitenleri kısaca dinledikten sonra Allah'a çokça şükreder ve serdarı övüp takdir eder. Sultanın takdirleriyle bahtiyar olan serdar gemilerde hapsedilmiş olan düşman beylerini de sultana teslim ettikten sonra el etek öpüp huzurdan ayrılır ve istirahat etmek üzere kendi sarayına döner.⁹⁸

Nice fetihler gerçekleştirmiş olan ve karada, denizde, şarkta ve garpta hükmü geçen izzet sahibi Sultan (II.) Selim bir müddet sonra vefat edecek ve oğlu Sultan (III.) Murad tahta geçecektir.

4.2. Şahıslar

Manzum fetihnamelerde genellikle öne çıkan belli başlı şahısların isimleri, askerî rütbeleri ve seferde aldıkları görevleri belirtilmekte olup bazı şahısların hayatından ve şahsiyet

⁹⁸ Bk. Minyatür XV.

özelliklerinden de kısmen bahsedilebilmektedir.⁹⁹ Rumûzî'nin Tunus seferini konu alan incelediğimiz fetihnamesinde olayların merkezinde yer alan ve Sultan II. Selim'den (ö. 982/1574) aldığı serdarlık vazifesiyle seferde tam yetki sahibi olan şahıs Veziriazam Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596) olduğundan hakkında en çok bilgi verilen kişi de o olmaktadır. Diğer şahıslar ise Sinan Paşa'nın etrafında aldıkları vazifelere ve onun nezdindeki değere göre eserde kendine yer bulmuş olup çoğunluğunun karakter özelliklerinden bahsedilmez.

Bahsi geçen şahısların eserde aldıkları rollere baktığımızda önce Sultan Selim'den bahsedebiliriz. Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra tahta geçen II. Selim'dir.¹⁰⁰ Sultan, konumu itibarıyla seferin baş aktörü olsa da seferde aktif olarak yer almaz. Dolayısıyla eserde kendisinden de sık söz edilmez. Genel birtakım övgüler üzerinden bahsi geçer ve şahsiyetine dair belirgin bilgiler verilmez. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (b. 234-255-2095), şeriatın savunucusu, cihan padişahı, fakirlerin sığınağı (b. 256-560) gibi vasıflandırma ve övgülerle zikri geçer. Eserin Sultan Selim'e ayrılan övgü bölümünde onunla ilgili belirtilen dikkat çekici hususiyetlerden bir tanesi Yemen ve Aden'in fatihi olduğu (b. 270), diğeri ise dervişliğe meyilli olduğudur (b. 275). Esere baktığımızda, Tunus seferi neticesinde serdardan seferi ve fetihleri kısaca dinleyen sultanın Allah'a şükür secdesi yapması (b. 2263-2264) onun dindar kişiliğinin yansması olarak görülebilir. Eserin baş kısmındaki kasideler arasında içerisinde sultanın şehzadesi için ayrılan bir bölüm de vardır (b. 325-330). Eserin sonunda ise Sultan Selim'in vefatından sonra tahta Sultan Murad'ın geçtiği belirtilir (b. 2349-2350). Dolayısıyla kasidede bahsi geçen şehzadenin Sultan III. Murad olması muhtemeldir.

⁹⁹ M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 800.

¹⁰⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 3/1.

Eserin ana konusu, Sultan II. Selim'in sefer için bütün yetkililerin ve askerlerin toplanması yönündeki fermarıyla başlar (b. 445-446). Yapılacak seferin başına serdar olarak Vezir Sinan Paşa'yı tayin eden sultan, donanma İstanbul'dan ayrılırken sarayındaki kasrından donanmayı uğurlar ve onlara duacı olur (b. 536-556). Donanma Tunus seferini zaferle tamamlayıp İstanbul'a dönerken de sultanın sarayındaki kasrından donanmayı karşılayıp seyrettiği ve hayır duada bulunduğu görülür (b. 2205-2223). Serdar Sinan Paşa zafer kazanmış olarak huzura geldiğinde, kendisini takdir edip ona hilat ve hediyeler veren sultan seferin hikâyesini serdardan kısaca dinler (b. 2245-2267). Şair eserini bu bahisle tamamlayıp bir müddet sonra Sultan Selim'in vefat edeceğini ve yerine oğlu Sultan (III.) Murad'ın tahta geçeceğini belirtmektedir (b. 2340-2349).

Eserde Sultan Selim'in seferin başına serdar tayin ettiği Sinan Paşa, Veziriazam Koca Sinan Paşa'dır.¹⁰¹ Veziriazam Sinan Paşa, Yemen'deki başarılı fetihlerinden sonra Yemen fatihi olarak anılmış olup eserini incelediğimiz Rumûzî, ilk fetihnâmesi olan *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde Sinan Paşa'nın bu ününü kazandığı Yemen seferini konu almıştır. Diğer taraftan, şairin sebab-i telifinde de belirttiği üzere Rumûzî'nin Yemen seferini konu alan fetihnâmesi Sinan Paşa'nın talep ve teşvikleriyle meydana gelmiştir.¹⁰² Sinan Paşa, Sultan II. Selim'in son yıllarında gerçekleştirilen Tunus seferini de zaferle sonuçlandıracaktır. *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı incelediğimiz eserde Sinan Paşa'nın Tunus seferini konu almış olan Rumûzî, bu fetihnâmesini de paşanın teşvikiyle yazmış olmalıdır. Dolayısıyla paşa, şairin hamisi konumundadır. Şair, Serdar Sinan Paşa'nın övgüsüne yer verdiği kasidelerinde serdarı sultanın mührünü taşıyan, şeriatı savunan, peygamberin sünnetine tabi olan, lütuf, şecaat ve şefkat sahibi, devletin meşalesi, halkı ve halkın ileri gelenlerini koruyan, reyi ve fikirleri sabit olan, adaletiyle âleme

¹⁰¹ Mehmet İpşirli, "Koca Sinan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/137; Sinan Paşa'nın hayatı ve siyasi faaliyetleri için bk. Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*

¹⁰² Tulum, *Manzum Fetihnâmeler*, 313-314.

düzen veren bir kişi olarak tanıtır. Paşa, önceki birçok vezire nasip olmamış şekilde üç padişahın veziriazamı olmuştur.¹⁰³ Yemen fatihidir. Gazilerin serveri ve İslam memleketlerinin dayanağıdır. Allah'ın yardımıyla âlemi şirkten temizlemiştir (b. 331-435). Şair, eserinde ana konuyu işlediği kısmın başında Serdar Sinan Paşa'yı hacı ve gazi olarak tanıtır (b. 562). Zira Sinan Paşa Yemen'i fethettikten sonra Mısır'a giderken Mekke-Medine ziyaretinde bulunup haccetmiştir. Şairin ifadelerine göre pek cömert olan Serdar Mekke ve Medine halkına çokça ihsanlarda bulunarak onların gönüllerini kazanmıştır. Ayrıca Sultan Selim'den izin alarak Kâbe'nin etrafındaki çatıların kubbelerini yeniletip bütün hacıların dinlenme yeri olan Kasîr'de bir kale inşa ettirmiştir.¹⁰⁴ Bu ve benzeri örnekler serdarın kutsal topraklara verdiği değeri de göstermektedir.

Fetihnamenin ana konuyu işleyen kısmında Serdar Sinan Paşa hakkında verilen bilgiler arasında, şairin yukarıda onun karakteri hakkında belirttiği özelliklere paralel örnekler görmek mümkündür. Örneğin şair serdarın dindar, adaletli ve şefkatli bir kimse olduğunu söyler. Bu açıdan fetihnameye baktığımızda serdarın seferdeki maksadının Hak yolunda gazilere hizmet etmek olduğunu ifade etmesi (b. 613-616) ve gerçekleşen fetihlerden sonra Allah'a şükür secdesi yapması (b. 1299-1681) onun dindar kişiliğini göstermektedir. Ayrıca fethedilen Tunus Kale'sinin idaresini kendisine teslim ettiği Beylerbeyi Haydar Paşa'ya idaresi altındakilere adaletli ve şefkatli davranmasını tavsiye etmesi de (b. 1870-1896) onun adalet ve merhamete gösterdiği hassasiyeti yansıtır. Serdarın karakter özelliklerine dair esere yansıyan örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

Serdar Sinan Paşa işlerinde titiz davranan, seferi dikkatli bir şekilde idare etmeye gayret eden ve askerleriyle birlikte çeşitli işler yapmaktan geri durmayan bir liderdir. Örneğin, Donanma Koyun

¹⁰³ Eserde bu sultanlardan Sultan Selim ve Sultan Murad'ın ismi geçmekte olup kastedilen üç padişahтан üçüncüsü III. Mehmed'tir.

¹⁰⁴ Yavuz, *Rumûzî Târihi*, 2/1222-1235 (transkribe metnin b. 18192-18391 arası).

Adası'na vardığında iki ayrı iskeleden takviye askerlerin ve erzakların alınması gerekmiştir. Serdar bu iskelelerden birine giden gemileri kendisinin komuta edeceğini söyleyince kaptanıderya, ona, istirahat etmesini, kendilerinin bu işi halledebileceklerini ısrarla söylemesine rağmen serdar bunu kabul etmeyip “Eğer ben ihmalkâr davranırsam diğerleri de ihmalkâr davranıp acele etmezler.” diyerek Çeşme'deki iskeleye hareket eder (b. 593-613). Diğer örneklerle baktığımızda, Koyun Adası'nda gemilerin yağlanması işi serdarın yoğun gayretiyle hızlıca halledilir (b. 638). Avarin'de askerler ve teçhizatlar sayılıp yoklama edilirken de serdarın gayet dikkatli bir şekilde sayımlarla ilgilenip durumu tetkik ettiği görülür (b. 718-729).

Serdarın Avarin Limanı'nda hazırlanan ziyafet için askerlerin ileri gelenlerini adıyla hitap ederek ziyafete davet etmesi (b. 685) beylerine değer verip ilgili davrandığını gösterir.

Serdar Sinan Paşa savaş sırasında psikolojik harp de uygulamakta olup düşmanlarına yahut onlara destek olanlara korku vermeyi amaçlar. Örneğin, donanma Tunus'a doğru ilerlerken Mesine Adası'ndaki Saragoş Kalesi önüne yaklaştıklarında serdarın emriyle teçhizatlarını hazırlayıp süslenen donanma toplar atar ve şehirdekiler korkuya kapılır (b. 756-759). Tırnova Kalesi civarında ele geçen barçadaki ganimetler alındıktan sonra serdarın emriyle barça yakılır ve şehir halkı korkuya kapılır. Serdar, donanma Tunus'a ulaştığında Halkulvâd Kalesi'nin önünde ve fetihlerden sonra Tunus seferinden dönüş yolunda Venedik Körfezi önünde yine top atışları yaptırarak buralardaki şehir halkını korkutmayı amaçlamıştır (b. 783-792).

Serdar sulhtan yana bir politika izler. Halkulvâd Kalesi muhasara altına alınmadan önce kaleye elçi gönderip onları İslâm'a davet eder. Bu daveti kabul etmemeleri durumunda ise cizye ödemelerini teklif eder. Kale beyinin teklifleri reddetmesi üzerine kuşatma başlar (b. 898-906). Fethedilen son kale olan Küçük Bastiyon'daki (Müteberka) düşman sulh ve eman yoluyla kaleyi

teslim etmek isteyip taleplerini serdara iletince serdar da savaşarak askerini telef etmektense sulh yapmayı kabul eder (b. 1710-1740).

Serdarın stratejik taktikler uyguladığı gör÷l÷r. Halkulvâd muhasara altındayken serdarın emriyle topçuların düşmanın topraklarını hedef almaları ve kundaklarını kırıp düşürmeleri buna örnek olabilir (b. 1013-1023).

Serdar, sefer veya savaş esnasında sorunlar çıktığında çözümler üretir. Örneğin, Bastiyon Kalesi'nin fethi uzayınca her bölükteki asker diğer bölüklerin kendileri gibi gayretle savaşmadıklarını iddia edip birbirini ihmal ve kusurla suçlar. Serdar da aralarında mesele çıkaran askerî grupları farklı farklı yerlerde toplayarak meseleyi çözmeye çalışır (b. 1532-1554).

Serdarın savaşlar sırasında bazen sahada aktif olarak yer aldığı da gör÷l÷r. 6 Cemaziyelevvel 982/24 Ağustos 1574 günü şafak vaktinde Halkulvâd Kalesi'ne yapılan yürüyüşte kaptanıderya ile kendisi de kaleye yakın gelerek yürüyüşü yönetir (b. 1611-1624). Bu son yürüyüşte kale fethedilecektir.

Fetihler tamamlanıp Tunus Kalesi tamir edildikten sonra kalenin hıfzı için birilerini görevlendirmek isteyen Serdar askerlerini bir araya toplayıp bu hisarı bir müddet koruyup gözetenlere terakki verilip diğer riayetlerin de yapılacağını bildirir. Kapıkulları ve sipahiler buna razı olmayıp kalmak istemez. Bu gelişme üzerine serdar terakki ve ihsan tekliflerini arttırınca dirlik isteyenler kalmaya razı olur (b. 1845-1866).

İstişareye önem veren serdar gerektiğinde kendi fikrinden vazgeçmiştir. Sefer sırasında ve savaşlar sırasında sürekli beyleriyle istişare hâlinde olan serdar Tunus'tan dönerken uğradıkları Malta Adası'ndaki kaleyi de kuşatma altına almayı düşünür. Kaptanıderya gerekçelerini açıklayıp bu görüşü uygun bulmayınca serdar da fikrinden vazgeçecektir (b. 1935-1947).

Eserde, serdarın ileri görüşlü olduğu ve geleceğe dair planlar yaptığına dair de bir örnek görülür. Donanma Tunus seferinden dönerken Venedik Körfezi'ne uğradıklarında serdar buradaki kalenin etrafını inceleyip ilerde bir gün kale muhasara edilecek olsa nerelerinin güçlü veya zayıf olduğunu tespit etmek amacıyla gizlice araştırma yapmıştır (b. 2043-2102).

Netice olarak fetihnâmenin satır aralarından hareketle, olayların merkezinde yer alan serdarın karakter özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak mümkün olmaktadır.

Eserde serdardan sonraki ileri gelen kişi kaptanıderya olup serdar devamlı olarak kendisiyle istişare hâlinde. Kaptanıderya sefer sırasında, toplantılarda, Halkulvâd başta olmak üzere diğer birtakım kalelerin kuşatmalarında sıkça karşımıza çıkar. Yalnız şair onu hep *kaptan* olarak zikredip ismini hiç belirtmemiştir. Tarihî kaynaklara göre sefer sırasında Sinan Paşa'nın yanında bulunan bu kişi Kaptanderya Kılıç Ali Paşa'dır (ö. 995/1587).¹⁰⁵ Şair her ne kadar ismini doğrudan zikretmese de onun Kılıç Ali Paşa olduğuna tevriye yoluyla işaret etmiştir. Çeşitli vesilelerle Sinan Paşa'nın ismini sinanla (mızrak) ilişkilendiren şair kaptanıderyayı da kılıç anlamına gelen seyf veya tîğ kelimeleriyle zikretmiştir. Şair, Sultan Selim'in Sinan Paşa'nın yanına kapudânı (kaptanıderyayı) verdiğini ve böylece sinanla (Sinan Paşa), seyfi hazır ettiğini söyler. Artık mızrakla kılıç yoldaş olmuştur:

Küfri ' âlemden eylemege tırâş
İtdi tîğî sinân-ıla yoldaş (b. 481)

Kaptanıderyanın sefer sırasındaki faaliyetleri ve serdarın nezdindeki değerine dair iki örnek verilecek olursa, Halkulvâd Kalesi'nin fethiyle sonuçlanacak olan son yürüyüşte de kaptanıderyanın serdarla beraber ön cephede savaşı koordine ettiği görülür (b. 1611-1624). Donanma Tunus'tan dönerken Serdar Sinan

¹⁰⁵ İpşirli, "Koca Sinan Paşa", 26/138. Paşa hakkında bk. İdris Bostan, "Kılıç Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/411-412.

Paşa beylerine Malta Adası'ndaki kaleyi de fethetmeyi teklif edince kaptanıderya, gerekçelerini belirterek bu görüşün uygun olmadığını ifade eder. Bunun üzerine serdar bu fikrinden vazgeçer (b. 1935-1947).

Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paşa¹⁰⁶ Halkulvâd kuşatmasında görev alan komutanlardan biridir. Eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa¹⁰⁷ ve Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Paşa (ö. 982/1574)¹⁰⁸ ise Halkulvâd kuşatması sürerken Serdar Sinan Paşa'nın emriyle Tunus'u muhasara edip fethetmişlerdir (b. 935-980). Eserde hususen belirtilmese de Tunus'un fethinden sonra tekrar gelip Halkulvâd kuşatmasına katıldıklarını tahmin edebiliriz. Bu üç paşa Osmanlı ordusuna karşı ciddi bir direniş göstermiş olan Bastiyon Kalesi muharebelerinde de yer almış olup kalenin fethedileceği son yürüyüşte serdar ve kaptanıderya gibi bu paşalar da ordunun birer kolunu komuta etmiştir (b. 1613). Kâyd lakaplı Cezayir Beylerbeyi Ramazan Bey¹⁰⁹ ise Serdar Sinan Paşa'nın emriyle, Tunus'un fethine iştirak etmiş askerlere öncülük edip Bastiyon Kalesi'ni muhasara etmiştir (b. 1058-1071). Bastiyon Kalesi ciddi bir direniş gösterince serdar yeniçerilerden bin tane tüfekçi seçip başlarına da samsoncubaşığı tayin eder. Ayrıca bunlara, başlarında Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın bulunduğu silahdar bölüğünü

¹⁰⁶ Fetihnamede hem Kâyd Ramazan Bey hem de Arap Ahmed Paşa Cezayir Beylerbeyi olarak tanıtılmıştır. Kaynaklara göre Arap Ahmed Paşa eski Cezayir Beylerbeyi'dir (Emrah Naki, *İki Savaş Arası Osmanlı İspanyol İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş* [Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005], 124). Kâyd Ramazan Bey ise o yıllarda görevde bulunan Cezayir beylerbeyidir (Abdullah Erdem Taş, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2020), 267-268). Arap Ahmet Paşa hakkında bk. Taş, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi", 267, 270; Semavi Eyice, "Ahmed Paşa Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/115; Orhan Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti/Eyaleti'nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 9 (Ekim 2017), 426-427-428.

¹⁰⁷ Paşa hakkında bk. Taş, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi", 265-269-270.

¹⁰⁸ Paşa hakkında bk. Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti", 427-433.

¹⁰⁹ İleriki yıllarda Ramazan Paşa olarak bilinecektir. Hakkında bk. Taş, "Cezâyir-i Garb Vilâyeti'nin Kuruluşu Meselesi", 266-270; Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti", 427-428-431.

de katarak bunların hepsini Bastiyon kuşatmasına gönderir. Kuşatma sürerken düşmanın yaptığı baskınlar sırasında samsoncubaşı¹¹⁰ vurularak şehit edilecektir (b. 1324-1345).

Keyvan Kethüda ve Mustafa Bey şairin hayatı ve şahsiyeti haklarında bilgi verdiği nadir şahıslardandır. Serdar Malta Adası'nda konaklarken fethi müjdeleyen bir fetihname yazdırır. Mektubu mühürlütip kethüdası ve habercisi olan doğru sözlü, mert, ileri görüşlü, iş bitiren, nice zorluklar görmüş, yaşlı ve tecrübeli olan Keyvan Kethüda'ya teslim eder. Keyvan Kethüda serdarın diğer bütün memurlarından daha önde, serdarın sırlarına vakıf, dünya memleketlerden haberi olan bir kimsedir. Serdar Keyvan'ın yanına da ömrü sultana hizmetle geçmiş, iyi bir savaşçı, kara ve deniz olmak üzere dünyanın birçok yerini gezip görmüş olan Mustafa Bey'i görevlendirir. Serdar iki beye silahlarla teçhiz edilmiş, hızlı ve atik bir gemi tahsis edecektir (b. 1951-2000). Önal'ın konu hakkında aktardığı bir rivayete göre Keyvan Kethüda Halkulvâd'ın feth ve tahribi müjdesiyle 982 yılının Gurre-i Receb'inde (17 Ekim 1574) İstanbul'a gelmiştir. Bir başka rivayete göre ise Oruç adlı bir kimse Mora üzerinden gelerek 10 Receb'de (26 Ekim 1574) İstanbul'a haberi ulaştırmış, Keyvan Kethüda da iki gün sonra İstanbul'a ulaşmış ve getirdiği müjde sebebiyle kendisine Midilli sancağı verilmiştir. Oruç'a da çavuşluk verilmiştir. Aynı tarihlerde donanmanın Rumeli yakasına geçtiğini haber edenlerden biri olan Çavuş Mustafa'ya da 3 bin akçe terakki verildiği belirtilir¹¹¹ ki bu kişi Rumûzî'nin fetih müjdesini ulaştırmak üzere Keyvan Kethüda ile Malta'dan yola çıktığını belirttiği Mustafa olabilir.

Yukarıda bahsi geçen şahıslardan başka Silahdar bölümünün ağası Ali Ağa (b. 1335-1336), Hasan Ağa, Recep Kaptan ve Kara

¹¹⁰ *Samsoncu*, *samsuncu*, *sansoncu*, *sansuncu* şeklinde ifadeleri vardır. Önceleri padişahın av köpeklerini yetiştirip avlara katılmakla vazifeli iken daha sonraki süreçlerde askerlikle görevlendirilerek Yeniçeri ocağının 71. ortasını meydana getiren yeniçerilere bu isim verilmiştir. Samsoncubaşı ise Yeniçeri ocağının samsoncu (71.) ortasının başında bulunan rütbeli zabite verilen isimdir (Ayverdi, "Samsoncu", 3 [O-Z]/2664).

¹¹¹ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 334, dipnot.

Hasan reisler (b. 764-766), Habib Bey (b. 954-956), Mısırlı askerlerin beyi (ismi belirtilmez) de (b. 951) aldıkları görevler ve yaptıkları icraatlarla bahsi geçen şahıslar arasındadır.

Eserde düşman tarafındaki bazı şahıslardan da söz edilmektedir. İsmi verilmeyen Halkulvâd beyi kaleyi teslim noktasındaki teklifleri kesin bir dille reddedince Osmanlı ordusu tarafından kalenin muhasarası başlamıştır (b. 898-906). Serdar, Halkulvâd'ın fethinden sonra, Halkulvâd Kalesi beyini, daha önce Tunus hâkimi iken mürtet olup düşman tarafına geçen Emir Ahmed'i ve diğer ileri gelen beyleri esir alıp İstanbul'da padişaha teslim edecektir (b. 1260-1285, NÜ 652b).

Bahsi geçen Halkulvâd beyi, İspanya donanması 1573 yılında Halkulvâd'ı tekrar ele geçirdiğinde donanma amirali Don Juan tarafından Halkulvâd komutanı olarak seçilen Don Petro Portocarreo'dur. Halkulvâd Osmanlılar tarafından kuşatılmış iken Don Petro Sicilya'dan yardım istemiş, ancak Haçlı müttefik donanmasının amirali Don Juan Halkulvâd'a göndermek için yeterli miktarda asker toplayamamış, gönderdiği iki kadırğa da hava muhalefeti sebebiyle Halkulvâd'a ulaşamamıştır. Halkulvâd'ın fethinden sonra esir olarak Osmanlıların eline geçen Don Petro İstanbul'a getirilirken gemide ölmüştür.¹¹² Fetihnamede Halkulvâd beyinin esir edilmesinden sonraki sürecinden söz edilmemektedir.

Rumûzî'nin sehven Emir Ahmed olarak ifade ettiği¹¹³ kişi tarihî kaynaklara göre İspanyolların Tunus hâkimi ilan etmiş olduğu, Hafsî hanedanının son temsilcisi olan Mevlay VI. Muhammed'dir.¹¹⁴ Hafsî hanedanının geçmişinde Osmanlı Devleti ile kesişmelerine baktığımızda, 1534 yılında Tunus'un Osmanlılar tarafından ilk defa

¹¹² Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 325-328-336.

¹¹³ Rumûzî muhtemelen bir önceki Tunus hâkimi III. Ahmed ile 1574 tarihli Sinan Paşa'nın Tunus fethinde mevcut Tunus hâkimi olan Mevlay Muhammed'in isimlerini karıştırmış olmalıdır.

¹¹⁴ Muhammed Razûk, "Hafsîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/127; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3/29-30.

fethinden sonra Tunus hâkimi olan Hafsî hanedanında Mevlay Hasan Tunus'tan kaçmış idi. 1535 yılında Kutsal Roma-Cermen İmparatoru V. Karl (Şarklen) birleşik Haçlı donanmasıyla Tunus'u Osmanlılardan geri alıp Mevlay Hasan'ı himaye etmiş, Mevlay Hasan da bu himayelerine karşılık olarak Halkulvâd limanı ve kalesini İspanyollara bırakmıştı.¹¹⁵ Bahsi geçen Mevlay Hasan, Mevlay VI. Muhammed'in babasıdır.¹¹⁶ Cezayir Hâkimi Uluç (Kılıç) Ali Paşa 1569'da Tunus'u ele geçirmişse de Halkulvâd yine İspanyollarda kalmıştı. Haçlı müttefiklerinin donanma amirali olan Don Juan 1573 yılında Tunus'u Osmanlılardan geri almış ve kendisiyle birlikte hareket eden Hasfî hanedanından Mevlay VI. Muhammed'e iade etmiştir. Halkulvâd ise yine İspanyolların idaresinde kalmıştır. Gelibolulu Âlî'den (Künhü'l-ahbâr) aktarılan bilgilere göre Halkulvâd Sinan Paşa tarafından kuşatma altında iken Misina Adası'ndaki bir kalede bulunmakta olan Mevlay Muhammed, bir gece yanındaki askerlerle birlikte Halkulvâd'a girip kaleyi müdafaa eden İspanyolların safına geçmiştir.¹¹⁷ Mevlay Muhammed, Rumûzî'nin de ifade ettiği üzere Halkulvâd'ın fethiyle birlikte esir alınmış, Halkulvâd Kalesi beyi ve diğer esirlerle birlikte İstanbul'a getirilmiştir. Tarihî kaynaklara göre o tarihlerde 10 akçe nafaka ile Yedikule Zindanı'na hapsedilen Mevlay Muhammed'in 1588 tarihinde hâlen aynı hapiste bulunduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁸

Fetihnamede Don Cuvan olarak ismi zikredilen (b. 1661-1761-1783) ancak olaylarda herhangi bir dahli görünmeyen kişinin tam olarak kim olduğu belirtilmez. Buna rağmen, şairin bazı ifadeleri Don Cuvan'ın İspanya donanma amirali olduğuna işaret etmektedir. Serdar Sinan Paşa Küçük Bastiyon'u (Müteberka) eman yoluyla alıp kale halkını serbest bıraktığında onlara "İspanya'daki Don Cuvan'a söyleyin, eğer erliği varsa donanmasını hazırlasın ve deryaya açıldığımızda karşımıza çıksın." der (1761-1783). Yine fetihnamede

¹¹⁵ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 317-318.

¹¹⁶ Muhammed Razûk, "Hafsiler", 15/127.

¹¹⁷ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 318-329.

¹¹⁸ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 336.

verilen bilgilere göre Tunus'un fethinden sonra buradaki işlerini tamamlayan Serdar Sinan Paşa, İstanbul'a varmak üzere Tunus'tan çıktığında İspanya donanmasıyla karşılaşma ihtimaline karşı sürekli teyakkuz hâlinindedir. Bu amaçla dönüş yolunda devamlı olarak İspanya donanmasını gözlenir. Serdar düşman donanmasından bir iz bulamayınca donanmayı Rumeli'ye döndürür. Bu noktada şair Don Cuvan'ın kendilerinden kaçtığını ve cemiyetlerinin dağıldığını söyler (b. 1915-1917, 2002-2035). Don Cuvan'la alakalı olarak aktarılan bilgilerden biri de Bastiyon Kalesi fethedildiğinde Don Cuvan'ın kardeşinin de öldürülmüş olduğudur (b. 1660-1662). Konuyla ilgili tarihî kaynaklara bakıldığında Don Cuvan'ın dönemin İspanya kralı II. Felipe'nin üvey kardeşi¹¹⁹ ve İspanya donanma amirali olan Don Juan de Austria (Avusturyalı Don Juan, ö. 1578) olduğu belirtilmektedir.¹²⁰ 1571 tarihinde Don Juan komutasındaki müttefik Haçlı donanması İnebahtı'da Osmanlı donanmasını imha etmiş, bunun üzerine Osmanlıların Akdeniz'deki hâkimiyetleri tehlikeye girmişti. 1572 tarihinde Don Juan'ın donanmasıyla Tunus'a saldıracağına dair haberler gelince Osmanlı hâkimiyetindeki Tunus'tan İstanbul'a yardım talepleri iletilmişti. Ancak, İnebahtı Savaşı'ndaki kayıplarından sonra beklenmedik bir hızla donanmasını yenileyen Osmanlı Devleti, Kılıç Ali Paşa kumandanlığında tekrar Akdeniz'de boy gösterince Don Juan Tunus'a saldırma planlarını ertelemiştir. Bir yıl sonra Don Juan komutasındaki İspanya donanması Haydar Paşa'nın muhafaza ettiği Tunus'u Osmanlıların elinden geri alıp Mevlay Muhammed'e iade etmiştir. Halkulvâd ise geçmişte olduğu gibi yine İspanyolların elinde kalmaya devam etmiş, Don Juan Don Petro'yu bu kaleye komutanı olarak tayin etmişti. 1574 yılında Halkulvâd Osmanlılar tarafından kuşatılınca Don Petro Sicilya'dan yardım istemiş, ancak Haçlı müttefik donanmasının amirali Don Juan Halkulvâd'a göndermek için yeterli miktarda asker toplayamamış, gönderdiği iki

¹¹⁹ Emrah Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 40 (Ocak 2016), 135.

¹²⁰ Naki, *İki Savaş Arası Osmanlı İspanyol İlişkileri*, 122; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3/29.

kadırğa da hava muhalefeti sebebiyle Halkulvâd'a ulaşamamıştır. Dolayısıyla Don Petro, Don Juan'dan beklediği yardımı bulamamıştır. Sonraki zamanlarda Don Juan'ın Halkulvâd'ın yardımına gitmemiş olmasını eleştiren bir İtalyan şarkısı dahi yazılmıştır.¹²¹

Rumûzî'nin ismini zikretmediği, Bastiyon Kalesi'nin beyi olduğunu belirttiği (b. 1675) kişi tarihî kaynaklara göre Gabrio Serbelloni'dir. İspanya donanma amirali Don Juan, Tunus'u ele geçirince onu Bastiyon komutanı olarak tayin etmiş, yanına İtalyan ve İspanyollardan müteşekkil 8 bin civarında piyade ve 100 süvari bırakmıştır. Kalenin Osmanlılar tarafından fethinden sonra Serbelloni esir alınıp İstanbul'a getirilmiş ve 5 akçe nafaka ile Rumeli Hisarı'na hapsedilmiştir.¹²² Fetihnamede de bu bilgilere paralel şekilde Bastiyon'da yedi bini aşkın piyade ve bir miktar süvari olduğunu belirten Rumûzî, Bastiyon kuşatmasını tasvir ederken buradakilerin ciddi bir direniş gösterdikleri, hatta kale kapısını açık bırakıp zaman zaman Osmanlı siperlerine baskınlar yapacak kadar pervasız olduklarından söz etmektedir. Bu baskınlar sırasında çok sayıda Osmanlı askeri şehit olmuştur. Bastiyon'un fethinden sonra ele geçirilip bir gemiye hapsedilen Bastiyon beyi (b. 1675-1691) esir olarak İstanbul'a götürülenlerden biridir (v. NÜ 652b).

Şairin ismini vermeyip yalnızca mesleğini yahut rütbesini belirttiği bazı şahıslar da vardır. Ayrıca eserde birtakım topluluk isimleri de zikredilir. Serdar Sinan Paşa sefere çıkarken donanmayı uğurlayan ve sefer dönüşünde karşılayan İstanbul halkı, ordu içinde bulunan çeşitli sınıflardaki askerler, gemiciler, kapıkulu askerleri,¹²³

¹²¹ Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 317-321, 328.

¹²² Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 327, 336.

¹²³ Kapıkulu denilen devletin merkezî askerinin piyade olanlarına *yeniçeri* denilmiş olup bunların süvari olanları *sipah* ve *silahdar* ile dört bölük de denilen *ulufeciyân-ı yemîn ve yesâr* ile *gurebâ-yı yemîn ve yesâr* olmak üzere altı bölükten teşekkül ederler. Dolayısıyla bu süvari birliklerine altı bölük de denmiştir. Kapıkulları harp esnasında hükümdarın kendisini, otağını, sancağını, hazine ile veziriazamı ve devlet erkânını muhafaza ile mükelleftir (Pakalın, "Kapıkulu", 2/173-174).

yenicheriler, sipahiler, Mısır ve mağrip ¹²⁴ sipahileri, gönüllü askerler, ¹²⁵ kuşatılan kalelerdeki (Halkulvâd, Tunus, Bastiyon, Küçük Bastiyon [Müteberka]) düşman askerleri, topçular, hizmetçiler, haberciler, karşılıklı gönderilen elçiler, tercümanlar, kâtipler, ser-i küttâb (baş kâtip), Tunus kalesinde olup fetih sırasında gazilere destek olan Müslüman halk, Saragoş, Tırnova ve Venedik Körfezi'nde bulunan şehir halkı veya idarecileri eserde zikri geçen kişi ve gruplardır. Fetihnamede bu kişi veya gruplar içerisinde diyalogları verilenler de vardır. Serdarın Halkulvâd kuşatmasından önce kaleye gönderdiği elçi kale beyiyle (b. 909-921), kapıkulları fetihler sonrasında Tunus'ta kalıp kalmamak hususunda serdarla (b. 1845-1866) veya Tunus dönüşünde Venedik Körfezi'ndeki kaleden gelen elçiler serdarla (b. 2075-282) diyalog kurmuştur.

Netice olarak eserde bahsi geçen şahısların çoğunluğunun isimleri, rütbeleri ve sefer sürecinde aldıkları görevleri belirtilirken Sultan (II.) Selim'in, Serdar Sinan Paşa'nın, Keyvan Kethüda'nın ve Mustafa Bey'in ise kısmen karakter özelliklerinden de bahsedilmiştir.

4.3. Seferin Menzilleri ve Mekânlar

Menzilname adıyla üç farklı türdeki eserler kastedilmektedir. Bunlar, yolculuktaki konak yerlerini ve bu yerler arasındaki uzaklıkları belirten eserler; okçuların atış rekoru kırdıklarında

¹²⁴ XVI-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nin Cezayir, Tunus ve Trablusgarp eyaletlerine Mağrip ocakları denmiştir (Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1996], 13/382).

¹²⁵ Savaş zamanında savaşa katılan veya kale muhafazasında görevlendirilen askerler kastedilmektedir. Kalelerde yeniçeri, topçu, cebeci gibi kapıkullarının yanında hizmet etmişler, ayrıca kale dizdarının yanında görevli askerler içinde de gönüllüler grubundan askerler bulunmuştur. Bu gönüllü yeniçeriler kalenin bulunduğu kasaba veya şehrin halkından insanlardır. Bu kişilerden yeniçerilerin sahip olduğu imtiyazlara, düzenli maaşa almadan sahip olan gruptur. Bu kişiler tabi oldukları yeniçeri ağasının defterinde isimleri kayıtlı olan kimselerdir. Savaş zamanında bağlı bulundukları yeniçeri ağasının kumandasında savaşa katılırlarsa, bu vesileyle yeniçeri ulufe defterine de isimleri kaydedilir ve hakiki yeniçeri olurlardı. Bunların yaşlıları da kalelerde muhafızlık görevi yapmıştır. Yeniçeriliğin bozulmasında ve yeniçeriler arasında ortaya çıkan başıbozukluklarda bu askerî zümrenin önemli tesiri olmuştur (Pakalın, "Gönüllü Yeniçeriler", 1/675-676).

aldıkları belgeler ve ok atma yarışlarını konu alan şiirlerdir.¹²⁶ İncelediğimiz fetihnameyle alakalı olarak bahis konusu edeceğimiz menzilnameler, Osmanlı Devleti'nin seferlerindeki menzil/konak yerlerini ve bu yerler arasındaki mesafeleri konu edinen eserlerdir. Matrakçı Nasuh'un minyatürlerle süslü olan *Mecmû-i Menâzil, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleymân Hân* adlı eseri bunlardan biri olup bu tür eserlerde bir açıdan seferin yol haritası çıkarılmaktadır.¹²⁷ Rumûzî'nin Tunus seferini konu alan manzum fetihnemesi de menzilname türüne benzerliğiyle öne çıkan manzum fetihnamelerden biridir.¹²⁸ Eserde İstanbul'dan Tunus'a gidiş ve Tunus'tan İstanbul'a dönüş sürecinde donanmanın uğradığı menzil/konak yerleri belirtilmiş ve bunlara uğranma tarihleri de yüksek oranda verilmiştir. Dolayısıyla eserden hareketle konaklar arasındaki mesafelere seferin gerçekleştiği tarih aralıkları hakkında kanaat sahibi olmak mümkün olmaktadır. Öte yandan, fetihnamede menzil/konakların daha ziyade ismi zikredilmekte, bunların özellikleri hakkında menzilnamelerde görebileceğimiz şekilde tanıtıcı veya tasvir edici bilgiler verilmemektedir. Fetihnamede zikri geçen menzil/konaklar **İstanbul'dan Tunus'a gidişte** Kostantıniye İskelesi (İstanbul Eminönü İskelesi), Beşiktaş İskelesi, Yedikule, Gelibolu, Koyun Adası, biri Yunanistan tarafında biri de İzmir'de bulunan Koloz İskelesi ile Çeşme İskelesi, Kızılhisar, Avarin Limanı, Kılavurya (Ali Burcu), Mesina Adası (Saragoş Kalesi), Tırnova Kalesi, Cuhudluk Adası, Kalapya Burnu, Halkulvâd (Tunus); **Tunus'tan İstanbul'a dönüşte ise** Tunus, Malta Adası, Bahşiler Adası, Venedik Körfezi, Avarin Limanı, Moton, Mayne Burnu, Benefşe Adası, Kızılhisar, Boğazhisarı, Gelibolu, Tavşan Adası¹²⁹ ve tekrar Kostantıniye (İstanbul) şeklindedir.

¹²⁶ *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. İskender Pala (İstanbul: Kapı Yayınları, Ocak 2007), 306.

¹²⁷ Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleymân Hân," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/27.

¹²⁸ Manzum fetihnamelerin menzilname türüyle olan ilişkisi hakkında bk. M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 731-740.

¹²⁹ İstanbul'a ulaşmak üzere Gelibolu'dan hareket eden donanma şiddetli rüzgârlar sebebiyle donanma, gerideki bir menzil olan Tavşan Adası'na dönmüştür.

Şairin sefer sırasında uğrandığını ifade ettiği ancak adını vermediği bir konak/menzil de vardır. Burası, Gelibolu ile Kostantiniyye arasında bulunan bir konak olup Tunus seferinden dönülürken uğranılmıştır. Fakat şiddetli rüzgârlar sebebiyle burada kalınamayıp geri dönmüş ve Çanakkale girişinde bulunan Tavşan Adası'na demir atmışlardır. Eserde zikri geçen açık mekânlardan biri de menzil/konak grubunun dışında kalan Kumluca Denizi'dir.¹³⁰

Fetihnamede zikri geçen menzil/konakları güncel haritalar üzerinden takip edip bugünkü coğrafi bilgilere göre hangi yerler olduğunu inceleyebiliriz. Eserde, Serdar Sinan Paşa nezaretindeki donanmanın Kostantiniyye İskelesi'nde (Eminönü İskelesi) toplanmasının ardından, devlet geleneği olduğu üzere, sefere çıkmadan önce Beşiktaş İskelesi'ne uğradığı belirtilir. Bu amaçla Kostantiniyye İskelesi'nden (Eminönü İskelesi İstanbul) hareket eden donanma önce Beşiktaş İskelesi'ne uğrar.

23 Muharrem 982/15 Mayıs 1574 Cumartesi günü şafak vaktinde Beşiktaş İskelesi'nden hareket eden donanma Yedikule¹³¹ önüne gelir. Geride kalanların da donanmaya dâhil olmaları için

¹³⁰ Bastiyon Kalesi'nin içinde bulunduğu Tunus Gölü kastedilmektedir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 326).

¹³¹ Yedikule/Yedikule Zindanı olarak ifade edilen bu yer Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un kara surlarında Altın Kapı'nın iç tarafına 7 kuleli beşgen planlı iç kale suretinde yapılmıştır. Avlusunda asker koğuşları ve bir de cami vardı. Bir dış hazine olarak tasarlandığı sanılmakla beraber savaş zamanlarında yabancı elçiler burada gözaltında tutulmuştur. Bundan başka, kimi önemli suçluların hapsedilmesi sebebiyle buraya Yedikule Zindanı da denilmiştir. Yedikule Zindanı, XIX. yy. ortalarına kadar İstanbul'un en büyük hapisanesi olmuş ve kimi vezirler de burada idam edildiği için buraya vezir makteli de (vezirlerin öldürüldüğü yer) denilmiştir (*Osmanlı Tarihi Sözlüğü (Kavramlar, Kurumlar, Olaylar)*. haz. Necdet Sakaoğlu. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2016, 732).

beklenen Yedikule önlerinde iki gün bekleyen donanma Halku'lvâd'a (La Goulette)¹³² varmak üzere buradan hareket edecektir.

İstanbul'dan çıkan donanma önce Gelibolu'ya varır. Burada bir gece konaklayan donanma birtakım hazırlıklardan sonra şafak vaktinde tekrar yola çıkıp Koyun Adası'na (Înousses)¹³³ ulaşır.

¹³² Halku'l-Vâd, Tunus'un kuzeyinde Tunus gölü ile körfezi arasında uzanan dil üzerinde yer alır (Şakiroğlu, "Halku'l-Vâdî", 15/375). Tunus Limanı'nın girişindeki bu yer stratejik öneme sahipti (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 317). Kale, eskiden dörtgen planlı ve dört burçlu idi. 1565'te İspanya kralı II. Felipe İtalyan mühendis Fratino'ya bu kalenin etrafına altı burçlu yıldız şeklinde yeni bir kale daha yaptırılmıştır (Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", 132-133). Rumûzî, Halku'l-vâd Kalesi'nin dış görünüşünü ve kale önündeki hendeği tasvir edip hendeğin ölçülerini belirtmektedir (b. 828-850, 1032-1045). Bu tasvirlerde kalenin yıldız şeklindeki görünümünden söz edilmemektedir. Ancak fetihname minyatürlerinde altı yıldızlı tasvir mevcuttur. Bk. Minyatür: V, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV.

¹³³ Bugünkü İzmir'in Karaburun'u ile Yunanistan'ın Sakız Adası (Chios) arasında bulunan bir Yunanistan adasıdır. Nidâî'nin Cerbe seferine dair yazdığı manzum fetihnamesinde bu ada hakkında kısmi bazı bilgiler verilmektedir. Eserde, donanmanın Koyun Adası'nda gemileri yağlandığından söz edildikten sonra Piyale Paşa'nın adaya geldiğini öğrenen ada halkının Paşa ve askerlerini misafir edip ziyafet verdiği belirtilir. Şair, ayrıca, adanın istenilen şeyin bulunabilirdiği bir çarşısının da olduğunu belirtir ki askerlerin çeşitli ihtiyaçları buradan karşılanmıştı:

Ne dirsən bulnır bāzār içinde

Muḥaşşal cān-ı âdem var içinde (b. 396, bk. M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 611).

Koyun Adası'nda (Înousses) konakladıkları sırada kaptanıderya, Rumeli (Osmanlı Avrupası, Balkanlar) askerlerini ve erzaklarını almak için Koloz İskelesi'ne,¹³⁴ serdar ve beraberindeki gemiler de Anadolu askerlerini ve erzaklarını almak üzere Çeşme İskelesi'ne¹³⁵ gider ve tekrar Koyun Adası'nda (Înousses) toplanırlar. Ardından, serdarın yoğun gayretiyle kısa zamanda bütün gemiler yağlanır ve şafak vaktinde buradan Avarin'e doğru hareket edilir.

Koyun Adası'ndan (Înousses) şafak vaktinde çıkan donanma önce Kızılhisar'a ¹³⁶ (Karistos) uğrayıp geride kalan gemilerin toplanmasını bekledikten sonra Avarin'e¹³⁷ doğru yoluna devam eder

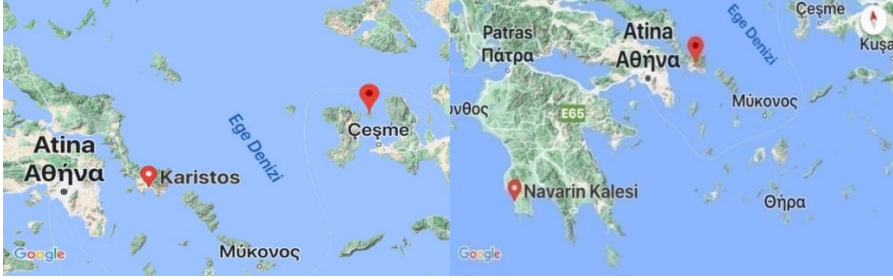
¹³⁴ O dönem Rumeli eyaletine bağlı Tırhala bölgesindeki Yanya vilayetinde bulunan yerdir (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 297). Bugünkü Yunanistan'ın Atina ile Selanik şehirleri arasında bulunan ve adı Volos olan bir liman şehridir. Güncel yayınlarda bu yerin isminin daha ziyade Golos olarak zikredildiği görülmektedir (Bk. Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 322; Fadimana Fidan, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Tersâne-i Âmire Ambarına Hububat Temininde Bir İskele: Golos", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 54 (2021), 3264-3287.

¹³⁵ Çeşme, 1530-1573 arası Anadolu eyaleti, Aydın bölgesine bağlı bir kaza iken 1573-1865 arasında Aydın vilayeti İzmir bölgesine bağlı bir kaza olmuştur (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 126).

¹³⁶ 1522-1539 yılları arasında Rumeli eyaleti Eğriboz bölgesine bağlı nahiye iken 1569 tarihinden sonra Kaptanpaşa eyaletine bağlı Eğriboz bölgesi içerisindeki kazâ olarak bulunmuştur (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 465). Bugünkü Yunanistan'ın Eğriboz Adası'nın Karistos olarak bilinen şehridir (İbrahim Alper Arısoy, "Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası", 8. *Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 Aralık 2014)*, (Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği, 2015). 85). Bugün aynı bölgede Castello Rosso (Kızıl Hisar) olarak adlandırılan bir kale mevcuttur.

¹³⁷ Navarin, Anavarin veya Avarin olarak ifade edilmiş olan bu yer 1506-1610 yılları arasında Cezâyir Bahr-i Sefid eyaletine bağlı nahiyedir. 18. Yüzyıla kadar ise Mora eyaletine bağlı bir sancak merkezi olarak bulunmuştur. Bugün ise Yunanistan sınırları içerisinde olup Neokastro olarak adlandırılan yerdir (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 575). Mora yarımadasının güneybatısında, güney ve batıdan korunan iki kayalık burun arasındadır. Navarin'in iki kalesi olup ayrıca bu körfezin ölü Sphakteria (Çamlıca) adlı ada ile çevrili

ve nice günün ardından Avarin Limanı'na ulaşılır. Donanma askeri deniz kenarına çıkıp burada çadırlarını kurar. Serdar Sinan Paşa gaziler için ziyafet hazırlar. Gemilerdeki asker ve teçhizatlar hakkında sayım yapılır.

1 Rebiyülevvel 982/21 Haziran 1574 tarihinde Avarin'den denize açılan donanma aynı ayın onuncu günü (30 Haziran 1574) Kılavurya'ya¹³⁸ ulaşır ve buradaki Ali Burcu¹³⁹ olarak bilinen kulenin etrafı Osmanlı askeri tarafından yağma edilir. O gecenin şafak vaktinde Kılavurya'dan çıkıp tekrar denize açılan donanma iki gün iki gecelik yolculuktan sonra (12 Rebiyülevvel/2 Temmuz) büyük kâfirlerin taht merkezi ve önemli bir şehri olan Mesina Adası'ndaki¹⁴⁰ Saragoş Kalesi¹⁴¹ önüne ulaşır.

olduğundan denizciler için eskiden beri güvenli bir liman olarak tercih edilmiştir (İdris Bostan "Navarin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2006], 32/441).

¹³⁸ O dönem İspanya'ya tabi olan Calabria adlı yerdir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 323). Calabria (Kalabriya) şehri bugün İtalya'nın güneyinde bulunan ve kısmi bölgesel özerklik verilmiş yirmi bölgeden biridir (Wikipedia, "Calabria" (Erişim 10.02.2020).

¹³⁹ Bu yer, Gelibolulu Âli (Kühnü'l-ahbâr) ve Mehmed b. Mehmed'in (Nuhbe) eserlerinde Toprak Hisarı olarak adlandırılmış ve buranın, muhtemelen bugünkü Monasterace adlı yer olduğu belirtilmiştir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 323).

¹⁴⁰ Bugünkü İtalya'nın Sicilya Adası'nda bulunan ve İtalya ana karasına bakan bir şehirdir.

¹⁴¹ Kaynaklarda, Mesina Adası'nın iskelesinin Saragoza Limanı olduğu belirtilmektedir (Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)* [İstanbul TATAV Yayınları, 2004], 26). Metinde ismi geçen kalenin de aynı Saragoza olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu yer, Önal'ın çalışmasında, Seyyid Lokman (Zübde), Gelibolulu Âli (Kühnü'l-ahbâr) ve Mehmed b. Mehmed'in (Nuhbe) eserlerinde aktarılan bilgilerden hareketle Yarağuz Hisarı olarak ifade edilir. Aynı kaynakta, Vusûlî'nin *Selimnâme*'sinde Mesina Adası'ndaki bu yerin Serâgûza olarak ifade edildiği belirtilir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 324). Bugünkü haritaya bakıldığında Mesina Adası'nda Augusta bölgesinin alt tarafında Sirakûza adlı bir yer olup bu isim Saragoza ifadesine mukabil

Donanma gemileri top atışlarıyla Saragoş Kalesi önüne yaklaşır. Şehirdekiler manzara karşısında korkuya kapılır. Bu şekilde kalenin önünden geçip yoluna devam eden donanma Tırnova Kalesi'ne¹⁴² yaklaştığı bir gece, karakol görevi yapan bazı gemi reisleri büyük bir düşman barçasını teslim alır. Serdar, barçadaki zahireleri ganimet olarak ele geçirdikten sonra Tırnova halkının korkuya kapılıp huzurlarının kaçması amacıyla barçayı yaktırır. Daha sonra oradan ayrılan donanma hiç Müslüman bulunmayan Cuhudluk Adası'na¹⁴³ ulaşır. Burada bir gece konaklayan donanma şafak vaktinde yola çıkıp Rebiyülevvel ayının yirmi ikisinde (12 Temmuz 1574) mağrip topraklarındaki¹⁴⁴ Kalapya Burnu'na¹⁴⁵ ulaşır.

görünmektedir.

¹⁴² O gün Tırnova adıyla bilinen Bulgaristan'da iki ve Yunanistan'da da bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca o yıllarda Rumeli eyaletine bağlı Tırhala'daki Yenişehir'in bir nahiyesi vardır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 752-753). Ancak, metinden anlaşıldığı kadarıyla bahsi geçen Tırnova Kalesi İtalya'nın Mesina Adası civarında bulunan bir yer olmalıdır.

¹⁴³ Türklerin Cuhudluk dediği bu ada, Cerbe Adası (Tunus) civarındadır. Frengler (Fransız, Avrupalı) bu yere Pentelerye (Pantelleria), Araplar ise Kusrâ demektedir (Ali Rıza Seyfi, *Büyük Osmanlı Denizcileri Kemal Reis ve Baba Oruç*, haz. Selman Soydemir [İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012], 39).

¹⁴⁴ Batıda bulunan memleketler, batı ülkeleri şeklinde anlamlara gelmektedir. Osmanlı Devleti zamanında Mısır'ın batısında ve kuzeybatısında kalan Avrupa'da Endülüs (İspanya-Portekiz), Afrika'da ise Fas, Tunus, Cezayir, Trablusgarp gibi ülkelere denilir (Ayverdi, "Mağrip", 2 [H-N]/1895).

¹⁴⁵ Kalibiya olarak ifade edilen bu yer o dönemlerde Tunus'a bağlı bir vilayettir (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 405). Bugün de aynı yer Kelibia adını taşır.

Kalapyra Burnu'nda iki gün boyunca yapılan hazırlıklardan ve bütün gemiler donatıldıktan sonra Serdar Sinan Paşa nezaretindeki donanma Halkulvâd'a (Tunus) varmak üzere buradan hareket eder ve Halkulvâd'a ulaşır.

28 Rebiyülevvel 982/18 Temmuz 1574 tarihinde Tunus fethedilir. 2 Rebiyülahir 982/22 Temmuz 1574 tarihinde Halkulvâd Kalesi muhasara edilir. 6 Cemaziyelevvel 982/24 Ağustos 1574 günü şafak vaktinde yapılan yürüyüşle Halkulvâd Kalesi de fethedilir. Halkulvâd Kalesi ile aynı zamanlarda kuşatma altına alınmış olan Bastiyon Kalesi, 8 Cemaziyelevvel 982/26 Ağustos 1574 Pazartesi günü daha güçlü bir şekilde kuşatılıp topraklarla dövülmeye başlanır. 27 Cemaziyelevvel 982/14 Eylül 1574 günü şafak vaktinde kaleye yapılan ikinci yürüyüşün ardından kale fethedilir. Daha sonra Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon (Müteberka) da kuşatılır ve sulh yoluyla ele geçirilir. Fetihler tamamlandıktan sonra Tunus Kalesi tamir edilir ve fethedilen diğer kaleler yıkılır. Tunus'la ilgili işler düzene sokulduktan sonra Serdar Sinan Paşa'nın nezaretindeki donanma bir şafak vaktinde Halkulvâd'dan ayrılır. Bir müddet denizde seyrettikten sonra Malta Adası'na varırlar ve düşmanın kalesi dışındaki her yeri yağma edip yakıp yıkarak birçok ganimet alırlar. Malta Adası'nda iki gün daha konaklanılır. Bu süre içerisinde reisler gemilerindeki eksikleri giderip sefere hazırlanır. Daha sonra denize açılan donanma Rum tarafına (İstanbul) doğru hareket edip gece gündüz ilerleyerek Bahşiler Adası'na¹⁴⁶ varır.

¹⁴⁶ Bu ada, bir sonraki dipnotta hakkında bilgi verilecek olan Körfüz (Korfu) Adası'nın yakınındaki iki adadan biridir. Bugünkü Yunanistan'da bulunan Paxos (Paxi) ve Antipaxos olarak isimlendirilen bu iki adadan büyüğüne bu ad verilir. Adanın büyük olanı Türkçe'de

Geriden gelen gemilerin de ulaşım toplanması için burada on bir gün beklenilir.

Daha sonra buradan ayrılıp Venedik Körfezi'ne¹⁴⁷ ulaşırlar. Burada kısa bir müddet kalınıp Körfez'deki düşman kalesi tetkik edildikten sonra Körfez'den çıkan donanma Avarin menziline ulaşır ve burada Rûz-ı Kâsım'ı¹⁴⁸ geçirir.

Bahşi, Paksu, Pakso, Pakşo, Bahşılar şeklinde küçük olanı ise Küçük Bahşi (Anti Pakşo, Küçük Bakşu) şeklinde isimlendirilmiştir (<https://www.discovergreece.com/tr/travel-ideas/best-of/greeces-10-hidden-gems>, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yunan-adalarinin-uzak-ufku-40492071>, https://wiki2.org/en/List_of_Turkish_exonyms_in_Greece Erişim 06.03.2020). Ayrıca bk. Paksos (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 603). Önal'ın çalışmasında bu yerin ismi Neceşiler olarak zikredilmektedir (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 334)

¹⁴⁷ Akdeniz'de Adriyatik girişinde bulunan ve bugün Yunanistan idaresi altında bulunan bir ada olup Yunanistan'da İyon adaları denilen yedi adadan biridir. Ada'nın en önemli şehri ve aynı zamanda limanı olan yer, adanın doğu kıyısındaki Kerkira'dır. Yunanca'da Kerkira olan bu adanın ismi İtalyanca'da Corfu, Osmanlı kaynaklarında ise Körfös, Körfüz, Körfez ve Korfa şeklinde zikredilmiştir. (İdris Bostan, "Korfu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, [Ankara: TDV Yayınları, 2002], 26/201). Ada o dönemlerde Venedik hâkimiyeti altında bulunduğundan şair aday Venedik Körfüz'ü olarak nitelemektedir.

¹⁴⁸ Osmanlı devletinde 6 Mayıs (23 Nisan) halk arasında yaz mevsiminin başlangıcı kabul edilirdi. Eski takvimde yıl ikiye ayrılmış olup 6 Mayıs (23 Nisan)'tan 26 Ekim'e (8 Kasım) kadar süren 186 gün Hızır günleri (Hidrellez) olarak adlandırılır ve yaz mevsimi anlamında zikredilirdi. 6 Mayıs (23 Nisan)'a kadar devam eden 179 gün ise Kasım günleri (Rûz-ı Kâsım) olarak zikredilirdi (Ocak, "Hidrellez", 17/313).

Sonra Avarin'den çıkıp Moton'a¹⁴⁹ ulaşırlar. Burada da bir gece kaldıktan sonra tekrar yola çıkıp Mayne Burnu'nu¹⁵⁰ geçerler ve Benefşe Adası'na¹⁵¹ ulaşırlar.

Rüzgârın şiddeti donanmanın denize açılmasına uygun olmadığından burada iki gün beklerler ve rüzgâr hafıflediğinde tekrar yola çıkıp Kızılhisar'a¹⁵² ulaşırlar. Burada serdar beyler ve ağaların hazır bulunduğu büyük bir divan tertip eder. Donanma bir şafak vaktinde Kızılhisar'dan çıkıp gece gündüz yol aldıktan sonra Boğaz Hisarı'na¹⁵³ ulaşır. Burada fazla beklemeden tekrar çıkan donanma Gelibolu'ya varır

¹⁴⁹ Bugünkü Yunanistan'ın Modon şehridir.

¹⁵⁰ Muhtemelen bugünkü Yunanistan'ın Porto Kagio bölgesi kastedilmektedir.

¹⁵¹ Bugün Yunanistan sınırlarında bulunan Benefşe Adası kastedilmektedir. Yunanlıların Monemvasia olarak adlandırdıkları, seferin yapıldığı yıllarda Osmanlı'nın Rumeli eyaletine bağlı kazası konumundadır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 103).

¹⁵² Donanma İstanbul'dan Halku'l-vâd'a doğru ilerlerken de buraya uğramış olup bu yer hakkında o kısımda bilgi verilmiştir.

¹⁵³ Osmanlı donanmasının Gelibolu'dan önce ulaştığı bu menzil Çanakkale şehir merkezinde bulunan bugünkü Çimenlik Kalesi'dir. Dolayısıyla boğazın Anadolu yakasında bulunmaktadır (İsmail Sabah, "Kaptan-ı Derya Halil Paşa ve Damat Öküz Mehmet Paşa Çeşmeleri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (Ekim 2018), 415, dipnot.

Donanma Gelibolu’da iki gün konakladıktan sonra tekrar harekete geçer. Bir yerde daha kısa vakit konaklayan donanma Kostantiniyye’ye (İstanbul) doğru ilerler. Fakat şiddetli rüzgârlar sebebiyle geri dönüp Tavşan Adası’na¹⁵⁴ konar. Fırtına sebebiyle burada altı gün bekledikten sonra rüzgârın hafiflemesiyle tekrar yola çıkarlar ve 1 Şaban 982/16 Kasım 1574 tarihinde Kostantiniyye’ye ulaşırlar.

Gemiler selamlama toplarıyla şehre girerken Sultan (II.) Selim de sarayındaki kasrından donanmayı seyredip hayır dualarda bulunur. Devletin ileri gelenleri ve halk da donanmayı dualar eşliğinde karşılar. Donanma gemileri kendi yerlerine demirledikten sonra herkes gemilerinden çıkıp vatanına ve ailesine kavuşur. O gece meskeninde dinlenen Serdar Sinan Paşa şafak vaktinde sultanın sarayındaki divana gelir. Serdar, sultana sefer hakkında malumat verip el etek öptükten ve sultan tarafından taltif edildikten sonra kendi sarayına döner ve eserin ana konusu tamamlanır.

Bahsi geçtiği üzere fetihnamede zikri geçen mekânlar çoğunlukla seferin menzil/konaklarını göstermektedir. Öte yandan, şairin bazı iç ve dış mekânlar hakkında detaylı tasvirler yapmış olması eserini zenginleştiren yönlerden biri olmuştur. Fetihnamede açık mekân tasviri olarak Avarin Limanı önündeki geniş çayırılık arazi ve burada kurulan çadırların oluşturduğu manzara, ayrıca Serdar Sinan Paşa’nın burada verdiği ziyafetle ilgili tasvirler (b. 656-717);¹⁵⁵ donanmanın İstanbul’a girişi esnasında boğazda toplanan

¹⁵⁴ Çanakkale girişinde bulunan adadır (Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 743).

¹⁵⁵ Ziyafetle ilgili minyatür için bk. Minyatür III.

gemilerin ile donanmayı karşılamaya çıkan halkın oluşturduğu manzaraya dair tasvirler (b. 2190-2230) dikkat çekicidir.

Eserde zikri geçen kapalı mekânlar sırasıyla Sarây-ı Âmire,¹⁵⁶ sultanın kasrı, Yedikule,¹⁵⁷ Kızılhisar, Ali Burcu, Saragoş Kalesi, Tırnova Kalesi, Halkulvâd¹⁵⁸ ve Tunus kaleleri, Halkulvâd önündeki Su Kulesi,¹⁵⁹ Bastiyon¹⁶⁰ ile Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon (Müteberka),¹⁶¹ serdarın gemisindeki zindan, Venedik Körfezi'ndeki kale, Boğaz Hisarı ve Vezir Sinan Paşa'nın İstanbul'daki sarayıdır. Halkulvâd Kalesi, fetihnamede tasvir edilen önemli mekânlardan biridir. Tasvirde, kalenin dıştan nasıl görüldüğü, önündeki hendeğin nasıl olduğu, bu hendeğin genişlik ve derinlik ölçülerinin ne olduğu gibi önemli bilgiler aktarılır (b. 282-850). Şairin Venedik Körfezi'ndeki hisarın yüksekliği, burçlarının görünüşü ve burçlarındaki toplar hakkındaki tasvirleri de bu açıdan dikkat çekicidir (b. 2056-2063). Öte yandan minyatürlü

¹⁵⁶ Osmanlı padişahının sarayına denir (Ayverdi, "Sarây-ı Âmire", 3 [O-Z]/2676).

¹⁵⁷ II. Minyatürde tasvir edilen hisarın Yedikule olduğuna kanaat ediyoruz.

¹⁵⁸ Bu başlık altında, menziller aktarılırken Halku'l-vâd Kalesi hakkında da kaynaklar üzerinden bilgi aktarılmıştır.

¹⁵⁹ Rumûzî, Halku'l-vâd'ın yakınında bir kulenin mevcut olduğunu, bir takım düşman askerlerinin buradan saldırılar yaparak Osmanlı tarafına zayıatlar verdiğini, bir gün Serdar Sinan Paşa'nın talimatıyla buraya baskın yapılması neticesinde buranın ele geçirildiğini, belirtilir (b. 1171-1189). Bu bilgilerin hemen ardından verilen minyatürün başlığında bu kulenin Su Kulesi olduğu belirtilmekte olup minyatürde kulenin tasviri mevcuttur (bk. Minyatür X). Rumûzî, metninde buranın yüksek bir kule olduğunu belirtmekte ancak bu yer için Su Kulesi ifadesini kullanmamaktadır (b. 1174-1189). Ancak, fetihnamesinin önceki bir kısmında Halku'l-vâd'a Osmanlı askerinin ilk çıkışı esnasında yaşanan çatışmada düşmanı kaleye geri kaçmaya mecbur bırakan Osmanlı askerinin düşmanı kovaladığı sırada Su Kulesi'ni de ele geçirdiğini ifade etmektedir (b. 876-884).

¹⁶⁰ Şairin ifadelerine göre Bastiyon Kalesi Tunus surlarının dışında yer almaktadır. Osmanlı askeri Tunus Kalesi'ni fethedince buradaki düşman askerlerinden kaçabilenler Bastiyon'a kaçmıştır (b. 970-979). Naki'nin aktardıklarına göre bu kaleye İspanyollar Nova Arx adını vermiştir. Her birinde bir burç bulunan altı uçlu yıldız şeklindedir (Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", 135). Nitekim fetihname minyatürlerinde de kalenin benzer şekilde tasvir edildiği görülür (Bk. Minyatür VII, XII). Bastiyon hakkında ayrıca bk. Emrah Naki, "1574 Tunus Seferi Üzerine Yeni Bir Bakış", 139-141; Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 327.

¹⁶¹ Gelibolulu Âli, Bastiyon ve Küçük Bastiyon'u Hisâr-ı Muakkal Halku'l-vâd ve Buhayre-i Halku'l-vâd şeklinde de zikrettiği aktarılmaktadır (Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı*, 333). Rumûzî'nin de ifade ettiği üzere Küçük Bastiyon, Kumluca Denizi'nin içinde yer almaktadır (b. 1699).

fetihnamedeki minyatürlerin çoğunluğu Halkulvâd Kalesi, Tunus Kalesi, Halkulvâd önündeki Su Kulesi, Bastiyon ile Kumluca Denizi'nin içinde bulunan Küçük Bastiyon (Müteberka) kalelerini göstermektedir.¹⁶²

Sultan II. Selim'in donanmayı uğurlamak ve karşılamak amacıyla çıktığı sarayındaki kasrı eserde tasvir edilen tek iç mekândır (b. 536-557). Manzum fetihnamelerde genellikle dış mekân tasvirleri olduğundan ve iç mekân tasvirlerine çok az rastlanıldığından¹⁶³ eserdeki bu iç mekân tasviri müstesna bir örnek olmaktadır. Kasrın hem dış hem de iç görünüşü idealize edilerek tasvir edilmiş ve bu tasvirlerde ağırlıklı olarak mübalağa, teşbih ve istiare şeklindeki anlama ve mecaza dayalı edebî sanatlar kullanılmıştır. Cennet bahçelerinin dahi kısılandığı bu kasrın kubbesi göğün en yüksek katına eşit yükseklikte olup cumbası¹⁶⁴ bulutların üstündedir. Saçakları göklere çıkmış, yapının en altındaki kemeri dahi (yüksekliğiyle övünerek) göğü hafife almaktadır. Doğu yönü (güneş ışıkları) kasrın içine ulaşamamakta, penceresinden bakamamaktadır (girememektedir). Kasrın duvarlarına işlenmiş olan güneşe benzeyen süslemeler gökteki güneşi kısıktırmaktadır. Kasrın kapısına insanlar ile melekler yaslanmaktadır. Cennetteki Tuğba Ağacı'ndan yüksekte olan çeşmeleri cennetteki Kevser Irmağı gibidir. Kili kâfur (yarı şeffaf bir maden) ile sıvanmış, kapı ve duvarları değerli taşlarla süslenmiş, perdeleri altından (sarı), perdecileri (kapıcılar, kapı perdelerini açanlar) hüner ehli, çeri çöpü misk ve anber kokuludur. Kisrâ'nın kemerlerinden daha da yüksekte olan altın (sarı) kemerleri adeta Samanyolu gibidir. Suyu berrak ve temiz, havası ruh açıcıdır. Toprağı gönül gözlerini parlatan sürme gibidir. Altın (sarı) kemerli hizmetçiler gece gündüz hizmettedir. Baştanbaşa (güzel) giyimli hâlde halka gibi dizilmiş olan kasrın içindeki kullar, sultanın emrini beklemektedir:

¹⁶² Bk. Minyatür V, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV.

¹⁶³ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 624-625.

¹⁶⁴ Üç tarafı pencere, kapalı balkon şeklindeki odaya denmektedir.

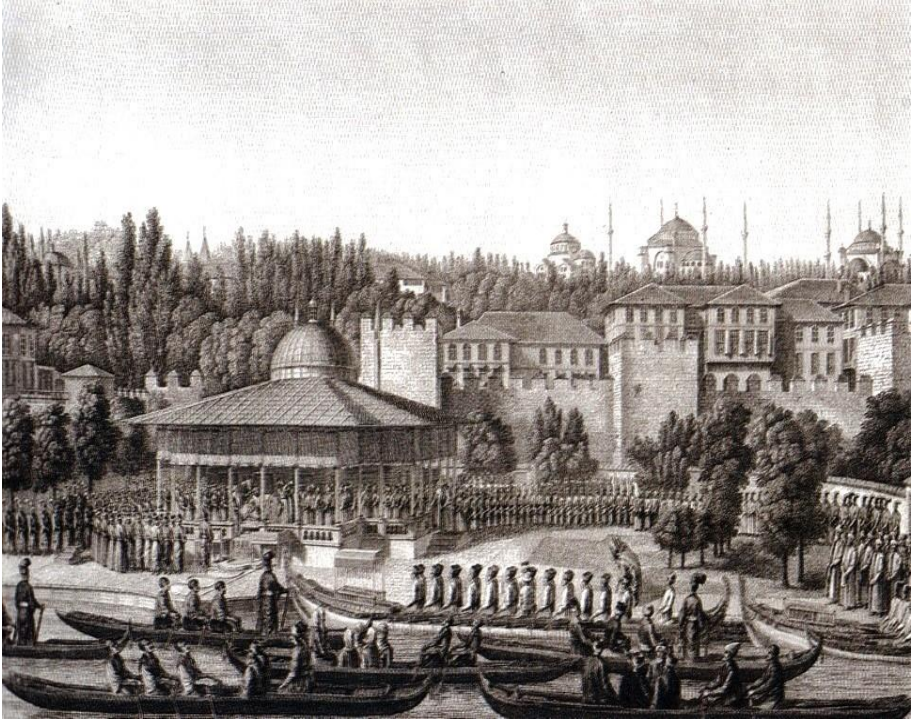
Bāmı çarḥ-ı berine hem-ser idi
 Ebrden şeh-nişîni ber-ter idi
 Felege çıkmış idi turreleri
 Çarḥa ṭa' n eyler-idi kem kemeri
 Şemsesi reşk-i âfitâb-ı felek
 İşigin yaşıdanurdı ins ü melek
 Anda her çeşme ' ayn-ı Kevşer idi
 Şecer-i Tûbā gibi ber-ter idi¹⁶⁵
 Gili kâfûr ile mülemma' idi
 Der u dīvārı heb muraşşa' idi
 Zarı zer perde-dârı ehl-i hüner
 Ḥas u ḥāşāki müşg-ile ' anber
 Tāḡ-ı zerrini kehkeşān-āsā
 Kemerı tāḡ-ı Kisrī'den bālā
 Ābı şāfi hevāsı rūḥ-efzā
 Ḥāki çeşm-i cenāne kühl-i cilā
 Daḥı hem niçe zer kemerlü gūlām
 Anda ḥidmetde idi şubh-ıla şām
 Niçe biñ bende-i ser-ā-ser-pūş
 Cümle fermān-ber idi ḥalkā-begūş (b. 538-555)

Donanma Tunus seferini zaferle tamamlayıp İstanbul'a dönerken de sultanın sarayındaki kasrından donanmayı karşılayıp seyrettiği ve hayır duada bulunduğu görülür (b. 2205-2223). Şairin eserinin baş ve son kısmında bahis konusu ettiği ve baş kısmında tasvirini yaptığı kasır muhtemelen Yalı Kasrı'dır. Kaynaklarda aktarılan bilgilere göre Osmanlı'nın klasik çağlarında Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sûr-ı Sultânî adı verilen surların dışında pek çok sahil köşkü ve kasrı bulunmaktaydı. Bu kasır ve köşklere Sepetçiler Kasrı'ndan harici günümüze ulaşmamıştır. Yalı Kasrı, Topkapı Sarayı'nın sahil kısmının Haliç tarafında, Boğaziçi'ne yönelmiş bir şekilde inşa edilmiştir. Bu kasrın yerinde önceleri

¹⁶⁵ 545/2: Şecer-i Tûbā gibi ber-ter idi: Şecer-i Tûbā'dan fidā-ter idi NÜ.

Sultan II. Bayezid'in yaptırdığı kasır var iken Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa 1591 tarihinde bu ahşap kasrı yıktırıp yerine yeni bir kasır yapımını başlatmıştır. Sultan III. Murad Veziriazam Sinan Paşa'dan yeni bir köşk yapılmasını istemiş, Sinan Paşa da bu işi mimarbaşı Davud Ağa'ya vermiş ve köşk 1593 tarihi başlarında bitirilmiştir. Kasrı-ı Âlî, Kasrı Cedîdân-ı Bâb-ı Yalı gibi adlarla anılmış olan bu kasır hem arz odası hem de alay kasrı vazifesi görmüştür. Fransız seyyah Josephus Grelot, dünyada mermerleri, sütunları, fiskiyelele, kıymetli halıları, revakları kadar birbiriyle uyumlu başka bir yapı görmediğini, ayrıca kasrın yaldızlı nakışlarının ve konumunun da büyüleyici olduğunu belirtmiştir. Bu kasır padişahların limandaki gemileri izlediği, donanmayı ve deniz gösterilerini seyrettiği bir yer idi. Osmanlı donanması sefere çıkmadan önce kaptanıderya sultan ile bu kasırda vedalaşır, donanma denize açılmadan önce ve denize açılırken sultan donanmayı buradan izler ve uğurlar, bu kasrın önünde donanma tarafından top atışları yapılır, merasimler esnasında da padişahlar gümüş bir tahtta otururdu. 19. yüzyılın sonlarında Rumeli Demiryolları inşası sebebiyle kasır yıktırılmıştır.¹⁶⁶ Kasrın bahsi geçen hususiyetleri, eserde şairin tasvir ve övgüleriyle benzeştiği gibi işlevi yönüyle de şairin aktardığı hususiyetlerle benzeşmektedir. Yalı Kasrı'nı tasvir eden bir gravür şu şekildedir:

¹⁶⁶ Mert Ağaoğlu, "Topkapı Sarayı'nın Yitip Giden Yapılarından Yalı Kasrı," *TYB Akademi Dergisi* 23/23 (2018), 38-40.

Resim 2: D'Ohssan, *Tableau General de l'Empire Othoman*, 1820, Yalı Kasrı (akt. Mert Ağaoğlu, “Topkapı Sarayı’nın Yitip Giden Yapılarından Yalı Kasrı”, *TYB Akademi Dergisi* 23/23 [2018], 41).

Rumûzî, eserinin Vezir Sinan Paşa’yı övdüğü kısmında yukarıda bahsi geçen tasvirlerini hatırlatır şekilde paşanın kasrının yüksekliğini şöyle ifade etmiştir:

Rif at-i kaşrı çarha hem-serdür
Tâbi‘ -i sünnet-i peyemberdür (347)

Fetihnamede İspanya (v. NÜ 579b-7-434a-5) ve mülk-i Efrenc (v. NÜ 644b-13) gibi diyaloglar esnasında isimleri zikredilen diğer yer isimleri de görülmektedir. Fethedilen Tunus bölgesi İspanyolların hâkimiyeti altında bulunduğundan bu yerlerin zikredilmesi eserin muhtevasıyla bağlantılıdır.

Netice olarak fetihnamede zikri geçen mekânlar çoğunlukla seferin menzil/konaklarını göstermektedir. İstanbul’dan Tunus’a

gidiş ve Tunus'tan İstanbul'a dönüş sürecinde donanmanın uğradığı menzil/konakların isimleri ile bunlara uğranma tarihleri yüksek oranda belirtilmiştir. Dolayısıyla konaklar arasındaki mesafeler ve seferin gerçekleştiği tarih aralıkları hakkında kanaat sahibi olmak mümkün olabilmektedir. Açık mekân olan bu menzil/konakların özellikleri hakkında menzilnamelerde görebileceğimiz şekilde detaylı bilgi veya tasvirler verilmemektedir. Ancak, şairin bazı açık ve kapalı mekânlar hakkında detaylı tasvirler yapmış olması eserini bu yönden zenginleştirmiştir. Halkulvâd Kalesi, fetihnamede tasvir edilen önemli mekânlardan biri olup Sultan (II.) Selim'in donanmayı uğurlamak ve karşılamak amacıyla çıktığı sarayındaki kasrı ise eserde tasvir edilen tek iç mekân örneği olarak dikkat çekmektedir. 4

4.4. Sosyal Hayat Unsurları

Klasik Türk edebiyatı metinlerinden hareketle Osmanlıların sosyal hayatını inceleyen çeşitli çalışmalar mevcuttur.¹⁶⁷ Bu edebiyat geleneği içerisinde yazılan diğer türlerde olduğu gibi incelediğimiz manzum fetihnamelerde de yer yer sosyal hayatla ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Özellikle beyit miktarı açısından hacmi geniş olan fetihnamelerde sosyal hayata dair unsurlar daha sık görülmektedir. Bu noktada Safâyî, Rumûzî (*Nâme-i Fütûh-ı Yemen*) ve Nihâlî'nin eserlerinde sosyal ve kültürel hayata dair çeşitli örneklerle rastlanırken Nidâî, Merâhî, Rumûzî (*Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd*) ve Harîmî'nin eserlerinde de bazı örnekler rastlanmaktadır.¹⁶⁸

Rumûzî'nin Tunus seferini konu alan fetihnamesine bu yönüyle bakıldığında Serdar Sinan Paşa'nın Avarin Limanı'nda askere verdiği ziyafet ve ziyafette ismi geçen yemek, tatlı ve içecek isimleri dönemin yemek kültürü ve sosyal hayatına dair fikir verecek şekilde tafsilat içermektedir. Osmanlı donanması İstanbul'dan Halkulvâd'a doğru hareket edip Avarin Limanı'na ulaşır. Deniz

¹⁶⁷ Konu hakkındaki çalışmalar için bk. Fatma Meliha Şen, "Eski Türk Edebiyatında Sosyal Hayat Çalışmaları," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (İstanbul 2007), 467-506.

¹⁶⁸ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 699.

önündeki meydana yüzlerce güzel sofralar kurulur ve üzerlerine çini tabaklar dizilir. Şerbet kâseleri de ortaya konur. Sofralarda kebab, kuş kebabı, kuzu biryan, kaz, tavuk, ördek, dâne,¹⁶⁹ çörek, salma,¹⁷⁰ mastave,¹⁷¹ mantı, herise,¹⁷² kabak dolma; güllaç, senbuse,¹⁷³ muhallebi, zerde,¹⁷⁴ ekşi aş,¹⁷⁵ zerbac,¹⁷⁶ sütlaç, baklava, pâlude,¹⁷⁷ mahmûde (mahmûdiye),¹⁷⁸ tatlı bademler, leblebiler, tutmaç,¹⁷⁹

¹⁶⁹ Pirinç, saf yağ, hıms ve biberle yapılmaktadır (bk. Prof. Mehmet Çelik, Yrd. Doç. Dr. Hasan Akyol (ed.), *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi* [Gebze Belediyesi Yayınları, 2017], 2/268). Dâne ile genellikle pirinç pilavı kastedilmekle birlikte bulgur pilavı da kastedilebilmiştir (Gizem Saral, *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü* [Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017], 22).

¹⁷⁰ Salma aş et, nohut, badem, safran, bal ve nane ile küçük parçalar hâlinde kesilmiş hamurların birleşiminden meydana gelen bir çeşit sulu yemektir (Yunus Emre Akkor, *Gelenekten Evrensel Osmanlı Mutfak* [İstanbul: Alfa Yayınları, 2014], 224).

¹⁷¹ Pazılı cacığa mastave denmiştir. Bugün mastabe olarak da ifade edilir. İçerisine sarımsak, çörek otu, zeytinyağı gibi gıdalar da eklenmektedir (Akkor, *Osmanlı Mutfak*, 184).

¹⁷² Keşkek adıyla da anılan bir çeşit kış yemeğidir. Pilavlar grubundadır. Kuşbaşı et, buğday ve tereyağı ile yapılmıştır. 15. Yüzyılda badem sütü, tavukgöğsü ve pirinç unuyla yapılan, ayrıca üzerine gülsuyu, şeker ve dövülmüş fındık da eklenen fındık herisesi adlı bir tatlı çeşidi de vardı. Osmanlılar ilk baharda daha hafif olduğundan pirinç, yağ şeker ve bademden yapılan prinç herisesi de yerd (Akkor, *Osmanlı Mutfak*, 234-235).

¹⁷³ 13. yüzyıldan beri tatlı veya tuzlu şekilde hazırlanabilen, üçgen şeklindeki böreklerdir. Diğer adı Samsa olup Uygur Türkleri kuru poğaça şeklindeki yiyeceğe bu adı vermişlerdir (Saral, *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*, 47). Şirvânî'nin tarifine göre siyah et kıyma hâline getirildikten sonra pişirilip üzerine limon sıkılır. Daha sonra buna kimyon, biber, tarçın, kuru nane ve ceviz içi eklenip karıştırılır. Bu malzeme, küçük parçalar hâlindeki yufkalara sarılıp kızartılır (15. Yüzyıl Osmanlı Mutfak, Muhammed b. Mahmud Şirvanî, haz. Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Dr. Müjgan Çakır [İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2005], 94).

¹⁷⁴ Prinç, bal, saf yağ ve zaferan (safran) ile yapılmaktadır (bk. Çelik ve Akyol, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, 2/268). Dügünlerde, Ramazan, bayram veya diğer özel gün ve gecelerde yenilen bir tatlıdır (Akkor, *Osmanlı Mutfak*, 291). Pirinç tatlısı olan bu yemeğe sarı rengini safran vermektedir (Pakalın, “Zerde”, 3/653). Kelime, Farsça sarı kelimesinden ismini almaktadır.

¹⁷⁵ Pirinç, siyah üzüm, kırmızı üzüm, pastil, armut ve kayısı ile yapılmaktadır (bk. Çelik ve Akyol, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, 2/268).

¹⁷⁶ Kâfi miktarda et, bal, zaferan (safran), nişasta, incir, armut, kırmızı üzüm, kayısı ve badem ile yapılmaktadır (bk. Çelik ve Akyol, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, 2/268).

¹⁷⁷ Geleneksel bir Türk tatlısı olup ismini Farsça süzülmüş anlamındaki kelimeden almaktadır. Günümüzde “pelte” olarak bilinir. Çeşitli meyvelerden elde edilen pelteler aynı kaba kat kat ve renkli renkli doldurulur. Bu sebeple “elvân pâlude” de denmiştir. Sonraları pahalı olan badem yerine nişastanın kullanılmasıyla yalnız saray mutfaklarında değil halk mutfaklarında da yaygınlık göstermiştir (Saral, *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*, 44). 15. yüzyılda, bal ve nişasta karışımının süzülüp pişirilmesinden ve soğutulmasından sonra bunun üzerine badem ve gül suyu şerbeti konmasıyla meydana gelen tatlıya paluze denmiştir (Argunşah ve Çakır, *15. Yüzyıl Osmanlı Mutfak*, 123).

¹⁷⁸ Ana öğünü tavuk olan, soğan, üzüm, badem, kayısı, bal gibi gıdalar da eklenerek yapılan bir yemektir (Akkor, *Osmanlı Mutfak*, 132).

börek ve çeşitli börekler ile şekerli şerbetler vardır. Sofralar hazır olunca Serdar askerlerin ileri gelenlerine adıyla hitap ederek onları ziyafete davet eder (b. 658-712).

Rumûzî yalnızca yemek isimlerini zikretmekle kalmayıp ziyafet ortamını mecaza dayalı edebî sanatlar kullanarak tasvir etmektedir. Bu kısımdaki edebî yönden dikkat çekici olan bazı beyitleri örnekleyebiliriz. Şairin ifadelerine göre, sofralara dizilen çini tabaklar adeta gökyüzündeki yıldızların yere dökülmesi gibi bir manzara oluşturmuştur. Kebaplar döne döne yenilmiş, saf şerbetler kana kana içilmiştir. Zerde (tatlısı) safrandan elbisesini giyip ortaya gelmiş, danenin kubbesi yüce bir makam olmuş, bademler gözünü çöreğe dikmiştir. Börek, ayın yuvarlaklığına benzemiş, ondaki her mayasız hamur da güneş gibi olmuştur. Mantının lezzetini gören şekerin ise ağzının suyu akmıştır:

Çinî fağfūr'ler dizildi dilā
Yire dökildi şan nücūm-ı semā
Döne döne yenildi hūb kebāb
Kana kana içildi şāfî şerāb
Za' ferānî libasını iy cān
Giyüp ortaya geldi zerde hemān
Kubbe-i dāne oldu 'ālî-ı maḳām
Çörege dikdi gözünü bādām
Kuş-ı māha börek nazîre idi
Âfitāb anda her faṭîre idi
Mantınuñ gördi lezzetin ol ān
Şekerüñ ağzı suyu aḳdı revān (b. 691-704)

Fetihnamede Tunus seferinden zaferle dönen donanmanın

¹⁷⁹ Divan-ı Lügati't-Türk'te de zikri geçen bu yemek Türk coğrafyasında sevilerek tüketilmiştir. Bugünkü erişte aşına benzeyen bu yemek “göçebe yemeği” olarak da tarif edilir. Yufkanın baklava şeklinde kesilmesi ve içine doğranmış et parçaları konulup uçlarının kapatılmasından sonra pişirilmesiyle meydana gelir. Göç esnasında bu şekilde tüketilebilen tutmaç, yemek hâline getirilmek istendiğinde suda haşlanıp üzerine sarımsaklı yoğurt ve sirke eklenmiştir (Türktöyü, “Mitolojik Bir Türk Yemeği: Tutmaç” Erişim 27.06.2022).

İstanbul Boğazı'nda halkın yoğun teveccühü ile karşılanması, Serdar Sinan Paşa'ya ve donanmadakilere karşılama yapılması ve dualar edilmesi de (v. 650a-13-651b-12) eserdeki sosyal hayatla ilgili unsurlar olarak örneklendirilebilir.

Fetihnamede kendine yer bulan dönemin sosyal hayatına dair bahsi geçen örnekler, edebî eserlerin yazıldığı dönemin sosyal hayatını yansıtan özelliklere sahip olduğunun göstergesidir. Bu bilgiler sosyal tarih araştırmalarını da desteklemektedir.

5. Eserin Edebî Değeri

5.1. Aruz ve Kafiye Kullanımı¹⁸⁰

Rumûzî, *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd* adlı fetihnâmesinde ilk fetihnâmesindeki (Nâme-i Fütûh-ı Yemen) ile aynı vezin olan aruz bahirleri içinden Cedid (Hafîf) bahrinin on bir heceli *Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)* veznini kullanmıştır. Bu kısa vezin mesnevilerde yaygın olarak tercih edilen yedi vezinden biri olup¹⁸¹ 5 kapalı 6 da açık hece barındırır. Ancak, sağladığı imkânla, 6 kapalı 5 açık hece veya 8 kapalı 3 açık hece de barındırabilir. Bilindiği üzere Arapça-Farsça kelimeler daha ziyade kapalı hece ve uzun ünlüler içerirken Türkçe kelimeler ise daha ziyade açık hece içerir. Şairin tercih ettiği vezin, klasik Türk şairlerinin de mesnevilerde sıkça tercih ettiği vezin olup hacimli konuların anlatılabileceği mesnevilerde Türk şairlerine kolaylık sağlamıştır. Zira bu vezin Türkçe kelimelerin doğasına daha uygun olan, Türkçedeki açık hece ihtiyacını sağlayabilen bir vezindir. Ayrıca şairin kapalı heceye daha çok ihtiyaç duyması hâlinde vezin buna da imkân vermektedir. Eserin orta kısmından seçilen bir varak

¹⁸⁰ Bu başlık altında, Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı eserinin baş, orta ve son kısımlarından rastgele seçilen üç varaktaki (T 182b, T 193b/NÜ 614a-b, T 201b-T 202a/NÜ 647a-b) 84 beyitte uygulanan aruz ve kafiyele dair incelemenin sonuçları özet olarak aktarılmıştır. İncelemenin geniş şekli için bk. Tulum, *Manzum Fetihnâmeler*, 463-469.

¹⁸¹ Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [Ankara: TDV Yayınları, 2004], 29/320.

üzerine yapmış olduğumuz incelemede bu kısımda kullanılan kelimelerin ortalama olarak üçte birinin Türkçe, üçte ikisinin de Arapça-Farsça kelimelerden meydana geldiği görülmüştür. Dolayısıyla şairin veznin kapalı heceye daha çok imkân vereceği özelliklerinden yararlanmaya çalışacağı anlaşılmaktadır.

Eserin baş, orta ve son kısmından seçilen 84 beyitte uygulandığı tespit edilen 154 imâle-i maksurenin oran olarak çoğunluğunun (%46.1) Türkçe eklerde uygulandığı, ardından ise çoğunlukla (%31.1) Farsça izafet kesresi üzerinde uygulandığı görülmüştür. Geri kalanlar Türkçe kelime kökünde, Türkçe edat, bağlaç veya zamirler üzerinde ya da Farsça bağlaç vâvı üzerinde uygulandığı anlaşılmıştır. Farsça kepâde, Arapça fitne şeklindeki iki örnekte ise kelimelerin sonlarında bulunan güzel he üzerinde bu uygulama yapılmıştır. Tespit edilen oranlara göre beyit başına ortalama olarak 2 imâle-i maksûre düşmektedir.

Türkçe kelime kök veya gövdelerinde ve özellikle de i ünlüsü dışındaki ünlülerle uygulanan imâle-i maksûrelerin Türkçe telaffuzu olumsuz etkileyerek veznin ahengini bozduğu¹⁸² bilinir. Bu noktada şairin Türkçe kelime kökünde uyguladığı işiği (b. 114), gice (b. 137), iki, birini (b. 1237), direndi (b. 1240), başa (b. 1241) gibi imâle-i maksûre uygulamalarının çoğunluğunu i sesi üzerinde uyguladığı görülmüştür. Dolayısıyla bu uygulamalarda dahi çoğunluk olarak veznin ahenginin fazla olumsuz etkilenmediği anlaşılmıştır. Türkçe zamir, edat, bağlaç gibi kelimelerde uygulanan imâle-i maksûrelerin de bir kısmında benzer şekilde i sesleri mevcut iken, ayrıca çoğunluk olarak bunlar hem vurgu yoluyla anlamı pekiştirmekte hem de Türkçe telaffuzda kendine yer bulabilmektedir. Dolayısıyla bu uygulamaların da çoğunluk olarak veznin ahengini olumsuz etkilemediği görülmüştür. Ayrıca şair bazı imâle-i maksûreleri ya paralel uygulayarak veya sesteş ünlüleri tekrar ederek mısralar içinde

¹⁸² M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2012), 211.

bir ses uyumu meydana getirip ahenge ve anlama katkı sağladığı görülür. Örneğin:

Hây u hüy-/la ʔoldı ʕar/ž u semā
 Yürüd/n/çe biñ hizeb/r-i veğā
 Gicedür eh/l-i ʕaşq-ıla/ hem-rāz
 Gicedür ehl/-i şevq-ile/ dem-sāz (b. 1233-135)

Seçilen 84 beyitte uygulanan imâle-i memdûde örneklerine bakıldığında toplam 24 örnek görülmüştür. Uygulanan bu örneklerin çoğunluğunda hem veznin bir kapalı ve bir açık hece ihtiyacının karşılandığı hem de vurguyla sese ve anlama katkı sağlandığı anlaşılmıştır. Örneğin:

Toplar raʕ/d-vār idüp /feryād
 Berķ-sā cen/ge girdi eh/l-i cihād (b. 1248)

Rumûzî bir buçuk hece değerinde uyguladığı bahsi geçen imâle-i memdûde örneklerinden başka ilgili beyitlerde medli hece değerini tek kapalı hece değerine düşürdüğü 144 tane uygulama yapmıştır. Bu noktada da şair klasik şairlerce meşru kabul edilen yöntemler uygulamıştır. Diğer taraftan, Klasik Türk şiirindeki vezin uygulamalarında şairlerin bir buçuk heceye ihtiyaç duydukları yerlerde *var*, *ol* gibi tek kapalı hece durumundaki Türkçe kelimeleri medli kabul ederek uyguladıkları bilinir. Bu uygulamanın bir benzeri olarak Rumûzî de ilgili kısımlardaki üç beyitte *top* (b. 1243-1246-1248) kelimesini medli kabul etmiştir.

Uygulanan zihafırlara bakıldığında 84 beyitte 9 tane zihaf örneği görülmüştür. Bu zihafırlardan gāz-ÿān (b. 1239-1242), ħālî, yaʕnî (b. 2088) gibi 5 tanesi kapalı heceyi vezin gereği açık hece olarak değerlendirmek şeklinde uygulanmış olup klasik Türk şiirinde sıklıkla karşılaşılan uygulamaların benzerleridir. Bu uygulamalarda şairlerin zihaf bulunan ses için Türkçe telaffuzdaki kısa okuma imkânından da yararlandığı anlaşılr. Al/āh Al/āh (b. 131) ve Tûnus (b. 1261) şeklindeki üç zihaf örneğinin ilk ikisi medli yani bir buçuk

hece değeriindeki hecenin tek kapalı hece olarak değerlendirilmiş şekli, ikincisi ise uzun ünlüyle biten kapalı hecenin açık hece olarak kabul edilmiş şeklidir. Bu üç zihaf örneği şairler tarafından kaçınılan zihaf uygulamalarındandır.

Ulamalara bakıldığında, 84 beyitte 62 ulama tespit edilmiştir. Bu ulamalar çoğunlukla medli hecenin bir buçuk hece değerini bir kapalı hece değerine düşürmeye yarayan ulamalardır. Diğerleri ise ünsüz bir sesle kapalı bulunan hecenin, vezin gereği açık hâle getirilebilmesi için yapılmış uygulamalardır. Yapılan bu ulamalar dilin doğasına uygun olan ve meşru kabul edilen ulamalardır. Türkçe telaffuzdaki söyleyişi olumsuz etkileyen sekt uygulamasına bakıldığında eserden seçilen 84 beyitte 7 sekt örneğiyle karşılaşılmıştır ki şairin sekt hatasına pek yer vermediğini gösterir. Aslen Hâk şekline şeddeli kaf ile yazılan kelime *Hâk* (b. 2096) şeklinde, şâh olan kelime ise *şeh* (b. 2112) şeklinde uygulanmıştır. Tahfif adı verilen bu uygulama ile vezin gereği kelimedeki şeddeli harften şeddenin düşürülmesi veya medli hecenin meddinin düşürüldüğü görülür.

Rumûzî'nin fetihnamesindeki ahengi besleyen diğer unsurlar olarak kafiye ve redif uygulamalarına baktığımızda eserin baş, orta ve son kısmından seçilen 84 beyitte 45 mürdef (%53.5), 35 mücerred (%41.6) ve 3 (%3.5) mukayyed kafiye uygulanmıştır. *zûlmânî/nûrânî* (b. 1257) şeklindeki bir beyitte ise Farsça çokluk ve sıfat-ı müşebbehe eki olan -ân ekiyle ve Arapça nispet ekleriyle yapılan ve aynı görevdeki eklerin tekrarından kaynaklanan kâfiye-i şâyegân adı verilen kafiye örneği vardır. Ancak bu uygulama üst üste gelen beyitlerde tekraren uygulanmadığından kusur olarak değerlendirilmez.¹⁸³ Şair klasik Türk şairlerinin de genellikle tercih ettiği şekliyle mürdef ve mücerred kafiye sıklıkla kullanmıştır. İlgili beyitler içinde redif bulunan 10 beyit vardır ve bu rediflerden 2 tanesi Türkçe kelimedenden, 8 tanesi de Türkçe eklerden meydana gelir.

¹⁸³ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, 273.

Kafiyeler çoğunlukla Arapça-Farsça kelimelerle yapılmış olup Türkçe kelimelerin kafiyelerde nispeten daha fazla kullanıldığı orta kısımda kafiye kusurlarının da arttığı görülür. Bu örnekler de hususen mücerred kafiye uygulamaları üzerindedir.

Netice olarak şairin aruz ve kafiye uygulamalarında divan şairlerinin de sıklıkla uygulayageldiği örneklerin benzerleri görülmüş ve şair kusurlu uygulamalara çok az yer vermiştir. Eserin hacmi de dikkate alındığında şairin aruza ve kafiye hâkim olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla şairin fesahat noktasında ön plana çıkan fetihname şairlerinden biri olduğu söylenebilir.¹⁸⁴

5.2. Dil ve Belagat İncelemesi

Geniş muhtevalı tarihî vakaları anlatmak amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan manzum fetihnamelerde çoğunlukla sözün mecaz anlamından ziyade gerçek anlamının merkezde olduğu, günlük konuşma diline yakın bir dil kullanılır. Dolayısıyla olay anlatımı için şiirin araçsallaştırıldığı bu eserlerde ana konu anlatılırken edebîlikten uzaklaşılır. Ancak manzum fetihnamelerin bazıları dil ve belagat yönüyle de öne çıkan vasma sahiptir.¹⁸⁵

Manzum fetihnameler arasında bulunan Rumûzî'nin *Tûnus ve Halku'l-Vâd Fetihnâmesi*'nin dil ve belagat hususiyetlerine bakıldığında, öncelikle eserin dil yönüyle kendi döneminin (XVI. yy. sonları) dil özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz. Fetihnamede Arapça-Farsça kelimeler yoğun olup bu kelimelerle süslü bir dil ön plana çıkmaktadır. Belagat açısından ise fetihname, müellifin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnemesine nazaran daha güçlü olup manzum fetihnameler arasında da bu yönüyle dikkat çekicidir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 360-369.

¹⁸⁵ Bahârî (Kıyâmetnâme [Fetihnâme-i Üngürüs]) Fütûhî (Enisü'l-Güzât), Harîmî (Gonca-i Bâğ-ı Murâd) ve Adlî'nin (Manzûme-i Feth-i Şirvan ve Demirkapı) eserleri edebî açıdan dikkat çekici fetihnamelerdendir.

¹⁸⁶ Bk. M. Emir Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 471, 374-375.

Fetihnamenin dil özelliklerine bakıldığında kısmen Eski Anadolu Türkçesine has arkaik kelime ve eklere rastlanmakla birlikte özellikle Arapça-Farsça kelime ve ifade kalıplarının yoğun olduğu görülür. Nitekim, şairin kullandığı kelimelerin eser içerisindeki dağılımı hakkında kanaat elde etmek için eserin orta kısmından (v. NÜ 614a-b, T 201b-T 202a) seçilen 29 beyitte yapılan incelemede 266 kelimedenden 98 tanesinin (%36.8) Türkçe asıllı kelime olduğu anlaşılmıştır.¹⁸⁷ Olayların anlatıldığı ana bölümde genel olarak dilde sadelik görülür. Ancak, eserin giriş bölümündeki tevhit, naat, münacat ve methiye kısımları ile sonlarındaki methiyelerde, ayrıca ana konunun anlatıldığı bölümdeki mekân tasvirleri ve savaş tasvirleri esnasında Arapça-Farsça kelime yoğunlukları artmakta, kullanılan edebî dille sadelikten uzaklaşmaktadır. XVI. yüzyıl dönemi klasik Türk edebiyatında Arapça-Farsça etkisinin arttığı düşünüldüğünde eserin bu özelliğinin dönemin genel vaziyetiyle paralellik arz ettiği anlaşılır. Öte yandan, eserde çeşitli deyimler ve halk dilinden ifade kalıplarına da rastlanmaktadır.

Eserde günümüzde arkaik olduğu düşünülen Türkçe fiil, isim, gerundium ekleri, zamir ekleri, kipler vb. örneklerle karşılaşılmakla beraber bu örnekler sayıca çok değildir. Örneklere bakıldığında *ır-* (b. 128), *ur-* (b. 1733), *sı-* (b. 1548), *döy-* (b. 1713-2107), *şıy-* (b. 1916), *yit-* (b. 2038), *koş* (b. 953), *ko-* (b. 38), *şırıl* (b.1042), *turgur-* (b. 1553), *yaşdan-* (b. 542) şeklinde fiiller; *yarağ* (b. 1903-1996), *ğarañulık* (b. 1499), *katı* (b. 588) *buncılayın* (b. 2195), *ayruk* (b. 590), *ğande* (b. 1418), *ğangı* (b. 1417), *ğaçan* (b. 410) şeklinde isim, sıfat, zarf ve zamirler; *virüben* (b. 966), *oluban* (b. 1115), *gelüben* (b. 227-940), *uruban* (b. 1021) *itmedin* (b. 2142), *olmayıcak* (b. 1513), *alıçak* (b. 1712), *ğoricek* (b. 773-1724), *yakdıkda* (b. 789), *ğördükde* (b. 533-860), *eyledükde* (b. 996) şeklinde ıban-iben, -madın, medin, -ıcak, ıcek, -dikda, -dikde şeklinde gerundium ekleri; *nizâmın* (b. 203), *varlığın* (b. 160-1640), *ğonuğın* (b. 2281), *yarağın*

¹⁸⁷ Tulum, Manzum Fetihnameler, 463.

(b. 586), *topın* (b. 1019), *çoğın* (b. 1022) şeklinde akuzatifin düşüldüğü örnekler; *‘işyānam*, *hayrānam* (b. 63), *umaram* (b. 104), *virmezem* (b. 921), *alayuz* (b. 597), *ideyüz*, *gideyüz* (b. 1943), *qorsavuz* (b. 1818) şeklinde birinci tekil ve çokluk zamir¹⁸⁸ ekleri; *ideyin*, *gideyin* (b. 620), *yu* (b. 202), *gözede* (b. 1686), *söyleñüz* (b. 607), *çekeler* (b. 1702) şeklinde emir kipinin birinci, ikinci, üçüncü tekil şahıs, ikinci ve üçüncü çoğul şahıs kipleriyle kullanıldığı örnekler görülür. Diğer taraftan, dönüşlülük zamiri olarak *kendü* şeklindeki kullanım eserde sık görülmekle beraber *özin* (b. 512) ve *kendü* ile *özin* kelimelerinin birleşiminden oluşan *kendüzin* (b. 1274) şeklindeki örnekle de karşılaşlmıştır. Belgisiz zamir örneği olarak karşılaşılan tek örnek ise *kimesne* (b. 1892) şeklindeki kullanımdır. Ayrıca -dur, -dür şekliyle kullanılan bildirme ekleri olduğu gibi -durur şekliyle kullanılan *bu durur* (b. 192), *yok-durur* (b. 72), *mümkin-durur* (b. 1943) şeklindeki örnekler görülür.

Eserde *elden koma-* (b. 38), *bir pula muhtaç ol-* (b. 1932), *karalar gey-* (b. 1498), *yüz tut-* (b. 1513), *kan kaşan-* (b. 1453), *topa tutıl-* (b. 1001), *yüz tut-* (b. 855-870), *yüz ur-* (b. 943-1733-1681-1734), *yüz sür-* (b. 544), *işi bit-* (b. 2025), *oturağ it-* (b. 568) *ağzı suyu aç-* (b. 554-704), *yimedeñ kimse kalma-* (b. 710), *göz açdurma-* (b. 1381) *bir pula muhtâc ol-* (b. 1932), *şabrı telef it-* (b. 826) şeklindeki çeşitli deyimlere ve halk dilinden ifadelere de rastlanır.

Şairin dilindeki akıcılık hususuna baktığımızda, aruz ve kafiye uygulamalarını incelediğimiz başlıktan da anlaşılacağı üzere şair bu hususlarda az miktarda kusurlu uygulama yapmıştır. Ayrıca incelediğimiz kısımlardan edindiğimiz kanaate göre eserde sekt adı verilen aruz kusuruna çok az yer verilmiş olması eserin fesahat yönünün güçlü olduğuna dair göstergelerden biridir. Sektlerin azlığı şairin dilindeki akıcılığa katkı sağlar. Metinden rast gele seçtiğimiz üç beyitle bu hususu örnekleyebiliriz:

¹⁸⁸ Birinci çokluk zamirlerinin *dilerüz* (b. 110-327-434), *giderüz* (b. 601) şeklindeki arkaik olmayan biçimleri de görülür.

Saht tîz atıcı uzak sürici
 Gözi gördüğü nesneyi urıcı
 Bu kadar cengi çün güzât-ı güzîn
 Vardılar cümlesi hîşâra yakın
 Kıpudân-ıla geldi âşaf hem
 Kaldırup niçe zer ‘alem ol-dem (b. 1225-1227)

Şairin konular arasındaki geçişleri ve iktibasları ifade, anlam ve bağlam kopukluklarına düşmeden yapabilmesi de eserin yek-âhenk bir şekilde ilerlemesine ve akıcı olmasına katkı sağlamıştır.

Eserin belagat özelliklerine baktığımızda öncelikle, şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnemesi ile incelediğimiz bu fetihnemesinin aynı nüshalar içinde olup birbirinin devamı şeklinde olduğunu belirtmeliyiz. Şair Yemen seferini konu alan ilk sıradaki fetihnemesinde yer verdiği sebep-i telif bölümünde¹⁸⁹ gerçekleri yazdığını ve sanat yapmayı, süslü sözler söylemeyi önemsemediğini, önemli olanın sözünün içeriği olduğunu belirtir. Şairin ilk sıradaki fetihnemesi aynı zamanda gayet hacimli bir eser olduğundan şair genel anlamda edebîliğe odaklanmamış, mecaza ve anlama dayalı sanatları sınırlı miktarda kullanmıştır.¹⁹⁰ Ancak, Tunus ve Halku’l-Vâd fetihlerini konu aldığı bu eserinde mecaza ve anlama dayalı sanatlara daha sık başvurmuştur. Dolayısıyla bu eser belagat özellikleri yönüyle ilk eserinden daha ileri bir seviyededir. Şair, hacimce daha kısa olan bu fetihnemesinde edebî anlatıma daha fazla ağırlık verme imkânı bularak bu noktadaki maharetlerini sergilemeye çalışmış görünmektedir. Öte yandan, fetihnamedeki diğer şiir türlerinin incelendiği kısımda açıklandığı üzere, şairin Tunus ve Halkulvâd fetihleriyle ilgili yazmış olduğu iki gazeli de onun şairlik meziyetini gösterir niteliktedir.

¹⁸⁹ Rumûzî’nin incelediğimiz fetihnemesi, Yemen seferini konu alan fetihname ile aynı nüsha içerisinde bulunmakta olup muhtemelen bu sebeple şair bu fetihnemesine sebep-i telif bölümü eklememiştir.

¹⁹⁰ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 573.

Manzum fetihnamelerde mecazlı anlatım tasvirlerde ağırlık kazanmaktadır. Yapılan tasvirler daha ziyade savaş ve kuşatma tasvirleri ile kalelerin ve top, tüfek, kılıç gibi çeşitli savaş aletlerinin tasvirleri olarak karşımıza çıkar. Diğer taraftan, ordunun İstanbul'dan uğurlanması ve İstanbul'da karşılanması, sefer esnasında ordunun veya gemilerin manzarası gibi birtakım farklı tasvirlerle de karşılaşılır. Ayrıca, bazı iç ve dış mekânlara dair tasvirleri de dikkat çekicidir. Dolayısıyla seferle ilgili konular anlatılırken ortaya çıkan monotonluk tasvirler esnasında canlılık ve renklilik kazanır.¹⁹¹ Manzum fetihnamelerdeki ilgili hususiyete paralel olarak Rumûzî'nin incelediğimiz fetihnamesinde de tasvirlerde edebîliğin arttığı gözlemlenmektedir. Tasvirlerindeki mecazlı anlatımlarıyla belagat gücünü gösteren şairin, diğer manzum fetihnamelerde karşılaşmadığımız kendine has benzetme ve istiareleri dikkat çekicidir. Eserde beyân ilmi dâhilindeki mecaza dayalı teşbih, istiare, mecazımürsel ve teşhis gibi edebi sanatlar; bedî ilmi dâhilindeki anlama dayalı mübalağa, tenasüp ve hüsnütalil gibi sanatlar; söze dayalı cinas, tarsî, aliterasyon ve asonans gibi sanatlar; öte yandan geçmişte yazılan veya söylenen müşterek bir malzemenin kullanılmasına dayanan¹⁹² iktibas ve telmih gibi örnekler de vardır. Şair iktibas olarak ağırlıklı olarak ayet ve bir kısım hadis iktibasları yanında, eserinin iki ayrı kısmında klasik Fars şairlerinin beyitlerinden Farsça iktibaslar da yapmıştır.

Şair, gemileri ve ellerinde silahlarıyla gemide bulunan askerleri tasvir ederken her görüntüyü bir benzetme ilgisıyla aktarır. Yelkenini açmış kadirgaları sahralardaki yeşil bahçelere, gemilerin yeşil direklerini servi ağaçlarına, direklerdeki keçeleri bu servi ağaçlarındaki kuş yuvalarına, yelkene sarılı gönderi üzerinde kar yığını bulunan dala, filandraları¹⁹³ veya gemileri düşmana karşı kanat

¹⁹¹ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 657.

¹⁹² Bk. M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat* (İstanbul: R yayınları, 2000), 81-256.

¹⁹³ Harp gemilerinin ve bütün beylik gemilerin grandi direklerine, gemi tek direkli ise pruva direğine ince ve uzun bir şerit biçimindeki sancak (Ayverdi, "Filandra", 1 [A-G]/961).

açmış efsanevi Simurg (Anka) kuşuna, kılıç ve harbelerin akislerini kalkan balıklarına, siperlerin akislerini ise kalkan balıklarına, askerleri timsahlara ve topları ateş soluklu ejderlere benzetir:

Yelkenin açdı çok kıdırğalar
 Ziyet olmuşdı şanki şahrâlar
 Oldı her keşti ravza-i zîbâ
 Serv idi her yeşil direk gūyâ
 Şarılup yelken ile şanki seren
 Şâh idi şındı berf bārından
 Direk üstinde her keçe yārâ
 Oldı serv üzre âşiyân-âsâ
 Şanki Sîmurğ idi filandralar
 Açmış a‘ dāyı şayda billâh per
 Harbeler ‘aksi her kıdırğada
 Şanki mähîler idi deryâda

...

Gūyiyâ‘ aks-i tîğ-ı ehl-i ğazâ
 Mâr-ı mähî idi denizde dilâ
 Siperi ‘aksi ‘askerüñ iy cān
 Şanki kalkan balığı idi hemân
 Şan neheng idi anda her âdem
 Toplar ejdehâ-yı âteş-dem
 Küregin çekse her gemi yārâ
 Bâl u per açdı gūyiyâ ‘Ankâ (b. 816-825)

Rumûzî, Tunus seferinden dönerken Venedik Körfezi’ndeki kaleye korku salmak üzere hazırlanan otuz üç geminin görünüşünü tasvir ederken de teşbihlere şöyle başvurmaktadır:

Dürlü sancaqla eyleyüp tezyîn
 Her gemi oldu reşk-i hâne-i Çîn
 Zer ‘alemlerle her gemi gūyâ
 Lâle-zâr olmuş-ıdı bir şahrâ

Fetihnamenin IV. minyatüründe bahsi geçen şekildeki kar yığınının andıran yelken ile filandralar resmedilmiştir.

Nîze vü bayrağ-ıla gûn-â-gûn
 Keştîler oldı naqş-ı bûkalemûn
 Gemi burnında toplar yir yir
 Kulle-i kühde şanki ejderler
 Küregın çekdiren kadirğalar
 Şanki ‘ Ankâ-yı Kâf idi yek-ser
 Gülşen olmışdı şanasın deryâ
 Lâle-zâr idi nîzeler gûyâ
 Her direk anda serv idi ser-keş
 Köleki âşiyân-ı bülbül-veş (b. 2048-2053)

Şair, savaş tasvirleri yaparken yerin kan deryasına döndüğünü söyleyip düşman kellelerini de bu deryadaki gemiye benzetir. Serdardan kaçan düşmanları yarasaya, gürzü omzunda ve başı açık duran Osmanlı askerlerinin arkadan görüntüsünü ise çift başlı ejdere benzetir:

Seyl-i hûn-ile bahre döndi fezâ
 Kelle-i haşm idi gemiler aña
 Şeb-pere gibi haşm-ı bed-kirdâr
 Bîm-i âşafı cümle itdi firâr (b. 1506-2156)
 Gürzi düşında baş açuk erler
 Şanki olmışdı ejdehâ-yı dü-ser (b. 1449)

Rumûzî, diğer manzum fetihnamelerde benzerleri görülen şekilde,¹⁹⁴ kelleleri topa, kılıçları ise cirit oyununda kullanılan çevgan değneğine benzetir. Bir başka örnekte ise leventleri yıldızlara, serdarı güneşe ve kaptanıderyayı Jüpitere benzetir:

Oldı ol gün neberd-geh-i meydân
 Kelleler top u tîgler çevgân
 Cümle seyyâre oldı keştîbân
 Mihr serdâr u Müşterî kâpudân (b. 1135-642)

¹⁹⁴ Manzum fetihname şairlerinden Fütûhî ve Merâhî'nin benzer benzer teşbihleri mevcuttur (Bk. Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 224, 293).

Şair, sultanın (II. Selim) sefer için Sinan Paşa'nın yanına kaptanıderyayı verdiğini ve sinanla, seyfi hazır ettiğini söyler. Mızrakla kılıç yoldaş olmuştur. Böylece sinanla (mızrak) Sinan Paşa'yı, seyf (kılıç) ve tîg (kılıç) ifadeleriyle de Kılıç Ali Paşa'yı kastederek açık istiare sanatına başvurmuştur:

Dahı aña koşup kapudānı
 Hākīm-i rüy-i baħr-i 'Osmān'ı
 Ceyş-i düşmenden almağa hayfı
 Hāzır itdi sinān-ıla seyfi
 ...
 Küfri 'ālemden eylemege tırāş
 İtdi tîgı sinān-ıla yoldaş (b. 479-481)

Şair, mesnevilerde ve özellikle bu eserlerin tasvir bölümlerinde önemli bir yere sahip olan hüsnütalil sanatına başvurmaktadır. Tabiata görüldüğünden farklı olarak hayalî bir görünüm atfederek diğer fetihnamelerde benzerine rastlamadığımız bir tasvir yapmaktadır. Bastiyon Kalesi'ne yapılan yürüyüşlerden birini tasvir eder şair, savaş sırasında her ağızdan çıkan ses ve gürültülerden dolayı dünyanın kulağının kör (sağır) olduğunu, lacivert göğün şaşkına dönüp gazilerin okları zarar verebilir diye toz bulutlarından kat kat zırhlar giydiğini, korkudan bulutları da kendine siper ettiğini söyler:

Hāy u hūydan kör oldı gūş-ı cihān
 Oldı hayretle çarḥ ser-gerdān
 Gördi ol cengi çarḥ-ı nīlī-reng
 Oldı ser-geşte kaldı vālih ü deng
 Żarar eyler diyü ḥadeng-i gūzāt
 Cebeler geydi gerdden ḫat ḫat
 Hāvfdan çekdi çarḥ-ı mīnā-fer
 Yüzine düddan kebūd siper (b. 1466-1484-1486)

Serdarın Avarin'de askere verdiği ziyafeti tasvir eden şair teşhis sanatını da kullanıp zerdenin safran sarısı elbisesini giyip ortaya geldiğini söyleyerek hüsnûtalil sanatına başvurur:

Za' ferânî libâsını iy cân
Giyüp ortaya geldi zerde hemân (b. 697)

Mecazi ifadelere sıkça başvuran Rumûzî, düşmanın korkmasını canlarına titreme düşmek ifadesiyle; askerlerin bulundukları yerden ayrılmasını ise kopmak ifadesiyle şöyle aktarır:

Hüsni-i tedbiri ile serdârûñ
Cânına lerze düşdi küffârûñ
...
İtmeyüp ol arada dañı karar
Kopdı andan da 'asker-i cerrâr (b. 730-2169)

Şair Halkulvâd Kalesi'nin dışında bulunan Su Kulesi'ni tasvir ederken¹⁹⁵ kulenin içinin kâfirlerin kalbi gibi kara olduğunu söyler. Burada hem bir benzetme yapmakta hem de benzetilen unsur olan kâfir kalbinin katı, zalim olduğu kastıyla kara ifadesini kullanmakla mecazlı bir ifadeye başvurmaktadır:

Kalb-i kâfir gibi derûnı siyâh
Anı gözlerdi ceyş-i ehl-i tebâh (b. 1177)

Bir başka mecaz örneği olarak şair, Bastiyon Kalesi'ne yapılan top atışları sonucu kalede oluşan gedikleri, kalenin, Serdar Sinan Paşa'nın emrine yüz tutmaması (emrine uymaması) sebebiyle yapıldığını söyler. Mecazlı şekilde deyimsele bir ifade kullanmış olan şair, insana ait bir vasfı kaleye yüklemekle teşhis sanatına da başvurmuş olmaktadır:

Tutmadı diyü emr-i âşafa yüz
Kal' a-i haşmı itdiler göz göz (b. 1374)

¹⁹⁵ Kulenin minyatürdeki görünümü için bk. Minyatür VII.

Fetihnamede bazı savaşlar dikkat çekici şekilde mecaza dayalı sanatlarla tasvir edilmektedir. Bunlardan bir tanesi de Halkulvâd Kalesi'nin önündeki hendeğin doldurulması ve sura yapılan bombardımanlarla birlikte surda bir gedik oluşturulmasından sonra kaleye yapılan ilk yürüyüşün tasviridir. Gaziler, mehterler eşliğinde yürüyüşe geçer ve gedik başına ulaşırlar. Bu sırada kalede bulunan düşmanlar da gedige doluşur. Yaşanan çatışmanın bir misli daha dünyada olmamıştır (b. 1122-1125). Çatışmalar esnasında adeta kandan seller akar. Kan buharları gökyüzünü öyle kapatır ki kıyamet günü geldi sanılır. Savaş ilerledikçe daha da kızışır. Etraftaki tüfek ve top sesleri gök boşluğunu baştanbaşa doldurur. Askerlerin kana bulanmış yaraları goncalar gibi olmuş, askerler de adeta kan renkli lale bahçesine dönmüştür. Tüfekler dolu gibi yağar kandan seller ortaya çıkar. Top, darbzen (küçük çaplı top) ve tüfek dumanları altın (sarı) güneşin önünü kapatır. O gün savaş meydanında kelleler top kılıçlar çevgan (değneği) olur. Kana gark olan yılan gibi kılıçlar, adeta mercan iskeletleri gibidir. Orada bir bulut dumanı olsa, yağmur yerine ateş yağsa şaşılmaz. Meydana o kadar kumbara atılır ki ortalık ateş deryasına döner:

Ol-ķadar oldu anda ĥarb u ķırān
 Ŗandan niķe seyl oldu revān
 Ŗan buĥārı hevayı dutdı tamām
 Ŗanasın ķā'im oldu rūz-ı ķıyām
 Gıtdüğince veġā bulup ķuvvet
 Āteş-i ĥarba irdi germiyyet
 Cānibeynüñ tūfeng ü topı üni
 Pür-şadā itdi cevġ-i gerdūnı
 Ŗan-ıla lāle-zār olup 'asker
 Ėoncaya döndi zaĥm-ı ĥūn'inler
 Yaġdı ol-gün tūfeng tegerg-āsā
 Ĥūndan oldu seyller peydā
 Ŗop-ıla ġarb-zen tūfeng dūdı
 Ŗapladı ĥāver-i zer-endūdı

Oldı ol-gün neberd-geh-i meydân
 Kelleler top u tîgler çevgân
 Hûna mustağrağ oldı tîğ-ı yılan
 Gûyiyâ şâh-ı pençe-i mercân
 Anda kim dūd-ı ebr ola iy yâr
 Âb yirine nâr yağsa ne var
 Ol-kadar yağdı kûnbara iy cân
 Oldı deryâ-yı âteş ol meydân (b. 1126-1136)

Şairin, Halkulvâd Kalesi'nin fethiyle sonuçlanacak olan son yürüyüşe dair tasvirleri de edebî açıdan öne çıkan ifadeler içerir. Önce fetih kavramıyla ilişkili terimler kullanarak gün doğumu tasviri yapan şair gazilerin kaleye yürüyüşünü ve kalenin fethini detaylıca tasvir etmektedir (1200-1259). Yine, Halkulvâd Kalesi'nin fethinden sonra Bastiyon Kalesi'ni kuşatan Sinan Paşa ve ordusunun burayı fethine dair yapılan tasvir öne çıkmaktadır (1349-1410, 1434-1512). Rumûzî bir diğer örnekte de Bastiyon Kalesi'nin fethiyle sonuçlanacak olan son yürüyüşü tasvir etmiştir. Yine önce fetih kavramlarıyla şafak vaktine dair tasvir yapan şair yürüyüş zamanını bu şekilde belirttikten sonra fetihle sonuçlanacak olan bu yürüyüşü de tasvir etmiştir (b. 1568-1659).

Manzum fetihnamelerde kuşatılan kalenin yüksekliği ve metinliği tasvir edilirken genellikle anlama dayalı sanatlardan olan mübalağa sanatına başvurulur. Rumûzî de benzer şekilde Halkulvâd Kalesi'nin kulelerinin göklere uzandığı şeklinde mübalağalı ifadelerle başvurmuştur. Ancak, şairin Halkulvâd'ın önündeki hendekle ilgili mecazlı ve mübalağalı ifadeleri kendine has olup dikkate değer niteliktedir. Şairin ifadelerine göre bu hendeğin benzerini dünya (insanlık) daha önce hiç görmemiştir. Yolu, düşünce yolundan ince ve içi sevgilinin saçı gibi karanlıktır. İçine boğa ve ikizler burçları düşseydi yerin altı meskenleri olurdu. Eğer ayağı kayıp düşseydi, öküzün boynuzundaki yeryüzü (dünya) içine düşerdi. Ucu göğün en üst katından yüksektedir. Dibinde ise alt üst olurdu. Gemilerin

denizde dolaşır gibi içinde dolaşabildiği bu hendeği (doldurmak için) gaziler ona o kadar nesne attılar ki eğer onları denize dökselerdi, Akdeniz yüksek bir dağ olur ve ucu göğe ulaşırdı:

Bir ‘aceb handağ idi ol iy cān
Mişlini görmemişti çeşm-i cihān

...

Reh-i endişeden yolu bārīk
Zülf-i cānān gibi içi tārīk
İçine düşse Şevr-ile Cevzā
Meskeni olur idi taht-ı şerā

...

Ayağı şırılup düşeydi hemīn
Düşer idi içine gāv-ı zemīn
Ucū çarḡ-ı berīnden bālā
Ka‘ rına taht fevk olurdu dilā
Gezer idi içinde keştiler
Şan ider baḡr içinde geşt ü güzer

...

Ol kadar nesne atdılar ki aña
Ger anı baḡre dökseler yārā
Baḡr-ı İsfid olurdu kūh-bülend
Çarḡa eylerdi kullesi peyvend (b. 1038-1056)

Çeşitli vesilelerle anlama dayalı sanatlardan leffüneşr sanatına başvuran şair örneğin düzenli leffüneşr uygulayarak al bayrak içindeki altın (sarı) alemleri şafaktaki güneşe, (atın) eğerinin yanındaki altın (sarı) yaldızlı şeşperi ise ayla kuyruklu yıldızla benzetip karşılıklı benzerlik ilişkisi kurar:

Zer ‘alem al bayrak içre nihān
Şafaḡ içinde mihr idi iy cān
Zīni yanında şeş-per-i zerrīn
Mehle kuyruklu yıldız idi hemīn (b. 2197-2255)

Şair birbirine tezatlık teşkil eden kelimelerin kullanılmasıyla yapılan, anlama dayalı sanatlardan tezat sanatını kullanıp düşman askerini küfür ve zulüm (karanlık anlamları da kastedilmek suretiyle) ordusu olarak, gazileri ise nur (aydınlık) ordusu olarak şöyle ifade eder:

Ref' olup ceş-i küfr ü zûlmânî
Toldı yirine cünd-i nûrânî (b. 1257)

Şair anlama dayalı sanatlardan telmih sanatına da başvurmuş ve bu sanatı özellikle mesnevinin geleneksel giriş bölümleri olan tevhit, münacat, nat ve methiye bölümlerinde kullanmıştır. Örneğin, münacat kısmında Hz. Musa'nın Allah ile konuşması kıssasına şu şekilde telmih yapılmıştır:

Şevk-i Mûsâ içün ki zâr itdi
Tûr'ı ol şevk bî-çarâr itdi (b. 86)

Rumûzî yer yer söze dayalı sanatlardan tekrîr, cinas, tarsî gibi sanatlara başvurur. Örneğin söz tekrarına dayalı tekrar sanatına başvurarak Serdar Sinan Paşa'nın askerine verdiği ziyafette kebapların ortada döndüğünü, saf şarapların (içecekler) da kana kana içildiğini belirtir. Bir başka kısımda ise Halkulvâd Kalesi'nin fethinden sonra buranın temelleri patlayıcılarla patlatılınca surun ney (delikleri) misali delik delik olduğunu belirtir:

Döne döne yenildi hûb kebâb
Kana kana içildi şâfî şerâb
Temel-i sûrî deldiler fi'l-hâl
İtdiler rahne rahne nây-mişâl (b. 695-1832)

Sultan (II.) Selim'in vefatından bahseden şair birbirinin benzeri sesler kullanarak aliterasyon ve asonas sanatlarına şöyle başvurmuştur:

Qahrunı görse Qahramân-ı zamân
Ola lertzân mişâl-i berg-i hazân
Didiler hıdmeti tamâm itdük

Fethi itmāma ihtimām itdük
 Aldı çün verd-i cennetüñ bûyın
 Tahtdan tıtdı tahtaya rûyın
 Ehl-i İslām’a oldı ğam hem-dem
 Her birine elemle hem hem-dem (b. 416-1852-2321-2341)

Eserdeki tam cinas ile tek harf farklılığına dayanan cinas-ı lâhık örneklerinden bazısı şöyledir:

Emr-i sulţân-ı dehr-ile ben de
 Beglerin tıttı eyledüm bende
 ‘ Āķıbet dirheminde hem vardur
 Arasañ sîmi içre sem vardur (b. 1767-2332)

Fetihnamede tarsî adı verilen aheng unsuru da uygulanmıştır. Tarsî, bir beytin iki mısraında yer alan kelimelerin vezin ve revî bakımından simetrik şekilde birbirine mukabil olması ya da benzemesine denmektedir.¹⁹⁶ Rumûzî eserinde toplamda otuza yakın miktarda tarsî örneğini barındıran beyte yer vermekle birlikte bu uygulamayı daha ziyade methiye kısımlarında yapmıştır. Dolayısıyla fetihnamede mesnevilerin geleneksel giriş kısımlarından olan tevhit, münacat, naat, ashâb-ı-i kirâm, Sultan II. Selim ve Vezir Sinan Paşa övgülerinde görülen tarsî örnekleri eserin son kısmında da Sultan III. Murad’a dair övgülerde rastlanır. Öte yandan ana konunun anlatıldığı kısımlarda da yer yer bu uygulamaya rastlanmaktadır. Eserin hemen başındaki tevhit ve münacat kısımlarında tarsî uygulaması şöyle yapılmıştır:

Żarar irmez o nāmeye aşlā
 Eşer itmez aña ğubār-ı fenā
 Seni cūyende cümle ħalk-ı cihān
 Seni ğūyende ‘ āşık-ı nālān (b. 2-99)

¹⁹⁶ Bosnalı İntizâmî (ö. 1611’den sonra), *Tuhfetü’l-İhvân, XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti (İnceleme-Tenkitli Metin)*, haz. Cihan Okuyucu, Sadık Yazar (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2020), 243.

Fetihnamedeki Hz. Peygambere naat ile Hasan ve Hüseyin'e övgü kısımlarında ise tarsî uygulaması şöyle yapılmıştır:

Kāşif-i sırr-ı *Kāf ve 'l-Kur'ân*¹⁹⁷

Şārih-i metn-i remz-i *er-Rahmân*¹⁹⁸

Gicedür ehl-i 'aşk-ıla hem-rāz

Gicedür ehl-i şevk-ile dem-sāz (b. 124-135)

Menba'-ı fażl u ma'den-i esrār

Mecma'-ı 'ilm ü hilm ü kūh-ı vaḳār (b. 211)

Şühedā fırḳasına ser-' asker

Sü'edā zümresine ser-defter (b. 244)

Rumûzî, Vezir Sinan Paşa methiyesini yaparken tarsî uygulamasını şöyle yapar:

İy felek-rif' at ü melek-ḥaşlet

İy ḳazā-ḳudret ü ḳader-himmet

Ma'den-i cür'et ü şecā' atdur

Maḥzen-i 'adl u dād u re'fetdür

Ḳāli'-i sūr-ı ḳal'a-i küffār

Dāfi'-i şerr-i zümre-i eşrār

İtmege ḳat' ırḳ-ı küffārı

Ḳılmağa def' şerr-i şerrārı (b. 266-341-371-372-402)

Şair, eserinin son kısmında tahta yeni çıkmış bulunan Sultan III. Murad'a övgüleri esnasında da bu sanata başvurmuştur:

Dāfi'-i şerr-i ehl-i küfr ü nifāk

Rāfi'-i şūr-ı ḳavm-i baḡy u şikāk

Ḳahramān-ı zamān hizebr-i veḡā

Pādişāh-ı cihān u mülk-küşā

Maṭraḥ-ı nūr u ḥāver-i devlet

Maṭmaḥ-ı nūr-ı dīde-i rif' at

¹⁹⁷ “Kâf. Şanı yüce Kur'ân'ayemin olsun!” (Kâf 30/1)

¹⁹⁸ Allah'ın doksan dokuz isminden biridir ve ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'deki surelerden birinin de adıdır.

Dür-i dürc-i sa‘ âdet ü iclâl
 Dürr-i burc-ı devlet ü ikbâl
 Dâver-i dâd-bağş u Dārâ-der
 Server-i hüsrevân-ı gerdün-fer
 Zâtı virdi cihâna ‘ izz ü şeref
 Tîğî itdi ‘ adû-yı dîni telef (b. 2378-2382-2384-2387-2392-2475)

Fetihnamenin ana kısmında da tarsî örneklerine rastlanmakta olup bunlardan bazıları şu şekildedir:

Cümlenüñ hâlin eyleyüp ma‘ lûm
 Kimsenüñ haqqı olmadı mektûm
 Atılup top-ı ejdehâ-demler
 Çalınup kûs-ı harbâler yer yer
 Tutdı dünyayı toplar dūdı
 Yağdı küffârı kumbara odı (b. 1317-1360-1370)

Şair zaman zaman anlattığı konuya göre dinî literatürden ayet, hadis türü iktibaslar yapmak yanında, klasik Fars şairlerinden beyit iktibasları da yapar. Şairin en çok iktibas yoğunluğu mesnevinin başındaki tevhit bölümünde yer alır ve bunlar da çoğunlukla ayet iktibaslarıdır. Eserin ana konuyu işleyen kısımlarında ise bahsi geçen konuyla ilgili olarak ayet iktibasları görülür. Örneğin,

Bastiyon Kalesi’ni fethetmek için yürüyüşe kalkıldığı sırada nâyların (*Yeryüzünde bulunan*) *her canlı fânidir*.¹⁹⁹ ayetini okuduğunu söyleyen şair teşhis sanatıyla birlikte Kur’an’dan da ayet iktibasları yapmıştır:

Nâylar okur idi nâle-künân
 Âyet-i küllü men ‘aleyhâ fân (b. 1362)

Halkulvâd Kalesi’nin önündeki hendeğin doldurulması ve sura yapılan bombardımanlardan sonra kaleye yapılan ilk yürüyüşten netice alınamaması aktaran şair, konuyla ilgili teselli mahiyetinde

¹⁹⁹ Rahmân 55/26.

sözler söyledikten sonra, Molla Câmi'den Farsça bir beyit iktibası yapmaktadır. Beytin ikinci mısrasında ise Arapça özlü söz mevcuttur:

Zîr-i eyvân-ı çarh-ı bûkâlemûn
Küllü emrin bi-vaqtihi merhûn²⁰⁰ (1145)

Bir diğer kısımda ise Sultan II. Selim'in vefatına değinen şair, Ferîdüddin Attâr'dan iki beyit iktibas eder. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

Çarh-ı merdüm-küşe ger rûzî dü merdüm perverest
Nîst ez-şefkat meger per-vârî-i ü lağarest²⁰¹ (2307)

Netice olarak uzun bir tarihî konuyu anlatmak amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan Rumûzî'nin *Tûnus ve Halku'l-Vâd Fetihnâmesi*'nde çoğunlukla sözün mecaz anlamından ziyade gerçek anlamının ön planda olduğu günlük konuşma diline yakın bir dil kullanılmıştır. Öte yandan, methiye veya tasvirler yapılan kısımlarda eserin dili Arapça-Farsça kelimelerle süslenmekte, hatta bu kelimelerle kurulan zincirleme tamlamalar anlaşılrlığı güçleştirmektedir.

Rumûzî, yazdığı ilk manzum fetihname olan ve manzum fetihnamelerin en hacimlisi olan *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnamesinde belagatli söz söylemek amacı gütmemiştir. Tunus seferini konu alan ve ilk fetihnamesine oranla daha az hacme sahip olan bu fetihnamesinde ise mecaza ve anlama dayalı edebî sanatlarla daha fazla yer vermiş, dolayısıyla belagat yönüyle daha güçlü bir

²⁰⁰ “Rengârenk gök meydanının altında her iş kendisi için tayin edilmiş bir vakte bağlıdır.” Molla Câmi'nin *Heft Evren* adlı eserindeki birinci defterde bulunan *Silsiletü'z-Zeheb* adlı temsili hikâyenin son beytidir: <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh41/> (Erişim 29.03.2020).

²⁰¹ “İnsan yiyici bu felek eğer günde iki insan yetiştiriyorsa bu şefkatten değil aksine besili inek gibi olan kendisinin zayıflamasındandır.” Ferîdüddin Attâr'ın *Divân-ı Eş'âr* adlı eserindeki onuncu kasidenin ilk beytidir. Kasidenin tamamı için bk. <https://ganjoor.net/attar/divana/ghasidea/sh10/> (Erişim 29.03.2020).

eser ortaya koymuştur. Nitekim bu eser, dil ve belagat yönüyle dikkat çekici manzum fetihnameler arasında da yer almaktadır.

6. Sonuç

Rumûzî'nin *Tûnus ve Halku'l-Vâd Fetihnâmesi*, II. Selim döneminin son yılı olan 1574 tarihinde Vezir Koca Sinan Paşa serdarlığındaki ve Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa idaresindeki Osmanlı donanmasının Tunus'u fethini konu alan tek manzum fetihnamedir. Geniş bir muhtevaya sahip olan ve tarihî bir olayı anlatmak amacıyla mesnevi nazım şekliyle yazılan fetihnamede sözün mecaz anlamından ziyade gerçek anlamı ön planda tutulmuş bunun için de özellikle ana konunun anlatıldığı bölümlerde günlük konuşma diline yakın bir dil kullanılmıştır. Ancak methiye veya tasvirlerin yapıldığı kısımlarda eserin dili Arapça-Farsça kelimelerle süslenmekte, hatta bu kelimelerle kurulan zincirleme tamlamalar anlaşılabilirliği güçleştirmektedir. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnâmesinde sanatlı söyleyişe kısıtlı bir yer vermiş olan ve sebep-i telifinde de bunu belirtmiş olan Rumûzî, *Fetihnâme-i Tunus ve Halku'l-Vâd* adlı ikinci fetihnâmesinde mecaza ve anlama dayalı edebî sanatlara daha çok yer vermiştir. Bu durum da ikinci fetihnâmesini belagat yönüyle daha güçlü kılmıştır. Şairin mevcut fetihnâmesinde yer verdiği iki gazeli de onun şairlik meziyetini gösterir niteliktedir.

Rumûzî'nin fetihnâmesinde, başta imâle-i maksûre olmak üzere, aruz ve kafiye uygulamaları olarak çok az miktarda kusurlu uygulamalar yapmış olması, ayrıca incelenen kısımlardan hareketle, sekt adı verilen aruz kusuruna çok az yer vermiş olması eserinin fesahat yönünü güçlendirmiştir. Bu durum eserin akıcı dile sahip olduğunun göstergelerindendir.

Rumûzî, *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı ilk fetihnâmesini Koca Sinan Paşa'nın talebiyle, onun himayesinde bizzat seferde bulunarak yazmıştır. Şairin Tunus seferini konu alan ikinci fetihnâmesinde ise bizzat sefere katıldığına dair belirgin bir işaret yoktur. Ancak, şairin sefer süreciyle ilgili eserinde verdiği ayrıntılı bilgiler ve yaptığı canlı

tasvirler seferde bulunan bir kimsenin görüp yazacağı bilgilere benzetmektedir. Rumûzî'nin ikinci fetihnâmesinde konu aldığı 1574 tarihli Tunus seferine de kendisine daha önce hamilik eden Sinan Paşa'nın serdarlık etmiş olması, şairin bu sefere de katılmış olabileceğini, katılmamış ise dahi sefer hakkında detaylı malumat sahibi olmasının hayli mümkün olduğunu göstermektedir. Ayrıca, seferin gerçekleştiği yıllarda kaleme alınan fetihnâmede aktarılan bilgilerin tarihî kaynaklarla örtüşmesi de eserin tarihî kaynak değerini arttırmaktadır.²⁰² Bunlara ek olarak, eserde zikri geçen Avarin Limanı'nda verilen ziyafette yenilen yemek ve içilen içeceklerle ilgili verilen bilgiler ise kültür tarihîmiz açısından önem arz edecektir.

Fetihnamenin şahıs kadrosunda yer alan tarihî kişilikler ve bunların karakterleriyle ilgili verilen bazı bilgiler biyografi tarihî üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlayıcı olacaktır. Fetihnâmede İstanbul'dan Tunus'a gidiş ve Tunus'tan İstanbul'a dönüş sürecinde donanmanın uğradığı menzil/konaklar belirtilmiş ve bunlara uğranma tarihleri de yüksek oranda verilmiştir. Fetihname minyatürlerinde Beşiktaş İskeleyi, Avarin Limanı ve burada kurulan çadırlar, Halkulvâd, Tunus, Bastiyon, Küçük Bastiyon kaleleri ve Halku'l-Vad Kalesi'nin dışındaki Su Kulesi gibi açık ve kapalı mekânların, ayrıca yapılan savaşların resmedilmiş olması bu minyatürlerle şairin aynı mekân ve savaşlar hakkındaki tasvirlerini karşılaştırmak imkânı vermektedir. Böylece minyatürler, fetihnâmede bahsi geçen konunun anlaşılabilirliğini arttırmaktadır.

Eserde, genel olarak manzum fetihnâmelerde görülen şekilde sultanın Allah'ın gölgesi olduğu, Osmanlı askerinin İslam askeri olduğu, karşı tarafın ise din düşmanı olduğu gibi ötekileştirici bir tanımlama (propaganda) hâkimdir. Öte yandan şairin Osmanlı tarafının savaşlar sırasındaki bazı başarısızlıklarını, düşmanın ise bazı başarılarını açıkça söylemesi, şairin gerçeği saptırma şeklindeki

²⁰² Tulum, *Manzum Fetihnâmeler*, 776-778.

bir propaganda gayretine düşmediğine işaret olabilir. Dolayısıyla edebî formda yazılmış olan bu eserde propagandayla ve edebî formla bağlantılı olan bir kısım kurgulamalar yahut edebî birer tasarruf olan bazı benzetme ve mübalağalar ayrı tutulduğunda, aktarılan bilgilerin çoğunlukla tarihî kaynaklarla paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır.

Kullanılan terimler yönüyle zenginlik arz eden eserde *filandra*, *kuloğlu*, *samsoncubaşı* gibi diğer manzum fetihnamelerde rastlanmayan farklı terimlerle ve devlet-ordu geleneklerine dair örneklerle karşılaşmıştır.²⁰³

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı manzum fetihnâmesi hem edebî yönüyle hem de tarihî olaylar hakkında aktardığı ayrıntılı bilgiler yönüyle kıymet taşıyan, diğer manzum fetihnameler arasında da her iki yönden öne çıkan eserlerden biridir.

²⁰³ Tulum, *Manzum Fetihnameler*, 712, 717, 720, 730.

II. BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. TAKİP EDİLEN USUL²⁰⁴

1. Tenkitli Metin İçin Seçilen Nüshalar Hakkında

Rumûzî'nin *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd* adlı eseri, Yemen fetihnâmesinin bir devamı olarak tasarlamış olup bu fetihname ulaşılabilen 6 nüshadan 3 tanesinde (NÜ, T, N) mevcuttur. Bu nüshalarda önce *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı fetihnameye yer verilmiş daha sonra ikinci fetihname eklenmiştir. Dolayısıyla fetihnâmenin müstakil bir nüshasına ulaşılmamıştır. Eserin tenkitli metni NÜ ve T nüshaları üzerinden oluşturulmuş olup ikinci fetihnâmenin bulunduğu bir diğer nüsha olan, ancak kendisine ulaşamadığımız N nüshası bu neşirde kullanılmamıştır. Ancak, Hulusi Yavuz'un tespitine göre T ve N nüshaları aynı müstensih tarafından yazılmış olup şekil yönüyle de birbirlerinin aynı olan iki nüshadır.²⁰⁵ Buradan hareketle N nüshasının incelenememiş olması kurduğumuz metne hâlel getirmeyecektir. Çalışmamızda, NÜ'de bulunmayan ilk 270 beytin çeviri yazı metni için tamamen T nüshasından (v. 181b-184a) faydalanılmış olup bu kısımdan eserin sonuna kadar ise her iki nüsha karşılaştırılmıştır.

Fetihnâmenin NÜ'de bulunmayan ilk 270 beytinden hariç olarak, her iki nüshada da bulunmayan veya atlanan bazı kısımlar vardır. Ancak nüshalardan birinde eksik olan bu kısımlar diğer nüshada mevcuttur. Bu açıdan nüshalara baktığımızda, T nüshasında

²⁰⁴ Tenkitli neşirde takip edilen usul için şu kılavuz çalışmanın ilgili kısmından yararlanılmıştır: *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*, haz. Berat Açıl, Sadık Yazar, Kadir Turgut, Özgür Kavak (İstanbul: İSAM Yayınları, 2022), 25-69.

²⁰⁵ Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/CCXLVI.

mevcut olmayan 184b-185a varakları, NÜ nüshasının 174b-578a varakları arasında mevcuttur ve bu kısım çeviri yazı metninin 279-377. sırasındaki şu beyitlere tekabül eder:

Hind ü Çine şular ki vâlidür
Himmeti rahşî pây-mâlidür

....

‘Azm-i rezm itse bād-veş seyyār
Küre-veş ceng içinde kârî karar

T nüshasındaki bir diğer toplu eksiklik de 193b’de atlanmış olan 15 beyittir. Bu kısım NÜ 615a’da mevcut olup metnin 1262-1276. sırasındaki şu beyitlere tekabül eder:

Anı dahî gûzât-ı nuşret-eşer
Kâl‘a içre tecessüs eylediler

....

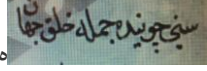
Alınup kâl‘a (....) anbarı
Luţf-ı Hakk eyleyüp meded-kârî

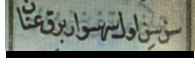
Burada yapılan atlama bize T nüshasının daha muahhar bir nüsha olduğu ve T’nin NÜ veya N nüshalarından birinden kopya edilmiş bir nüsha olduğu ihtimalini kuvvetli bir ihtimal dâhilinde düşündürmektedir. Zira T’de atlama yapılan 15 beyitten sonra başlayan beytin (b. 1277) ilk iki kelimesi atlama yapılan ilk beytin (b. 1262) ilk iki kelimesiyle aynıdır.

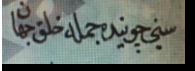
Bu durum T nüshası müstensihinin sehven bu atlamayı yapmış olabileceğini akla getirmektedir:

Anı dahî ele getürdiler
Cümle etbâ‘ı ile ceyş-i zafer

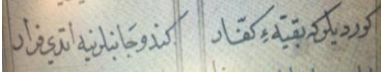
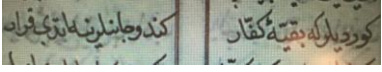
T nüshasındaki bazı başka özellikler de NÜ nüshasının daha eski, T nüshasının daha muahhar bir nüsha olduğuna işaret eder. NÜ ve T nüshaları arasındaki farklar dikkate alındığında T nüshasındaki hatalar NÜ’ye kıyasla daha fazladır. Örneğin, yalnızca T nüshasında

bulunan ilk 270 beyit içerisinde: (b. 99)

kelimesinde c harfi çe gibi yazılmış, (b. 125)

kelimesinde şın, (b. 189) kelimesinde cim harfinin noktaları konmamıştır.

Her iki nüshanın karşılaştırmalarına baktığımızda T nüshasındaki farklılıkların beyitlerde anlam ve veznin bozulmasına sebebiyet verdiği görülür. Bunlardan bazı örnekler verecek olursak NÜ/T nüshaları arasında kadirğa/kadır (b. 573), ser/sırr (b. 400), eylemezler/eylemez (b. 617), bunu/bu (b. 912), āşaf/āşafa (b. 1318), endiše/endise (b. 1039), maḳdem/muḳaddem (2113), şüm: şevḳ (b. 1768), çün/çünkü (b. 2490), itse/itdise (b. 2270), zer-endüdü/z-endüdü (b. 1132), umūrını/umünü (b. 1869) örneklerindeki gibi bazı farklılıklar görülür. Beyitler üzerinden de örnekleyecek olursak, aşağıdaki beyit örneklerinin ilkinin her iki mısrasındaki farklılıklara bakıldığında T nüshasındaki farktan biri vezni bozarken diğeri ise telaffuzu zorlamaktadır. Diğer beyitte ise T nüshasındaki farklılıklar anlamı bozmaktadır:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
 	Lāzım oldur ki iki ²⁰⁶ iskeleden Birine sen varup birisine ²⁰⁷ ben (b. 596)
 	Gördiler ki baḳiyye-i küffār Kendü cāniblerine itdi firār ²⁰⁸ (b. 1656)

²⁰⁶ ki iki: ki ol iki T.

²⁰⁷ birisine: birine T.

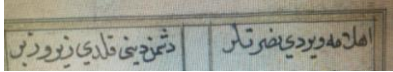
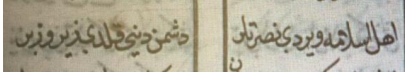
²⁰⁸ Kendü cāniblerine itdi firār: Kendü cānlarına itdi qarār T.

T'de bazı kelimelerin yazılışında yanlış harfin tercih edildiği de görülür: surnalar/şurnalar (b. 1229), gürzi/gürzi (b. 1595), gezend/gezend (b. 1638), hıdmet/hizmet (b. 613-614-673-2269) vb. NÜ ve T nüshaları arasındaki farklılık hakkında T'deki hatalara bariz bir örnek olarak, aşağıdaki beyitte NÜ'de *üç* olarak verilen kelime T'de *on* olarak verilmiştir. On sayısının hatalı olduğu bağlamdan anlaşılmaktadır:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
	Çünkü şehir-i Cemâziye'l-ülâ Qaldı üç ²⁰⁹ gün ki mâh-ı âḡar ola(b. 1574)
	Ol yigirmi yedinci gün ki şehir İtdilerdi ²¹⁰ nidâ münâdîler (1575)

T nüshasındaki karşılaşılan bahsi geçen örnekler bu nüshanın daha muahhar bir nüsha olduğunu ve NÜ nüshasına nispeten yeterince ihtimam gösterilmeden istinsah edilmiş bir nüsha olduğunu gösterir. Dolayısıyla NÜ nüshasının daha evvelki ve daha güvenilir bir nüsha olduğu düşünülebilir.

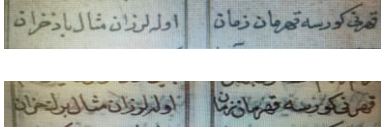
NÜ nüshasında da eksik yazımlar veya hatalı harf kullanımları gibi örneklerle karşılaşılmaktaysa da bu örnekler sınırlı miktardadır. NÜ/T karşılaştırmasındaki ehlâma/ehl-i İslâm'a (b. 1683) örneğinde NÜ'deki İslam kelimesinin sin ve lam harflerinin sehven kaydedilmediği görülür:

	
---	--

²⁰⁹ üç: on T.

²¹⁰ itdilerdi: eylediler T.

T nüshasının müstensihinin yer yer metne müdahale ettiği, anlama veya vezne uymadığına kanaat ettiği kelime veya söz öbeklerinde değişikliğe gittiği, zaman zaman tamirler yaptığı görülür. Örneğin, *baş* kelimesi NÜ nüshasında medli kabul edilip vezne tatbik edilmişken T nüshasında kelime başın şeklinde düzenlenmiştir (b. 1236-1557). Buna benzer örneklerin görülebileceği bazı beyitler şu şekildedir:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
	Çahrūnı görse Çahrāmān-ı zamān Ola lertzān mişāl-i berg²¹¹-i ħazān(b. 416)
	Bir seher kim bu çarḥ-ı minā-reng Sūy-ı maḫṣūda²¹² eyledi āheng(b. 640)
	Çünkü beg bildi nāme mefḥūmın İdüp izḥār fi'l-i mezmūmın²¹³ (b. 918)
	Gemi burnında toplar yir yir Ḳulle-i kūhde²¹⁴ şanki ejderler (b. 2051)

Vereceğimiz son örnekte, Akdeniz anlamına gelen Baḥr-ı Sefid isimlendirmesi NÜ nüshasında zihafdan kaçınılmak amacıyla aynı

²¹¹ berg: bād NÜ.

²¹² maḫṣūda: maḫṣada NÜ.

²¹³ mezmūmın: maẓmūn NÜ.

²¹⁴ kūh: kūh NÜ.

anlamı karşılayan Baħr-ı İsfîd şeklinde kaydedilmiştir. T nüshasında ise kelime yaygın kullanım şekliyle ancak zihafî olarak Baħr-ı Sefîd şeklinde kaydedilmiştir:

Orijinal Metin (NÜ/T)	Çeviri Yazı Metni
	Baħr-ı İsfîd²¹⁵ olurdu küh-bülend Çarħa eylerdi ħullesi peyvend (b. 1056)

2. Hazırlanan Tenkitli Metinde Takip Edilen Usul

Metinde -ub, üb şeklinde kaydedilen zarf-fiil ekleri başup (b. 1945), eyleyüp (b. 1825) örneklerinde olduğu gibi –up, üp olarak, heb olarak kaydedilen kelimelerdeki be harfi hep (b. 569) örneğindeki gibi p olarak, ce harfiyle kaydedilen harfler dükce/dükçe (b. 1505), nice/niçe (b. 511-554-55), hıc/hîç (b. 775-1146), ħancerler/ħançerler (b. 1218) örneklerindeki gibi çe harfiyle çeviri yazıya aktarılmıştır. Bu durumun tek istisnası olarak eğer bu ek veya harfler mısra sonunda kafiyei meydana getiriyorsa kulak kafiyesi gereği harf aynı şekilde korunmuştur. Örneğin heb/ħaleb, heb/ع Arab, maħlab/heb (b. 101-202-1603) gibi. daħı bağlacındaki a sesi NÜ nüshasında genellikle elif harfiyle gösterilirken, T nüshasında ise genellikle elif harfi kaydedilmeden gösterilir. Dolayısıyla bu bağlaç yazım birliği amacıyla daima *daħı* olarak kaydedilmiştir.

Bazı kelimelerin yazımında imla hususiyetlerinde farklılıklar mevcuttur. *Ṭonanma* kelimesi bunlar içinde tipik bir örnektir. Kelimenin geçtiği iki minyatür başlığında kelime *donanma* (NÜ 594b-597b) olarak kayıtlı olup son hecedeki a sesi ise güzel he ile verilir. Fetihname metni içinde ise kelimenin ilk harfli genellikle ṭ ile

²¹⁵ İsfîd: Sefîd T.

gösterilmek beraber bazen dal harfiyle de kaydedilmiştir. Kelimenin son hecesi ise bazen imla harfi elif ile (v. NÜ 583a-589a-593a) bazen de güzel he ile (v. NÜ 534a-642a-648b) gösterilmiştir. Çeviri yazı metninde yazım birliği amacıyla her durumda da kelime *tonanma* şeklinde tı harfiyle başlatılıp son hecedeki a sesi de şapkasız kaydedilmiştir.

top kelimesi Redhouse sözlüğünde top olarak kayıtlı iken²¹⁶ *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’teki kayda göre kelime Eski Türkçe’de *tōp* şeklindedir.²¹⁷ Fetihnamede kelimenin medsiz kabul edildiği örnekler de görülmekle beraber (b. 1014-1372) genellikle medli kabul edilerek bir buçuk hece değeri verilip vezne tatbik edilmiştir (b. 511-560-758-1027-1370). Ancak bu kelime klasik metinlerde genellikle şapkasız kaydedildiğinden biz de kelimeyi şapkasız olarak kaydettik. Türkçe asıllı kelimelerden olup şairin bir buçuk heceye duyduğu ihtiyaçtan ötürü vezin gereği medli kabul ederek uyguladığı var (b. 97-), al (b. 513-2197), az (b. 638-1053), kan (b. 1126), ot (b. 1084-1088), ak (b. 2202), baş (b. 1388-1491-1613) gibi kelimeler de vardır.

Çeviri yazıda *yir* olarak kaydettiğimiz kelime kafiye uyumu gerektiğinde *yer* olarak kaydedilmiştir: ejdehā-demler/yer yer (b. 1360), bir yer/ejdehā-peyker (b. 2063) gibi.

Her iki nüshada da *iy* olarak kaydedilen ünlem ifadesi bazı yerlerde zihafa sebep olmaktadır. Şairin vezinde açık heceye ihtiyaç var ise *iy* ünlemini *i* şeklinde kabul ederek zihafıtan korunmayı murat edeceğini var sayıyoruz. Dolayısıyla ünlemin *iy* olarak kayıtlı olduğu ancak veznin açık hece beklediği kısımlarda (b. 44-615-1344-1785-1802) ilgili ünlem *i* olarak aktarılmıştır.

²¹⁶ Redhouse, James W., *A Turkish and English Lexicon*, K, C., M., G., LL., D. (Beirut: Librairie Du Liban, 1987 [İlk baskı 1890 tarihinde A. H. Boyajian tarafından yapılmıştır.]), 1248.

²¹⁷ Ayverdi, “Top”, 3 [O-Z]/3180.

Yazma nüshalarında *ile* edat veya bağlacının i sesi bazen gösterilirken bazen de gösterilmez. Bu noktada, metindeki *ile* edat veya bağlacında i sesi gösterilse de gösterilmese de vezni bozmuyorsa, telaffuz biçimi dikkate alınarak tarafımızca i sesiyle beraber uygulanmıştır. Aşağıdaki beyitte *tezyîn ile* ifadesi NÜ'de ayrı iken T'de birleşik yazılmıştır. Bu durumda ifadenin yazımı için tarafımıza NÜ dikkate alınmıştır. Yine aynı beyitte, şalâbet-ile/şevket-ile şeklindeki ifadelerin redifleri metinde şalâbetle/şevketle şeklinde olmasına rağmen tarafımızca telaffuz dikkate alınarak i sesi gösterilerek aktarılmıştır:

Bu kadar ziynet ü şalâbet-ile
Böyle tezyîn ile bu şevket-ile (b. 518)

Aşağıdaki beyitte ise her iki nüshada da *luṭṭla* şeklinde kayıtlı olan kelime yine telaffuz dikkate alınarak *luṭf-ıla* şeklinde düzenlenmiştir:

Ḳonuḡın luṭf-ıla idüp memnûn
Şonra eyler cefâ-y-ıla maḥzûn (b. 2282)

Aslen hı, vav, elif ve nun harflerinden meydana gelen *ḥān* kelimesi bir beyitte bu şekilde kaydedilmişken (b. 30) iki beyitte ise elif harfi bulundurulmadan *ḥon* olarak kaydedilmiştir (b. 689-710). Her iki nüshada da aynı yapılan bu uygulama tarafımızca da çeviri yazıya aynı şekilde yansıtılmıştır.

İsimden sonra gelen yükleme hâli eki hemze ile gösterilmişse bu durum dikkate alınmayıp çeviri yazı metnine ye harfiyle aktarılmıştır: Gelibolı'yı (b. 584), keştîyi (b. 620), ḳal'ayı (b. 752-2097), ḳulleyi (b. 1989), nâmeyi (b. 1999) gibi.

Yazmalarda rastlanan bir durum olarak, birbirinin sinonimi olduğu düşünülen yaygın ikileme kelimelerin arasına (var olduğu var sayılarak) vav konulmadığından, çalışmamızda da bu tür durumlarda arada vav harfi yoksa dahi tamiri işaret eden köşeli parantez

konulmayarak doğrudan vav eklenmiştir:  arb u  arb (b. 906), def   ref (b. 1626) gibi.

Fetihnamedeki birinci çoğul zamir ekleri daha çok –yuz, –yüz ekleriyle  alayuz, olayuz, ideyüz, virey z (b. 74-111-915-1718)  eklinde görülür. Ancak eserin yazıldığı yüzyıllardaki klasik metinlerde sıklıkla görülen şekliyle –vuz, –v z ekleriyle idersevüz,  orsavuz (b. 455-1818) gibi örneklere de rastlanır.

N  nüshasında minyatür başlıklarının müstensihisi ile metnin müstensihinin ayrı kişiler olduğu hem yazı stilinden hem de kelimelerin istinsah farkından anlaşılmaktadır. Örneğin, v. 585b’deki minyatür başlığında Yedi  ulle isminde lam  eddeli şekilde kaydedilirken metinde (v. 586b)  eddesiz şekilde Yedi  ule olarak kaydedilmiştir ( eviri yazı metninde tarafımızca  eddeli olarak kaydedilmiştir). Aynı minyatür başlığındaki * adırgaya* ifadesinde gayn harfinden sonra ye ve güzel he var iken, fetihname metninde ise bu kelime gayn harfinden sonra elif harfi eklenmek suretiyle kaydedilmiştir (v. 640b). Yine benzer bir örnek olarak iki ayrı minyatür başlığında (v. 589a-591b) Avarine olarak kaydedilen yer ismi fetihname metninde Avarin (v. 588b, 589a-b, 648a) olarak kaydedilmiştir.

Tenkitle Metnin Yazılması ve Düzenlenmesi

Nüshaların rumuzları bulundukları kütüphane ismine göre İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. (N ), Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (T) olarak belirlenmiştir.

Sayfa numaraları [N  574a] örneğindeki gibi köşeli parantez işareti içerisinde belirlenen nüsha rumuzuyla birlikte her sayfanın ba ladığı yerde, beytin başında beyit numaralarından önce gösterilmiştir. N  ve T nüshaları takip edildiğinden sırası gelen nüsha belirlenen kritere göre gösterilmiştir. Beyit numaraları be erli periyodik sırayla gösterilmiş olup nüsha farkları gösterilirken

gerektiği durumlarda mısralar da 772/1: 772/2 vb. şekilde belirtilmiştir.

Metindeki Arapça veya Farsça ibâre ve cümleler italik olarak örnekteki gibi vurgulanmıştır:

Qabza-i himmetinde çarḥ-ı dü-tā
Bir kepāde nişane *ev ednā*²¹⁸ (b. 130)

Anlam veya vezin gereği yapılan eklemeler, metin tamirleri *ekre[m]ü'l-vüzerā* (b. 2245) örneğindeki gibi köşeli parantezle gösterilmiştir. Okunamayan kelimeler parantez içinde üç nokta ile (...) gösterilmiştir. Okunduğu hâlde anlamlandırılmasında şüphe duyulan kelime veya ibarelerden sonra sor işareti (?) konmuştur.

Bölüm başlıkları müstakil bir satırda, ilk harfleri büyük olacak şekilde kalın punto ile iki yana yaslı olarak kaydedilmiştir. Bu başlıktaki kelimelerde Arapça-Farsça ekler mevcutsa ekler küçük harfle, ekin bağlandığı kelime ise büyük harfle kaydedilmiştir.

Çeviri yazı ve İmla

i- fiili, *ile* edat/bağlacı, *içün* edatı, *ol* ünlemi, *daḥı* ve *kim* bağlaçlarının çeviri yazımında Arap harfli yazıma bakılmış, bunlar Arap harfli yazımda ayrı yazılmış ise ayrı, birleşik ise kısa çizgi (-) eklenerek birleşik yazılmıştır: var imiş (b. 1660), birāder-imiş (b. 1661), *zātı* ile (b. 2479), devlet-ile (b. 2451), senün-içün (b. 173), ‘ālemiçün (b. 200), ol-kaçar (b. 51-379), ol kaçar (b. 1478), ol-dem (b. 546), ol deme (b. 1159), egerçi-kim (b. 1103), ḥayf kim (b. 2272) gibi. Bu edat/bağlaçlar nüshalardan birinde ayrı diğerinde birleşik yazılmış ise daha eski nüsha olması sebebiyle NÜ nüshasındaki yazılış dikkate alınmıştır: tezyîn ile: tezyînle T (b. 518), ol-kaçar: ol kaçar T (b. 790).

²¹⁸ *Fe-kāne kābe kavseyni ev ednā* şeklinde olan ayetin meali: “Öyle ki (Peygamber’e olan mesafesi) iki yay (aralığı) kadar hatta daha yakın oldu.” (Necm53/9).

ile edatı eklendiği kelimeye birleşik yazılıp vezin gereği -la, -le şeklinde okunması gerekiyorsa bu durumda da kısa çizgi (-) işaretiyle birlikte kelimeye birleşik yazılmıştır: kahrı-la (b. 2440).

Bu tür yazımlarda arada “y” kaynaştırma sesi bulunursa, bu sesin iki tarafına kısa çizgi (-) işareti konmuştur: belâsı-y-içün (b. 84).

Bildirme eki *durur* ayrı şekilde yazılmıştır. Fakat eğer yazmada birleşik yazılmışsa kısa çizgi (-) işaretiyle birlikte birleşik yazılmıştır: bu durur (b. 917), yok-durur (b. 1420) gibi. Ancak eğer nüshalar arasında yazım farkı varsa NÜ nüshasındaki yazım dikkate alınmıştır.

Türkçe asıllı kelime ve eklerin yazımında, *Klasik Türkiye Türkçesi* imlası esas alınmış olup Faruk Kadri Timurtaş’ın “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri” adlı makalesi kaynak olarak kullanılmıştır.²¹⁹

Farsça asıllı ek ve kelimelerin imlasında, eklerin kelimelerle birleşimlerinde İsmail Ünver’in tekliflerine bağlı kalınmıştır.²²⁰ Farsça vâv-ı ma’dule “ ~ ” işaretiyle gösterilmiştir, Farsça kelimelerdeki vâv-ı meçhulelerin ünlüleri de kısa ünlü olarak gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar ile son ekler kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir. Farsça ikili tekrarların yazılışında tekrarlanan kelimeler arasına kısa çizgi (-) konulmuştur.

Manzum metinde noktalama işareti kullanılmamıştır.

Arapça ve Farsça şiirlerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları dipnotlarda gösterilmiştir.

²¹⁹ Faruk Kadri Timurtaş, “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”, *Türkiyat Mecmuası* 18 (1976), 331-368.

²²⁰ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, 11/1 (1993), 51-89.

Metnin çeviri yazı metninde *TR Times New Roman* yazı fontu tercih edilmiştir.

Arapça asıllı kelimeler, elden geldiğince hangi vezinden geliyorsa o şekilde yazılmış ve Türkçeleşmiş seslendirilmeleri tercih edilmemiştir. Fakat fik(i)rden (b. 1947) örneğindeki gibi vezni sağlamak amacıyla ünlü türetilmesi gerekiyorsa bu uygulama yapılmıştır.

Aslen hemzeli yazılan Arapça kelimeler eğer hemze ile yazılmışsa hemze ile ye ile gösterilmişse ye ile yazılmıştır. Örneğin aslen li'âm şeklinde olan kelime metindeki yazılışıyla liyâm (b. 1531) olarak kaydedilmiştir. Bu tür durumlarda nüshalar arasında imla farkı varsa NÜ nüshasının imlası tercih edilmiştir: kâ'im: kâyim T (b. 989), kâyinât: kâ'inât T (b. 1154) gibi.

Allâh lafzının olduğu tamlamalarda normal tamlama yazım kuralı kullanılmayıp *Allâh* lafzı, birleştiği kelimeyle beraber herhangi bir işaret eklenmeden yazılmıştır. Allah'ın sıfatları büyük harfle yazılmamıştır ancak özel isim yerine kullanılmışsalar büyük harfle yazılmıştır.

Özel isimler büyük harfle başlanarak yazılmış olup bu isimlere birleşen ekler üstün vürgül “ ’ ” işaretiyle ayrılmıştır. Diğer özel isimler yerine kullanılan unvan ve sıfatlar, bugünkü TDK kaideleri dikkate alınarak özel isimlerdeki imla kurallarına göre düzenlenmiştir. Öte yandan “bu paşa”, “ol şâh”, “zıkr olan kâl'a”, “feth olan kâl'a”, “bir ‘azîm hîşâr” gibi sıfatlarla belirtilen unvan veya yer isimlerinde ise özel isimlerdeki imla kuralları uygulanmamıştır.

Kitap isimleri italik olarak vurgulanmıştır.

Metnin neşrinde Klasik Osmanlı Türkçesi imlası esas alınmıştır.

Metinde geçen bazı terim veya kavramlar için dipnotta açıklama eklenmiştir.

Aparat ve Varyant Gösterimi

Metin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. (NÜ) ile Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (T) olmak üzere iki nüsha üzerinden kurulmuştur. Nüsha farklılıkları verilirken işaretleme yolları kullanılmıştır. Farkın meydana geldiği kelime veya kelime grubundan hemen sonra dipnot düşürülüp farklar gösterilmiştir. Fark gösterilirken kelime büyük harfle başlamışsa büyük harfle, küçük harfle başlamışsa küçük harfle kaydedilmiştir. Farkı gösterilecek olan kelime veya kelime grubu yazıldıktan sonra boşluk bırakmadan iki nokta üst üste “:” konmuş ve ardından bir boşluk konduktan sonra farklı olan kelime kaydedilip bunun da ardından bir boşluk bırakılmış, farklı kelime bulunan nüshanın rumuzu yazılmış ve rumuzdan sonra nokta konmamıştır:

Eksiklik: gāzā: -T; fazlalık: Ala: +T; farklılık: üç: on T

NÜ nüshasındaki konu başlığı T nüshasında da aynı şekilde mevcut ise dipnotta ilgili başlığın baş ve son kelimeleri arasına üç nokta (...) konulmuş, ardından da T nüshası belirtilmiştir. Böylece başlığın benzer olduğuna işaret edilmiştir.

Notlandırma

Metinde geçen tüm iktibasların çevirileri yapılmıştır. İktibaslar ayet ise dipnotta çevirileri tırnak içinde verilmiş, daha sonra parantez içinde sure ismi ve bir boşluk bırakılıp ayet numarası verilmiştir. Ayet mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Türkiye Diyanet Vakfı’nın Kur’an meali ve tefsirini aktaran <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir> adresli siteden tespit edilmiştir.

İktibaslar hadis ise çevirileri yine tırnak içinde verilmiş, bulunabilmişse hadisin kaynağı da gösterilmiştir.

Hakkında bilgi bulunabilen bütün yer adları ve Arapça bazı kavramlar dipnotlarda açıklanmıştır. Fetihnameye özgü terimler ise metnin özet kısmında dipnotlarla açıklanmıştır.

Aruz İmlası

Vezin bozukluğu, kafiye problemleri veya vezin fazlalığı gibi durumlar dipnotta açıklanmıştır.

Zihaflar italik olarak gösterilmiştir: Ḥaylî (b. 2269), Bārî (b. 1718), Alîāh Alîāh (b. 131), ‘ālî-neseb (b. 237), Ḥāmî-i (b. 423), ihtimāmda (b. 726).

Vezin gereği iki ünlü birbirine vasl edildiğinde alt uzun çizgi () işareti konmuştur: ki_oldı (b. 553).

Kelimelerin teşdid ve tahfif uygulamaları takip edilerek veznin durumuna göre şeddeli veya şeddesiz yazılmıştır. Son harfi şeddeli olan bazı kelimeler kafiye durumunda gerekmişse şeddesiz olarak kaydedilmiştir: hem/etem (b. 1803-1979).

fik(i)rden (b. 1947) örneğindeki gibi vezni sağlamak amacıyla yapılan ünlü türetmeleri parantez içinde () kaydedilmiştir.

Tarih manzumelerinde ebced sayı değeri olan kelimeler koyu fontla yazılmış olup vurgulanan diğer bazı kelimeler ise tırnak içinde gösterilmiştir.

Harf-i cer ve benzeri fonksiyondaki Arapça harfler latinize edilirken metinde ayrı yazılmışsa ayrı, birleşik yazılmışsa kısa çizgi işaretiyle (-) birleşik yazılmıştır. Lâm-ı tarifle birleşmiş kelimelerde lâm-ı tarif kuralı uygulanmıştır. Harfî cerden sonra birleşik zamir varsa muttasıl (birleşik) zamirlerin imlasına uyulmuştur

İsimlere birleşen muttasıl zamirler Arapça kurallarına uygun olarak kısa veya uzun yazılmıştır.

Özel isimlerde elif lam kuralı işletilmemiştir. İbn sözcüğü vasl edilerek yazılmıştır.

Arapça kelimelerin yazımında Arapçadaki hemze-i vasl kuralı uygulanmış ve üstten virgöl işaretiyle gösterilmiştir.

3. Diliçi Çeviride Takip Edilen Usul

Fetihname metninin günümüz Türkçesi dikkate alınarak yapılan nesre çevirisinde şairin kastettiği anlamlara sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Metinde yer alan Arapça-Farsça kelime veya tamlamaların anlam karşılıkları için yüksek ölçüde *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*²²¹ dikkate alınmıştır. Yararlanılan diğer sözlükler ise kaynakçada belirtilmiştir.

Şairin doğrudan ifade etmediği ancak muhtevada var olan bazı anlamlar parantez içinde ifade edilmiştir. Açıklanmasında fayda görülen bazı isim, terim veya kavramlar için parantez içinde kısa açıklamalar eklenmiştir. Örneğin, bahsi geçen bir kalenin başka kalelerle karıştırılma ihtimali varsa parantez içerisinde hangi kale olduğu belirtilmiştir. Gerektiğinde aynı uygulama şahıs, zaman veya olaylarla ilgili olarak da yapılmıştır.

Şairin teklik olarak ifade ettiği ancak çokluk anlamını barındıran kelimeler çokluk ekiyle çevrilmiş ve çeviride bu ek paranteze alınmamıştır.²²² Örneğin aşağıdaki beyitte yer alan “top” kelimesi “toplar” olarak nesre çevrilmiştir:

Ra‘d-vār eyledükçe top āvāz
Atılurdu neberde her ser-bāz²²³ (1118)

Şairin çokluk olarak ifade edip yüklemde de çokluk eki kullandığı durumlarda günümüz dil bilgisi kuralları gözetilerek hareket edilmiş ve nesre çeviride yükleme çokluk eki konması gerekmiyor ise konmamıştır.

Nesre çeviri yapılırken söz tekrarı veya birbirini içkin anlamda bulunan bazı ifadeler tek bir ifade ile karşılanmıştır. Örneğin

²²¹ haz. İlhan Ayverdi, 3 Cilt (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005).

²²² Bazı durumlarda çokluk ekinin parantez içerisinde gösterildiği sınırlı uygulamalar da mevcuttur.

²²³ Toplar gök gürlütüsü gibi ses çıkardıkça her yiğit savaşa atılardı.

aşağıdaki beyitlerde, “İman topluluğu ve İslam askerleri” şeklinde ifade edilebilecek olan mısra, “imanlı İslam ordusu” şeklinde aktarılmıştır:

Altı gün anda itdiler ārām
Ehl-i imān u ‘asker-i İslām (2182)

Aşağıdaki beyitte ise benzer anlamları karşılayan “ceng ve harp” kelimeleri ile “tâb ü tüvân” kelimelerinin bulunduğu cümle “savaşmaya dermanları kalmasın” şeklinde aktarılmıştır:

Ola lertzân mişāl-i berg-i hāzān
Kalmaya ceng ü harbe tâb ü tüvān (b. 829)

Her beytin kastettiği anlam çerçevesinde kalınmaya çalışılmış, mevcut beyte önceki veya sonraki beyitlerdeki anlamlardan eklemeler yapmaktan kaçınılmıştır.

Her beytin nesre çevirisinden sonra cümle noktalama işaretiyle tamamlanmıştır. Ancak, bazı beyit gruplarında tek bir beyitle bitmeyen cümle ve anlam silsileleri vardır. Bu şekilde bir beyitte kesintiye uğrayıp diğer beyitte devam eden cümleler varsa (cümlelerin devam ettiğine bir işaret olarak) beytin sonuna noktalama işareti konmamıştır. Bu uygulama yapılırken yeni beytin diliçi çevirinde ise her zamanki şekilde yine büyük harflerle cümleye başlanmıştır.

Diyolaglar tırnak işareti (“ ”) içinde aktarılmıştır.

Teoriden Pratiğe Diliçi Çeviri adlı çalışma rehber görülmüştür. Hususen ise Fatma Sabiha Kutlar Oğuz ile Emrullah Yakut’un ortak makalesinde yer alan Cem Dilçin’in konuya dair görüşleri²²⁴ ve belirtilen diğer noktalara uyulmaya çalışılmıştır.²²⁵

²²⁴ Bk. Cem Dilçin, “Divan Şiirini Günümüzün Türkçesine Aktarma ve Diliçi Çeviri”, *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 233-234.

²²⁵ Fatma Sabiha Kutlar Oğuz - Emrullah Yakut, “Divan Edebiyatı Manzum Metinlerinin Diliçi Çevirisinde Anlamlandırma Sorunu”, *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*, haz. Prof. Dr. Sadık Yazar, Prof. Dr. Mücahit Kaçar (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 339-372.

B. TÛNUS VE HALKU'L-VÂD FETİHNÂMESİ

[T 181b] Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd

Fe' ilâtûn Mefâ' ilûn Fe' ilûn (Fa 'lûn)

1 Her kelâmuñ ki olsa 'ünvânı
Nâm-ı Bârî vü ism-i Sübhânî²²⁶

Żarar irmez o nâme-ye aşı
Eşer itmez aña ğubâr-ı fenâ²²⁷

Ebter olmaz o nâme-i nâmî
Ki_ola ser-nâmesinde Hâk nâmî²²⁸

Niçe ebter olur o defter kim
Ola ser-nâmesinde nâm-ı kerîm²²⁹

5 Söz ki ħamd ola aña efser-i tām
Olur ol 'ākıbet mülûk-i kelām²³⁰

Ğāle'n-nebiyy şallalāhü 'aleyhi ve sellem *Küllü emrin zî-
bālin lem yûbde ' bismillāh...el-ħadiş*²³¹

²²⁶ Eğer herhangi bir sözün başı Allah'ın Bârî (Yaradan) ve Sübhânî (noksandan uzak olan) isimleriyle başlarsa.

²²⁷ O kitaba asla bir zarar gelmez. Yokluk tozu ona zarar vermez (O, baki kalır).

²²⁸ Başlığında Hakk'ın adı olan o meşhur kitap sonuçsuz kalmaz.

²²⁹ Başlığında ihsanı çok olanın (Allah) adı varsa, bir defter nasıl sonuçsuz kalsın.

²³⁰ Şükür bir sözün eksiksiz tacı olursa, o söz, nihayetinde sözün hükümdarlarından olur.

²³¹ “Besmeyleyle başlamayan her hayırlı ve meşru iş bereketsiz ve sonuçsuzdur.” mealindeki hadisin tam hâli *Küllü emrin zî-bālin lem yûbde' ve fihi bismillāhirrahmānirrahīm fe-ħüve ebteru* şeklindedir. Hadis metni için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1991), II/359.

İy Hudā-yı cihān u Rabb-i ümem
Mücid-i ‘arş u ferş ü levh ü kalem²³²

Mülk-baḥşā-yı tāk-dār-ı cihāñ
Rūḥ-fermā-yı kâleb-i bî-cān²³³

Senden itdi zuhūr kevn ü mekân
Oldı zātuñ senüñ çü-genc-i nihān²³⁴

Vaşf-ı zātuñda cümle ehl-i kemāl
Oldı ḥayrān u deng ü ebkem ü lāl²³⁵

10 Vaḥdet-i zātuña cihāñ şāhid
*Li-meni'l-mülk Allāhü'l-vāḥid*²³⁶

İy cihān kaṭre baḥr-i cūduñdan
Vey güneş zerredür vücūduñdan²³⁷

Zātuñı bilmede senüñ her ān
‘Ālem ü ‘ālemī kamu ḥayrān²³⁸

²³² Ey kâinatın yaratıcısı olan Allah ve ey bütün ümmetlerin Rabb’i (terbiyecisi). Ey göğün (en yüksek noktasının), yeryüzünün, levhimahfuzun ve onu yazan kalemin yaratıcısı.

²³³ Dünyadaki taç sahiplerine ülke, cansız kalıplara (cesetlere) ruh veren.

²³⁴ Varlık ve kâinat senden ortaya çıktı. Senin varlığın ise gizli bir hazine gibi oldu.

²³⁵ Bütün bilgi ve marifet sahipleri senin varlığını tarif etmeye güç yetirememiş, bunu ifade etmeye kudret bulamamıştır.

²³⁶ Varlığının birliğine kâinat şahittir. “Mülk (hükümrânlık) tek olan Allah’ındır.” (Mü’min 40/16).

■ Tam hâli “limeni’l-mülkü el-yevmelillâhi’l-vâhidi’l-kahhâr” şeklinde olan ayetin mealî “Bugün hükümrânlık kimindir? Elbette tek ve mutlak hükümrân olan Allah’ındır” (Mü’min 40/16) şeklindedir.

²³⁷ Ey ki kâinat cömertlik denizinden bir damladır. Ey ki güneş varlığından ortaya çıkmış küçücük bir parçadır.

²³⁸ Her an senin varlığına şahit olmak açısından hem kâinât hem de içindekiler sürekli şaşıp kalmaktadır.

Vaşf-ı zātuñda ins ü cinn ü melek
Cümle ser-geşte oldu hem-çü felek²³⁹

Añlamağda şıfātuñı ‘ālem
Olıcağ lāl u ‘āciz ü ebkem²⁴⁰

15 Zātunuñ fehmi oldu kār-ı muḥāl
‘İlm ü ‘aql oldu aña bend ü ‘iḳāl²⁴¹

‘Aql u ‘ilm ile fehm-i zāt-ı Hudā
Çün bilinmek muḥāldür yārā²⁴²

Lāzım oldu ki vāsıta bulına
‘İlm-i zāt anuñ-ıla fehm olına²⁴³

Aña vardur vesāyiṭ-i eclī
Ya‘ nī esmā-yı ḥazret-i Mevlī²⁴⁴

İsm-i zāt-ı Hudā-yı Yezdānī
Her *kime* olsa yār-i rūḥānī²⁴⁵

²³⁹ Bütün insan, cin ve meleklerin kafası varlığını tarif etmek noktasında gökler gibi karıştı.

²⁴⁰ Kâinat, senin niteliğini idrak etmekte güçsüz ve aciz kalmıştır.

²⁴¹ Varlığını anlamak imkânsız bir iştir. Bilgi ve akıl bu imkânsız iş için bir bağıdır.

²⁴² Allah’ın varlığının anlaşılması akıl ve bilgiyle mümkün değildir.

²⁴³ Bir araç bulunması gerekmiştir ki onun varlığının bilgisi bununla anlaşılabilirdi.

²⁴⁴ Onun anlaşılabilmesi için vasıtalar vardır. Bunlar kâinatın sahibi olan hazreti Allah’ın isimleridir.

²⁴⁵ Allah’ın zatının ismi kime manevi bir sevgili olsa.

■ Metinde *kimle* şeklinde kaydedilen kelime anlam ve vezin esas alınarak *kime* şekilde düzenlenmiştir.

■ *rūḥānī* olarak kaydettiğimiz kelimedeki r harfinin yerinde metinde vav harfi bulunmaktadır.

- 20 K̄albi meclā-yı zāt-ı sermed olur
Dili baħr-i ʿulûm-ı bî-ħad olur²⁴⁶

Besmele evvelinde oldu o med
Rāh-ı kūy-ı muħabbete ser-ħad²⁴⁷

Reh-revi sırr-ı H̄aḳḳ'a mahrem ider
Dilin āyine-i mûkerrem ider²⁴⁸

Mîmdür sırr-ı nokṭa-i vahdet
Sālike ʿayn-ı çeşme-i ḥikmet²⁴⁹

ʿUlemā sırrına dehān açmaz
Fuḫalā remzine beyān açmaz²⁵⁰

- 25 Sîmi dendānesinde raḥne-i lā
Oldı her biri bāb-ı rāh-ı hüdā²⁵¹

Ol gedükden girür dil-ile revān
K̄alʿ a-i sırr-ı vahdete her ān²⁵²

Kūy-ı tevhîde rāh-ı vāsîʿdür
Bu tarîḳüñ delili şāriʿdür²⁵³

²⁴⁶ Onun kalbi, ebedî tecelli yeri, gönlü de sınırsız ilimler denizi olur.

²⁴⁷ Besmelenin başındaki o uzatma (işareti), sevgi mahallesine giden yolun sınırı oldu.

²⁴⁸ Yolcuyu, Hakk'ın sırrına sırdaş eder. Gönlünü o yüce Allah'ın aynası hâline getirir.

²⁴⁹ Mim harfi, vahdet noktasının sırrıdır. Yolcu için hikmet çeşmesidir.

²⁵⁰ Bilginler sırrına ağız açmaz. Fazilet sahipleri işaretine açıklama yapmaz.

²⁵¹ Sin harfinin dışlarındaki yokluk boşluklarının her biri hidayet yolunun kapısı oldu.

²⁵² Her an gönlüyle, Allah'ın birliğinin sırrı olan kaleye o delikten girip gider.

²⁵³ Birlik mahallesine giden geniş bir yoldur. Bu yolun ispatı şeriat koyan Allah'tır.

Bā-i bismillāh oldu sır-ı ‘aẓīm
Noqtasıdur medār-ı heft-iḳlīm²⁵⁴

Evvelinde celālenüñ ol ḥarf
Oldı baḥr-i ‘ulūm u sır-ı şigeri²⁵⁵

30 Vaḥdet-i Ḥaḳḳ’a toḡru şāhiddür
İsm-i zāt evveli çü vāḥiddür²⁵⁶

Lāmdur ḳalb-i ‘ilm ü ḥadd-i ‘amel
Añlamaz sırrını ‘uḳūl-ı üvel²⁵⁷

Ya‘nī ḳullāb-ı sır-ı vaḥdetdür
Zākire cāzib-i kerāmetdür²⁵⁸

Mü’mine *hāsı* ‘urve-i vüṣḳā
‘Urvedür līk *le’nfisāme lehā*²⁵⁹

‘Aceb ism-i şerīfidür Raḥmān
Sırrını ḳaşd olınsa şerḥ ü beyān²⁶⁰

²⁵⁴ Bismillah lafzının bâ harfî büyük bir sır oldu. Bunun noktası yedi iklimin (ülke) yörüngesidir.

²⁵⁵ O harf yüceliğin (yüce isminin) öncesinde ilimler denizi ve şeref sırrı oldu.

²⁵⁶ Zatının isminin başı tekliktir (elif harfî) ki Hakk’ın birliğine doḡru bir şahittir.

²⁵⁷ İlmînin merkezi ve amelin sınırı lâmdur harfidir. Akıllı geçinenler onun sırrını anlamaz.

²⁵⁸ Yani birlik sırrının kancasıdır. Zikir ehli için kerametînin dikkat çekicisidir.

²⁵⁹ He harfî Müslüman kimse için en sağlam bir kulptur. Kopmayan bir kulptur.

■ Arapça’da *el-Urvetü’l-vüskâ* şeklindeki terkip *en sağlam kulp* anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’deki iki ayette bu ifade zikredilmiştir (Bakara 2/256, Lokman 31/22). Aynı tabire hadislerde de rastlanmaktadır (Gıyaseddin Arslan, “el-Urvetü’l-Vüskâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2012], 42/185-186). “...femen yekfur bi’t-tâḡûti ve yu‘min billâhi feḳâdi’stemseke bi’l-urveti’l-vüskâ le’nfisâme lehâ...” şeklinde devam eden ayetînin mealî “...Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah’a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır.” (Bakara 2/256) şeklindedir.

²⁶⁰ Raḥmān ismî, şaşırtıcı olan yüce bir isimdir. Sırrının açıklama ve tarifine çalışılrsa.

- 35 Olsa deryâ midâd u hem eşcâr
 Kalem olup yazılsa leyl ü nehâr²⁶¹

[T 182a] Biñde birin muhâl şerh itmek
 İns ü cin cümle şarf kılsa emek²⁶²

Lîk herkes be-ğadr-ı fehm ü zekâ
 Añlamış sırrını anuñ cānā²⁶³

Elifdûr ‘aşā-yı mürşid-i rāh
 Kõmaz elden anı ten-i āgāh²⁶⁴

Lāmdur baħr-i vaħdete lenger
 Keşt-î tîz ider anuñla sefer²⁶⁵

- 40 Sālik anuñla ‘azm-i maķşad ider
 Kūy-ı cānāna anuñ-ıla gider²⁶⁶

Bād-ı fitne vezān olup her sū
 İtse emvāc-ı kesret aña ğulū²⁶⁷

Bulur ol lenger-ile zātı necāt
 Hem virür sālîke qarār u şebāt²⁶⁸

²⁶¹ Deniz(ler) mürekkep ağaçlar da kalem olup gece gündüz yazılsa.

²⁶² Bütün insan ve cinler emek harcasalar, binde birini izah etmek mümkün olmaz.

²⁶³ Ama ey sevgili! Herkes onun sırrını kendi anlayış ve zekâsı nispetinde anlamıştır.

²⁶⁴ Elif harfî, yol rehberinin değneğidir. Uyanık olan vücutlar (insanlar) onu elinden bırakmaz.

²⁶⁵ Lām harfî, birlik denizine (atılan) çapadır. Süratli gemiler sefere onunla çıkar.

²⁶⁶ Yolcu hedefine onunla azmeder. Sevgilinin mahallesine onunla gider.

²⁶⁷ Fitne rüzgârı her taraftan esse. Birçok dalga ona doğru taşıp gelse.

²⁶⁸ O çapayla kurtuluş bulur. Ayrıca yolcuya azim ve kararlılık verir.

Çarḥ-ı ‘irfāna rāsı oldu hilāl
Hāsıdur ‘ayn-ı āfītāb-ı kemāl²⁶⁹

Mihr ü mehdür egerçi bunlar i cān
Yok bularda zevāl-ile noḳsān²⁷⁰

45 Ne bu mihre ebed zevāl irişür
Ne mehe naḳş-ıla melāl irişür²⁷¹

Mîmi mîḳāt-ı Tûr-ı vaḥdetdür
Pişvā-yı reh-i muḥabbetdür²⁷²

Halka-i bāb-ı ma‘rifet oldur
Evvel-i mihr-i ma‘delet oldur²⁷³

Zāḳire bu ḥurūf bu esmā
Oldı her biri ‘ayn-ı necm-i hüdā²⁷⁴

Her kimüñ zıḳri olsa bu esmā
Menzil-i ḳuds olur aña me‘vā²⁷⁵

50 Bunları şerḥ-ile beyān olmaz
Sırr-ı Hāḳ’dan bular ‘ayān olmaz²⁷⁶

²⁶⁹ Râ harfî, irfan göğüne hilâl oldu. Hâsı, olgunluk güneşinin kaynağıdır.

²⁷⁰ Ey cân! Her ne kadar bunlar ay ile güneş olsalar da bunlarda yok olma veya eksilme olmaz.

■ Şair iy ifadesini i şeklinde teleffüz etmek yoluyla zihafıtan korunmaya çalışmıştır.

²⁷¹ Ne bu güneşe ebediyen yok oluş, ne de aya bir noksanlıktan ötürü üzüntü gelir.

²⁷² Mim harfî birliğin önceden belirlenen Tûr Dağı’dır. Aşk yolunun önderidir.

²⁷³ Marifet kapısının halkası odur. Adalet güneşinin başı odur.

²⁷⁴ Bu harfler ve bu isimlerin hepsi zikir ehli için hidayet yıldızı oldu.

²⁷⁵ Kim bu isimleri zikrederse onun yurdu mukaddes konak (cennet) olur.

²⁷⁶ Bunları açıklayıp anlatmak mümkün olmaz. Bunlar Hak sırlarındandır. Âşikâr olmazlar.

Ol-ķadar añlanur ki bu esmā
Oldı   ayn-ı del l-i z t-ı H d ²⁷⁷

 sm-ile varılır m semm ya
Lafzdan yol bulındı ma  n ya²⁷⁸

L k ol   ilm-i z ta kıldı  l h
V s ta ism-i p kini her g h²⁷⁹

T  ki t lib anu la v şıl ola
   lm-i tev  di k nhi ile bile²⁸⁰

55    ķile l zım oldu-kim her g h
Ola vird-i zeb nı bismill h²⁸¹

Y   l h  be-ķaķķ-ı fa r-i cih n
Z kr  ni eyle c numa c n n²⁸²

Dil mi z kr  n-ile y r eyle
  A ķu n-ıla ten m niz r eyle²⁸³

M siv y  ķamu  ıķar dilden
Beni ķurtar bu k r-ı m  skilden²⁸⁴

²⁷⁷ Bu isimler anla ılabildiği oranında Allah'ın varlığının delili oldu.

²⁷⁸  smiyle (Allah) zatına mahsus ilahi isimlere ulaşılır. Sözden anlama yol bulunmuştur.

²⁷⁹ Ancak, Allah, her zaman temiz ismini zatının bilgisi için bir aracı kılmıştır.

²⁸⁰ Böylece onu isteyenler (Allah'a) onunla ula sın. Allah'ın birliğine iman etme ilmini özüyle öğrensin.

²⁸¹ Akıl sahibine lazım olan şey, dilinin sürekli "bismill h" zikrini okumasıdır.

²⁸² Ey Allah'ım! K inatın övüncü (peygamber) hakkı için, zikrini canıma sevgili eyle.

²⁸³ Dilimi (ve gönlümü) zikirle dost kıl. Vücudumu a kınla zayıflat.

²⁸⁴ Senden gayrı her şeyi gönlümden çıkar. Beni bu zor i ten kurtar.

Yek-dil ü yek-murād u yek-derd it
Ehl-i derd içre bendeñi ferd it²⁸⁵

60 Göñlüme girmesün muhabbet-i gayr
Kılmasun gözlerüm cihānı seyr²⁸⁶

Qalbümi gayrıdan muṭahhar kıl
Nūr-ı tevḥīd-ile münevver kıl²⁸⁷

Münācāt be-Dergāh-ı Qāḍıyü'l-ḥacāt u Refi'ü'd-derecāt
Celle Şānuhū ve 'Azeme Burhānuhū²⁸⁸

Yā İlāhī günāh-kāram ben
Nefs elinden zebūn u zāram ben²⁸⁹

Mübtelā-yı belā-yı 'işyānam
Nefs-i şūmuñ elinde ḥayrānam²⁹⁰

Bir nefes şıdķ-ıla 'ibādet yok
Qalbde zerrece şafāvet yok²⁹¹

65 Beni eyler bu nefis-ile şeytān
Mā'il-i zenb ü rāğīb-ı 'işyān²⁹²

²⁸⁵ Bir gönül, bir arzu, bir dert sahibi eyle. Bu kulunu dertliler içinde müstesna eyle.

²⁸⁶ Başkalarının sevgisi gönlüme girmesin. Gözlerim dünyayı seyretmesin (gözlerim dünya manzarasında takılı kalsın).

²⁸⁷ Kalbimi başkalarının varlığından temizle. Allah'ın birliğine iman nuruyla nurlandır.

²⁸⁸ **Herkesin Dileğini Yerine Getiren ve Dereceleri Yükseltenin (Allah) Kapısına Yakarış Şanı ve Delili Yüce Olsun**

²⁸⁹ Ey Allah'ım! Günahkârım. Nefis sebebiyle aciz düşmüşüm, inlemekteyim.

²⁹⁰ İsyankârlık belasına müptela olmuşum. Kötü nefsin elinde şaşkın bir hâldeyim.

²⁹¹ Bir nefeslik (kadar) doğrulukla ibadet(im) yok. Kalb(im)de çok az bir temizlik bile yok.

²⁹² Bu nefis ile şeytan beni günaha meyilli ve isyana istekli eyler.

Ben mey-i ğaflet-ile ser-gerdân
Vaqt-i 'ömr ise bād-veş güzērân²⁹³

Ġafletüm gün-be-gün teraqqîde
Furşat-ı 'ömr ise tedennîde²⁹⁴

Hâşıl-ı 'ömrüm oldu cümle hebâ
Ne hüner var ne ma' rifet ne şafâ²⁹⁵

Giçdi ğafletle 'ömrümüñ varı
Bulımadım rızâ-yı Cebbâr'ı²⁹⁶

70 Sehvdür secde eylesem kârum
Nefse tâbi' durur dil-i zârum²⁹⁷

Rûz u şeb hâlüm oldu cürm ü günâh
Bî-' amel rû-siyâh u kârı tebâh²⁹⁸

' Âlem içre benüm gibi bed-hâl
Yok-durur yâ muhavvilü'l-aḥvâl²⁹⁹

Erḥamü'r-râḥimînsin yâ Rabb
Ekremü'l-ekremînsin yâ Rabb³⁰⁰

²⁹³ Ben gaflet (aymazlık) şarabıyla sarhoşken ömrümün vakitleri rüzgâr gibi geçer.

²⁹⁴ Gafletim günden güne artarken ömür fırsatım kaçmaktadır.

²⁹⁵ Ömrümün neticesi heba oldu. Ne hüner ne marifet ne de huzurum var.

²⁹⁶ Ömür sermayem gafletle geçti. Cebbâr olan Allah'ın rızasını bulamadım.

²⁹⁷ Secde etsem yanılırım. Ağlayıp inleyen gönlüm nefse uymaktadır.

²⁹⁸ Gece gündüz suç ve günah içindeyim. Ameli olmayan, kara yüzlü, işi gücü mahvolmuş bir kimseyim.

²⁹⁹ Ey hâlleri başka hâllere çeviren! Dünyada benim gibi kötü hâlde bir kimse yoktur.

³⁰⁰ Yâ Rab! Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin. Yâ Rab! Sen cömertlerin en cömerdisin.

Bir bölük derd ü mend ü bî-ser ü pā
Künc-i zulmetde alayuz hāṣā³⁰¹

75 Sensin ol luṭfı ok cihān-perver
‘ Ālemüñ zenbi zerreden kemter³⁰²

Şefkatüñ baḥrinüñ nihāyeti yok
Luṭf u iḥsānuñuñ da ğāyeti yok³⁰³

Raḥmetüñ şemsinüñ yanında günāh
Zerreden kem-durur bi-ḥamdillāh³⁰⁴

Yā İlāhî o zāt-ı pāküñ için
Şûr-ı ‘ uṣṣāk-ı derd-nākün için³⁰⁵

Ādem’ün şafvet ü şafāsı için
Şıdk-ıla tevbe vü bükāsı için³⁰⁶

80 Enbiyā şeyḫi Nūḫ-ı mürsel için
Da‘ vet-i Ḥaḫ’da sa‘ y-i ekmel için³⁰⁷

³⁰¹ Bir bölük dertli, sefil ve perişan kişiler olarak bir tenha köşede kalır mıyız? Hāṣâ!

³⁰² Sen ihsanı ok olan, kâinatı koruyup gözetensin. Ālemin günahı (senin katında) zerreden daha küçüktür.

³⁰³ Senin şefkat denizinin sonu yol. Lütuf ve ihsanının da sonu yok.

³⁰⁴ Şükürler olsun ki günah senin rahmet güneşinin yanında zerreden daha küçüktür.

³⁰⁵ Ey Allah’ım! O temiz zatın ve dertli âşıklarının tuzu (hakkı) için.

■ Metinde *ol* şeklinde kaydedilen zamir, vezin gereği o şeklinde düzenlenmiştir.

³⁰⁶ Ādem peygamberin temizliği ve saflığı, doğrulukla ettiği tövbe ve ağlayış (hakkı) için.

³⁰⁷ Peygamberlerin pîri Nuh peygamber (hakkı) için. Hakk’a davette tam bir gayret (hakkı) için.

Ol ebü'l-enbiyâ-y-içün ki aña
Eyledüñ nârı gülşen-i zîbâ³⁰⁸

Ol nebî haqqı kim yoluñda revân
Cânını eyledi saña qurbân³⁰⁹

Dağı Ya' qûb içün ki niçe zamân
Hasret-i Yûsuf-ıla itdi figân³¹⁰

Yûsuf'ın rıkkat ü belâsı-y-içün
Rûz-ı gurbetdeki ' anâsı içün³¹¹

85 Dağı Eyyûb içün ki şabr itdi
Çünki cisminde germ-i ğam bitdi³¹²

Şevk-i Mûsâ içün ki zâr itdi
Tûr'ı ol şevk bî-qarâr itdi³¹³

Ol nebî çünki nâle kılduğı dem
İñledi anuñ-ıla berr-ile yem³¹⁴

[T 182b] Hikmet-i Haqq-içün Süleymân'uñ
' Adl u dâd-ile hükmi içün anuñ³¹⁵

³⁰⁸ O peygamberlerin babası (Hz. İbrahim hakkı) için ki onun için ateşi güzel bir gül bahçesi eyledin.

³⁰⁹ Canını senin yolunda kurban eden (Hz. İsmail) peygamber (hakkı) için.

³¹⁰ Nice zaman Yusuf'un hasretiyle inleyen Yakup'un (hakkı) için de.

³¹¹ Yusuf'un incelik ve belası, gurbet günlerindeki zahmeti için.

³¹² Sabreden Eyüp peygamber (hakkı) için de. Zira vücudunda ızdıraplı bir hararet oldu.

³¹³ Musa'nın arzusu (hakkı) için ki ağlayıp inledi. O arzu Tûr Dağı'nı şaşkına çevirdi.

³¹⁴ O peygamber (hakkı) için ki o inleyince yer yüzü ve deniz(ler) de inledi.

³¹⁵ Hakk'ın hikmeti (hakkı) için. Süleyman'ın adalet ve merhametle hükmetmesi (hakkı) için.

Ol nebî-çün ki didi Hayy u Kadîm
Anı minşâr idince dü-nîm³¹⁶

90 Dem-i 'Îsâ için ki kıldı du'â
Mürdeyi eyledi o dem ihyâ³¹⁷

Ḥâtemü'l-enbiyâ için ki revân
Yüzi şuyına yaradıldı cihân³¹⁸

Gelmese 'âleme o nûr-ı Ḥudâ
Yaradılmazdı 'arş u ferş ü semâ³¹⁹

Anuñ aşḥâbı âli hürmeti-çün
Mu'cizâtı kemâli hürmeti-çün³²⁰

İy cihân halkına Ra'ûf u Raḥîm
Kerem ü lutfı çok 'aṭâsı 'amîm³²¹

³¹⁶ O peygamber (Zekeriya) hakkı için ki testere onu ikiye ayırınca Allah'ın Hayy (ebedî olan) ve Kadîm (ezelî olan) isimlerini zikretti.

■ Metinde *minşâtâ/münşâtâ* şekillerinde okunabilir gözüken kelimenin Hz. Zekeriya'nın testere ile ikiye kesilmesi hakkındaki rivayete istinaden kelimenin testere anlamına gelen *minşâr* olması gerektiği kanaatiyle bu şekilde düzenleme yapılmıştır.

³¹⁷ İsa'nın kanı (hakkı) için ki o dua eder etmez ölüyü diriltti.

³¹⁸ Kâinatın yüzü suyu hürmetine yaratılmış olduğu peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) hakkı için.

³¹⁹ Allah'ın nuru olan o peygamber kâinata gelmemiş olsaydı, gök kürsüsü, yeryüzü ve gökyüzü yaratılmazdı.

³²⁰ Onun arkadaşları ve ailesi hatırı için. Mucizeleri ile ahlak, ilim ve faziletindeki üstünlüğü hatırı için.

³²¹ Ey dünyadaki insanlık için Raûf (çok esirgeyen) ve Raḥîm (ahirette müminlere merhamet eden) olan! Cömertlik ve lütfü çok olan, bağışlaması bol olan.

95 Keremüñ honınuñ nihāyeti yok
Bağış u cūdıñuñ da ğāyeti yok³²²

Gebr ü tersā vü ehl-i deyr ü Yehūd
Saña dir cümlesi hüve'l-ma' būd³²³

Cümle millet senüñ taleb-kāruñ
Var her yirde bülbül-i zāruñ³²⁴

Cümle diller cemālūñe hayrān
Her zebān zikrūñ-iledür gūyān³²⁵

Qālellāhü Tebāreke ve Te'ālā *ve in min şey'in illā*
*yusebbihu bi-ḥamdih*³²⁶

Seni cüyende cümle ḥalk-ı cihān
Seni güyende 'āşıq-ı nālān³²⁷

100 Her taraf güft ü gūñ-ıla memlū
Ehl-i mihrāb u ehl-i dīn ḳamu³²⁸

Ādem ü cinn ü murğ u māhī heb
Cān u dilden ider rızāñı taleb³²⁹

³²² İhsan sofranın bitimi yok. İkrām ve cömertliğinin sınırı yok.

■ hon, yaygın olarak *h'ān* şeklinde ifade edilen kelimedir.

³²³ Ateşperest, Hristiyan, manastır ehli (rahip ya da rahibe) veya Yahudi olmak üzere herkes sana "O kendisine kulluk edilendir." der.

³²⁴ Bütün milletler sana taliptir. Her yerde inleyerek seni zikreden bülbülün vardır.

³²⁵ Bütün gönüller yüz güzelliğine hayrandır. Her dil senin zikrini söyleşmektedir.

³²⁶ Mukaddes ve yüce Allah şöyle buyurdu: "O'nu hamd ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur." (İsrâ 17/44).

³²⁷ Dünyadaki bütün halklar seni aramaktadır. Bütün inleyen aşıklar senden bahsetmektedir.

³²⁸ Kible ehli ve Müslüman olanların hepsi (seni zikreder). Her taraf senin zikrinle doludur.

³²⁹ Âdemoğlu, cinler, kuşlar, balıklar her şey can ve gönülden rızanı ister.

Yā İlāhī egerçi ben bî-râh
Rûz u şeb kârum oldı fışk u günâh³³⁰

‘Āşâyem gerçi fışk u cürmüm çok
Vaḥdetüñde velîk şübhem yok³³¹

Umaram maḥż-ı luṭf u fażluñdan
Dil ü cānumda ‘aşkuñ ide vaṭan³³²

105 Dili mihrüñle pür-żiyā eyle
Seri ‘aşkuñla pür-hevā eyle³³³

Şoñ nefes zikrũ ola yār baña
Ġamuñi eyle ġam-güsār baña³³⁴

Baña kabrümde ‘aşkuñ olsun yār
Mihrüñi eyle mûnis ü ġam-ḥ’ār³³⁵

Mā-ḥaşal ġayrıdan idüp vaḥşet
Eylesün derdüñ-ile dil ülfet³³⁶

³³⁰ Ey Allah’ım. Ben her ne kadar yolunu şaşırmış, gece gündüz ahlaksızlık ve günaha dalmış isem de.

³³¹ İsyankârlığım, ahlaksızlığım ve kabahatim çok ise de senin birliğine inanmakta bir şüphem yoktur.

³³² Senin bağışlaman ve cömertliğinden umuyorum ki senin aşkın gönlümü ve canımı vatan kılsın.

³³³ Gönlümü güneşinin nuruyla doldur. Başımı aşkınla arzu dolu eyle.

³³⁴ Senin zikrin son nefesimde bana sevgili olsun. Derdini bana derman eyle.

³³⁵ Aşkın bana kabrimde sevgili olsun. Dostluğunu benim için cana yakınlık ve keder giderici eyle.

³³⁶ Gönlüm senden başka her şeye yabancılaşıp yalnızca senin derdinle yakınlaşsın.

İy bizi yokdan eyleyen icād
Bizi itdüh çü lutfuña mu' tād³³⁷

110 Dilerüz şimdi iy kerem kânı
Žu' afānuñ olup nigh-bānı³³⁸

Mekr ü hileyle olmayup meftūn
Nefs ü şeytāndan olayuz me'mūn³³⁹

Dār u dünyādan eyledükde güzēr
İdem imān-ı kāmīl ile sefer³⁴⁰

Nūr-ı imān ola qarīn ü refīk
Olayuz tā ki rahmetüne haķīk³⁴¹

Der-Na't-i Seyyidü'l-Kevneyn ü Fahrü's-şakāleyn
'Aleyhi mine's-Şalāti Ekmelühā ve mine't-Taḥiyyāti
Efḍalühā mā Dāreti'l-ekvānu ve Tebeddelet'il-ezmān³⁴²

İy işigi cihāne cāy-ı necāt
Fahr-i kevneyn ḥ'āce-i 'araşāt³⁴³

³³⁷ Ey bizi yoktan var eden! Bizi iyilik ve cömertliğine alışkın eyledin.

³³⁸ Ey cömertlik kaynağı! Şimdi zayıfların gözeticisi olmanı dileriz.

³³⁹ Böylece, nefsin ve şeytanın aldatma ve hilelerine kanmayıp emniyette olalım.

³⁴⁰ Meskendenden ve dünyadan giderken kāmīl bir imanla seferimi yapayım.

³⁴¹ İmanın nuru yakın ve arkadaş olsun ki rahmetine layık olalım.

³⁴² **Varlığın ve Değişen Zamanların Sebebi Olan, Dünya ve Ahiretin Önderi ve İnsanların ve Cinlerin Övücünün Övgüsü Selamların En Noksansız ve Güzeli Üzerine Dua Olsun**

■ Metinde *tebeddeleti'l-elvān* şeklinde görülen terkip, cümlelerin bağlamı dikkate alınarak *tebeddeleti'l-ezmān* olarak düzenlenmiştir. Ezmān, Arapça'da zaman kelimesinin çoğuludur.

³⁴³ Ey kapısı kâinata kurtuluş yeri olan! Dünya ve ahiretin övücü, mahşer yerinin öğretmeni.

115 Nokṭa-i zāt-ı pākî ḳutb-ı vüçüd
Oldı vech-i laṭîfî levḥ-i şühüd³⁴⁴

Gelmese ‘âleme o gevher-i pāk
Yaradılmazdı günbed-i eflāk³⁴⁵

Rehber-i ḥalḳ u reh-nümā-yı sübül
Nüşa-i cāmi‘ ü meżāhir-i gül³⁴⁶

Zātı olmışdı vaḥdete mîr’ât
Nāmı oldı anuñ meşāhid-i zāt³⁴⁷

Muştafâ idi kân-ı naḳd-i vüçüd
Ḥilḳat-i kāyinâtdan maḳşūd³⁴⁸

120 Feyz-i ümmü’l-kitâb idi o cemîl
Aña ümmîd idi Ḥudâ-yı celîl³⁴⁹

Ḳā’id-i ḥalḳ u hādî-i ‘âlem
Şâh-ı *levlāk* ü müktedâ-yı ümem³⁵⁰

³⁴⁴ Temiz varlığının noktası varlığın başlangıcıdır. Saf yüzü İlâhî tecellilere şahit olan bir yüz oldu.

³⁴⁵ Eğer o kâinata gelmeyecek olsaydı, gökler yaratılmazdı.

³⁴⁶ Halk ve yolların rehberi. Bütün güzel isim ve ahlakların örneği, gülün tezahürü.

³⁴⁷ Varlığı, birliğin aynası, ismi de Allah’ın varlığının yansıması olmuştu.

³⁴⁸ Mustafa, varlığın kaynağı ve kâinatın yaratılma sebebiydi.

³⁴⁹ O güzel, levh-i mahfuzun bereketiydi. Yüce Allah onun umduydu.

³⁵⁰ Halkın kılavuzu, kâinatın hidayet getireni, “levlāk”ın sultanı ve ümmetlerin önderidir.

■ *Levlâke levlâke lemâ halaktü’l-eflâke* (Sen olmasaydın, sen olmasaydın, âlemi yaratmazdım) şeklindeki ifade kutsî hadis olarak nitelendirilip çeşitli İslâm âlimlerinin eserlerine yansımış ve klasik Türk şairleri de bu ifadeyi sıkça ictibas etmişlerdir (Bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* [Ankara: TDV Yayınları, 2000], 121-123).

Zâtı bir dürr-i pâk idi ki aña
Yiridür dinse durre-i beyzâ³⁵¹

Şâh-ı Yeşrib sülâle-i Baḥḥâ
Nükte-dân-ı rumûz-ı *mâ evḥâ*³⁵²

Kâşif-i sırr-ı *Kâf ve'l-Kur'ân*
Şâriḥ-i metn-i remz-i *er-Rahmân*³⁵³

125 Sensin ol şeh-süvâr-ı berḳ-i 'inân
Bir adım oldu saña kevn ü mekân³⁵⁴

Zîr-i bâruḥda çarḥ pür-ḥamdur
Saña kem-pāye 'arş-ı a'zamdur³⁵⁵

Himmetüñ bir ḳadem ḳılup kevnî
İtdi taḥşîl levn-i bî-levnî³⁵⁶

Çeşmün ırmadı sūy-ı aḳdesden
Giçdi dünyâda 'ıyş-ı enfesden³⁵⁷

³⁵¹ Onun şahsı temiz bir inci idi. Dolayısıyla ona ak inci denilse uygundur.

³⁵² Yesrib'in sultanı, Bathâlîlâların soyundan. "Mâ-evḥâ"nın işaretini anlatan.

■ Yesrib Medîne'nin, Bathâ ise Mekke'nin eski adıdır (Cengiz Aydın, *Şeyh Hüsameddin Uşşâkî Divânı'nda Dinî ve Tasavvufî Unsurlar* [Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014], 62). *Fe-evḥâ ilâ 'abdiḥî mâ-evḥâ* şeklinde olan ayetin meali: "Böylece Allah kuluna vahyini ilettili." (Necm53/10).

³⁵³ "Kâf ve'l-Kur'ân"ın sırrını ortaya çıkaran. "Er-Rahmân" teriminin açıklamasını yapan.

■ "Kâf. Şanı yüce Kur'ân'a yemin olsun!" (Kâf, 30/1). Er-Rahmân, Allah'ın doksan dokuz isminden biridir ve ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'deki surelerden birinin de adıdır.

³⁵⁴ Sen önderlik etmenin şimşek gibi usta süvarisisin. Sana varlık ve kâinat bir adım (kadar yakın) oldu.

³⁵⁵ Gök senin ağırlığının altında bükülmüş hâldedir. Senin en küçük derecen yüksek arştır.

³⁵⁶ Yardımın, varlığı bir basamak kılıp renksiz olan renkleri öğrendi.

³⁵⁷ Gözün mukaddes taraftan başka yöne bakmadı. Dünyada güzel yaşamaktan vazgeçti.

Tîr-i himmetle eyle çekdi kemân
Kim nişân oldu aña kevn ü mekân³⁵⁸

130 Kıbza-i himmetinde çarh-ı dü-tâ
Bir kepâde nişâne *ev ednâ*³⁵⁹

Allâh Allâh nedür bu hulk-ı ‘azîm
Ümmetine kemâl-i luftı ‘amîm³⁶⁰

Ol gice kim Hudâ idüp da‘vet
Hâşıl oldu aña dem-i vuşlat³⁶¹

Bir ‘aceb leyl idi o leyle-i pāk
Sırrını anlamazdı her idrāk³⁶²

Ka‘be gibi siyâh idi dünyâ
Oldı ‘uşşâka bā‘ iş-i sevdâ³⁶³

135 Gicedür ehl-i ‘aşk-ıla hem-râz
Gicedür ehl-i şevk-ile dem-sâz³⁶⁴

Şebdür iden rumûz-ı ‘aşkı nihân
Bâ’iş-i vuşlat oldu şeb iy cân³⁶⁵

³⁵⁸ Gayret okuyla öyle bir yay çekti ki varlık ve kâinat ona hedef oldu.

³⁵⁹ İki büküm olan gök, yardımının tutacağında yakın bir işaret veya daha yakındır.

■ *Fe-kâne kâbe kavseyni ev ednâ* şeklinde olan ayetin meali: “Öyle ki (Peygamber’e olan mesafesi) iki yay (aralığı) kadar hatta daha yakın oldu.” (Necm53/9).

³⁶⁰ Allah Allah! Bu büyük ahlak nasıl bir şeydir. Ümmetine iyilik ve ihsanı (ne kadar da) çoktur.

³⁶¹ O gece Allah onu davet etti ve ona kavuşma vakti geldi.

³⁶² O temiz gece bir acayip geceydi ki o gecenin sırrını her akıl sahibi idrak edemez.

³⁶³ Dünya Kâbe gibi kara idi (kötülük içindeydi). Âşıklara kara sevda sebebi oldu.

³⁶⁴ Gece, âşıkların sırdaşdır. Gece, arzu sahiplerinin dostudur.

Geldi ol gice peyk-i Rabb-i enām
Muştafâ'nuñ öñinde virdi selām³⁶⁶

Didi iy zâtı kâyinâta sebeb
Rabb-i 'izzet vişâlün itdi taleb³⁶⁷

[T 183a] Didi-kim evvelâ kıyâm itsün
Cānib-i Quds'e dek hırām itsün³⁶⁸

140 Anda ervāḥ-ı enbiyāya tamām
Olsun ol pişvā-yı halk imām³⁶⁹

Şonra itsün 'urūc eflāke
İrişe tā ki zirve-i pāke³⁷⁰

Mā-ḥaşal emr-i Hakk-ıla ol ḥān
Tırdı vü sūy-ı Quds'e oldı revān³⁷¹

Geldi Akşā'ya itdi seyr ü hırām
Oldı ervāḥ-ı enbiyāya imām³⁷²

³⁶⁵ Aşkın işaretlerini gizleyen gecedir. Ey sevgili, gece kavuşmak konusu oldu.

■ Şairin mahlasının *Rumûzî* olması sebebiyle *Şebdür iden Rumûzî* 'aşkı nihân şeklinde okunması yoluyla şairin kendi mahlasına da işaret ettiği düşünülebilir.

³⁶⁶ Mahlukatın Rabb'inin habercisi o gece gelip Mustafa'nın (s.a.v.) önünde selam verdi.

³⁶⁷ "Ey varlığı kâinatın varlık sebebi olan! Yüce Rab seninle bir araya gelmek istedi." dedi.

³⁶⁸ "Önce kalkıp Kudüs yönüne doğru ilerlesin." dedi.

³⁶⁹ "Orada bütün nebilerin ruhları önünde imam olsun."

³⁷⁰ "Sonra göklere yükselsin ki temiz zirveye ulaşabilsin." dedi.

³⁷¹ Neticede, Hakk'ın emriyle o sultan kalkıp Kudüs'e doğru hareket etti.

³⁷² Mescid-i Aksâ'ya gelip orayı dolaşp seyretti. Nebilerin ruhlarına imamlık yaptı.

Cümlesi andan itdi istimdād
Enbiyā cümle aldı anda murād³⁷³

145 Şoñra ‘azm itdi sūy-ı eflāke
Bağmadı gitdi cānib-i hāke³⁷⁴

Sidreye irdi çünki ol mes‘ūd
Peyk-i Hāk ol arada itdi ku‘ūd³⁷⁵

Didi iy himmet-ile qadri yüce
Vuşlat-ı Hāk senüñ durur bu gice³⁷⁶

Yüri ‘azm eyle lā-mekān iline
Menzil-i vaşla cān-ı cān iline³⁷⁷

Saña bu qadr bu ‘arşada pādaş
‘Aşkdur saña rehber ü yoldaş³⁷⁸

150 Bildi fahr-i cihān-kim ol cā
Tāyir-i kudse olıcağ me‘vā³⁷⁹

³⁷³ Bütün nebiler ondan yardım istedi ve muratlarına onun vesilesiyle erişti.

■ anda: metinde *andan* şeklinde yazıldığı hâlde vezin ve anlam karinesi gözetilerek metin tamiri yapılmıştır.

³⁷⁴ Sonra yeryüzüne bakmayıp doğruca göğe doğru azmetti.

³⁷⁵ O bahtiyar kişi Sidre’ye ulaşınca (yanındaki) Hakk’ın habercisi (Hz. Cebrâil) orada durdu.

³⁷⁶ “Ey ihsan ve değeri pek büyük olan! Sana bu gece Hakk’la buluşmak vardır.” dedi.

³⁷⁷ “Şimdi yürü ve mekânsızlık şehrine, yani kavuşma menziline ve canlar canına git.”

³⁷⁸ “Bu yerde senin kendi değerini sana arkadaş olacaktır. Senin rehberin ve yoldaşın aşktır.”

³⁷⁹ Kâinatın övücü olan, o yerin Hz. Cebrâil’in duracağı yer olduğunu anladı.

Māverāsına kimse bāl açmaz
Bil ki keyfiyyetine kâl açmaz³⁸⁰

Faḥr-ı kevneyn ʿ aşk-ıla der-ḥāl
Cānib-i ḳudse açdı şevḳ-ile bāl³⁸¹

Varlığından giçüp o faḥr-i cihān
Giçdi biñ biñ ḥicābdan ol ān³⁸²

Ḳaṭʿ idüp cümleten ḥicābı o dem
ʿ Arşa-i lā-mekāna başdı ḳadem³⁸³

155 Yok-durur anda ḳurb u buʿ d u sevā
İkilik olmaz ol arada revā³⁸⁴

Ḥazret-i vaḥdet ider anda ḡulū
Ḳāʾil ü sāmīʿ olmaz illā hū³⁸⁵

Ḥazret-i Aḥmedʾi ḳılup mir ʾāt
Anda itdi Aḥad tecellî-i zāt³⁸⁶

Seyyidüʾl-enbiyā vü faḥr-i rüsul
Oldı ol zāt-i pāke maẓhar-ı kü³⁸⁷

³⁸⁰ Onun civarında kimse kanat açamaz. Onun mefhumu hakkında (kimse) konuşamaz.

³⁸¹ Dünya ve ahiretin övücü olan, hemen aşk ve şevkle mukaddes yere doğru kanat açtı.

³⁸² O kâinatın övücü olan, o an kendi varlığından geçip binlerce perdelerden geçti.

³⁸³ O an bütün perdeleri aşip mekânın bulunmadığı yere ayak bastı.

³⁸⁴ Orada yakınlık, uzaklık ya da beraberlik diye bir şey yoktur. Orada ikilik de bulunmaz.

³⁸⁵ Orada her yandan birliğin yüceliği taşar. Konuşan ya da duyan bulunmaz, sadece O vardır.

³⁸⁶ Bir olan (Allah), hazreti Ahmedʾi kendine ayna kılıp zatıyla tecelli etti.

³⁸⁷ Nebilerin önderi ve resullerin övücü olan, tam anlamıyla o temiz varlığa (Allahʾa) mazhar oldu.

Mazhar idi velik mazhar-ı zāt
Anda itdi tecellî zāt u şîfât³⁸⁸

160 Hadd-i imkândan giçüp ol ān
Muştafā itdi varlığın tālān³⁸⁹

Bî-kem ü keyf bî-hurûf u nidā
Muştafā'ya tekellüm itdi Hudā³⁹⁰

Cümle a' zâsı-y-ıla fahr-i cihān
Eyledi emr-i Hālîk'ı iz' ān³⁹¹

Anda her 'uzv gūş u hem dil olur
Emr-i Hakk'ı semā' a qābil olur³⁹²

Göz olur dest ü pā görür iy cān
Keşf olur aña cümle rāz-ı nihān³⁹³

165 Mā-ḥaşal cümle kesb-i vaḥdet ider
Zākir-i Hakk olur 'ibādet ider³⁹⁴

Aḥmed'ün cümle 'uzvı gūş oldı
Ol nidā-yı şerîf-ile ṭoldı³⁹⁵

³⁸⁸ Mazhar olduğu şey Allah'ın zatıydı. Orada Allah'ın hem zatı hem de sıfatı belirdi.

³⁸⁹ Mustafa, o an imkânların sınırlardan geçip varlığını yağma etti.

³⁹⁰ Allah noksansız, nasılsız, harfsiz ve sessiz şekilde Mustafa'yla konuştu.

³⁹¹ Kâinatın övücü, bütün organlarıyla Yaradan'ın emirlerini kavradı.

³⁹² Orada her organ hem kulak hem de dil olur. Böylece Hakk'ın emirlerini dinleyebilir.

³⁹³ Ey sevgili! El ve ayaklar göz olup görünce ona bütün gizli sırlar aşikâr olur.

³⁹⁴ Bundan sonra hepsi birliği öğrenir ve Hakk'ı zikredicisi olup ibadet eder.

³⁹⁵ Ahmed'in (s.a.v.) bütün organları kulak olup o yüce hitap ile doldu.

Ḥazret-i Ḥaḳḳ o gicede iy yâr
Eyledi Muştafâ'ya râz izhâr³⁹⁶

Oldı faḥr-ı cihāna keşf-i ḥicāb
Vâşıl-ı ḥazret oldı gitdi niḳāb³⁹⁷

Ḥazret-i Aḥmed oldı mest-i vişāl
Yaḳdı şem^c -i cemāle perr-ile bāl³⁹⁸

170 Pây-tā-ser olup ğarîḳ-i vişāl
Oldı keşf aña şevḳ-i nûr-ı cemāl³⁹⁹

Ḥazret-i Ḥaḳḳ o demde itdi nidā
Didi iy şem^c -i cem^c -i bezm-i hüda⁴⁰⁰

İy vücūd-ı cihāndan maḳşūd
Ṭālî^c i sa^c d u kendüsi mes^c üd⁴⁰¹

İy ḳamu^c arş u ferş cümle cihān
Senüñ-içün^c ademden oldı^c iyāñ⁴⁰²

Yâ Muhammed bu bezme kim irdüñ
Sen bu ḳaşr-ı vişāle kim girdüñ⁴⁰³

³⁹⁶ Ey sevgili! Hazreti Hak o gece Mustafa'ya (s.a.v.) sır açtı.

■ Metinde *ol* olarak kaydedilmiş olan zamir vezin gereği o şeklinde düzenlenmiştir.

³⁹⁷ Kâinatın övücüne perdeler açıldı. Hakk'a kavuştu, perdeler kalktı.

³⁹⁸ Hazreti Ahmed bu kavuşmayla kendinden geçti. Cemâl (yüz) nuru için kanadını kolunu yaktı.

³⁹⁹ Baştan ayağa kadar kavuşmayla doldu ve ona cemâlin nurunun arzusu anlaşılır oldu.

⁴⁰⁰ Hazreti Hak o an seslenip "Ey hidayet meclisinin nuru!"

⁴⁰¹ "Ey kâinatın yaratılma sebebi! Bahtı açık ve kendisi saadetli olan!"

⁴⁰² "Ey bütün gökler ve yerler; bütün kâinatın kendisi için ortaya çıktığı kişi!"

⁴⁰³ "Yâ Muhammed (s.a.v.)! Sen bu meclise ulaşip kavuşma köşküne girdin."

175 Murğ-ı kudsî bu cāya irse eger
Hem-çü pervâne bāl u perri yanar⁴⁰⁴

Kimse bu bezme maḥrem olımadı
Bu deme kimse hem-dem olımadı⁴⁰⁵

Ḥāşşa sensin bu bezme maḥrem olan
İy çerāğ-ı mecālîs-i rindān⁴⁰⁶

Mā-ḥaşal ḥazret-i cihān-perver
Aḥmed’e eyleyüp nūvāzişler⁴⁰⁷

Her ne-kim istediye oldu ḳabūl
Her murādı ḥuşūle buldı vuşūl⁴⁰⁸

180 Ol gice Aḥmed iy ḥuceste-ḥişāl
Her ne-kim eyledi recā vü sü ’āl⁴⁰⁹

Eyleyüp cümlesinde luṭf-ı ‘amīm
Ber-murād itdi anı Ḥayy-ı kerīm⁴¹⁰

⁴⁰⁴ “Eğer Cebrâil buraya gelse pervane keleş gibi kanadı yanar.”

■ *Murg-ı Kuds* (Mukaddes Kuş) ifadesiyle Mi‘râc hadisesinde göğün belirli mesafesine kadar Hz. Peygamber’e eşlik eden Cebrâil (s.a.v.) kastedilmiştir. Çeşitli İslami kaynaklarda Cebrâil (s.a.v.) Kur’ân-ı Kerîm’deki isimleri yanında *Rûhullah*, *Hâdimullah*, *er-Rûhu’l-a‘zâm*, *el-Aklu’l-ekrem*, *en-Nâmusu’l-ekber*, *Hâzinu’l-kuds*, *Tâvûsü’l-melâike* gibi unvanlarla da anılmıştır (Yusuf Şevki Yavuz, Zeki Ünal, “Cebrâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1993], 7/202-203).

⁴⁰⁵ “Bu meclise (daha önce) kimse sırdaş olamadı. Bu ana kimse kavuşamadı.”

⁴⁰⁶ “Ey marifet sahipleri topluluğunun ışığı olan (Hz. Peygamber)! Bu meclise tek dâhil olan yalnızca sensin.”

⁴⁰⁷ Netice olarak, kâinatı koruyup gözetken hazretleri (Allah), Ahmed’e iltifatlar etti.

⁴⁰⁸ Her ne istediye kabul olundu. Her muradı ona verildi.

⁴⁰⁹ Ey iyi huylu! Ahmed o gece her ne talep ettiyse veya sorduysa

⁴¹⁰ İkrâmı bol olan, bütün canlıların hayat kaynağı olan (Allah), talep ettiklerinin hepsi için ona sınırsız bir lütufta bulundu.

Dağı ol Hayy u Müste‘ân u Cevād
Getürüp kalbine hezār murād⁴¹¹

Cümlesin eyleyüp qabûl anuñ
Didi iy faḥrı cümle dünyānuñ⁴¹²

Saña lâzım ne ise ben bilürem
Luṭfuma lâyıḳ olanı kıluram⁴¹³

185 Saña lâzım degül ğaraż izhār
Çünki zāhir durur baña esrār⁴¹⁴

Rāz-ı pinhān çü zāhir ola baña
‘Arż-ı ḥāl eylemek baña ne revā⁴¹⁵

[T 183b] İy ḥabībüm senüñ murādun heb
Baña maḳşüddur çi cāy-ı ṭaleb⁴¹⁶

Münisüñ her zamān çü adumdur
Her murāduñ benüm murādumdur⁴¹⁷

Didi hem aña iy güzīn-i rüsul
Nüşa-i cāmi‘ ü mezāhir-i kül⁴¹⁸

⁴¹¹ Ayrıca o bütün canlılar için hayat, yardım ve cömertlik kaynağı olan (Allah), onun kalbine bin istek getirdi.

⁴¹² Bunların cümlesini kabul etti ve “Ey dünyanın övüncü!” dedi.

⁴¹³ “Sana lazım olanı ben bilirim ve lütfuma uygun olanı yaparım.”

⁴¹⁴ “Senin isteklerini ifade etmene gerek yoktur. Zira sırlar bana açıktır.”

⁴¹⁵ “Gizli sır bana açık iken bana hâlini arz etmeye gerek yoktur.”

⁴¹⁶ “Ey dost! Senin isteklerinin hepsi benim de isteğimdir. Talep konumunda olmaya ne gerek vardır.”

⁴¹⁷ “Cana yakınlığın benim adım gibidir. Her isteğin de benim isteğimdir.”

⁴¹⁸ Ayrıca ona “Ey elçilerin seçkini! Toplananların örneği, her şeyin bir yansıması.” dedi.

190 Yüri var halkı baña da‘ vet kıl
Eyle irşād u hem hidāyet kıl⁴¹⁹

Emr ü nehyüm ‘ ibāduma söyle
Cümlesin rāh-ı Hakk’a sevķ eyle⁴²⁰

İy habībüm egerçi-kim maķşūd
Bu durur kim olam saña meşhūd⁴²¹

Rüz u şeb seyr idüp cemālümü sen
Menzil-i kıdsi idesin mesken⁴²²

Lik irşāda var niķe muhtāc
Her biri ĥastedür recāsı ‘ ilāc⁴²³

195 Benüm içün firāķumı iy yār
İhtiyār eyle cān u dilden var⁴²⁴

Žu‘ afā ümmetün hidāyete sen
Yüri var ‘ ālem-i şehādete sen⁴²⁵

Emr-i Hakk-ıla faķr-i mevcūdāt
Menzil-i kıdsden idüp ĥarekāt⁴²⁶

⁴¹⁹ “Git ve insanları bana davet et. Onlara doğru yolu göster ve onları doğru yola ulaştır.”

⁴²⁰ “Kullarıma emir ve yasaklarımı söyle. Hepsini Hak yoluna ilet.”

⁴²¹ “Ey dostum! Amacım sana kendimi göstermektir.”

⁴²² “Gündüz ve gece yüzümü seyredip mukaddes konağı menzil edinesin.”

⁴²³ “Ancak, birçok kişinin doğru yola ulaştırılmaya ihtiyacı var. Onların hepsi hastadır ve tedavileri ilaçlardır.”

⁴²⁴ “Ey dost! Benim için benden ayrı kalmayı can ve gönülden iste ve buradan ayrıl.”

⁴²⁵ “Gözle görülen âleme (dünya) git ve zayıf ümmetini doğru yola ilet.”

⁴²⁶ Kâinatın övücü olan peygamber, Hakk’ın emriyle kutsal yerden harekete geçti.

Mavtın-ı kurbdan o demde Resûl
Âşiyân-ı türāba itdi nüzûl⁴²⁷

Geldi itdi beşâret-i aşhâb
Muştafâ zübde-i uli'l-elbâb⁴²⁸

200 Yâ İlāhî o fahr-i 'âlem için
Hîn-i vuşlatdaki giçen dem için⁴²⁹

Bu za'ife bu zenb-i bî-had ile
Raḥmet it ümmet-i Muḥammed ile⁴³⁰

Âb-ı luṭfuñla yu günāhumı heb
Şoñ nefesde be-ḥaḳḳ-ı fahr-i 'Arab⁴³¹

Daḥı her kim bu nazma oldı sebab
Bu kitābuñ niẓāmın itdi ṭaleb⁴³²

Aña da luṭfuñ-ıla raḥmet kıl
Dîn ü dünyāsını 'imâret kıl⁴³³

205 Aña her demde zıkrüñi yâr it
Mihrüñi her nefesde ğam-ḥ'âr it⁴³⁴

⁴²⁷ Allah'ın elçisi yakınlık vatanından toprak evine indi.

⁴²⁸ Akıl sahiplerinin en seçkini olan Mustafa, dünyaya dönünce ashabını (olanlar hakkında) müjdeledi.

⁴²⁹ Ey Allah'ım! O kâinatın övüncü peygamber için. Kavuşma zamanında geçen süre için.

⁴³⁰ Bu zayıfa, bu hadsiz günah sahibine Muhammed ümmetiyle birlikte rahmet eyle.

⁴³¹ Arapların övüncü olanın hakkı için, ihsan suyunla bütün günahlarımı yıka.

⁴³² Ayrıca her kim ki bu şiire sebep olmuştur ve bu kitabın düzenlenmesini talep etmiştir.

■ Burada atuf yapılp dua edilen kişi muhtemelen şairin hamisi Koca Sinan Paşa'dır.

⁴³³ Ona da cömertliğiyle rahmet eyle. Dinini ve dünyasını onar.

⁴³⁴ Senin zikrini ona her zaman sevgili eyle. Sevgini her nefesinde gam giderici eyle.

Cümle maqşūdını kılop itmām
Eyle in‘ āmuñı o bendene ‘ām⁴³⁵

Qadrini dünyāda refi‘ eyle
Rehberin Aḥmed-i şefi‘ eyle⁴³⁶

**Der-Na‘t-i Kibār-ı Aşḥāb-ı Güzin Rıdṽānullāhü Te‘ālā
‘Aleyhim Ecma‘in⁴³⁷**

Faḥr-i aḥyār u kıdve-i ebrār
Zübde-i şaḥb-ı Aḥmed-i Muḥtār⁴³⁸

Şem‘ -i bezm-i şafā nücūm-ı hüda
Yār-ı Aḥmed kibār-ı ehl-i vefā⁴³⁹

210 Ser-firāzān-ı ‘arşa-i ‘irfān
Maḥzen-i ‘ilm ü mefḥar-ı a‘yān⁴⁴⁰

Menba‘ -ı faẓl u ma‘den-i esrār
Mecma‘ -ı ‘ilm ü ḥilm ü kūh-ı vaḫār⁴⁴¹

⁴³⁵ Bütün isteklerini tamamlayıp nimetlerinle o kulunu kapsa.

⁴³⁶ Dünyada değerini yüksek eyle. Şefaati sahibi Ahmed’i onun rehberi eyle.

⁴³⁷ **Seçkin Ashabın Büyüklerinin Övgüsü Yüce Allah’ın Hoşnutluğu Hepsinin Üzerine Olsun**

⁴³⁸ Hayırlı olanların övünçleri, fazilet sahiplerinin kendisine uyduğu kimse(ler). Seçilmiş olan Ahmed’in ashabının en seçkin(ler)i.

⁴³⁹ Saadet meclisinin mumları, hidayet yıldızları. Ahmed’in dostları, dostların büyükleri.

⁴⁴⁰ İrfan meydanının önde gidenleri. İlim deposu, ileri gelenlerin övüncü.

⁴⁴¹ Fazilet kaynakları, sır maden(ler)i. İlim ve yumuşak huyluluğun kendisinde toplandığı, şeref dağı (kişiler).

Qıdvê-i nesl-i Âdem ü Havvâ
Pişvâ-yı tarîk-i mihr ü vefâ⁴⁴²

Ebr-i nîsân u baħr-i bî-pâyân
Menba^c -ı^c ilm ü mecma^c -ı^c irfân⁴⁴³

Her biri şem^c -i bezm-i ehl-i şafâ
Her biri baħr-i luṭf u kân-ı seḥâ⁴⁴⁴

Na^c t-i Şıddîk-i Ekber⁴⁴⁵

215 Anlaruñ biri ḥazret-i Şıddîk
Yâr-ı ġâr-ı ḥabîb ü şeyḥ-i^c atîk⁴⁴⁶

Şamt içün aldı ağızına ḥaceri
Tâ nihân ola râz-ı^c ıṣṣ eṣeri⁴⁴⁷

Serv-i âzâd-ı bağ-ı cennet idi
Gülbün-i ravza-i hidâyet idi⁴⁴⁸

Ġârda oldu faħr-i^c âleme yâr
Gelmedi ḥâtırına zerre ġubâr⁴⁴⁹

⁴⁴² Âdem ve Havva neslinin (insanoğlunun) kendisine uyduğu kimse(ler). Sevgi ve dostluk yolunun önder(ler)i.

⁴⁴³ Nisan yağmurları ve sınırları bulunmayan deniz(ler). İlim ve irfan kaynakları.

⁴⁴⁴ Her biri saadetliler meclisinin mumudur. Her biri ihsan denizi ve cömertlik madenidir.

⁴⁴⁵ **En Büyük Sıddîk'ın Övgüsü**

⁴⁴⁶ Onlardan biri hazreti Sıddîk'tır (özü sözü çok doğru olan Hz. Ebubekir). Allah dostunun mağara arkadaşı, eski önder.

⁴⁴⁷ Sükût etmek için ağızına taş koydu. Böylece aşk sırrının izi gizli kalmıştır.

⁴⁴⁸ Cennet bahçesinin hür servisiydi. Hidayet çimenliğinin gül bahçesiydi.

⁴⁴⁹ Mağarada kâinatın övücüne arkadaş oldu. Aklına küçücük bir şüphe dahi gelmedi.

Cānını mālını fidā kıldı
Kendüyi fahr-i aşdiķā kıldı⁴⁵⁰

220 Bārekallāh zihī sa‘ ādet-i tām
Kendüyi kıldı yār-ı hayru’l-enām⁴⁵¹

Na‘t-i ‘Ömerü’l-Fārūķ *Raḍiyallāhü ‘Anhü*⁴⁵²

Biri Fārūķ-ı a‘ ẓam u a‘ del
Ol-durur pādişāh-ı mülk ü milel⁴⁵³

Ƙıldı ‘ahdinde ‘ālemi ābād
Oldı devrinde ādemī dil-şād⁴⁵⁴

Ref‘ idüp küfri baħr-ıla berden
Aldı bāc u ħarācı kayşerden⁴⁵⁵

Ƙulmden eyle kıldı ‘ālemi pāk
Oldı nūrānī cümle tūde-i ħāk⁴⁵⁶

225 Tīre iken bu ħāk-i ẓulmānī
Nūr-ı şer‘ -ile kıldı nūrānī⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ Canını malını feda etti. Kendisini özü söz en doğru olanların övüncü kıldı.

⁴⁵¹ Allah mübarek etsin ki bu ne kâmil bir saadettir. Kendisini yaratılmış olanların hayırlısının dostu eyledi.

⁴⁵² **Hakkı Batıldan Ayıran Ömer’in Övgüsü Allah Ondan Razı Olsun.**

⁴⁵³ Biri de en büyük Fārūķ (hakkı batıldan ayıran) çok büyük ve âdil olan, Ömer’dir. Ülke ve milletlerin sultanı odur.

⁴⁵⁴ Döneminde, dünyayı mamur, insanları da sevinçli kıldı.

⁴⁵⁵ Deniz ve karadan küfrü kaldırıp Roma hükümdarından vergi ve haraç aldı.

⁴⁵⁶ Dünyayı zulümden öyle temizledi ki bütün toprak yığınları nurla doldu.

⁴⁵⁷ Bu karanlık toprak kara iken şeriatin nuruyla onu nurlandırdı.

Eyleyüp fark-ı hakkı bātıldan
Oldı Fārûk-ı Hakk o zât-ı hasen⁴⁵⁸

Na‘t-i ‘Osmân-ı zî’n-Nüreyn *Raḍiyallāhü Te‘ālā ‘Anhü*⁴⁵⁹

Birisi daḥı ḥazret-i ‘Osmân
Oldı ḥilm ü ḥayāya ma‘den ü kân⁴⁶⁰

Şıdk u ihlâş içinde ‘Osmân’un
Yed-i tûlâsı olmasa anuñ⁴⁶¹

Ḥîn-i bey‘atde ol ḥabîb-i Ḥudâ
Fahır-ı ‘âlem şefî‘-i rûz-ı cezâ⁴⁶²

230 Eylemezdi o şâh-ı dîn ü düvel
Yed-i ‘Osmân’dan yedini bedel⁴⁶³

Olmasa sırr-ı Hakk’ı cāmî‘ o cân
Hiç olur mıydı cāmî‘-i Kur‘ân⁴⁶⁴

[T 184a] Ol idi pâdişâh-ı mülk-i ḥayâ
Felek-i ‘ilm u fazla şems-i hüda⁴⁶⁵

⁴⁵⁸ O güzel kişi, hakkı batıldan ayırıp Hakk’ın hakkı batıldan ayıranı oldu.

⁴⁵⁹ Çift Nur Sahibi Osman’ın Övgüsü *Yüce Allah Ondan Razi Olsun*.

⁴⁶⁰ Biri de hazreti Osman’dır. Yumuşak huyluluk ve utanma duygusunun madeni oldu.

⁴⁶¹ Osman’ın doğruluk ve ihlas içinde mahareti olmasaydı.

⁴⁶² O Allah’ın sevgilisi, kâinatın övücü, ceza gününde şefaet etme hakkı olan (Peygamber) kendisine tabi bulunduğu sırada...

⁴⁶³ O din ve devletlerin şahı, elini Osman’ın eline karşılık eylemezdi.

⁴⁶⁴ O can, Hakk’ın sırrını toplamış olmasaydı hiç Kur’an’ı cemedan kişi olur muydu?

⁴⁶⁵ Utanma memleketinin padişahı oydu. İlim ve fazilet göğünün hidayet güneşiydi.

Na‘t-i Esadullāhu’l-ğālib ‘Alī bin Ebī Tālib *Kerremallāhū*
*Te‘ālā Vecchū Raḍiyallāhu ‘Anhu*⁴⁶⁶

Seyyidü’l-etḳiyā birisi ‘Alī
 Kāşif-i remz-i sırr-ı lem-yezeli⁴⁶⁷

Āfitāb-ı sipihr-i evc-i yakīn
 Zıll-ı Raḥmān u şems-i maşrıḳ-ı dīn⁴⁶⁸

235 Oldı ser-çeşme-i velāyet-i Hāk
 Ehl-i taḥḳīḳ andan aldı sebaḳ⁴⁶⁹

İbn-i ‘amm-ı Nebī vü cüft-i Betül
Laḥmūke laḥmī didi aña Resül⁴⁷⁰

Oldı zātı şerīf ü ‘ālī-neseb
 Esedullāh idi çün aña laḳab⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Üstün Olan Allah’ın Aslanı Ebu Talip’in Oğlu Ali’nin Övgüsü *Yüce Allah Yüzünü Ak Etsin Ondan Razı Olsun*

⁴⁶⁷ Ali, takva sahiplerinin başı olan biridir. Ebedî olanın (Allah) sırrının işaretini çözendir.

⁴⁶⁸ Kesin bilginin tepesindeki göğün güneşi. Raḥmān’ın (yeryüzündeki) gölgesi, dinin doğudaki güneşi.

⁴⁶⁹ Hakk’ın dostluğunun pınarı oldu. Yakın idrak sahipleri ondan ders aldı.

⁴⁷⁰ Peygamber amcasının oğlu ve Betül’ün eşi. Elçi ona “Etin etimdir.” dedi.

■ Tam hâli *Laḥmūke laḥmī, demuke demī, nefşūke nefşī* (Etin etim, kanın kanım, rûhun rûhumdur) şeklindeki ifadenin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali için söylediği belirtilir. M. Saffet Sarıkaya, bu sözün kaynağı için Seyyid Hüseyin’in *Şerhu Hutbetü’l-Beyân* adlı eserinin Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Laleli 1496 nr. 118b sayfasını kaynak gösterir (M. S. Sarıkaya, “Alevi-Bektâşî Kültürü’nde Hz. Muhammed (s.a.v.)” V. *Kutlu Doğum Sempozyumu* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 19-20 Nisan 2002), 119). Ahmet Yıldırım, ilgili eserin atıf yapılan sayfasında bu rivayetin rabıtaya işaret ettiği ve kaynağı bulunamadığından uydurma rivayet olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtir (bk. Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 260).

■ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kızı Hz. Fatıma’ya ten rengi beyaz olması sebebiyle Zehrâ dendiği gibi iffetli olması sebebiyle de Betül denilmiştir (M. Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 1995], 12/219).

⁴⁷¹ O, şerefli ve yüce soy sahibi oldu. Onun lakabı da Allah’ın aslanı oldu.

Hüccet-i medhî *hel etâ* oldu
Server-i cem' -i âşfiyâ oldu⁴⁷²

Ahmed'ün mu' cizâtı ile revân
Kâli' -i bâb-ı Hayber oldu o hân⁴⁷³

240 Oldı maşşerde sâķî-i kevşer
Dağı mülk ü velâyete server⁴⁷⁴

Çâr-yâr oldu çâr rûkn-i şidâd
Kıldılar kaçır-ı ' âlemi âbâd⁴⁷⁵

Dîn ü dünyâyı kıldılar ma' mûr
Sırr-ı Hâķ bunlaruñla buldı zuhûr⁴⁷⁶

Her biri râh-ı Hâķ'da rehberdür
Pey-rev-i hâżret-i Peyember'dür⁴⁷⁷

⁴⁷² Onun övülmesinin delili *hel etâ* ("geçmedi mi?") oldu. Arınmış olanların reisi oldu.

■ Kur'ân-ı Kerim'in 76. suresi olan İnsan suresi *dehr*, *emşâc*, *ebrâr* ve *hel etâ* adlarıyla da anılmaktadır (M. Kâmil Yaşaroğlu, "İnsan Suresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/331). Surenin *hel etâ* ifadesiyle başlaması bu adla anılmasına da vesile olmuştur. Surenin Hz. Ali ve ehl-i beyt için nazil olduğuna dair inanış vardır (İlyas Üzümlü, "Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru," *İslâm Araştırmaları Dergisi* 11 (2004), 98).

⁴⁷³ Ahmed'in mucizeleriyle o şâh gidip Hayber kapısını yerinden söktü.

⁴⁷⁴ Maşşerde kevser suyu dağıtıcısı oldu. Ayrıca memleket ve dostluğa önder oldu.

⁴⁷⁵ Dört dost, dört güçlü direk oldu. Kâinat köşkünü mamur ettiler.

⁴⁷⁶ Din ve dünyayı mamur ettiler. Hakk'ın sırrı bunlarla açığa çıktı.

⁴⁷⁷ Her biri Hak yolunda rehberdir. Hazreti peygamberin takipçileridir.

Na' tü'l-imāmeyni'l-hümāmeyn El-Ḥasan ve'l-Ḥüseyn
*Raḍiyallāhü Te'ālā 'Anhümā*⁴⁷⁸

Şühedā fırkasına ser-^ç asker
 Sü^ç edā zümresine ser-defter⁴⁷⁹

245 Ol cinān ehlinüñ ser-efrāzı
 Ol sa^ç ādet şikārı şebbāzı⁴⁸⁰

Ḳurretü'l-^ç ayn-ı Aḥmed a^ç nī Ḥasan
 Hem Ḥüseyn re'īs-i ehl-i miḥen⁴⁸¹

Her biri ravza-i cinān gülidür
 Her biri bāğ-ı ḳuds bülbulidür⁴⁸²

Her biri şems-i evc-i rif^ç atdür
 Her biri necm-i burc-ı ^ç izzetdür⁴⁸³

Her birisi nihāl-i Ṭübā'dur
 Ḳāmeti sidre-i mu^ç allādur⁴⁸⁴

250 Şühedā ḥayline olup meh-ter
 Mülk-i ^ç uḳbāya oldılar server⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ Gayretli İmamlar Hasan ve Hüseyin'in Övgüsü *Yüce Allah İkisinden Razı Olsun*

⁴⁷⁹ Şehitler topluluğunun serdarı. Bahtıyarlar zümresinin başı.

⁴⁸⁰ Cennet cemaatinin önderi. Saadet avının doğanı.

⁴⁸¹ Ahmed'in göz nuru yani Hasan ve eziyet sahiplerinin reisi Hüseyin.

⁴⁸² Her biri cennet bahçelerinin gülü, kutsal bahçelerin bülbulüdür.

⁴⁸³ Her biri yüksek gökteki güneştir. Her biri şeref burcunun (takım yıldızı) bir yıldızıdır.

⁴⁸⁴ Her biri Tuğba ağacı fidanıdır. Boyu göğün yedinci kat yüksekliğindedir.

⁴⁸⁵ Şehitler topluluğunun en üstünü olup âhiret memleketinin önderi oldular.

Dağı aşhâbuñ uluları kamu
Râh-ı dîn içre kıldılar tek u pû⁴⁸⁶

Her biri cân u başın itdi fidâ
Râh-ı Hâk'da zihî 'atâ vü seḥâ⁴⁸⁷

Raḍiyallâhü 'anhümü'l-evfâ
Nevverallâhü kabrehüm ebedâ⁴⁸⁸

**Der-Meḥâmid-i Ḥazret-i Pâdişâh-ı İslâm Ebbedallâhü
Te'âlâ Hilâfeteḥü İlâ Yevmi'l-Kıyâm⁴⁸⁹**

Ba' de ḥamd-i Ḥudâ vü na't-i Resûl
Her kelâma bu oldı aşı-ı uşûl⁴⁹⁰

255 Ki ola medḥ-i pâdişâh-ı cihân
Zıll-ı Hâk ḥüsrev-i felek-fermân⁴⁹¹

Ya' nî sultân-ı mülk-i rûy-ı zemîn
Dâfi' -i şerr-i küfr ü râfi' -i dîn⁴⁹²

Ḳahramân-ı neberd ü şîr-i veḡâ
Şâh-ı dîn-dâr u dâver-i ḥoş-râ⁴⁹³

⁴⁸⁶ Ayrıca ashabın bütün uluları din yolunda koştı.

⁴⁸⁷ Her biri Hak yolunda canını ve başını feda etti. Bu nasıl bir cömertliktir.

⁴⁸⁸ Allah o çok vefalı olanlardan razı olsun. Kabirlerini ebediyen nurlandırın.

⁴⁸⁹ **Hazreti İslam Padişahının Övgüleri Allah Halifeliğini Kıyamet Gününe Kadar Daim Kalsın**

⁴⁹⁰ Her sözün asıl usulü olan Allah'a hamd ve Resul'e övgüden sonra.

⁴⁹¹ Dünya padişahının övgüsü olsun. Hakk'ın (yeryüzündeki) gölgesi, felek (talih) gibi hükmü geçen sultan.

⁴⁹² Yani yeryüzü mülkünün sultanı. Küfür şerrini kovan ve dini yükselten.

⁴⁹³ Savaşın kahramanı ve aslanı. Dindar sultan ve iyi tabiatlı adil hükümdar.

Şāh-ı ‘ālī-nejād u şāhib-i dād
Deridür cümle halka cāy-ı murād⁴⁹⁴

Hām̄-i mülk ü rā̄-i fuqarā
Kāşif-i şerr ü şūr u zıll-ı Hudā⁴⁹⁵

260 Sāyesinde cihān ferāğatde
Fuqarā cümle istirāhatde⁴⁹⁶

Şāhib-i tāt u taht u baht u ‘alem
Mālik-i hüsn-i hulḫ u luṭf u şiyem⁴⁹⁷

Şehriyār-ı cihān u şāh-ı güzīn
Şeh-nişān hākim-i memālik-i dīn⁴⁹⁸

Dürretü’t-tāt-ı hüsrevān-ı cihān
Şāh-ı Cem-ḳadr u dāver-i devrān⁴⁹⁹

Gül-i gül-zār [u] gülşen-i himmet
Serv-i āzād-ı ravza-i ‘azamet⁵⁰⁰

265 Şāh-ı ‘ālī-tebār u hūb-şi‘ār
Hāfız-ı şer‘-i Aḫmed-i Muhtār⁵⁰¹

⁴⁹⁴ Yüksek yaradılışlı sultan ve insaf sahibi. Kapısı bütün halklar için istekte bulunma yeridir.

⁴⁹⁵ Mülkün koruyucusu, fakirlerin gözetleyicisi. Kötülük ve fitneyi açığa çıkaran ve Alah’ın (yeryüzündeki) gölgesi.

⁴⁹⁶ Dünya (halkı) onun himayesinde gözü tok hâldedir. Fakirlerin hepsi dinlenmektedir.

⁴⁹⁷ Taç, taht, talih ve bayrak sahibi. Güzel huy, iyilik ve güzellik sahibi.

⁴⁹⁸ Dünya sultanı, seçkinler şahi. Hükümdar. Din memleketlerinin hâkimi.

⁴⁹⁹ Dünya şahlarının taçlarındaki inci. Cem gibi itibarlı sultan ve dünyanın adil hükümdarı.

⁵⁰⁰ Gül bahçesinin gülü ve ihsanın gül bahçesi. Yücelik bahçesinin hür servisi.

⁵⁰¹ Yüksek soylu sultan ve yolu güzel olan. Seçilmiş Ahmed’in şeriatının koruyucusu.

İy felek-rif⁵⁰² at ü melek-*haşlet*
İy *każā-ḳudret* ü *ḳader-himmet*⁵⁰²

Derüñ *ārām-gāh-ı* ‘*ālemdür*
*Pādişāhlık saña müsellemdür*⁵⁰³

Dîn livāsı anuñla *bālādur*
‘*Ayn-ı* ‘*adl anuñ-ıla bīnādur*⁵⁰⁴

Kem *ḳulı Mısr u Şām’a ḥākimdür*
*Ḥānlar işiginde ḥādimdür*⁵⁰⁵

[NÜ 574a]

270 Açdı *ḍarb-ı sinān-ıla Yemen’i*
İtdi teşhīr milket-i ‘*Aden’i*⁵⁰⁶

Ḥavf-ı tığın görüp Muṭahhar-ı ḥar
‘*Adem iḳlīmine dek itdi sefer*⁵⁰⁷

Bīm-i ḳahr-ıla şāh-ı mülk-i Sebā
*Ḳulıñuñ ḳulluğını itdi recā*⁵⁰⁸

⁵⁰² Ey mevkisi gök gibi (yüksek) olan, melek tabiatlı. Ey kaza (gerçekleşecek olanlar) gibi güç sahibi, kader gibi yardımcı olan.

⁵⁰³ Kapın dünyadaki dinlenme yeridir. Sultanlık sana verilmiştir.

⁵⁰⁴ Din bayrağı seninle yükselir. Adalet kaynağı seninle imar edilmiştir.

⁵⁰⁵ Kullarının değersiz olanları dahi Mısır ve Şam’a hâkimdir. Hanlar kapısında hizmetçidir.
■ Bu kısım NÜ nüshasında *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*’in bittiği ve *Der-Tezhîb-i Müşgîn-ḥāmebe-Tarşî-i* ‘*Anberîn-Ḥitāme* başlığıyla beraber *Fetihnâme-i Tûnus ve Halku’l-Vâd*’ın başladığı kısımdır. T nüshasında bulunan buraya kadarki kısım NÜ nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁰⁶ Mızrak darbesiyle Yemen’i fethetti. Aden memleketini hükmü altına aldı.

■ Sinan kelimesiyle Sinan Paşa’ya da işaret edilmektedir.

⁵⁰⁷ Eşek Mutahhar, kılıcının korkusuyla yokluk ülkesine kadar gitti.

■ Mutahhar, şairin *Nâme-i Fütûh-ı Yemen* adlı eserinde ismi geçen ve Sinan Paşa’nın Yemen’de kendisine karşı mücadele ettiği Zeydî imamının adıdır.

⁵⁰⁸ Sebâ ülkesinin şahı senin kahrının korkusuyla kulunun kulluğunu talep etti.

‘Arz idüp bendelik şeh-i Zeyla‘
Döymedi bīm-i ahrua tubba‘⁵⁰⁹

Yedi ilīme hkmi cārīdūr
Berr-ile bare emri sārīdūr⁵¹⁰

275 Şāhlar ulluına tālībdūr
Kendū dervīlige rāībdur⁵¹¹

Zīr-i destinde şeh piyāde-miāl
İigi hakine ider rū-māl⁵¹²

Hān-ı ıpāk u āh-ı ml-k-i ‘Acem
ulı olmaa cān virūr her dem⁵¹³

■ Sebā, Yemen’de hkm srmş bir devlettir. Sebe olarak da anılır.

⁵⁰⁹ Zeyla’nın sultanı kulluk arz etti ve tbba‘ kahrının korkusuna dayanamadı.

■ Zeyla‘, Somali’deki tarihī Evfāt ve Adel sultanlıklarının merkezidir. Bir sahil şehri olan Zeyla‘ 1559 tarihinde Osmanlı idaresine balanmış, Osmanlılar tarafından kurulan Habeş beylerbeyliinin bir sancak merkezi hāline getirilmiştir (Ahmet Kavas, “Zeyla‘”, *Trkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2013], 44/350).

■ Tbba‘, eski Yemen hkmdarlarının unvanı olup Kur’an’da bu isimle anılan kavmin gnahkārlıkları ve elileri yalanlamaları sebebiyle helāk edildii bildirilir (mer Faruk Harman, “Tbba‘”, *Trkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* [İstanbul: TDV Yayınları, 2012], 41/455).

⁵¹⁰ Hkm yedi iklimde (dnyanın o dnemdeki merkezī lkeleri) geerlidir. Emri, kara ve denize nfuz eder.

■ Berr-ile: Berre v T.

⁵¹¹ Sultanlar kulluunu isterken o da dervīlie meyillidir.

⁵¹² Şāh, elinin altındaki piyade askeri gibidir. Eiinin topraına yz srer.

⁵¹³ ıpak hanı ve Acem mlknn āhı her an kulu olmak iin can verir.

■ her: bir T.

[NÜ 574b] Hân-ı Fağfûr-ıla Haṭâ-yı Hoten
Bende-i kemter oldı giñ yaḡadan⁵¹⁴

Hind ü Çin'e şular ki vâlidür
Himmeti rahşı pây-mâlidür⁵¹⁵

280 Hüsrevân-ı cihân yemîn ü yesâr
Cümlesi bendegân-ı bî-miḡdâr⁵¹⁶

Harb u ḡarb olsa tiḡı 'âlem-sûz
'Azm u rezm itse nîzesi dil-dûz⁵¹⁷

Nîzesinüñ sinânı 'âlem-gîr
Tiḡ-i ḡân-ḡârı ḡân-ı düşmene sîr⁵¹⁸

Eger alsa eline tîr ü kemân
Düşmeni âb-veş olur lerzân⁵¹⁹

Geyse başına zer-nişân miḡfer
Ser-i a' dâ-yı dîn olur bî-ser⁵²⁰

⁵¹⁴ Çin hükümdarı ile Hoten Hatâ'sı (Doğu Türkistan kavmi) en küçük kulu oldu.

⁵¹⁵ Hind ve Çin ülkelerine vali olanlar ihsan atının altında çiğnenmiştir.

⁵¹⁶ Sağ ve solundaki sayısız cihan şahlarının hepsi kullarıdır.

⁵¹⁷ Savaşacak olsa kılıcı dünyayı yakar, mızrağı da kalp diker.

⁵¹⁸ Mızrağının keskin ucu dünyayı zapt edendir. Kan içen kılıcı düşmanın ziyafetine doygunluk verir.

■ ḡûn olması beklenen kelime, şairin tercihi olduğu kanaatiyle metinde olduğu şekliyle ḡân olarak aktarılmıştır.

⁵¹⁹ Eline ok ve yayını alsa, düşmanı su gibi titrer.

⁵²⁰ Başına altın (sarı) miğferini geyse din düşmanlarının başı başsız kalır.

285 Rûz-ı rezm olsa geyse zer zırhı
Haşmdan şahın-ı rezm olurdu tehi⁵²¹

Rûz-ı rezm olsa muṭribi Nâhid
Vaḳt-ı rezm olsa kem ḳulı Cemşid⁵²²

Dâr u ğirin göreydi Dârâ ger
Kem ḳulına diyeydi İskender⁵²³

Şehsüvâr-ı memâlik-i re'fet
Kisrî-i 'adl u dâd u Cem-‘ azamet⁵²⁴

Taht-ı şâhâna zâtı virdi şeref
Şâhib-i faẓl u cûd-ı deryâ-kef⁵²⁵

290 ‘Adli yanında dâd-ı Nüşirevân
Cevr-i Haccâc-ı Zâlim oldu hemân⁵²⁶

**Der-Âyîn-i Hilâfet ü Cihân-bânî vü Zîbeş-i Saltanat u
Kâm-rânî⁵²⁷**

Hüsrev-i Cem-nişân u Dârâ-der
Mihr-i ihsân u cûd u gerdün-fer⁵²⁸

⁵²¹ Savaş günü gelse, altın (sarı) zırhını giyse savaş meydanı düşmandan boşalırdı.

⁵²² Savaş günü çalgıcısı Nâhid olsa, savaş sırasında en küçük kulu Cemşid olsa.

⁵²³ Dârâ nasıl savaştığını görseydi en küçük kuluna “İskender” derdi.

⁵²⁴ Merhamet memleketlerinin süvarisi. Adaletli, insafli ve Cem gibi haşmetli sultan.

⁵²⁵ Şahsı, sultanların tahtına şeref verdi. Deniz köpükleri gibi çok fazilet ve cömertliğe sahip olan.

⁵²⁶ Onun adaletinin yanında Nüşirevân’ın adaleti, zalim Haccac’ın zulmü gibi oldu.

⁵²⁷ **Hilafet ve Hükümdarlık Merasimi ile Saltanat ve Bahtıyarlığın Süslenmesi**

⁵²⁸ Cem gibi (hükümdarlık) alametli ve Dârâ paralayan sultan. İhsan, cömertlik güneşi, dünyanın nuru.

[NÜ 575a] Saṭvetin görse Erd-şîr-i dilîr
Şahne-i dih gibi olurdu ḥaḳîr⁵²⁹

Hâfız-ı dîn ü ḥāmî-i dünyâ
Mihr-i gerdûn-ı ‘adl u kân-ı şehâ⁵³⁰

Şâh-ı gerdûn-serîr ü Rüstem-‘azm
Kahramân-ı neberd ü Haydar-rezm⁵³¹

295 Hüsrev-i Cem-hüner kerem-güster
Şeh-i ‘âlî-güher sipeh-perver⁵³²

Server-i ser-fîrâz u tâc-ı keyân
Güher-i efser-i cihân-dârân⁵³³

Tâc-dârân-ı dehr ser-tâ-ser
Zîr-i destinde bende-i kemter⁵³⁴

Vâriş-i milket-i Süleymânî
Mefḥar-ı nesl-i Âl-i ‘Oşmânî⁵³⁵

Ayağı toprağı anuñ iy cân
Sürme-i ‘ayn-ı zübde-i a‘yân⁵³⁶

⁵²⁹ Yiğit Erd-şîr ezici gücünü görse köy zabıtası gibi aşağılanmış olurdu.

⁵³⁰ Dinin koruyucusu, dünyanın gözetleyicisi, adalet göğünün güneşi ve cömertlik kaynağı.

⁵³¹ Dünyayı kendine taht edinmiş ve Rüstem gibi gayreti olan sultan. Savaşın Kahramân’ı olan ve Haydar (Hz. Ali) gibi savaşan.

⁵³² Cem gibi hünerli, cömertlik saçan. Özü yüce olan şah, askeri koruyup gözetan.

⁵³³ Başı yükseklere uzananların önderi ve hükümdarların tacı. Dünya meliklerinin tacının incisi.

⁵³⁴ Dünyanın bütün taç sahipleri elinin altında en küçük kuldur.

⁵³⁵ Süleyman (Kanûnî) ülkesinin varisi, Osmanlı hanedanı soyunun övüncü.

⁵³⁶ Ey sevgili! Onun ayağının toprağı eşrafın en seçkinlerinin gözlerine sürmedir.

300 Güher-i t̄acı ūevk-baḥş-ı cihān
Cevher-i t̄iḡi dehre nūr-efṣān⁵³⁷

Vādī-i nuṣret añā menzil-gāh
Oldı ervāḥ-ı ḡudsī cünd ü sipāh⁵³⁸

Nireye ‘azm kılsa ol ser-ver
Ḥazret-i Ḥızır olur añā rehber⁵³⁹

Binse raḥş üzre ol cihān-ı kerem
Eline alsa t̄iḡını bir dem⁵⁴⁰

Cān vire ḡavfdan ḡazanferler
Baḡr içinde neheng ola bī-fer⁵⁴¹

305 Ḥalk-ı ‘ālemde ḡomayup bīmi
Aldı t̄iḡıyla niḡe iḡlīmi⁵⁴²

Eyle kıldı cihāna ‘adl ile dād
Kim ra‘ iyyetde ḡalmadı nā-ṣād⁵⁴³

[NÜ 575b] Eyle baṣ itdi ḡalka iḡsānın
Yimedük kimse ḡalmadı ḡānın⁵⁴⁴

⁵³⁷ Tacının incisi, dünyaya ūevk verir. Kılıcının cevheri dünyaya ışıḡ saḡar

⁵³⁸ Zafer meydanı, onun konak yeridir. Melekler askerleri olmuştur.

⁵³⁹ O serdar nereye azmetse hazreti Hızır onun rehberi olur.

⁵⁴⁰ O cömertliḡi dünya kadar ḡok olan, ḡösteriṣli atına binse, kılıcını da eline alsa.

⁵⁴¹ Cengaverler korkusundan can verir. Denizdeki (veya nehir) timsah dahi takatsiz kalır.

⁵⁴² Dünya halkında bir korku bırakmayıp kılıcıyla nice memleketleri fethetti.

⁵⁴³ Dünyaya adalet ve insaṡı öyle yerleştirdi ki halk içinde mutsuz olan kalmadı.

⁵⁴⁴ Halka o kadar iḡsanda bulundu ki ziyafetinden mahrum kalan olmadı.

Pîl-i gerdûn yanında pejmürde
Lîk mûr olmaz andan âzürde⁵⁴⁵

Cümle cebbârı tîğî kıldı esîr
Görmedi zulmî lîk peşşe-ḥaḳîr⁵⁴⁶

310 Żu‘ afâ sāyesinde āsûde
Zāleme ḥavfı birle fersûde⁵⁴⁷

Ġazabın görse Erd-şîr-i dilîr
Ḥavf-ıla mûrdan olurdu ḥaḳîr⁵⁴⁸

Heybetin görse ḥüsrev-i ḥāver
Bîmden çarḥ gibi başı döner⁵⁴⁹

Bilse Mirrîḥ intikāmın eger
Çarḥ-ı pencümde āb-veş ditrer⁵⁵⁰

Raḥş-ıla her ğulām-ı merd-efgen
Rüstem-i dāsītān u Rûyîn-ten⁵⁵¹

315 Ḳulları bād-pāye olsa sūvār
‘Azm-i rezm itse düşmen-i cerrār⁵⁵²

⁵⁴⁵ Dünyadaki fil, yanında güçsüz kalır. Ancak karınca ondan incinmez.

⁵⁴⁶ Kılıcı bütün zalimleri esir etti. Küçük bir sivrisinek dahi zulüm görmedi.

⁵⁴⁷ Onun sayesinde zayıflar huzurludur. Zalimler ise onun korkusundan perişan olmuştur.

⁵⁴⁸ Yiğit Erd-şîr öfkeni görse korkudan karıncadan da daha küçük hâle gelir.

⁵⁴⁹ Doğunun şahı heybetini görse korkudan gök gibi başı döner.

⁵⁵⁰ Merih intikamını bilse beşinci kat gökte su gibi titrer.

⁵⁵¹ Gösterişli atla her merdi yere seren delikanlı, destan sahibi Rüstem ve Rûyinten.

⁵⁵² Kulları rüzgâr gibi atlarla koşursa zırhlı düşman ordusu savaşa azmetse.

Qalmaz a‘ dāda zerre deñlü qarār
Her birisi kılurdı ‘ azm-i firār⁵⁵³

Qılmağa genc-i şer‘ i hıfz meger
Oldı şemşiri ejdehā-peyker⁵⁵⁴

Milket-i zulmi qılmağa yağmā
‘ Adl-i şemşiri itdi aqın aña⁵⁵⁵

İşigi cümle halka püşt ü penāh
Oldı zāt-ı laṭifi zıllullāh⁵⁵⁶

320 Āfitāb-ı sipihr-i evc-i kemāl
Māh-ı burc-ı sa‘ ādet-i iclāl⁵⁵⁷

Nūr-ı ‘ adl-ile ‘ ālemi pür-nūr
Eyledi ol çerāğ-ı bezm-i sürūr⁵⁵⁸

[NÜ 576a] Ola pāyende devleti yā Rāb
‘ Ālem içre bi-ḥaqq-ı faḥr-ı ‘ Arab⁵⁵⁹

Vire Ḥaḳ her bilādın aña emān
Ola āsūde sāyesinde cihān⁵⁶⁰

⁵⁵³ Düşmanlarda küçücük miktarda dahi karar kalmaz. Hepsi kaçmaya yeltenir.

⁵⁵⁴ Kılıcı, şariat hazinesini korumak için ejder yüzlü oldu.

⁵⁵⁵ Kılıcının adaleti, zulüm memleketini yağma etmek için akın yaptı.

⁵⁵⁶ Kapısı herkesin sığınağıdır. Nazik şahsı Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi oldu.

⁵⁵⁷ Olgunluk tepesinin semadaki güneşi. Yüceliğin saadet burcunun (takım yıldızı) ayı.

⁵⁵⁸ O sevinç meclisinin meşalesi adalet nuruyla dünyayı nurla doldurdu.

⁵⁵⁹ Yâ Rab! Arapların övüncü olanın (Hz. Peygamber) hakkı için, onun devleti âlemde kalıcı olsun.

⁵⁶⁰ Hak, her memleketi ona teslim etsin. Onun sayesinde dünya huzur bulsun.

Devlet ü 'ömri pâyidâr olsun
Taht-ı 'izzetde ber-çarâr olsun⁵⁶¹

**Der-Du'â-i Devlet-i Şehzâde-i 'Âlem-penâh *Ṭâle Bekâhu*
ve *Nâle Menâh***⁵⁶²

325 Dağı şehzâde-i cihân-bânî
Vâris-i mülk-i âl-i 'Oşmânî⁵⁶³

Ferr ü şevketle kām-rân-ı cihân
'İzz ü devletle mefhar-ı şāhān⁵⁶⁴

Dilerüz Hâk'dan ol civân-bahtuñ
Hâfız-ı mülk ü vâriş-i tahtuñ⁵⁶⁵

'Ömr-ile devleti dırâz olsun
Taht-ı 'izzetde ser-firâz olsun⁵⁶⁶

Ravza-i salţanatda berhûrdâr
Ola yâ Râb bi-hakḳ-ı faḥr-ı kibâr⁵⁶⁷

330 Hısn-ı İslâm'a püşt ü püştibân
Ḥazret-i âşaf-ı felek-fermân⁵⁶⁸

⁵⁶¹ Devleti ve ömrü daim olsun. Şeref tahtında sürekli olsun.

⁵⁶² **Dünyanın Sığınağı Şehzadenin Devletine Dua *Ömrü Uzun Olsun ve Yüce Makamlara Kavuşsun***

⁵⁶³ Hükümdarın şehzadesi ki Osmanlı hanedanı mülkünün varisidir.

⁵⁶⁴ Şan ve şerefiyle dünyanın bahtiyarıdır. Şeref ve bahtiyarlığıyla şahların övücüdür.

⁵⁶⁵ Hakk'tan o talihli, mülkün koruyucusu ve tahtın varisi için dileriz.

⁵⁶⁶ Ömrü ve devleti uzun olsun. Şeref tahtında yükselsin.

⁵⁶⁷ Yâ Rab! Büyüklerin övücü hakkı için saltanat bahçesinde mesut olsun.

⁵⁶⁸ İslam kalesinin dayanağı. Felek (talih) gibi hükmü geçen vezir hazretleri.

**Der-Şenā-i Vezīr-i A‘zam Edā mellāhu Te‘ālā Eyyāme
İclālihī ve İkbālihī⁵⁶⁹**

Şadr-ı a‘zam re’īs-i ehl-i kerem
Hāfız-ı hālk u müktedā-yı ümem⁵⁷⁰

Cāmī⁷-i mihr-i şer‘-i fahr-ı cihān
Hāmil-i mühr-i pādīşāh-ı zamān⁵⁷¹

Devleti nāmī rif‘ati sāmī
Hālkı şād itdi ‘adli eyyāmı⁵⁷²

Ādeme re’y-i pāk[i] virdi sürūr
‘Adl-ile kıldı ‘ālemi ma‘mūr⁵⁷³

[NÜ 576b]

335 Āşaf-ı mülk-dār u ‘ālem-gīr
Müşteri-ḥaşlet ü felek-te’şīr⁵⁷⁴

Bīm-i kahıryla cān virür eşrār
Ḥavf-ı tığıyla kan yudar küffār⁵⁷⁵

İdeli hālk-ı ‘āleme şefkat
Anı Şıddık’a itdiler nisbet⁵⁷⁶

⁵⁶⁹ **Sadrazama Dua Allahu Teala Büyüklük Günlerini ve Bahtını Daim Eylesin**

⁵⁷⁰ Sadrazam, cömertlerin reisi. Halkın koruyucusu, ümmetin önderi.

⁵⁷¹ Cihan övüncünün (Hz. Peygamber) şeriat güneşini üzerinde toplayan. Zamanın padişahının mührünü taşıyan.

⁵⁷² Bahtı büyümektedir. Makamı pek yücedir. Onun adaletli dönemi halkı mutlu etmiştir.

⁵⁷³ Temiz görüşü insanlara mutluluk verdi. Adaletiyle dünyayı imar etti.

⁵⁷⁴ Mülk sahibi ve dünyayı zapt eden, Jüpiter gibi geniş tabiat sahibi, felek (talih) gibi tesirli vezir.

⁵⁷⁵ Kötüler gazabının korkusuyla can verir. Kâfirler kılıcının korkusuyla kan yutar.

⁵⁷⁶ Dünya halkına şefkat ettiğinden beri onu Sıddık’a (özü sözü en doğru olan Hz. Ebubekir) benzetirler.

İdeli halka^ç adl-ile in^ç âm
 Ömer-i şânî didiler aña nâm⁵⁷⁷

Hem hayâ-y-ile hilme olalı kân
 Didiler aña şânî-i Ösmân⁵⁷⁸

340 Olalı menba^ç -i şecâ^ç at aña
 Şânî-i Şîr-i Haq dinildi dilâ⁵⁷⁹

Ma^ç den-i cür^çet ü şecâ^ç atdur
 Mağzen-i ^ç adl u dâd u re^ç fetdür⁵⁸⁰

Olmağın şıdk içinde bî-hemtâ
 Cây-ı Şiddîk'i virdi aña Hudâ⁵⁸¹

Buldı ^ç ahdinde zümre-i ^ç ulemâ
 Qadr-i sāmî vü manşib-ı a^ç lâ⁵⁸²

Himmeti ehl-i fazla şāmildür
 Aḥmed'ün şer^ç i-y-ile ^ç āmildür⁵⁸³

345 ^ç Amel ü ^ç ilme mā^çil ü rāğıb
 Dürr-i baḥr-i ^ç adālete tālīb⁵⁸⁴

⁵⁷⁷ Halka adaletle ihsan ettiğinden beri ona “İkinci Ömer” dediler.

⁵⁷⁸ Ayrıca haya ve yumuşak huyluluğun madeni olduğundan ona “İkinci Osman” dediler.

⁵⁷⁹ Yiğitlik kaynağı olduğundan beri ona “Allah’ın İkinci Aslanı (Hz. Ali)” denildi.

⁵⁸⁰ Cesaret ve yiğitliğin cevheridir. Adalet, insaf ve merhamet hazinesidir.

⁵⁸¹ Doğrulukta eşsiz olduğundan Allah ona en doğruluk makamını verdi.

⁵⁸² Âlimler topluluğu onun zamanında çok değer gördü ve yüksek makamlara erişti.

⁵⁸³ İhsanı fazilet sahiplerini kapsar. Ahmed’in şeriatını uygular.

⁵⁸⁴ Amel ve ilme yatkındır. Adalet denizinin incisine taliptir.

Himmeti gibi devleti ‘ālī
Rāstdur fi‘li ile aqvālī⁵⁸⁵

Rif‘at-i kaçırır çarha hem-serdür
Tābi‘-i sünnet-i peyemberdür⁵⁸⁶

Luṭfı çokdur mürüvveti bî-ḥad
Oldı Ye‘cüc-i şerre şefkati sed⁵⁸⁷

Ḥān-ı iḥsānı halkı eyledi sīr
Luṭfını gördi her esīr ü faķīr⁵⁸⁸

[NÜ 577a]

350 Ḥüsn-i tedbiri-y-ile cümle cihān
Toldı zevk u sürür-ile yeksān⁵⁸⁹

Dest-i luṭfı yanında baḥr-ile kān
Keff-i dest-i çınāra döndi hemān⁵⁹⁰

İdeli şer‘-i Aḥmed’i iḥyā
Cümle ‘ālem du‘ālar ider āña⁵⁹¹

Şem‘-i devlet müşeyyid-i erkān
Şadr-ı a‘zam vezīr-i şāh-ı cihān⁵⁹²

⁵⁸⁵ İhsanı gibi bahtı da büyüktür. Davranışıyla sözü doğrudur.

⁵⁸⁶ Köşkünün yüksekliği gökle eşittir. Peygamber sünnetine bağlıdır.

⁵⁸⁷ İhsan ve ikramı çoktur. Şefkati Yecüc-Mecüc’e set oldu.

⁵⁸⁸ İhsan sofrası halkı doyurdu. Her esir veya fakir destek ve ikramını gördü.

⁵⁸⁹ Bütün dünya onun güzel tedbiri sayesinde zevk ve sevinçle doldu.

⁵⁹⁰ Lütuf eline kıyasla deniz ve maden, çınar yaprağının içi kadar alana dönmüştür.

⁵⁹¹ Ahmed’in şeriatını canlandırdığından beri bütün insanlık ona dualar eder.

⁵⁹² Devlet meşalesi, kanunları sağlamlaştıran, sadrazam, cihan şahının veziri.

Oldı hem-nâm-ı Aḥmed-i Muḥtâr
Fahır-ı erkân [u] şadr-ı bedr-i kibâr⁵⁹³

355 Dîn ü dünyâ anuñla ḳâyimdür
Rûz u şeb kâr-ı ḥayra ‘âzimdür⁵⁹⁴

Kime oldı bu devlet erzânî
Böyle bir iltifât-ı sultânî⁵⁹⁵

Kime oldı bu ḳadr u bu ‘izzet
K’ide üç pâdişâh-ı pür-şevket⁵⁹⁶

Anı erkân-ı devletüñ şadı
Vüzerânuñ re’îs-i Cem-ḳadı⁵⁹⁷

Olalı ol vezîr-i a‘zam hem
‘Adl-ile oldı ‘âlem içre ‘alem⁵⁹⁸

360 Kâ’inât içre ṭoldı zevḳ ü sürûr
Olalı ol re’îs-i şadr-ı şudûr⁵⁹⁹

Olmasa zâtı ḳâbil-i devlet
Aña virilmez idi bu ‘izzet⁶⁰⁰

⁵⁹³ Seçilmiş Ahmed’in namına ulaştı. İleri gelenlerin övüncü, büyüklerin dolunayının orta yeri.

⁵⁹⁴ Dîn ve dünya onunla sürekliedir. Gündüz gece hayırlı işlerin peşindedir.

⁵⁹⁵ Böyle bir talih, böyle bir sultanın iltifatı kime layık oldu.

⁵⁹⁶ Bu değer ve şeref kime isabet etti. Şevket sahibi üç padişah (onu)

⁵⁹⁷ Devletin ileri gelenlerinin, vezirlerin başı eylediler.

⁵⁹⁸ O veziriazam olduğundan beri dünya içindeki adalet bayrağı oldu.

⁵⁹⁹ Vezirlerin başı olduğundan beri kâinata zevk ve sevinç doldu.

⁶⁰⁰ Eğer devlet işlerinde maharetli olmasaydı ona bu şerefli iş verilmezdi.

Der-İsti‘ dād-ı Zāt-ı Cenāb-ı Āsaf-şifāt⁶⁰¹

Eger olmasa anda isti‘ dād
Ana tefvīz olunmaz idi ‘ ibād⁶⁰²

‘ Āleme şems-i zātı virdi ziyā
Zulmet-i zulm kalmadı aşlā⁶⁰³

[NÜ 577b] Mīr-i iklīm-i ‘ adl u dād oldur
Şadr-ı düstūr-ı Hān Murād oldur⁶⁰⁴

365 Üç ulu pādīşāha oldı dilā
‘ İzz ü rif‘ atle a‘ zamu’l-vüzerā⁶⁰⁵

İşigi oldı halka kehf-i emān
Hoş giçer sāyesinde cümle cihān⁶⁰⁶

Niçe oldıysa halka kendü penāh
Ola anuñ dahı penāhı İlāh⁶⁰⁷

‘ Ömr ile devleti ziyāde ola
Her zamān t̄ali‘ i küşāde ola⁶⁰⁸

⁶⁰¹ Āsaf Gibi Karaktere Sahip Olan Hürmetli Zatın Kabiliyeti

⁶⁰² Eğer onda kabiliyet olmasaydı kulların işleri ona emanet edilmezdi.

⁶⁰³ Zatının güneşi dünyayı aydınlattı. Zulüm karanlığı hiç kalmadı.

⁶⁰⁴ O, adalet ve insaf ülkesinin reisidir. Murad Han’ın sadrazamı odur.

⁶⁰⁵ Şeref ve yücelikle üç büyük padişahın sadrazamı oldu.

⁶⁰⁶ Kapısı halkın sığınma yeri oldu. Sayesinde bütün dünyanın işleri iyi geçer.

⁶⁰⁷ O nasıl halka sığınak olduysa, Allah da onun sığınağı olsun.

⁶⁰⁸ Ömrü ve bahtı çok olsun. Talihi her zaman açık olsun.

Şadr-ı izzetde müstedâm olsun
Devlet ü ömri ber-devâm olsun⁶⁰⁹

Der-Beyân-ı Hâşâyil-i Hamide-i Serdâr-ı Âsaf-şî'âr
*Edâ mellâhu İkbâlehu*⁶¹⁰

[NÜ 578b]

370 Ser-ver ü ser-firâz-ı hayl-i ğuzât
Seyf-i Hâk hoş-ĥişâl ü ĥüb-şîfât⁶¹¹

Fâtih-i milket-i Sebâ vü Yemen
Dâfi' -i küfr ü râfi' -i düşmen⁶¹²

Qâli' -i sūr-ı qal' a-i küffâr
Dâfi' -i şerr-i zümre-i eşrâr⁶¹³

Qahramân-ı neberd ü şîr-i vegâ
Rüstem-i dâr-gîr ü rezm-i hicâ⁶¹⁴

Kârî hayr u şî' arı tã' atdur
Hem şecâ' at aña cibilletdür⁶¹⁵

375 Şem' -i cem' -i ğuzât-ı dîn oldur
Râh-ı haq içre râh-bîn oldur⁶¹⁶

⁶⁰⁹ Şerefli vezirlikte devamlı olsun. Devleti ve ömrü sürekli olsun.

⁶¹⁰ ** saf Gibi Usul Sahibi Serdarın  v lmeye Değer  zelliklerinin Beyanı Allah Bahtını Daim Etsin**

⁶¹¹ Gaziler topluluğunun serdarı ve seçkini. Hakk'ın kılıcı, iyi huylu ve güzel sıfatlı.

⁶¹² Sebâ ve Yemen ülkesinin fatihi. K fr  defeden, düşmanı (ortadan) kaldıran.

⁶¹³ Kâfirleirn kale surlarını söküp atan, kötüler zümresinin şerlerini defeden.

⁶¹⁴ Savaşın Kahraman'ı ve aslanı. Savaş ve savaş meclisinin Rüstem'i.

■ Kelime aslen *ĥic /heyc * şeklinde olduğu h lde şairin vezin gereği kelimeyi muhaffef okuduğu anlaşılmaktadır.

⁶¹⁵ İçi hayır ve prensibi itaattir. Ayrıca yiğitlik tabiatında vardır.

⁶¹⁶ Din gazileri zümresinin meşalesidir. Doğruluk yolunun madenidir.

Server-i dār-ı gāziyān oldur
Menba⁶¹⁷ -ı luṭf u ma⁶¹⁷ den-i iḥsān oldur⁶¹⁷

‘Azm-i rezm itse bād-veş seyyār
Küre-veş ceng içinde kārı qarār⁶¹⁸

[NÜ 578a / T 185b]

Baḥr-veş kılsa cünbişe āheng
Ola lerzān mişāl-i berg neheng⁶¹⁹

Yürise ebr ü şābit olsa cibāl
Bād-veş tiz ü seyl-veş seyyāl⁶²⁰

380 Qahr-ı a⁶²¹ dāya eylese āheng
Qan qaşanurdı Engürüs ü Fireng⁶²¹

Tiğ-i ḥūn-bārı itse ‘azm-i kıtāl
Eyleye ġarb u şarkı ḥūn-ıla al⁶²²

İtse mağribde ḥaşma ‘atf-ı ‘inān
Bimden şāh-ı şark ola lerzān⁶²³

⁶¹⁷ Gazilerin savaşta serdari odur. Lütuf ve ihsan kaynağı odur.

■ Mısrada vezin açısından hece fazlalığı vardır.

⁶¹⁸ Rüzgâr gibi dolaşır şekilde savaş azmetse küre gibi olan savaş meydanında işi sabit kadem durmaktır.

■ 279-377: -T.

⁶¹⁹ Deniz (ya da nehir) gibi hareketlenmeye başlasa timsah bir yaprak gibi titrer.

⁶²⁰ Yürise bulut (gibi), sabit dursa dağ (gibidir). Rüzgâr gibi hızlı ve sel gibi sürükleyicidir.

⁶²¹ Düşmanları kahretmek için harekete geçse Macar ve Fransızlar (Avrupalılar) korkudan kan işerdi.

⁶²² Kan döken kılıcı öldürmeye azmetse batı ve doğuyu kana bular.

⁶²³ Düşmana batıda yönelse doğudaki şah korkudan titrer.

Olsa bir rahş-ı bād-pāye süvār
 Qalmaya haşmda mecāl-i qarār⁶²⁴

Eylese qaşd-ı harb ol mih-ter
 Düşmen eyler ‘adem ilini maqār⁶²⁵

385 Zahm-i a‘ dāya tîgi merhemdür
 Sîne-i haşma tîri hem-demdür⁶²⁶

Seyf-i kâtı‘ durur sinānı anuñ
 Meh-i nev-himmeti kemānı anuñ⁶²⁷

Şalsa maşırıkda düşmene şemşir
 Ola mağribdeki ‘adū dil-gir⁶²⁸

Qaşd-ı harb itse ger o şir-i veğā
 Gürbeden kem olur ‘adū cānā⁶²⁹

Ele alsa ğazabla gürz-i girān
 Eyler a‘ dāyı hāk-ile yeksān⁶³⁰

390 Ğazabın görse şāh-ı berr-i ‘Arab
 Cān u dilden ider emānı taleb⁶³¹

⁶²⁴ Rüzgâr gibi hızlı bir ata binse düşmanda dayanma gücü kalmaz.

⁶²⁵ O çok ulu kişi savaşa azmetse düşman yokluk ülkesini konak edinir.

⁶²⁶ Kılıcı düşmanların yarası için merhemdir. Oku düşmanın göğsüne arkadaşır.

⁶²⁷ Mızrağı keskin kılıçtır. Yay, yeni yardımcısı olan hilaldir.

■ 386: -NÜ.

⁶²⁸ Doğudaki düşmana kılıç çalsa batıdaki düşmanın kalbi acır.

⁶²⁹ Ey sevgili! Savaş meydanının aslanı savaşa azmetse, düşman kediden daha küçük kalır.

⁶³⁰ Ağır gürzünü öfkeyle eline alsa düşmanları yerle bir eder.

⁶³¹ Arap bölgesinin şahı öfkesini görse can ve gönülden teslim olmayı ister.

Harb u arbyn görüp  r l-ı Fireng
Oldı başına şa n-ı    lem teng⁶³²

Eger emr itse p diş h-ı cih n
Kızıl Elma'yı eyler ol  alt n⁶³³

[N  578b] şa n-ı    lemde hem-  g y dil 
Hem ide mülk-i düşmeni ya m ⁶³⁴

 tse a' d ya   azm-i  arb u  ıt l
Milket-i R m'ı eyleye p -m l⁶³⁵

395  ahr içün itse  aşd-ı düşmene r s
 de r y t-ı düşmeni ma' k s⁶³⁶

G rel   ahr-ı t ğını a' d 
 avfdan itdi terk-i rezm   hic ⁶³⁷

Düşmen-i d ni eyle  ıldı zeb n
Terk-i heyc y  itdiler   n ⁶³⁸

⁶³² Fransa kralı savaşma biçimini görünce dünya meydanı başına dar oldu.

⁶³³ Cihan sultanı emrederse Kızıl Elma'yı yere yuvarlar.

■ Kızıl Elma, Oğuz Türkleri'nden beri Türk cihan h kimiyeti ülküsüne verilen isimdir. Bu ifade, ulaşılması hedeflenen bir ülkenin ulaşılmadan önceki sembolik ifadesidir. Örneğin, İstanbul, Roma ve Viyana *Kızıl Elma* olarak görülmüş yerlerdendir (Ayverdi, "Kızıl Elma", 2 [H-N]/1702).

■ eyler ol: eyleye T.

⁶³⁴ Ey sevgili! Dünya sahnesinde bir küre gibidir. Düşman memleketini ya ma eder.

⁶³⁵ Düşmanlara karşı savaş ve çatışma için azmetse Roma ülkesini ayağının altında çiğner.

⁶³⁶ Mahvetmek için düşmana yönelse düşman bayraklarını ters döndürür.

⁶³⁷ Düşmanlar kılıcının kahrını gördüğünden beri korkularından savaş meydanını terk etti.

■ Kelime aslen *hic /heyc * şeklinde olduğu h lde şairin vezin gereği kelimeyi muhaffef okuduğu anlaşılmaktadır.

⁶³⁸ Din düşmanlarını öyle aciz bıraktı ki savaş meydanını terk etmeyi kanun bellediler.

Ehl-i İslâm'a zâtı kehf-i emân
Mâni' -i bağy ü dâfi' -i tuğyân⁶³⁹

Devr-i 'adlinde gâziyân-ı cihân
Ol-çokar buldı fırsatı iy cân⁶⁴⁰

400 Ser-i a' dâyı eyleyüp sâğar
Kâfirüñ kanın içdi gâziler⁶⁴¹

Aña her yirde virdi feth ü zafer
Hâzret-i Hâlîk-ı cihân-perver⁶⁴²

İtmege kaç' ırk-ı küffârı
Kılmağa def' şerr-i şerrân⁶⁴³

Eyledi Hâlîk-ı zevi'l-ikrâm
Anı serdâr-ı ' asker-i İslâm⁶⁴⁴

Aña cür'et tabi' at olmışdur
' Adlile halkı rāzî kılmışdur⁶⁴⁵

405 Ol cihân-ı kerem sipihr-i hüner
Felek-i ' adle hâver-i enver⁶⁴⁶

⁶³⁹ Şahsı, Müslümanlar için güvenli bir sığınaktır. Azgınları engelleyen ve isyankârları defedendir.

⁶⁴⁰ Ey sevgili! Senin adaletli döneminde dünya gazileri o kadar fırsata kavuştu ki

⁶⁴¹ Gaziler kâfir düşmanların kafalarını kadeh eyleyip kanlarını içti.

■ Ser: Sırr T.

⁶⁴² Kâinatı koruyup gözetken hazreti Yaradan, ona her yerde fetih ve zafer verdi.

⁶⁴³ Kâfirlerin ırkını kesmek ve kötülerin şerrini defetmek için

⁶⁴⁴ İhsan sahibi olan Yaradan, onu İslam askerinin serdarı eyledi.

⁶⁴⁵ Cesaret onun tabiatında vardır. Adaletiyle halkı razı etmiştir.

⁶⁴⁶ O dünya kadar kerem, sema kadar hüner sahibi olan; adalet göğüne aydınlık bir güneştir.

Mîr-i iklîm-i ‘adl u re’fetdûr
Vâlî-i milket-i şecâ‘ atdûr⁶⁴⁷

Çirk-i işrâki kıılmağa zâ’îl
Kılıcı âb-ı şâfîdûr iy dil⁶⁴⁸

[NÜ 579a] İtmege mülk-i küfri zîr ü zeber
Nîzesi oldu ejdehâ-yı dü-ser⁶⁴⁹

Ser-i a‘ dâ-yı kıılmağa ğaltân
Şavlecân oldu tîğ-i hûn-efşân⁶⁵⁰

410 Kaçan alsa eline tîr ü kemân
Tîr-i kâhra kıılır ‘adû-yı nişân⁶⁵¹

Açsa şehbâz-ı tîri bâlin eger
Cân-ı a‘ dâ-yı dūnı şayd eyler⁶⁵²

Atsa erbâb-ı küfre kâhrı kemend
Olur a‘ dâ-yı dîne gerden-bend⁶⁵³

Rahşına binse ol dilîr-i cihân
Ola düşmen çü-berg-i bād-ı hâzân⁶⁵⁴

⁶⁴⁷ Adalet ve şefkat ülkesinin önderi. Cesaret mülkünün valisi.

⁶⁴⁸ Ey gönül! Kılıcı şirk kirini ortadan kaldırmak için saf bir sudur.

■ şâfîdûr: dâfîdûr T.

⁶⁴⁹ Mızrağı, küfür mülkünü altüst etmek için iki başlı ejder olmuştur.

⁶⁵⁰ Kan saçan kılıcı, düşmanların başını yuvarlamak için çevgan sopası oldu.

⁶⁵¹ Eline ne zaman ok ve yayını alsa kahr okuyla düşmana nişan alır.

⁶⁵² Ok doğanı kanadını açsa alçak düşmanların canını avlar.

⁶⁵³ Öfkesini, küfür ehline kement atsa din düşmanlarına boyun bağı olur.

⁶⁵⁴ O dünyanın yigidi gösterişli atına binse düşman sonbahar rüzgârındaki yaprak gibi olur.

‘Azm-i rezm itse ol cihân-ı kerem
Cây-ı a‘ dâ olur diyâr-ı ‘adem⁶⁵⁵

415 Her kûlî rûz-ı rezmd-e tenhâ
Kemerinden kapardı kûhî dilâ⁶⁵⁶

Çahrûnı görse Çahramân-ı zamân
Ola lertzân mişâl-i berg-i ħazân⁶⁵⁷

Raĥşî deprense tünd-bâd-âsâ
Eyleye gerd-i ħaşmı nâ-peydâ⁶⁵⁸

Çerbüni görse Rüstem-i dâsitân
Ola mânend-i çarĥ ser-gerdân⁶⁵⁹

Remzüni görse şâh-ı Efrîdûn
Ola rûbeh mişâli zâr u zebûn⁶⁶⁰

420 Görse dâr-ı şecâ‘ atin anuñ
Zehresi çâk olurdı Dârâ’nuñ⁶⁶¹

⁶⁵⁵ O dünya gibi kereme sahip olan savaşa azmetse düşmanın bulunduğu yer yokluk yeri olur.

⁶⁵⁶ Ey gönül! Her askeri, savaş gününde tek başına dağı kemerinden yakalayıp tutardı.

⁶⁵⁷ Zamanın Kahramân’ı kahrını görse sonbahar yaprağı gibi titir.

■ berg: bād NÜ.

⁶⁵⁸ Gösterişli atı kasırğa gibi hareketlense düşmanın tozunu görünmez eder.

■ gerd: gejd NÜ.

⁶⁵⁹ Destan sahibi Rüstem üstünlüğünü görse felek gibi başı döner.

■ çerbüni: ħarbunî T.

⁶⁶⁰ Ferîdûn’un şahı savaşmanı görse tilki gibi aciz ve perişan olur.

⁶⁶¹ Cesur kavganı görse Dârâ’nın yüreği yırtıldı.

Bārekallāh zihī sa‘ ādet-nām
Ki_ola serdār-ı ‘ asker-i İslām⁶⁶²

Mülk-i İslām’a ola püşt ü penāh
Ola rā‘ ī ra‘ iyyetiyle sipāh⁶⁶³

[NÜ 579b] Oldı zātı müşeyyid-i devlet
Ḥām̄-i cünd-i şāh-ı Cem-‘ azamet⁶⁶⁴

Cüş idüp cūd-ı faẓl-ı ‘ ummānı
Ḥalka ol deñlü itdi iḥsānı⁶⁶⁵

425 Sır-i in‘ āmı oldı bay u gedā
Toyladı ḥalkı luṭf-ıla cānā⁶⁶⁶

Rūz-ı pür-nūr itdi şāmumuzu
Aldı kâfirden intikāmumuzu⁶⁶⁷

Ḥāk-sār itdi dār-ı küffārı
Seng-sār itdi kavm-i eşrārı⁶⁶⁸

Ceyş-i İslām’a virdi revnaḵ-ı tām
Bārekallāh zihī ḥuceste-peyām⁶⁶⁹

⁶⁶² Allah mübarek kılsın. Bu ne kutlu bir şöhrettir ki İslam askerinin serdarı olacaktır.

⁶⁶³ İslam memleketine sığınak olsun. Halkı ve askeriyle birlikte hükümdar olsun.

⁶⁶⁴ Şahsen devleti sağlamlıştırdı. Cem gibi ihtişamlı sultanın askerinin koruyucusu.

⁶⁶⁵ Okyanus gibi faziletindeki cömertliği çoşunca halka o kadar ihsanda bulundu ki

⁶⁶⁶ Zengini de fakiri de ikramına doydı. Ey sevgili! Halka lütfuyla ziyafet verdi.

⁶⁶⁷ Akşamımızı aydınlık bir gündüz etti. Kâfirden intikamımızı aldı.

■ pür-nūr: pür-enver T.

⁶⁶⁸ Kâfirlerin mekânını toza toprağa kattı. Kötü kavmi taşıyarak recmetti.

⁶⁶⁹ İslam askerine tam bir parlaklık verdi. Allah mübarek kılsın ki bu ne güzel bir uğurlu haberdir.

İdeli cenge ol dilîr âheng
Oldı İspanya bîm ü havf-ıla deng⁶⁷⁰

430 Düşürüp ceys-i düşmeni hâke
Rāyet-i dîni dikdi eflāke⁶⁷¹

İrişüp aña nuşret-i Bārî
‘Ālemi kıldı şirkden ‘ārî⁶⁷²

[T 186a] İrüp aña‘ ināyet-i bî-çûn
Kılb-i küffârı eyledi pür-hûn⁶⁷³

Nuşret-i Hakk olup aña rehber
Mülk-i a‘ dāyı kıldı zîr ü zeber⁶⁷⁴

Dilerüz tâ olunca rûz-ı kıyām
İde Bārî bi-hakk-ı fahr-ı enām⁶⁷⁵

435 Cünd-i İslām’ı sālîm ü me’ mûn
Düşmen-i dîni ħor u zār u zebûn⁶⁷⁶

⁶⁷⁰ O yiğit savaşa başladığından beri İspanya korku ve endişeyle şaşkına döndü.

■ İspanya: esbine NÜ.

⁶⁷¹ Düşman askerini toprağa düşürüp din bayrağını göklere dikti.

■ 430: -NÜ.

⁶⁷² Yaradan’ın yardımı ona erişti ve dünyayı şirkten temizledi.

⁶⁷³ Ona sınırsız lütuf erişti ve kâfirlerin kalbini kanla doldurdu.

⁶⁷⁴ Hakk’ın yardımı ona rehber oldu ve düşmanların memleketini altüst etti.

⁶⁷⁵ Dileriz ki Yaradan, yarattıklarının övücü hakkı için kıyamet gününe kadar

⁶⁷⁶ İslam ordusunu güvende ve emniyette, din düşmanını da horlanmış, aciz ve güçsüz kılsın.

Āġāz-ı Dāsītān⁶⁷⁷

Qışsa fenninde rāv̄-i hoş-rā
Ser-güzeşti bu yüzden itdi edā⁶⁷⁸

[NÜ 580a] Bülbül-i verd-i gül-sitān-ı beyān
Dāsītāna bu yüzden açdı dehān⁶⁷⁹

Ki meger pādīşāh-ı gerdūn-fer
Şāh-ı Cem-iḳtidār u Dārā-der⁶⁸⁰

Hüsrev-i şeh-nişān u tāt-ı keyān
Mihr-i gerdūn-ı re'fet ü ihsān⁶⁸¹

440 Şāhib-i berr ü baḫr u şāh-ı güzīn
Müşterī-ḫaşlet ü felek-temkīn⁶⁸²

Otururken sa'ādet-ile meger
İtdi cünbiş çü-baḫr-ı pür-gevher⁶⁸³

Getürüp cūşa anı bād-ı ġazā
Mevce geldi çü-lücce-i deryā⁶⁸⁴

⁶⁷⁷ Hikāyenin Başlangıcı.

■ Bu başlık T nüshasında “Āġāz-ı Te'lif-i Īn Dāsītān-ı Dil-sitān u İbtidā'-ı Taşnif-i Īn Sergüzeşt-i 'Azizü'l-Beyān” şeklindedir.

⁶⁷⁸ İyi rivayetçi hikāye ilminde macerayı bu yüzden anlattı.

⁶⁷⁹ Söz söylemenin gül bahçesindeki gülün bülbülü, hikāyeye ağızını bu yüzden açtı.

⁶⁸⁰ Dünyayı aydınlatan, Cem gibi iktidara sahip olan ve Dārâ paralayan sultan meġer

⁶⁸¹ Hükümdarların hükümdarı ve tacı. Merhamet ve ihsan göġünün güneşi.

⁶⁸² Kara ve denizlerin hâkimi ve seçkin bir sultan. Jüpiter tabiatlı ve gökyüzü gibi (geniş) tedbirli.

■ u: -NÜ.

⁶⁸³ Bahtiyar şekilde otururken cevher dolu deniz gibi coştı.

⁶⁸⁴ Gaza rüzgârı onu coşturunca deniz dalgaları gibi dalgalandı.

Ya' nî ol âfitâb-ı evc-i celâl
İtdi cûş u hurûş baħr-mişâl⁶⁸⁵

Rûz-ı nev-rûz u sâl-i meymûnda
Bir 'aceb sâ'at-i hümâyûnda⁶⁸⁶

445 Emr idüp pâdişâh-ı gerdûn-der
Zıll-ı Hâk hüsrev-i felek-çâker⁶⁸⁷

Didi yazılsun emr-i sultânî
Cem' olup tâki ceyş-i 'Oşmânî⁶⁸⁸

Cünd-i İslâm hâzır olsun heb
Eylerem anları ğazāya taleb⁶⁸⁹

Böyle emr eyleyince şâh-ı cihân
Ya' nî ol şehriyâr-ı şâh-nişân⁶⁹⁰

Devlet erkânınıñ kibârı kamu
Eylediler bu kâr içün tek u pû⁶⁹¹

450 Her diyâra yazıldı emr-i şerîf
Her yaña vârid oldu hüküm-i münîf⁶⁹²

⁶⁸⁵ Yani o yücelik tepesinin güneşi deniz gibi coşup hareketlendi.

⁶⁸⁶ İlkbahar gününde ve kutlu bir yılda çok uğurlu bir saatte.

⁶⁸⁷ Dünya hâkimi, feleğin hizmetçisi olduğu, Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi sultan emredip

⁶⁸⁸ "Osmanlı ordusu toplanması hakkında sultanlık fermanı yazılsın!" dedi.

■ olup: ola T.

⁶⁸⁹ "İslam ordusu hep birlikte hazır olsun. Onları gazaya çağırıyorum."

⁶⁹⁰ Cihan şahı, yani o hükümdar alametli sultan böyle emredince.

■ şâh-nişân: şâh-ı cihân NÜ.

⁶⁹¹ Devletin ileri gelenleri bu iş için çalıştı.

⁶⁹² Şerefli fermanı her ülkeye gönderildi. Yüce hüküm her yere ulaştı.

Ki kamu hâzır ola ceyş-i güzîn
 ‘ Asker-i pâdişâh-ı rûy-ı zemîn⁶⁹³

[NÜ 580b] Mîr-i mîrân u begler ağalar
 Emr-ile cümle itdi ‘ azm-i sefer⁶⁹⁴

Dağı emr itdiler ki _ola ihzâr
 Üç yüz on beş sefine-i cerrâr⁶⁹⁵

Ekşeri bunların kadirî idi
 Kimi peşterde kimi barça idi⁶⁹⁶

455 Dağı bir niçe cins-i keştî var
 Her birin zıkr idersevüz söz uzar⁶⁹⁷

Bunları dağı itmege itmâm
 Vârid oldu çü emr-i şâh-ı kirâm⁶⁹⁸

Her birinüñ görüp mühimmâtın
 Cümle esbâbı-y-ıla âlâtın⁶⁹⁹

Çün bu vech-ile ihtimâm oldu
 Sefer esbâbı hep tamâm oldu⁷⁰⁰

⁶⁹³ “Yeryüzü sultanının bütün seçkin askerleri hazır olsun!”

⁶⁹⁴ Bu emirden sonra beylerbeyleri, beyler ve ağalar hep birlikte sefere çıktı.

⁶⁹⁵ Ayrıca, aktif olan üç yüz on beş geminin hazır edilmesini emrettiler.

⁶⁹⁶ Bunların çoğunluğu kadirî idi. Kimi peşterde kimi barça idi.

⁶⁹⁷ Daha birçok gemi cinsi vardı. Her birini zikredersek söz uzar.

■ idersevüz söz uzar: iderse hâme ne var NÜ.

⁶⁹⁸ Bunların da hazır edilmesi için şerefli sultanın emri ulaştı.

⁶⁹⁹ Hepsinin mühimmatını ve bütün ihtiyaçlarını ve teçhizatlarını hazırlayıp

⁷⁰⁰ Bu şekilde hassasiyetle sefer hazırlığı tamamlandı.

Eyledi pâdişâh-ı haşm-şikâr
Bir vezîrin bu   askere serdâr⁷⁰¹

460 Ne vezîr ol müşîr-i efham idi
Âsaf-ı şehriyâr-ı   âlem idi⁷⁰²

Ser-i merdân-idi sipeh-bed idi
Merd-i meydân-idi ser-âmed idi⁷⁰³

Kâr-dân u dilîr-i   âlem idi
Re'ÿ ü tedbîrde müselleme idi⁷⁰⁴

Düşmen-i dîn-şikâr idi iy cân
Seyf-i Hakk idi lîk nâmı Sinân⁷⁰⁵

Şîr-i merdân-ı kâr-zâr idi
Şâh-bâz-ı   adû-şikâr idi⁷⁰⁶

465 Rezmde nev-civân u re'ÿde pîr
Ceyş-i düşmen-güzâr u   âlem-gîr⁷⁰⁷

Düşmen-i dîn-küşende mülk-küşâ
Bîşe-zâr-ı hünerde şîr-i vegâ⁷⁰⁸

⁷⁰¹ Düşman avcısı padişah bir vezirini bu askerin başına serdar eyledi.

⁷⁰² O, öyle bir vezirdi ki şerefli bir mareşal idi. Cihan hükümdarının Âsaf gibi bir veziri idi.

⁷⁰³ Yiğitlerin başı, başkumandan idi. Meydanın yiğidi, önder idi.

■ meydân: merdân NÜ.

⁷⁰⁴ İş bilir, dünyanın cesuru idi. Görüş ve tedbirde güvenilir idi.

⁷⁰⁵ Ey cân! Din düşmanlarının avcısıydı. Hakk'ın kılıcı idi lakin namı sinan (mızrak) idi.

⁷⁰⁶ İş bilir yiğitlerin aslanı, düşman avlayan doğan kuşu idi.

■ kâr-zâr: kâr-zârî NÜ. ■ şikâr: şikârî NÜ.

⁷⁰⁷ Savaşta taze bir genç ve görüşte yaşlı tecrübesinde. Düşman geçen ve dünya fatihi ordu.

⁷⁰⁸ Dün düşmanı öldüren, memleket fetheden. Marifet ormanında savaş aslanı.

[NÜ 581a] Rây-ı pür-nûrî dehre mihr-i münîr
Ehl-i İslâm'a zât-ı pâki zahîr⁷⁰⁹

Rüstem-i dâsitân u darb u neberd
Râyda bî-naẓîr ü rezmd e ferd⁷¹⁰

Kârî feth u zafer ẓarîni Hudâ
Ser-firâz u re'îs-i ehl-i ğazâ⁷¹¹

470 Yûsufî-ḥaşlet ü felek-rütbet
Müşterî-fiṭnat u melek-sîret⁷¹²

Zâtı sedd-i sedîd-i ḥalk-ı cihân
Düşmen-i dîne Ẓahramân-ı zamân⁷¹³

Bunca tedbîr ü rây-i şâķıb ile
Böyle fikr-i rezîn u şâ'ib ile⁷¹⁴

Anı sulṭân-ı dehr ü kūh-vaķâr
Cünd-i İslâm'a eyledi serdâr⁷¹⁵

⁷⁰⁹ Nur dolu görüşü dünyayı aydınlatan güneş. Temiz şahsı, Müslümanlar için açık seçik.

⁷¹⁰ Savaşta destan sahibi Rüstem misali. Görüşte eşsiz ve savaşta müstesna.

■ Ana metinde *dâsitân* kelimesinden sonra bağlaç vavı bulunmakla birlikte bağlama bakıldığında burada izafet kesresinin olması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁷¹¹ İşi fetih ve zafer, dostu Allah'tır. Seçkindir ve gazilerin serdarıdır.

⁷¹² Yusuf karakterli ve felek yüceliğindedir. Jüpiter gibi zihni açık ve melek huyludur.

⁷¹³ Şahsı, dünya halkı için doğru bir dayanaktır. Din düşmanına karşı zamanın Kahramân'ıdır.

⁷¹⁴ Bu kadar temkin ve etkili görüş ile, böyle sağlam ve isabetli fikir ile

■ rây: re'y T.

⁷¹⁵ Dünya sultanı ve dağlar gibi şerefli olan padişah, onu İslam ordusuna serdar eyledi.

Yazılup aña hûkm-i serdârî
Virilüp aña emr-i hûnkârî⁷¹⁶

475 Hüsrev-i dehr ü pâdişâh-ı zamân
Aña viridi vekâletin ol ân⁷¹⁷

İtmege dehrden ‘adûyı tırâş
Ehl-i İslâm’a anı eyledi baş⁷¹⁸

Virilüp aña hûkm-i sulţânî
‘Askerüñ oldı ol nigh-bânı⁷¹⁹

İtmege qahr ceşş-i küffârı
Aña tefvîz itdi her kârı⁷²⁰

Dağı aña koşup kapudânı
Hâkim-i rûy-i baħr-i ‘Oşmân’ı⁷²¹

480 Ceşş-i düşmenden almağa hayfı
Hâzır itdi sinân-ıla seyfi⁷²²

Küfri ‘âlemden eylemege tırâş
İtdi tîğı sinân-ıla yoldaş⁷²³

⁷¹⁶ Ona serdarlık fermanı yazılıp sultanın emri okunduğunda

⁷¹⁷ Zamanın Hüsrev’i ve sultanı, onu kendine vekil kıldı.

■ 475: -NÜ.

⁷¹⁸ Düşmanı dünyadan söküp atmak için onu Müslümanlara baş eyledi.

⁷¹⁹ Ona sultanın fermanı verildi ve o, askerin gözetleyicisi oldu.

⁷²⁰ Kâfir ordusuna azap etmesi için her işi ona bıraktı.

⁷²¹ Ayrıca Osmanlı denizlerinin hâkimi kaptanıderyayı da onun yanına verdi.

⁷²² Düşman askerine eyvah dedirtmek için mızrak ile kılıcı hazırladı.

■ seyfi: saykı (sıyk; sevk olunan) T.

⁷²³ Küfrü dünyadan kesip atmak için kılıcı mızrakla yol arkadaşı eyledi.

Çünkü bu emre vâkıf oldu dilâ
Seyf-i Hâk hazret-i Sinân Paşa⁷²⁴

[NÜ 581b]

Minyatür I⁷²⁵: Sultân Selîm-i Şânî *Ṭābe Şerāhu* ‘Ahd-i Şerîflerinde Halku’l-Vād Ġazāsına Serdâr Olan Vezîr Sinân Paşa ki Hâlâ Şadr-ı a‘zamdur El Öpüp Revâne Olduğudur⁷²⁶

⁷²⁴ Ey gönül! Hakk'ın kılıcı hazreti Sinan Paşa bu emri öğrenince.

■ 481-482: -NÜ.

⁷²⁵ Yazma metinde “minyatür” kelimesi ile bunun numaralandırması yoktur. Tarafımızca yapılan incelemede ilgili minyatürlerin daha kolay surette belirtilebilmesi için minyatürler bu şekilde numaralandırılmıştır.

⁷²⁶ Sultan II. Selim'in, *Kabri Güzel Olsun*, Şerefli Döneminde Halku'l-vâd Gazasına Serdar Olan Vezir Sinan Paşa'nın (Hâlen Sadrazamdır) El Öpüp Gitmesi Hakkındadır

■ Sultân Selîm-i Şânî ...Olduğudur: -T.

Vardı dergâh-ı şāha devlet-ile
Pāy-būs eyledi sa' ādet-ile⁷²⁷

[NÜ 582a] Virdi şāh-ı cihān aña hıl' at
Tîğ-i zerrīn ü cübbe-i haşmet⁷²⁸

[NÜ 582b]

485 Çıkdı andan vezīr-i deryā-dil
İskele 'azmin itdi ve'l-hāşıl⁷²⁹

[T 186b] Cünde varmışdı şāhuñ aḥkāmı
Ceyşe itmişler idi i' lāmı⁷³⁰

Ġāziyān-ı cihān u 'asker-i şāh
İmtişāl itmiş idi emre sipāh⁷³¹

Pehlevān-ı cihān yemīn ü yesār
Şīr-i merdān u 'asker-i cerrār⁷³²

Her tarafından idüp ġazāyı murād
İtmiş idi kāmı 'azm-i cihād⁷³³

⁷²⁷ Talihli bir şekilde sultanın huzuruna vardı. Bahtiyar olarak eteğini öptü.

⁷²⁸ Dünya sultanı ona hilat verdi. Altın (işlemeli) kılıç ve gösterişli bir cübbe verdi.

⁷²⁹ Deniz gibi geniş gönüllü vezir oradan ayrılıp iskeleye yöneldi.

■ 483-485: -T.

⁷³⁰ Sultanın fermanı orduya ulaşmıştı. Askerlere (bunu) bildirmişlerdi.

■ 486: Yazdı etrāfa nāme-i nāmı

Ceyş-i İslām'a itdi i' lāmı T.

⁷³¹ Cihan gazilerinden oluşan sultanın askerleri emre itaat etmişti.

■ 487/2: İmtişāl itmiş idi emre sipāh: Bu haberden çün oldılar āġāh T.

⁷³² Sağdaki ve soldaki (etraftaki) dünya kahramanı olan mertlerin aslanı, teçhizatlı askerler.

⁷³³ Gaza etmeyi arzulayarak hepsi her taraftan gelip cihada azmetmişti.

■ 489/2: İtmiş idi kāmı 'azm-i cihād: Cümlesi 'azm-i rezm idüp dil-şād T.

490 Sefer ālātın eyleyüp ihzār
Hep kı lup kaçd-ı hıdmet-i serdār⁷³⁴

Dār-ı İslām ya‘ nī İstanbul
Oldı hayl-i gūzāta cāy-ı nūzūl⁷³⁵

Çünki cem‘ oldı ‘ asker-i İslām
Sefer ālātın itdiler itmām⁷³⁶

Mālezim oldı ser-be-ser hāzır
Ġāziler emr-i āşafa nāzır⁷³⁷

Yek-dil oldı sipāh-ı dīn hāqqā
Ki_ideler āşaf-ıla ‘ azm-i ġazā⁷³⁸

Der-Taşmīm-i ‘ Azīmet be-Ġazv-ı Nuşret⁷³⁹

495 Bir seher kim bu gerdiş-i gerdān
Mevc-bār oldı hem-çü baħr-i revān⁷⁴⁰

⁷³⁴ Sefer aletlerini ortaya çıkarıp serdarın hizmetine yöneldiler.

■ Hep kı lup: İtdiler T.

⁷³⁵ İslām şehri, yani İstanbul gaziler topluluğunun konak yeri oldu.

⁷³⁶ İslām askeri toplanıp sefer aletlerini de hazır ettikten sonra

⁷³⁷ Gerekli bütün malzemeler hazır edildi ve gaziler vezirin emrini beklediler.

⁷³⁸ Doğrusu, dīn askeri vezirle gazaya azmetmek üzere tek yürek oldu.

■ 493-494: Cünd-i İslām oldı çün hāzır
Oldılar emr-i āşafa nāzır
Ceyş-i İslām’a ola rāh-nümā
Ki_ideler anuñ-ıla ‘ azm-i ġazā T.

⁷³⁹ **Zafer Gazasına Kararlı Şekilde Yöneliş**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyān-ı Mühēyyā-şoden-i Tōnanma-yı Hümāyūn u ‘ Azm-i Sefer-kerden-i Keştihā-yı zafer-mağrūn Ce‘ alehallāhü Te‘ ālā (...)” şeklindedir.

⁷⁴⁰ Bu dönüp duran dünya, bir şafak vaktinde denizler gibi dalgalandı.

Cûşa gelmişdi kûlzüm-i ceberût
Cûşına ğarķ olmış-ıdı hût⁷⁴¹

Baħr-ı aħdarda bir kadirğa-i (...)r
Leşker-i ğayba olmış-ıdı maķar⁷⁴²

Zer ‘ alemle şafaķ kılup tezyîn
Yelken açmışdı keştî-i zerrîn⁷⁴³

[NÜ 583a] Her yañadan şu‘ â‘ -ı mihr meger
Şalmış-ıdı niçe filandralar⁷⁴⁴

500 İtmege fetħ ceyş-i zûlmânı
Bâd-bân oldı ebr-i nûrânî⁷⁴⁵

Komamaĝa ‘ adû-yı şebden eşer
Cânib-i ğarba itdi ‘ azm-i sefer⁷⁴⁶

Zûlmet-i küfri itmege yaĝmā
Nûrdan ‘ asker itdi akın aña⁷⁴⁷

⁷⁴¹ Zorba deniz coşmuştu. Balina bu galeyanına batmıştı.

⁷⁴² Yeşil denizdeki bir kadirğa... Allah’ın görünmeyen askerleri için mekân olmuştu.

■ 496-497: -T.

⁷⁴³ Gün doğumu, altın (sarı) bayrakla süslenmiş, altın (sarı) gemiler yelkenlerini açmıştı.

■ Zer ‘ alemle kılup: Zer ‘ alemlerle eyleyüp T.

⁷⁴⁴ Güneş ışıkları her taraftan (ince ve uzun şerit şeklindeki) bayraklarını açmıştı.

⁷⁴⁵ Nurlu bulut, karanlık ordusunu fethetmek için yelken oldu.

⁷⁴⁶ Gece düşmanından bir iz bırakmamak için batı yönüne doğru sefere azmetti.

■ şeb: şey NÜ.

⁷⁴⁷ Nur askerleri küfür karanlığını yaĝma etmek için akın yaptı.

Ḳal‘a-i şāmı almağa tekrār
Dikdi ḥurşīd sancaḳ-ı zer-kār⁷⁴⁸

Hısn-ı a‘ dāyı kılmağa vīrān
Ṭop-ı zerrīn idi güneş iy cān⁷⁴⁹

505 Bir seḥerden mişāl-i baḥr-i revān
İtdi cūş u ḥurūş ḥalḳ-ı cihān⁷⁵⁰

Eyledi emr şāh-ı gerdūn-fer
Ki ṭonanma ide ğazāya sefer⁷⁵¹

Varid oldı çü ḥūkm-i şāh-ı cihān
Ki ğuzāt olalar ğazāya revān⁷⁵²

İmtişāl eyleyüp bu emre hemān
Cūş idüp ‘ asker oldı seyl-i revān⁷⁵³

Cümle keştīleri idüp irsāl
Oldı ehl-i ğazā ḳamu der-kār⁷⁵⁴

⁷⁴⁸ Güneş gece kalesini tekrar ele geçirmek için altın işlemeli sancağı dikti.

■ ḥurşīd: ḥūrşīd T.

⁷⁴⁹ Güneş, düşman kalesini harap etmek için altın (sarı) bir top (gibi) idi.

⁷⁵⁰ Dünya halkı bir şafak vaktinde dalgalı deniz gibi hareketlenip coştı.

⁷⁵¹ Dünyayı aydınlatan sultan donanmanın gazaya sefer etmesini emretti.

⁷⁵² Gazilerin gazaya çıkmaları için dünya sultanının hükmü ilan edildi.

⁷⁵³ Bu emre hemen itaat eden askerler akan sel (gibi) olup coştı.

■ seyl-i: seyle T.

⁷⁵⁴ Gaziler işe koyulup bütün gemileri saldıılar.

■ ğazā: -T.

510 Dağı feth-i hîşâr-ı düşmen için
 Kāl^c -ı hışn-ı ^c âdū-yı reh-zen için⁷⁵⁵

Kendülerle bile getürdiler
 Niçe yüz top-ı ejdehâ-peyker⁷⁵⁶

Eyleyüp her gemi özin tezyîn
 Oldı reşk-i behişt ü huld-ı berîn⁷⁵⁷

Al bayrakla pür kadirğalar
 Gülşen olmuşdı şanki şahrâlar⁷⁵⁸

[NÜ 583b] Dürlü sancakla tolu her keştî
 Lâle-zâr idi şanasın deştî⁷⁵⁹

515 Rûy-i deryâ ^c aceb müzeyyen idi
 Her gemi reşk-i bâğ u gülşen idi⁷⁶⁰

Pür-^c alemlerle her gemi yârâ
 Bîşe-i pür-hizebr idi gūyâ⁷⁶¹

Her kadirğada top-ı pür-kîne
 Ağız açmışdı düşmen-i dîne⁷⁶²

⁷⁵⁵ Haydut düşmanın kalesini fethetmek için.

⁷⁵⁶ Kendileriyle birlikte yüzlerce ejder yüzlü top da getirdiler.

⁷⁵⁷ Kendini süsleyip donatan her gemi cennetin kıskandığı, en yüksek cennet (gibi) oldu.

⁷⁵⁸ Kadirğalar al (kırmızı) bayraklarla dolmuştu. Sanki ovalar gül bahçesine dönmüştü.

⁷⁵⁹ Her gemi türlü bayrakla doluydu. Sanırsın ki ova lale bahçesi idi.

⁷⁶⁰ Deniz yüzeyi şaşkınlık uyandıracak şekilde süslenmişti. Her gemi bağ ve gül bahçelerini kıskandırır şekildediydi.

⁷⁶¹ Ey dost! Her gemi bayraklarla doluydu. Sanki aslan dolu bir orman gibiydi.

⁷⁶² Her kadirğada düşmana karşı ağız açmış, kin dolu toplar vardı.

Bu kadar ziynet ü şalābet-ile
Böyle tezyīn ile bu şevket-ile⁷⁶³

Çünkü cem‘ oldu cümle keştīler
İtmek-içün gazāya geşt ü güzēr⁷⁶⁴

520 Geldi serdār u cümle begler heb
Mağşada ‘azmi itdi cümle taleb⁷⁶⁵

Ol gün olmışdı ‘ıyd-ı hayl-i güzāt
Dehre tolmışdı cūş-ıla harekāt⁷⁶⁶

Pür idi hāy u hūy ile ‘ālem
Lāle-zār oldu rüy-i bahır ol-dem⁷⁶⁷

Na‘ra-i top ile pür idi cihān
Çarḥ hayret-den oldu ser-gerdān⁷⁶⁸

Bu kadar kerr ü ferr-ile ‘asker
Taleb-i ‘azm-i rezm olup yek-ser⁷⁶⁹

525 Gözedüp hem sa‘īd sâ‘āti
Sāl-i ferḥunde sa‘d evḳāti⁷⁷⁰

⁷⁶³ Bu kadar süs (donanım) ve metinlikle, böyle süslenme ve ihtişamlı.

⁷⁶⁴ Bütün gemiler gazaya gitmek üzere toplandı.

⁷⁶⁵ Serdar ve bütün beyler geldi. Hepsî hedeflerine azmetmek istedi.

⁷⁶⁶ O gün gaziler topluluğunun bayramı olmuştu. Dünyaya coşkun bir hareket dolmuştu.

⁷⁶⁷ Kâinat her ağızdan çıkan sesler ve uğultularla doluydu. Deniz yüzü o an lale bahçesi oldu.

⁷⁶⁸ Dünya top sesleriyle dolduydu. Şaşkınlıktan gökyüzünün başı döndü.

⁷⁶⁹ Bu kadar heybetli şekildeki bütün askerler, savaşa gitmek istedi.

⁷⁷⁰ “Kutlu vakitlerden mübarek bir yılda uğurlu saati de gözetip”

Eyleyüp anda ‘azm-i sūy-ı ‘adū
Def‘-i ḥaşm için ideler tek ü pū⁷⁷¹

Hicretüñ ol toḡuz yüz-ile tamām
Seksen ikincisiydi evvel-i ‘ām⁷⁷²

Âḫiriydi Muḥarrem’üñ ol ḥīn
Yevm-i sebt idi ṣāliṣ-i ‘ıṣrīn⁷⁷³

[NÜ 584a] Zikr olan rûz-ı sa‘dda iy yār
‘Azm-i rezm itdi ‘asker-i cerrār⁷⁷⁴

530 Bu ḳadar şevket-ile cünd-i nihād
İtdiler feth-i ḥısn-ı ḥaşmı murād⁷⁷⁵

Şehr-i Koşantıniyye’den ‘asker
Çıkdılar ‘azm-i maḡrib eylediler⁷⁷⁶

Dürlü bayraklar ile pür iy cān
Rûy-i baḥr olmış-ıdı reşk-i cinān⁷⁷⁷

Bunı gördükde şā‘ir-i ḥoş-rā
Şevḳden oldı bülbül-i gūyā⁷⁷⁸

⁷⁷¹ “Oradan düşman tarafına azmedip düşmanı kovmak için çalışsınlar!”

⁷⁷² O yıl, hicretin dokuz yüz seksen ikinci (982) yılıydı.

⁷⁷³ Muḥarrem’in sonuydu o zaman. Cumartesi günü idi, yirmi üçü (23 Muḥarrem 982/15 Mayıs 1574).

⁷⁷⁴ Ey dost! Zikri geçen uğurlu günde donanımlı ordu savaşa azmetti.

⁷⁷⁵ Fıtrat ordusu bu kadar ḥaşmetle düşmanın hisarını fethetmek istedi.

■ feth-i ḥısn-ı ḥaşmı: ḥısn-ı ḥaşmı feth NÜ.

⁷⁷⁶ Ordu, Kostantiniyye şehrinden (İstanbul) çıkıp maḡribe (Tunus kastiyla) yöneldi.

⁷⁷⁷ Ey sevgili! Türlü bayraklarla dolu olan deniz yüzü cennetleri kıskandırır olmuştu.

⁷⁷⁸ İyi şair bunu gördüğünde arzusundan şakiyan bülbül (gibi) oldu.

İdüp inşād bir ğazel ol ān
Oķıdı şevķ-ile bu şî'ri hemān⁷⁷⁹

Ġazel-i Münāsib⁷⁸⁰

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Açılsun ħalb-i ğam-ġinūñ sevindür cān-ı maħzūnı
Açıldı tālî' -i firūz [u] rāyāt-ı Ferīdūnı⁷⁸¹

Gül-istān eylesün deryāyı reng-ā-reng bayraklar
Ŧonatsun gül gibi begler Ŧonanma-yı hümāyūnı⁷⁸²

Varup deryā gibi ' asker ' adūyı ħana ğarķ itsün
Akıtsun āb-ġün şemşîrler seylāb-ı gül-ġünı⁷⁸³

İçilsün ħanı şınsun kāse-i ser bezm ü rezm olsun
Dökilsün cür' a renginde zemīne düşmenūñ ħanı⁷⁸⁴

[T 187a]

- 5 Dögilsün kūs-ı ħarbî cenge āheng itdi ġāzîler
Meded terk itmesünler pâdişāhum böyle ħānūnı⁷⁸⁵

⁷⁷⁹ O an bir gazel yazıp hemen bu şiiri neşeyle okudu.

⁷⁸⁰ **Yerinde Bir Gazel**

⁷⁸¹ Gamlı kalbin ferahlasın. Hüzünlü ruhunu sevindir. Zira, uğurlu talih ve Ferudun gibi olanın (Sultan II. Selim'in sefere çıkan donanmasının) bayrakları açıldı.

⁷⁸² Beyler ve reisler rengârenk bayraklarla ve daha başka unsurlarla donanmayı gül gibi donatsın. Böylece deniz yüzü gül bahçesi hâline gelsin.

⁷⁸³ Derya misali kalabalık ordu düşmanı kana boğsun. Gök mavisi kılıçlar gül renkli sel (kan seli) akıtsın.

⁷⁸⁴ (Düşmanın) kanları içilsin. Başlardan yapılmış kâseler kırılsın. Eğlence ve savaş olsun. Düşmanın içkinin son yudumu rengindeki kanı toprağa dökülsün.

■ ħanı: ħūnı T.

⁷⁸⁵ Harp davulları çalınsın. Zira gaziler savaşarak eğlenmeye başlamıştır. Gaziler böyle bir geleneği (gazayı) aman terk etmesin.

Rücû' be-Aşl-ı Hikâyet⁷⁸⁶

535 Bu kadar ziynet-ile ceys-i güzîn
İtdiler çünkü kâsd-ı düşmen-i dîn⁷⁸⁷

İtmege seyr-i ' asker-i İslâm
Mâ-ḥaşal şehriyâr u şâh-ı kirâm⁷⁸⁸

[NÜ 584b] İtdi bir kaşr-ı ' âlî'üzre mekân
Ki o kaşr idi reşk-i bâğ-ı cinân⁷⁸⁹

Bâmı çarḥ-ı berîne hem-ser idi
Ebrden şeh-nişîni ber-ter idi⁷⁹⁰

İki yanında iki bahr-i revân
İki havz idi ol sarāya hemân⁷⁹¹

540 Felege çıkmış idi turreleri
Çarḥa ṭa' n eyler-idi kem kemeri⁷⁹²

Giremezdi derûnına ḥâver
Revzeninden meger ki ide nazâr⁷⁹³

⁷⁸⁶ **Hikâyenin Kendisine Dönüş**

■ Rücû...Hikâyet: -T.

⁷⁸⁷ Seçkin ordu, bu kadar gösterişli teçhizat ile din düşmanına kastetti.

⁷⁸⁸ Neticede şerefli sultan ve hükümdar, İslam askerini seyretmek için

⁷⁸⁹ Cennet bahçelerinin dahi kısılandırdır (nitelikteki) bir yüksek köşk üzerine çıktı.

⁷⁹⁰ Köşkün kubbesi göğün en üst katına eşit yükseklikte olup cumbası bulutların üstündeydi.

⁷⁹¹ İki tarafındaki akan iki deniz adeta o sarayın iki havuzuydu.

⁷⁹² Saçakları göklere çıkmıştı. Yapının en altındaki kemeri dahi (yüksekliğiyle övünerek) göğü hafife almaktaydı.

⁷⁹³ Doğu yönü (güneş ışıkları) kasrın içine ulaşamıyordu ki penceresinden bakabilsin.

Şemsesi reşk-i âfitâb-ı felek
İşigin yaşdanurdu ins ü melek⁷⁹⁴

Revzeni ‘ ayn-ı manzar-ı cennet
İşigi bâb-ı ‘ izzet ü devlet⁷⁹⁵

Bâminuñ dîde-bânıdur Nâhîd
Derine yüz sürerdi Baħr-i Sefîd⁷⁹⁶

545 Anda her çeşme ‘ ayn-ı kevşer idi
Şecer-i Tûbâ gibi ber-ter idi⁷⁹⁷

Gili kâfûr ile mülemma‘ idi
Der u dîvârı heb muraşşa‘ idi⁷⁹⁸

Zarı zer perde-dârı ehl-i hüner
Has u hâşâki müşg-ile ‘ anber⁷⁹⁹

Tâķ-ı zerrîni kehkeşân-âsâ
Kemerî tāk-ı Kısırî’den bâlâ⁸⁰⁰

⁷⁹⁴ Kasrın duvarlarına işlenmiş olan güneşe benzeyen süslemeler güneşi kışkandırıyor. Kasrın kapısına insanlar ile melekler yaslanıyordu.

⁷⁹⁵ Penceresi cennet manzarasının gözü (idi). Kapısı, şeref ve bahtiyarlık kapısı (idi).

⁷⁹⁶ Zühre gezegeni, çatısının gözcüsüdür. Akdeniz, kapısına yüz sürerdi.

⁷⁹⁷ Cennetteki Tuğba Ağacı’ndan yüksekte olan çeşmeleri cennetteki Kevser Irmağı gibiydi.

■ 545/2: Şecer-i Tûbâ gibi ber-ter idi: Şecer-i Tûbâ’dan fidâ-ter idi NÜ.

⁷⁹⁸ Kili kâfûr (yarı şeffaf bir maden) ile sıvalı, kapı ve duvarları değerli taşlarla süslü idi.

⁷⁹⁹ Perdeleri altından (sarı), perdecileri (kapıcılar, kapı perdelerini açanlar) hünerli, çeri çöpü misk ve anber kokulu (idi).

⁸⁰⁰ Kısırâ’nın kemerlerinden daha da yüksekte olan altın (sarı) kemerleri adeta Samanyolu gibi (idi).

Görüp ol ƙaşr-ı zer-nigârı revân
Baħrûñ ağızı şuyı aƙar her ân⁸⁰¹

550 Havzınuñ lezzetin işitdi dilâ
Telh-kâm oldı reşkden deryâ⁸⁰²

Anda her çeşme hem-çü çeşme-i cân
Çeşm-i ağıyârdan hemîşe nihân⁸⁰³

[NÜ 585a] Âbı şâfî hevâsı rûh-efzâ
Hâki çeşm-i cenâne kühl-i cilâ⁸⁰⁴

Çarh-ı çârüm disem yiridür aña
Ki_oldı ol şems-i 'âleme me'vâ⁸⁰⁵

Daħı hem niçe zer kemerlü ğulâm
Anda ĥidmetde idi şubh-ıla şâm⁸⁰⁶

555 Niçe biñ bende-i ser-â-ser-püş
Cümle fermân-ber idi ĥalka-begüş⁸⁰⁷

Bu ƙadar şevket-ile Şâh Selîm
Olmış-ıdı o ƙaşr içinde muƙîm⁸⁰⁸

⁸⁰¹ Altın revnaklı o köşkü gören denizin sürekli ağzının suyu akmakta (idi).

⁸⁰² Ey gönül! Deniz, havuzunun lezzetini işittiğinde kıskançlıktan keder çekti.

⁸⁰³ Orada her çeşme can çeşmesi gibi (idi). Her zaman yabancıların gözünden gizlenir (idi).

⁸⁰⁴ Suyu berrak ve temiz, havası ruh açıcı (idi). Toprağı gönül gözlerini parlatan sürme (idi).

⁸⁰⁵ Ona dördüncü felek desem uygundur. (Zira) o kâinat güneşinin (Sultan Selim) makam tuttuğu yer oldu.

⁸⁰⁶ Orada altın (sarı) kemerli birçok hizmetçi gece gündüz hizmet etmekteydi.

⁸⁰⁷ Baştanbaşa (güzel) giyimli halde halka gibi dizilmiş olan (kasrın içindeki) kullar, sultanın emrini bekliyordu.

⁸⁰⁸ Bu kadar ihtişam içindeki Sultan Selim, o kasırda bulunmaktaydı.

Der-Füzûnî-i Küşâyîş-i Baht-ı Fîrûz-ı Ebr-i Behcet Seyr ü Temâşâ-yı Dil-fîrûz⁸⁰⁹

Seyr idüp hây u hûy-ı ğavġâyı
İtdi ol kaşrdan temâşâyı⁸¹⁰

Na' rā-i ٲop-ıla şadā-yı tûfeng
‘ Ālemi eylemişdi pür-nîreng⁸¹¹

Çekdürüp bunca keşt-i a' lā
Lāle-zār oldu ġüyyā deryā⁸¹²

560 ٲoplar ra' d-veş idüp āvāz
Cümle tekbîre itdiler āġāz⁸¹³

Çıkdılar rūy-i bahre çünki dilā
Āşaf-ı pâdişāh-ı mülk-küşā⁸¹⁴

Ya' nî serdār-ı hâcî vü ġāzî
‘ Arşa-i himmetüñ ser-efrāzı⁸¹⁵

⁸⁰⁹ Güzel Bulutun Açık Bahtının Daha Fazla Açılmasını Seyir ve Gönül Aydınlatanı İzleyiş

■ Der-Füzûnî...Dil-fîrûz: -T.

⁸¹⁰ O köşkten konuşma ve gürültü patırtır içindeki yoğun hareketi seyretti.

⁸¹¹ Top gürültüleri ve tüfek sesleri dünyayı tamamen büyümüşti.

⁸¹² Bu kadar büyük gemilerin çektirildiği deniz adeta lale bahçesine dönmüştü.

⁸¹³ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkarırken herkes tekbir çekmeye başladı.

⁸¹⁴ Ey gönül! Deniz üzerine çıktılar. Ülke fetheden sultanın veziri.

⁸¹⁵ Yani hacı ve gazi olan serdar. İhsan meydanının mümtaz kişisi.

■ Her iki şekilde de kullanılan kelime her iki nüshada da ser-fîrâz olarak yazılmıştır. Ancak, kelime vezin gereği tarafımızca ser-efrâzı şeklinde düzenlenmiştir.

Bîşe-zâr-ı hünerde şîr-i vegâ
Seyf-i Hâk hazret-i Sinân Paşa⁸¹⁶

Der-Beyân-ı Resîden-i Paşa be-Ma'ber ü be-Keştî der-
Âmeden be-İkbâl u Fer⁸¹⁷

Leşker ile Sarây-ı 'Âmire'den
İrdi deryâ lebine haşm-şiken⁸¹⁸

[NÜ 585b]

Minyatür II: Halku'l-Vâd Seferine Serdâr Olan Vezîr-i Lâ-
nazîr Sinân Paşa İskelede Kadirgaya Girüp Beşiktaş'dan
Şalup Yedi Kulle'den 'Azm be-Ğazâ İtdügidür⁸¹⁹

⁸¹⁶ Hüner ormanındaki savaş aslanı. Hakk'ın kılıcı hazreti Sinan Paşa.

■ bîşe-zâr: bîşe-dâr NÜ.

⁸¹⁷ Sinan Paşa'nın Talih ve Şanla İskelede Gelmesi ve Gemiye Binmesi

■ Der-beyân...Fer: -T.

⁸¹⁸ Düşmanı dağıtan serdar, saraydan deniz kenarına geldi.

⁸¹⁹ Halku'l-vâd Seferine Serdar Olan Eşsiz Vezir Sinan Paşa'nın İskelede Kadirgaya Girip Beşiktaş'tan Hareket Edip Yedikule'den Gazaya Azmetmesi Hakkındadır

■ Halku'l-vâd... İtdügidür: -T.

565 Çünkü haşmetle geldi iskeleye
Düşmen-i dîni şaldı velveleye⁸²⁰

[NÜ 586a] Kıpudān-ıla oldılar yek-dil
Hāric-i şehri itdiler menzil⁸²¹

⁸²⁰ Debdebeyle iskeleye geldi. Din düşmanını paniğe uğrattı.

■ 564-565: -T.

⁸²¹ Kaptanıderya ile tek yürek olup şehrin dışına kondular.

[NÜ 586b] Yedi Kulle önünde tutdı maķām
Ehl-i İslām u ʿ asker-i İslām⁸²²

İki gün anda itdiler oturaķ
Tā ki bākī kalanlar ide yaraķ⁸²³

Çünki cemʿ oldı hep ķadırgalar
Ceys-i İslām u begler ağalar⁸²⁴

570 Tiz emr itdi ĥazret-i serdār
ʿ Azm ide cümle ʿ asker-i cerrār⁸²⁵

Oradan ʿ azm-i rezm idüp gideler
Düşmen-i dīni ĥāk-sār ideler⁸²⁶

Böyle emr itdi çün vezir-i dilir
Rıĥlet üçün urıldı kūs u nefir⁸²⁷

Açdı her kişi sancaķ-ı zerini
Her ķadırga ķopardı lengerini⁸²⁸

⁸²² İslam askeri Yedikule önünü konak edindi.

■ İslām: imān T.

⁸²³ Orada, geride kalanlar hazırlıklarını tamamlayana kadar iki gün beklediler.

⁸²⁴ Bütün kadirğalar toplanınca İslam ordusu ve beyler, ağalar.

⁸²⁵ Hazreti serdar bütün teĥizatlı ordunun hemen harekete geçmesini emretti.

⁸²⁶ “Savaşı azmedip oradan gitsinler! Din düşmanını yerle bir etsinler!”

⁸²⁷ Yiğit vezir böyle emredince göç davulu vurulup nefir çalındı.

■ emr itdi çün: emr idi çü T.

⁸²⁸ Her kişi altın (sarı) bayrağını açtı. Her kadirga çapasını çekti.

■ ķadırğa: ķadır T.

■ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır.

Kār-bārın idüp kamu hāzır

Emr-i serdāra oldılar nāzır⁸²⁹

**Der-Teveccüh-i Serdār-ı Āşaf-rā bā-Ṭonanma-i Hümâyûn
be-Ġazā-i Ġarrā⁸³⁰**

575 Bir seher kim bu çarḥ-ı mīnā-gûn

Mihr-i gerdûna oldı rāh-nümûn⁸³¹

Māh-ı nevden kopardı lengerini

Şaldı engine zevraḥ-ı zerini⁸³²

Āfitāb-idi keşt-ı zerrīn

Keh-keşān idi aña aşpar-ı ḥīn⁸³³

Māh-ı nev içre kendü cirmi dilā

Ṭaşı ağzında top idi güyā⁸³⁴

Çın seher tırdı āşaf-ı serdār

Eyledi ʿazm-i cānib-i küffār⁸³⁵

⁸²⁹ Herkes yükümlülüğünü yerine getirip serdarın emrini bekledi.

■ serdāra: serdārı NÜ.

⁸³⁰ **Āşaf Gibi Olan Serdarın Donanma-yı Hümâyûn ile Büyük Gazaya Gidişi**

■ Bu başlık T nüshasında “Göç-kerden-i Ṭonanma-yı Hümâyûn ez-Ḳulle-i Heft bā-ʿ Asker-i Zafer-nümûn be-emr-i Serdār-ı Saʿ âdet-maḥrûn” şeklindedir.

⁸³¹ Bir şafak vaktinde bu mavi gök güneşe kılavuz oldu.

⁸³² Hilal vaktinde demir alıp altın (sarı) kayığının engine saldı.

⁸³³ Altın (sarı) gemi güneş idi. Samanyolu da ona zaman bulutları idi.

■ Aspar kelimesi tam olarak anlaşılamamıştır. Ak bulutlar anlamına gelen *aşbār* olması muhtemeldir. Bu kelimeyle birlikte düşünüldüğünde “aşbār-ı ḥīn” ise zaman bulutları anlamına gelir.

⁸³⁴ Ey gönül! Hilal vaktindeki görünüşü sanki topun ağzındaki taş gibiydi.

⁸³⁵ Serdar vezir şafak vakti durup kâfirler tarafına doğru azmetti.

580 Lengerin aldı topını atdı
Sûy-ı maḳṣûda şevḳ-ile gitdi⁸³⁶

[NÜ 587a] Ḳapudân-ıla begler ağalar
Âşafa pey-rev oldılar yek-ser⁸³⁷

Her gemi ziynet-ile şevket-ile
Dürlü şöhretle pür-mehâbet-ile⁸³⁸

Bâl u per açup uçdılar iy cân
Sûy-ı a^c dâyı oldılar cûyân⁸³⁹

[T 187b] Ḳaṭ^c-ı râh eyleyüp çü gitdiler
Gelibolı'yı menzil itdiler⁸⁴⁰

585 Geldiler çün o şehir-i zîbāya
‘ Askerüñ ba^c zı çıkdı karaya⁸⁴¹

Bir gice anda yatdı keştîler
Gördi bâḳî yarağın ehl-i sefer⁸⁴²

Ḥazret-i Âşaf-ı cihân-peymâ
Görmez idi direngi ceyşe revâ⁸⁴³

⁸³⁶ Demir alıp topunu attı. Hedefine doğru arzulu bir şekilde gitti.

⁸³⁷ Kaptanıderya ile beyler ve ağalar veziri takip etti.

■ Âşafa: Âşaf NÜ.

⁸³⁸ Her gemi süsüyle, ihtişamıyla, türlü şöhretle debdebeyle.

⁸³⁹ Ey sevgili! Kanat açıp uçtular. Düşman tarafına doğru arayışa geçtiler

⁸⁴⁰ Yollar kat edip gittiler. Varıp Gelibolu'da konakladılar.

⁸⁴¹ O gösterişli şehre geldiklerinde bazı askerler karaya çıktı.

⁸⁴² Gemiler orada bir gece kaldı. Leventler geri kalan hazırlıklarını yaptı.

⁸⁴³ Dünyayı dolaşmış (bilen) olan hazreti vezir askerin oyalanmasını uygun görmezdi.

Bilür idi ki eglenilse eger
 atı teng olur idi vakt-i sefer⁸⁴⁴

a' b idi maşad u mesāfe ba' id
 Bunda te'hīr ider mi ' al-ı sedīd⁸⁴⁵

590 Mā-aşal 'azm-i rāh idüp serdār
 İtmedi ayru ol maalde arār⁸⁴⁶

Keşt-ī āşafı idüp rehber
 Çıkdılar rüy-i bare keştīler⁸⁴⁷

Kimi yelken kimi kürek yek-ser
 oyun Adası'na iriştīler⁸⁴⁸

Çünkü cem' oldı anda ceyş-i güzīn
 Hāzret-i āşaf-ı felek-temkīn⁸⁴⁹

apudān-ıla beglere cem' ā
 Didi kim iy re'īs-i ehl-i azā⁸⁵⁰

595 İki yirde 'alāamuz vardur
 Ceyş ü zād u zevādemüz vardur⁸⁵¹

⁸⁴⁴ Bilirdi ki eğer beklenilir ise sefer vakti çok daralırdı.

⁸⁴⁵ Hedef zordu ve mesafe uzaktı. Selim akıl bu işte erteleme yapamazdı.

■ sedīd: şedīd NÜ.

⁸⁴⁶ Neticede serdar artık orada durmayıp yola koyuldu.

⁸⁴⁷ Gemiler vezirin gemisini kılavuz edinip deniz yüzüne çıktı.

⁸⁴⁸ Kimisi yelkenle kimisi kürekle (hareket eden gemilerin) hepsi Koyun Adası'na ulaştı.

⁸⁴⁹ Seçkin ordu orada toplandığında gök yüzü gibi (geniş) tedbir sahibi vezir hazretleri

⁸⁵⁰ Kaptanıderya ile bütün beylere "Ey gazilerin reisleri!" dedi.

⁸⁵¹ "İki yerde işimiz vardır. Asker ve azıklarımız vardır."

[NÜ 587b] Lâzım oldur ki iki iskeleden

Birine sen varup birisine ben⁸⁵²

Alayuz ‘ asker ile zādumuzu

Bitirüp cümleten murādumuzu⁸⁵³

Çurtulup ol ‘ alāḳadan geleyüz

Gemimüz bağlayup ḫalāṣ olayuz⁸⁵⁴

Böyle diyince Āṣaf-ı hoş-rā

Çapudān itdi çün bunı işğā⁸⁵⁵

600 Didi kim emrūñüz ḳamu ber-ser

Cümlemüz saña bende fermān-ber⁸⁵⁶

Nereye emr iderseñüz giderüz

Her ne kārı buyursañuz iderüz⁸⁵⁷

Ḥazret-i pādiṣāh-ı çarḫ-ḫaṣem

Seni maḥdūm itdi bizi ḫadem⁸⁵⁸

Cümle ‘ asker muṭī‘ -i fermānuñ

Pir ü bernā senüñ ṣenā-ḫānuñ⁸⁵⁹

⁸⁵² “İki iskeleden birine sen birini de benim varmam lazımdır.”

■ ki iki: ki ol iki T.

■ birisine: birine T.

⁸⁵³ “Askerlerle yiyeceklerimizi alıp bütün (yapmayı) istediklerimizi bitirelim.”

⁸⁵⁴ “O işi halledip gelelim ve gemimizi bağlayıp rahat olalım.”

⁸⁵⁵ İyi vezir böyle söyleyince kaptanıderya bunu işitti.

⁸⁵⁶ Dedi ki “Emriniz başımız üstünedir. Hepimiz emrine amadeyiz.”

⁸⁵⁷ “Nereye gitmemize emredersiniz oraya gideriz. Her ne iş buyurursanız onu yaparız.

■ 601: -NÜ.

⁸⁵⁸ “Göğün hizmetçisi olduğu hazreti sultan seni efendi, bizi de (sana) hizmetçi eyledi.”

Lik var hâkipāye ‘azm-i kelām
Ruḥṣat olursa eylerüz i‘lām⁸⁶⁰

605 Böyle diyince ḳapudān-ı dilir
Ḥazret-i āṣaf u vezir-i müṣir⁸⁶¹

Didi i‘lām idüñ ne ise merām
Ki olur meşveretle kār tamām⁸⁶²

Ne ise söyleñüz merāmuñuzı
Bilelüm nidüğini kāmuñuzı⁸⁶³

Bunı işitdügi gibi ḳapudān
Didi kim ey güzîn-i ḥalk-ı cihān⁸⁶⁴

Ol iki iskeleye biz varalum
Ne ise kār u bārı hep görelüm⁸⁶⁵

610 Bunda siz zevḳ-ile ḥuzūr eyleñ
Çekmeyüp zahmeti sürür eyleñ⁸⁶⁶

[NÜ 588a] Bunı āṣaf çü istimā ‘itdi
Ḥaylī bu sözden imtinā ‘itdi⁸⁶⁷

⁸⁵⁹ “Bütün askerler emrine amadedir. Onların genci yaşlısı senin duacıdır.”

⁸⁶⁰ “Fakat izin verirsiniz huzurunuzda bir söz söylemek isteriz.”

⁸⁶¹ Yiğit kaptanıderya böyle söyleyince mareşal olan hazreti vezir.

■ 605: -NÜ.

⁸⁶² Dedi ki “İsteğinizi söyleyin. İşler istişare ile halledilir.”

⁸⁶³ “Meramınızı söyleyin ki isteğinizin ne olduğunu bilelim.”

⁸⁶⁴ Kaptanıderya bunu işitince dedi ki “Ey dünya halkının seçkini!”

⁸⁶⁵ “O iki iskeleye biz varalım. İş ve yükü her neyse onu biz halledelim.”

⁸⁶⁶ “Siz burada istirahat edin. Zahmet çekmeyip rahatınıza bakın.”

⁸⁶⁷ Vezir bu sözü işitince bu sözden hayli kaçındı.

Didi kim iy emîr-i Baħr-i Sefîd
Baña eğlenmek oldu kâr-ı şedîd⁸⁶⁸

Baña zaħmet degül bu ĥıdmet-kim
Râh-ı Ĥaķ'da ola bir emr-i mühim⁸⁶⁹

Ĥıdmet-i ġāziyân u ehl-i cihād
Baña olmış-durur ehemmi-i murād⁸⁷⁰

615 Baña ‘ayn-ı sa‘âdet oldu i yâr
Ĥādım-i mü‘minîn olup her bār⁸⁷¹

Râh-ı Ĥaķ'da fedâ idüp varı
Bulam anuñla raħmet-i Bārî⁸⁷²

Ben eger bunda eylesem ihmâl
Ėayrılar eylemezler isti‘cāl⁸⁷³

Žāyi‘ olur bu deñlü zaħmetler
‘Ālemüñ çekdüği felâketler⁸⁷⁴

Zıkr olan yirlerüñ birine i yâr
Bir niçe keştî ile gel sen var⁸⁷⁵

⁸⁶⁸ Dedi ki “Ey Akdeniz’in kumandanı! Bana beklemek zor gelir.

⁸⁶⁹ “Hak yolunda bir önemli iş olan bu hizmet bana zahmet değildir.”

⁸⁷⁰ “Gazilere ve mücahitlere hizmet etmek benim için çok değerli bir istektir.”

⁸⁷¹ “Ey dost! İnananların hizmetçisi olmak benim için her zaman saadet kaynağı oldu.”

⁸⁷² “Allah yolunda varlığını feda edip onunla Yaradan’ın rahmetini bulayım.”

⁸⁷³ “Eğer ben bu işte ihmalde bulunursam başkaları (hiç) acele etmez.”

■ eylemezler: eylemez T.

⁸⁷⁴ “Çekilen bunca zahmet ve sıkıntılar heba olur.”

⁸⁷⁵ “Ey dost! Bahsi geçen yerlerin birine birçok gemiyle sen git.”

620 Ben dağı birisine ‘azm ideyin
Bir niçe keştîyi alup gideyin⁸⁷⁶

Her birimüz varup bilā-ihmāl
Eyleyüp anda sa‘y u isti‘cāl⁸⁷⁷

‘Asker ü zādımız ‘ale’t-ta‘cīl
İdelüm hep gemilere taḥmīl⁸⁷⁸

Getürüp anları buraya revān
Semt-i a‘dāya olalum pūyān⁸⁷⁹

Çün bu vech-ile itdi re‘yi vezīr
Ḥazret-i āşaf-ı felek-tedbīr⁸⁸⁰

625 Emri-y-ile revān olup ḫapudān
Ḳoloz İskelesi’ne gitdi hemān⁸⁸¹

[NÜ 588b] Ki varup anda Rūm ‘askerini
Zād-ıla ādemini beglerini⁸⁸²

Gemiler içre eyleyüp taḥmīl
Getüre ‘askere ‘ale’t-ta‘cīl⁸⁸³

⁸⁷⁶ “Ben de birçok gemiyi alıp (diğer) birine gideyim.”

⁸⁷⁷ “İkimiz de ihmalde bulunmadan orada hızlıca çalışalım.”

⁸⁷⁸ “Hızlı bir şekilde asker ve erzığımızı gemilere yükleyelim.”

⁸⁷⁹ “Onları buraya getirdikten sonra düşmanların semtine doğru atık şekilde ilerleyelim.”

⁸⁸⁰ Gökyüzü gibi (geniş) temkinli olan hazreti vezir bu şekilde görüş bildirdi.

⁸⁸¹ Kaptanıderya onun emriyle hemen harekete geçip Koloz İskelesi’ne gitti.

⁸⁸² Böylece erzaklarıyla birlikte Rumeli eyaleti (Osmanlı Avrupası, Balkan) askerlerini ve beylerini

⁸⁸³ Hızlı bir şekilde gemilere yükleyip askerlerin yanına getirebilsin.

**Teveccüh-i Serdâr-ı Nâm-dâr bâ-Ṭonânma-i Hümâyûn be-
Menzil-i Çeşme-i Zafer-meşhûn⁸⁸⁴**

Bir yaña âşaf-ı huceste-hişâl
Çeşme'ye 'azm kıldı bî-imhâl⁸⁸⁵

Ki_oradan Anaṭolı 'askerini
Âdemini kamu azıklarını⁸⁸⁶

630 Niçe keştîye yükledüp der-hâl
İde anları leşkere işâl⁸⁸⁷

Çün bu kâr içün âşaf-ı sultân
Bir niçe keştî ile oldı revân⁸⁸⁸

Bir yaña daḡı kapudân gitdi
Kendü etbâ' ı ile 'azm itdi⁸⁸⁹

Mâ-ḡaşal bu iki ulu server
Zıkr olan kârı âḡir eylediler⁸⁹⁰
Bu kadar 'askeri gemiye i yâr
İtdi tevzî' âşaf-ı serdâr⁸⁹¹

⁸⁸⁴ **Namlı Serdarın Donanma-yı Hümâyûn ile Zafer Dolu Çeşme Menziline Gidişi**

■ Teveccüh...Zafer-meşhûn: -T.

⁸⁸⁵ İyi huylu vezir, hiç ertelemeden Çeşme'ye doğru azmetti.

■ bir: bu T.

⁸⁸⁶ Oradaki Anadolu eyaleti askerlerini ve onların bütün erzaklarını

⁸⁸⁷ Hızlıca gemilere yükleyip onları toplanma yerine gönderebilsin.

⁸⁸⁸ Sultanın veziri bu iş için birçok gemi ile harekete geçti.

⁸⁸⁹ Diğer tarafa da kendisine tabi olanlarla birlikte kaptanıderya gitti.

⁸⁹⁰ Neticede bu iki büyük önder bahsi geçen işi tamamladı.

⁸⁹¹ Ey dost! Serdar vezir bu kadar askeri gemiye yerleştirdi.

635 Çünkü tevzî ‘ olındı bu ‘ asker
 Hâzret-i âşaf-ı sa‘ âdet-eşer⁸⁹²

Emr kıldı ki keştâler cem‘ â
 Yağlanup ‘ azm-i remze hâzır ola⁸⁹³

[T 188a] Her kişi harc idüp hazînesini
 Düzedüp yağladı sefînesini⁸⁹⁴

Sa‘ y-i düstür-ıla bu kâr-ı ‘ izâm
 Az müddetde oldı çünkü tamâm⁸⁹⁵

Âşaf emr itdi kim giçüp gideler
 Avarin cānibîne ‘ azm ideler⁸⁹⁶

⁸⁹² Askerler gemiye yerleştirildikten sonra talihli vezir hazretleri

⁸⁹³ Bütün gemilerin yağlanıp savaşa azmetmek üzere hazır olmalarını emretti.

⁸⁹⁴ Herkes maddi değerini (gücünü) sarf edip gemilerini düzeltip yağladı.

⁸⁹⁵ Bu büyük iş vezirin gayretiyle kısa bir sürede tamamlandı.

⁸⁹⁶ Vezir, Avarin yönüne doğru harekete geçilmesini emretti.

■ giçüp: göçüp T.

[NÜ 589a] ‘Azîmet-i Âşaf-ı Kâm-kâr bâ-Sefâyin be Cihād u Kîne be-
cânib-i Hîşâr-ı Avarine⁸⁹⁷

640 Bir seher kim bu çarh-ı minâ-reng
Sûy-ı maşşûda eyledi âheng⁸⁹⁸

Mâh-ı nev oldı keştî-i zîbâ
Bâd-bân oldı aña ebr dilâ⁸⁹⁹

Cümle seyyâre oldı keştîbân
Mihr serdâr u Müşterî kapudân⁹⁰⁰

‘Asker-i leyli itmege yağmâ
‘Azm-i rezm itdi cümle encüm aña⁹⁰¹

Şubhdan âşaf-ı felek-rif at
Sûy-ı a^c dâya eyledi hareket⁹⁰²

645 Yürüyüp her kadirğa hem-çü neheng
Maşşada ‘azme itdiler âheng⁹⁰³

⁸⁹⁷ İkbâl Sahibi Vezirin Cihat ve Kin Duygusu İçinde Gemilerle Avarine Hisarı
Yönüne Azmi

■ Bu başlık T nüshasında “‘Azm-kerden-i Tönanma-yı Hümâyün be-Cânib-i Kızıl Hîşâr u Reften-i ez-İncâ be-sûy-ı Limân-ı Anavarîn ü Ziyâfât-kerden-i Hâzret-i Serdâr-ı Sa‘âdet-şi‘âr berâ-yı ‘Asker-i nüret (...) Ebrâr-kerden Menbûr (...) –vağâr” şeklindedir.

⁸⁹⁸ Bir şafak vaktinde bu mavi renkli gök maksadına doğru hareket etti.

■ maşşûda: maşşada NÜ.

⁸⁹⁹ Ey gönül! Hilal donanımlı gemi, bulut da onun yelkeni oldu.

⁹⁰⁰ Bütün gezegenler levent, güneş serdar, Jüpiter de kaptanıderya oldu.

⁹⁰¹ Bütün yıldızlar gece ordusunu yağmalamak için savaşa azmetti.

⁹⁰² Yüksek mertebeli vezir düşmana doğru harekete geçti.

⁹⁰³ Her kadirğa timsah gibi yürüyüp hedefine doğru hareket etti.

Dürlü sancaqla rûy-i baħr ol-dem
Lâle-zâr oldu ŧanki ŧaħn-ı İrem⁹⁰⁴

Gâh yelkenle geh kürekle müdâm
Eylediler Kızılħiŧâr'ı maħâm⁹⁰⁵

Anda cem' iyyet içün itdi direng
Ĥazret-i âŧaf-ı felek-ferheng⁹⁰⁶

Geldi cem' oldu cümle keŧtîler
Ĥapudânlar re'isler yek-ser⁹⁰⁷

650 Çün ŧonanma ŧamusı cem' oldu
Âŧaf ol cem' içinde ŧem' oldu⁹⁰⁸

Çünkü cem' iyyet oldu cümle tamâm
Ĥazret-i âŧaf-ı zevi'l-ikrâm⁹⁰⁹

Emr kıldı ki cümle keŧtîler
Avarin cânibine 'azm ideler⁹¹⁰

Emr-i âŧaf-la 'asker-i İslâm
Rûy-i deryâda itmeyüp ârâm⁹¹¹

⁹⁰⁴ O an denizin üstü, türlü salıncaklarla lale bahçesi gibi oldu. Sanki İrem meydanıdır.

⁹⁰⁵ Kâh yelken kâh kürekle (ilerleyen gemiler) Kızılhisar'a ulaşıp (burayı konak edindiler).

⁹⁰⁶ Gökyüzü (gibi) geniş hüner sahibi hazreti vezir orada toplanmak üzere durdu.

⁹⁰⁷ Gelip bütün gemiler toplandı. Kaptanların, reislerin hepsi bir araya geldi.

⁹⁰⁸ Bütün donanma gemileri toplanınca vezirin gemisi o topluluk içerisindeki meşale (gibi) oldu.

⁹⁰⁹ Herkes toplandıktan sonra ihsan sahibi vezir hazretleri.

⁹¹⁰ Bütün gemilerin Avarin yönüne hareket etmesini emretti.

⁹¹¹ İslam askeri vezirin emrinden sonra deniz üzerinde hiç durmayıp

[NÜ 589b] Oldılar cümle pey-rev-i serdār
İtdiler ‘azm-i cānib-i küffār⁹¹²

655 Rûy-i deryāda seyr idüp niçe gün
Oldı āşaf bu kavme rāh-nümün⁹¹³

Mā-ḥaşal ‘azm-i rāh idüp yek-ser
Avarin oldı ġāziyāna maḡār⁹¹⁴

Çün bular geldi ol limāna tamām
Tiz emr itdi āşaf-ı hoş-nām⁹¹⁵

Leb-i deryāda gördiler bir cā
Şahn-ı Firdevs gibi bī-hemtā⁹¹⁶

Ābı şāfi nesīmi rūḥ-efzūn
Pür-çiçeklerle ḡāki gūn-ā-gūn⁹¹⁷

660 ‘Aks-i ḡurşid ü sāye-i eşcār
Ḥāke şan berg-i gül dökildi i yār⁹¹⁸

Ḳurdılar anda hem niçe eyvān
İçi zer-keş taşu muraşşa^c i cān⁹¹⁹

⁹¹² Hepsi serdarı takip etti. Kâfirlere doğru azmettiler.

⁹¹³ Deniz üzerinde nice gün ilerlediler. Vezir, bu topluluğa kılavuz oldu.

⁹¹⁴ Neticede hep beraber yola azmedip gittiler ve gaziler Avarin’e ulaşıp (burada) konakladı.

⁹¹⁵ Donanma limana tamamen ulaştınca iyi namılı vezir hemen emretti.

⁹¹⁶ Deniz kenarında Firdevs cennetinin meydanı gibi eşsiz bir yer gördüler.

⁹¹⁷ Suyu berrak, rüzgârı ruh coşturucu, toprağı türlü çiçeklerle dolu.

⁹¹⁸ Ey dost! Güneşin aksi ve ağaçların gölgesi... Sanasın ki toprağa gül yaprağı döküldü.

⁹¹⁹ Ey sevgili! Orada, içi altın (sarı) nakışlı, taşı mücevherlerle süslü birçok yapı kurdular.

Niçe hem bār-gāh-ı gerdūn-fer
Küngür-i ‘arşa efseri hem-ser⁹²⁰

Dağı hem niçe sāye-bān-ı refi‘
Çarha eylerdi turrei teşnī⁹²¹

Niçe çetr-i bülend ü bī-hemtā
Niçe *har-gāh*-ı hūb u gerdūn-sā⁹²²

665 Dağı hem niçe haymeler iy yār
Āşaf içün kılındı hep ihzār⁹²³

Her birinūñ kumaşı reng-ā-reng
Görmemiş mişlini bu heft-evreng⁹²⁴

Kāhlar kurdılar ki gūn-ā-gūn
Kubbe-i çarh aña nisbet dūn⁹²⁵

Her muraşsa ‘amūd-ı zer-kārī
Hāke şalmışdı serv-i gül-zārī⁹²⁶

[NÜ 590a] Tabla-i hayme şems idi gūyā
Ki tınāb olmuş-ıdı şu‘ le aña⁹²⁷

⁹²⁰ Tacı, gök kubbenin tepesine ulaşan, birçok ihtişamlı çadır kurdular.

⁹²¹ Daha nice gölge veren çadır kurdular ki saçakları gök katını küçümserdi.

⁹²² Nice yüksek ve eşsiz çadırlar. Göğe yüz süren nice güzel otağlar.

⁹²³ Ey dost! Vezire hizmet için daha nice çadırlar daha kuruldu.

⁹²⁴ Her birinin kumaşı renkli renklidir. Bunların benzerini yedi gezegen görmemiştir.

⁹²⁵ Çeşit çeşit, renkli renkli köşkler (çadırlar) kurdular. Gök kubbe bunlara kıyasla alçaktır.

⁹²⁶ Mücevherlerle ve altın (sarı) işlemlerle süslü her çadır direği, gül bahçesinin servisini toprağa bırakmıştı.

⁹²⁷ Çadırın çevresi sanki güneşti. Çadırı kazığa bağlayan ipler onun ışığı idi.

670 Her serâ-perde-i Süleymānī
Pest kılmışdı çarḥ-ı gerdānı⁹²⁸

Bir ʿaceb bār-gāh idi ki dilā
Mişlini görmemişdi çarḥ-ı dü-tā⁹²⁹

Ferşi olmuşdı gayret-i gül-zār
ʿArşı hem reşk-i gerdiş-i devvār⁹³⁰

Anda ḥıdmetde idi şubḥ-ıla şām
Niçe biñ zer kemerlü ḥüb gulām⁹³¹

İşigi merciʿ -i ğuzāt-ı cihān
Āsitānı melāz-ı pīr ü civān⁹³²

675 Niçe merd-i dilīr ü ehl-i hüner
Āsitānında bende fermān-ber⁹³³

Çün bu vech ile kāmīl oldı bu kār
Ḥazret-i āşaf-ı felek-miḳdār⁹³⁴

Çıkdı peşterdeden saʿ ādet-ile
Bār-gāhına geldi devlet-ile⁹³⁵

⁹²⁸ Her Süleyman otağına benzer olan otağlar dönenen gök kubbeyi alçakta bırakmıştı.

⁹²⁹ Öyle acayip bir otağ idi ki mislini iki kat sema görmemişti.

⁹³⁰ Halısı gül bahçesini, tepesi de dönen feleği (sema) kıskandırmıştı.

⁹³¹ Binlerce altın (sarı) kemerli güzel hizmetçiler orada sabah akşam hizmet ediyordu.

⁹³² Huzuru cihan gazilerinin müracaat yeri, gençlerin ve yaşlıların da sığınağıdır.

⁹³³ Nice yiğit mertler ve hünerliler huzurunda emrine amade beklemektedir.

⁹³⁴ Bu iş bu şekilde tamamlandıktan sonra, sema gibi (yüksek) mertbe sahibi vezir hazretleri

⁹³⁵ Peşterdeden mesut şekilde çıktı ve ihtişamlı şekilde otağına geldi.

Leb-i deryâyı itdi çünki maḡar
Oldı maḡkūmı cümle baḡr-ıla berr⁹³⁶

Eyledi emr āṣaf-ı serdār
Ya‘ n̄ düstūr-ı şāh-ı ḡaṣm-şikār⁹³⁷

680 ‘ Askere bir ziyāfet eyleyeler
Ġāziyāna ri‘ āyet eyleyeler⁹³⁸

Ol ziyāfetde ḡükm-i şāh-ı cihān
Oḡunup emri ideler iz‘ ān⁹³⁹

Ne ise emr-i şāh-ı gerdün-fer
Mücibiyle anuñ ‘ amel ideler⁹⁴⁰

Ḥazret-i āṣaf-ı ḡuceste-nihād
Eyledi bir ziyāfete bünyād⁹⁴¹

[NÜ 590b] Ki o bezmüñ naẓirini iy cān
Görmemişdi hezār-dīde cihān⁹⁴²

⁹³⁶ Deniz kenarını mekân edindi. Bütün deniz ve karalar esiri oldu.

⁹³⁷ Düşman avcısı sultanın veziri olan serdar emretti:

⁹³⁸ “Gazilere ziyafet verip ikramda bulunsunlar!”

⁹³⁹ “Ziyafet esnasında cihan sultanının fermanı okunsun ve askerler bunu öğrensin!”

⁹⁴⁰ “Dünyayı aydınlatan sultanın emri gereğince hareket etsinler!”

⁹⁴¹ İyi tabiatlı vezir hazretleri bir ziyafet yaptırdı.

⁹⁴² Binlerce şey görmüş olan kâinat, o meclisin bir benzerini görmemişti.

Der-Żiyāfet-i Sipāh-ı Muzaffer ü H'ānden-i Berāt-ı
Serdār-ı nām-ver⁹⁴³

685 Adı-y-ıla kibār-ı 'askeri heb
Āşaf itdi żiyāfetine taleb⁹⁴⁴

İtmege ehl-i meclisi taḥrīr
Çarḥ-ı mā'î varaḥ debīr idi tīr⁹⁴⁵

Āsitānında oldı bir der-bān
Elde zerrīn 'aşā-y-ıla Keyvān⁹⁴⁶

[T 188b] Müşterī oldı anda cārū-keş
Çeşni-gīr oldı zer kemerlü güneş⁹⁴⁷

Ḥon içün çünki baş olındı bisāt
Tiz döşendi bir laṭīf simā⁹⁴⁸

690 Geldi ni' met döşendi gūn-ā-gūn
Ḥadd ü ḥaşrı bilinmeden efzūn⁹⁴⁹

Çinī fağfūr'ler dizildi dilā
Yire dökildi şan nücūm-ı semā⁹⁵⁰

⁹⁴³ Müzaffer Askerin Ziyafeti ve Namli Serdarın Beratının (İzin Fermanı) Okunması

■ Der-Żiyāfet...nām-ver: -T.

⁹⁴⁴ Vezir, ordunun ileri gelenlerini isimlerini zikrederek (verdiği) ziyafetine davet etti.

⁹⁴⁵ Meclistekileri yazmak için mavi gök sayfa, ok da kâtip idi.

⁹⁴⁶ Elinde altın değnek olan Zuhal (Satürn) gezegeni, eşğinde kapıcı oldu.

⁹⁴⁷ Jüpiter ona yerleri süptüren oldu. Altın kemerli güneş çeşnisi (tat kontrolcüsü oldu).

⁹⁴⁸ Ziyafet için sergiler serildi. Hızlıca nazik güzel sofralar kuruldu.

■ Ḥon, yaygın olarak ḥ'ān şeklinde ifade edilen kelimedir.

⁹⁴⁹ Haddi hesabı bilinemeyecek miktarda türlü türlü yiyecekler getirilip (sofralara) döşendi.

⁹⁵⁰ Ey sevgili! Çini tabaklar dizilince sanki gökyüzündeki yıldızlar yere dökülmüş (gibi) oldu.

Niçe yüz yire sofralar kondı
Kāse-i şerbet ortada döndi⁹⁵¹

Döne döne yenildi hūb kebāb
Kāna kāna içildi şāfī şerāb⁹⁵²

Qızı biryānı hadden artuğ idi
Qaza tavuğa ise yir yoğ idi⁹⁵³

695 Qubbe-i dāne oldı ‘ālī-makām
Çörege dikdi gözini bādām⁹⁵⁴

Hūb senbūseler muhalebiler
Sükkerī bādem ile leblebiler⁹⁵⁵

Za‘ ferānī libāsını iy cān
Giyüp ortaya geldi zerde hemān⁹⁵⁶

[NÜ 591a] Ekşi aş-ıla geldi çün zerbac
Zerdeden geydi dāne zerrīn tāt⁹⁵⁷

Südlü aş-ıla kondı çün salma
Yir bulunmadı maştaveye dilā⁹⁵⁸

⁹⁵¹ Yüzlerce yere sofralar kondu. Şerbet kaseleri ortada döndü.

⁹⁵² Kebaplar döne döne yenildi. Saf şerbetler kana kana içildi.

⁹⁵³ Kuzu biryanı haddinden fazla idi. Kaza tavuğa ise yer kalmadıydı.

⁹⁵⁴ Danenin kubbesi yüce bir makam oldu. Bademler gözünü çöreğe dikti.

⁹⁵⁵ Güzel senbuseler, muhalebiler, şekerli badem ile leblebiler.

⁹⁵⁶ Ey sevgili! Zerde (tatlısı) safrandan elbisesini giyip ortaya geldi.

⁹⁵⁷ Zerbac, ekşi yemekle birlikte geldi. Dane, altından (sarı) bir taç giydi.

⁹⁵⁸ Ey gönül! Sütlaç ile salma kondu. Mastavaya yer bulunamadı.

700 Geldi meydâna sükkerî çü gülâc
Yenmedi kaldı hep börek tutmâc⁹⁵⁹

Çinî fagfûrâler hoş-âblar pür
Her bir elması şanki cevher-i dūr⁹⁶⁰

Baklava gördi mu‘teber oldı
Aña pālûde haylîter oldı⁹⁶¹

Qurş-ı mâha börek nazîre idi
Âfitâb anda her faîre idi⁹⁶²

Mantınuñ gördi lezzetin ol ân
Şekerûn ağzı şuyı akdı revân⁹⁶³

705 Bir yaña kuş kebâbı döndi kamu
Kaz-ıla ördek oldı her bir sū⁹⁶⁴

Ter harîseyle hûb Maḥmûde
Kodılar bunları da bir sūda⁹⁶⁵

⁹⁵⁹ Meydana şekerli güllaç geldi. Tutmaç böreği yenilemedi. Kaldı.

■ Aslen *güllâç* olması gereken kelimedeki şedde vezin gereği tahfif edilmiştir. Diğer taraftan ç sesi de kafiye gereği cim harfi ile karşılanmıştır.

⁹⁶⁰ Çini tabaklarla, güzel içeceklerle dolu. Her elması sanki inci tanesidir.

■ bir: biz T

⁹⁶¹ Baklava orada itibar kazandı. Palude tatlısı ondan daha çok alaka gördü.

⁹⁶² Börek, ayın yuvarlaklığına benziyordu. Ondaki her mayasız hamur da güneş gibiydi.

⁹⁶³ O anda mantının lezzetini gören şekerin ağzının suyu aktı.

⁹⁶⁴ Bir tarafa tamamen kuş kebabı kondu. Her tarafta kaz ile ördek bulundu.

■ her: hep T.

⁹⁶⁵ Taze keşkek ile güzel Mahmudiyeyi de bir faydalı yere koydular.

■ harîseyle: herîseyle T.

Geldi meydāna çün kabak tolma
Virdi bezm ehline sürür u şafā⁹⁶⁶

Şir ü şekker gibi alışdı müdām
Kırma bādām ile şeker-bādām⁹⁶⁷

Yindi çün dürlü dürlü ni^c metler
Sükkerī hem içildi şerbetler⁹⁶⁸

710 Eyle baş oldu hon-ı ihsānı
Yimedeñ kimse kalmadı anı⁹⁶⁹

Çünkü ni^c met yinildi oldu tamām
Hāzret-i āsaf-ı sipihr-makām⁹⁷⁰

Ser-i küttāba emr kıldı revān
Ki_oқыa emr-i pādişāhı hemān⁹⁷¹

[NÜ 591b]

⁹⁶⁶ Kabak dolma ortaya gelince ziyafettekilere sevinç ve neşe verdi.

⁹⁶⁷ Badem kırması ile şekerli badem süt ve şeker gibi (birbirine) alıştı.

⁹⁶⁸ Türlü türlü nimetler yenildi, şekerli şerbetler de içildi.

■ sükkerī: şeker T.

⁹⁶⁹ İhsan sofrası o kadar yayıldı ki kimse yemekten mahrum kalmadı.

■ Yaygın olarak *h'ān* şeklinde ifade edilen kelimedir.

⁹⁷⁰ Nimetler yenildikten sonra gökyüzü gibi (pek yüksek) makama sahip olan vezir hazretleri

⁹⁷¹ Başkâtibe hemen sultanın fermanını okumasını emretti.

Minyatür III: Vezîr Sinân Paşa Halku'l-Vâd'a Giderken Avarine Limanı'nda Yalıya Çıkup Ziyâfetden Şoñra Serdârlık Berâtın 'Asker-i İslâm Muķabelesinde Okutduğıdur⁹⁷²

Emr-i serdârî[yi] idüp i' lām

Diñleye anı ' asker-i İslâm⁹⁷³

⁹⁷² Vezir Sinan Paşa'nın Halku'l-Vâd'a Giderken Avarine Limanı'ndaki Açık Araziye Çıkması (ve) Ziyafetten Sonra İslam Askerinin Karşısında Serdarlık Beratını (Serdarlığa İzin Fermanı) Okutması Hakkındadır

■ Vezir...Okutduğıdur: -T. ■ Yalının ilk anlamı deniz, göl ve nehir kenarındaki düz geniş arazidir (Ayverdi, "Yalı", 3 [O-Z]/3355).

⁹⁷³ Serdarlık emrini (beratını) bildirmesini, İslam askerinin de bunu dinlemesini (emretti).

Çünkü düstūr virdi destūrı
Ele aldı debīr menşūrı⁹⁷⁴

715 Başladı okumağa anı revān
İstimā^ç itdi anı pīr ü civān⁹⁷⁵

[NÜ 592a] Çünkü okındı nāme-i šāhī
^ç Askere hāşıl oldı āgāhī⁹⁷⁶

Begler ağalar u kamu ^ç asker
Emr-i sultān-ı dehri bildiler⁹⁷⁷

Çünkü encāma yitdi cümle bu kār
Hāzret-i āşaf-ı felek-mikdār⁹⁷⁸

[NÜ 592b] Emr kıldı ki cümle ceyš-i güzīn
Ya^ç n^ī kim kāhirān-ı düşmen-i dīn⁹⁷⁹

720 Yoklama ola biline cem^ç ā
Ne қадardur cunūd u ceyš-i ğazā⁹⁸⁰

⁹⁷⁴ Vezir izin verdikten sonra kâtip fermanı eline aldı.

⁹⁷⁵ Onu okumaya başladı. Genci yaşlısı dinledi.

⁹⁷⁶ Sultanın fermanı okununca asker fermanı anladı.

⁹⁷⁷ Beyler, ağalar ve bütün askerler dünya sultanın emrini öğrendi.

⁹⁷⁸ Bu iş tamamlanınca gökyüzü gibi (yüksek) mertebe sahibi vezir hazretleri

⁹⁷⁹ Din düşmanlarını kahreden bütün seçkin askerlere emretti:

⁹⁸⁰ “Yoklama olsun ve gaza ordusunun toplam miktarı öğrenilsin.”

Hâzır olmağ-ıçün kamu ' asker
Eylediler nidâ münâdîler⁹⁸¹

Çapudan-ıla hazret-i serdâr
Âşaf-ı pâdişâh-ı Cem-mikdâr⁹⁸²

Bu tarîk-ile itdiler tedbîr
Ki bile cümle ceyş-i düşmen-gîr⁹⁸³

Ne kadardur u her gemide ne var
' Asker-ı kâr-zâr u düşmen-i h'âr⁹⁸⁴

725 Çün bu niyyetle âşaf-ı sultân
Başladı yoklamağa ceyşi revân⁹⁸⁵

Hile olınmasun diyü düstûr
İtmedi sa'y ü ihtimâmda kuşûr⁹⁸⁶

Rûy-i deryâda hazret-i serdâr
Çapudân-ıla tûrdılar iy yâr⁹⁸⁷

⁹⁸¹ Tellallar bütün ordunun hazır olması için seslendi.

⁹⁸² Kaptanıderya ile hazreti serdar. Yani, Cem derecesindeki sultanın veziri.

⁹⁸³ Bu şekilde tedbir aldılar ki bütün düşman zapt eden askeri bilebilsin.

⁹⁸⁴ Savaşçı asker ve değersiz düşman ne kadar miktardır ve her gemide ne var?

⁹⁸⁵ Sultanın veziri bu niyetle orduyu yoklamaya başladı.

⁹⁸⁶ Vezir, hile yapılmasın diye gayret ve ihtimamda kusur etmedi.

⁹⁸⁷ Ey yâr! Kaptanıderya ile hazreti serdar deniz üzerinde durdular.

Cümle keştîlerüñ kamu bir bir
Ceyş ü âlâtına olup nâzır⁹⁸⁸

Her kadirgâda bildiler iy yâr
Ne kadar ‘ asker-ile âlât var⁹⁸⁹

730 Hüsni-i tedbiri ile serdâruñ
Cânına lerze düşdi küffârüñ⁹⁹⁰

Her gemi pür-yarağ u ‘ asker idi
Demi âteş saçar pür-ejder idi⁹⁹¹

Her gemide yarar tüfeng-endâz
Her biri haşm-cû vü haşm-güdâz⁹⁹²

Yüz nefer ehl-i harb var idi
Her biri merd-i kâr-zâr idi⁹⁹³

[NÜ 593a] Yoklama kârı çünkü oldu tamâm
İtdi emr âşaf-ı zevi’l-ikrâm⁹⁹⁴

⁹⁸⁸ Bütün gemiler asker ve teçhizatlarını gözetledi.

⁹⁸⁹ Ey yâr! Her kadirgâda ne kadar asker ve teçhizat olduğunu bildiler.

⁹⁹⁰ Serdarın güzel tedbiri sayesinde düşmanın canına titreme düştü.

⁹⁹¹ Her gemi asker ve silahla doluydu. Nefesi ateş saçan ejderle doluydu.

⁹⁹² Her gemide her biri düşman arayan ve düşman yakan yarayışlı tüfek atıcıları (vardı).

■ haşm: ceng T.

■ -güdâz: -güzâr T.

⁹⁹³ Savaşçı yüz nefer vardı. Her biri savaş meydanının mertiydi.

⁹⁹⁴ Yoklama işi tamamlanınca ikram sahibi vezir emretti:

735 Ki ٲonanma  amusu  azm ideler
S y-ı ma   da  urmayup gideler⁹⁹⁵

Çünki m h-ı  afer tam m oldu
 Azm-i ma   da ihtim m oldu⁹⁹⁶

  n  afer gitdi oldu m h-ı ced d
 Askere   af eyleyüp tehd d⁹⁹⁷

Cümleten  asker-i  afer-rehber
 urrenden  azm-i ma  ad eylediler⁹⁹⁸

R y-i dery ya  ı dı her ke ti
 an g l ile p r oldu ber-de ti⁹⁹⁹

740  a d idüp d  men   me  nını
Açdı her ke t  b d-b nını¹⁰⁰⁰

R y-i dery da  azm idüp  asker
 [1]lavury 'ya yetdi   z ler¹⁰⁰¹

⁹⁹⁵ “Bütün donanma harekete geçsin. Hedefe doğru hızla gitsin!”

⁹⁹⁶ Safer ayı bitti. Hedefe doğru harekete geçişte dikkatli davranıldı.

⁹⁹⁷ Safer ayı gitti. Yeni ay (Rebiyülevvel) geldi. Vezir askere göz da ı verdi.

⁹⁹⁸ Rehberi zafer olan ordu ayın ilk gününde (1 Rebiyülevvel 982/21 Haziran 1574) hedefine doğru hareket etti.

⁹⁹⁹ Her gemi denize açıldı. Sanki ova g llerle doldu.

  ber: p r T.

¹⁰⁰⁰ Her gemi düşmanın bulunduğu yere kastedip yelkenlerini açtı.

¹⁰⁰¹ Gaziler denizde ilerleyip K lavurya'ya ulaştı.

   [1]lavury :  [1]lavurp  N .

[T 189a] Ayuñ onında ‘ asker-i İslām
İtdiler ol maḥalli cāy u maḳām¹⁰⁰²

Eyledi emr āşaf-ı serdār
Ki_ola yağmā vilāyet-i küffār¹⁰⁰³

Her biri nehb ü ğāret eyleyeler
Ḳavm-i şūma ḥasāret eyleyeler¹⁰⁰⁴

745 Ne yiri ḳılsa ehl-i dīn me’vā
Düşmen-i dīni ideler yağmā¹⁰⁰⁵

Çünki emr oldı düşmeni tālān
‘ Azm-i rezm itdi cümle pīr ü civān¹⁰⁰⁶

Anda bir ḳulle gördiler ‘ asker
Ki ‘ Ali Burcu idi nāmı meger¹⁰⁰⁷

Anuñ eṭrāfın itdiler yağmā
Ceşş-i nuşret-ḳarīn ü cünd-i ğazā¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰² İslam askeri ayın onuncu günü (10 Rebiyülevvel 982/30 Haziran 1574) orayı (Kılavurya) mekân tuttu.

¹⁰⁰³ Serdar vezir kafir memleketinin yağmalanmasını emretti.

¹⁰⁰⁴ “Herkes yağma ve talan yapsın! Uğursuz kavme zarar ziyan versin!”

¹⁰⁰⁵ “Dindarlar nereyi yurt edinirlerse (oradaki) din düşmanlarını yağmalasın!”

¹⁰⁰⁶ Düşmanın yağmalanması emredilince genci yaşlısı bütün askerler savaşa azmetti.

¹⁰⁰⁷ Asker orada Ali Burcu diye bilinen bir kule gördü.

¹⁰⁰⁸ Zaferin kendisine dost olduğu gaza ordusu o kulenin etrafını yağma etti.

[NÜ 593b] Çın seher keştler o menzilden

‘Azm idüp cümle itdi ise seren¹⁰⁰⁹

750 İki gün iki gice gitdiler

Sarağos Ƙal‘ası’na yetdiler¹⁰¹⁰

Mesina Adası içinde i yâr

Kâfirûñ bellü şehridür o Ƙışâr¹⁰¹¹

Tahtıdur kâfir-i kebîrûñ o cā

Ekşer ol Ƙal‘ayı ider me’vā¹⁰¹²

Virmege Ƙal‘a halkına dehşet

Ĥazret-i āşaf-ı felek-ĥaşmet¹⁰¹³

Emr kıldı ki cümle keştibān

Gemisin ziynet eyleye iy cān¹⁰¹⁴

¹⁰⁰⁹ Şafak vaktinde, bütün gemiler o konak yerinden çıkıp yelken açtı.

■ ise: etsü T.

¹⁰¹⁰ İki gün iki gece ilerleyip Sarağos Kalesi’ne ulaştılar.

¹⁰¹¹ Ey dost! Mesina Adası’ndaki o kale kâfirlerin bilinen (önemli) bir şehridir.

¹⁰¹² O kale büyük kâfirin taht merkezidir. Çoğunlukla o kalede bulunur.

¹⁰¹³ Gök gibi haşmetli serdar hazretleri, kale halkını dehşete düşürmek için

¹⁰¹⁴ Ey sevgili! Bütün leventlerin gemisini süslemesini (donatmasını) emretti.

**Der-‘Ubūr ez-Cezîre-i Mesina vü Ğanāyım Giriften-i
Barça-i pūr-Zahîre der-Ķurb-ı Hîşār-ı Tırnova¹⁰¹⁵**

755 Çünkü bu kâra ihtimâm oldu
Cümle ziynet işi tamâm oldu¹⁰¹⁶

Sarağos Ķal‘ ası öñine kamu
Keştler geldi cümle sūy-be-sū¹⁰¹⁷

Atdılar topı cümle ber-nevbet
Baħr-ıla berre virdiler dehşet¹⁰¹⁸

Top āvāzı-y-ıla tldı cihān
Baħr-ıla berre lerze düşdi revān¹⁰¹⁹

Düşdi küffāra bīm-ile heybet
Ķādir olmadı ki ide hareket¹⁰²⁰

760 Bu kadar ferr ü kerr-ile āşaf
Ya‘ n̄ ol şems-i āsumān-ı şeref¹⁰²¹

¹⁰¹⁵ Mesine Adası’ndan Geçiş ve Tırnova Hisarı Yakınında Zahir Dolu Barçanın Ganimet Olarak Ele Geçirilmesi

■ Der-‘Ubūr...Tırnova: -T.

¹⁰¹⁶ Bu iş ihtimamla halledildikten ve süslenme (gemilerin donatılması) işi tamamlandıktan sonra.

¹⁰¹⁷ Donanma gemileri her taraftan Saragoş Kalesi önüne doğru geldi.

¹⁰¹⁸ Sırayla toplar atıldılar. Deniz ve karaya (bölgedeki insanlara) dehşet verdiler.

¹⁰¹⁹ Dünya top gürültüsüyle doldu. Deniz ve karalar titredi.

■ Baħr-ıla berre: berr-ile baħra T.

¹⁰²⁰ Kâfirlere korku ve dehşet düşti. Hareket etmeye güçleri kalmadı.

¹⁰²¹ Şeref semasının güneşi olan vezir bu kadar ihtişamla

Cünd-i İslâm-ıla giçüp gitdi
Def' -i a' dâ-yı dîne kaçd itdi¹⁰²²

Gider iken meger ki ceyş-i güzîn
Ya' n'kim reh-revân-ı râh-ı yakîn¹⁰²³

[NÜ 594a] Bir iki merd-i kâr u düşmen-gîr
Râğıb-ı harb u đarb u hoş-tedbîr¹⁰²⁴

Emr-i âşafıa bir niçe server
Karavul olmış-ıdı ceyşe meger¹⁰²⁵

765 Kim-durur dirseñ anları iy cân
Hasan Ağa ile Receb Kapudân¹⁰²⁶

Biri dağı Kara Hasan anuñ
Pey-revi idiler tonanmanuñ¹⁰²⁷

Bir gice 'azm idüp giderler idi
Rûy-i deryâyı seyr iderler idi¹⁰²⁸

¹⁰²² İslam ordusu ile geçip gitti. Din düşmanlarının ortadan kaldırılmasına azmetti.

¹⁰²³ Doğru yolun yolcuları olan seçkin ordu giderken

¹⁰²⁴ Bir iki tane hünerli ve düşmanı zapt eden, savaşçıve iyi tedbirli yiğit.

¹⁰²⁵ Birçok reis, vezirin emriyle donanmanın karakol görevini yürütmekteydi.

■ Karavul kelimesiyle, donanmanın güvenliğini sağlamak amacıyla nöbet görevi yapan gemiler ve mürettebatı kastedilmektedir. Nitekim, iki sıra sonraki beyitte (b. 766) bu reislerin donanmanın peyrevi oldukları, yani bahsi geçen amaçla donanmanın arkası sıra geldikleri belirtilir. Eserin özetinin ilgili kısmında "karakol" kelimesine dair açıklama dipnotta aktarılmıştır.

¹⁰²⁶ Ey dost! Onların kim olduklarını sorarsan. Hasan Ağa ile Recep Kaptan.

¹⁰²⁷ Onlardan biri de Kara Hasan'dır. Donanmayı arkadan takip ediyorlardı.

¹⁰²⁸ Bu reisler deniz yüzünü kontrol ederek ilerledikleri bir gece

775 Bulınup içlerinde bir ferheng
İtmediler neberde hiç âheng¹⁰³⁶

Ölmeden eyleyüp ḫalās recā
Vire sancāğı dikdiler a' dā¹⁰³⁷

Anı çün aldı ' asker-i İslām
İtdiler ḫālī āşafa i' lām¹⁰³⁸

[NÜ 594b]

**Minyatür IV: Serdâr Sinân Paşa Tönanma-i Hümâyûn-ıla
Halku'l-Vâd Üzre Giderken Kâfirden Buğday Barçası
Alındığıdır¹⁰³⁹**

¹⁰³⁶ İçlerinde bir hüner bulup da savaşmaya hiç başlamadılar.

¹⁰³⁷ Ölmektense kurtulmayı dileyip vire sancağı çektiler.

¹⁰³⁸ İslam askeri onu (barça) ele geçirip durumu vezire haber verdi.

¹⁰³⁹ **Serdar Sinan Paşa Donanma-yı Hümâyûnla Halku'l-vâd'a Doğru Giderken Kâfirlerden Buğday Barçasının Alınması Hakkındadır**

■ Serdâr...Alındığıdır: -T.

Didiler iy meh-i sipihr-i ğazā
Ḥamdülillāh alındı bir barça¹⁰⁴⁰

İçi zād u zevāde ile tolu
Gider iken içinde ceş-i ‘adū¹⁰⁴¹

¹⁰⁴⁰ Dediler ki “Ey gaza göğündeki ay! Allah’a şükrolsun, bir barça ele geçirildi.”

¹⁰⁴¹ “İçi erzak doludur. Düşman askeri içinde giderken”

780 İrişüp faẓl u luṭf-ı Rabbānî
Cengsüz bize virdiler anı¹⁰⁴²

Ne buyurursa ḥazret-i serdâr
Âşaf-ı pâdişâh-ı kûh-vaḳâr¹⁰⁴³

Cümlemüz aña intizâruz kim
Emr oluna ne ise kâr-ı mühim¹⁰⁴⁴

Ḥazret-i âşaf-ı ferişte-ḥişâl
Anlara emr kıldı-kim der-ḥâl¹⁰⁴⁵

Anda olan zaḥîreden iy yâr
Vireler her gemiye bir miḳdâr¹⁰⁴⁶

[NÜ 595a]

785 Çünkü ḳalmaya anda zâd u zevâd
Âteşe ura anı cünd-i nihâd¹⁰⁴⁷

Ṭırnova ḥalkı anı seyr ideler
Görelere anı olalar muḳtar¹⁰⁴⁸

Ehl-i İslâm'uhn ola ḥâtırı şâd
Bî-ḥuẓûr ola ehl-i küfr ü fesâd¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴² “İlahi bir lûtuf yetiştî de savaşımdan onu bize teslim ettiler.”

¹⁰⁴³ “Dağ gibi vakar sahibi sultanın veziri serdar hazretleri ne emrederse”

¹⁰⁴⁴ “Hepimiz emre hazırız. Yapılacak önemli iş her neyse emredilsin.”

¹⁰⁴⁵ Melek huylu vezir hazretleri hemen onlara emretti:

¹⁰⁴⁶ “Ey dost! Onda olan hububattan her gemiye bir miktar verilsin.”

■ 778-784: -NÜ.

¹⁰⁴⁷ “Ondaki erzak boşaltılınca iyi tabiatlı askerler onu ateşe vursun (ki)”

¹⁰⁴⁸ “Tırnova halkı onu seyredip çaresiz kalsın.”

¹⁰⁴⁹ “Müslümanların gönlü sevensin. Kâfir ve fesatçılar da huzursuz olsun.”

Emr-i âşafıla yakdılar anı
Yandı ğayretle düşmenüñ cânı¹⁰⁵⁰

Anı yakdıkda ‘ asker-i İslām
Cümleten şenlik eyleyüp ol şām¹⁰⁵¹

790 Ol-ķadar yakdılar ķerāğ-ıla mūm
Şanki yire dökildi cümle nücūm¹⁰⁵²

Rūy-i baħr oldu şem‘ -ile iy yār
Ėayret-i ķarķ u gerdiş-i devvār¹⁰⁵³

Düşmenüñ cânına düşüp āteş
Ėavf-ıla bīme düşdi her ser-ķeş¹⁰⁵⁴

Böyle şevketle gitdi ceys-i Ėazā
Bir adaya irişdiler cem‘ ā¹⁰⁵⁵

Ol adanuñ adı Cuhudluk idi
Ehl-i İslām yoğıdı ebedī¹⁰⁵⁶

[T 189b]

795 Bir gice anda yatdılar ‘ asker
Çın seħer ‘ azm-i rāh idüp yek-ser¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵⁰ Vezirin emriyle onu yaktılar. Düşmanın canı çok yandı.

¹⁰⁵¹ İslam askerleri onu yaktıktan sonra o akşam hep birlikte şenlik etti.

¹⁰⁵² O kadar meşale ve mum yaktılar ki sanki bütün yıldızlar yere döküldü.

¹⁰⁵³ Ey dost! Deniz yüzeyindeki meşale ışıkları dönen feleği (sema) kıskandırdı.

¹⁰⁵⁴ Düşmanın canına ateş düştü. Bütün dik başlılar korku ve endişeye düştü.

¹⁰⁵⁵ Gazi ordusu böyle debdebeli şekilde gidip bir adaya ulaştı.

¹⁰⁵⁶ Hiçbir Müslümanın bulunmadığı o adanın adı Cuhudluk idi.

¹⁰⁵⁷ Burada bir gece konaklayan asker şafak vakti yola çıktı.

Seçdiler berr-i mağribi ol gün
Ehl-i İslâm'ıñ oldu şevki füzûn¹⁰⁵⁸

Ger şorarsañ nedür o berrüñ adı
Nâmı anuñ Ƙalapya Burnı idi¹⁰⁵⁹

Şânî^ç ısrîn-i şehri idi ki meger
Geldiler anda şaldılar lenger¹⁰⁶⁰

Ğurrede şaldıladı deryāya
Şânî^ç ısrinde cümle ol cāya¹⁰⁶¹

[NÜ 595b]

800 Geldiler şıḥḥat-ile devlet-ile
Bu kadar ceyş-i pür-mehābet-ile¹⁰⁶²

Ḥamdülillāh Ḥudā idüp āsān
Geldi maḫṣūda ^ç asker-i imān¹⁰⁶³

Kār-ı ma^ç hūdı itmege itmām
İki gün anda itdiler ārām¹⁰⁶⁴

Ol aralıkda ḥazret-i serdār
Āşaf-ı pādişāh-ı ḥaşm-şikār¹⁰⁶⁵

¹⁰⁵⁸ O gün mağrip topraklarını (Kuzey Afrika'daki Tunus ve civarı) gördüler. Müslümanların şevki arttı.

¹⁰⁵⁹ O karanın adı nedir diye sorarsan. Oranın adı Kalapya Burnu'dur.

¹⁰⁶⁰ Ayın (Rebiyülevvel) yirmi ikisinde (12 Temmuz 1574) orada demir attılar.

¹⁰⁶¹ Ayın ilk gününde denize açılmışlardı. Ayın (Rebiyülevvel) yirmi ikisinde oraya vardılar.

¹⁰⁶² Bu kadar ihtişamlı orduyla güvenli ve talihli bir şekilde oraya geldiler.

¹⁰⁶³ Allah'a şükür ki onun kolaylık vermesiyle iman askeri hedefine ulaştı.

¹⁰⁶⁴ Belirlenen işi yapmak için burada iki gün kaldılar.

¹⁰⁶⁵ O süreçte, düşman avcısı sultanın veziri serdar hazretleri.

Rü' esā cem' ine idüp tehdīd
Didi kim iy re' is-i Baħr-i Sefīd¹⁰⁶⁶

805 Gemüñüz cümle eyleñüz ziynet
Ki_ola a' dāya bā' is-i ħaşmet¹⁰⁶⁷

Çın seħer cümle zīb ü ziynet-ile
Bu ħadar ħaşmet-ile heybet-ile¹⁰⁶⁸

Ķal' a öñine varalum cem' ā
Ki_ola a' dāya tā ki bīm-efzā¹⁰⁶⁹

Cümlesi emre inkıyād itdi
Zīb ü ziynetde ictihād itdi¹⁰⁷⁰

Ol gice oldılar ħamu der-kār
Ne ki emr oldu itdiler iħzār¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁶ Gemi reislerini kati surette uyarıp dedi ki “Ey Akdeniz’in reisleri!”

¹⁰⁶⁷ “Hepiniz gemilerinizi süsleyin (donatın) ki düşmanlar heybetinizi konuşsun.”

¹⁰⁶⁸ “Şafakta hep birlikte süslü, gösterişli, haşmetli ve heybetli bir şekilde”

¹⁰⁶⁹ “Topluca kale (Halku’l-Vād) önüne varalım ki düşmanın korkusu artsın.”

¹⁰⁷⁰ Hepsî emre uyup gayretle gemilerini donattı.

¹⁰⁷¹ O gece hepsi emredilenleri yapıp hazır etti.

Der-Vaşl be-Ḳal‘a-i Halku’l-Vâd ü Huşûl-ı Zafer be-
Tevfîk-i Rabbü’l-ibâd¹⁰⁷²

810 Bir seher-geh ki hüsrev-i hâver
Nürdan çekdi bir bölük ‘ asker¹⁰⁷³

Zulmet-i leyli itmege tālân
Cünd-i nūrânî oldı aña revân¹⁰⁷⁴

Şubh-dem âşaf-ı şafâ-âyîn
Ya‘ nî düstür-ı şâh-ı rûy-i zemîn¹⁰⁷⁵

Keştâsinüñ kıopardı lengerini
Ziynet eyledi ceyş ü ‘ askerini¹⁰⁷⁶

[NÜ 596a] Her re’îs itdi keştâsin tezyîn
Dikdiler niçe sancaḳ-ı zerrîn¹⁰⁷⁷

815 Cebe cevşen şu‘ â‘ ı ‘ askerde
Ḳomadı şu‘ le ‘ ayn-ı hâverde¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷² Halku’l-Vâd’a Ulaşılması ve Kulların Rabbi’nin Yardımıyla Zafer Kazanılması

■ Metnin tamamında *h* harfiyle kaydedilen *Ḥalku’l-Vâd* ismi, burada müstensih hatası ile *Ḥalku’l-Vâd* şeklinde *hı* harfi ile kaydedilmiştir.

■ Bu başlık T nüshasında “Reften-i Tıonanma-yı Hümâyün be-Nezd-i Halku’l-Vâd u Bîrûn Reften-i ‘ Asker-i Nuşret-nümün be-emr-i Düstür-ı Hıuceste-nihâd Berây-ı Muḥâşara-i Ḳılâ‘-ı Küffâr-ı Bed-nijâd” şeklindedir.

¹⁰⁷³ Bir şafak vakti güneş nürdan bir bölük asker çıkardı.

¹⁰⁷⁴ Gecenin karanlığını yağmalamak için nur ordusu onun üzerine gitti.

¹⁰⁷⁵ Sabah vaktinde, yeryüzü şahının veziri, kutlu bir yola sahip olan vezir

¹⁰⁷⁶ Gemisinin demirini çekti. Askerlerini donattı.

■ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında kullanılmıştır.

¹⁰⁷⁷ Her reis gemisini donattı. Birçok altın (sarı) bayrak çektiler.

¹⁰⁷⁸ Askerlerin zırhlarındaki parıltı güneşte ışık bırakmadı.

Yelkenin açdı çok kadirğalar
Ziynet olmışdı şanki şahrâlar¹⁰⁷⁹

Oldı her keştî ravza-i zîbâ
Serv idi her yeşil direk gūyâ¹⁰⁸⁰

Şarılup yelken ile şanki seren
Şāḥ idi şındı berf bārından¹⁰⁸¹

Direk üstinde her keçe yārâ
Oldı serv üzre âşiyân-āsâ¹⁰⁸²

820 Şanki Sîmurğ idi filandralar
Açmış a^c dāyı şayda billāḥ per¹⁰⁸³

Ḥarbeler ‘aksi her kadirğada
Şanki māhîler idi deryâda¹⁰⁸⁴

Gūyiyâ ‘aks-i tiğ-ı ehl-i ğazâ
Mār-ı māhî idi deñizde dilâ¹⁰⁸⁵

Siperi ‘aksi ‘askerūñ iy cān
Şanki kalkan balığı idi hemān¹⁰⁸⁶

¹⁰⁷⁹ Birçok kadirğa yelkenini açtı. Sanki ovalar süslenmişti.

■ çok: çün T.

¹⁰⁸⁰ Her gemi güzel bir bahçe oldu. Sanki her yeşil direk servi ağacı idi.

¹⁰⁸¹ Yelkenle sarılı gönder sanki dal idi idi de kar yükünden kırıldı.

¹⁰⁸² Direklerdeki her keçe servi ağacındaki kuş yuvası oldu.

¹⁰⁸³ (İnce ve uzun şerit şeklindeki) bayraklar sanki Allah için düşmanları avlamaya kanat açmış Simurg (Anka) kuşu idi.

¹⁰⁸⁴ Her kadirğadaki harbelerin aksi sanki denizdeki balıklardı.

¹⁰⁸⁵ Gazilerin kılıçlarının aksi sanki denizdeki yılan balığı idi.

¹⁰⁸⁶ Ey sevgili! Askerlerin siperlerinin aksi sanki kalkan balığı idi.

Şan neheng idi anda her âdem
 Toplar ejdehâ-yı âteş-dem¹⁰⁸⁷

825 Küregın çekse her gemi yārā
 Bāl u per açdı gūyiyā ‘Anķā¹⁰⁸⁸

Yürüdiler çü keştler şaf şaf
 Bimden düşmen itdi şabrı telef

Mā-ḥaşal āşaf-ı ḥuceste-eşer
 Qapudān-ıla begler ağalar¹⁰⁸⁹

Eyledi cümle ‘azm-i Halku’l-Vād
 Tā görüp anı ḥaşm-ı dīv-nihād¹⁰⁹⁰

[NÜ 596b] Ola lertzān mişāl-i berg-i ḥazān
 Qalmaya ceng ü ḥarbe tāb ü tüvān¹⁰⁹¹

830 Çün bu şevketle bu mehābet-ile
 Bu kadar cünd-i pür-şalābet-ile¹⁰⁹²

Vardılar cümle ol ḥişāra yakın
 İtdi tekbīr gāziyān-ı güzīn¹⁰⁹³

¹⁰⁸⁷ Sanki oradaki her kişi timsah, topar da ateş nefesli ejder idi.

¹⁰⁸⁸ Ey dost! Kürek çeken her gemi sanki kanatlarını açmış Simurg kuşu idi.

¹⁰⁸⁹ Neticede uğurlu vezir, kaptanıderya, beyler, ağalar.

■ āşaf-ı: āşafa T.

¹⁰⁹⁰ Hep birlikte Halku’l-vād’a azmettiler ki şeytan karakterli düşman onları görüp

¹⁰⁹¹ Sonbahar yaprağı misali titresinler ve savaşmaya dermanları kalmasin.

¹⁰⁹² Bu kadar ihtişam ve heybetle, bu kadar metanet dolu orduyla

¹⁰⁹³ Hep birlikte o hisara yaklaştılar. Seçkin gaziler tekbirler çekti.

Oluban ceyš-i haşma bîm efzâyî
 Qal' aya qarşu düzdiler alayı¹⁰⁹⁴

Topa çün her gemide virdiler od
 Tutdı âfâkı âteş-i pür-dûd¹⁰⁹⁵

Ra' d-vâr itdi topar çü şadâ
 Havfdan lerze itdi arz u semâ¹⁰⁹⁶

835 Bîmden haylî düşmen oldı helāk
 Havfdan haşmuñ oldı zehresi çāk¹⁰⁹⁷

Bir iki yaylım itdiler topı
 Virdiler haşma haylî aşûbı¹⁰⁹⁸

Bunlar itdükçe baħrde cevlan
 Qalb-i a' dâyı itdiler lertzân¹⁰⁹⁹

Çün yakın geldi aña hayl-i ğazâ
 Gördiler bir hisâr-ı bî-hemtâ¹¹⁰⁰

Burc u bārûsı çarħdan ber-ter
 Yüz sürer ayağına baħr-ıla ber¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁴ Düşman ordusunun korkusu arttı. (Gemiler) kaleye karşı alay bağladı.

■ efzâyî: efzây T.

¹⁰⁹⁵ Her gemiden topar ateşlendi. Gökyüzünü dumanlı ateşler kapladı.

¹⁰⁹⁶ Toplar gök gürültüsü gibi ses verdi. Korkudan yeryüzü ve gökyüzü titredi.

¹⁰⁹⁷ Korkudan birçok düşman helak oldu. Düşmanın yüreği korkudan yırtıldı.

¹⁰⁹⁸ Topları bir iki kere yaylım ateşi ile atıldılar. Düşman arasına kargaşa düşürdüler.

¹⁰⁹⁹ Bunlar denizde dolaştıkça düşmanların kalbini titretti.

¹¹⁰⁰ Gaziler topluluğu hisara yaklaşınca gördüler ki (hisar) benzersiz bir hisardır.

¹¹⁰¹ Kule ve surları gökyüzünden yüksektir. Ayağına deniz ve kara yüz sürmektedir.

■ çarħdan: çarħda T.

840 Bâminuñ dîde-bânı idi Zühâ
Ana dizdâr olursa şems maḥal¹¹⁰²

Der ü dîvârı hûb mermerden
Ḥalka-i bâbı sîm-ile zerden¹¹⁰³

Oldı her burcı şanki burc-ı sipih
Saḥt u sengin idi nümüne-i dehr¹¹⁰⁴

Bedeni cān gibi nazardan dūr
Ḥüsn-i hûbân-şıfat içi ma' mūr¹¹⁰⁵

[NÜ 597a] Daḥı eṭrâfı şa' b ḥandaḳ idi
Mişlini dîde görmemiş ebedî¹¹⁰⁶

845 ' Arzı altmış zirâ' idi anuñ
Dili olmuşdı şanki deryānuñ¹¹⁰⁷

[T 190a] Āb-ı deryā ile içi memlū
Faḥr iderdi anuñla ḳavm-i ' adū¹¹⁰⁸

Ḳal' ayı ziynet eyleyüp a' dā
Ehl-i İslām'a itdi arz-ı bahā¹¹⁰⁹

¹¹⁰² Satürn, çatısının gözcüsüdür. Güneş de onun idarecisi olsa yeridir.

¹¹⁰³ Kapı ve duvarları hep mermerdendir. Kapı halkası gümüş ve altındandır.

¹¹⁰⁴ Her kulesi sanki gökteki burç (takım yıldızı) oldu. Dünyaya bir ibret olacak şekilde sağlam ve muhkemdi.

¹¹⁰⁵ Bedeni (duvarları), can gibi görüşten uzaklıkta, güzeller güzelli olan içi bayındır(dır).

¹¹⁰⁶ Etrafı da benzerini gözlerin hiç görmediği zorlu bir hendekle çevriliydi.

¹¹⁰⁷ Onun (hendek) genişliği altmış zirâ' idi. Sanki denizin kenarı gibi olmuştu.

■ dili: dibi T.

¹¹⁰⁸ İç deniz suyuyla doluydu. Düşman kavmi onunla övünürdü.

¹¹⁰⁹ Kalesini süsleyen düşman, Müslümanlara kalesinin güzelliğini gösterdi.

Vākı‘ ā ol ھیār-ı çarھ-medār
Bī-nazīr u ‘adīl idi iy yār¹¹¹⁰

Gelmemişdi nazīri dünyāya
Berr-ile hükm iderdi deryāya¹¹¹¹

850 Leb-i deryāda ol ھیār iy cān
Şanki çarھ içre āfitāb-ı cihān¹¹¹²

Çün görindi bu ھal‘ a-i zībā
Ehl-i İslām’a oldı şevki fezā¹¹¹³

Şaldılar lengeri oraya yakın
Cümle-i keştābān-ı ehl-i yakīn¹¹¹⁴

Ceyş-i İslām u ‘asker-i imān
Çıkıldılar cümlesi karaya revān¹¹¹⁵

Kurdu eyvānın āşaf-ı serdār
‘Azm-i rezm itdi ‘asker-i cerrār¹¹¹⁶

855 Çıkduğı dem karaya ehl-i hüda
Çünki yüz tutdı düşmen-i bed-rā¹¹¹⁷

¹¹¹⁰ Ey dost! Gök kubbenin etrafında döndüğü o hisar eşsiz ve benzersizdi.

¹¹¹¹ Benzeri dünyaya gelmemişti. Kara ile denize hükmederdi.

¹¹¹² Ey sevgili! Deniz kenarındaki o hisar sanki gökteki kâinat güneşi idi.

¹¹¹³ Bu gösterişli kale gördüğünde Müslümanların şevki arttı.

¹¹¹⁴ Bütün hikmet ehli leventler kaleye yakın bir yere demir attı.

¹¹¹⁵ İmanlı İslam ordusu hep birlikte karaya çıktı.

¹¹¹⁶ Serdar vezir çadırını kurdurdu. Teçhizatlı askerler savaşa azmetti.

¹¹¹⁷ Hak yoldakiler karaya çıkarken kötü niyetli düşman onlara yöneldi (saldırdı).

İtmeyüp zümre-i ğuzât direng
Haşm-ıla cenge itdiler âheng¹¹¹⁸

Qal'adan çıqđı qavm-i bed-kirdâr
Kimi anuñ piyâde kimi süvâr¹¹¹⁹

İtmek-çün ğuzât-ı dîne zarar
Başladı cenge qavm-i bed-gevher¹¹²⁰

[NÜ 597b]

¹¹¹⁸ Gaziler hiç beklemeden düşmanla savaşmaya başladı.

¹¹¹⁹ Kimi atlı kimi yaya olan kötü yollu kavim, kaleden çıktı.

¹¹²⁰ Kötü tabiatlı kavim din gazilerine zarar vermek için savaşmaya başladı.

Minyatür V: Serdar Sinān Paşa Tōnanma-i Hümāyūn-ıla Halku'l-Vād'a İrişdikde bi-ʿAvnullāh Yalıya Çıkup Düşmen-ile Elleşüp Başlar Kesilüp Diller Tūtulup Kāfirūñ Bütün Şıduğıdur¹¹²¹

¹¹²¹ Serdar Sinan Paşa Donanma-yı Hümāyūn ile Halku'l-vād'a Ulaştığında Allah'ın Yardımıyla Deniz Kenarındaki Araziye Çıkup Düşmanla Çatışması, Başlar Kesilip Diller Alınması, Kâfirin Putunu Kırması Hakkındadır

■ Serdār...Sıduğıdur: -T.

İtmege ġāziyân-ı dîne gezend
Harbe başladı cünd-i bî-ħursend¹¹²²

860 Bunı gördükde ʿ asker-i cerrār
Yaʿ nî kim ġāziyân-ı ħaşm-şikār¹¹²³

[NÜ 598a] Cümle bî-ihtiyār olup her sū
İtdiler düşmen-ile cenge ġulū¹¹²⁴

Tiğlar çekdi ħarbe ʿ azm itdi
Kāfir-ile neberde cezm itdi¹¹²⁵

[NÜ 598b] Seyl-veş ʿ azm-i rezm idüp ʿ asker
Kanını düşmenüñ aķıtdılar¹¹²⁶

Yüridi bād-veş çü cünd-i ġazā
İtdiler gerd-i ħaşmı nā-peydā¹¹²⁷

865 Eyle cūş itdi baħr-veş ʿ asker
Ehl-i İslām u ceyş-i feth ü zafer¹¹²⁸

Girdiler ħûn-ı ħaşma tîġ-mişāl
Kavm-i aʿ dāyı itdiler pā-māl¹¹²⁹

¹¹²² Tevekkülsüz düşman askeri din gazilerine zarar vermek için savaşmaya başladı.

¹¹²³ Düşman avcısı teçhizatlı gaziler bunu görünce

¹¹²⁴ Tercihsiz olarak her taraftan düşmanla savaşa giriştiler.

¹¹²⁵ Kılıçlar çekip savaşa azmetti(ler). Kâfir ile çatışmaya yöneldi(ler).

¹¹²⁶ Askerler, seller gibi savaşa azmedip düşmanın kanını akıttı.

¹¹²⁷ Gaza ordusu rüzgâr gibi yürüyüp düşmanın tozunu ortadan kaldırdı.

¹¹²⁸ İslam ehli, fetih ve zafer askeri deniz gibi öyle coşup taşı ki

¹¹²⁹ Düşmanın kanına kılıç gibi girdiler. Düşman kavmini ayaklar altında çiğnediler.

Bād-ı şarşar gibi çün irdiler
İtdiler kavm-i şūmı zīr ü zeber¹¹³⁰

Gördiler bu hücumı çün küffār
Tārūmār oldu zümre-i eşrār¹¹³¹

Gördiler ceng ü harbe tākat yok
Ġāzālerle neberde kudret yok¹¹³²

870 İhtiyār itdiler firārı kamu
Ḳal‘ aya tutdılar yüzi her sū¹¹³³

Ḳalmadı düşmene mecāl-i qarār
İtdiler Ḳal‘ aya varınca firār¹¹³⁴

İrişüp peylerinden ehl-i ġazā
Eylediler ‘adūyı bī-ser ü pā¹¹³⁵

Düşmeni ḥāk ü ḥūn-ıla der-ḥāl
At ayağında itdiler pā-māl¹¹³⁶

Kimini kırdılar kimini esīr
Eylediler gürūh-ı düşmen ġīr¹¹³⁷

¹¹³⁰ Kasırğa gibi gelip uğursuz kavmi altüst ettiler.

¹¹³¹ Bu hücumu görünce o kötü kâfirler topluluğu darmadağın oldu.

¹¹³² Baktılar ki gazilerle savaşılmaya güçleri yok.

¹¹³³ Hepsi kaçmaya karar verip her taraftan kaleye doğru yüz tuttular.

■ Ḳal‘ aya: Ḳal‘ a NÜ.

¹¹³⁴ Savaşta tutunmaya mecali kalmayan düşman kaleye doğru firar etti.

¹¹³⁵ Peşlerinden yetişen gaziler düşmanı sefil ve perişan etti.

¹¹³⁶ Düşmanı hemen toprak ve kana bulandırıp atların ayakları altında çiğnediler.

¹¹³⁷ Kimini öldürüp kimini de esir ettiler. Düşman topluluğunu dağıttılar.

875 Kaçarak girdiler hîşâra revân
Zümre-i küfr ü tâbi^c -i şeytân¹¹³⁸

Oldı mağlûb çünki ehl-i saķar
Yolda bir kulle var idi ki meger¹¹³⁹

Nâmı anuñ dinürdi Kulle-i Mâ
Anı beklerdi ħayl^î ehl-i hevâ¹¹⁴⁰

[NÜ 599a] Düşmenüñ i^c tiķādı bu-y-ıdı kim
Anı almağa olsalar ^c āzim¹¹⁴¹

Ehl-i İslām u ceyš-i yümñ ü zafer
Rüz u şeb fetĥe sa^c y iderse eger¹¹⁴²

880 Anı ancak bir ayda fetĥ ideler
İhtimām itse cümleten ^c asker¹¹⁴³

Ĥamdülillāh kim ^c asker-i İslām
Ol gün ol kārı itdiler itmām¹¹⁴⁴

Aldılar ol hîşarı bî-pervā
Oldı mağlûb düşmen-i bed-rā¹¹⁴⁵

¹¹³⁸ Şeytana uyan kâfir topluluğu kaçıp hisara girdi.

¹¹³⁹ Cehennemlikler yenildi. Yolda bir kule vardı.

¹¹⁴⁰ Su Kulesi adlı bu kuleyi birçok nefesine düşkün düşman askeri koruyordu.

¹¹⁴¹ Düşmanın inancı buydu ki onu almaya azmederlerse

¹¹⁴² İslam ehli, uğur ve zafer askeri gece gündüz fethetmeye çalışsalar

¹¹⁴³ Bütün askerler uğraşsa dahi onu ancak bir ayda fetheder.

¹¹⁴⁴ Allah'a şükrolsun ki İslam askeri o gün o işi bitirdi.

¹¹⁴⁵ O kuleyi korkusuzca aldılar. Kötü niyetli düşman yenildi.

Şükr-i bî-ḥad ki cünd-i ehl-i yakîn
İtdi evvelki günde feth-i mübîn¹¹⁴⁶

‘ Asker-i düşmeni idüp pā-māl
Aldı Şu Kulesi’ni bî-imhāl¹¹⁴⁷

885 Ceyş-i a‘ dā ḥişāra girdi kamu
Cenge yüz tıtdı düşmen-i bed-rū¹¹⁴⁸

Ḳal‘ adan cenge itdiler āheng
Atdılar ehl-i dīne ṭop u tūfeng¹¹⁴⁹

Ehl-i İslām’a ceyş-i küfr ü fesād
İtdiler cümleten gezendi murād¹¹⁵⁰

Ḳal‘ aya i‘ timād idüp küffār
Eylediler neberd ü ḥarb izhār¹¹⁵¹

Eyleyüp ehl-i dīne istikbār
Atdılar ḥaylī ṭop-ı āteş-bār¹¹⁵²

¹¹⁴⁶ Sayısız şükrolsun ki imanlı ordu önceki günde açık bir fetih kazandı.

¹¹⁴⁷ Düşman askerini ezip vakit kaybetmeden Su Kulesi’ni aldı.

¹¹⁴⁸ Düşman askerinin hepsi hisara girdi. Kötü yüzlü düşman savaşa yöneldi.

¹¹⁴⁹ Kaleden savaşa başladılar. Dindarların üzerine top tūfek attılar.

¹¹⁵⁰ Küfür ve fesat askerleri hep birlikte Müslümanlara zarar vermek istedi.

¹¹⁵¹ Kaleye güvenen kâfirler savaşmaya başladı.

¹¹⁵² Dindarlara karşı kibirli davranıp birçok ateş saçan top attılar.

Der-‘Amel-nümûden be-Sünnet-i Seniyye ve İrsâl-i
Naşihat-nâme be-A‘dâ-yı Dîniyye¹¹⁵³

890 Bir seher hüsrev-i cihân-ārā
Milket-i leyli eyledi yağmā¹¹⁵⁴

İtmege sūr-ı zulmeti vîrân
Top-ı beyzâyı itdi çarha revân¹¹⁵⁵

[NÜ 599b] Çın seher âşaf-ı hüceste-hişâl
Tîz emr itdi ‘askere der-ḥâl¹¹⁵⁶

Çıkarup topını qaraya kamu
Her taraf cenge ide ceş gulū¹¹⁵⁷

Çün nidā eyledi münādîler
Bildiler emr-i âşafı ‘asker¹¹⁵⁸

895 İtdiler sa‘y ‘asker-i İslām
Çekdiler topı kâr oldı tamām¹¹⁵⁹

¹¹⁵³ Hz. Muhammed Sünnetinin Uygulanması ve Din Düşmanlarına Nasihat Mektubu
Gönderilmesi

■ Bu başlık T nüshasında “Meteris-sâhten-i ‘Asker-i Hümâyün bâ-Emr ü Fermân-ı Serdâr-ı Sa‘âdet-maqrûn vü Endâhten-i Tophâ-yı Âteş-bâr be-Cânib-i Qal‘a-i Küffâr bi-İnâyet-i Ḥâlîk-ı ‘Avn u Zafer” şeklinde kayıtlıdır.

¹¹⁵⁴ Bir şafak vakti cihan süsleyen (güneş), gece mülkünü yağmaladı.

¹¹⁵⁵ Karanlık duvarını yıkmak için bembeyaz topunu göğe attı.

¹¹⁵⁶ İyi tabiatlı vezir şafak vaktinde askere emretti ki “Hemen!”

¹¹⁵⁷ “Bütün askerler toplarını çıkarıp her tarafta savaş için çalışsın!”

¹¹⁵⁸ Tellallar bunu ilan edince askerler vezirin emrini öğrendi.

¹¹⁵⁹ İslam askeri gayretle topları çekip bu işi tamamladı.

Toplar çün çekildi cümle dilā
Meteris yapıdılar gürūh-ı ġazā¹¹⁶⁰

Meterisler düzilmek üzre iken
Hāzret-i āşaf-ı ʿ adū-efgen¹¹⁶¹

[T 190b] Bir nüvīsendeye buyurdı revān
Yaza bir nāme-i ġuceste-beyān¹¹⁶²

Evvelā ġasmı dīne daʿ vet ide
Aña irşād-ıla hidāyet ide¹¹⁶³

900 Anlara ʿ arz-ı dīn-i Aḡmed ide
Saʿ y idüp ümmet-i Muḡammed ide¹¹⁶⁴

Eger itmezler-ise dīni ḡabūl
Zümre-i ṭāġiyān u ceyş-i füzūl¹¹⁶⁵

Anlara cizye ideler teklīf
Yazalar bu ġuşūşa ḡük-m-i münīf¹¹⁶⁶

Ger bunı daḡı itmeyüp işġā
Eyler ise muḡhālefet aʿ dā¹¹⁶⁷

¹¹⁶⁰ Toplar çekildikten sonra gaziler siper kazdı.

¹¹⁶¹ Siperler kazılırken düşman yıkan hazreti vezir.

¹¹⁶² Bir kâtibe uğurlu bir mektup yazmasını emretti.

¹¹⁶³ “Önce düşman(lar)ı dine davet etsin. On(lar)a doğru yolu gösterip hidayete ermeleri için çalışsın.”

■ irşād-ıla: irşād ide T.

¹¹⁶⁴ “Onlara Ahmed’in dinini sunsun. Çalışıp onları Muhammed ümmeti etsin.”

¹¹⁶⁵ “Eğer haddi aşan askerlerden oluşan isyankârlar zümresi İslâm’ı kabul etmezse”

¹¹⁶⁶ “Onlara cizye vermelerini teklif etsinler. Bu hususta yüce bir hüküm yazsınlar.”

¹¹⁶⁷ “Eğer düşmanlar cizyeyi de kabul etmeyip muhalefet ederse”

Bâri teslîm-i al' a eyleyeler
Ehl-i İslâm'a aşm-ı bed-gevher¹¹⁶⁸

905 Ger bunı daı diñlemezler ise
avl-i a-güyı añlamazlar ise¹¹⁶⁹

arb u arb-ile alurız anı
İderüz ahr o avm-i şeytânı¹¹⁷⁰

[NÜ 600a] Çün bu vech-ile nâme oldı tamâm
azret-i âsaf-ı zevi'l-ikrâm¹¹⁷¹

Eyleyüp bu uşûşa isti' cāl
Anı gönderdi al' aya fi'l-hāl¹¹⁷²

İlçi çün-kim ışāra oldı revān
al' aya girmege virildi emān¹¹⁷³

910 Dāil oldı ışāra çünki resül
Beglerine iletđi avm-i füzül¹¹⁷⁴

Didi küffāra mīr olan merdūd
Niye geldüñ digil nedür maşūd¹¹⁷⁵

¹¹⁶⁸ “Son seçenek olarak kötü öze sahip düşmanlar, kaleyi Müslümanlara teslim etsin.”

¹¹⁶⁹ “Eğer bu teklifi de kabul etmezlerse doğru söylenmiş sözü kabul etmezlerse”

¹¹⁷⁰ “Savaşarak alırız onu. O şeytan kavmi kahrederiz.”

¹¹⁷¹ Mektup bu şekilde sonlandırıldıktan sonra ikram sahibi vezir hazretleri

¹¹⁷² Bu iş için acele edip onu (elçi) hemen kaleye gönderdi.

¹¹⁷³ Elçi hisara gittiğinde içeri girilmesine izin verildi.

■ çün-kim: çünkü T.

¹¹⁷⁴ Elçi hisara girince haddi aşan kavim onu beylerine götürdüler.

¹¹⁷⁵ Kâfirlerin makbul olmayan beyi elçiye “Niye geldin? Maksatın nedir? Söyle!” dedi.

Bunı işitdi çünki ilçi hemān
Nāme-i āşafı çıkardı revān¹¹⁷⁶

Didi-kim bundadır kamu mektüb
Ne ise cümle maḡşūd u maḡlūb¹¹⁷⁷

Bunı işitdi mīr-i ehl-i ḡalāl
Tercümānına didi-kim fi'l-ḡāl¹¹⁷⁸

915 Tiz bu nāmede nedür mefhūm
Bize bildür ki ideyüz ma^c lūm¹¹⁷⁹

Tercümān çünki bildi maḡmūnı
Ma^c nā-i nāme-i hūmāyūnı¹¹⁸⁰

Beglerine anı idüp i^c lām
Didi-kim bu durur me^cāl-i kelām¹¹⁸¹

Çünki beg bildi nāme mefhūmın
İdüp izḡār fi'l-i mezmūmın¹¹⁸²

Āşafa eyleyüp ḡilāfı murād
İtdi emre muḡālefetle^c inād¹¹⁸³

¹¹⁷⁶ Bunu işiten elçi hemen vezirin mektubunu çıkardı.

■ Bunı: Bu T.

¹¹⁷⁷ Dedi ki “Bütün istek ve talepler bunda yazılıdır.”

¹¹⁷⁸ Sapkınların beyi bunu işitince tercümanına dedi ki “Şimdi.”

¹¹⁷⁹ “Hemen bu mektubun anlamını bize bildir ki öğrenelim.”

¹¹⁸⁰ Tercüman kutlu mektubun anlamını anladığında

¹¹⁸¹ Onu beylerine açıklayıp “Sözün tercümesi budur.” dedi.

¹¹⁸² Bey mektubun muhtevasını anlayınca kınanmış tavrını gösterdi.

■ mezmūmın: maḡmūnın NÜ.

¹¹⁸³ “Yoksa, canım sağ olduğu müddetçe bu kaleyi başka türlü vermem.”

920 Didi-kim al' a ise ger niyyet
Ceng-ile alsun anı bî-minnet¹¹⁸⁴

Yohsa eyl kle virmezem anı
aqlaram t  ki tende bu c n ¹¹⁸⁵

[N  600b] Minyatür VI: Serd r-ı K m-k r H lku'l-V d Begine
Na hat-n me Gönderüp Mu lefet  zere Cev b
Geld gid r¹¹⁸⁶

■ il f : il f N .

¹¹⁸⁴ “E er serdarın niyeti kale ise onu iyiliksiz ekilde savaıp alsın.” dedi.

¹¹⁸⁵ “Bu kaleyi canım sa  oldukça baka türlü vermem.”

¹¹⁸⁶  kbal Sahibi Serdarın Halku'l-v d Beyine Nasihat Mektubu Göndermesi ve Muhalif Bir Cevap Gelmesi Hakkındadır

■ Serd r...Geld gid r: -T.

Virürüm biñ güzide er başın
Virmezem size ƙal' anuñ ƙaşın¹¹⁸⁷

¹¹⁸⁷ “Bin tane seçkin askerimin başını bu uğurda veririm ancak kalenin bir taşını vermem.”

[NÜ 601a] Çün bu vech-ile itdi redd-i cevâb
İlçi bildi nedür cevâb-ı şavâb¹¹⁸⁸

Döndi 'azm itdi nezd-i serdâra
Didi her ne didiyse küffâra¹¹⁸⁹

925 'Arz idüp düşmenüñ 'inâdını
Didi kâfirlerüñ murâdını¹¹⁹⁰

Çünki âşaf işitdi bu haberi
Hareket itdi cenge şevk-eşeri¹¹⁹¹

İtdi dîvân u cem' olup a' yân
Mîr-i mîrân u hâzret-i şapudân¹¹⁹²

Dağı hem hâzır oldı anda dilâ
Ümerâ-y-ile zümre-i rü'esa¹¹⁹³

Didi âşaf o dem şapudâna
Hâkim-i rûy-i bağır-i 'ummâna¹¹⁹⁴

dedi.

¹¹⁸⁸ (Kale beyi yapılan teklifi) bu şekilde reddedince elçi doğru cevabın ne olduğunu anladı.

¹¹⁸⁹ Dönüp serdarın huzuruna çıktı ve kâfirlere söylediklerini aktardı.

¹¹⁹⁰ Düşmanın inadını arz edip kâfirlerin isteğinin ne olduğunu söyledi.

¹¹⁹¹ Vezir bu haberi öğrenince savaşmak için şevkle harekete geçti.

¹¹⁹² Divan tertip etti. Devletin ileri gelenleri, beylerbeyi ve hazreti kaptanıderya toplandılar.

■ Rumûzî, mîr-i mîrân (beylerbeyi) olarak iki şahsı zikretmektedir. Bunlardan biri Cezayir Beylerbeyi Kâyid Ramazan, diğeri de Serdar Sinan Paşa'nın fetihten sonra Tunus'un idaresini kendisine tevdi edeceği Haydar Paşa'dır. Şairin, burada Kâyid Ramazan'ı kastettiği anlaşılmaktadır. Zira, Haydar Paşa'dan ilerleyen beyitlerde ilk defa bahsedecektir. Haydar Paşa ile Mustafa Paşa serdarın ordusuna Tunus'ta katılacaklardır.

¹¹⁹³ Ey dost! Ayrıca beyler ile gemi reisleri de toplantıda hazır oldu.

¹¹⁹⁴ Vezir, denizlerin hâkimi kaptanıderyaya dedi ki:

930 al‘anuñ ‘askerũñle bir yanın
uşadup dũşmeni olup āsin¹¹⁹⁵

Rũz u ŗeb topla dũgũp iy yār
Dũşmenũñ dārın eyle başına dar¹¹⁹⁶

Dağı Mağrib Cezāyiri’nde dilā
‘Arab Amed didũkleri paŗa¹¹⁹⁷

Ol-dağı emr-i āŗaf-ıla revān
Vardı bir cānibi uşatdı hemān¹¹⁹⁸

aźret-i āŗaf-ı felek-midār
Ol da bir cānibini itdi iŗār¹¹⁹⁹

935 ũn tamām oldu aŗr-ı alkũ’l-Vād
Tũnus’un aŗrın āŗaf itdi murād¹²⁰⁰

Ol-zamānda meger iki paŗa
İkisi dağı gelmiŗ idi dilā¹²⁰¹

Ol ikisi kim idi dirseñ eger
Muŗtafā biri birisi aydar¹²⁰²

¹¹⁹⁵ “Sen, askerlerinle kalenin bir tarafını sağlam ŗekilde uŗatıp”

¹¹⁹⁶ “Ey dost! Gũndũz gece topla dũvũp dũŗmanın kalesini başına dar et!”

¹¹⁹⁷ Ey gũnũl! Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmed Paŗa da

¹¹⁹⁸ O da vezirin emriyle gidip kalenin bir tarafını uŗattı.

¹¹⁹⁹ Gũk gibi (yũksek) mertebeli vezir de kalenin bir tarafını uŗattı.

¹²⁰⁰ Vezir, Halkũ’l-vād uŗatması tamamlandıktan sonra Tunus’un da uŗatılmasını istedi.

¹²⁰¹ Ey gũnũl! O zamanda (bu) iki paŗanın ikisi de gelmiŗti.

¹²⁰² O ikisi kimdi diye sorarsan, birisi Haydar birisi Mustafa.

[NÜ 601b] Zıkr olunan meger iki paşa
Bundan aḳdem işitdüginde dilâ¹²⁰³

Gelecegin kamu tonanmanuñ
Daḡı serdâr ile ḳapudânuñ¹²⁰⁴

940 Ehl-i İslâm'ıñ ol diyâra meger
Gelüben 'azm-i remzini yek-ser¹²⁰⁵

'Azm-i rezm eyleyüp o paşalar
Öylelik yola geldilerdi meger¹²⁰⁶

Āşafuñ çün ḳudûmını iy cān
İstimā' eyledüklerinde revān¹²⁰⁷

Āşafa geldiler yüz urdılar
Zıkr olan Muştafâ ile Ḥaydar¹²⁰⁸

Ḥazret-i āşaf-ı cihān-peymā
Ya' nî düstür-ı şāh-ı gerdün-sā¹²⁰⁹

945 Didi beglerbegilere ki kamu
Tûnus'ı fetḫe eyleñüz tek ü pû¹²¹⁰

¹²⁰³ Ey gönül! Bahsi geçen bu iki paşayı bundan önce işitmiştin.

¹²⁰⁴ Serdar ve kaptanıderya ile donanmanın (Tunus'a) geleceğini

■ Geleceğin: Gelecek T.

¹²⁰⁵ Müslümanların o ülkeye gelip hep birlikte savaşıacağını (öğrenince)

¹²⁰⁶ O paşalar savaşa hazırlanıp öylece karşılamaya geldilerdi.

¹²⁰⁷ Ey sevgili! Vezirin geldiğini duyduklarında

¹²⁰⁸ Zikri geçen Mustafa ile Haydar vezirin huzuruna çıkıp müracaat ettiler.

¹²⁰⁹ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri. Yani dünya hâkimi şahın veziri.

¹²¹⁰ Beylerbeyilerine “Hep birlikte Tunus’u fethetmeye çalışınk üzere harekete geçin!” dedi.

Böyle didükde bunlara āşaf
Ya‘ n̄ ol mihr-i āsumān-ı şeref¹²¹¹

Didiler iy sipihr-i ‘ izzete māh
Bize yardım gerek güzīde sipāh¹²¹²

Bizde yokdur bu kāra kudret ü fer
Bize ‘ asker virilmez ise eger¹²¹³

Bize virmezseñüz tūfeng-endāz
İdemezüz bu kāra biz āgāz¹²¹⁴

950 Çünkü ‘ acz eyledi bular izhār
Tiz emr itdi hāzret-i serdār¹²¹⁵

Cümleten Mısr’dan gelen ‘ asker
Begler[i] ile hāzır oldılar¹²¹⁶

[T 191a] Gerçi bunlar sekiz yüz ādem idi
Niçe biñden velī muḳaddem idi¹²¹⁷

[NÜ 602a] Bunları koşdı hāzret-i düstūr
Ki bula bunlarıñla feth zuhūr¹²¹⁸

¹²¹¹ Şeref semasının güneşi vezir bunlara böyle söyleyince

¹²¹² Dediler ki “Ey izzet göğünün ayı! Bize seçkin askerlerle yardım edilmesi lazım.”

■ bize: biz T.

¹²¹³ “Bize asker yardımı yapılmazsa bu iş için bizde güç kuvvet (yeterli asker) yoktur.”

¹²¹⁴ “Bize tüfekçi vermezseniz bu işe başlayamayız.”

¹²¹⁵ Bunlar acizliklerini belirtince vezir hazretleri hemen emretti.

¹²¹⁶ Mısır’dan gelen bütün askerler beyleriyle hazır oldu.

¹²¹⁷ Bunlar sekiz yüz kişiydi. Ancak binlerce askerden daha değerliyidiler.

¹²¹⁸ Vezir hazretleri bunları (beylerbeyilerin yanlarına) destek olarak verdi ki fetih

Hem gönüllüden iki biñ âdem
Bunlara virdi âşaf-ı ekrem¹²¹⁹

955 Bu iki biñ gönüllüye iy yâr
Hâzret-i âşaf eyledi serdâr¹²²⁰

Bir begi kim Hâbîb idi nâmı
Kadri ‘âlî vü rif‘ atı sâmi¹²²¹

İki biñ dağı koşdı merd-i veğâ
Hem dağı niçe top-ı bî-hemtâ¹²²²

Bu kadar ‘asker-ile paşalar
Tûnus’ı fethe ‘azm eylediler¹²²³

Çünkü bunlar bu kâra ‘azm itdi
Nuşret ü feth[i] kaçd idüp gitdi¹²²⁴

960 Tûnus’a vardı çünkü ehl-i yakîn
Ceyş-i İslâm u gâziyân-ı güzîn¹²²⁵

Kuşadup anı ‘asker-i İslâm
Urdılar topı aña şubh-ıla şâm¹²²⁶

gerçekleşebilsin.

¹²¹⁹ Ayrıca çok ihsan sahibi vezir gönüllülerden iki bin askeri de onların yanına verdi.

¹²²⁰ Ey dost! Vezir hazretleri bu iki bin gönüllüye serdar etti.

¹²²¹ Bir beyi ki adı Habîb idi. Değeri yüksek ve üstünlüğü malum idi.

■ begi kim: beg-idi NÜ.

¹²²² Savaş ehli iki bin kişiyi daha onlara kattı. Ayrıca birçok eşsiz top verdi.

¹²²³ Paşalar bu kadar askerle Tûnus’u fethetmeye azmetti.

¹²²⁴ Bunlar bu işe azmetti. Zafer ve fethi amaçlayıp gitti.

¹²²⁵ İmanlı İslam ordusunun seçkin gazileri Tûnus’a gitti.

¹²²⁶ İslam askeri orayı kuşatıp sabah akşam orayı topa tuttu.

Çün o ƙal‘a degüldi müstaħkem
Az idi ƙal‘a içre kâfir hem¹²²⁷

Bir niçe gün döğildi çün yek-ser
Ƙal‘a içindeki müselmânlar¹²²⁸

İttifâķ itdiler ki cümle revân
Kâfire tîğ-i tîz idüp ‘uryân¹²²⁹

965 Ƙıralar ƙal‘a içre küffârı
Ƙať idüp ‘ırķ-ı ĥaşm-ı bed-kârı¹²³⁰

Ehl-i İslâm’a ol ĥişârı revân
Virüben tâbi‘ olalar yeksân¹²³¹

Bunlar itdi bu kâra çün âğâz
Taşradan ġâziyân-ı ĥaşm-güdâz¹²³²

[NÜ602b]

¹²²⁷ O kale dayanıklı değildi. Ayrıca kale içindeki kafirlerin de sayısı azdı.

¹²²⁸ Kale nice gün toplanla dövüldü. İçindeki Müslümanlar.

¹²²⁹ Hep birlikte kâfire keskin kılıç çıkarmak (vurmak) için ittifak yaptılar.

¹²³⁰ (Böylece), kale içindeki kâfirleri kırıp kötü işli düşmanın soyunu kessinler.

¹²³¹ Müslümanlara o hisarı verip daimî şekilde tabi olsunlar.

¹²³² Bunlar bu işe başladığında düşman yıkan gaziler dışarıdan

Minyatür VII: Serdâr-ı Kām-kār Halku'l-Vâd'ı Dögerken Sâbıkâ Tûnus Beglerbegisi Haydar Paşa vü Ol Zamân Trablus-ı Ğarb Beglerbegisi Muştafâ Paşa[yı] Tûnus'a Gönderüp Şehr Alınup İçindeki Kâfir Pastiyon'a Kaçduğıdur¹²³³

¹²³³ İkbâl Sahibi Serdarın Halku'l-vâd'ı Döğerken Eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa ve Dönemin Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı Tunus'a Göndermesi Şehrîn Alınması İçindeki Kâfirlerin Kaçması Hakkındadır

■ Serdâr...Kaçduğıdur: -T.

■ Yazma metinde Pastiyon şeklinde p harfi ile yazılmış olan kelime, çeviri yazıda da aynen korunmuş, incelemede ise tarihî kaynaklarda zikri geçtiği şekliyle “Bastiyon” olarak aktarılmıştır.

Yürüyüş itdiler hışāra kamu
Fetħe āheng itdiler her sū¹²³⁴

Ḳal‘ aya girdiler çü ceyş-i güzīn
Bunı gördükde ehl-i Ḳal‘ a hemīn¹²³⁵

[NÜ 603a]

970 Ḳal‘ a içindeki ‘ adūyı hemān
Ṭu‘ me-i tiğ itdiler yeksān¹²³⁶

Çün bunı gördi kāfir-i bed-rā
Ḥāric-i sūra kaçdılar cem‘ ā¹²³⁷

[NÜ 603b] Ḥāric-i Ḳal‘ ada meger a‘ dā
Bir ‘ aceb Ḳal‘ a eylemişdi binā¹²³⁸

Ki o sūrīñ naẓīrini iy cān
Görmemişdi hezār-dīde cihān¹²³⁹

Kaçdılar ol hışāra ceyş-i ‘ adū
Girmege itdi cümlesi tek ü pū¹²⁴⁰

975 Ġāẓāler peylerinden irdiler
Tā o sūra girince kırdılar¹²⁴¹

¹²³⁴ Topluca hisara yürüyüş yaptılar. Her taraftan uyumlu şekilde fetħe gayret ettiler.

¹²³⁵ Seçkin askerler kaleye girdi. Kaledeki (Müslüman) halk da bunu görünce.

¹²³⁶ Hemen hep birlikte kaledeki düşmanı kılıçladılar.

¹²³⁷ Kötü niyetli kāfirler bunu gördüğünde topluca surların dışına kaçtı.

¹²³⁸ Meğher düşmanlar kalemin dışında acayip bir kale yapmıştı.

¹²³⁹ Ey sevgili! O kalenin bir benzerini binlerce şey görmüş olan kâinat görmemişti.

¹²⁴⁰ Düşman askeri o hisara kaçıp hep birlikte (içeri) girmeye çalıştı.

¹²⁴¹ Gaziler peşlerinden yetiştii. (Düşman) o kaleye girinceye kadar (onlardan kırabildiklerini) kırdılar.

Zıkr olan sūra geldiler çü yakın
 Qal' adan çıqdı haylî düşmen-i dîn¹²⁴²

Ġāziyāna muqabil oldılar
 Mümkün oldukça hāyil oldılar¹²⁴³

Ol kaçan kavm-i bed-gümānı kamu
 Qal' a içine aldı hayl-i ' adū¹²⁴⁴

Döndiler ġāziyān-ı düşmen-h'ār
 Tûnus'a girdi itdi anda qarār¹²⁴⁵

980 Tûnus' uñ zabt u fetḥi olduğı gün
 Ehl-i İslām' uñ oldı şevki füzûn¹²⁴⁶

Qal' anuñ fetḥ olınuğı eyyām
 İki gün kaldı ki_ola māh tamām¹²⁴⁷

Qanğı aydur diyü şorarsañ eger
 Ol-durur kim gelür pesin-i Şafer¹²⁴⁸

¹²⁴² Gaziler hisara yakın geldiklerinde birçok din düşmanı kaleden çıktı.

¹²⁴³ Gazilere karşı çatışmaya girip mümkün olduğunca mâni oldular.

¹²⁴⁴ (Kaledeki düşman zümresi) o kaçan kötü niyetli askerlerin hespini kale içine alındı.

■ bed-gümānı: bed-gümān NÜ.

¹²⁴⁵ Düşman yiyen (öldüren) gaziler döndü. Tunus'a girip orada karar kıldı.

■ Döndiler: Döneler NÜ.

¹²⁴⁶ Tunus'un fethedildiği gün Müslümanların şevki arttı.

¹²⁴⁷ Kalenin fethedildiği günlerde ayın (Rebiyülevvel) tamamlanmasına iki gün kalmıştı.

¹²⁴⁸ Hangi ay olduğunu sorarsan Safer'in peşinden gelir.

■ qanğı: qanğı T.

Bist ü heşt idi mähdan ol-dem
Ki_ehl-i dîn oldı feth-ile hurrem¹²⁴⁹

Zıkr olan fethden egerçi i yār
Haylî hazz itdi āşaf-ı serdār¹²⁵⁰

985 Lîk alınmayınca Halk’ul-Vād
Hâşıl olmaz-idi ehem-i murād¹²⁵¹

Zıkr olan sūrı feth için iy yār
Hâzret-i āşaf-ı felek-mikdār¹²⁵²

[NÜ 604a] Tîz emr itdi-kim kamu ‘ asker
Cenge vü harbe ibtidâ ideler¹²⁵³

Çünkü emr itdi ‘ askere serdār
Ki_ideler düşmen-ile ceng izhâr¹²⁵⁴

Eyle cüş itdi ‘ asker-i İslām
Şanasın kāyım oldı rûz-ı kıyām¹²⁵⁵

990 Çekilüp topar kamu yir yir
Emr-i serdāra hâzır oldılar¹²⁵⁶

¹²⁴⁹ O tarih 28 Rebiyülevvel 982 (18 Temmuz 1574) idi. Dindarlar fetihle sevindi.

¹²⁵⁰ Ey dost! Serdar vezir, bahsi geçen fetihten hayli memnun kaldı.

¹²⁵¹ Ancak Halku’l-Vād alınmadığı müddetçe asıl muradı gerçekleşmiş olmayacaktı.

■ Metnin tamamında *ha* harfiyle kaydedilen *Halku’l-Vād* ismi, bu beyitte *hı* harfi ile kaydedilmiştir.

¹²⁵² Ey dost! Gökyüzü gibi (yüksek) mertebe sahibi serdar zikri geçen kaleyi fethetmek için

¹²⁵³ Bütün askerlerin savaşa başlamalarını emretti.

¹²⁵⁴ Serdar askere düşmanla savaşmalarını emredince.

¹²⁵⁵ İslam askeri öyle coşup taşı ki kıyamet günü geldi sanırsın.

¹²⁵⁶ Bütün toparları yerlerine çekip serdarın emrini beklediler.

Ol-zamân kim Rebî' ü'l-âhîr'den
Mâh-ı zû'l-ğadr u şehr-i fâhîrden¹²⁵⁷

Olmış-ıdı ikinci gün iy cân
İbtidâ itdiler bu kâra revân¹²⁵⁸

Erba' â günü idi ol gün kim
Oldılar çal'a döğmege 'âzim¹²⁵⁹

Yevm-i mezbûrda seher iy yâr
Emr-i âşafıla ' asker-i cerrâr¹²⁶⁰

995 Cümleten harb için olup hâzır
Çalınup ceng-i harbâler yir yir¹²⁶¹

Nâleler eyledükde nâyî dilâ
Ehl-i dînüñ olurdı şevki fezâ¹²⁶²

Topa âteş virildi çünkü revân
Lerzeye geldi hep zemîn ü zamân¹²⁶³

Toplar yir yir eyledükde şadâ
Ditredi heybetinden arz u semâ¹²⁶⁴

¹²⁵⁷ O zaman kıymetli ve övgüye layık Rebiyûlahir'den

¹²⁵⁸ Ey sevgili! İkinci gün olmuştu (2 Rebiyûlahir 982/22 Temmuz 1574). (Bu tarihte) bu işe başladılar.

¹²⁵⁹ 4 Rebiyûlahir günü kaleyi dövmeye azmettiler.

¹²⁶⁰ Ey dost! O günün şafağında teçizatlı askerler vezirin emriyle

¹²⁶¹ Hepsi savaş için hazır oldu. Etrafta savaş zilleri çalındı.

¹²⁶² Borazancılar borular çaldıkça dindarların şevki artardı.

¹²⁶³ Toplar ateşlenince yeri göği titreme aldı.

¹²⁶⁴ Toplar yer yer gürültü çıkardıkça yer ve gök bunların heybetinden titredi.

■ eyledükde: eyle idi T.

Ebr-veş dūdı tūtdı dūnyāyı
Yağdı âteş derūn-ı a‘ dāyı¹²⁶⁵

1000 Dögmege çün hışārı başladılar
Düşmenūñ ƙalbi oldı zır ü zeber¹²⁶⁶

Eyle atıldı toplar iy yār
Döndi topa tūtılmışa o hışār¹²⁶⁷

[NÜ 604b] Yağdı top taş ı tolu gibi aña
Eyledi hūn-ı haşmı seyl-āsā¹²⁶⁸

Haşma gökden yağardı mevt-ile merg
Tır-i bārān idi tūfeng tegerg¹²⁶⁹

Eyle ceng itdi ‘ asker-i cerrār
Kāfirūñ sūrı oldı başına dar¹²⁷⁰

1005 Açdı her top-ı ejdehā-peyker
Cān-ı a‘ dāy ı şayda billāh per¹²⁷¹

[T 191b] Zenberek cān-ı düşmene giçdi
Hūn-ı a‘ dāy ı tırler içdi¹²⁷²

¹²⁶⁵ (Topların) bulut gibi dumanları dünyayı kapladı. Ateş(ler) düşmanların içini (kalenin içini) yaktı.

¹²⁶⁶ Hisarı dövmeye başladıklarında düşmanın kalbi altüst oldu.

¹²⁶⁷ Ey dost! Toplar öyle atıldı ki o hisar topa tutulmuşa döndü.

¹²⁶⁸ Oraya top taşları dolu gibi yağdı. Düşmanın kanını sele çevirdi.

¹²⁶⁹ Gökten düşmanın üzerine ölüm yağıyordu. Tüfek doluları (kurşunları) ok yağmurları (gibi) idi.

¹²⁷⁰ Donanımlı askerler öyle savaştı ki kâfirin kalesi başlarına dar oldu.

¹²⁷¹ Her ejder yüzlü top düşmanların canlarını avlamak için vallahi kanat açtı.

¹²⁷² Zemberek düşmanın canına geçti. Oklar düşmanların kanını içti.

Ser-i a' dāya yağdı bārān-veş
Gāh ki hāk ü seng ü geh āteş¹²⁷³

Bu tarīķ-ile niçe gün yārā
Dögdiler ol hışārı ehl-i ğazā¹²⁷⁴

Ceyş-i düşmen de eyleyüp ikdām
Ceng ü harb eyler-idi şubh-ıla şām¹²⁷⁵

1010 Rûz u şeb cenge eyleyüp āheng
Ġāziyāna atardı top u tûfeng¹²⁷⁶

Gāh u bî-gāh itmeyüp ārām
Ceng iderdi 'adū-yı bed-fercām¹²⁷⁷

Böyle ceng oldu çünkü bir niçe gün
İtmek-içün 'adū-yı dīni zebūn¹²⁷⁸

İtdi tenbîh hāzret-i serdār
Zümre-i topçıyāna kim her bār¹²⁷⁹

Sa' y idüp düşmenün topını uruñ
Kundağın kesr idüp yire düşürün¹²⁸⁰

¹²⁷³ Düşmanların başına toprak, taş ve ateşler yağmur gibi yağdı.

¹²⁷⁴ Ey dost! Gaziler nice gün o hisarı bu şekilde dövdü.

¹²⁷⁵ Düşman askeri de direnıp savaş akşam savaşıyordu.

¹²⁷⁶ Gündüz gece savaşıp gazilerin üzerine top tüfek atıyorlardı.

¹²⁷⁷ Sonu kötü olan düşman vakitli vakitsiz hiç durmadan savaşırdı.

■ Gāh: Geh T.

¹²⁷⁸ Din düşmanlarını aciz bırakmak için nice gün bu şekilde savaş oldu.

¹²⁷⁹ Hazreti serdar her defasında topçulara tembih etti:

¹²⁸⁰ “Her zaman çalışıp düşmanın topunu vurun! Kundaklarını kırıp yere düşürün!”

1015 Düşmenüñ topı urılursa eger
Key zebûn olur ıztırâba düşer¹²⁸¹

Cenge dahı mecâli kalmaz anuñ
Tâbı kalmaz neberde a‘ dānuñ¹²⁸²

[NÜ 605a] Çün işitdi bu sözi ceş-i zafer
Zümre-i ğāziyān-ı nuşret-eşer¹²⁸³

Oldı tenbîh topçıyāna kamu
Tā ki bu kâra ideler tek ü pū¹²⁸⁴

Vākı‘ ā topçıyān-ı haşm-güdāz
Topın atmağa idicek āğāz¹²⁸⁵

1020 Niçe düşmen topını urdılar
Cünd-i a‘ dāyı itdiler mużtar¹²⁸⁶

Her ne yirden ki atdı düşmen-i dīn
Uruban yaqdı anı ceş-i güzīn¹²⁸⁷

‘ Aciz oldı gürūh-ı ehl-i dālāl
Topınuñ çoğın itdiler batıl¹²⁸⁸

¹²⁸¹ “Eğer düşmanın topları vurulursa düşman aciz kalıp sıkıntıya düşer.”

¹²⁸² “Düşmanların savaşmaya dahi gücü kuvveti kalmaz.”

¹²⁸³ Daima ilahi yardım gören gazilerden oluşan zafer ordusu, bu sözü işitti.

¹²⁸⁴ Topçuların hep birlikte bu işe gayretle çalışmaları tembih edildi.

¹²⁸⁵ Düşman yıkan topçular toplarını atmaya başladığında

¹²⁸⁶ Düşmanın birçok topunu vurup düşman askerlerini çaresiz bıraktılar.

¹²⁸⁷ Din düşmanı nereden top attıysa seçkin asker orayı bombardıman edip yaktı.

¹²⁸⁸ Sapkınlar topluluğu aciz kaldı. (Gaziler) toplarının çoğunu kullanılamaz hâle getirdi.

Top degül yaqđılar hışārını
Yile virdi ‘adū qarārını¹²⁸⁹

Eyler-idi metersi ceyş-i güzîn
Gün-be-gün qal‘a-i ‘adūya yakın¹²⁹⁰

1025 Qal‘aya çün irişdi gāziler
Anlara sūr-ı handağ oldu mağar¹²⁹¹

Kāfire düşdi ıztırāb-ile bīm
İtdiler harbe ihtimām-ı ‘azīm¹²⁹²

Bağmayup ehl-i dīn ol āşūba
Sine tutup tūfeng-ile topa¹²⁹³

Rūz u şeb fethe itdiler ikdām
İhtimām itdiler bu kāra tamām¹²⁹⁴

Cān u başın idüp kamusı fedā
Rāh-ı Hāq‘da iderler idi gāzā¹²⁹⁵

¹²⁸⁹ Sadece toplarını değil hisarlarını da yaktılar. Düşmanın sebatını rüzgâra savurdular.

¹²⁹⁰ Seçkin askerler günden güne siperleri düşman kalesine yaklaşıyordu.

■ metersi: mersi T.

¹²⁹¹ Gaziler kaleye eriştiğinde hendek duvarıyla karşılaştı.

¹²⁹² Kāfire acı ve korku düştü. Savaşa daha çok özen gösterdiler.

¹²⁹³ Dindarlar o kargaşayı dikkate almayıp tüfek ve topa göğüs gerdi.

¹²⁹⁴ Gündüz gece fethetmeye çalıştılar. Bu işi bitirmek için özen gösterdiler.

¹²⁹⁵ Hepsini can ve başını feda edip Hak yolunda gaza ediyordu.

Der-Âteş-Efrûz-ı Zümre-i Nakm-künâñ ü Ferr ü Rîhten-i
 Kulle-i Hîşâr-ı Kâfirân¹²⁹⁶

1030 Kışsa-i râvî-yi sühan-perdâz
 Söze bu yüzden eyledi âgâz¹²⁹⁷

[NÜ 605b] Ol-zamân-kim guzât-ı dîn-i mübîn
 Geldiler kal^c a-i ^c adüya yakın¹²⁹⁸

Gördiler bir ^c azîm handağ var
 Görmemiş mişlini anuñ deyyâr¹²⁹⁹

Handağ olmuşdı sūra hışn-ı haşîn
 Böyle handağ görülmemişdi metîn¹³⁰⁰

^c Umğ-ıla ^c arzı haylî vâsi^c idi
 Kal^c anuñ fethîne o mâni^c idi¹³⁰¹

1035 Mâ-ile handağ idi māl-â-māl
 Tayanurdı aña gürüh-ı dālâl¹³⁰²

¹²⁹⁶ **Lağımçıların Ateşi Alevlendirip Kaçması ve Kafirlerin Hisar Kulesi'nin Yıkılması**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyân-ı (...) Handağ-ı Halku'l-Vād-ı Refî'ü'l-bünyâd u Lağm-kerden-i Cünd-i Sa'âdet-nişân be-Fermân-ı Hażret-i Serdâr-ı Devlet-fermân” şeklindedir.

¹²⁹⁷ Söz ehli anlatıcıların hikâyesi söze bu yüzden başladı.

■ Kışsa-i: Kışsaya T.

¹²⁹⁸ Çok dindar gaziler o zamanda düşmanın kalesine yaklaştı.

¹²⁹⁹ Gördüler ki bir büyük hendek var. Onun bir benzerini hiç kimse görmemiş.

¹³⁰⁰ Hendek kale duvarına muhkem bir koruyucu olmuştu. Böyle sağlam bir hendek görülmemişti.

¹³⁰¹ Derinliği ile eni hayli genişti. Kalenin fethedilmesine mâni oluyordu.

¹³⁰² Hendek baştanbaşa suyla doluydu. Sapkınlar ona güveniyordu.

‘Arzı altmış zirâ‘ idi anuñ
Güyyiâ bir diliydi deryānuñ¹³⁰³

On yedi dahı ‘umkı idi dilā
Anı gözlerdi zümre-i a‘ dā¹³⁰⁴

Bir ‘aceb handağ idi ol iy cān
Mişlini görmemişdi çeşm-i cihān¹³⁰⁵

Reh-i endîşeden yolu bārīk
Zülf-i cānān gibi içi tārīk¹³⁰⁶

1040 İçine düşse Şevr-ile Cevzā
Meskeni olur idi taht-ı şerā¹³⁰⁷

Ayağı şırılup düşeydi hemîn
Düşer idi içine gāv-ı zemîn¹³⁰⁸

Ucu çarh-ı berînden bālā
Ka‘ rına taht fevķ olurdı dilā¹³⁰⁹

Gezer idi içinde keştîler
Şan ider baħr içinde geşt ü güzer¹³¹⁰

¹³⁰³ Genişliği altmış zirâ‘ idi. Adeta denizin bir kenarı gibiydi.

¹³⁰⁴ Ey gönül! Derinliği de on yedi zirâ‘ idi. Düşman topluluğu onun başında nöbet tutuyordu.

¹³⁰⁵ Öyle acayip bir hendekti ki dünya (insanlık) gözü bu hendeğin benzerini daha önce görmemişti.

¹³⁰⁶ Yolu, düşünce yolundan ince, içi sevgilinin saçı gibi karanlıktır.

¹³⁰⁷ İçine boğa ve ikizler burçları düşseydi yerin altı meskenleri olurdu.

¹³⁰⁸ Eğer ayağı kayıp düşseydi, öküzün boynuzundaki yeryüzü (dünya) içine düşerdi.

¹³⁰⁹ Ucu göğün en üst katından yüksektedir. Dibinde ise alt üst olurdu.

¹³¹⁰ İçinde gemiler dolaşıyordu. Sanki denizde dolaşıyorlardı.

Bunuñ üstinde ƙal‘ adan iy cān
 Ʀoplar atılurdı bī-pāyān¹³¹¹

1045 Gelse ƣandaƣ yanına murğ eger
 Ʀavfdan döker idi billāh per¹³¹²

[NÜ 606a] Ʀāzret-i āşaf u vezīr-i dilīr
 Ʀandaƣuñ ƣolmasın idüp tedbīr¹³¹³

Emr ƣıldı ki ‘ asker-i İslām
 Rūz u şeb eyleyüp ƣamu iƣdām¹³¹⁴

Ʀoldurup ƣal‘ a ƣandaƣın cānā
 Yūriyiş yolu itdiler peydā¹³¹⁵

‘ Asker olup o rāhdan gūzerān
 Ʀal‘ anuñ fethi tā ola āsān¹³¹⁶

1050 Ʀün bu vech-ile eyledi fermān
 Ceyş-i İslām’a āşaf-ı sultān¹³¹⁷

Cümle bu kāra itdiler āğāz
 Zümre-i ġāziyān-ı ƣaşm-güdāz¹³¹⁸

¹³¹¹ Ey sevgili! Hendeğin üstündeki kaleden sonu gelmez şekilde toplar atılıyordu.

¹³¹² Bir kuş hendeğin yanına gelse korkudan kanadını dökerdi.

¹³¹³ Yiğit vezir hazretleri hendeğin doldurulmasını planladı.

¹³¹⁴ İslam askerinin gündüz gece çalışmasını emretti.

¹³¹⁵ Ey sevgili! Kale hendeğini doldurup yürüyüş yolu meydana getirdiler.

¹³¹⁶ Ki asker o yoldan geçebilsin ve kalenin fethi kolaylaşsın.

■ olup: ide T.

¹³¹⁷ Sultanın veziri İslam askerine bu şekilde emretti.

¹³¹⁸ Düşman yıkan gaziler hep birlikte bu işe başladı.

Eyleyüp rāh-ı Hāk'da sa'y-i cemil
Cümle bu kâra itdiler ta'cîl¹³¹⁹

Az müddetde ceş-i Raḥmānī
Ḥāk ü seng-ile taldurup anı¹³²⁰

Ehl-i dīn sa'y idüp gice gündüz
Ḥandaḳ içini itdiler düpdüz¹³²¹

1055 Ol-kadar nesne atdılar ki aña
Ger anı baḥre dökseler yārā¹³²²

Baḥr-i İsfid olurdu kūh-ı bülend
Çarḫa eylerdi ḳullesi peyvend¹³²³

Ḥandaḳuñ çün içini ceş-i güzīn
Taldurup itdiler çü ṣaḥn-ı zemīn¹³²⁴

[T 192a] Çalışırken bu kâra ehl-i ğazā
Ḥazret-i āṣaf-ı felek-fermā¹³²⁵

Mīr-i mīrān-ı mağribe der-ḫāl
Bir resūl eyledi o dem irsāl¹³²⁶

¹³¹⁹ Allah yolunda güzel bir çalışma yapıp hep birlikte bu işi hızlandırdılar.

¹³²⁰ Rahmanın ordusu onu kısa sürede toprak ve taşla doldurup

¹³²¹ Dindarlar gece gündüz çalışıp hendeğin içini dümdüz etti.

¹³²² Ey dost! Ona o kadar nesne attılar ki eğer onları denize dökselerdi

¹³²³ Akdeniz yüksek bir dağ olur (ve) ucu göğe ulaşırdı.

■ İsfid: Sefid T.

¹³²⁴ Seçkin askerler hendeğin içini doldurup orayı yeryüzü meydanı gibi yaptı.

¹³²⁵ Gaziler bu işe çalışırken felek (talih) gibi buyruk sahibi vezir hazretleri

¹³²⁶ Cezayir beylerbeyine hemen bir elçi gönderdi.

1060 Kim-durur dir iseñ anı iy cān
Laķabı Qāyid ü adı Ramaẓān¹³²⁷

[NÜ606b] Mîr-i mîrān idi Cezāyir'de
Hâkim idi bilād-ı fâhîrde¹³²⁸

Ol zamān gelmiş-idi mağribden
Hâzret-i āşaf-ı 'adū-efgen¹³²⁹

Aña emr itdi kim varup iy yār
Pastiyon Qal'ası'nı ide hîşār¹³³⁰

Tūnus'ı feth iden 'asākîr ile
Ceyş-i feth ü zafer-me'āşîr ile¹³³¹

1065 Mîr-i mezbûr 'azm idüp gitdi
Pastiyon Qal'ası'nı haşr itdi¹³³²

Pastiyon'a dahı çeküp niçe top
Düşmen-i dîne itdiler āşûb¹³³³

Dögmege ol hîşārı dahı dilā
Şevk-ile başladılar ehl-i gaza¹³³⁴

¹³²⁷ Ey sevgili! O kimdir diye sorarsan lakabı Kâyid ve adı Ramazan'dır.

¹³²⁸ Cezayir'de beylerbeyi idi. O övgüye layık şehirde hâkimdi.

¹³²⁹ O zaman Cezayir'den gelmişti. Düşman yıkan vezir hazretleri

¹³³⁰ Ey dost! Ona, gidip Bastiyon Kalesi'ni muhasara etmesini emretti.

¹³³¹ Tunus'u fetheden, zafer ilmini bilen fetih ordusuyla birlikte

¹³³² O beylerbeyi hemen gidip Bastiyon Kalesi'ni muhasara eder.

¹³³³ Bastiyon'a da birçok top çekip din düşmanını kargaşaya verdiler.

¹³³⁴ Ey gönül! Gaziler o hisarı da şevkle dövmeye başladı.

Likin ol ƣal‘ anuñ içinde nihân
Bî-‘aded kâfir olmağın iy cân¹³³⁵

Bizden itmezler idi havf-ıla bîm
Çıķuban ceng iderdi ƣavm-i le‘im¹³³⁶

1070 Ƙal‘ anuñ ƣapusın açup a‘ dâ
Ceng iderlerdi cümle bî-pervâ¹³³⁷

Rûz u şeb itmeyüp neberde direng
Bunlar itmekde Pastiyon-ıla ceng¹³³⁸

Görelüm biz niçe_oldı Halku’l-Vâd
Kim anuñ fethidür ehemmi-i murâd¹³³⁹

Ƙal‘ anuñ handaķı çü oldı tamâm
Didi düstür-ı vâcibü’l-ikrâm¹³⁴⁰

Ki nedür kâr u neylemek lâzım
Ne-durur bize şimdi emr-i mühim¹³⁴¹

1075 Böyle diyince hâzret-i serdâr
Didi a‘ yân-ı ‘asker-i cerrâr¹³⁴²

¹³³⁵ Lakin ey sevgili! O kalenin içinde sayısız miktarda kâfirler vardır.

¹³³⁶ Bizden korkup çekinmiyorlardı. Alçak kavim (kaleden) çıkıp (bizimle) savaşıyordu.

¹³³⁷ Kale kapısını açıp dışarı çıkarak pervasızca savaşıyorlardı.

¹³³⁸ Bunlar hiç ara vermeden gündüz gece Bastiyon’la savaştı.

¹³³⁹ Bakalım Halku’l-vâd’ın durumu ne oldu. Onun fethedilmesi daha öncelikli bir hedeftir.

¹³⁴⁰ Kalenin hendeğî tamamlanınca (dolundurulunca) ikram sahibi vezir şöyle dedi:

■ oldı: tıldı T.

¹³⁴¹ “Bu iş nasıl bir iştir? Ne yapmak lazım. Bizim için önemli iş nedir?”

¹³⁴² Serdar hazretleri böyle söyleyince donanımlı ordunun ileri gelenleri dedi ki:

[NÜ 607a] Emr idüñ lağma başlasun lağgām
Fethe bu yüzden idelüm iğdām¹³⁴³

Böyle tedbîr idince ehl-i ğazā
Tîz emr itdi âşaf-ı hoş-rā¹³⁴⁴

İtdiler niçe nağb-zen iğzār
Lağm kazmakda oldılar der-kār¹³⁴⁵

Niçe üstād el urup birden
Nağba başladılar niçe yirden¹³⁴⁶

1080 Temel-i sūrı deldiler der-ḥāl
İtdiler anı gūyiyā ğırbāl¹³⁴⁷

Lağm iderken meger ki lağgāmān
Buldılar lağm-ı düşmeni iy cān¹³⁴⁸

Gördiler kim ‘adū-yı bî-dāniş
Meger ol-daḡı lağm itmiş imiş¹³⁴⁹

Bu imiş қаşdı düşmen-i dīnūñ
Ya‘nî kim kâfir-i bed-āyīnūñ¹³⁵⁰

¹³⁴³ “Lağımcıların lağım kazmaya başlamasını emredin. Bu şekilde fethe çalışalım.”

¹³⁴⁴ Gaziler böyle plan yapınca iyi vezir hemen emretti.

¹³⁴⁵ Nice lağımcı getirdiler. Onlar lağım kazmaya koyuldu.

¹³⁴⁶ Birçok lağım ustası hep birlikte birçok yerden lağım kazmaya başladı.

¹³⁴⁷ Sur(ların) temelini deldiler. Onu kalbura çevirdiler.

¹³⁴⁸ Ey sevgili! Lağımcılar lağım kazarken düşmanın açtığı lağıma rast gelir.

¹³⁴⁹ Gördüler ki cahil düşman da lağım kazmış.

¹³⁵⁰ Kötü gidişli kâfirin din düşmanına olan kastı şöyle imiş.

Getürüp lağmı hâric-i sūra
İçine haylî ot doldura¹³⁵¹

1085 Gözedüp fırsat-ı ğuzâtı hemân
Uralar lağma âteş-i sūzân¹³⁵²

Bu tarîk-ile ehl-i dîne zarar
Vire ceş-i 'adû-yı bed-gevher¹³⁵³

Hamd-i bî-ħad ki kavm-i bed-hareket
Ceş-i İslâm'a bulmadı fırsat¹³⁵⁴

Kâfirün lağmına çün irdiler
Anuñ içinde ot gördiler¹³⁵⁵

Anda komışdı anı düşmen-i ħar
Ceş-i İslâm'a ire tā ki zarar¹³⁵⁶

1090 Tolu altmış varil ot idi dilā
Anı komışdı lağmda a'c dā¹³⁵⁷

¹³⁵¹ Lağımı surun dışına kadar kazıp (sonra) lağımın içine birçok ot doldurup

¹³⁵² Gazilerden bir fırsat buldukları anda lağımı ateşleyecekler imiş.

¹³⁵³ Kötü tabiatlı askerler bu şekilde dindarlara zarar vermek istemiş.

¹³⁵⁴ Sayısız şükrolsun ki kötü hareketli kavim İslam askerine (zarar vermeye) fırsat bulamadı.

¹³⁵⁵ (Gaziler) kâfirin lağımına ulaştıklarında onun içinde barut buldular.

¹³⁵⁶ Kötü düşman, İslam askerine zarar versin diye onu (barut) oraya koymuştu.

¹³⁵⁷ Ey sevgili! Düşmanların lağıma koyduğu barut, hepsi dolu olan altmış varil barut idi.

[NÜ 607b] Minyatür VIII: Serdār-ı Kām-kār Halku’l-Vād ullesin
Lağm u Bārūt-ile İhrāk İtdügidür¹³⁵⁸

Cümlesin aldı  asker-i İslām
aldı boş lağm-ı düşmen-i bed-nām¹³⁵⁹

¹³⁵⁸ İkbāl Sahibi Serdarın Halku’l-vād Kulesi’ni Lağım ve Barutla Patlatması Hakkındadır

■ Serdār...İtdügidür: -T.

[NÜ 608a] Hamdülil/āh ki ālet-i a'c dā
Oldı tāb u tüvān-ı ehl-i ğazā¹³⁶⁰

Kāfirūñ lağmın idicek baṭṭāl
İtdiler ihtimām ü isti'c cāl¹³⁶¹

Lağmı itmām itdi lağgāmān
Aña bārūt ṭoldurup pinhān¹³⁶²

1095 Furşat-ı düşmeni gözetdiler
Ehl-i İslām u ceyş-i nuşret-eşer¹³⁶³

Düşdi çün furşat-ı 'adū iy cān
Virdiler lağma âteş-i sūzān¹³⁶⁴

İrdi bārūta çünki od iy yār
Lerzeye geldi cümle dār u diyār¹³⁶⁵

Zelzele itdi ol diyār tamām
Güyyiā kāyim oldı rûz-ı kıyām¹³⁶⁶

Ḥas u ḥāşāk-i ḥandaķı der-ḥāl
Atdı âteş hevāya zerre-mişāl¹³⁶⁷

¹³⁵⁹ İslam askeri (barut varillerinin) hepsini aldı. Kötü şöhretli düşmanın lağımı boş kaldı.

¹³⁶⁰ Allah'a şükrolsun ki düşmanların barutu gazilerin gücü oldu.

¹³⁶¹ Kâfirlerin lağımını boşa çıkardıktan sonra temkinli ve acele şekilde

¹³⁶² Lağımcılar lağımı tamamlayıp oraya gizlice barut doldurdu.

¹³⁶³ Daima zafer kazanan İslam askerleri düşmandan bir fırsat kolladı.

¹³⁶⁴ Ey sevgili! Düşmandan bir fırsat düştüğünde lağımı ateşlediler.

¹³⁶⁵ Ey sevgili! Ateş baruta ulaşınca her yer titreyip sarsıldı.

¹³⁶⁶ O bölgede deprem oldu. Adeta kıyamet günü meydana geldi.

¹³⁶⁷ Ateş, hendeğin tozunu toprağını küçük parçalar hâlinde havaya saçtı.

1100 Temel-i sūrı eyleyüp şad çāk
Cāy-ı a‘ dāyı itdi deyr-i mağāk¹³⁶⁸

Qavm-i a‘ dādan oldılar yārā
Niçeler nā-bedīd ü nā-peydā¹³⁶⁹

Düşdi a‘ dā-yı dūna havf-ıla bīm
Oldı tersān gürūh-ı haşm-ı le ’im¹³⁷⁰

Āteş-i lağm egerçi-kim iy yār
Qal‘ adan raḥne itmedi izhār¹³⁷¹

Ehl-i a‘ dāya oldı ḥaylī zarar
Ḥavfa düşdi ‘ adū-yı bed-gevher¹³⁷²

1105 Ceyş-i a‘ dāda qalmadı kudret
Düşmene düşdi havf-ıla haşyet¹³⁷³

Lik olmadı bir gedük peydā
Ki_oradan dāḥil ola ehl-i gāzā¹³⁷⁴

[NÜ 608b] Buradan gördi olmadı dermān
Ḥazret-i āşaf-ı ‘ azīmü’ş-şān¹³⁷⁵

¹³⁶⁸ Surların temelini yüz parça edip düşmanların kalesini mezar çukuruna çevirdi.

¹³⁶⁹ Ey dost! Düşmanların kavminden niceleri yok olup ortadan kayboldu.

¹³⁷⁰ Soysuz düşmanlara korku ve endişe düştü. Alçak düşman zümresi korktu.

¹³⁷¹ Ey dost! Lağım ateşi (patlatılması) her ne kadar kalede bir gedik (bile) açmadı ise de

¹³⁷² Düşman halkına hayli zarar verdi. Kötü tabiatlı düşman korkuya düştü.

¹³⁷³ Düşman ordusunda güç kalmadı. Düşmana korku ve dehşet düştü.

¹³⁷⁴ Ama gazilerin kaleye girebilecekleri bir gedik oluşmadı.

¹³⁷⁵ Buradan bir fayda hasıl olmadığını gören büyük şan sahibi vezir hazretleri

Tîz emr itdi   asker-i İslâm
Meteris kârın eyleyüp itmâm¹³⁷⁶

Gedük emrini eyleyüp ih  r
Y riyi  ide   asker-i cerr r¹³⁷⁷

1110 Oradan fet e   azm idüp   asker
Düşmen-i d ni ber- araf ideler¹³⁷⁸

V k      asker eyleyüp i d m
Gedük a v lin itdiler itm m¹³⁷⁹

[T 192b] Y riyi  yiri çünki itdi  uh r
Bir se erden g r h-ı düşmen- or¹³⁸⁰

Feth içün   azm-i rezm idüp yek-ser
Y riyi  itdiler dil verler¹³⁸¹

Dögilüp ceng-i  arb ler yer yer
 tdi fery d n y-ı r y nler¹³⁸²

1115 Oluban  ar -ı  hen ehl-i  az 
C  a geldi    lücce-i dery ¹³⁸³

¹³⁷⁶ Hemen emretti: “İslam askeri siper kazma içini bitirsin!

¹³⁷⁷ “Donanımlı askerler (sura) gedik açma içini halledip y r y  e geçsin!

¹³⁷⁸ “Asker, oradan feth e azmedip din d  manını ortadan kaldırsınlar!”

¹³⁷⁹ Neticede askerler azimle çalışıp gedik açma içini tamamladı.

¹³⁸⁰ Yürüyüş yeri a   a çıkınca düşman yiyen ( ld ren) topluluk bir  afak vakti

■ yiri: tedi N .

¹³⁸¹ Yi itler hep birlikte fetih için savaşa azmedip y r y  e kalktı.

¹³⁸² Savaş zilleri vurulur. Tunçtan nefirler feryat eder gibi çalınır.

¹³⁸³ Demir zırhlara bürünen gaziler derya dalgaları gibi co up ta tı.

Zer ‘alemler getürdi ceyş-i güzîn
Fethe ‘azm itdi cümle ehl-i yakîn¹³⁸⁴

Nâylar yir yir eyledükçe şadā
Ehl-i dīne olurdı şevk-efzā¹³⁸⁵

Ra‘d-vār eyledükçe top āvāz
Atılurdı neberde her ser-bāz¹³⁸⁶

Üfürüldükçe nây-ı rüyînler
Şu‘le-dār oldı âteş-i gînler¹³⁸⁷

1120 Gāzîler eyledükçe germiyyet
Āteş-i cenge virdiler kuvvet¹³⁸⁸

Keşf olındukça nîze-i merdān
Şu‘le-dār oldı nār-ı fitne-revān¹³⁸⁹

[NÜ 609a]

¹³⁸⁴ Seçkin askerler altın (sarı) bayraklar getirdi. İman sahipleri fethetme azmetti.

¹³⁸⁵ Savaş boruları etraftan ses verdikçe dindarların şevkleri artıyordu.

¹³⁸⁶ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkardıkça her yiğit savaşa atılıyordu.

¹³⁸⁷ Tunçtan nefirler üfürüldükçe ateşler daha çok alevlendi.

¹³⁸⁸ Gaziler (savaş) ısındıkça savaş ateşini daha çok alevlendirdi.

■ Kelimenin her iki nüshasındaki yazılışı parlaklık, tazelik anlamına gelen *ḵurret* kelimesine de benzemektedir.

¹³⁸⁹ Yiğitlerin mızrakları ortaya çıktıkça fitne ateşi alevlendi.

■ Keşf: Kesr T.

Minyatür IX: Bi-‘Avnillâh Yürüyişle Halku’l-Vâd Kāl‘ası
Feth Olduğudur¹³⁹⁰

¹³⁹⁰ Yapılan Yürüyüşten Sonra Allah'ın Yardımıyla Halk'ul-vâd Kalesi'nin Fethedilmesi Hakkındadır

■ Bi-‘Avnullâh...Olduğudur: -T.

Başladı ħarb u ħarba mehterler
Yürüyüş itdiler dilāverler¹³⁹¹

Çü gedük başına irişdiler
Zümre-i ġāziyān-ı nuşret-eşer¹³⁹²

[NÜ 609b] Çıkuban ħal‘adan ‘adū-yı le’im
İtdiler anda bir neberd-i ‘azīm¹³⁹³

1125 Anda bir ceng itdiler ki dilā
Mişlini görmemişdi çarĥ-ı dü-tā¹³⁹⁴

Ol-ķadar oldı anda ħarb u ħırān
Ķandan niçe seyl oldı revān¹³⁹⁵

Ķan buĥārı hevāyı dutdı tamām
Şanasın ķā’im oldı rüz-ı kıyām¹³⁹⁶

Gitdügince vegā bulup ħuvvet
Āteş-i ħarba irdi germiyyet¹³⁹⁷

Cānibeynüñ tüfeng ü topı üni
Pür-şadā itdi cevfi-i gerdūnı¹³⁹⁸

¹³⁹¹ Mehterler savaş mızıkasını çalmaya başladı. Yiğitler yürüdü.

¹³⁹² Daima zafer kazanan gaziler topluluğu gediğin önüne ulaştığında

■ Çü: Çün T.

¹³⁹³ Alçak düşman kaleden çıkıp büyük bir savaşa girdi.

¹³⁹⁴ Ey gönül! Orada öyle savaştlar ki bunun bir benzerini iki kat gök görmemişti.

¹³⁹⁵ Orada o kadar savaş ve çatışma olur ki kandan nice seller aktı.

¹³⁹⁶ Kan buharları gökyüzünü tamamen kapladı. Sanki kıyamet günü oldu.

¹³⁹⁷ Savaş gittikçe kuvvet kazandı. Savaş ateşi kızgınlaştı.

¹³⁹⁸ İki tarafın (attığı) tüfek ve top sesleri gök boşluğunu baştanbaşa doldurdu.

1130 K̄an-ıla lāle-zār olup ʿ asker
Goncaya döndi zaḥm-ı ḥūnīnler¹³⁹⁹

Yağdı ol-gün tūfeng tegerg-āsā
Ḥūndan oldı seyller peydā¹⁴⁰⁰

Ṭop-ıla ḍarb-zen tūfeng dūdı
K̄apladı ḥāver-i zer-endūdī¹⁴⁰¹

Oldı ol-gün neberd-geh-i meydān
Kelleler ṭop u tīgler ḥevgān¹⁴⁰²

Ḥūna mustağraḳ oldı tīg-ı yılan
Gūyiyā ṣāḥ-ı pençe-i mercān¹⁴⁰³

1135 Anda kim dūd-ı ebr ola iy yār
Āb yirine nār yağsa ne var¹⁴⁰⁴

Ol-ḳadar yağdı ḳunbara iy cān
Oldı deryā-yı āteş ol meydān¹⁴⁰⁵

¹³⁹⁹ Askerler (bulandıkları) kanla (adeta) lale bahçesi oldu. Kanlı yaralar goncaya döndü.

¹⁴⁰⁰ O gün tüfekler dolu gibi yağdı. Kandan seller ortaya çıktı.

¹⁴⁰¹ Top, darbzen (küçük çaplı top) ve tüfek dumanları altın yaldızlı güneşi kapladı.

¹⁴⁰² O gün savaş meydanında kelleler top kılıçlar çevgan (değneği) oldu.

¹⁴⁰³ Kana gark olan yılan (gibi) kılıç, sanki (kırmızı renkli) mercan pençesinin (iskeletinin) budağı (gibi)di).

■ tīg: dest T.

¹⁴⁰⁴ Ey dost! Orada bir bulut dumanı olsa, yağmur yerine ateş yağsa şaşılmaz.

¹⁴⁰⁵ Ey dost! O kadar kumbara atıldı ki ortalık ateş deryasına döndü.

■ ḳunbara: ḳumbara T.

Mā-ḥaṣāl oldı ḥayl̄ ceng ü veḡā
Fetḥe bir çāre olmadı aṣlā¹⁴⁰⁶

İtmeyince ʿināyet-i bī-çūn
Ḳulına olmayınca rāh-nümūn¹⁴⁰⁷

[NÜ 610a] Hīç bir ferde fetḥ-i bāb olmaz
Rāh-ı maḳṣūdı saʿy idüp bulmaz¹⁴⁰⁸

1140 Bir işüñ kim ḥuṣūlini o ḥabīr
Her ne sâʿ atde kim ider taḳdīr¹⁴⁰⁹

Andan evvel olur o kār muḥāl
Cümle ʿālem iderse istiʿcāl¹⁴¹⁰

Vaḳti gelse muḥāl olur teʾḥīr
Sırrını añlamaz ʿuḳūl-ı ḳaṣīr¹⁴¹¹

Ḥayṣü ḳāle sübhānehü ve teʿālā *tüʾtiʾl-mülke men teṣāʾu*
*ve tenziʿüʾl-mülke mim-men teṣāʾu*¹⁴¹²

¹⁴⁰⁶ Çok savaş ve kavga olduğu hâlde neticede fetih gerçekleşmedi.

¹⁴⁰⁷ Allah yardım etmeyip kuluna yol göstermeyince

¹⁴⁰⁸ Kimseye kapı açılmaz. Çalışsa da ulaşmak istediği yolu bulamaz.

¹⁴⁰⁹ O her şeyden haberdar olan Allah bir işin hangi saatte olmasını takdir ederse

¹⁴¹⁰ Bütün kâinat acele etse (dahi) o iş o saatten önce olmaz.

¹⁴¹¹ Vakti gelirse de ertelenmesi imkânsız olur. (Bu işin) sırrını sınırlı akıl sahipleri anlamaz.

¹⁴¹² Noksanlardan münezzeḥ ve yüce olanın vahyettiği üzere “Sen mülkü dilediğine verirsın. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın.” (Al-i İmrân 28).

■ Ḥayṣü ḳāle....teṣāʾu: El-Umūr-ı Merhūneti bi-Evḳātiḥā T “İşler kendileri için tayin edilmiş vakitlere bağlıdır.”

Hoş buyurmuşdur anı kûtb-ı cihân
Huccetü'l-Haqq cāmî-i devrân¹⁴¹³

‘Aşk meydânının sebük-kāmı
Mest ü medhûş-ı bezm-i Haqq Cāmî¹⁴¹⁴

1145 Zîr-i eyvân-ı çarh-ı bûkalemûn
Küllü emrin bi-vakîtihi merhûn¹⁴¹⁵

Her ne kim olmamış o gün taqdîr
İşşı eyler mi aña *hiç* tedbîr¹⁴¹⁶

Ger be-tedbîr-i pür be-ğod bendî
Key hevâ-pûşevî be-ğorsendî¹⁴¹⁷

Döndi ol-demde ‘asker-i İslâm
Meterislerde itdiler ârâm¹⁴¹⁸

Ol gün olmaduğına fetî ü zafer
Âşafuñ kalbi oldı zîr ü zeber¹⁴¹⁹

¹⁴¹³ Dünyanın merkezi konumundaki, Hakk’ın delili, zamanın kendisinde toplandığı kişi güzel söylemiştir.

¹⁴¹⁴ Aşk meydanının ikbale hızlı ulaşanı, Hak meclisinin aşk sarhoşu Câmî:

¹⁴¹⁵ “Rengârenk gök meydanının altında her iş kendisi için tayin edilmiş bir vakte bağlıdır.” Molla Câmî’nin *Heft Evren* adlı eserindeki birinci defterde bulunan *Silsiletü’z-Zeheb* adlı temsili hikâyenin son beytidir. Bk.: <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh41/> (Erişim 29.03.2020).

■ 1145: -NÜ.

¹⁴¹⁶ Her ne şey ki o gün takdir edilmemişse, sahibi ona karşı bir tedbir alabilir mi?

■ her ne kim: çünkü fetî T.

¹⁴¹⁷ “Eğer tedbirle kendini büsbütün bağlarsan, ne zaman kanaatle nefsinı engelleyeceksin.”

■ 1147: -T

¹⁴¹⁸ O zaman İslam askeri (oradan siperlere) dönüp siperlerde istirahatata çekildi.

¹⁴¹⁹ O gün fetih ve zaferin gerçekleşmemiş olması sebebiyle vezirin kalbi altüst oldu (çok üzüldü).

1150 Oldı âşaf egerçi-kim ğam-gîn
Şabr-ıla virdi kendüye temkîn¹⁴²⁰

Şabrı yâr idüp âşaf-ı serdâr
Bunı vird eylemişdi leyl ü nehâr¹⁴²¹

Oldı âsân şabr-ıla her kâr
Şabrı ‘âdet idindi fahr-i kibâr¹⁴²²

*Kemâ kâle men tevekkel ‘alellâhi naşara ve men şabera fî
emrihi zafera*¹⁴²³

[NÜ 610b] Şabr-ıla her murâd olur hâşıl
Şabr-ıla oldı sehl her müşkil¹⁴²⁴

Âdemî şabr-ıla şeref buldı
Eşref-i cümle kâyinât oldı¹⁴²⁵

1155 Hâzret-i âşaf itdi şabr-ı cemîl
Tâ mu‘în ola aña Rabb-i celîl¹⁴²⁶

¹⁴²⁰ Vezir gamlansa da kendisine sabırla teselli verdi.

¹⁴²¹ Serdar vezir sabrı kendisine dost edinip gece gündüz sabır çekti.

¹⁴²² Her iş sabırla kolaylaştı. Büyüklerin övüncü (Hz. Peygamber) sabrı kendisine âdet edinmişti.

¹⁴²³ “Allah’a tevekkül eden ve işinde sabreden yardım görür, zafer kazanır.” şeklinde söylendiği gibi.

■ İfade, ayet ve hadislerin mana olarak işaret ettiklerinin vecize olarak söylenmiş şeklidir.

■ Kemâ kâle...zafera: Kemâ kâlellâhu tebâreke ve te‘âlâ *Yâ eyyühe’l-lezîne âmenü-şbirû*: T “Ey iman edenler! Sabredin.” (Al-i İmrân 200).

¹⁴²⁴ Her istek sabırla gerçekleşir. Her zorluk sabırla kolaylaşmıştır.

■ Her murâd olur: olur her murâd T.

¹⁴²⁵ İnsanoğlu sabırla şeref buldu. (Sabırla) kâinatın en şerefli oldu.

¹⁴²⁶ Vezir hazretleri güzel bir şekilde sabretti. Tâ ki yüce Rab ona yardımcı olsun.

Vâkı' â hikmetiyledür her kâr
Oldı her şeyde fâ' il-i muhtâr¹⁴²⁷

Anuñ emrinsüz idemez harekât
Melek ü mülk ü cümle mevcûdât¹⁴²⁸

Gözledi âşaf-ı ' azîmü's-şân
Tâ kim irişe rahmet-i Rahmân¹⁴²⁹

Ne zamânda virürse fetih ü zafer
Ol deme irişince şabr ideler¹⁴³⁰

1160 Lîk sa' yinde itmedi takşîr
Hâzret-i âşaf u vezîr-i müşîr¹⁴³¹

Ki ire sa' y-ile o sâ' at kim
İtdi takdîr fetihî Hayy u Kadîm¹⁴³²

Ceyş-i imân u ' asker-i İslâm
Rûz u şeb fethe eyleyüp ikdâm¹⁴³³

¹⁴²⁷ Nitekim her iş (onun) hikmetiyle olur. Allah her şeyi takdir edendir.

¹⁴²⁸ Onun emri olmadan melekler, kâinat ve cümle varlıklar hareket edemez.

¹⁴²⁹ Büyük şöhret sahibi vezir Rahmân'ın rahmetini bekledi.

■ Tâ kim irişe: Tâ nedim ire T.

¹⁴³⁰ Onun fetih ve zafer vereceği vakte kadar sabredeklerdir.

¹⁴³¹ Ancak mareşal olan vezir hazretleri gayretinde kusur göstermedi.

■ sa' yinde: ma' nide NÜ.

¹⁴³² Ki çalışmak vesilesiyle Hayy (ebedî olan) ve Kadîm (ezelî olan) Allah'ın takdir ettiği o saat erişsin.

■ sâ' at: sâ' ate T.

¹⁴³³ İman ve İslam ordusu gündüz gece fetih için çalıştı.

Gedügi dağı vāsi^c eylediler
 Ȑal^c aya rāh-ı şāri^c eylediler¹⁴³⁴

Çalışurken bu vech-ile bir gün
 Gördiler kim gürūh-ı düşmen-i dūn¹⁴³⁵

[T 193a]

1165 Bir niçe şandal eyleyüp ihzār
 Ȑoyup içine top-ı āteş-bār¹⁴³⁶

Ȑal^c adan Ȑumluca Deñiz’e revān
 Çıkdılar kavm-i tābi^c -i şeytān¹⁴³⁷

Şandal içinden atdılar niçe top
 Meteris içre şaldılar āşūb¹⁴³⁸

[NÜ 611a] Ehl-i dīne idüp zarar maḳşūd
 Virdiler topa ceyş-i düşmen od¹⁴³⁹

Bu tarīḳ-ile itdi kavm-i pelīd
 İtdiler niçe gāziyānı şehīd¹⁴⁴⁰

1170 Ḥāzret-i āşaf u vezīr-i dilīr
 Eyledi def^c ine bunuñ tedbir¹⁴⁴¹

¹⁴³⁴ (Açılan) gediği genişlettiler. Kaleye yürüyüş yolu açtılar.

¹⁴³⁵ Bu şekilde çalıştıkları bir gün baktılar ki alçak düşman topluluğu

¹⁴³⁶ İçine birçok ateş saçan top koydukları birçok sandal ile

¹⁴³⁷ Şeytana uyan kavim, kaleden Kumluca Denizi’ne çıktı.

¹⁴³⁸ Sandallardan (gazilerin bulunduğu) siperleri topa tuttular. Siperlerde kargaşa meydana getirdiler.

¹⁴³⁹ Düşman askeri dindarlara zarar vermek için topları ateşledi.

¹⁴⁴⁰ Pis kavim bu yolla birçok gaziye şehit etti.

¹⁴⁴¹ Yiğit vezir hazretleri bu belanın defedilmesi için tedbir aldı.

Tîz emr itdi aña qarşu i yâr
 Qurdılar niçe top-ı âteş-bâr¹⁴⁴²

Urdılar topı ceş-i nuşret-eşer
 Düşmenüñ şandalın çıkarmadılar¹⁴⁴³

Cümle tedbîr-i düşmeni battâl
 Eyledi âşaf-ı hüceste-hişâl¹⁴⁴⁴

Var idi âşafuñ kolında meger
 Bir   aceb kulle-i sipihr-eşer¹⁴⁴⁵

1175 Deri âhen binâsı müstaḥkem
 Burcî dikmiş ser-i sipihre   alem¹⁴⁴⁶

Ḥâric-i kal  ada idi o binâ
 Anı beklerdi ḥayl  ehl-i hevâ¹⁴⁴⁷

Ḳalb-i kâfir gibi derûnı siyâh
 Anı gözlerdi ceş-i ehl-i tebâh¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴² Ey dost! Hemen emir verdi ve sandallara karşı birçok ateş yağdıran toplar kurdular.

¹⁴⁴³ Daima zafer kazanan askerler top atışları yaparak düşman sandallarının çıkmasına mâni oldu.

¹⁴⁴⁴ Böylece uğurlu vezir düşmanın bütün planlarını boşa çıkardı.

¹⁴⁴⁵ Vezirin bulunduğu tarafta (düşmanın) pek yüksek acayip bir kulesi vardı.

¹⁴⁴⁶ Kapısı demirden, binası da muhkem (idi). Kulesi göğün tepesine bayrak dikmiş(ti).

¹⁴⁴⁷ Kalenin (Halku'l-vâd) dışındaki o kuleyi bekleyen nefesine düşkün birçok düşman askeri vardır.

■ ḥayl  anı N .

¹⁴⁴⁸ Kâfir kalbi gibi içi siyah idi. Mahvolmuş (mahvolasica) olan askerler onu koruyup gözetiyordu.

Oradan ceng iderdi avm-i le 'im
Zarar eylerdi ehl-i dīne 'azīm¹⁴⁴⁹

H  ret-i    af-ı     de-    l
  tdi ta' y  n cey  den fi'l-h  l¹⁴⁵⁰

1180 Ni   serden gi  en dil  verler
T   ki bir gice 'azm-i rezm ideler¹⁴⁵¹

  ulleyi    yed ola feth ideler
  almaya anda avm-i bed-gevher¹⁴⁵²

Meger a' d  dan ola 'asker em  n
  tmeye da  ı d    men anda mek  n¹⁴⁵³

[N   611b]

¹⁴⁴⁹ Al  ak kavim buradan sava  ıp dindarlara b  y  k zarar veriyordu.

¹⁴⁵⁰   v  lmeye de  er g  zel huylara sahip vezir hazretleri hemen askerlerden bazılarını (bu i   i  in) g  revlendirdi.

¹⁴⁵¹ Bir  ok serdenge  ti yi  it (se  ti ki) bir gece sava  a azmetsinler.

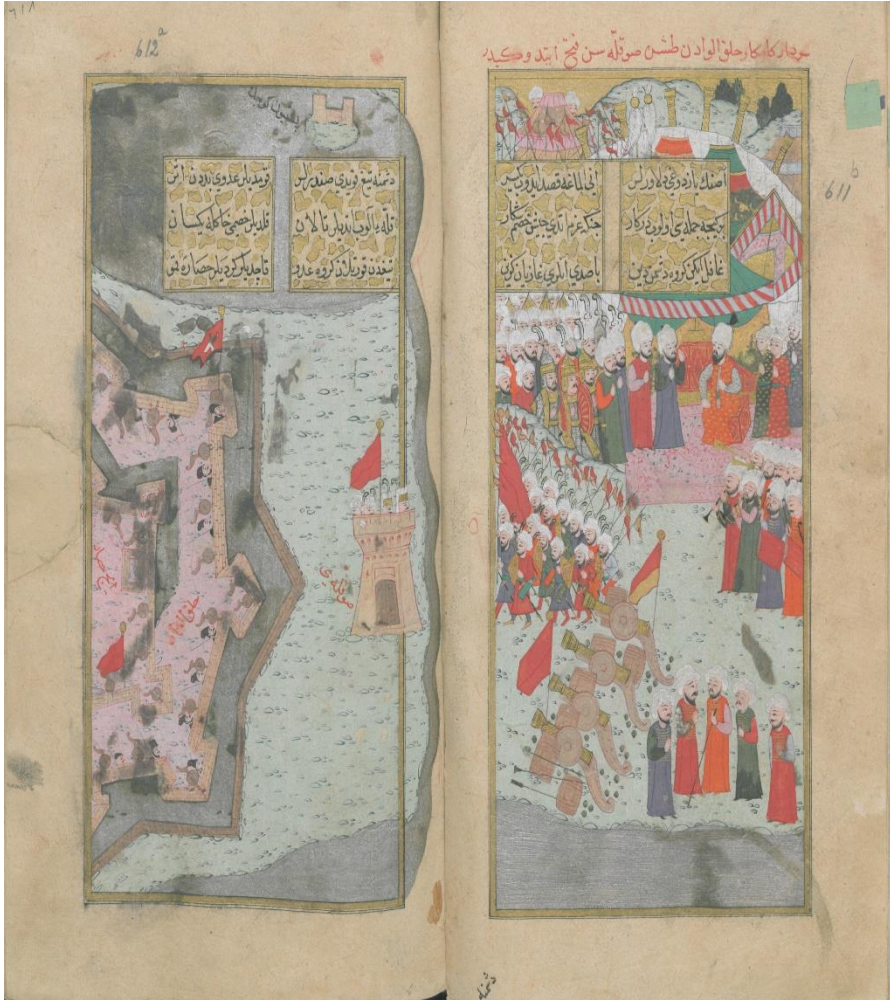
■ dil  verler: dil  ver  n T.

¹⁴⁵² E  er kuleyi (Su Kulesi) fethederlerse orada k  t   tabiatlı kavim kalmayacaktır.

¹⁴⁵³ D    man artık orayı mek  n tutmayacak, asker de d    mandan emin olacaktır.

■ itmeye: olmaya T.

Minyatür X: Serdâr-ı kām-kār Halku'l-Vâd'dan Taşra Şu Kullesin Feth İtdügidür¹⁴⁵⁴

Âşafuñ yazduğı dilāverler

Anı almağa kaçd idüp yek-ser¹⁴⁵⁵

¹⁴⁵⁴ İkbāl Sahibi Serdarın Halku'l-vâd'ın Dışındaki Su Kulesi'ni Fethetmesi Hakkındadır

■ Serdâr...İtdügidür: -T.

Bir gice cümlesi olup der-kār
Cenge ‘azm itdi ceyş-i haşm-şikār¹⁴⁵⁶

1185 Ġāfil iken gürūh-ı düşmen-i dīn
Başdı anları ġāziyān-ı güzīn¹⁴⁵⁷

[NÜ 612a] Düşmene tiğ koydı şaf-derler
Kıomadılar ‘adū-yı bedden eşer¹⁴⁵⁸

Kulleyi alup itdiler tālān
Kıldılar haşmı hāk-ile yeksān¹⁴⁵⁹

Tiğdan kurtılan gürūh-ı ‘adū
Kaçdılar girdiler hişāra kamu¹⁴⁶⁰

[NÜ 612b] Kulleyi zabt idüp gürūh-ı ġazā
İtdiler ehl-i küfri nā-peydā¹⁴⁶¹

1190 Geldi küffāra za‘f u haşyet ü bīm
Oldı tersān gürūh-ı kavm-i le‘īm¹⁴⁶²

Kal‘a içinde ceng iden küffār
Yedi biñ var idi kamosı yarar¹⁴⁶³

¹⁴⁵⁵ Vezirin yazdığı (seçtiği) dilaverler hep beraber onu almaya kastetti.

¹⁴⁵⁶ Bir gece düşman avcısı askerlerin hepsi işe koyulup cenge azmetti.

¹⁴⁵⁷ Din düşmanları topluluğu habersizken seçkin gaziler onlara baskın yaptı.

¹⁴⁵⁸ Safları yaranlar düşmana kılıç vurdu. Kötü düşmandan geriye bir iz bırakmadılar.

¹⁴⁵⁹ Kuleyi alıp yağma ettiler. Düşmanı yerle bir ettiler.

¹⁴⁶⁰ Kılıçtan kurtulan düşmanlar da hep birlikte kaçıp hisara girdi.

¹⁴⁶¹ Gaziler kuleyi ele geçirip kafirleri ortadan kaldırdı.

¹⁴⁶² Kâfirlere acizlik dehşet ve korku geldi. Alçak kavim korkuya düştü.

■ kavm: haşm T.

¹⁴⁶³ Kale (Halku’l-vād) içinde hepsi iş görür yedi bin kâfir vardı.

Hamdülillâh velîk oldu helâk
 Kalmadı nısf-ı kavm-i bî-idrâk¹⁴⁶⁴

Zahm-ı top-ıla oldu ekşeri mürd
 Cân-ı nâ-pâki hod be-dûzağ bürd¹⁴⁶⁵

Bunlaruñ za' fın añladuğda dilâ
 Pastiyon halkı ceş-i ehl-i hevâ¹⁴⁶⁶

1195 Bunlar[1] takvîyet içün der-hâl
 Altı yüz âdem itdiler irsâl¹⁴⁶⁷

Ki bulup bunlaruñla kuvvet ü fer
 Kal' ayı ehl-i dîne virmeyeler¹⁴⁶⁸

Her ne kârı ki ide Hağ âsân
 Olmaz mâni' aña halk-ı cihân¹⁴⁶⁹

Şandılar ehl-i küfr ü ceş-i le'îm
 Ki olur keşret-ile kal' a selîm¹⁴⁷⁰

Bilmediler ki hall-i ' uğde-i kâr
 Yed-i kudrettedür kamu iy yâr¹⁴⁷¹

■ var: -T.

¹⁴⁶⁴ Allah'a şükrolsun ki öldürüldüler. İdraksız kavmin yarısı dahi kalmadı.

¹⁴⁶⁵ Çoğunluğu top yarısıyla öldü. Pis canları soğuk cehenneme gitti.

¹⁴⁶⁶ Ey gönül! Bastiyon'daki nefsiñe düşkün topluluk bunların aciz kaldığını anlayınca

¹⁴⁶⁷ Bunları takviye etmek için hemen (oraya) altı yüz kişi gönderdiler.

¹⁴⁶⁸ Böylece bunlarla güç kuvvet bulup kaleyi dindarlara vermesinler.

¹⁴⁶⁹ Hak her ne işi kolaylaştırırsa o işe dünya halkı mâni olamaz.

¹⁴⁷⁰ Kâfir ve alçak düşmanlar kalabalık olmakla kale(leri)nin güvende olacağını sandı.

¹⁴⁷¹ Ey dost! Bir işteki düğümün çözümü tamamen Allah'ın kudret elindedir. Bunu bilemediler.

Der-Hücüm-ı Leşker be-‘Avn-i İlähî Hıuşûl-i Feth ü Zafer- i Nâ-mütenâhî¹⁴⁷²

1200 Bir seher hüsrev-i cihân-ārā
 Qal‘ a-i çarha dikdi niçe livā¹⁴⁷³

Çekdi bir tîğ-ı cān-sitānı revān
 Encüm-i çarha girdi hayl̄ kıran¹⁴⁷⁴

Şāh-ı hāver çün āşikār oldu
 Encüm-i naḥs tārūmār oldu¹⁴⁷⁵

[NÜ 613a] Zühal-i çarhı bende çekdi hemān
 Burc-ı ābīde itdi der-zindān¹⁴⁷⁶

Hāzret-i āşaf-ı zafer-rehber
 Müşteri-ḳadr u āfitāb-eşer¹⁴⁷⁷

1205 Bir gün emr itdi-kim ḳamu ‘ asker
 Qal‘ ayı fethe yürüiş ideler¹⁴⁷⁸

¹⁴⁷² Ordunun Allah’ın Yardımıyla Hücüm Etmesi (Neticesinde) Daimî Fetih ve Zaferin Gerçekleşmesi

Bu başlık T nüshasında “Yürüiş-kerden-i ‘Asākir-i Zafer-Me’āşir der-Def‘ a-i Šānī ve Feth-şoden-i Qal‘ a-i Halku’l-Vād-ı Refi‘ül-bünyān be-‘İnāyet-i Hālik-i Sübhān” şeklindedir.

¹⁴⁷³ Cihan süsleyen sultan (güneş), bir şafak vakti gök kalesine birçok bayrak dikti.

¹⁴⁷⁴ Can alıcı bir kılıç çekti. Gökteki yıldızların çoğunluğu âniden yok oldu.

¹⁴⁷⁵ Doğunun sultanı (güneş) ortaya çıkınca uğursuz yıldızlar ortadan kayboldu.

¹⁴⁷⁶ Gökteki Satürn’ü ipe çekip (bağlayıp) su burçlarına hapsetti.

¹⁴⁷⁷ Kendisine zaferin rehberlik ettiği hazreti vezir ki Jüpiter gibi (yüksek) derece sahibi ve güneş gibi tesirlidir.

¹⁴⁷⁸ Bir gün bütün askerlerin kaleyi fethetmek için yürüyüşe geçmelerini emretti.

Mâhdan pencüm eylemişdi güzër
Hem Cemâzî'nüñ evveliydi meger¹⁴⁷⁹

Yevm-i sâdisde emr idüp serdâr
İtdiler 'askeri kamu ihzâr¹⁴⁸⁰

Ceyş-i İslâm içinde oldu nidâ
Ki kamu hâzır ola ehl-i gâzâ¹⁴⁸¹

Terk idüp rāh-ı Hâk'da cān-ıla ser
Yürüyüş ide ceyş-i nuşret-eşer¹⁴⁸²

1210 Bezl idüp Hâk yolında varların
Alalar kâfirün hişârların¹⁴⁸³

Çünki işitdi bunı ehl-i gâzâ
Cûşa geldi çü lücce-i deryâ¹⁴⁸⁴

Garķ-ı āhen olup kamu 'asker
Cümlesi cenge hâzır oldılar¹⁴⁸⁵

Kuşanup her birisi tîr ü kemān
İtdiler düşmeni hadenge nişān¹⁴⁸⁶

¹⁴⁷⁹ Cemaziyevvel ayının beşincisi geçmiş idi.

¹⁴⁸⁰ Altıncı günde serdarın emriyle bütün askerleri hazır ettiler.

¹⁴⁸¹ İslam askeri arasında bütün gazilerin hazır olması ilan edildi.

¹⁴⁸² "Daima zafer kazanan ordu Hak yolunda canıyla başını terk edip yürüsün!"

¹⁴⁸³ "Hak yolunda varlıklarını harcayıp kâfirin hisarlarını alsınlar!"

¹⁴⁸⁴ Gaziler bu emri işitince deniz dalgaları gibi coşup taşı.

¹⁴⁸⁵ Bütün askerler demir zırhlara bürünüp savaşa hazır oldular.

¹⁴⁸⁶ Hepsî ok ve yayını kuşanıp düşmanı oklarına hedef eylediler.

Geydiler başlarına miğfer-i zer
 Kuşadılar beline tığ u kemer¹⁴⁸⁷

1215 Bî-ser itmege haşm-ı bed-güheri
 İki yirden kuşandılar kemeri¹⁴⁸⁸

İtmege düşmen-ile ceng ü neberd
 Düşına şaldı şeş-perin her merd¹⁴⁸⁹

[T 193b] Düşmenüñ tâcın itmege ber-bād
 Geydi miğferlerini ehl-i cihād¹⁴⁹⁰

[NÜ 613b] İtmege sîne-i ‘adūyı şikāf
 Tiz hançerler itdi terk-i ğılāf¹⁴⁹¹

Dökmege hūn-ı düşmeni iy cān
 Girdi meydāna tığ-ı hūn-efşān¹⁴⁹²

1220 Gāziler eyle virdi şeş-pere tāb
 Bimden kalb-i düşmen oldı kebāb¹⁴⁹³

Hūn-ı a‘dāyı dökmege her ān
 Nîşterler uzatdı tîr ü sinān¹⁴⁹⁴

¹⁴⁸⁷ Başlarına altın (sarı) miğfer giydiler. Bellerine kılıç ve kemer kuşandılar.

¹⁴⁸⁸ Kötü tabiatlı düşmanı başsız bırakmak için kemerlerini iki yandan kuşandılar.

¹⁴⁸⁹ Her asker, düşmanla savaşmak için gürzünü omzuna attı.

■ şeş-perin: şeş-per NÜ.

¹⁴⁹⁰ Mücahitler düşmanın tacını yok etmek için miğferlerini giydi.

¹⁴⁹¹ Düşmanın göğsünü yırtmak için keskin hançerler kınından çıktı.

¹⁴⁹² Ey sevgili! Kan saçan kılıçlar düşmanın kanını dökmek için meydana girdi.

¹⁴⁹³ Gaziler gürze öyle güç verdi ki düşmanın kalbi korkudan kebaba döndü.

¹⁴⁹⁴ Neşterler (keskin aletler) her an düşmanların kanını dökmek için keskin uçlarını uzattı.

Olmağ-ıçün 'adūya gerden-bend
Ġāzīler yanına takıldı kemend¹⁴⁹⁵

Bir yaña tırdı niçe biñ ser-bāz
Her birisi yarar tūfeng-endāz¹⁴⁹⁶

Anlara ger nişān olaydı şehā
Biñde birisi eylemezdi ħaṭā¹⁴⁹⁷

1225 Saḥt tīz atıcı uzak sürici
Gözi gördügi nesneyi urıcı¹⁴⁹⁸

Bu kadar ceng içün ġuzāt-ı ġüzīn
Vardılar cümlesi ħiṣāra yakın¹⁴⁹⁹

Ḳapudān-ıla geldi āṣaf hem
Ḳaldırup niçe zer 'alem ol-dem¹⁵⁰⁰

Ḥaḳḳ'a idüp tazarru' -ile du' ā
Ehl-i İslām'un oldı şevḳi fezā¹⁵⁰¹

Dögilüp ṭabl urıldı surnālar
İtdi tekbīr ġāzīler yek-ser¹⁵⁰²

¹⁴⁹⁵ Halat(lar) düşmanların boyunlarına geçmek amacıyla gazilerin yanlarına takıldı.

¹⁴⁹⁶ Her birisi iyi tüfek atıcı olan binlerce korkusuz yiğit bir yanda durdu.

¹⁴⁹⁷ Onlar eğer (hedefe) nişan alsalardı binde biri bile (hedefini) ıskalamazdı.

¹⁴⁹⁸ Çok hızlı atıcı, uzağı nişan alabilen, gözünün gördüğünü vuran.

¹⁴⁹⁹ Bu kadar seçkin gazi, savaşmak için hisara yakın bir yere ulaştı.

¹⁵⁰⁰ O esnada birçok altın (sarı) bayraklar kaldıran kaptanıderya ile vezir de geldi.

¹⁵⁰¹ Hakk'a yakararak dua eden Müslümanların savaşa şevkleri arttı.

¹⁵⁰² Davullar dövölüp zurnalar çalındı. Gaziler hep birlikte tekbir getirdi.

1230 Ehl-i dīn eyle itdi cūş u ħurūş
Kimsede ҡalmadı şu‘ūr-ıla hūş¹⁵⁰³

Na‘ralar ra‘d u tīg berķ-mişāl
Seyl-veş aķdı ‘asker-i meyyāl¹⁵⁰⁴

Ayaķ altında paralandı zemīn
Gerdden perde çekdi  arĥ-ı berīn¹⁵⁰⁵

[NÜ 614a] Hāy u hūy-ıla  oldı ‘arz u semā
Yürüdi niçe bi  hizebr-i veġā¹⁵⁰⁶

Bunı gördükde düşmen-i bed-rā
Gedük aġzına geldi bī-pervā¹⁵⁰⁷

1235 Cümleten bezl-i cehd idüp düşmen
Cenge ‘azm eyledi ‘adū birden¹⁵⁰⁸

Cān u başın fedā idüp cem‘ā
Cenge girdi ‘adū-yı bī-ser ü pā¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰³ Dindarlar öyle coşup gürlledi ki kimsede şuur ve akıl kalmadı.

¹⁵⁰⁴ Haykırışlar gök gürültüsü ve kılıçlar şimşek gibi (idi). Arzu dolu askerler sel gibi aktı.

■ meyyāl: seyyāl T.

¹⁵⁰⁵ Toprak ayaklar altında parçalandı. En yüksek gök katı tozdan perde çekti.

¹⁵⁰⁶ Yeryüzü ve gökyüzü a ızlardan çıkan seslerle, gürültü ve patırtıyla doldu. Binlerce savaş aslanı yürüy se geçti.

■ hūy-ıla: hū ile T.

¹⁵⁰⁷ Kötü niyetli düşman bunu görünce korkusuzca gedik ağzına geldi.

¹⁵⁰⁸ Düşman hep birlikte gayret sarf edip hemen savaşa azmetti.

¹⁵⁰⁹ Sefil ve perişan düşmanlar hep birlikte can ve başlarını feda edip savaşa girdiler.

■ başın: baş NÜ.

İki cānibden iki baħr-i revān
Biri birini oldılar cūyān¹⁵¹⁰

Bād-ı fitne ſu deñlü oldu revān
İki deryā ħurūſa geldi hemān¹⁵¹¹

Ġāzīyān-ı cihān yemīn ü yesār
Kāfire ħamle itdiler iy yār¹⁵¹²

1240 Eyle direndi fitne silsilesi
Çıkdı gerdūna ceng ğulġulesi¹⁵¹³

Cān-ıla başa bakmayup kaṭ' ā
Bunu vird eylemişdi ehl-i ġazā¹⁵¹⁴

Kemā verede fī kelāmihi'l-ḳadīm *ve me'n-naşru illā min*
*'indillāhi'l- 'azīzi'l-ḫakīm*¹⁵¹⁵

Mā-ḫaşal ġāzīyān-ı düşmen-ġir
Cümleten ħamle itdi bī-te'ḫīr¹⁵¹⁶

¹⁵¹⁰ Akan iki deniz (yahut nehir) iki taraftan birbirini aradı (buldu).

¹⁵¹¹ Fitne rüzgârı o kadar esti ki iki deniz hemen coşup gürledi.

¹⁵¹² Ey dost! Cihan gazileri sağ ve soldan (her taraftan) kāfire hücum etti.

¹⁵¹³ Fitne silsilesi öyle direndi ki savaşı uġultusu göġe çıktı.

¹⁵¹⁴ Gaziler katiyen canına başına bakmayıp (canını ortaya koyup) savaştı.

¹⁵¹⁵ Kadim sözde şöyle denildiġi üzere: “Yardım ve zafer ancak mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah katındadır.” (Al-i İmran 126).

■ Kemā...‘azizi’l-ḫakīm: Ḳālellāhü Tebāreke ve Te‘ālā *ve cāhidū fī sebīlillāhi ḫaḳka cihādihi* T.

İlgili ayette *sebīlillāh* ifadesi yoktur. Ayetin tam hâli *ve cāhidū fī'llāhi hakka cihādihi* şeklindedir. Meali “Allah yolunda gerektiġi gibi cihat edin.” (Hac 22/78) anlamındadır. Tevbe suresinin 41. ayeti ise *ve cāhidū bi-emvālikum ve enfusikum fī sebīlillāhi* (...mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihat edin!) şeklinde olup *sebīlillāh* ifadesi bu ayette geçmektedir.

¹⁵¹⁶ Neticede düşman zapt eden gaziler aman vermeden hep birlikte saldırır.

İtdiler top-ı haşma sîne-siper
 Kal‘ aya akdı baħr-veş ‘ asker¹⁵¹⁷

Düşmen itdükçe cengde ikdām
 Baķmadı aña ‘ asker-i İslām¹⁵¹⁸

1245 Bî-meħābā ‘ adūya irdiler
 Tiğ-veş içlerine girdiler¹⁵¹⁹

Toplar dūdı ebr olınca hemān
 Seyl-i ħūn oldı her yañaya revān¹⁵²⁰

[NÜ 614b] Gök yüzün tıtdı kan buħarı dilā
 Yağdı yağmur gibi ħadeng-i ķazā¹⁵²¹

Toplar ra‘ d-vār idüp feryād
 Berķ-sā cenge girdi ehl-i cihād¹⁵²²

Yüridi ehl-i dīn çü bād-ı ħazān
 Varlığın ħaşmuñ itdiler tālān¹⁵²³

1250 Bād-ı şarşar gibi çü irdiler
 Düşmen-i dīni ķıldı zīr ü zeber¹⁵²⁴

¹⁵¹⁷ Düşman toplarına sinelerini siper ettiler. Askerler denizler gibi kaleye aktı.

¹⁵¹⁸ Düşman savaşmakta direndikçe İslam askeri de kararlılıkla savaştı.

¹⁵¹⁹ Korkusuzca düşmana ulaşp kılıç gibi içlerine girdiler.

¹⁵²⁰ Top dumanları bulut oluşturdudan sonra hemen her tarafa kan seli aktı.

¹⁵²¹ Ey sevgili! Kan buharı gökyüzünü kapladı. Kaza okları yağmur gibi yağdı.

¹⁵²² Toplar gök gürültüsü gibi feryat etti. Mücahitler savaşa şimşek gibi girdi.

¹⁵²³ Dindarlar sonbahar rüzgârı gibi yürüdü. Düşmanın varlığını talan ettiler.

¹⁵²⁴ Kasırğa gibi gelip din düşmanlarını altüst ettiler.

■ çü: çün T.

Şâh-ı ʿömr-i ʿadû olup bî-bâr
Târumâr oldu zümre-i küffâr¹⁵²⁵

ʿAskerüñ bu hücumına yārā
Tāb u tākāt getürmeyüp aʿ dā¹⁵²⁶

Târumâr oldu havfdan kaçdı
Tiz her biri bir yire giçdi¹⁵²⁷

İrdi âteş mişâli ceşş hemân
Yağdılar yıkdılar ʿadûyı revân¹⁵²⁸

1255 Ehl-i İslām u ʿasker-i imān
Kālʿ a-i haşmı aldılar ol ān¹⁵²⁹

Rāyet-i dīni naşb idüp yer yer
Okıdılar ezān müʿezzinler¹⁵³⁰

Refʿ olup ceşş-i küfr ü zülmānī
Toldı yirine cünd-i nūrānī¹⁵³¹

Kāfirüñ mālın eyleyüp yağmā
Ceşş-i İslāmʼa hāşıl oldu ğinā¹⁵³²

¹⁵²⁵ Düşmanın hayat dalı meyvesiz kaldı. Kâfirler topluluğu darmadağın oldu.

■ ʿömr-i ʿadû: ʿömr ü ʿadû T.

¹⁵²⁶ Ey dost! Düşmanlar, askerin bu hücumuna karşı güç yetiremeyip

¹⁵²⁷ Korkudan darmadağın olup kaçtı. Her biri hızlıca bir yere geçti.

¹⁵²⁸ Askerler ateş gibi hemen yetişip düşmanı yakıp yıktı.

¹⁵²⁹ İmanlı İslam askerleri, düşman kalesini o an aldı.

¹⁵³⁰ Din bayraklarını çeşitli yerlere diktiler. Müezzinler ezan okudu.

¹⁵³¹ Küfür ve karanlık ordusu ortadan kalkıp yerine nur ordusu doldu.

¹⁵³² Kâfirlerin malını yağmalayan İslam askerleri zenginleşti.

Bākī küffārı eylediler esīr
Zümre-i ġāziyān-ı düşmen-gīr¹⁵³³

1260 Begini ƣal‘ anuñ tutup ‘ asker
Hāzret-i āşafa getürdiler¹⁵³⁴

Hem *Tūnus* hākimi Emīr Aḥmed
Olmış-ıdı o bed-gümān mürted¹⁵³⁵

[NÜ 615a] Anı daḥı ġuzāt-ı nuşret-eşer
Ƣal‘ a içre tecessūs eylediler¹⁵³⁶

Gördiler künc-i ġamda gizlenmiş
Mün‘ akis baḥt-ı devleti dönmiş¹⁵³⁷

Ƣararup beñzi ƣurımış ƣanı
Derdinüñ ölmek idi dermānı¹⁵³⁸

1265 Buldılar çünki ġāzīler der-hāl
Ƣavrayup cüst olınmadı ihmāl¹⁵³⁹

Alīāh *Alīāh* ƣopardılar yir yir
Şükrler Hāƣƣ’a itdiler bir bir¹⁵⁴⁰

¹⁵³³ Düşman zapt eden gaziler kâfirlerden geriye kalanları esir etti.

¹⁵³⁴ Kale beyini tutup vezire hazretlerine getirdiler.

¹⁵³⁵ Kötü niyetli Tunus hākimi Emīr Ahmed de dinden çıkmıştı.

¹⁵³⁶ Daima zafer kazanan gaziler kalede onu da aradı.

¹⁵³⁷ Gördüler ki bir keder köşesinde gizlenmiş. Saadetli bahtı tersine dönmüş.

¹⁵³⁸ Benzi kararıp kanı çekilmiş(ti). Derdinin dermanı ölmek olmuştu.

¹⁵³⁹ Gaziler onu hemen buldu. Aranıp yakalanmasında bir ihmâl olmadı.

¹⁵⁴⁰ Çeşitli yerlerde “Allah Allah!” nidaları ƣopardılar. Her biri Hakk’a şükretti.

Ki Tûnus hâkimi olan mürted
İtmiş iken bu deñlü niyyet-i bed¹⁵⁴¹

Dîn-i Hakk'dan yüzin çevürmüş iken
Tûnus'ı ehl-i küfre virmiş iken¹⁵⁴²

Halk-ı Vâd'un bināsına bādī
Olmış iken vücūd-ı nā-şādī¹⁵⁴³

1270 Kılmış iken şehinşehe 'işyān
Tābi' -i müşrikîn olup nādān¹⁵⁴⁴

Şimdi 'avn-i İlāh ile tahkîk
Ehl-i İslām'a yār olup tevfik¹⁵⁴⁵

Alınup Halk-ı Vâd ile Tûnus
Kurtılup batın-ı hâk (...) ¹⁵⁴⁶

Tutulup ol şakî-i bî-sîret
Oldı pā-bend-i rişte-i miḥnet¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴¹ Tunus hâkimi olan o dinden çıkmış kişi bu kadar kötü niyette bulunmuşken.

¹⁵⁴² Hak yolundan yüzünü çevirmişken, Tunus'u kâfirlere vermişken.

¹⁵⁴³ Talihsiz vücudu Halku'l-vâd'ın binasına sebep olmuşken.

■ Metinde çoğunlukla Arapça terkipte *Halku'l-Vâd* olarak adlandırılan bu yerin ismi vezin gereği Farsça terkipte *Halk-ı Vâd* şeklinde kaydedilmiştir.

¹⁵⁴⁴ O cahil müşriklere uyup şahlar şahına isyan etmişken.

¹⁵⁴⁵ Şimdi Allah'ın yardımıyla hakikat ortaya çıkmış, Allah'ın desteği Müslümanlara dost olmuştur.

¹⁵⁴⁶ Halku'l-vâd ile Tunus alınıp gerçeğin içi yüzü...?

■ 1246: -T.

¹⁵⁴⁷ O karakersiz isyankâr tutulup ayakları zahmet bağına (pranga) bağlandı.

Dağılup gerdenine dağı resen
[K]aşd ider kendüzine başka kıosan¹⁵⁴⁸

1275 Çekilüp taşra Tūnus'ın begi hem
Halk-ı Vād'un da segleri segi hem¹⁵⁴⁹

Alınup Qal' a (...) anbarı
Luṭf-ı Hakk eyleyüp meded-kārī¹⁵⁵⁰

[NÜ 615b]

¹⁵⁴⁸ Boynuna da urgan geçirildi. Böyle yapılmazsa kendisine zarar verir.

¹⁵⁴⁹ Tunus Bey'i ve Halku'l-vad köpeklerinin köpeği dışarı çıkarıldı.

¹⁵⁵⁰ Hakk'ın ikramı yardıma yetiştı de kalenin...ambarı alındı.

■ 1276: -T.

**Minyatür XI: Serdâr-ı Kām-kār Halku'l-Vâd'ı Feth İdüp
Mürted Olan Tûnus Hâkimiyle Halku'l-Vâd Begi
Tutulduğda¹⁵⁵¹ Ol Zamân Cezâyir Begler Begisi 'Arab
Ahmed Paşa Semtinden Halku'l-Vâd'da Açılan Gedükden
Çıkarılan Yarağdur¹⁵⁵²**

¹⁵⁵¹ Kelimenin son hecesinde ve hemen devamında bir silinme veya eksiklik durumu vardır.

¹⁵⁵² İkbâl Sahibi Serdarın Halku'l-vâd'ı Fethetmesi, Dinden Çıkmış Olan Tunus Hâkimi ile Halku'l-vâd Beyinin Esir Edilmesi, O Dönemin Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmet Paşa Tarafından Açılan Gedikten Silahlar Çıkarılması Hakkındadır

■ Serdâr... Yarağdur: -T.

Anı dağı ele getürdiler
Cümle etbā‘ ı ile ceys-i zafer¹⁵⁵³

Ṭutdılar çünkü mîr ü sulṭānı
Āhenîn bende çekdiler anı¹⁵⁵⁴

[NÜ 616a] Bu ikisin getürdiler iy yār
İtdiler ‘arz-ı ḥazret-i serdār¹⁵⁵⁵

1280 Bunları gördi ḥazret-i düstūr
Ḥaqq’a ḥamd idüp oldılar mesrūr¹⁵⁵⁶

[NÜ616b] Tîz emr itdi ḥāzır oldı revān
Āṣafa her kim ise keṣṭibāñ¹⁵⁵⁷

Bunları virdi ol re’îse vezîr
Didi bu işde eyleme te’ḥîr¹⁵⁵⁸

Bu iki mîri keṣṭî içre revān
Yûri var eyle tîz der-zindān¹⁵⁵⁹

Emr-i āṣafla ol re’îs-i dilîr
İkisin dağı itdi der-zincîr¹⁵⁶⁰

¹⁵⁵³ Muzaffer askerler, onu da kendisine tabi olanlarla birlikte getirdi.

¹⁵⁵⁴ Emîri ve sultanı tutup demir halkaya (kelepçe ve/veya pranga) çektiler.

¹⁵⁵⁵ Ey dost! Bu ikisini getirip hazreti serdara arz ettiler.

¹⁵⁵⁶ Hazreti vezir bunları görünce Hakk’a şükredip sevindi.

¹⁵⁵⁷ Hemen emir verince leventleri hazır oldu.

¹⁵⁵⁸ Vezir bunları o reise verdi. “Bu işi erteleme!” dedi.

¹⁵⁵⁹ “Hemen bu iki emîri gemi içine götürüp zindana at!”

¹⁵⁶⁰ O yiğit reis vezirin emriyle bunların ikisini zincirledi.

[T 194a]

1285 Gemiye koydı bunları der-ḥāl

Dīde-bān itdi añā niçe ricāl¹⁵⁶¹

Ḳal‘ ayı eyle itdiler tārāc

Ḳalmadı ceyş içinde bir muḥtāc¹⁵⁶²

Düşmeni eyle itdiler tālān

Behre-dār oldı ġāziyān-ı cihān¹⁵⁶³

‘ Askere cümle ḥāşıl oldı ġinā

Kimse maḥrūm ḳalmadı aşlā¹⁵⁶⁴

Ceyşe geldi ġinā-y-ıla devlet

Kāfire irdi miḥnet ü nekbet¹⁵⁶⁵

1290 Ehl-i İslām’uñ oldı ḳadri fezā

Ser-nigūn oldı zümre-i a‘ dā¹⁵⁶⁶

Dilerüz kim hemīşe düşmen-i dīn

Nekbet ü zillet-ile ola mūhīn¹⁵⁶⁷

Ehl-i dīn bulalar murāda vuşūl

İki ‘ ālemde olalar maḳbūl¹⁵⁶⁸

¹⁵⁶¹ Derhal bunları gemiye koydu (hapsetti). Birçok adamı da onlara gözcü yaptı.

¹⁵⁶² Kaleyi öyle yağmaladılar ki asker içinde ihtiyaç sahibi bir kimse kalmadı.

¹⁵⁶³ Düşmanı öyle yağmaladılar ki cihan gazileri (bundan) nasiplendi.

¹⁵⁶⁴ Bütün askerler zenginleşti. Kimse hiç (birseyden) mahrum kalmadı.

¹⁵⁶⁵ Askere zenginlik ve mutluluk, kāfire de keder ve felaket geldi.

¹⁵⁶⁶ Müslümanların değeri yükseldi. Düşman topluluğu şaşkına döndü.

¹⁵⁶⁷ Dileriz ki bütün din düşmanları talihsizlik ve alçaklıkla küçük düşsün.

¹⁵⁶⁸ Dindarlar isteklerine kavuşup iki dünyada da makbul olsun.

Çünkü alındı ƙal‘a-i mezkûr
Tîz emr itdi Һazret-i düstür¹⁵⁶⁹

Bir nüvîsende eyledi irsâl
Vardı tahrîr eyledi fi‘l-Һâl¹⁵⁷⁰

1295 Ƙal‘a içinde ceng âlâtın
Cümle esbâb-ıla mühimmâtın¹⁵⁷¹

[NÜ 617a] Cümlesin kâtib eyleyüp defter
Һazret-i âşafa getürdiler¹⁵⁷²

Һazret-i âşaf-ı cihân-ārâ
Anı mîriye zabt idüp cem‘ â¹⁵⁷³

Eyledi cümlesini der-maҺzen
Tâ ki ƙalmaya âlet-i düşmen¹⁵⁷⁴

Һazrete Һamd-i bî-ƙıyâs itdi
Cenge bu âleti esâs itdi¹⁵⁷⁵

1300 Ƙal‘a feth oldu ƙalmadı a‘ dâ
Bir yire geldi cümle ehl-i Һazâ¹⁵⁷⁶

¹⁵⁶⁹ Zikri geçen kale alınınca hazreti vezir hemen emretti.

¹⁵⁷⁰ Bir kâtib gönderdi. Kâtip hemen gidip kayda geçirdi.

¹⁵⁷¹ Kale içindeki savaş aletlerini, bütün teçhizat ve mühimmatları.

¹⁵⁷² Kâtip hepsini deftere yazdı ve onları hazreti vezire getirdiler.

¹⁵⁷³ Kâinatı süsleyen vezir hazretleri onu (defterde kayıtlı olanları) devlet hazinesi için tutup

¹⁵⁷⁴ Geride hiç (düşman) teçhizatı kalmaması diye hepsini depoladı.

¹⁵⁷⁵ Hazreti Allah’a sayısız şükredip bu teçhizatı savaş için ana malzeme yaptı.

¹⁵⁷⁶ Kale fethedildi. Düşmanlar kalmadı. Gazilerin hepsi bir yerde toplandı.

Deyr-i küffârı eyleyüp mescid
Ehl-i dîn anda oldılar ¹⁵⁷⁷ ‘âbid

Cây-ı eşnâm olan künişte kamu
Yazdılar *lâ ilâhe illâ hû* ¹⁵⁷⁸

Nûr-ı tevḥîd ile olup rûşen
Ol diyâr oldu pâk müşrikden ¹⁵⁷⁹

Ḥamdülillâh ki ma‘ bed-i eşnâm
Ehl-i İslâm’a oldu cây u maḳâm ¹⁵⁸⁰

1305 Ehl-i diller bunu görüp yārâ
Şevḳden oldu bülbül-i gūyâ ¹⁵⁸¹

Didi târîḫ-i fetḥ-i sūrî dilâ
Bu ṭarîk-ile aḥsenü’ş-şu‘ arâ ¹⁵⁸²

¹⁵⁷⁷ Dindarlar kâfirlerin kilisesini mescide çevirip orada ibadet etti.

¹⁵⁷⁸ Put yeri olan bütün mecusi tapınakları (üzerine) *Lâ ilâhe illallâh* yazdılar.

■ Allah lafzı yerine “O” ifadesinin kullanılmasıyla kelime-i tevhidin farklı bir ifade biçimi yapılmıştır. “O’ndan başka ilâh yoktur.” anlamına gelir.

¹⁵⁷⁹ O memleket Allah’ın birliğine iman nuruyla aydınlanıp Allah’a şirk koşanlardan temizlendi.

¹⁵⁸⁰ Allah’a şükrolsun ki put mabedi Müslümanların yeri ve makamı oldu.

¹⁵⁸¹ Ey dost! Gönül ehli olanlar bunu görüp heyecandan öten bülbül gibi oldu.

¹⁵⁸² Ey gönül! Şairlerin en güzeli, hisarın fetih tarihini bu yolla söyledi.

Der-İrād-ı Tārīḥ-i Meşhūr-ı Feth-i Qal‘a-i Halku’l-Vād¹⁵⁸³

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ulün

- 1 Sipeh-dār-ı melek-ḥayl u felek-rām
Sinān Paşa ser-efrāz-ı nikū-nām¹⁵⁸⁴

Zi-dest-i bāzū-yı ān nām-ver yāft
Cihān-gīrī kemāl u merd-ī itmām¹⁵⁸⁵

Eger ḥurşīd-i tīg-ı ū ne-būdī
Be-māndī mīve-i feth ü zafer ḥām¹⁵⁸⁶

[NÜ 617b] Be-Halku’l-Vād ki incā ‘aql bend-est
Küşāyiş yāfteş ez-ḍarb-ı şamşām¹⁵⁸⁷

- 5 Be-ḥāk-ı rāh-ı yeksān gerd an-rā
Ez-ān ḥışn-ı ḥaşīn ne’gzeşt ḥar-nām¹⁵⁸⁸

Demār ez-kışver-i Tūnus ber-āverd

¹⁵⁸³ **Halku’l-vād Kalesi’nin Fethine Söylenen Meşhur Tarih**

■ Bu başlık T nüshasında “Tārīḥ-i Qal‘a-i Halku’l-Vād u Tūnus” şeklindedir.

¹⁵⁸⁴ Melekler (gibi) bir topluluğun kumandanı olan ve feleğe (dünyaya) boyun eğdiren Sinan Paşa, iyi şöhret sahiplerinin övüncüdür.

¹⁵⁸⁵ O şöhretlinin (Sinan Paşa) kudretli eliyle cihan fatihliği kemāl bulmuş ve mertlik zirveye çıkmıştır.

■ merd-i itmām: merd-i tamām NÜ.

¹⁵⁸⁶ Eğer onun bir güneş gibi olan kılıcı olmasaydı fetih ve zafer meyvesi olgunlaşamazdı.

¹⁵⁸⁷ Aklın bağlandığı Halk’ul-Vād’ı keskin kılıcıyla fethetti.

¹⁵⁸⁸ Onu yolunun toprağıyla bir edince o sağlam kaleden (artık) kötü şöhretli bir kimse geçmedi.

■ ne-güzeşt ḥar-nām: ne-güzāşt-ı cüz-i nām T.

Girift ān cümle bā-ṭiğ-i cihān-rām¹⁵⁸⁹

- 7 Geret ‘ilm ez-zemān-ı feth-i ū nīst
Şümür **feth-i fütūh** iy nīk-encām¹⁵⁹⁰ (982)

Der-Tāriḥ-i Feth-i Ḳal‘a be-Ṭarīḳ-i Ta‘miye¹⁵⁹¹

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn (Fa‘lūn)

- 1 Yine bir ‘ālī ṭonanma çıkarup deryādan
Tûnus’uñ fethi için ḥazret-i ḥākān-ı cihān¹⁵⁹²

Fethine eyledi bir ġāzī vezīri irsāl
Varuben aldı iki ḳal‘ayı ḍarb-ıla revān¹⁵⁹³

- 3 Çünkü ḥak itdi **begi** tiği Sinān Paşa’nun
Feth-i Tûnus şayılup ḳaldı bu tāriḥ hemān¹⁵⁹⁴ (982)

Der-Şerḥ ü Beyān-ı Vech-i Ta‘miye-i Mezbūr¹⁵⁹⁵

¹⁵⁸⁹ Dünyayı boyunduruğuna alan kılıcıyla bozguna Tunus ülkesinden başlayıp her yeri aldı.

¹⁵⁹⁰ Ey akıbeti güzel olası! Eğer sende fetih tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi yoksa (bunu) fetihlerin fethi say.

■ Ebced değeri dikkate alınacak olan kelimeler koyu şekilde işaretlenmiştir. NÜ nüshasında bu kelimeler kırmızı ile, T nüshasında ise kahverengi renklerle işaretlenmiştir.

■ 7: Geret ‘ilm-i feth ez-zamān-ı ū nīst

Be-cev tāriḥez ez-**şemşir-i İslām** (982) T.

¹⁵⁹¹ **Tamiye Yoluyla Kale Fethinin Tarihi**

■ Bu başlık T nüshasında “Tāriḥ-i Diğer Berāy-ı Feth-i Ḳal‘a-i Tûnus ‘Alā Vech-i Ta‘miye” şeklindedir.

¹⁵⁹² Dünya hükümdarı hazretleri Tunus’un fethi için yine denize bir büyük donanma çıkarıp

¹⁵⁹³ Bir gazi veziri fethi için gönderdi. (Vezir) gidip savaşarak iki kaleyi aldı.

¹⁵⁹⁴ Sinan Paşa’nın kılıcı, beyi kazıdığından bu tarih hemen Tunus fethinin tarihi sayılıp kaldı.

Bu iki ƙal‘a fethine yārā
Bu da tārīḥdūr ‘aceb zībā¹⁵⁹⁶

Oldı tārīḥi līk ta‘miye hem
Ba‘zı iḥvāna olmağın mübhem¹⁵⁹⁷

Lāzım oldı ki şübhe ḥall olına
Lafz u ma‘nāsın idügi biline¹⁵⁹⁸

1310 Lafz-ı **feth-i Tūnus** ḥisābı dilā
Ḥarfı bin dörd olur anuñ ‘adedā¹⁵⁹⁹

Beg ki yigirmi ikidür ola ḥak
Bākī tārīḥdūr ƙalan bī-şek¹⁶⁰⁰

Ƙıṭ‘atü’t-Tārīḥ bi’l-Arabiyye¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁵ **Zikri Geçen Ta‘miye Yolunun Şerh ve Beyanı**

■ Bu başlık T nüshasında “Beyān-ı Vech-i Ta‘miye-i Tārīḥ” şeklindedir.

¹⁵⁹⁶ Ey dost! Bu iki kalenin fethi için bu da pek güzel tarihtir.

¹⁵⁹⁷ Ta‘miyeli tarih bazı kardeşler için belirsiz olduğundan

¹⁵⁹⁸ Bu şüphenin çözülmesi gerekti. Söz ve manasının ne olduğu bilinsin.

¹⁵⁹⁹ Ey sevgili! “Feth-i Tūnus” sözünün hesabı, harfleri sayı olarak 1004 olur.

¹⁶⁰⁰ “Bey” (sözü) de 22 (sayısı) olur ki çıkarılsın. Şüphesiz ki kalanı tarihtir.

Fe'ûlün Mefâ'ilün Fe'ûlün Mefâ'ilün

[NÜ 618a]

- 1 Tevecceh **bi-‘av**nillâhi kâdime felekike
Ve in fârisen **fe’n-naşru** hâdî emânike¹⁶⁰²
- 2 Ve mâzilte **manşûran** mecîden mü ’eyyeden
Ve yuftehu **Halku’l-Va’di** ‘azme sinânike¹⁶⁰³

Der-Şerh ü Beyân-ı Târîh-i ‘Arabî¹⁶⁰⁴

Zıkr olan kıt‘a-i belîğ-nizâm
Oldı târîh ‘azm ü fethe tamâm¹⁶⁰⁵

Oldı her mışra‘ı güzel târîh
Fethe vü ‘azme bî-bedel târîh¹⁶⁰⁶

Çün tamâm oldı kâr-ı Halku’l-Vâd
Her kişi eyledi terakķî murâd¹⁶⁰⁷

1315 Hâzret-i âşaf-ı memâlik-gîr

¹⁶⁰¹ **Arapça Tarih Kıtası**

■ Bu başlık T nüshasında “Be-Târîh-i Dîger-i ‘Arabiyye” şeklindedir.

¹⁶⁰² Sana gelen her şeye karşı Allah’ın yardımına yönel. Sen yola çıkarsan zafer sana kılavuz olur.

■ bi: fe T.

¹⁶⁰³ Sen mansur (zafer kazanan), şerefli ve Allah tarafından desteklenen olmaya devam et. Senin (Sinan Paşa) mızrak gibi gayretinle Halku’l-Vâd feth olunur.

¹⁶⁰⁴ **Arapça Tarihin Şerh ve Beyanı**

■ Bu başlık T nüshasında “Beyân-ı Târîh-i ‘Arabiyye” şeklindedir.

¹⁶⁰⁵ Zikri geçen belagatli şekilde tertip edilmiş kıta, gayret ve fethe tam tarih oldu.

¹⁶⁰⁶ Her mısrası güzel tarih oldu. Fethe ve gayrete bedelsiz bir tarih (oldu).

■ Bu beyitten itibaren Arapça tarih kıtası hakkındaki açıklama bitirilip ana konuya geçilir.

¹⁶⁰⁷ Halk’ul-Vâd işi tamamlandığında herkes terakki istedi.

Müşterî-ḥaşlet ü felek-te 'şîr¹⁶⁰⁸

‘ Askere virdiler terakḳîler
Her kişi erlik eyledügi ḳadar¹⁶⁰⁹

Cümlenüñ ḥālin eyleyüp ma‘ lüm
Kimsenüñ ḥaḳḳı olmadı mektüm¹⁶¹⁰

[T 194b] Ḥazret-i Āṣaf-ı ḥuceste-eşer
‘ Askere virdi istimāletler¹⁶¹¹

Şabr idiñ didi tā ki ehl-i hevā
Ber-ṭaraf ola luṭf ide Mevlā¹⁶¹²

1320 Size olur niçe ri‘ āyetler
Cümleñüz ber-murād olur yek-ser¹⁶¹³

‘ Askere virdi pend-ile miknet
Tā ki kārında ideler diḳḳat¹⁶¹⁴

Düşmeni ref‘ e ihtimām ideler
Kāfirüñ kārını tamām ideler¹⁶¹⁵

İhtimām ide ceyš-i Raḥmānî

¹⁶⁰⁸ Memleketler fetheden, Jüpiter gibi (geniş) tabiat sahibi, felek (talih) gibi tesirli vezir hazretleri

¹⁶⁰⁹ Her askere yaptığı erlik nispetinde terakkiler verdi.

¹⁶¹⁰ Herkesin durumunu açıkça belirleyip kimsenin hakkını saklamadı.

¹⁶¹¹ Uğurlu vezir hazretleri askerin gönlünü aldı.

¹⁶¹² Dedi ki “Sabredin! Nefsine uyanlar Mevla’nın lütfuyla ortadan kaldırılınsın.”

¹⁶¹³ “Size daha başka ihsanlar da yapılacaktır. Hepiniz muradınıza kavuşacaksınız.”

¹⁶¹⁴ Askere nasihat edip güç verdi. Böylece işlerine dikkat etsinler.

¹⁶¹⁵ Düşmanımı ortadan kaldırılmasına ihtimam göstereyinler. Kâfirin işini bitirsinler.

Def¹⁶¹⁶ ü ref¹⁶¹⁶ ide cünd-i şeytânı¹⁶¹⁶

[NÜ618b]

Der-Beyân-ı Feth-i Qal' a-i Pastiyon be-Yârî-i Hudâ-yı Bî-
çün¹⁶¹⁷

Çünkü feth oldu sūr-ı Halku'l-Vād
Pastiyon fethin āsaf itdi murād¹⁶¹⁸

1325 Zikr olan qal' a hālî icmālā
Bundan evvel dinilmiş-idi dilā¹⁶¹⁹

Gönderilmişdi fethine anuñ
Biri ikisi mîr-i mîrānuñ¹⁶²⁰

Varup anı kuşatmış idi meger
Cünd-i İslām u ceyş-i nuşret-eşer¹⁶²¹

Lik qal' a içindeki a' dā
Olmağın ceng-cū vü ehl-i hevā¹⁶²²

İltifât itmeyüp bu ceyşe dilā

¹⁶¹⁶ Rahman ordusu şeytan ordusunu ortadan kaldırmak için iyi çalışsın.

¹⁶¹⁷ Kendisine Soru Sorulmayan Allah'ın Yardımıyla Bastiyon Kalesi Fethinin Açıklanması

■ Bu başlık T nüshasında “Göç-kerden-i Düstür-ı Pâdişâh-ı Rub'-ı Meskün bā'-ı Asker-i Nuşret-eşer-i Zafer-nümün Berây-ı Muḥâşara-i Qal' a-i Pastiyon” şeklindedir.

¹⁶¹⁸ Vezir, Halku'l-vâd Kalesi fethedildikten sonra Bastiyon'un fethini hedefledi.

¹⁶¹⁹ Ey gönül! Zikri geçen kalenin durumu bundan önce özet bir şekilde söylenmişti.

¹⁶²⁰ Oranın fethi için beylerbeylerinden bir iki tanesi gönderilmişti.

¹⁶²¹ Daima zafer kazanan İslam ordusu gidip orayı kuşatmıştı.

¹⁶²² Ancak kale içindeki düşmanlar savaşa istekli ve nefislerine uyan kişiler olduklarından

Çıkup eylerdi bunlaruñla veğā¹⁶²³

1330 Ƙal‘a ƙapusını ƙapatmaz idi

Bunlara i‘tibār itmez idi¹⁶²⁴

Bunı gördükde Һazret-i āşaf

Eyleyüp şabr-ıla ƙarārı telef^{f1625}

Tiz emr itdi biñ tüfeng-endāz

Cengde her birisi Һaşm-güdāz¹⁶²⁶

Bunlar idi yeñiçerilerden

Her biri ehl-i Һarb u merd-efgen¹⁶²⁷

Bunlara āşaf-ı felek-miğdār

İtdi şamsoncıbaşıyı serdār¹⁶²⁸

1335 Hem silaҺdār zümresini revān

Bile gönderdi bunlaruñla hemān¹⁶²⁹

Ağaları ‘Alī Ağa’yı bile

Tā varup Bastiyon’u feth ƙıla¹⁶³⁰

Bunlarınla daҺı o ƙal‘a dilā

¹⁶²³ Ey gönül! Bu askerleri önemsemeyip kaleden çıkarak bunlarla savaşıyorlardı.

¹⁶²⁴ Hatta kale kapısını kapatmıyorlardı. Bunlara itibar etmiyorlardı.

■ ƙapusını: ƙapusın T.

¹⁶²⁵ Bunu gören vezir hazretleri sabırla beklemekten vazgeçip

¹⁶²⁶ Hemen 1000 tane tüfek atıcısı çağırıldı. Bunların her birisi savaşta düşman yakan kişilerdi.

¹⁶²⁷ Yeniçerilerden olan bu kişilerin her biri savaş ehli ve pehlivan yıkan kişilerdi.

¹⁶²⁸ Gökyüzü gibi (yüksek) mertebe sahibi vezir bunlara samsoncubaşıyı serdar etti.

¹⁶²⁹ Ayrıca silahtar zümresindeki askerleri de bunlarla gönderdi.

¹⁶³⁰ Ağaları olan Ali Ağa’yı da (bunlarla gönderdi) ki Bastiyon’u fethedebilsinler.

Olmamışdı muhâşara ašlā¹⁶³¹

[NÜ 619a] Yedi biñden ziyāde idi ‘adū

Her birisi yarar u ‘arbede-cū¹⁶³²

Var idi atlusı da bir miğdar

Her biri merd-i kār-zār u yarar¹⁶³³

1340 Ʒal‘adan atlu vū piyāde ‘adū

Gāh geh çıkup eyler idi gūlū¹⁶³⁴

Meterisler başup iderdi fesād

Ʒavm-i a‘ dā vū ceyş-i süst-nihād¹⁶³⁵

Gerçi her çıkduğında düşmen i yār

Başılup Ʒal‘aya iderdi firār¹⁶³⁶

Lik iderlerdi ehl-i dīni şehīd

Zümre-i bāğiyān gürūh-ı pelīd¹⁶³⁷

Meteris başkınında bir gün i yār

Urdı şamşoncıbaşıyı küffār¹⁶³⁸

1345 Āhır ol zaħmdan şehīd oldı

¹⁶³¹ Ancak ey gönül! Bunlarla bile o kale muhasara edilememişti.

¹⁶³² Bastiyon’daki düşman (sayıca) 7000’den çoktu. Her birisi yararlı ve iyi savaşçı (askerdi).

¹⁶³³ Bir miktar da atlı askerleri vardı. Bunların da her biri savaşçı ve yararlı askerdi.

¹⁶³⁴ Düşman zaman zaman atlı ve piyade olarak kaleden çıkıp saldırıyordu.

¹⁶³⁵ Zayıf tabiatlı düşman askerleri siperleri basıp kargaşa çıkarıyordu.

¹⁶³⁶ Gerçi ey dost! Onlar her çıktığında (karşı saldırıyla) bastırılıyor ve kaleye geri kaçıyorlardı.

¹⁶³⁷ Ancak, pis ve isyankâr topluluk dindarları şehit ediyordu.

¹⁶³⁸ Ey dost! Bir gün siper baskınında kâfirler samsoncubaşmayı vurdu.

Dār-ı ʿuqbāda rütbesin buldı¹⁶³⁹

Kāfirüñ bu hücumını iy yār
Göricek āşaf-ı sipihr-vaķār¹⁶⁴⁰

Hiddete geldi bî-ķarār oldı
Teb-i ğayretle tāb-dār oldı¹⁶⁴¹

Almağa intikāmı düşmenden
Şuʿ le-dār oldı nār-ı kīn-i kühen¹⁶⁴²

Hāzret-i āşaf-ı hizebr-şıfat
Ķalʿ anuñ fethine idüp himmet¹⁶⁴³

1350 Tiz emr itdi ʿ asker-i imān
Ceyş-i İslām u cümle pīr ü civān¹⁶⁴⁴

Ķuşadup bu ħişārı her yirden
Düşmenüñ sūrı oldı cāy-ı ħazen¹⁶⁴⁵

Vāķıʿ ā geldi ceyşüñ aʿ yānı
Ķapudānı vü mīr-i mīrānı¹⁶⁴⁶

[NÜ 619b] Emr-i düstūr-ıla ķuşatdılar

¹⁶³⁹ (Samsoncubaşı) bir müddet sonra, o yaradan dolayı şehit oldu. Ahiret yurdunda rütbesini buldu.

¹⁶⁴⁰ Ey dost! Kâfirin bu hücumunu gören büyük izzet sahibi vezir

¹⁶⁴¹ Çok hiddetlenip kendinden geçti. Kızgınlık ateşiyle parladı.

¹⁶⁴² Düşmandan intikam almak için eski kin ateşi parladı.

¹⁶⁴³ Aslan karakterleri vezir hazretleri kalenin fethine yardım etmek üzere

¹⁶⁴⁴ Hemen emretti ki yaşlı ya da genç olan bütün imanlı İslam askerleri

¹⁶⁴⁵ Her yerden bu hisarı kuşattı. Düşmanın hisarı keder yeri oldu.

¹⁶⁴⁶ Neticede ordunun ileri gelenlerinden kaptanıderya ve beylerbeylerleri geldi.

Cümle eṭrâf-ı ƙal' ayı yek-ser¹⁶⁴⁷

Hâzret-i âşaf eyleyüp iƙdâm
İtdirüp ceyşe ihtimâm-ı tamâm¹⁶⁴⁸

1355 Meterislerin eyledüp ilerü
Ġâzâler hâzır oldılar her sū¹⁶⁴⁹

Meterisler yapup ƙamu ' asker
Çekdiler topı hâzır oldılar¹⁶⁵⁰

Mâh-ı mezbûruñ oldı çün heşti
Ceyş tutdı fezâ-y-ıla deşti¹⁶⁵¹

Rûz-ı dü-şenbe ' asker-i İslâm
Dögmege sūrı itdiler iƙdâm¹⁶⁵²

Pastiyon-ıla başlayup cenge
Başladılar neberde âhenge¹⁶⁵³

1360 Atılup top-ı ejdehâ-demler
Çalınup kūs-ı harbâler yer yer¹⁶⁵⁴

Tutdı dünyâyı dūd-ı âteş-bâr

¹⁶⁴⁷ Vezirin emriyle kalenin her tarafını hep birlikte kuşattılar.

¹⁶⁴⁸ Hazreti vezir gayret edip askerin (işinde) çok dikkatli çalışmasını sağladı.

¹⁶⁴⁹ Gaziler siperleri ileri taşıyıp her tarafta hazırlandı.

¹⁶⁵⁰ Bütün askerler (yeni) siperler yapıp topları (ileri) çekip hazır oldu.

¹⁶⁵¹ Bahsi geçen ayın sekizinde (8 Cemaziyelevvel 982/26 Ağustos 1574) askerler yeri göğü doldurdu.

¹⁶⁵² İslam askeri Pazartesi günü (toplarla) kale surlarını dövmeye başladı.

¹⁶⁵³ Bastiyon (Kalesi) ile savaşa başladılar.

¹⁶⁵⁴ Ejder nefesli toplar atıldı. Etrafta harp davulları çalındı.

Toplar oldu şâ‘ ika-kirdâr¹⁶⁵⁵

Nâyler okur idi nâle-künân
Âyet-i küllü men ‘aleyhâ fân¹⁶⁵⁶

Urdılar topı her taraftan aña
Zümre-i gâziyân u ceşş-i hüda¹⁶⁵⁷

Eyle yağdırdı ehl-i dîn aña taş
Gören iderdi âferîn sâbâş¹⁶⁵⁸

1365 Ser-i a‘ dâya yağdı ol gün seng
Kaldı hayretde haşm-ı bî-ferheng¹⁶⁵⁹

Toplar olduğınca nâle-künân
Haşm ditrerdi hem-çü berg-i hazân¹⁶⁶⁰

Çıkdı gerdûna dūd-ı âteş-reng
Yağdı bārân yirine düşmene seng¹⁶⁶¹

[NÜ 620a] Kal‘ aya yağdı nâr-ıla âhen

¹⁶⁵⁵ Dünyayı ateş yağdıran dumanlar kapladı. Toplar yıldırımlar çıkardı.

¹⁶⁵⁶ Nefirler inleyerek “Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.” (Rahmân55/26) ayetini okuyordu.

¹⁶⁵⁷ Gazilerden oluşan hidayet ordusu orayı her taraftan topa tuttu.

¹⁶⁵⁸ Dindarlar oraya o kadar taş yağdırdı ki görenler aferin deyip alkışlardı.

■ Alkış etme, aferin deme anlamındaki *şâbâş* kelimesi her iki nüshada da *sâbâş* olarak kayıtlıdır.

¹⁶⁵⁹ Düşmanların başına o gün taş yağdı. Hünersiz düşmanlar hayret içinde kaldı.

¹⁶⁶⁰ Toplar patlayıp inledikçe düşman sonbahar yaprağı gibi titriyordu.

¹⁶⁶¹ Kızıl renkli ateşli dumanlar göğe çıktı. Düşmanın üzerine yağmur yerine taş yağdı.

Qaldı dem-beste zümre-i düşmen¹⁶⁶²

Qaldı âteş içinde ceyş-i le'îm

Kâfirüñ cāyı oldu şanki ceḥîm¹⁶⁶³

[T 195a]

1370 Tıtdı dünyâyı toplar dūdı

Yağdı küffârı kumbara odı¹⁶⁶⁴

Yir yüzün tutdı top-ı âteş-bār

Qapladı çarḥı dūd-ı nār-ı şerār¹⁶⁶⁵

Çıkduğınca hevâyî top feleke

Lerze düşerdi zümre-i meleke¹⁶⁶⁶

Düşmen üstine saçmağa âteş

Her top açmışdı ağzın ejder-ves¹⁶⁶⁷

Tutmadı diyü emr-i âşafa yüz

Qal' a-i ḥaşmı itdiler göz göz¹⁶⁶⁸

1375 Tüfegi yağdurup tüfeng-endāz

¹⁶⁶² Kaleye ateşle demir yağdı. Düşman topluluğu nefessiz kaldı.

¹⁶⁶³ Alçak düşman ateş içinde kaldı. Kâfirlerin yeri sanki cehennem oldu.

¹⁶⁶⁴ Top dumanları dünyayı sardı. Kumbara ateşleri düşmanı yaktı.

¹⁶⁶⁵ Ateş saçan toplar yeryüzünü doldurdu. Kıvılcım saçan alevli dumanlar gökyüzünü kapladı.

■ çarḥı: çarḥ T.

¹⁶⁶⁶ Havan toparı göğe uçtukça melekler zümresine titreme düşerdi.

■ düşerdi: düşdi T.

¹⁶⁶⁷ Her top düşman üzerine ateş saçmak için ağzını ejder gibi açmıştı.

¹⁶⁶⁸ Vezirin emrine yüz tutmadı (uymadı) diye düşmanın kalesini göz göz (delik deşik) ettiler.

Ceng-i a^c dāya itdiler āgāz¹⁶⁶⁹

Fevc fevc ehl-i dīn ü cünd-i gāzā

Düşmen ile iderler idi veğā¹⁶⁷⁰

Tir ü bārān idüp ^c adūya revān

Ceng iderlerdi gāziyān-ı cihān¹⁶⁷¹

Cebe cevşen içinde ceyš-i gāzā

Mevc urur şanki nīl-gün deryā¹⁶⁷²

Ḥazret-i āşaf-ı memālik-gīr

Ḳal^c a dögmegde itmeyüp te ^h hīr¹⁶⁷³

1380 Rūz u şeb sūrı döğdi ceyš-i güzīn

Eylediler ^c adū-yı dīni mūhīn¹⁶⁷⁴

Gözin açdurmayup ^c adūya revān

Ṭop-ıla sūrın itdiler vīrān¹⁶⁷⁵

[NÜ 620b] Dūdlar olduğınca ebr-i revān

¹⁶⁶⁹ Tüfekçiler tüfek yağdırarak düşmanla savaşımaya başladı.

¹⁶⁷⁰ Dindar gaza ordusu akın akın düşmanla savaşıyordu.

¹⁶⁷¹ Cihan gazileri düşman üzerine ok yağmuru yağdırıp savaşıyordu.

■ *Tir-i bārān* olması beklenen ifade her iki nüshada da aynı olduğundan yazmadaki ifade korunmuştur.

¹⁶⁷² Silah ve zırhlar içindeki gaza ordusu lacivert renkli deniz gibi dalga dalga çarpıyordu.

■ ceyš: ḥayl T.

¹⁶⁷³ Memleketler fetheden vezir hazretleri kaleyi dövmeye hiç ara vermedi.

■ dögmekde itmeyüp: dögmekden idüp T.

¹⁶⁷⁴ Seçkin ordu gündüz gece kale duvarını dövdü (bombardıman etti). Din düşmanlarını aşağıladılar.

¹⁶⁷⁵ Düşmana göz açtırmayıp top atışlarıyla kale duvarlarını yıktılar.

Yağdı yağmur gibi tüfeng iy cān¹⁶⁷⁶

Olduğınca ağız otı sūzān
Ra' d-sā toplan iderdi figān¹⁶⁷⁷

Bir 'aceb bezm-i rezm idi ki dilā
Görmemişdi nazîrini dünyā¹⁶⁷⁸

1385 Tokınur top sūr-ı sengîne
Darb eylerdi düşmen-i dîne¹⁶⁷⁹

Has u hāşāki tağılup yek-ser
Eyler idi 'adū-yı dîne zarar¹⁶⁸⁰

Kal'a içinde ceys-i bed-fercām
Gerçi itmişler-idi harbe kıyām¹⁶⁸¹

Cān-ıla baş terk idüp yek-ser
Ceng iderdi 'adū-yı bed-gevher¹⁶⁸²

Rūz u şeb cenge eyleyüp āheng
Bezl-i cehd itdi kavm-i bî-ferheng¹⁶⁸³

1390 Cān u serden giçüp 'adū-yı le'īm

¹⁶⁷⁶ Ey sevgili! Dumanların dolanan bulut olmasına benzer şekilde yağmur gibi tüfek yağdı.

¹⁶⁷⁷ Top ağızlarındaki barutlar alevlendikçe toplan gök gürültüsü gibi haykırıyordu.

¹⁶⁷⁸ Ey gönül! Öyle acayip bir savaş ortamıydı ki benzerini dünya (halkı) görmemişti.

¹⁶⁷⁹ Taştan surlara vuran toplan din düşmanlarına çarpıyordu.

¹⁶⁸⁰ (Surların) taşı çözü dağılıp din düşmanlarına zarar veriyordu.

¹⁶⁸¹ Gerçi kale içindeki akıbeti kötü askerler savaşa azimle direnmişti.

¹⁶⁸² Kötü tabiatlı düşmanlar hep birlikte can ve başını terk edip savaşıyordu.

¹⁶⁸³ Marifetsiz kavim gayretle çalışıp gündüz gece savaştı.

Menzilin eylemişdi nār-ı ceḥīm¹⁶⁸⁴

Eyleyüp ḥarbe ihtimām-ı tamām
Ceng iderlerdi düşmen-i bed-nām¹⁶⁸⁵

Ehl-i dīne idüp ʿinād-ı şarīḥ
İtdiler ihtiyār küfr-i ḳabīḥ¹⁶⁸⁶

Yağdurup ehl-i dīne ḍarb-zeni
Pür-yarağ idi ḳalʿ anuñ bedeni¹⁶⁸⁷

Günde biñ ṭop atarlar idi dilā
Ehl-i İslām’a zümre-i aʿ dā¹⁶⁸⁸

1395 Ḳalʿ adan ceng ü ḥarb idüp her sū
Ehl-i dīne yağardı ṭop-ı ʿ adū¹⁶⁸⁹

Sūrdan ʿ asker üzre ṭop u tüfeng
Yağar idi ṭolu gibi bī-şek¹⁶⁹⁰

[NÜ621a] Kāfirūñ ḳalʿ ası olup pür-nār

¹⁶⁸⁴ Uğursuz düşman canından başından vaz geçip cehennem ateşini kendisine konak edinmişti.

¹⁶⁸⁵ Kötü şöhretli düşman tüm gayretiyle savaşıyordu.

¹⁶⁸⁶ Dindarlara karşı açıkça inat edip çirkin küfrü tercih etmişlerdi.

¹⁶⁸⁷ Dindarlara darbzen (küçük çaplı top) yağıdırıyorlardı. Kalenin (Bastiyon) surları silahlarla doluydu.

¹⁶⁸⁸ Ey gönül! Düşmanlar Müslümanların üzerine günde bin top atıyordu.

¹⁶⁸⁹ Kalenin her tarafından savaşıyorlardı. Dindarların üzerine düşman topları yağıyordu.

¹⁶⁹⁰ Şüphesiz ki surlardan askerlerin üzerine dolu gibi top tüfek yağıyordu.

■ tüfeng: tüfek T.

Her yaña olmuş-ıdı âteş-bâr¹⁶⁹¹

Burc u bārūsı top-ıla memlū

Ālet-i h̄arb toptolu her sū¹⁶⁹²

Bu tarik-ile zümre-i küffār

Ceyşe âteş saçardı leyl ü nehār¹⁶⁹³

1400 Ehl-i İslām'a kaşd idüp zararı

Yağdırurlardı top-ı pür-şereri¹⁶⁹⁴

Ehl-i İslām u zümre-i ahyār

Bakmayup top-ı düşmene iy yār¹⁶⁹⁵

Kāfirūñ topına tutup sîne

Urdılar topı düşmen-i dîne¹⁶⁹⁶

İltifāt itmeyüp 'adūya dilā

Rūz u şeb sa'y iderdi ehl-i ğazā¹⁶⁹⁷

Gözin açdurmayup 'adūnuñ heb

Eylediler hişārı fethi taleb¹⁶⁹⁸

1405 Sa'y idüp feth-i sūra ceyş-i ğazā

¹⁶⁹¹ Kâfirin kalesi ateşle dolmuş, her tarafa ateş saçılmıştı.

■ kal'ası: kulesi T.

¹⁶⁹² Kalenin kule ve surları toprakla doluydu. Her tarafında silahlar vardı.

¹⁶⁹³ Kâfirler topluluğu bu yolla asker üzerine gece gündüz ateş saçıyordu.

¹⁶⁹⁴ Müslümanlara zarar vermek için kıvılcım saçan toprak yağdırıyorlardı.

■ yağdırurlardı: yakdırurlardı NÜ.

¹⁶⁹⁵ Ey dost! Hayırlılar zümresindeki Müslümanlar düşmanın topuna aldırış etmedi.

¹⁶⁹⁶ Ey gönül! Kâfirin topuna göğüs gerip kendileri de din düşmanlarını topa tuttu.

¹⁶⁹⁷ Gaza ordusu düşmanları önemsemeyip gündüz gece çalıştı.

¹⁶⁹⁸ Hisarın fethini arzulayıp düşmana hiç göz açtırmadılar.

Niçe biñ top ururlar-ıdı añā¹⁶⁹⁹

Eyleyüp feth-i ƣal' aya himmet
Dögdiler anı cünd-i pür-şevket¹⁷⁰⁰

Dürişüp rāh-ı Hāƣ' da leyl ü nehār
Eyleyüp sa' y' asker-i cerrār¹⁷⁰¹

Bu ƣarīk-ile dögdiler anı
Ehl-i İslām u cünd-i Raḥmānī¹⁷⁰²

Ƣal' ayı raḥne raḥne eylediler
Ceyş-i İslām u cünd-i nuşret-eşer¹⁷⁰³

1410 Der ü dīvārı ḥaşmuñ oldı ḥarāb
Düşmen-i dīni itdiler bī-tāb¹⁷⁰⁴

Āhen olsaydı ƣal' a-i küffār
Bu ƣadar ƣarba eylemezdi ƣarār¹⁷⁰⁵

[NÜ621b] Yirlü? kūh olsa sūr-ı düşmen-i ḥar
Bu ƣadar top iderdi zīr ü zeber¹⁷⁰⁶

Olsa her burcī āsumān-āsā

¹⁶⁹⁹ Gaza ordusu kalenin fethi için çalışıp binlerce top vuruyordu.

¹⁷⁰⁰ Heybetli ordu kalenin fethine çalışıp onu dövdü (bombardıman etti).

¹⁷⁰¹ Teçhizatlı askerler Hak yolunda gece gündüz uğraşıp çalıştı.

¹⁷⁰² Rahmanın Müslüman ordusu kaleyi bu şekilde dövdü.

¹⁷⁰³ Daima zafer kazanan İslam ordusu kaleyi delik deşik etti.

¹⁷⁰⁴ Düşmanın kapı ve duvarları yıkıldı. Din düşmanını aciz bıraktılar.

¹⁷⁰⁵ Kâfirlerin kalesi demirden olsaydı dahi bu kadar darbeye dayanamazdı.

¹⁷⁰⁶ Kötü düşmanın kalesi dağ olsaydı bile bu kadar top onu altüst ederdi.

Buña tâkat getürmez idi dilâ¹⁷⁰⁷

Temeli âhen olsa olmasa seng
Bu kadar darba eylemezdi direng¹⁷⁰⁸

1415 Hâzret-i âşaf-ı cihân-bânî
Döger-iken bu vech-ile anı¹⁷⁰⁹

Niçe diller getürdi ehl-i gâzâ
Bunlara şordı âşaf-ı hoş-râ¹⁷¹⁰

Ki tonanma-yı zümre-i eşrâr
Hâliyâ kangı yirde itdi qarâr¹⁷¹¹

Mecma' ı kangı yirdedür anuñ
Kandedür ceyşi kavm-i bed-rānuñ¹⁷¹²

Bu kelāmı çü diller eyledi güş
Didiler iy güzîn-i şāhib-hüş¹⁷¹³

1420 Kāfirūñ yok-durur tonanması
Belki bir yirde beş kadırgası¹⁷¹⁴

Kāfirün ' askeri perîşāndur

¹⁷⁰⁷ Ey gönül! Her kulesi göğe uzansaydı bile buna dayanamazdı.

¹⁷⁰⁸ Temeli taş değil demirden olsaydı bu kadar darbeye dayanamazdı.

¹⁷⁰⁹ Dünyayı imar eden vezir hazretleri kaleyi bu şekilde döverken

¹⁷¹⁰ Gaziler düşmandan (haber alabilecekleri) birçok dil (esir) getirdiler. İyi vezir bunlara sordu:

¹⁷¹¹ “Kötüler topluluğunun donanması şu anda nerede bulunmaktadır?”

¹⁷¹² “Onların toplandığı yer neresidir? Kötü niyetli kavmin ordusu nerededir?”

¹⁷¹³ Esirler bu sözü duyunca dediler ki “Ey akıllı ve seçkin kişi!”

¹⁷¹⁴ “Kâfirin donanması yoktur. Belki bir yerde toplam beş kadırgası vardır.”

Her begi yirini nigeḥ-bāndur¹⁷¹⁵

Āṣaf işitdi çünki bu ḥaberi
Didi kızbe eylemeñ idüñ ḥazeri¹⁷¹⁶

[T 195b] Didiler kızbe cānumuz yokdur
Bunda kār-ı nihānumuz yokdur¹⁷¹⁷

Dimedük bunda biz dürüg u güzāf
Yok-durur bu kelāmumuzda ḥilāf¹⁷¹⁸

1425 ‘ Ākıl olan burada kızb itmez
Toğruyı koyup egriye gitmez¹⁷¹⁹

Ger bunıñ ‘ aksi eyler-ise zühūr
Bize itsün cezāmuzı düstür¹⁷²⁰

[NÜ622a] Ḥazret-i āṣaf-ı ‘ azīmü’ş-şān
Bildi-kim bunda yok dürüg u yalan¹⁷²¹

Semt-i deryādan itmeyüp ḥaşyet

¹⁷¹⁵ “Kâfirin askeri perişan hâldedir. Her beyi kendi yerini korumaktadır.”

¹⁷¹⁶ Vezir bu haberi duyunca “Sakın yalan söylemeyin!” der.

¹⁷¹⁷ Dediler ki “Yalan söyleyip riske atacak canımız yoktur. Bu hususta gizlediğimiz birşey yoktur.”

¹⁷¹⁸ “Bu konuda yalan söylemedik. Sözümüzde aykırılık yoktur.”

■ u: -NÜ.

¹⁷¹⁹ “Akıllı olan burada yalan söylemez. Doğruyu bırakıp eğriye gitmez.”

¹⁷²⁰ “Eğer söylediklerimizin aksi çıkarsa vezir bizi cezalandırsın.”

¹⁷²¹ Şanlı vezir hazretleri bu sözlerinde yalan olmadığına kanaat etti.

Bildi-kim düşmen itmedi hareket¹⁷²²

Çapudânı dahı çıkardı revân
Didi-kim iy güzîn-i halk-ı cihân¹⁷²³

1430 Sûy-ı deryâda çünki yokdur bîm
İdelüm cümle ihtimâm-ı ‘aẓîm¹⁷²⁴

Sen de bir cânibin kuşat sūruñ
Çal‘ asın yıķ o kavm-i bî-nūruñ¹⁷²⁵

İdelüm sūr-ı haşmı cümle harāb
Kıla tā ‘ asker-i ‘ adūyı bî-tāb¹⁷²⁶

Hāzret-i āşaf-ı huceste-beyān
Tîz emr itdi-kim kamu a‘ yān¹⁷²⁷

Uralar topı her taraftan aña
İdeler hışn-ı haşmı nā-peydā¹⁷²⁸

1435 Niçe gün niçe gice dögdiler

¹⁷²² (Artık) deniz tarafından (bir tehlike gelmesi noktasında) endişelenmedi. Anladı ki düşman (denizde) harekete geçmedi.

¹⁷²³ Kaptanıderyayı da harekete geçirdi. Dedi ki “Ey cihan halkının seçkini!”

¹⁷²⁴ “Deniz tarafında korkulacak bir şey yoktur. Hep birlikte büyük bir gayretle çalışalım.”

¹⁷²⁵ “Sen de kale surlarının (denize dönük) birtarafını kuşat. O nursuz kavmin kalesini (o taraftan) yık.”

■ o: bu T.

¹⁷²⁶ “Düşmanın kale surlarını her taraftan yıkalım ki (bu durum) düşman askerini aciz kılsın.”

■ ‘ asker-i ‘ adūyı bî-tāb: ‘ asker ‘ adūyı tāb T.

¹⁷²⁷ Sözü uğurlu vezir hazretleri hemen emretti: “Askerin bütün ileri gelenleri”

¹⁷²⁸ “Her taraftan kaleye top vursunlar. Düşmanın kalesini ortadan kaldırsınlar.”

Ḳal‘ ayı göz göz itdiler yek-ser¹⁷²⁹

Sūr-ı a‘ dāyı itdiler şad çāk
Ekşeri haşmuñ anda oldı helāk¹⁷³⁰

Bu tarīḳ-ile rūz u şeb iy yār
Ḳal‘ ayı döğdi ‘ asker-i cerrār¹⁷³¹

Niçe yirden gedük idüp peydā
Yüriyiş kaşdın itdi ceş-i ğazā¹⁷³²

Çünki açıldı bāb-ı fetḥ ü zafer
Ḳal‘ ayı fetḥe hāzır oldılar¹⁷³³

1440 Ehl-i İslām u zümre-i imān
Cem‘ olup fetḥ-i sūra cümle revān¹⁷³⁴

Yüriyiş itmege hizebr-i ğazā
Cūşa geldi çü lücce-i deryā¹⁷³⁵

[NÜ 622b] Ḥazret-i āşaf-ı ḥamīde-sıfāt

¹⁷²⁹ Nice gün ve gece (top atışlarıyla) kaleyi (Bastiyon) dövüp delik deşik ettiler.

¹⁷³⁰ Düşmanın surlarını yüz parça ettiler. Düşmanın nicesi orada helak oldu.

¹⁷³¹ Ey dost! Teçhizatlı asker bu şekilde gündüz gece kaleyi dövdü.

¹⁷³² Gaza ordusu birçok yerden gedik açıp (buralardan) yürüyüşe kastetti.

■ peydā: peyd T.

■ kaşdın: kaşd T.

¹⁷³³ Fetih ve zafer kapısı açıldığında kaleyi fethetmek için hazır oldular.

¹⁷³⁴ İslam ve iman topluluğu kalenin fethi için toplandı.

■ u: -NÜ.

¹⁷³⁵ Gaza aslanları yürüyüş etmek için deniz dalgaları gibi coştı.

Tiz emr itdi hāzır oldı guzāt¹⁷³⁶

Cebe-ḥāne ḳapusın açdılar
 Ālet-i ḥarbe ġarḳ olup ‘ asker¹⁷³⁷

Cümlesi rezme oldılar hâzır
Yürüyüş vaktine olup nâzır¹⁷³⁸

1445 Hūd u miġfer ı̄şık şu^ʿ ā^ʿ ı̄ dilā
Güneşüñ nūrın itdi nā-peydā¹⁷³⁹

Eyle mevc urdı zer-nişān cebeler
Baħr idi şanki nīl-gūn ' asker¹⁷⁴⁰

Şāmī şemşirler şalup pertev
 ‘ Aksi a‘ dāya şalmış-ıdı ‘ alev¹⁷⁴¹

Āhen-i ḥarbeden dutıldı dilā
Çarḥ-ı çārümde beyza-ı beyzā¹⁷⁴²

Gürzi düşünde baş açuḡ erler

¹⁷³⁶ Övgüye layık vasıflı vezir hazretleri hemen emir verdi ve gaziler hazır oldu.

¹⁷³⁷ Cephanelik kapısını açtılar. Askerler silahlarla kuşandı.

¹⁷³⁸ Hepsi savaşa hazır olup yürüyüş vaktini bekledi.

¹⁷³⁹ Ey gönül! Miğferlerin ışıltısı güneşin ışığını görünmez etti.

¹⁷⁴⁰ Altın (sarı) yıldızlı zırhlar silahlar öyle dalgalandı ki parlak mavi renkli askerler adeta deniz gibiydi.

¹⁷⁴¹ Şam kılıçları ışık saçınca yansıması düşmanlara alev saçmıştı.

1742 Ey gönül kısa mızrakların (keskin) demirinden dolayı dördüncü kat gökteki bembeyaz yumurta (güneş) tutuldu.

■ **harbe**: **harb** NÜ.

Şanki olmuşdı ejdehā-yı dü-ser¹⁷⁴³

1450 Ellerinde o şeş-per-i zerrīn
Her biri kūh-pāre idi hemīn¹⁷⁴⁴

Görse bu ceyşi Kāhramān-ı zamān
Bīmden bī-şek ister idi emān¹⁷⁴⁵

Naẓar itse bu kavme Sām-ıla Zāl
Ser-fürū eyler-idi bī-imhāl¹⁷⁴⁶

Bunlaruñ görse haylini Rüstem
Kān kaşanurdı havfdan ol-dem¹⁷⁴⁷

Bunca bīn ceng-cū hizebr-i ğazā
Bir yire geldi fetḥ içün yārā¹⁷⁴⁸

1455 Meterislerde itdiler ziynet
Ki_ola a^c dāya bā^c iṣ-i ḥaṣyet¹⁷⁴⁹

Dögilüp niçe kūs-ı sulṭānī
Ḥāzır oldı gürūh-ı Raḥmānī¹⁷⁵⁰

[NÜ 623a] Eyle çalkandı baḥr-i ceyş-i güzīn

¹⁷⁴³ Gürzü omzunda ve başı açık olan erler sanki iki başlı ejder olmuştu.

¹⁷⁴⁴ Ellerindeki o altın (sarı nakışlı) gürzlerin her biri dağ parçası (gibi) idi.

¹⁷⁴⁵ Zamanın Kahramān'ı bu askeri görse şüphesiz ki korkudan eman isterdi.

■ bī-şek –T.

¹⁷⁴⁶ Sām ile Zāl bu kavme baksa hemen saygıdan başını eğdi.

¹⁷⁴⁷ Rüstem bunların topluluğunu görse o an korkudan kan işerdi.

¹⁷⁴⁸ Ey dost! Binlerce savaş isteyen gaza aslanı fetih için bir yere geldi.

■ ceng-cu: ceng ü cū T.

¹⁷⁴⁹ Siperlerde teçhizatlandılar ki düşmanlar ürksünler.

¹⁷⁵⁰ Büyük davullar dövüldü. Rahman'ın topluluğu hazır oldu.

Lerzeye geldi âsumân u zemîn¹⁷⁵¹

Eyle deprendi bād-ı ceng-i neberd
Bîmden haşmuñ oldu çehresi zerd¹⁷⁵²

Niçe yirden urıldı surnâlar
‘Âlemi tutdı şûr u gavğâlar¹⁷⁵³

1460 Yürüyüş kaçdın eyleyüp herkes
Eylediler neberd ü cenge heves¹⁷⁵⁴

Ceng âlâtın eyleyüp ihzâr
Hâzır oldu gürûh-ı düşmen-ẖâr¹⁷⁵⁵

Meterisler pür oldu ‘askerden
Oldı bî-tâb havfdan düşmen¹⁷⁵⁶

Ceyş deryâ gibi idüp harekât
Çarhı tıldırdı hây u hûy-ı gûzât¹⁷⁵⁷

Rûz-ı nev-rûz idi o rûz meger
Ki tınanmışdı ehl-i dîn yek-ser¹⁷⁵⁸

1465 Dirler idi o gün her ehl-i yakîn

¹⁷⁵¹ Seçkin ordu denizi öyle çalkalandı ki gökyüzü ve yeryüzü titredi.

¹⁷⁵² Öyle savaş rüzgârı esti ki korkudan düşmanın yüzü sapsarı kesildi.

■ çehresi: zehresi NÜ.

¹⁷⁵³ Birçok yerden zurnalar çalındı. Ses ve gürültüler dünyayı kapladı.

¹⁷⁵⁴ Herkes savaşı arzulayıp yürüyüşe kastetti.

¹⁷⁵⁵ Düşman yiyen (öldüren) topluluk savaş aletlerini çıkarıp hazır oldu.

¹⁷⁵⁶ Siperler askerle doldu. Düşman korkudan dermansız kaldı.

¹⁷⁵⁷ Ordu deniz gibi hareketlendi. Gazilerin ağızlarından çıkan sesleri ve gürültüleri gökyüzünü doldurdu.

¹⁷⁵⁸ O gün nevrüz günüydü. Bütün dindarlar silahlarla donanmıştı.

Ola ya ġāzī ya şehīd-i ġüzīn¹⁷⁵⁹

Hāy u hūydan kör oldı ġuş-ı cihān
Oldı hayretle çarḥ ser-gerdān¹⁷⁶⁰

Bu ḥurūş-ıla ehl-i dīn yek-ser
Cenge vü ḥarbe ḥāzır oldılar¹⁷⁶¹

Emr-i serdāra nāzır oldı kamu
Ki ideler fetḥ-i sūra cümle ġulū¹⁷⁶²

Çın seḥer bir ġün āşaf-ı serdār
Emr kıldı ki ʿ asker-i cerrār¹⁷⁶³

1470 Yürüiş ide ʿal aya ol rüz
Yaḳa küffārı tıġ-ı aʿ dā-süz¹⁷⁶⁴

Bunı işitdi çünki ceyş-i ġüzīn
Sūra ʿaşd itdi cümle ehl-i yaḳīn¹⁷⁶⁵

[NÜ623b] Her gedük başına ġelüp cānā
Niçe biñ ceng-cū hizebr-i veġā¹⁷⁶⁶

Emr-i düstūr-ıla ġürūh-ı yaḳīn

¹⁷⁵⁹ Her imanlı asker ya şehit ya gazi olmak istediğini söylüyordu.

¹⁷⁶⁰ Ağızlardan çıkan sesler ve gürültülerden dolayı dünyanın kulağı kör (sağır) oldu. Gök şaşkına döndü.

¹⁷⁶¹ Müslüman askerlerin hepsi bu coşkuyla savaşa hazır oldu.

¹⁷⁶² Hep birlikte kalenin fethi için hücumla geçmek üzere serdarın emrini beklediler.

¹⁷⁶³ Serdar vezir bir gün şafak vaktinde emretti ki "Teçhizatlı askerler"

¹⁷⁶⁴ "O gün kaleye yürüyüş yapsın vedüşman yakan kılıçlar kâfirleri yaksın!"

¹⁷⁶⁵ Seçkin ve imanlı gaziler bunu (emri) işitince kaleye doğru yürüyüşe geçti.

¹⁷⁶⁶ Ey sevgili! Savaşmak isteyen binlerce savaş aslanı surlardaki gediklerin başına geldi.

İtdiler kaçd-ı feth-i hışn-ı haşîn¹⁷⁶⁷

Başladı cenge ʿ asker-i İslām
Kopdı her bir gedükde rûz-ı kıyām¹⁷⁶⁸

1475 Hep gedük başına gelüp ʿ asker
Düşmen-ile neberde başladılar¹⁷⁶⁹

İki cānibden itdi ceng zuhūr
ʿ Azm-i rezm itdi düşmen-i bî-nūr¹⁷⁷⁰

[T 196a] Eyle germ oldı nār-ı harb-i kıtāl
Yandı tîğ âteşine ehl-i dālāl¹⁷⁷¹

Ol kadar esdi tünd-bād-ı fenā
Gerd-i aʿ dāyı itdi nā-peydā¹⁷⁷²

Eyle cūş itdi seyl-i cūy-ı helāk
Mürdelerden pür oldı ħirmen-i ħāk¹⁷⁷³

1480 Yir yüzi kana ġarķ olup yek-ser
Ĥûn-ı aʿ dāya girdi ġāzîler¹⁷⁷⁴

Ķapladı ĵan buĥārı ĵarĥı dilā

¹⁷⁶⁷ İman topluluğu vezirin emriyle müstahkem hisarın fethine çalıştı.

¹⁷⁶⁸ İslam askeri savaşımaya başladı. Her gedikte kıyamet günü koptu.

¹⁷⁶⁹ Askerlerin hepsi gedik başına gelip düşmanla savaşımaya başladı.

¹⁷⁷⁰ Savaş iki taraflı oldu. Nursuz düşman da savaşa azmetti.

¹⁷⁷¹ Savaş ateşi öyle kaynadı ki sapkınlar kılıç ateşiyle yandı.

¹⁷⁷² Ölümün sert rüzgârı o kadar esti ki düşmanların tozunu ortadan kaldırdı.

¹⁷⁷³ Helak edici ırmağın seli öyle coştı ki toprak (yeryüzü) harmanı ölümlerle doldu taşı.

■ Mürdelerden: Mürdlerden T.

¹⁷⁷⁴ Yeryüzü baştan başa kana ġarķ oldu. Gaziler düşmanların kanına girdi.

Pür-ğubār oldu günbed-i ğabrā¹⁷⁷⁵

Gök yüzün tutdı dūd-ı âteş-bār

Toplar oldu şā' ika-kirdār¹⁷⁷⁶

Eyle tutdı cihānı gerd-i siyāh

Dūda boyandı şem' -i mihr-ile māh¹⁷⁷⁷

Gördi ol cengi çarḡ-ı nālī-reng

Oldı ser-geşte qaldı vālih ü deng¹⁷⁷⁸

1485 Z̧arar eyler diyü ḡadeng-i ğuzāt

Cebeler geydi gerdden qat qat¹⁷⁷⁹

Ḥavfdan çekdi çarḡ-ı mīnā-fer

Yüzine dūddan kebūd siper¹⁷⁸⁰

[NÜ 624a] Kūşteden pūşte oldu cāy-ı neberd

Yimedük zaḡm qalmadı bir merd¹⁷⁸¹

Seyl-i ḡūn-ıla itdi cūş u ḡurūş

Her gören qaldı vālih ü medhūş¹⁷⁸²

¹⁷⁷⁵ Ey gönül! Kan buharı gökyüzünü kapladı. Yeryüzünü toz kapladı.

¹⁷⁷⁶ Ateş saçan dumanlar gökyüzünü sardı. Toplar yıldırımlar gibi patladı.

¹⁷⁷⁷ Kara tozlar dünyayı öyle kapladı ki güneş ve ay ışığı dumana boyandı.

■ boyandı: koyandı T.

¹⁷⁷⁸ O savaşı gören mavi göğün şaşkınlıktan başı döndü.

¹⁷⁷⁹ Gazilerin okları zarar verebilir diye toz bulutlarından kat kat zırhlar giydi.

■ vālih: -T.

¹⁷⁸⁰ Mavi gök korkudan yüzüne dumandan mavi siper yaptı.

¹⁷⁸¹ Savaş meydanında ölümlerden tepeler oluştu. Yararlanmayan bir yiğit kalmadı.

¹⁷⁸² Kan seli öyle taşıp aktı ki bunu görenler hayret ve dehşet içinde kaldı.

■ Her iki nüshada *seyl-i ḡūn-ıla* ifadesi aynı yazılmış olmakla birlikte cümlelerin bağlamı açısından ifadenin *seyl-i ḡūn eyle* şeklinde olması beklenir.

Tîr-i bārân şu deñlü yağdı o gün
Cây-ı harb oldu ser-te-ser pür-ñûn¹⁷⁸³

1490 Oldı ol-dem neberd-gâh-ı ğuzât
Ten-i a' dâ-yı dñn-ıla kat kat¹⁷⁸⁴

‘ Arşa-i ceng içinde oldu revân
Başlar top u tîğlar çevgân¹⁷⁸⁵

Eyle itdi neberde ceşş âğâz
Kana ğark oldu niçe biñ şeh-bâz¹⁷⁸⁶

ñûn-ı düşmen dökildi ħāk üzre
Tenleri pister-i helāk üzre¹⁷⁸⁷

Cenge girdükde ceşş-i yümn ü zafer
Düşmen-i dñnı itdiler bî-ser¹⁷⁸⁸

1495 Topa âteş virildüğince revân
Niçeler oldu ħāk-ile yeksân¹⁷⁸⁹

Nâr yağdı o gün mişâl-i maţar
Kaldı âteş içinde ehl-i saķar¹⁷⁹⁰
Ayağ altında ħāk olup şad çāk

¹⁷⁸³ O gün o kadar ok yağmuru yağdı ki savaş meydanı baştan başa kan doldu.

¹⁷⁸⁴ Gazilerin savaş yeri o anda alçak düşmanların cesedi ile kat kat doldu.

¹⁷⁸⁵ Savaş meydanında başlar top, kılıçlar çevgan değneğı oldu.

¹⁷⁸⁶ Asker savaşa öyle başladı ki nice bin yiğit kana gark oldu.

¹⁷⁸⁷ Düşmanın kanı toprağa, cesetleri de ölüm döşegine döküldü.

¹⁷⁸⁸ Uğur ve zafer ordusu savaşa atıldıkça alçak düşmanı başsız bıraktı.

¹⁷⁸⁹ Toplar ateşlendikçe niceleri yerle bir oldu.

¹⁷⁹⁰ O gün yağmur gibi ateş yağdı. Cehennemlikler ateş içinde kaldı.

Düşmenüñ yiri oldı deyr-i mağāk¹⁷⁹¹

Dūd-ıla gerdden o gün ‘ālem
 Qaralar geydi şan şeb-i mātem¹⁷⁹²

Qarañulıqda qalmış idi cihān
 Olmasa şevq-i tığ-i hūn-efşān¹⁷⁹³

1500 Şu‘ le-i tığ-ı ehl-i dīn iy yār
 Olmış-ıdı o demde meş‘ ale-vār¹⁷⁹⁴

La‘ le dönmişdi hāk-ı cāy-ı neberd
 Hayme kırmışdı anuñ üstine gerd¹⁷⁹⁵

[NÜ624b] Qan-ıla lāle-zār olup meydān
 ‘ Asker olmuşdı şanki nahlistān¹⁷⁹⁶

Hūn-ı zaḥm-ıla her hizber-i veğā
 Şanasın erguvān idi gūyā¹⁷⁹⁷

Erguvān-zāra döndi ‘ asker-i dīn
 Qana ğarq oldı cümle ceys-i güzīn¹⁷⁹⁸

1505 Ġāzāler eyledükçe cenge gūlū

¹⁷⁹¹ Ayaklar altındaki toprak yüz parça oldu. Düşmanın yeri mezar çukuru oldu.

¹⁷⁹² O gün dünya duman ve tozdan karalar giydi. Sanki yas gecesi idi.

¹⁷⁹³ Eğer kan saçan kılıçların şevki olmasaydı dünya karanlıkta kalmıştı.

¹⁷⁹⁴ Ey dost! Dindarlardaki kılıçların parıltısı o anda meşale gibi olmuştu.

¹⁷⁹⁵ Savaş meydanının toprağı lal taşına (kırmızı renge) dönmüştü. Toz toprak onun üzerine çadır kurmuştu.

¹⁷⁹⁶ Meydan kandan dolayı lale bahçesi, askerler de hurmalık gibi olmuştu.

¹⁷⁹⁷ Her savaş aslanı yarasının kanıyla adeta erguvan gibiydi.

¹⁷⁹⁸ Din askerleri erguvan bahçesine döndü. Bütün seçkin ordu kana bulandı.

Ṭoldı averd-gāha ḥûn-ı 'adû¹⁷⁹⁹

Seyl-i ḥûn-ıla baḥre döndi fezâ
Kelle-i ḥaşm idi gemiler añâ¹⁸⁰⁰

Gāzîler baḥr içinde hem-çü neheng
Eylemişlerdi düşmeni dil-teng¹⁸⁰¹

Bu ṭarîḳ-ile oldı ceng ü cidâl
Şubḥdan tâ olunca vâḳt-i zevâl¹⁸⁰²

Her gedükde 'adû-yı bî-dāniş
Eyler-idi ğuzât-ıla gūşış¹⁸⁰³

1510 Terk idüp cān u başı ehl-i ḍalāl
Eyler-idi neberd ü ḥarb u kıtâl¹⁸⁰⁴

Mā-ḥaşal olmayup o gün furşat
Cengi terk itdi ceyş-i pür-şevket¹⁸⁰⁵

Döndiler cümle 'asker-i İslām
Meterislerde itdiler ārām¹⁸⁰⁶

Fetḥe olmayıcaḳ o gün dermān

¹⁷⁹⁹ Gaziler savaşa atıldıkça muharebe meydanı düşman kanıyla doldu.

¹⁸⁰⁰ Etraf kan selinden denize döndü. Düşmanların kelleleri de oradaki gemiler (gibi) idi.

¹⁸⁰¹ Gaziler denizdeki (ya da nehirdeki) timsah gibiydi. Düşmanı sıkıntıya sokmuşlardı.

¹⁸⁰² Savaş ve çatışma bu şekilde sabahtan öğleye kadar sürdü.

¹⁸⁰³ Cahil düşman her gedikte gazilerle uğraşıyordu.

¹⁸⁰⁴ Sapkınlar canından başından vazgeçmiş şekilde savaşıp çatışıyordu.

¹⁸⁰⁵ Neticede heybetli ordu o gün fırsat elde edemeyip savaşmaktan vazgeçti.

¹⁸⁰⁶ İslam askeri hep birlikte siperlerine dönüp istirahate çekildi.

Şabıra yüz tıtdı ‘ asker-i imān¹⁸⁰⁷

Virdi āşaf kazā-yı Hakk’a rızā
Didi kim iy güzīn-i ehl-i ğazā¹⁸⁰⁸

1515 Çün bugün fethe olmadı çäre
Kim bilür bir gün ola el-vara¹⁸⁰⁹

Bu tarīk-ile āşaf-ı server
Virdiler ‘ askere tesellīler¹⁸¹⁰

[NÜ625a] Eyleyüp cümle ‘ asker-i cerrār
Şubha dek yirlü yerlerinde karar¹⁸¹¹

Düşmen-i dīne itdiler kīnler
Ehl-i İslām u cünd-i nuşret-eşer¹⁸¹²

Çün şehir vaķtı oldu tırdılar
Ġāziyān-ı güzīn ü ceşş-i zafer¹⁸¹³

1520 Sūr-ı a‘ dāyı itmege berbād
Urdılar topı yir yir ehl-i cihād¹⁸¹⁴

Bu tarīķ-ile ceşş-i yümn ü zafer

¹⁸⁰⁷ O gün fethede çare bulamayanıman askeri sabıra yöneldi.

¹⁸⁰⁸ Vezir Hakk’ın takdirine rıza gösterdi. Dedi ki “Ey seçkin gaziler!”

¹⁸⁰⁹ “Bugün fethede çare olmadı. Ancak, kim bilir, belki bir gün olabilir.”

¹⁸¹⁰ Serdar vezir askere bu şekilde teselliler verdi.”

¹⁸¹¹ Bütün donanımlı askerler sabaha kadar (siperlerdeki) yerlerinde karar kıldı.

¹⁸¹² Daima zafer kazanan İslam askerleri din düşmanlarına kin güttü.

■ u: -NÜ.

¹⁸¹³ Seçkin gazilerden oluşan zafer ordusu şafaktan önce hazır oldu.

¹⁸¹⁴ Mücahitler düşmanların kale surlarını yıkmak için birçok yerden toplar attı.

Ḳal' ayı fethe himmet eylediler¹⁸¹⁵

Rûz u şeb sa' y idüp bu kâra dilâ
Dîn içün itdiler neberd ü veğâ¹⁸¹⁶

Terk idüp rāh-ı Ḥaḳ'da cān-ıla baş
İtdiler kāfir-ile ceng ü şavaṣ¹⁸¹⁷

Bunlar itdükçe ḳal' ayı vîrân
Anı ta' mîr iderdi ḥaṣm nihân¹⁸¹⁸

1525 Bunlar itdükçe ḳal' -ı sūra hücum
Daḡı muḥkem yapardı düşmen-i şüm¹⁸¹⁹

Āḫirü'l-emr ḥazret-i āṣaf
İtmek-içün ' adū-yı dîni telef¹⁸²⁰

Ḥazret-i Ḥaḳ'dan idüp istimdād
Yürüiş itmek itdi yine murād¹⁸²¹

Eyledi lîk bunda hoş tedbîr
Olmaya tā ki ceyşde taḳṣîr¹⁸²²

Gerçi-kim cümle ' asker-i İslām

¹⁸¹⁵ Uğur ve zafer ordusu bu yolla kaleyi fethe gayret etti.

¹⁸¹⁶ Ey gönül! Gündüz gece bu işe çalışıp din uğruna çatıştılar.

¹⁸¹⁷ Hak yolunda can ve başlarını terk edip kâfirle savaştılar.

¹⁸¹⁸ Bunlar kaleyi yıktıkça düşman da gizlice onu tamir ediyordu.

¹⁸¹⁹ Bunlar surları ele geçirmek için hücum ettikçe uğursuz düşman (onları) daha çok güçlendiriyordu.

¹⁸²⁰ Vezir hazretleri için sonunda din düşmanını mahvetmek için

¹⁸²¹ Hazreti Hak'tan yardım dileyip yine yürüyüş etmeyi istedi.

¹⁸²² Ancak bu defa askerlerde kusur bulunmaması için iyi tedbirler aldı.

İtdiler fethe ihtimām-ı tamām¹⁸²³

1530 Her bölük lîkin eyleyüp da‘vâ
Dirler idi bizüm gibi cem‘ â¹⁸²⁴

[T 196b] Çalışup itselerdi cehd-i tamām
Feth olunurdu sūr-ı kavm-i liyām¹⁸²⁵

[NÜ 625b] Biri birine naḡs idüp isnād
Baḡş iderlerdi ceşş-i ehl-i cihād¹⁸²⁶

Biribirin beğenmeyüp kaṭ‘ â
İhtilāfa düşerdi ceşş-i ġazâ¹⁸²⁷

Mâ-ḡaşal âşaf-ı ḡuceste-ḡişāl
Fetḡe tedbîre başladı fî’l-ḡâl¹⁸²⁸

1535 Âşafuñ fikr-i şâyibiyle revân
İtdi Ḥaḡ feth-i ḡal‘ ayı âşân¹⁸²⁹

Der-Füzūnî-i İhtimām be-Teshîr-i Ḳal‘ a-i Pastiyon ez-Liyām¹⁸³⁰

¹⁸²³ Gerçi bütün İslam askerleri de fetih için çok gayret göstermişti.

■ cümle: -T.

¹⁸²⁴ Ancak her askerî bölük birbirini dava edip derlerdi ki “Bizim gibi topluca”

¹⁸²⁵ “Çalışıp güzelce gayret etselerdi alçak kavmin kalesi fethedilirdi.”

¹⁸²⁶ Mücahit ordusu birbirlerini kusurlu olmakla suçluyordu.

¹⁸²⁷ Gaza askerleri birbirlerini hiç beğenmeyip ihtilafa düşüyordu.

¹⁸²⁸ Neticede hayırlı vezir kaleyi fethetmek için hemen tedbirler almaya başladı.

¹⁸²⁹ Vezirin isabetli fikriyle Hak kalenin fethini kolaylaştırdı.

Ḥazret-i âşaf-ı cihân-peymā
Ya' nî serdâr-ı ceyş-i ehl-i hüda¹⁸³¹

Olmağın kalbi mehbiṭ-i ilhām
Oldı her kârı müktezâ-yı merâm¹⁸³²

Her ne kâra ki eylese tedbîr
Olur idi muvâfık-ı taqdîr¹⁸³³

İtdi serdâr-ı ceyş-i dîn-i güzîn
Bunda da re'y-i hûb u fikr-i güzîn¹⁸³⁴

1540 Hoş dimiş bunu merd-i hikmet-dân
Mürşid-i halk u pîşvâ-yı cihân¹⁸³⁵

Maḳşada re'y-i hoş vesîle durur
Erlik ondur toḳuzı hîle durur¹⁸³⁶

Münkir iseñ bu kışşaya sen eger
Eyle 'ibretle gel buña da nazar¹⁸³⁷

¹⁸³⁰ **Pastiyon Kalesi'nin Alçaklardan Alınması İçin Çabaların Arttırılması**

■ Bu başlık T nüshasında “Tedbîr-kerden-i Ḥazret-i Âşaf-ı Ferḥunde-fer Berây-ı Feth-i Ḳal' a-i Düşmen-i Bed-gevher” şeklinde kayıtlıdır.

¹⁸³¹ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri yani hidayet ordusunun serdarı.

¹⁸³² Kalbi ilham yeri olduğu için her işi hedefe uygun düştü.

¹⁸³³ Her ne iş hakkında bir plan yapsa o plan Allah'ın takdirine de uygun düşüyordu.

¹⁸³⁴ Seçkin din ordusunun serdarı bu hususta da güzel ve mümtaz bir fikir geliştirdi.

■ Bunda da: Bundadır NÜ.

¹⁸³⁵ Halka doğru yolu gösteren ve dünyanın önderi olan hikmet sahibi kişi bunu güzel söylemiş.

¹⁸³⁶ İyi tedbir, hedeflenen şey için (ona ulaşmak adına) sebeptir. Erlik on ise (bunun) dokuzu hiledir.

Bundan evvel emîr-i mihr-i ğazā
Hâzret-i âşaf-ı cihân-peymā¹⁸³⁸

Altı biñ erle ‘azm idüp iy cān
Yemen’e dāhîl oldı feth-künān¹⁸³⁹

1545 Hüsni-i tedbîr ile bu cünd-i kalîl
Rûz u şeb sa‘y idüp iki üç yıl¹⁸⁴⁰

[NÜ626a] İki yüz pâre kal‘a aldılar
Düşmeni pây-māl kıldılar¹⁸⁴¹

Niçe def‘a ‘adū-yı bî-ferheng
Hâzret-i âşaf-ıla eyledi ceng¹⁸⁴²

Şıdılar ceyş-i düşmeni iy yār
Tārumār oldı qalmadı deyyār¹⁸⁴³

Kaçırup cünd-i düşmeni yek-ser
Yemen iklîmin aldı ğāzîler¹⁸⁴⁴

1550 Bunda da itdi bir güzel tedbîr
Hâzret-i âşaf u vezîr-i müşîr¹⁸⁴⁵

¹⁸³⁷ Eğer bu hikâyeyi inkâr ediyorsan gel buna da ibretle bir bak!

¹⁸³⁸ Bundan önce gaza güneşinin önderi, dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri.

■ Bundan: Bunda T.

¹⁸³⁹ Ey sevgili! O fetih ehli, 6000 askerle gidip Yemen’e girdi.

¹⁸⁴⁰ Bu az miktardaki ordu onun güzel tedbiriyle iki üç yıl gündüz gece çalışıp

¹⁸⁴¹ 200 tane kale fethettiler. Düşmanı çiğneyip geçtiler.

¹⁸⁴² Marifetsiz düşman nice defa vezir hazretleriyle savaştı.

¹⁸⁴³ Ey dost! Düşman ordusunu kırdılar. Düşman ordusu dağılıp gitti. Onlardan kimse kalmadı.

¹⁸⁴⁴ Gaziler düşman ordusunu tamamen kaçırtıp Yemen ülkesini aldı.

Evvelâ kodı bir gedükde revân
 Kapu yeñiçerisini iy cān¹⁸⁴⁶

Bir gedükde dahı turup yek-ser
 Kapukulu ile gönüllüler¹⁸⁴⁷

Turğurup bir gedükde dahı dilā
 Mıṣr u mağrib sipāhını cem' ā¹⁸⁴⁸

' Askeri başka başka eylediler
 Tā ki gayretle sa' y idüp yek-ser¹⁸⁴⁹

1555 Birbiri gayretine ehl-i ğazā
 İdeler feth-i kal' a-i a' dā¹⁸⁵⁰

Vākı' ā olmuş-ıdı bu tedbīr
 Gösterilürdi fethde te' hīr¹⁸⁵¹

Her bölük başka olmuş-ıdı eger
 Yine evveldeki gibi ' asker¹⁸⁵²

Ḥaml idüp birbirine idbārı
 Kendün eylerdi naḳsdan ' āri¹⁸⁵³

¹⁸⁴⁵ Mareşal olan vezir hazretleri bu işte de güzel bir tedbir aldı.

¹⁸⁴⁶ Önce kapıkulu yeniçerisini bir gediğe koydu.

¹⁸⁴⁷ Bir gediğe de kapıkulları ve gönüllüleri birlikte koydu.

¹⁸⁴⁸ Başka bir gediğe de Mısır ve mağrip (Trablus, Tunus ve Cezayir bölgesi) sipahilerini bıraktı.

¹⁸⁴⁹ Askerleri farklı farklı yerlerde topladı ki hep birlikte gayretle çalışabilsinler.

¹⁸⁵⁰ Gaziler birbirlerine gayret vererek düşman kalesini fethetsinler.

¹⁸⁵¹ Neticede böyle bir tedbir alınmıştı. (Zira) fethin gecikmesine sebep olunuyordu.

¹⁸⁵² Her bölük başka olmuştu. Askerler yine önceki gibi.

‘ Askeri böyle itmegin serdār
Geldi her bir gürūha gayret ü ‘ār¹⁸⁵⁴

[NÜ626b]

1560 Kemer-i gayreti kamu ‘ asker
İki yirden kuşandılar yek-ser¹⁸⁵⁵

Hāzır oldu gürūh-ı ehl-i yakīn
Yürüiş vaktin ideler ta‘ yīn¹⁸⁵⁶

Her biri cān u başın ide fedā
Alalar sūrı kahr ola a‘ dā¹⁸⁵⁷

Çün bu niyyetle cümle ‘ asker-i dīn
Ceyş-i İslām u gāziyān-ı güzīn¹⁸⁵⁸

Rāh-ı Hāk’da cihāda hāzır olup
Emr-i serdār-ı ceyşe nāzır olup¹⁸⁵⁹

1565 Oldılar muntazır gürūh-ı gāzā
İtmek-içün ‘ adū-yı dīni hebā¹⁸⁶⁰

¹⁸⁵³ Birbirlerini talihsizlikle suçlayıp kendilerini kusurdan uzak görüyorlardı.

■ Son üç beyitte serdarın aldığı tedbirlerden sonra yine askerler arasında uyumsuzluk oluşmuş gibi anlaşılmaktadır. Ancak sıradaki beyitlere bakıldığında müellifin önceki uyumsuzluklardan söz ettiği ve alınan tedbirlerden sonra bu uyumsuzlukların tekrar edilmediği anlaşılır.

¹⁸⁵⁴ Serdarın aldığı tedbirlerden sonra her grupta (önceki yaptıklarından) utanıp gayretle çalışma isteği oluştu.

¹⁸⁵⁵ Bütün askerler iki taraftan gayret kemerini kuşandı (tam bir gayrete geldi).

¹⁸⁵⁶ İman topluluğu hazır olup yürüyüş vaktinin saptanmasını bekledi.

¹⁸⁵⁷ Her biri canını ve başını feda etsin ki kaleyi fethedebilsinler. Düşman da kahrolsun.

■ başın: baş NÜ.

■ Ala: +T.

¹⁸⁵⁸ İslam ordusunun seçkin gazileri bu niyetle

¹⁸⁵⁹ Hak yolunda cihada hazır olup serdarın emrini bekledi.

Düşmen-i dîni itmege berbād
 ‘Azm-i rezm itdi cümle ehl-i cihād¹⁸⁶¹

Her bölük oldı yek-dil ü yek-rā
 İtmege ceyş-i haşmı nā-peydā¹⁸⁶²

**Feth-şoden-i Pastiyon ü Tûnus-ı Ğarb be-Tevfîk-i Hâk bā-
 Hârb u Ğarb¹⁸⁶³**

Bir seher hüsrev-i felek-peymā
 Burc-ı gerdûna dikdi niçe livā¹⁸⁶⁴

İtmege ceyş-i necmi nā-peydā
 Tiğ-i tîz idi şa‘ şa‘ a gūyā¹⁸⁶⁵

1570 Şeb-i deycûrı feth idüp ânî
 Toldı yirine cünd-i nûrânî¹⁸⁶⁶

Bir seher âşaf-ı muzaffer-fer
 Ya‘ nî düstûr-ı şâh-ı gerdün-der¹⁸⁶⁷
 Emr kıldı münādî ide nidā
 Ki kamu hâzır ola ehl-i ğazā¹⁸⁶⁸

¹⁸⁶⁰ Gaziler topluluğu din düşmanını ortadan kaldırmak için bekledi.

¹⁸⁶¹ Bütün mücahitler din düşmanlarını mahvetmek için savaşa azmetti.

¹⁸⁶² Her bölük düşman askerini ortadan kaldırmak için tek yürek ve tek niyetli oldu.

¹⁸⁶³ **Allah’ın Yardımıyla Savaşarak Bastiyon ve Batı Tunus’un Fethedilmesi**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyân-ı Yürüyüş-kerden-i Cünd-i Raḥmānî vü Feth-şoden-i Ḳal‘a-i Pastiyon be-İnāyet-i Yezdānî” şeklindedir.

¹⁸⁶⁴ Gökleri dolaşan sultan (güneş) bir şafak vaktinde gök kulesine birçok bayrak dikti.

¹⁸⁶⁵ Yıldız ordusunu yok etmek için parıldayan bir keskin kılıç idi.

¹⁸⁶⁶ Karanlık geceyi aniden fethetti ve yerine nur ordusu doldu.

¹⁸⁶⁷ Bir şafak vakti dünya hâkimi sultanın galip veziri

Yürüyüş ide ‘ asker-i İslām
Ola kim ola kār-ı hayr tamām¹⁸⁶⁹

[NÜ 627a] Çünkü şehir-i Cemāziye’l-ülā
Kaldı üç gün ki māh-ı āḥar ola¹⁸⁷⁰

1575 Ol yigirmi yedinci gün ki şehir
İtdilerdi nidā münādīler¹⁸⁷¹

Ki kamu hāzır ola ceyş-i güzīn
Cünd-i Hāk ḡāziyān-ı ehl-i dīn¹⁸⁷²

Çünkü gūş itdi bunı ehl-i ḡazā
Cūşa geldi çü lücce-i deryā¹⁸⁷³

Kimisi geydi başına miḡfer
Ḥūd-ı zerrīn ü beyza-i pūr-zer¹⁸⁷⁴

Kimisi geydi dūşına cevşen
Cevşen-i zer-niṣān u sīm-beden¹⁸⁷⁵

¹⁸⁶⁸ Tellala bütün gazilerin hazır olması için ilan vermesini emretti:

¹⁸⁶⁹ “İslam askeri yürüsün ki hayırlı işi bitirmek mümkün olsun.”

¹⁸⁷⁰ Cemaziyelevvel ayının bitmesi ve diğer ayın başlamasına üç gün kaldı.

■ üç: on T.

¹⁸⁷¹ O yirmi yedinci günde (27 Cemaziyelevvel 982/14 Eylül 1574) şafak vaktinde tellallar haykırdılar.

■ itdilerdi: eylediler T.

¹⁸⁷² “Hakk’ın dindar gazilerinden oluşan seçkin ordu hep birlikte hazır olsun!”

■ dīn: yakīn T.

¹⁸⁷³ İlanı işiten gaziler deniz dalgaları gibi coştı.

¹⁸⁷⁴ Kimisi başına altın (sarı yaldızlı) yumurtaya benzeyen miḡfer giydi.

■ ḥūd: ḥurd NÜ.

1580 Kimisi taqdı yanına şemşîr
Tîğ-ı hûn-rîz ü düşmen dil-gîr¹⁸⁷⁶

Şaldı dūşına kimisi şeş-per
Tağdı yanına kimisi hañçer¹⁸⁷⁷

[T 197a] Düşmen-i dîni itmege bî-ser
Niçesi hâzır itdi tîğ u teber¹⁸⁷⁸

İtmek-içün ‘adūyı bî-ser ü pā
Nîzeler dikdi ceyş-i rāh-ı hüdā¹⁸⁷⁹

Şadr-ı a‘ dāyı eylemege nişān
Niçeler hâzır itdi tîr ü kemān¹⁸⁸⁰

1585 Ser-i küffārı itmege berbād
Eline harbe aldı ehl-i cihād¹⁸⁸¹

İtmege kavm-i şūmı gerden-bend
Ġāzîler tağdı yanlarına kemend¹⁸⁸²

¹⁸⁷⁵ Kimisi üzerine altın (sarı) yaldızlı ve gümüş gövdeli zırh giydi.

■ geydi: aldı T.

¹⁸⁷⁶ Kimisi yanına kan akıtan ve düşmankalbini zapt eden (acıtan) kılıç kuşandı.

■ *düşmen dil-gîr* ifadesinde hece eksikliğinden kaynaklanan vezin problemi mevcuttur. Şairin bir başka benzer kullanımında *adū dil-gîr* ifadesinden hareketle bu ifadeye metin tamirinde bulunulmamıştır.

¹⁸⁷⁷ Kimisi omzuna gürz saldı. Kimisi yanına hañçer taktı.

¹⁸⁷⁸ Nicesi, din düşmanının başını kesmek için kılıç ve baltasını hazırladı.

■ hâzır: -T.

¹⁸⁷⁹ Hidayet yolunun askerleri düşmanı sefil ve perişan hâle getirmek için mızraklarını dikti.

■ dikdi: dökdi T.

¹⁸⁸⁰ Niceleri de düşmanların göğüslerini nişan almak için ok ve yay(lar)ını hazır etti.

¹⁸⁸¹ Mücahitler düşmanların başlarını mahvetmek için ellerine kısa mızraklar aldı.

Pāy-māl itmege ‘adūyī dilā
Bindiler raḥş-ı şevke ehl-i gāzā¹⁸⁸³

Varlığın ḥaşmuñ itmege yağmā
Ḥāzır oldu niçe hizebr-i veğā¹⁸⁸⁴

[NÜ 627b] Oldı deryā-yı āhenīn ‘asker
Şan neheng idi anda gāzāler¹⁸⁸⁵

1590 Tiğ-i ḥūn-bār-ı ceşş-i Raḥmānī
İtdi tersende kavm-i şeytānı¹⁸⁸⁶

Lāle gibi cihānı tutdı livā
Sebze-zār idi gūyiyā şahrā¹⁸⁸⁷

Tāb-ı cevşenle gerdiş-i gerdūn
Oldı gūyā ki naḳş-ı būkalemūn¹⁸⁸⁸

Nīze üstinde tiğ-i āteş-bār
Şem‘-i sūzende idi şan iy yār¹⁸⁸⁹

Toplar yir yir ejdehā-peyker
Ağız açmışdı düşmene yek-ser¹⁸⁹⁰

¹⁸⁸² Gaziler uğursuz düşmanın boyunlarına geçirmek için yanlarına kement (halat) taktı.

■ taḳdı yanlarına: yanlarına taḳdı T.

¹⁸⁸³ Gaziler düşmanı ayak altında çığnemek için şevk atına bindi.

¹⁸⁸⁴ Düşmanın varlığını yağma etmek için nice savaş aslanı hazır oldu.

¹⁸⁸⁵ Askerler demirden bir deniz (ya da nehir) oldu. Gaziler ondaki timsah gibi idi.

¹⁸⁸⁶ Rahman ordusunun kan döken kılıçları şeytan kavmini titretti.

¹⁸⁸⁷ Laleler gibi bayraklar dünyayı kapladı. Ova çimenlik gibiydi.

¹⁸⁸⁸ Dönen felek (gökyüzü), zırhların parıltısıyla bukalemen gibi göründü.

¹⁸⁸⁹ Mızrak(lar) üzerindeki ateş saçan sivri uç(lar) yanan meşale(ler) gibiydi.

1595 Gürzi düşında ‘ asker-i cerrār
Her biri tîğ-zen hadeng-güzār¹⁸⁹¹

Şadr-ı a‘ dāyı itmege şad çāk
Düşmen-i dîni eylemege helāk¹⁸⁹²

Ġāzâler bî-ğılâf idüp şemşîr
Eylediler neberdi çün tedbîr¹⁸⁹³

Çünkü âlât-ı cengi hep ihzār
Eyleyüp cümle ‘ asker-i cerrār¹⁸⁹⁴

Dögilüp kûslar urıldı nefîr
Nâylar nâle eyledi yir yir¹⁸⁹⁵

1600 Okıdı kerre-nây idüp efğân
Âyet-i küllü men ‘aleyhâ fân¹⁸⁹⁶

Çalınup niçe tabl-ı sultânî
İtdi surnâlar âh u efğânı¹⁸⁹⁷
Nây-ı rûyîn idüp nidâ-yı neberd
Cenge yüz tutdı sū-be-sū her merd¹⁸⁹⁸

¹⁸⁹⁰ Çeşitli yerlere yerleştirilmiş olan ejder yüzlü toplar hep birlikte düşmana doğru ağızlarını açmıştı.

¹⁸⁹¹ Gürzü omuzunda olan donanımlı askerlerin her biri kılıç çalıcı ve ok atıcıdır.

¹⁸⁹² Düşmanların göğüslerini yüz parça etmek ve din düşmanını helak etmek için

¹⁸⁹³ Gaziler kılıçlarını kınlarından çıkarıp savaşa hazır oldu.

¹⁸⁹⁴ Bütün donanımlı askerler silahlarını çıkardı.

¹⁸⁹⁵ Davullar vurulup nefirler çalındı. Çeşitli yerlerdeki neyler inledi.

¹⁸⁹⁶ Kerre-nâylar (adeta) feryat ederek “Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.” (Rahmân55/26) ayetini okudu.

¹⁸⁹⁷ Birçok büyük davullar vuruldu. Zurnalar feryat etti.

Mîve-i fetîhi eyleyüp maṭlab
Açdı bayrakların ‘alemler heb¹⁸⁹⁹

[NÜ 628a] Taylasân şaldı her yañaya livā
İtmege ceyş-i ḥaşm-ıla heycā¹⁹⁰⁰

1605 Zer ‘alemlerle dürlü bayraklar
Lāle-zār içre ‘ar‘ ara beñzer¹⁹⁰¹

Nîzeler arasında ehl-i ğazā
Bîşe-zār içre şîr idi gūyā¹⁹⁰²

Eyle mest oldı şevkden ‘asker
Ölmege cān virürdi ğāzîler¹⁹⁰³

Bād-ı şarşar gibi idüp ḥarekāt
Geldi deryā mişālî cūşa ğuzāt¹⁹⁰⁴

Ebr-veş yürüdükçe ehl-i ğazā
Ser-i a‘ dāya yağdı tîr-i belā¹⁹⁰⁵

1610 Āhene ğark olup ‘asākîr-i dîn
Yürüyüş itdi ğāziyân-ı ğüzîn¹⁹⁰⁶

¹⁸⁹⁸ Tunç neyler de savaş marşı çaldı ve yiğitler her taraftan savaşa azmetti.

¹⁸⁹⁹ Alemler, fetih meyvesini (fethin kazancını) isteyip bayraklarını açtı.

¹⁹⁰⁰ Bayraklar düşman ordusuyla savaşmak için her yanına taylasan (sarığın sarkan ucu) saldı.

¹⁹⁰¹ Altın (sarı) bayraklarla türlü bayraklar lale bahçesindeki dağ servisine benziyordu.

¹⁹⁰² Mızraklar arasındaki gaziler ormandaki aslanlar gibiydi.

¹⁹⁰³ Gaziler savaşmak isteğiyle öyle kendinden geçti ki ölmek için canını verirdi.

¹⁹⁰⁴ Gaziler kasırğa gibi harekete geçip derya misali coştı.

¹⁹⁰⁵ Gaziler bulut gibi yürüdükçe düşmanların başlarına bela okları yağdı.

Ḥazret-i âşaf-ı sa' âdet-eşer
Oldı bir kolda kendüsi server¹⁹⁰⁷

Emr-i serdâr-ı şâh-ıla iy yâr
Ḳapudân oldı bir kola serdâr¹⁹⁰⁸

'Arab Aḥmed'le Muştafâ Ḥaydar
Oldılar baş bir kola yek-ser¹⁹⁰⁹

Kûs-ı ḥarbî çü yir yir itdi nidâ
'Azm-i rezm itdi cümle ehl-i ğazâ¹⁹¹⁰

1615 Şihe-i esb ü şayḥa-i merdân
İtdi heybetle çarḫı ser-gerdân¹⁹¹¹

Na' ra âvâzı tutdı dünyâyı
Ceyş kapladı deşt ü şahrâyı¹⁹¹²

Oldı âverd-gâh ceyş-ile pür
Âsumân içre şanki encümdür¹⁹¹³

Gerdden rûy-i 'âlem oldı siyâh
Tutdı şahrâ vü deşti cünd ü sipâh¹⁹¹⁴

¹⁹⁰⁶ Demirlere (zırhlar) bürünen seçkin gazilerden oluşan din askerleri yürüdü.

¹⁹⁰⁷ Talihli vezir hazretleri kendisi bir kolda önder oldu.

■ bir: bu NÜ.

¹⁹⁰⁸ Sultanın vezirinin emriyle kaptanıderya da bir kola serdar oldu.

¹⁹⁰⁹ Arap Ahmed, Mustafa ve Haydar beyler de birer kolun serdarı oldular.

¹⁹¹⁰ Çeşitli noktalardaki harp davulları çalındı. Bütün gaziler savaşa azmetti.

¹⁹¹¹ At kışnemeleri ve yiğitlerin haykırısları heybetinden göğün başını döndürdü.

¹⁹¹² Atılan naralar dünyayı tuttu. Askerler ovayı kapladı.

¹⁹¹³ Savaş meydanını dolduran askerler gökteki yıldızlar gibiydi.

[NÜ 628b] Ayak altında cāy-ı ceng ü cidāl
 Darbdan olmış-ıdı gerd-mişāl¹⁹¹⁵

1620 Yiryüzi penbe-veş atıldı dilā
 Yüridi çünkü cenge ceys-i gāzā¹⁹¹⁶

Al/āh Al/āh diyüp ‘asākir-i dīn
 Şayha eylerdi hem-çü şīr-i gārīn¹⁹¹⁷

Yir yüzi pāy-māl olup yek-bār
 Göklere çıkdı tünd-bād-ı gubār¹⁹¹⁸

Eyle cūş itdi gāzāyān-ı cihān
 Lertzeye geldi hep zemīn ü zamān¹⁹¹⁹

Ehl-i İslām’a oldı ser-‘asker
 Kendü hem pişvā vü hem rehber¹⁹²⁰

1625 Eyleyüp ehl-i dīne lutf izhār
 Cenge kıandurdu ‘askeri serdār¹⁹²¹

Eyleyüp def‘ ü ref‘-i küfri murād
 Remze ‘azm itdi cümle ehl-i cihād¹⁹²²

¹⁹¹⁴ Dünyanın yüzü tozdan dolayı karardı. Ovayı askerler kapladı.

¹⁹¹⁵ Savaş meydanının ayaklar altındaki toprağı darbelerden dolayı toza dönmüştü.

¹⁹¹⁶ Ey gönül! Gaza ordusu savaşa yürüdüğü için yeryüzü pamuk gibi atıldı.

¹⁹¹⁷ Din askerleri “Allah Allah!” nidalarıyla aslanlar gibi kükrüyordu.

¹⁹¹⁸ Yeryüzü ayaklar altında çiğnendi. Toz kasırgası göklere çıktı.

¹⁹¹⁹ Dünya gazileri öyle coşup taşı ki yeryüzü ve zaman titredi.

¹⁹²⁰ Serdar kendisi de kumandan olup önde ilerleyerek Müslümanlara rehber oldu.

¹⁹²¹ Serdar lütuf gösterip dindar askerleri savaşa doydurttu.

¹⁹²² Bütün mücahitler küfrü ortadan kaldırmak için savaşa azmetti.

Ra' d-veş na' ralarla ceyş-i zafer
Ebr-veş sūr-ı haşma yağdılar¹⁹²³

Nîze-veş kalbe girdi her ser-keş
Tîr-i bārân-ıla tutıldı güneş¹⁹²⁴

Berķ-i rahşende idi şan iy yār
Şu' le-i tîğ-ı tîz-i âteş-bār¹⁹²⁵

1630 Āhenîn nîzelerle gūn-ā-gūn
Cāy-ı ceng oldu naķş-ı būkalemūn¹⁹²⁶

Cenge yağmur gibi yağup ' asker
Ra' d-veş na' ra urdı gāzîler¹⁹²⁷

Ķan buḡāriyla çarḡ-ı pūr-nîreng
Ķızarup olmuş-ıdı âteş-reng¹⁹²⁸

Her gedükde iderdi ceng ü cidāl
Niçe biñ ceyş-i küfr ü ehl-i ḡalāl¹⁹²⁹

[NÜ629a] Cāy-ı ḡarb oldu küşteden pūşte
Seyl-i ḡūn aķdı cūş idüp deşte¹⁹³⁰

¹⁹²³ Zafer ordusu gök gürültüsü gibi haykırışlarla düşmanın kale surlarına bulut (yağmur) gibi yağdı.

¹⁹²⁴ Her dik başlı (keskin uçlu şey) mızrak gibi kalbe girdi. Güneş, ok yağmurlarıyla tutuldu.

¹⁹²⁵ Ey dost! Ateş saçan keskin kılıçların parıltısı parlayan yıldırım gibiydi.

¹⁹²⁶ Savaş meydanı renkli renkli demirden mızraklarla bukailemun görüntüsünü andırdı.

¹⁹²⁷ Gaziler savaşı yağmur gibi yağıp yıldırım gibi nara(lar) attı.

¹⁹²⁸ Tılsımlı gök kan buhariyle kızarıp ateş rengine dönmüştü.

¹⁹²⁹ Binlerce kâfir ve sapkın asker her gedikte savaşıyordu.

■ ehl: - NÜ.

¹⁹³⁰ Savaş meydanında cesetlerden tepeler oluştu. Kan seli taşıp ovaya aktı.

1635 Ġāzīler ellerinde tıġ ü teber
Sīnesin eyleyüp ‘adūya siper¹⁹³¹

[T 197b] Düşmen-i dīni eyleyüp pā-māl
Yürüyüş yirin açdılar fī’l-hāl¹⁹³²

Düşmen itdükçe cengde iḳdām
Baḳmadı aña ‘asker-i İslām¹⁹³³

Kāfir itdükçe ehl-i dīne gezend
İtmediler neberdden ḥursend¹⁹³⁴

Biri birine nisbeten ‘asker
Ḳal‘ ayı fetḥe himmet eylediler¹⁹³⁵

1640 Ḳalmayup cān u başa ehl-i cihād
Varlığın ḥaṣmuñ itdiler berbād¹⁹³⁶

Ḳavm-i a‘ dāyı ġāziyān-ı cihān
Eyledi cümle ḥāk-ile yeksān¹⁹³⁷

Mā-ḥaṣal ‘asker-i zafer-rehber
Eyleyüp ceyş-i küfri zīr ü zeber¹⁹³⁸

¹⁹³¹ Elllerinde kılıç ve baltalar olan gaziler göğüslerini düşmana siper etti.

¹⁹³² Din düşmanlarını ayaklar altında çiğneyip hemen yürüyüş yerini açtılar.

¹⁹³³ Düşman savaşa direndikçe İslam askeri de ısrarla savaştı.

¹⁹³⁴ Kâfirler dindarlara zarar verdikçe onlar da savaşa doymadı.

¹⁹³⁵ Askerlerin hepsi kalenin fethi için birbirinden daha çok gayret etti.

¹⁹³⁶ Mücahitler cana başa bakmayıp düşmanı mahvetti.

¹⁹³⁷ Cihan gazileri düşman kavmini yerle bir etti.

¹⁹³⁸ Neticede rehberi zafer olan askerler küfür ordusunu altüst etti.

Seyl-veş aqđılar ھیşāra revān

Girdiler sūra zümre-i imān¹⁹³⁹

Dikilüp sūra sancağ-ı İslām

Cünd-i a' dāda kalmadı ārām¹⁹⁴⁰

1645 Giricek sūr-ı ھاşma ehl-i cihād

Kāfirūñ şabır-ı oldı bī-bünyād¹⁹⁴¹

Ṭu' me-i tiğ-ı tiz olup küffār

Düşmenüñ yiri oldı dār-ı bevār¹⁹⁴²

Gördiler ceng ü ھاrbe yok tākāt

Ḳal' ayı aldı ceyş-i pür-şevket¹⁹⁴³

Ṭu' me-i tiğ-ı tiz olup yek-bār

Ḳalmadı 'aşr-ı zümre-i eşrār¹⁹⁴⁴

[NÜ 629b]

Minyatür XII: Serdār-ı Kām-kār Halku'l-Vād Fethinden Şonra Tûnus Ḳurbında Kāfir Yapduğı Pastiyon'a Varup ve

¹⁹³⁹ İman topluluğu surlarından içeri girip hisara sel gibi aktı.

¹⁹⁴⁰ Sura İslam sancağı dikildi. Düşman ordusunun kararı kalmadı.

¹⁹⁴¹ Mücahitler düşmanın suruna girdiğinde kâfirlerin sabrı yıkıldı.

■ sūr-ı: sūra NÜ

¹⁹⁴² Keskin kılıçlarla yaralanan kâfir düşmanın yeri cehennem oldu.

¹⁹⁴³ Artık savaşmaya güçleri kalmadığını anladılar. Haşmetli ordu kaleyi aldı.

¹⁹⁴⁴ Birden keskin kılıçlarla yaralanan fesatçılar topluluğundan on kişi dahi kalmadı.

Ḍarb u Zūr ile Alup Pastiyon'ı Ḥarāb İdüp Kāfirleri Kılıçdan Giçürdügidür¹⁹⁴⁵

¹⁹⁴⁵ İkbāl Sahibi Serdarın Halku'l-vâd Fethinden Sonra Kâfirin Tunus Yakınına Yaptığı Bastiyon'a Varması ve Savaş Yoluyla Bastiyon'u Yıkıp Kafirleri Kılıçtan Geçirmesi Hakkındadır

■ Serdār...Giçürdügidür: -T.

Gördi a' dâ ki yok neberde mecâl
 al' adan ıkdı ehl-i küfr ü dâlâl¹⁹⁴⁶

1650 Havf-ıla şaldı zümre-i eşrâr
 umluca Baħr'e özlerin yek-bâr¹⁹⁴⁷

[NÜ 630a] Yitişüp peylerinden ehl-i ğazâ
 İtdiler ekşerini nâ-peydâ¹⁹⁴⁸

Ba' zısın daħı eylediler esîr
 Zümre-i ğâziyân-ı düşmen-gîr¹⁹⁴⁹

[NÜ 630b] Feth olan Pastiyon-ıla hem-ser
 Bir küçük Pastiyon var-ıdı meger¹⁹⁵⁰

Bunı daħı ' adû-yı bî-ser ü pâ
 Vaş-ı deryâda eylemiş peydâ¹⁹⁵¹

1655 Anda daħı var-ıdı ehl-i dâlâl
 Cenge âheng itdiler fı'l-hâl¹⁹⁵²

Gördiler ki baiyye-i küffâr
 Kendü câniblerine itdi firâr¹⁹⁵³

¹⁹⁴⁶ Savaşmaya güçlerinin kalmadığını anlayan kâfir ve sapkınlar kaleden ıktı.

■ al' adan: al' a T.

¹⁹⁴⁷ Fesatılar topluluĒu korkuyla kendilerini Kumluca Denizi'ne attı.

¹⁹⁴⁸ Gaziler de peşlerinden yetişip hepsini ortadan kaldırdı.

¹⁹⁴⁹ Düşman zapt eden gaziler kimilerini de esir etti.

¹⁹⁵⁰ Fethedilen Bastiyon Kalesi'ne benzeyen küçük bir Bastiyon daha vardı.

¹⁹⁵¹ Sefil ve perişan düşman bunu da denizin (Kumluca Denizi) ortasına inşa etmişti.

¹⁹⁵² Orada da sapkınlar vardı. Hemen savaşa başladılar.

¹⁹⁵³ Baktılar ki kafirlerin geri kalanı (Bastiyon'dan) kendi taraflarına doğru kaçıp geldi.

Eyleyüp gâzîlerle ceng ü veğâ
Anları sūra aldılar cem' â¹⁹⁵⁴

Zıkr olan ƙal' aya giren küffâr
İki yüz deñlü var-ıdı iy yâr¹⁹⁵⁵

İrişüp 'avn u müste'ân-ı Ƙadîr
Ġayrısı oldu tu' me-i şemşîr¹⁹⁵⁶

1660 Ƙatlı olınan 'adû içinde meger
Var imiş bir la'în ü bed-gevher¹⁹⁵⁷

Don Cuvan'a birâder-imiş o ħar
Anı ƙatlı itdi ceyş-i yümn ü zafer¹⁹⁵⁸

Öldürüp anı baħr içinde ğuzât
İtdiler ħûn-ı ħaşmı seyl-şîfât¹⁹⁵⁹

Gördiler kim baƣiyye-i küffâr
Ƙal' aya dâhil oldılar yek-bâr¹⁹⁶⁰

Döndiler ğâziyân-ı mülk-küşâ
Ber-ťaraf oldu ħarb ü ħarb-ı veĝa¹⁹⁶¹

¹⁹⁵⁴ Bunlar (Küçük Bastiyon'dakiler) gazilerle savaşıp onları (kaçıp gelenleri) kaleden içeri aldı.

¹⁹⁵⁵ Ey dost! Zikri geçen kaleye giren kâfirler iki yüz kadar kişiydi.

¹⁹⁵⁶ Her şeye gücü yeten Allah'ın yardımı erişti ve o iki yüz kişiden harici kılıçlandı.

¹⁹⁵⁷ Meĝer (kovalamaca sırasında) katledilen düşman arasında bir lanetli ve kötü tabiatlı da var imiş.

¹⁹⁵⁸ O eşek Don Cuvan'ın kardeşi imiş. Onu uğur ve zafer askeri katletti.

¹⁹⁵⁹ Gaziler onu deniz içinde öldürdü. Düşmanın kanını sel gibi akıttılar.

¹⁹⁶⁰ Gördüler ki kâfirlerden geri kalanlar kaleye girdi.

¹⁹⁶¹ Memleket fetheden gaziler geri döndü. Savaş bitti.

1665 Pastiyon Ƙal'ası'nı aldılar

Zümre-i ğāziyān-ı nuşret-eşer¹⁹⁶²

Mā-ḥaşal cümle 'asker-i İslām

İtdiler ƙal'a içre cāy u maḳām¹⁹⁶³

Sūr içinde ezān-ıla tekbīr

Oḳıdı ğāziyān-ı düşmen-gīr¹⁹⁶⁴

[NÜ 631a] Ref' olup ceyş-i küfr-i zulmānī

Ƙal'aya ṭoldı cünd-i Rahmānī¹⁹⁶⁵

Cāy-ı eşnām iken niçe eyyām

Deyrlər oldı mescid-i İslām¹⁹⁶⁶

1670 Şirkden pāk olup o dār u diyār

Ehl-i imāna oldı cāy-ı ƙarār¹⁹⁶⁷

Pāk olup cāy-ı küfr olan yirler

Ehl-i imāna oldı künc ü maḳār¹⁹⁶⁸

Ehl-i küfre melāz iken o ḥişār

Oldı cāy-ı mücāhid ü ebrār¹⁹⁶⁹

¹⁹⁶² Daima zafer kazanan gaziler Bastiyon Kalesi'ni aldı.

¹⁹⁶³ Neticede bütün İslam ordusu kaleyi mekân tuttu.

¹⁹⁶⁴ Düşman zapt eden gaziler sur içinde ezan okuyup Allah'ı birledi.

¹⁹⁶⁵ Karanlık küfür ordusu ortadan kaldırıldı. Kaleye Rahmân'ın ordusu doldu.

¹⁹⁶⁶ Nice zamandır putların mekânı olan kiliseler İslam mescidi oldu.

¹⁹⁶⁷ O yerler şirkten temizlenip iman sahiplerinin yerleştiği yer oldu.

¹⁹⁶⁸ Küfür yerleri temizlenip iman sahiplerinin mekânları oldu.

¹⁹⁶⁹ O hisar, kâfirlerin sığınağı iken mücahit ve hayırlı kimselerin yeri oldu.

Küfr-ile tolmış-iken ol me'vā
Ehl-i İslām'a oldu cāy ol cā¹⁹⁷⁰

Olmış-iken 'adū-yı dīne penāh
Ol hışār oldu cāy-ı zikrullāh¹⁹⁷¹

1675 Zikr olan kal'a çün alındı dilā
Begini daḥı tutup ehl-i ġazā¹⁹⁷²

Ḥazret-i āşafa getürdiler
Didiler iy güzīn-i ehl-i hüner¹⁹⁷³

Düşmenün dāyimā ḥaḳīr olsun
Ḥaḳ saña yār u dest-gīr olsun¹⁹⁷⁴

Dāyimā isterüz ki cünd-i ġazā
Olalar devletünde mülk-küşā¹⁹⁷⁵

Düşmen-i dīn olan gürūh-ı dālāl
Dilerüz ola dāyimā pā-māl¹⁹⁷⁶

1680 Ḥazret-i āşaf u vezīr-i müşīr
Düşmen-i dīni çünki gördi ḥaḳīr¹⁹⁷⁷

¹⁹⁷⁰ O yer küfürle dolmuşken Müslümanlara yurt oldu.

■ tolmış-iken: tolmış-ıdı T.

¹⁹⁷¹ Din düşman(lar)ına dayanak iken Allah'ın zikredildiği yer oldu.

¹⁹⁷² Ey gönül! Zikrolunan kale alınınca gaziler kale beyini tutup

¹⁹⁷³ Vezir hazretlerine getirdiler. Dediler ki "Ey marifet sahiplerinin seçkini!"

¹⁹⁷⁴ "Düşmanların daima küçük düşsün. Hak sana yar ve yardımcısı olsun."

¹⁹⁷⁵ "Her zaman gaza ordusunun senin idaren altında ülkeler fethetmesini isteriz."

¹⁹⁷⁶ "Dileriz ki din düşmanı olan sapkınlar topluluğu daima ayaklar altında çiğnensin."

¹⁹⁷⁷ Mareşal olan vezir hazretleri din düşmanını küçümsenmiş gördüğü için.

Hakk'a hamd eyleyüp senâ itdi
Yüz urup hazrete du'â itdi¹⁹⁷⁸

Didi kim hamd o kâdir-i pâke
Düşürüp ceys-i düşmeni hâke¹⁹⁷⁹

[NÜ 631b] Ehl-i İslâm'a virdi nuşretler
Düşmen-i dîni kıldı zir ü zeber¹⁹⁸⁰

Ba' de âşaf-ı şafâ-meşreb
Gemisinüñ re'îsin itdi taleb¹⁹⁸¹

1685 Aña emr itdi-kim bu mîri revân
İde küştisi içre der-zindân¹⁹⁸²

Gözede anı rûz u şeb iy yâr
Niçe merd-i dilîr ü kâr-güzâr¹⁹⁸³

Kaçmasun diyü gözleyüp anı
Olalar ol haruñ nige-h-bânı¹⁹⁸⁴

¹⁹⁷⁸ Hazreti Hakk'a şükredip onu övdü. Allah'a yönelip dua etti.

¹⁹⁷⁹ Dedi ki "O temiz ve en çok güç sahibi olana (Allah'a) şükrolsun. Düşman askerini toprağa düşürüp"

¹⁹⁸⁰ "Müslümanlara zaferler verdi. Din düşmanını altüst etti."

■ Ehl-i İslâm'a: Ehlâma NÜ.

¹⁹⁸¹ Daha sonra bahtiyar tabiatlı vezir gemisinin reisini çağırdı.

■ Beytin ilk mısrasında hece eksikliğinden kaynaklanan vezin problemi vardır.

¹⁹⁸² Ona "Bu beyi (Bastiyon emîri) alıp benim gemime hapsed!" diye emretti.

¹⁹⁸³ "Ey dost! Onu birçok yiğit ve iş bilir kişi gündüz gece gözetlesin!"

¹⁹⁸⁴ "(Onlar) o eşeği gözetleyip kaçmaması için başında nöbet tutsunlar!".

Mā-ḥaṣāl ḥıfzını idüp te'kîd
 Āṣaf itdi re'îsine tehdîd¹⁹⁸⁵

Aldı anı re'îs ü oldu revân
 Getürüp anı itdi der-zindân¹⁹⁸⁶

[T 198a]

1690 Cümle ḥuddāmı cem' idüp ol ān
 Āṣafuñ emrin itdürüp iz' ān¹⁹⁸⁷

Gözedüñ didi anı nevbet-ile
 Kaçmaya şâyed ola fırsat-ıla¹⁹⁸⁸

Kāfirüñ ḥabsi çünki oldu tamām
 Ḥazret-i āṣaf-ı zevî'l-ikrām¹⁹⁸⁹

Tîz emr itdi-kim kamu' asker
 Ol küçük Pastiyon'a top çekeler¹⁹⁹⁰

¹⁹⁸⁵ Neticede vezir onun muhafaza edilmesini vurgulayıp (bu hususta) reisini uyardı.

¹⁹⁸⁶ Reis onu alıp götürdü ve zindana attı.

■ Getürüp: Getürdi T.

¹⁹⁸⁷ (Daha sonra) bütün sorumlu askerleri toplayıp onlara vezirin emirlerini belletti.

¹⁹⁸⁸ “Onu (Bastiyon emîri) nöbetleşe şekilde gözetleyin! Kaçmasına fırsat vermeyin!” dedi.

¹⁹⁸⁹ Kafir hapsedildikten sonra ihsan sahibi vezir hazretleri

¹⁹⁹⁰ Hemen bütün askerlere Küçük Pastiyon'a top çekmelerini emretti.

**Der-Beyân-ı Feth-i Pastiyon-ı Kûçek be-Şulh u Emân u
Harâb-nümûden der-Zamân¹⁹⁹¹**

Emr-i âşafıla asker-i İslâm
Zıkr olan kâra itdiler ikdâm¹⁹⁹²

1695 Gördiler çünkü Pastiyon-ı şağır
Ceng ü âşûba eyledi tedbîr¹⁹⁹³

Ol kaçan kâfiri alup içeri
Ehl-i dîn ile cenge itdi gülû¹⁹⁹⁴

[NÜ 632a] Ceng ü âşûba eyleyüp âheng
Ehl-i İslâm'a itdi top u tûfeng¹⁹⁹⁵

Bu dağı bir hışâr idi ki dilâ
Mişlini görmemişti çarh-ı dü-tâ¹⁹⁹⁶

Kumlu Bağı içre idi bünyâdı
Müteberka idi anuñ adı¹⁹⁹⁷

¹⁹⁹¹ Barış ve Eman Yoluyla Küçük Pastiyon'un Fethi ve Daha Sonra Buranın Yıkılması

■ Bu başlık T nüshasında "Muḥāşara-kerden-i Asker-i İslâm-ı Sa'âdet-Fercâm Pastiyon-ı Kûç-râ vü Tâbi'-şoden-i Ahâlî-i İşân be-İnâyet-i Hâliḳu'l-enâm" şeklindedir.

¹⁹⁹² İslam askeri vezirin emriyle bahsi geçen işe başladı.

¹⁹⁹³ Küçük Pastiyon'un savaşmaya hazırlandığını gördüler.

¹⁹⁹⁴ (Zira) bunlar (Bastiyon Kalesi'nden) kaçan kâfirleri içeri alıp dindarlarla savaşa girişmişti.

¹⁹⁹⁵ Müslümanlarla savaşıp üzerlerine top ve tüfek atmışlardı.

¹⁹⁹⁶ Ey gönül bu da öyle bir hisardı ki iki kat sema benzerini görmemişti.

¹⁹⁹⁷ Kumlu Deniz içine inşa edilmişti. Adı Mütebarka idi.

1700 Cümle eṭrāfı baḥr idi anuñ
Bir ḥiṣārı bu-y-ıdı aʿ dānuñ¹⁹⁹⁸

Ḥazret-i āṣaf-ı cihān-peymā
Gördi ki cenge başladı aʿ dā¹⁹⁹⁹

Tiz emr itdi ceyşe kim serdār
Çekeler ṭopı ideler iḥzār²⁰⁰⁰

Dögeler ḳalʿ asını aʿ dānuñ
Yıkıla dārı cünd-i bed-rānuñ²⁰⁰¹

Emr-i düstūr-ıla ḳamu ʿ asker
Dögmege sūrı ṭop çekdiler²⁰⁰²

1705 Niçe yirden ḳurıldı ālet-i ceng
İtmege ḳavm-i şūmı vālih ü deng²⁰⁰³

Ḳalʿ a-i ḥaṣmı itmege vīrān
Ṭoplar ḳurdı ʿ asker-i imān²⁰⁰⁴

İtmege dār-ı ehl-i küfri ḥarāb
Meteris ḳurdı ʿ asker-i pür-tāb²⁰⁰⁵

¹⁹⁹⁸ Etrafı denizle çevriliydi. Düşmanların bir hisarı da buydu.

¹⁹⁹⁹ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri düşmanın savaşa başladığını görünce

²⁰⁰⁰ Serdar askerlerine hemen topları çekmelerini emretti.

²⁰⁰¹ Düşmanın kalesini dövmelerini istedi. Böylece kötü niyetli askerlerin mekânı yıkılsın.

²⁰⁰² Vezirin emriyle bütün askerler o hisarı dövmek için top çekti.

²⁰⁰³ Uğursuz kavmi hayret ve dehşet içinde bırakmak için birçok yere silahlar kuruldu.

²⁰⁰⁴ İman askeri düşman kalesini yıkmak için toplar kurdu.

²⁰⁰⁵ Nurlu askerler, kâfirlerin mekânını yıkmak için siper yaptı.

İtmek-içün ‘adū-yı dīni telef
Ġāzīler cenge tûrdılar şaf şaf²⁰⁰⁶

Bu hücumı görüp ‘adū-yı le’im
Havfdan oldu dilleri pür-bīm²⁰⁰⁷

1710 Bir yire geldi ehl-i küfr ü fesād
Didiler eylesek hılāf u ‘inād²⁰⁰⁸

Bunlar alır bu sūrı bī-minnet
Bizde yokdur huşūmete kudret²⁰⁰⁹

[NÜ 632b] Darb-ıla alıcağ hışārumuzı
Katlı iderler ġāzabla varumuzı²⁰¹⁰

Bunlara döymedi çü Halku’l-Vād
Niçe döysün bu sūr-ı bī-bünyād²⁰¹¹

İtdi bunlar çü Pastiyon’ı harāb
Ġayrı kal‘a ider mi bunlara tāb²⁰¹²

1715 Kal‘amuz ger dögerler-ise revān
Anı bir günde ideler vīrān²⁰¹³

²⁰⁰⁶ Gaziler din düşmanlarını telef etmek için saflar hâlinde hazır oldu.

²⁰⁰⁷ Bu hücumu (hazırlığı) gören alçak düşmanların gönülleri korkuyla doldu.

²⁰⁰⁸ Kâfir ve fesatçılar bir yere toplandı. Dediler ki “Muhalefet edip inat etmek”

²⁰⁰⁹ “Bunlar sıkıntı çekmeden bu kaleyi alır. Bizde (ise) düşmanlık yapmaya güç yoktur.”

²⁰¹⁰ “Eğer hisarımızı savaşıarak alırlarsa öfkeyle hepimizi katlederler.”

²⁰¹¹ “Bunlara Halku’l-vâd dayanamadı. Bu zayıf hisar nasıl dayansın.”

²⁰¹² “Bunlar Pastiyon’u harap ettiler. Başka bir kale bunlara dayanır mı?”

²⁰¹³ “Kalemizi döverlerse bir günde viran ederler.”

Āhenīn olsa ger hīṣār iy yār
Ceng-ile itmeye bu kavme qarār²⁰¹⁴

Bunlaruñla muḳāvemēt müṣkil
Bunlar alur bu hīṣnı ve'l-hāṣıl²⁰¹⁵

Bārī ol yeg-durur ki_idüp tedbīr
Vireyüz ḳal' ayı bilā-te'ḥīr²⁰¹⁶

Ḍarb-ıla çün alur bu kavm anı
Virüben idelüm rehā cānı²⁰¹⁷

1720 Ger virürlerse bize ahd ü emān
Virelüm ḳal' ayı bu kavme revān²⁰¹⁸

Cān-ıla başumuz ḥalāṣ idelüm
Varalum yirlerümüze gidelüm²⁰¹⁹

Çün bu vech-ile itdiler tedbīr
Zümre-i bāḡiyān u cünd-i ḥaḳīr²⁰²⁰

Vire sancaḡını diküp a' dā
Eylediler ḳamu emānı recā²⁰²¹

²⁰¹⁴ “Ey dost! Eğer (bu) hisar demirden olsa savaşarak bu kavme güç yetiremez.”

²⁰¹⁵ “Bunlara mukavemet etmek zordur. Neticede bunlar bu kaleyi alır.”

²⁰¹⁶ “Öyle ise şu daha kolaydır ki ertelemeden kaleyi teslim edelim.”

²⁰¹⁷ “Bu kavim onu savaşarak alır. Kaleyi verip (bari) canımızı kurtaralım.”

■ çün alur: alur çün T.

²⁰¹⁸ “Eğer bize söz ve eman verirlerse kaleyi bu kavme verelim.”

²⁰¹⁹ “Canımızı ve başımızı kurtaralım. Çıkıp kendi memleketlerimize gidelim.”

²⁰²⁰ İsyankâr ve alçak düşmanlar bu şekilde karar verdi.

²⁰²¹ Düşmanlar vire (eman) sancaḡını dikip hep birlikte eman istedi.

Göricek bunı ‘ asker-i İslâm
Anı serdâra itdiler i‘ lām²⁰²²

1725 Hâzret-i âşaf-ı cihân-peymâ
Didi-kim eylemeñ neberd ü veğâ²⁰²³

Nedür evvel görüñ murâd-ı ‘ adû
Şoñra âheng-i ceng idüñ her sū²⁰²⁴

[NÜ 633a] Böyle diyince hâzret-i âşaf
Ya‘ nî düstür-ı şâh-ı deryâ-kef²⁰²⁵

Söyleyüp haşma didi ehl-i gâzâ
Ne içün dikdünüz hişâra livâ²⁰²⁶

Didiler eylerüz murâd-ı emân
Tâ ki olmaya ceng ü fitne ‘ iyan²⁰²⁷

1730 Şulh idüp ger virürse bize emân
Hâzret-i âşaf-ı şeh-i devrân²⁰²⁸

Qal‘ ayı size virelüm fi’l-hâl
Olmasun beynümüzde ceng ü cidâl²⁰²⁹

²⁰²² İslâm askeri bunu görünce serdara haber etti.

²⁰²³ Dünyayı dolaşmış (bilen) serdar hazretleri “Savaşı durdurun!” dedi.

²⁰²⁴ “Önce düşmanın isteğini öğrenin. Daha sonra her taraftan savaşı başlatırsınız.”

²⁰²⁵ Denizler hâkimi sultanın hazreti serdarı böyle söyleyince

²⁰²⁶ Gaziler düşmana “Niçin hisara bayrak diktiniz?” diye sordu.

²⁰²⁷ “Savaş ve kargaşa olmasın diye eman istiyoruz.” dediler.

²⁰²⁸ “Eğer dünya sultanının veziribarış anlaşmasıyla bize eman verirse”

²⁰²⁹ “Size hemen kaleyi verelim. Aramızda savaş olmasın.”

Olmağa şulha tercümân iy yâr
 Ƙal‘ adan çıkdı bir niçe küffâr²⁰³⁰

Geldiler âşafa yüz urdılar
 Didiler iy güzîn-i ehl-i hüner²⁰³¹

Ƙal‘ a halkı yüz urdılar cem‘ â
 Sizden eyler Ƙamusı şulh recâ²⁰³²

1735 Didiler itmezüz hilâf u ‘ inâd
 Ger olursa bizümle şulh murâd²⁰³³

Eger eylerse hâzret-i serdâr
 Şulh içün bizüm-ile Ƙavl u Ƙarâr²⁰³⁴

Ƙal‘ ayı biz de idelüm teslim
 Mürtefi‘ ola tâ ki ceng-i ‘ aẓîm²⁰³⁵

Böyle diyince düşmen-i bed-râ
 Diñledi âşaf-ı felek-fermâ²⁰³⁶

²⁰³⁰ Ey dost! Bir grup kâfir barış anlaşması için tercümanlık yapmak üzere kaleden çıktı.

²⁰³¹ Vezirin huzuruna çıkıp “Ey marifetlilerin seçkini!” dediler.

²⁰³² “Kale halkı hep birlikte (size) müracaat etti. Hepsi sizden barış istiyor.”

²⁰³³ “Muhalefet ve inat etmiyoruz. Eğer bizimle barış yapmak isterseniz” dediler.

²⁰³⁴ “Eğer serdar hazretleri bizimle barış anlaşması yaparsa”

²⁰³⁵ “Biz de kaleyi teslim elim. Ta ki büyük savaş yücelsin.”

■ Beytin ikinci mısrasındaki “mürtefi olmak” ifadesinin kastı tam olarak anlaşılamamıştır. Büyük savaşın artması değil de azalıp bitmesi kastını içeren bir ifade beklenmektedir. Dolayısıyla yükselmek anlamına gelen ifade bu şekilde düzenlenmiştir.

²⁰³⁶ Kötü niyetli düşman böyle söylerken felek gibi buyruk sahibi vezir dinledi.

Fikr idüp didi hâzret-i âşaf
Eylemekden bu deñlü ceyşi telef²⁰³⁷

1740 Bârî şulh eylemek münâsibdür
Çünkü a' dâ emāna rāğıbdur²⁰³⁸

Döndi âşaf bu kavme didi revân
Bizden istersüñüz eger ki emân²⁰³⁹

[NÜ 633b/T 198b]

Pastiyon'dan kaçıp gelenleri hep
İderüz cümle ol gürühı talep²⁰⁴⁰

Qal' a ile kaçanları siz eger
Bize teslim idersenüz yek-ser²⁰⁴¹

Virürüz biz de ehl-i sūra emân
İtmezüz anlara gezend ü ziyân²⁰⁴²

1745 Mâ-ğaşal ehl-i qal' ayı yek-ser
Kim ise cümle eyleñüz defter²⁰⁴³

Qal' anuñ eski halkını yeksân
Pir ü bernâ vü nâ-tüvân ü tüvân²⁰⁴⁴

²⁰³⁷ Hazreti vezir düşünüp (şöyle) dedi: “(Savaşarak) bu kadar askeri telef etmektense”

²⁰³⁸ “Sulh yapmak daha uygundur. Nitekim düşmanlar da eman istiyor.”

²⁰³⁹ Vezir o kavme şöyle söyledi: “Eğer bizden eman istiyorsanız.”

²⁰⁴⁰ “Bastiyon'dan kaçıp oraya sığınanların hepsini istiyoruz.”

²⁰⁴¹ “Kaley ve (oraya) kaçanların hepsini bize teslim ederseniz.”

²⁰⁴² “Biz de kale halkına eman veririz ve onlara bir zarar vermeyiz.”

²⁰⁴³ “Sonuç olarak, kale halkının hepsini deftere kaydedin.”

²⁰⁴⁴ “Kalenin eski halkından yaşlı, genç, güçsüz ya da güçlü olmak üzere herkesi (kaydedin)”

İdelüm cümlesin kamu āzād
Tā bu vech-ile ahd ola bünyād²⁰⁴⁵

Çünki bildi bu ‘ahdi ehl-i hişār
Pastiyon’dan kaçanları yek-bār²⁰⁴⁶

Virdiler āşafa hişār-ıla hem
Tā ki bünyād-ı ‘ahd ola muhkem²⁰⁴⁷

1750 Hāzret-i āşaf-ı sa‘ ādet-kār
Bir nüvisende eyledi iḥzār²⁰⁴⁸

Aña emr itdi-kim o sūra revān
‘Azm ide ehl-i sūr-ıla ol ān²⁰⁴⁹

Ḳal‘a içinde olanı yek-ser
Māl u esbābı eyleye defter²⁰⁵⁰

Daḥı ālāt-ı ḥarbden ne ki var
Cümlesin defter eyleyüp yek-bār²⁰⁵¹

Getürüp cümlesini ‘arz ideler
Ḳal‘a içre olanları yek-ser²⁰⁵²

²⁰⁴⁵ “Böylece (kalenin eski halkından olan) herkesi serbest bırakalım. Anlaşma bu şekilde olsun.”

²⁰⁴⁶ Hisar halkı bu anlaşma teklifini öğrenince Bastiyon’dan kaçanları

²⁰⁴⁷ Kaleyle birlikte vezire verdiler. Ta ki anlaşmaları sağlamlaşsın.

²⁰⁴⁸ İşi talihli vezir hazretleri bir kâtip çağırdı.

²⁰⁴⁹ Ona hemen şimdi kale halkıyla birlikte kaleye gitmesini emretti.

²⁰⁵⁰ Kale içindekilerin tamamını, (ayrıca) mal ve gıdaları deftere kaydetmesini

²⁰⁵¹ Savaş aletlerinden de ne varsa hepsini hızlıca deftere yazmasını

²⁰⁵² Kaledekilerin hepsini getirip teslim etmelerini (emretti).

1755 Emr-i serdâr-ıla idüp iḳdām
Çün varup kâtib anı yazdı tamām²⁰⁵³

Geldi düstûra ḥâli ‘arz itdi
Cümle esbâb u mâlı ‘arz itdi²⁰⁵⁴

[NÜ 634a] Ḥazret-i âşaf-ı memâlik-gîr
Tîz emr eyledi bilâ-te ‘ḥîr²⁰⁵⁵

Mâl u âlât-ı ḥarbi cümle revân
Ḳabẓ idüp ḡabṭ itdiler iy cân²⁰⁵⁶

Pastiyon’dan ḡaçanları iy yâr
Cümlesini esîr idüp serdâr²⁰⁵⁷

1760 Ḳal‘ anuñ eski ḡalkını cem‘ â
Ḥazret-i âşaf itdi cümle rehâ²⁰⁵⁸

Bunlara didi iy gürûh-ı liyâm
Varup İspanya’ya idüñ i‘ lâm²⁰⁵⁹

Ḥazret-i pâdişâh-ı gerdûn-fer
Şâhib-i tâc u taḡt u baḡt u zafer²⁰⁶⁰

²⁰⁵³ Kâtib serdarın emriyle kaleye gidip çalışıp söylenilen unsurları kaydetti.

■ anı yazdı: yazdı anı T.

²⁰⁵⁴ Gelip vezire bütün mal ve silah gibi unsurları (bunların kayıtlı olduğu defteri) arz etti.

²⁰⁵⁵ Memleketler fetheden vezir hazretleri ertelemeden hemen emretti.

²⁰⁵⁶ Ey sevgili! Mal ve silahların hepsini tutup zaptettiler.

²⁰⁵⁷ Ey dost! Serdar Bastiyon’dan kaçıp gelenlerin hepsini esir edip

²⁰⁵⁸ Vezir hazretleri kalenin eski halkını (ise) serbest bıraktı.

²⁰⁵⁹ Bunlara dedi ki “Ey alçaklar! Gidip İspanya’ya duyurun!”

²⁰⁶⁰ “Dünyayı nurlandıran; taç, taht, baht ve zafer sahibi sultan hazretleri.”

Dāver-i şeh-niṣān u ṣāh-ı güzīn
Müşterī-ḳudret ü felek-temkīn²⁰⁶¹

Niçe biñ ḳulı var ki eñ kemi ben
Bende olmağa cān virür be-hemen²⁰⁶²

1765 Eyledi ben ḳulına bir fermān
Ki gelüp düşmeni idüp tālān²⁰⁶³

Düşmen-i dīni eyleyüp bī-tāb
Ḳal‘ asını idüp ḥarāb u yebāb²⁰⁶⁴

Emr-i sulṭān-ı dehr-ile ben de
Beglerin tutup eyledüm bende²⁰⁶⁵

Ḳal‘ a vü sūrın eyledüm vīrān
Ḥaşm-ı şüm oldı ḥāk-ile yeksān²⁰⁶⁶

Er ise gayreti var ise eger
Ḥāzır itsün ṭonanmasın yek-ser²⁰⁶⁷

²⁰⁶¹ “Jüpiter gibi kudretli, gökyüzü gibi (geniş) tedbirli, hükümdarların adaletlisi ve seçkini.”

■ Müşterī-ḳudret: Müşterī-ḳadr T.

²⁰⁶² “Kendisine kul olmak için hemen can verebilecek binlerce kulu var ki (onların) en küçüğü benim.”

■ kemi ben: -NÜ.

²⁰⁶³ “Ben kuluna gidip düşmanı yağmalamamı emretti.”

²⁰⁶⁴ “Din düşmanını güçsüz bırakıp kalesini yıkıp viran etmemi (emretti).”

²⁰⁶⁵ “Dünya sultanının emriyle ben de beylerini tutup esir ettim.”

²⁰⁶⁶ “Kale ve surlarını yıktım. Uğursuz düşmanı yerle bir ettim.”

■ şüm: şevḳ T.

²⁰⁶⁷ “Erliği ve gururu varsa bütün donanmasını hazırlasın!”

1770 Rûy-i deryâya çıktuğum gibi ben
Bize gelsün muķābele düşmen²⁰⁶⁸

‘Avn-i Bārī olursa ger bize yār
Gemi cengini göreler küffār²⁰⁶⁹

[NÜ634b]

**Minyatür XIII: Serdār-ı Kām-kār Halku'l-Vâd Deñizi'nde
Olan Küçük Pastiyon'ı Alup Harâb İdüp ve Beglerine
Emân-ıla İspanya Semtine Tön Cüvan'a
[Gö]nderdügidür²⁰⁷⁰**

²⁰⁶⁸ “Ben de denize açıldığımda düşman gelip karşımıza çıksın!”

²⁰⁶⁹ “Eğer Allah'ın yardımı bize ulaşırsa kâfirler donanma savaşı (nasıl yapılır) görsünler.”

²⁰⁷⁰ **İkbal Sahibi Serdarın Halku'l-vâd Denizi'ndeki Küçük Bastiyon'u Fethedip Yıkması ve Kale Beylerine Eman Verip Onları İspanya'ya Göndermesi Hakkındadır**

■ *Cüvan* kelimesinde silinme olmakla beraber yüksek oranda okunabilmektedir. Tön olması beklenen kelime ise *Ta'n* şeklinde kayıtlıdır. Metinde daha önce Tön Cüvan (İspanya Donanma Kumandanı) zikredildiğinden ve cümlemin bağlamı açısından kelimenin Tön Cüvan olması beklenmektedir. Muhtemelen kelime sehven *Ta'n* olarak yazılmıştır. Nitekim, minyatür ve minyatür başlığının farklı müstensihler tarafından yazıldığına dair işaretler olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla minyatür başlığını yazan müstensih, sehven kelimeyi bu şekilde yazmış olabilir.

■ Serdār...[gö]nderdügidür: -T.

Qal'a cenginde 'asker-i İslām
İtmiş-iken neberd ü cengi tamām²⁰⁷¹

Yine deryāda ceng idüp tekrār
Eylesün gāzīler cihād-ı kibār²⁰⁷²

²⁰⁷¹ "İslam askeri kale savaşında savaşmayı tamamlamış iken"

²⁰⁷² "Gaziler bu defa da denizde savaşıp büyük cihat yapsın."

Rûy-i deryâda beklerüz anı
Çıksun ol cenge var-isa cānı²⁰⁷³

[NÜ 635a]

1775 Ğayreti var-ise eger anuñ
Cengin itsün bizümle deryānuñ²⁰⁷⁴

Er ise gönderüp gemilerini
Çapudān-ıla cümle ‘ askerini²⁰⁷⁵

Gelüp itsün bizümle ceng ü cidāl
Görsün ehl-i ğazāyı ceyš-i ḍalāl²⁰⁷⁶

[NÜ 635b] Anlara itdi böyle ḥaylī ‘ itāb

Fitne-engīz ḥaşma virdi cevāb²⁰⁷⁷

Ḥazret-i āşaf-ı ‘ adū-efgen
Almağa intikāmı düşmenden²⁰⁷⁸

1780 Ḥaşma gönderdi ḥaylī ‘ acı kelām
İdeler tā ki ‘ azm-i rezme kıyām²⁰⁷⁹

Virmege düşmene o dem cür ‘et
Olmağa ḥaşma bâiş-i hareket²⁰⁸⁰

■ cihād: cihān T.

²⁰⁷³ “Eğer canına güveniyorsa denizde karşımıza çıksın.”

²⁰⁷⁴ “Eğer izzeti varsa bizimle donanma savaşı yapsın.”

²⁰⁷⁵ “Er kişi ise kaptanı ve bütün askerleriyle beraber gemilerini göndersin.”

²⁰⁷⁶ “Gelip bizimle savaşsın ki sapkınlar ordusu gazileri bir görsün.”

²⁰⁷⁷ Onları bu şekilde çokça azarladı. Fitne koparan düşmana cevap verdi.

²⁰⁷⁸ Düşmanı yere yıkan vezir hazretleri düşmandan intikam almak için.

²⁰⁷⁹ Düşmana hayli acı söz ilettiler. Böylece savaşa girmelerini teşvik etti.

²⁰⁸⁰ Düşmanı cesaretlendirip harekete geçirmeye çalıştı.

■ düşmene o dem: kavm-i düşmene T.

Buña beñzer niçe ğarīb aḥbār
Aña gönderdi āşaf-ı serdār²⁰⁸¹

Bu haberlerle gitdi kāfirler
Ḥazret-i āşaf-ı sipihr-hüner²⁰⁸²

Gördi-kim bunda oldı kār tamām
Ḳalmadı sūr-ı düşmen-i bed-nām²⁰⁸³

1785 Tūnus alındı ibtidādan i yār
İtdi feth anı ʿ asker-i cerrār²⁰⁸⁴

Şonra alındı sūr-ı Ḥalku'l-Vād
İtdiler feth-i Pastiyon'ı murād²⁰⁸⁵

Pastiyon'ı da aldılar iy yār
Ceyş-i ebrār u zümre-i aḥyār²⁰⁸⁶

Müteberkayı daḥı ehl-i ḍalāl
Gördiler ḥālī virdiler fi'l-ḥāl²⁰⁸⁷

Sūrı beñzerdi düşmen-i bed-rā
Ḥālī ʿ komışdı gitmiş-idi dilā²⁰⁸⁸

²⁰⁸¹ Serdar vezir, bunlara benzer nice başka haberleri (sözleri) düşmana iletti.

²⁰⁸² Kāfirler bu haberlerle gitti. Büyük hüner sahibi vezir hazretleri.

²⁰⁸³ Bu işin tamamlandığını gördü. Kötü şöhretli düşmanın hisarı (veya sevinci) kalmadı.

²⁰⁸⁴ Ey dost! Önce Tunus alındı. Onu donanımlı ordu fethetti.

²⁰⁸⁵ Daha sonra Halku'l-vād Kalesi alındı. Bastiyon'u fethetmeyi istediler.

■ alındı: alında T.

²⁰⁸⁶ Ey dost! Hayırlılar ordusu Bastiyon'u da aldı.

²⁰⁸⁷ Sapkınlar topluluğu vaziyeti görüp Müteberka'yı verdi.

■ Müteberka: Meterka NÜ.

²⁰⁸⁸ Ey gönül! Kötü niyetli düşmanın kalesi boş bırakılmış bir yere benziyordu.

1790 Zîkr olınan kılâ^ç çünkü tamām
Oldı meftûh-ı ^ç asker-i İslâm²⁰⁸⁹

Kalmadı ehl-i küfre dahı mağar
Cümlesin aldı ceş-i nuşret-eşer²⁰⁹⁰

Kalmadı ol diyârda yek-ser
Bir mağal ki_ola ehl-i küfre mağar²⁰⁹¹

[NÜ 636a] Hamdülil/âh ki tiğ-i sultânî
Kırdı giçürdi cünd-i şeytânî²⁰⁹²

Kahr-ı tiğ-ı vezîr-i şâh-ı cihân
İtdi a^ç dâyı hâk-ile yeksân²⁰⁹³

1795 Ceş-i a^ç dâyı eyleyüp tâlân
Toldı yirine ^ç asker-i imân²⁰⁹⁴

[T 199a] Berr-i mağribde kalmadı bir yir
Ki_ola a^ç dâ-yı dîne cây-ı mağar²⁰⁹⁵

■ Sûrî: Sûr T.

²⁰⁸⁹ Zikri geçen kalelerin tamamı İslam askeri tarafından fethedildi.

²⁰⁹⁰ Daima zafer kazanan ordu bunların hepsini aldı. Kâfirlere kalacakları bir mekân kalmadı.

²⁰⁹¹ O memlekette kâfirlere kalacak hiçbir yer kalmadı.

²⁰⁹² Allah'a şükrolsun ki sultanın kılıcı şeytan ordusunu kırıp geçirdi.

²⁰⁹³ Cihan şahının vezirinin kılıcının baskısı, düşmanı yerle bir etti.

²⁰⁹⁴ Düşman ordusunu yağmaladı. Yerlerini iman ordusu doldurdu.

■ a^ç dâyı: küffârî T.

²⁰⁹⁵ Mağrip topraklarında (Kuzey Afrika'daki Tunus ve civarı) din düşmanlarına tutunacak bir yer kalmadı.

Kıt'a-i Tārīḥ-i Īn Ġazā-i Ġarrā ber-Sebīl-i Ta'miye vü Īmā²⁰⁹⁶

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

- 1 Şeh-i Cem-kudret ü Cemşid-şavlet
Cihān-gīr-i melek-ḥaşlet felek-cā²⁰⁹⁷

İdüp serdār-ı ' asker bir vezīrin
Anı gönderdi-kim def' ola a' dā²⁰⁹⁸

Sitanbul'dan çıkup ' azm itdi ġarba
İdüp iḥzār bir ' ālī ṭonanma²⁰⁹⁹

Varup a' dāyı itdi ḥāke yeksān
Kılā'-ı düşmeni aldı serāpā²¹⁰⁰

- 5 Kırup küffār-ı bed-kirdārı yek-ser
Esir oldu kalan a' dā-yı bed-rā²¹⁰¹

Diyār-ı ġarbı aldı ḥaşm elinden
Ḳomadı düşmene ol yirde me'vā²¹⁰²

²⁰⁹⁶ Bu Büyük Gaza Hakkında Ta'miye ve İşaret Yoluyla Tarih Kıtası

■ Bu başlık T nüshasında “Tārīḥ-i Feth-i Tūnus u Kılā'-ı Küffār-bed' Alā Ṭarīḫi't-Ta'miye ve'r-Remz ve'l-Īmā” şeklindedir.

²⁰⁹⁷ Cem gibi kudretli ve Cemşid gibi hücum eden sultan. Melek huylu, gökyüzü gibi (yüksek) mertebeli cihan fatihi.

²⁰⁹⁸ Bir vezirini askerinin başına serdar eyleyip onu düşmanları ortadan kaldırmak üzere gönderdi.

■ ' asker: -T.

²⁰⁹⁹ Bir büyük donanma hazırlayıp İstanbul'dan çıktı ve batı yönüne gitti.

²¹⁰⁰ Gidip düşmanı yerle bir etti. Düşman kalelerinin hepsini aldı.

²¹⁰¹ Kötü yollu kâfirleri tamamen kırdı. Geriye kalan kötü niyetli düşmanlar da esir edildi.

²¹⁰² Batı bölgesini (Tunus) düşmanın elinden aldı. Orada düşman için sığınak bırakmadı.

7 Bu feth-i bî-mişâle didi hâtif
Ġazâ-yı bî-bedel târih-i ġarrâ²¹⁰³ (982)

Der-Şerh ü Beyân-ı Hall-kerden-i Ta' miye-i Târih-i
Mezbûr²¹⁰⁴

Ta' miye vechi üzre çün bu kelâm
Oldı târih-i feth-i hayr-encâm²¹⁰⁵

[NÜ 636b] Sırrını ger iderseñ istifsâr
Bunda üslûb-ı remz ü ta' miye var²¹⁰⁶

Ta' miye bu durur ki lafz-ı “ġazây”
Oldı biñden hesâbda efzây²¹⁰⁷

1800 Oldı hecde hezârdan ber-ter
Otuz altı durur “bedel” yek-ser²¹⁰⁸

Bî-“bedel” olıcağ hisâb-ı ġazâ
Oldı târih-i bî-bedel cânâ²¹⁰⁹

²¹⁰³ Manevi aleminden haber veren seslenici (vicdan) bu benzersiz fetih için “değeri ölçülemeyen bir büyük gaza” dedi.

²¹⁰⁴ **Bahsi Geçen Tarihin Tamiyesinin Çözülmesi Hakkında Açıklama ve Şerh**

■ Bu başlık T nüshasında “Der-Beyân-ı Ta' miye-i Târih-i Mezbûr” şeklindedir.

²¹⁰⁵ Bu söz tamiye yönü hakkındadır. Neticesi hayırlı olan fetih için tarih oldu.

²¹⁰⁶ Eğer (bunun) sırrını sorarsan bunda remiz (kapalı söyleyiş) üslubu ve tamiye var.

²¹⁰⁷ Tamiye şöyledir ki “ġazây” ifadesi hesapta binden fazla oldu.

²¹⁰⁸ Sekizde binden fazla oldu. “bedel” tamamen otuz altıdır.

■ Hecd kelimesiyle Farsça sekiz anlamındaki *heşt* kastedilmektedir.

²¹⁰⁹ Ey sevgili! Gazanın hesabı “bedel” (otuz altı) olmadan olduğunda değeri ölçülemeyen tarih oldu.

Biñ ile on sekiz ‘adedden i yār
Olsa tefrīḡ sī vü şeş miḡdār²¹¹⁰

Seksen iki ḡalur toḡuz yüz hem
Ḥūb tāriḡ olur be-vech-i etem²¹¹¹

**Ḳıṭ‘ a-i Tāriḡ-i Diḡer ber-vech-i Ta‘ miye be-Kesr-i A‘ dā-
yı Bed-gevher²¹¹²**

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

- 1 Şehen-şāh-ı cihān Sulṭān Selīm’e
Meger bir gün bu ilhām oldu vāşıl²¹¹³

Ki küffāruñ ḡılā‘ ı kal‘ ı içün
Sinān Paşa ola serdār-ı kāmīl²¹¹⁴

Vezirine buyurdi şāh-ı ‘ādil
Ki varup eyleye me’ mūlī ḡāşıl²¹¹⁵

İṭā‘ at eyleyüp ol-daḡı emre
Ġazāya gitdi ḡaṭ‘ itdi merāḡil²¹¹⁶

²¹¹⁰ Ey dost! Bin ile on sekiz (1018) sayısından otuz altı (36) sayısı çıkarılsa

²¹¹¹ Dokuz yüz seksen iki (982) kalır. Kusursuz yöne sahip güzel bir tarih olur.

²¹¹² **Kötü Tabiatlı Düşmanların Kırılması (Öldürülmesi) Hakkında Tamiye Şeklindeki Diḡer Tarih Kıtası**

■ Bu başlık T nüshasında “Tāriḡ-i Diḡer” şeklinde kayıtlıdır.

²¹¹³ Cihan sultanlarının sultanı Sultan Selim’e bir gün bu ilham geldi.

²¹¹⁴ (Bu ilhama göre) kafirlerin kalelerinin fethi için Sinan Paşa tam bir yetkiyle serdar olmalıdır.

²¹¹⁵ Adalet sahibi sultan, vezirine, ümit edileni (bu işi) gerçekleştirmesini emretti.

²¹¹⁶ O da bu emre uyup gazaya çıktı ve menziller geçerek gitti.

- 5 Varup vîrân idüp sūr-ı ‘adūyı
Bi-ḥamdil/āh yıkıldı rîm-i bâṭıl²¹¹⁷

Hisâb-ı **kesr-i Halku'l-Vâd u Tûnus** (982)
Olup târîḥ iy nîgû-şemâyl²¹¹⁸

- 7 Niçe mü ’min rehâ olup elemden
Cihâna luṭf-ı raḥmet oldu nâzil²¹¹⁹

**Der-Nüvâziş ü Cem’iyyet-i Sipâh u Hüsni Müşâveret be-
Âyîn ü Râh**²¹²⁰

[NÜ 637a] Gördi-kim âşaf-ı ḥuceste-peyâm
Ḳavm-i a’ dânuñ oldu kârı tamâm²¹²¹

- 1805 Ḥazret-i âşaf u vezîr-i dilîr
Emr eyleye itmege tedbîr²¹²²

Tîz emr itdi âşaf-ı sulṭân
İtdiler anda bir ulu dîvân²¹²³

Oldı cem’ anda cümle paşalar
Ḳapudân-ıla begler ağalar²¹²⁴

²¹¹⁷ Gidip düşmanın kalesini yıktı. Hakikat olmayan murdar şey yıkıldı.

²¹¹⁸ Ey güzel huylu! Halku'l-vâd ve Tunus'un kırılmasının (öldürülmesi) hesabı tarih oldu.

²¹¹⁹ Birçok mümin kederden kurtuldu. Dünyaya rahmet ikramı indi.

²¹²⁰ **Gelenek ve Usul Üzere Askerlerin Gönülünün Alınması ve Güzel Bir İstişare**

²¹²¹ Uğurlu haberlerin veziri düşman kavminin işinin halledildiğini gördü.

²¹²² Yiğit vezir hazretleri tedbir alınmasına emretti.

²¹²³ Sultanın veziri hemen emretti. Orada bir büyük divan tertip ettiler.

²¹²⁴ Orada bütün paşalar, kaptanıderya, beyler ve ağalar toplandı.

Cünd-i İslâm'ıñ uluları kamu
Geldi dīvān-ı āşafa her sū²¹²⁵

Ṭoldı hep bār-gāh-ıla eyvān
Zübde-i leşker-i şeh-i devrān²¹²⁶

1810 Didi a' yāna āşaf-ı sultāñ
Bugün anuñ-çün eyledüm dīvān²¹²⁷

Ki idem meşveret sizüñle revān
Tā ki olmaya kārumuzda ziyān²¹²⁸

Meşveretsüz iş olmadı muhkem
Meşveretdür her işde kār-ı ehem²¹²⁹

Kemā nezele ilā resūlillāhi *ve şāvirhüm fī'l-emri fe-izā*
*'azemte fe-tevekkel 'alellāh'*²¹³⁰

Ḥazret-i āşaf-ı ḥuceste-ḥişāl
İmtişālen li-emrihi 'l-müte' āl²¹³¹

²¹²⁵ İslam ordusunun bütün büyükleri etraftan vezirin divanına geldi.

■ kamu: -T.

²¹²⁶ Divan yeri çadırlarla doldu. Zamanın sultanının askerleri içindeki en seçkin kişi.

■ leşker: 'asker T.

²¹²⁷ Sultanın veziri, ordunun ileri gelenlerine dedi ki "Bugün şu sebeple divan tertip ettim."

²¹²⁸ "Sizinle istişare edeyim ki işize bir zarar dokunmasın."

²¹²⁹ İstişaresiz iş sağlam olmaz. Her işte en önemli nokta istişaredir.

²¹³⁰ Allah'ın elçisine şöyle vahyedildiği üzere: "...İş konusunda onlarla istişare et. Karar verince de Allah'a tevekkül et (ona dayanıp güven)."

(Al-i İmrân 3/159). ■ Kemā... 'alellāhi: Kemā kılellāhü te' ālā *ve şāvirhüm fī'l-emri* el-āyetühü T

²¹³¹ Hayırlı tabiatlı vezir hazretleri ulu işe uymak için.

Ümerā-y-ile eyleyüp şūrā
İtdi āşaf bulardan istinbā²¹³²

1815 Bunlara didi hāzret-i düstūr
Şimdi müddet qarīb ü menzil dūr²¹³³

Qal'alar kim alındı hep yek-ser
Anı ta' mîre başlar-ısağ eger²¹³⁴

Kış başlar müddet-i sefer kalmaz
Cānib-i maqşada güzer kalmaz²¹³⁵

[NÜ 637b] Ger bu hāliyle korsavuz anı
Yapar a' dā yine gelür anı²¹³⁶

Qavm-i a' dāya cāy u me'men olur
Düşmen-i hāk-sāra mesken olur²¹³⁷

1820 Bunlara çünkü böyle didi vezîr
Didiler yıkmadur anı tedbir²¹³⁸

²¹³² Emîrlerle toplantı yapıp bunlardan bilgi aldı.

■ bulardan: bunlardan T.

²¹³³ Vezir hazretleri bunlara dedi ki “Şimdi (planlanan) süre kısa ve varılacak menzil uzaktır.”

■ menzil: düşmen NÜ.

²¹³⁴ “Kalelerin hepsi alındı. Onları tamire başlarsak”

■ alındı hep: alındılar T.

²¹³⁵ “Kış bastırır ve sefer yapmaya vakit kalmaz. Hedef yönüne geçiş (fırsatı) kalmaz.”

²¹³⁶ “(Ancak), eğer onu (kaleyi) bu şekilde bırakır isek, (bu defa da) düşmanlar yine gelip onu yapar.”

²¹³⁷ “Düşman kavmine sığınak olur. Perişan düşmana yerleşme yeri olur.”

²¹³⁸ Vezir bunlara böyle deyince (onlar da) dediler ki “Yapılacak iş, onu yıkmaktır.”

■ çünkü: çün T.

Yıkup itmek gerekdür anı harāb
Tā ki ta‘ mīre haşma qalmaya tāb²¹³⁹

Olmaya haşma mesken ü me‘vā
Qādir olmaya yapmağa a‘ dā²¹⁴⁰

Meşveret emri çünki buldı qarār
Tiz emr itdi hażret-i serdār²¹⁴¹

Feth olan qal‘ ayı yıkup ‘asker
Ser-te-ser anı tell-i hāk ideler²¹⁴²

1825 Emr-i āşafla ‘asker-i İslām
Forsa kāfirle eyleyüp iqdām²¹⁴³

Niçe günler ki sa‘y idüp her sū
Yıkmağa itdi anı ceyş gulū²¹⁴⁴

Gördiler böyle yıkmağ-ıla hışār
İki ayda yıkılmaz ol iy yār²¹⁴⁵

Āhırü’l-emr hażret-i serdār
Didi-kim lağm-zen idüñ ihzār²¹⁴⁶

²¹³⁹ “Onu yıkıp viran etmek gerekir. Böylece düşmanda onu tamir etmek için bir güç kalmasın.”

²¹⁴⁰ “Düşmana sığındığı yurt olmasın. Düşmanlar onu tekrar yapmaya güç yetiremesin.”

²¹⁴¹ İstişare işi karara bağlanınca serdar hazretleri hemen emretti.

²¹⁴² “Askerler fethedilen kaleyi (Halku’l-vād) yıkıp onu baştan başa toprak yığımı hâline getirsin.”

²¹⁴³ İslam askeri vezirin emrinden sonra kürek esirleriyle birlikte (bu işe) girdi.

²¹⁴⁴ Askerler nice gün çalışarak her taraftan kaleyi yıkmaya koyuldu.

²¹⁴⁵ Ey dost! Baktılar ki bu şekilde kalelerin yıkılması iki aydan fazla zaman alacaktır.

²¹⁴⁶ Sonunda serdar hazretleri dedi ki “Lağımçıları görevlendirin.”

[T199b] Lağm ile idelüm bu sûrî ħarâb
Başlasun nağba bir niçe nağğâb²¹⁴⁷

1830 Bunı yıkmağa lağmdur çäre
Tâ ki bu ħal' a ola şad pâre²¹⁴⁸

Emr-i âşafıa bir niçe lağğâm
İtdiler lağma ihtimâm-ı tamâm²¹⁴⁹

Temel-i sûrî deldiler fi'l-ĥâl
İtdiler raĥne raĥne nây-mişâl²¹⁵⁰

[NÜ 638a]

**Minyatür XIV: Serdâr-ı Kâm-kâr Halku'l-Vâd'ı Yıkup
Yakup Ħayr-ıla 'Avdet İtdügidür²¹⁵¹**

²¹⁴⁷ “Bu kaleyi (Halku'l-vâd) lağımıla yıkalım. Birçok lağımcı lağım açsın.”

²¹⁴⁸ “Bunu ancak lağım yıkabilir. Böylece kale yüz parça olur.”

²¹⁴⁹ Serdarın emriyle birçok lağımcı azamî gayretle lağım açtı.

²¹⁵⁰ Kalenin altını kazdılar. Ney gibi delik delik ettiler.

²¹⁵¹ **İkbal Sahibi Serdarın Halku'l-vâd'ı Yakup Yıkup Ħayr Üzere Geri Dönmesi Hakkındadır**

■ Serdâr...İtdügidür: -T.

Naķb-ı naķķāb-ıla dilā ol sūr
Oldı gūyā ki hāne-i zenbūr²¹⁵²

Otuz altı maḥalde añā revān
Çodılar cāy-ı āteş-i sūzān²¹⁵³

1835 Zıkr olan yirleri kamu fi'l-ḥāl
İtdiler top otıyla māl-ā-māl²¹⁵⁴

²¹⁵² Ey gönül! Lağımçıların lağımıyla o kale eşek arısı kovanına döner.

²¹⁵³ Otuz altı yerde (surların temeli) yanıcı ateş yeri açtılar.

Bunlara çün irişdi nâr iy cân
Temel-i sûrı çarğa itdi revân²¹⁵⁵

[NÜ 638b] Çünki bārûta irdi oddan eşer
Ḳal' ayı itdi cümle zîr ü zeber²¹⁵⁶

Çün yıkıldı kılā' oldı ḥarāb
Eyledi âteş anı tell-i türāb²¹⁵⁷

Başladı āşaf-ı cihān-peymā
Tûnus aḥvālin intizāma dilā²¹⁵⁸

1840 Ḥazret-i āşaf u vezîr-i müşîr
Tûnus' uñ ḳal' asın idüp ta' mîr²¹⁵⁹

Feth olan ḳal' adan çıkan topdan
Sî vü şeş pâre top-ı ejder-ten²¹⁶⁰

Zîkr olan ḳal' ada koyup iy yâr
Gördi anuñ yarağını tekrâr²¹⁶¹

²¹⁵⁴ Bahsi geçen bu yerleri tamamen top otuyla doldururlar.

²¹⁵⁵ Ey sevgili! Bunlara ateş ulaştığında kalenin temelini göğe uçurdu.

■ otıyla: odıyla NÜ.

²¹⁵⁶ Çünkü baruta ateş dokununca kaleyi tamamen altüst etti.

■ çünkü: çün T.

■ otдан: oddan NÜ.

²¹⁵⁷ Kaleler yıkılıp harap edildiğinde ateş onları toprak yığını hâline getirdi.

²¹⁵⁸ Ey gönül! Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir Tunus işlerini düzenlemeye girişti.

²¹⁵⁹ Mareşal olan vezir hazretleri Tunus Kalesi'ni tamir etti.

²¹⁶⁰ Fethedilen kaleden (Halku'l-Vâd Kalesi veya Bastiyon) çıkarılmış olan otuz altı adet ejder bedenli top.

²¹⁶¹ Ey dost! Zikri geçen kaleye (Tunus Kalesi) yerleştirip (kale için gerekli) diğer teçhizatları da sağladı.

Ḥazret-i āṣaf-ı sitāre-ḥadem
Gördi sūruñ yarağını muḥkem²¹⁶²

Oldı her burcı hem-ser-i eflāk
Ehl-i sūr oldı ḥaşmdan bî-bāk²¹⁶³

**Der-Muḥāfaẓa-i Memālik-i Tūnus be-‘Asākir-i Zāfer-
me’nūs²¹⁶⁴**

1845 Qal‘anun çünki sūrı oldı tamām
İtdiler ḥıfzı emrine iḳdām²¹⁶⁵

Eyledi āṣaf-ı sipihr-vaḳār
Ceyş-i İslām’ı cümleten iḥzār²¹⁶⁶

Didi bunlara ol zamān yek-ser
Kim ḳalursa bu sūrı ḥıfẓa eger²¹⁶⁷

Gözedüp bu ḥişārı bir müddet
Her kim eylerse ḥıfẓına himmet²¹⁶⁸

²¹⁶² Yıldızların kendisine hizmetçi olduğu vezir hazretleri kale surlarının silah ihtiyaçlarını güzelce tamamladı.

²¹⁶³ (Tamirle) her kulesinin yüksekliği göğe ulaştı. Kale halkı düşmandan korkmaz oldu.

²¹⁶⁴ **Zafere Alışkın Olan Askerlerle Tunus Memleketlerinin Muhafazası**

■ Bu başlık T nüshasında “Ta‘yîn-kerden-i Ḥazret-i Serdār-ı Felek-iḳtidār ‘Asker-i Nusret-şî‘ār u Şecā‘at-dişār Berāy-ı Muḥāfaẓa-i Qal‘a-i Refî‘ül-bünyān ü Celilü’l-iḥḳām” şeklindedir.

²¹⁶⁵ Kalenin surları tamamlanınca buranın korunması işine giriştiler.

■ Çünki sūrı: sūrı çünki T.

²¹⁶⁶ Pek büyük şerefli vezir bütün İslam askerini topladı.

²¹⁶⁷ Bunlara dedi ki “Bu hisarı korumak üzere kim(ler) kalırsa”

²¹⁶⁸ “Kim(ler) bu kaleyi bir müddet koruyup gözetmeye çalışırsa”

Eyleyüp anlara teraqqî tamām
Cümlesine olur ri'āyet-i tām²¹⁶⁹

1850 Bunı işitdi cümle ceyş-i gāzā
Virmedi bu hūşūşa kimse rızā²¹⁷⁰

[NÜ 639a] Bu söze rāzı olmadı yek-ser
Çapu halkı ile sipāhiler²¹⁷¹

Didiler hıdmeti tamām itdük
Fethi itmāma ihtimām itdük²¹⁷²

Biz tamām eyledük çü hıdmetümüz
Bunda yokdur qarāra kudretümüz²¹⁷³

Bize lāzım degül ri'āyet-i tām
Söz budur ve's-selām u ve'l-ikrām²¹⁷⁴

1855 Çün sipeh böyle virdi cümle cevāb
Hazret-i āşaf itdi fikr-i şavāb²¹⁷⁵

Tîz emr itdi itdiler peydā
Bir münādiyle ide anda nidā²¹⁷⁶

²¹⁶⁹ “Onlara terakki verilip hepsine tam şekilde ihsan verilecektir.”

²¹⁷⁰ Bunu işiten gazilerden hiç kimse bu teklife razı olmadı.

²¹⁷¹ Kapıkulları ve sipahilerin hiçbiri bu söze razı olmadı.

²¹⁷² Dediler ki “Biz hizmetimizi tamamladık. Fethin gerçekleşmesine ihtimam gösterdik.”

²¹⁷³ “Biz hizmetimizi tamamladık. Burada kalmaya gücümüz yoktur.”

²¹⁷⁴ “Bize tam riayet lazım değildir. Son sözümüz budur.”

²¹⁷⁵ Asker böyle cevap verince vezir hazretleri güzel bir fikir geliştirdi.

²¹⁷⁶ Hemen bir tellal çağırıp orada ilan yaptırmaya azmetti.

■ münādiyle: münādiğe T.

Çün münādīyi itdiler iḥzār
Aña emr itdi ḥazret-i serdār²¹⁷⁷

Emr-i düstūr-ıla çıkardı hemîn
Didi-kim iy ğuzāt-ı ceyş-i ğüzîn²¹⁷⁸

İḥtiyār-ıla ḥıfz içün her kim
Üç yıla dek olursa bunda muḳīm²¹⁷⁹

1860 Ḥıfz idüp bu diyārı ol ‘ asker
Ḥıdmet-i lâzımın edā ideler²¹⁸⁰

Ger ḳuloĝlı olur ise anlar
Onar aḳça ile ḳapuya ğiçer²¹⁸¹

Ger gönüllü olursa ol iy yār
Altı biñ virilür aña tīmār²¹⁸²

Daḥı anlara bunda ḳalduḳça
Bu vilāyetde sākin olduḳça²¹⁸³

Nafaḳa ğünde dörder aḳça dilā
İtdi tekrīm ekremü’l-vüzera²¹⁸⁴

²¹⁷⁷ Tellal gelince serdar hazretleri ona emretti.

²¹⁷⁸ Vezirin emriyle tellal şöyle seslendi: “Ey seçkin gaziler!”

²¹⁷⁹ “Kimler kendi isteĝiyle burayı korumak üzere burada üç yıl kalırsa.”

²¹⁸⁰ “Bu memleketi koruyup gözetir ve gerekli hizmeti yerine getirirlerse”

²¹⁸¹ “(Bunun karşılığında), eĝer kuloĝlı ise on aḳçeyle kapıkulları sınıfına geçecektir.”

■ Kapıkulu ocaĝına geçmekten söz edilmektedir.

²¹⁸² “Ey dost! Eĝer gönüllü olur(lar)sa on(lar)a tımar olarak altı bin verilecektir.”

²¹⁸³ “Ayrıca onlara bu memlekette kaldıḳça”

²¹⁸⁴ Ey gönül! Ğünde dörder aḳçe nafaka verilecektir.” Vezirlerin en cömerdi olan (vezir, onları böyle) onurlandırdı.

1865 Bunu işitdügi gibi iy cān
İsteyen dirlik oldu rāzı hemān²¹⁸⁵

[NÜ 639b] Ceyşden dirlik isteyenler heb
İtdiler anda kılmağa maṭlab²¹⁸⁶

Anda kalanı itdiler ta' yīn
Biñ nefer merd-i kār u ceyş-i güzīn²¹⁸⁷

İtdi hem anda āşaf-ı hoş-rā
Mīr-i mīrān Ḥaydar'ı paşa²¹⁸⁸

Ol diyāruñ umūrını yek-bār
Aña tefvīz eyledi serdār²¹⁸⁹

1870 Eyledi daḥı niçe nuṣḥ-ıla pend
Tā ola anuñ-ıla devlet-mend²¹⁹⁰

Aña 'adli vaşıyyet itdi tamām
Didi 'adl-iledür cihānda nızām²¹⁹¹

■ tekrīm: ta' yīn T.

²¹⁸⁵ Ey sevgili! Bunu işitenler arasından dirlik isteyenler hemen (kalmaya) razı oldu.

²¹⁸⁶ Askerlerden dirlik isteyenler orada kalmaya talip oldu.

²¹⁸⁷ Orada kalmak üzere her biri işinin ehli ve seçkin olan bin asker tayin etti.

■ kalanı: kılmağa T.

²¹⁸⁸ Güzel huylu serdar beylerbeyi (olan) Haydar'ı oraya paşa olarak tayin etti.

²¹⁸⁹ Serdar o memleketin işlerini ona bıraktı.

²¹⁹⁰ Ona daha birçok nasihat verdi ki bu nasihatlerle saadete erişsin.

■ nuṣḥ-ıla: naşihatle T.

²¹⁹¹ Ona özellikle adaleti tavsiye etti ve "Dünyanın düzeni adaletle kâim olur." dedi.

Çünkü hâkim ola cefâ-güster
Zâhir olur o yirde şûr-ıla şer²¹⁹²

‘Adl iderse vilâyete vâlî
Muntazam olur ehlinüñ hâli²¹⁹³

Diler-iseñ eger nizâm-ı tamâm
Bir vilâyetde ‘adle eyle kıyâm²¹⁹⁴

Kemâ kâle’llâhü Tebareke ve Te‘âlâ *İnna’llâhe lâ
yuğayyirû mâ bi-enfûsihim*²¹⁹⁵

**Der-Tedbîr-i Mürâca‘at-ı Leşker-i Muẓaffer be-Ṭonanma-
i Hümâyûn-ı Hızır-rehber**²¹⁹⁶

1875 Hâk te‘âlâ ki mülke hâkimdür
Kulunuñ niyyetine ‘âlimdür²¹⁹⁷

Niyyeti hayr ise müyesser ider
Şerr ise aña şer muḳadder ider²¹⁹⁸

²¹⁹² "Çünkü (bir yerde) zulüm yayılırsa, orada kargaşa ve kötülük zuhur eder."

²¹⁹³ "Eğer vali o vilâyete adaletle muamele ederse, oranın halkı düzen ve dirlik içinde olur."

²¹⁹⁴ "Eğer bir vilâyette tam bir düzen olsun istiyorsan (orada) adaleti kâim et."

²¹⁹⁵ Mübarek ve yüce Allah'ın buyurduğu üzere "Şüphesiz ki, Allah onların durumunu değiştirmez."

■ Ayetin tam hâli *İnna’llâhe lâ yuğayyirû mâ bi-kavmin hattâ yuğayyirû mâ bi-enfûsihim* şeklinde olup mealî ise "Şüphesiz ki, bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez." (Ra'd13/11).

■ Kemâ...bi-enfûsihim: -NÜ.

²¹⁹⁶ **Galip Ordunun Hz. Hızır'ın Rehberlik Ettiği Donanma-yı Hümâyûn'a Yöneliş Hazırlığı**

■ Der-Tedbîr...Hızır-rehber: -T.

²¹⁹⁷ Kâinata hâkim olan Allah kulunun niyetinden haberdardır.

²¹⁹⁸ Niyeti hayır ise (ona onu) kolaylaştırır. Niyeti kötülük ise ona onu takdir eder.

Ne ise kullarında isti'c dād
Feyz ider aña göre Rabb-i 'ibād²¹⁹⁹

Ne-kim ister zebân-ı dil fi'l-ḥāl
Virür anı o vāhibü'l-āmāl²²⁰⁰

Ḥayr u şer her ne itse bende recā
Aña maḳşūdını ider i'c ṭā²²⁰¹

[NÜ 640a/T 200a]

1880 Ḥayrı virür rızāsı-y-ıla Ḥudā
Ḥalk ider şerri de be-ḡayr-ı rızā²²⁰²

Biri oldu bunuñ rızāya ḳarīn
Biri oldu ḥilāfına ta'c yīn²²⁰³

'Āḳıl olan rızāyı terk itmez
Rāzı olmaduḡı yola gitmez²²⁰⁴

Kendüyi maḫhar-ı cefā itmez
Her ne eylerse bī-rızā itmez²²⁰⁵

Her 'amelden rızā-yı Ḥaḳ ber-ter
Bu şevāb oldu cümleden ekber²²⁰⁶

²¹⁹⁹ Kullarının yönelişi her neyse kulların Rabbi (onları) ona istekli eder.

²²⁰⁰ Gönül dili neyi isterse o arzu edilenleri veren (Allah) hemen onu verir.

²²⁰¹ Kul hayır veya kötülük olarak her ne isterse (Allah) ona istediğini verir.

²²⁰² Allah hayrı isteyerek verirken şerri isteksiz olarak takdir eder.

²²⁰³ İlki rızasına yakın olmuş iken diğeri aksi yönde şekillenir.

²²⁰⁴ Akıllı kişi onun rızasını terk etmez. Onun istemediği yola gitmez.

²²⁰⁵ Kendisini zararlı olana sevk etmez. Rıza bulunmayan işi yapmaz.

²²⁰⁶ Allah'ın rızası her amelin üstündedir. Bu sevap her sevaptan büyüktür.

1885 Var iken sende nola kudret i yār
Şakın itme hilāfını zinhār²²⁰⁷

Cevrdür menba‘-ı şürūr u fesād
Başı her şerrüñ oldı zulm-i ‘ibād²²⁰⁸

Zulm ü cevr ile eyleme zinhār
Kendüñi müsteḥaqq-ı dār-ı bevār²²⁰⁹

Kaşdı dād olsa ḥākimüñ cānā
Her işinde olur mu‘ini Ḥudā²²¹⁰

Dāda kaşd ile ḥayra ol vāşıl
‘Adl u dād ile sa‘y idüp ḥāşıl²²¹¹

1890 Dīn ü dünyā bulur bunuñla niḫām
Oldı ‘adl-ile kār-ı ḥayr encām²²¹²

Zulm zulmāt-ı rûz-ı maḥşerdür
Zālīm olan sefîḥ ü ebterdür²²¹³

Ġam-ı ‘uqbā yiye kimesne dilā
Eylemez dehr içinde zulm ü cefā²²¹⁴

²²⁰⁷ Ey dost! Sende güç olsa ne çıkar? Sakın, asla (Allah’ın rızasına) muhalefet etme!

²²⁰⁸ Kötülük ve fitnelerin kaynağı zulümdür. Her zulmün başı kullara zulüm yapmaktır.

²²⁰⁹ Asla zulmedip de kendini cehenneme layık etme.

²²¹⁰ Ey sevgili! Bir idarecinin amacı adalet olursa Allah her işinde onun destekçisi olur.

²²¹¹ Adaleti amaçlayıp hayra ulaş. Adalet ve inşafı çalışıp kazan.

²²¹² Dīn ve dünya bununla düzen bulur. Neticesi hayırlı olan işler adaletle oldu.

²²¹³ Zulüm, mahşer gününün karanlığıdır. Zalim olan, adi ve soysuzdur.

²²¹⁴ Ey gönül! Âhireti kendine dert edinen dünyada zulüm ve cefa etmez.

Zulm iden kendüye cefâ eyler
Olur anuñ maḳarrı nâr-ı saḳar²²¹⁵

İsteyen ' âḳıbetde zevḳ ü sürûr
Dâd ile dehri eylesün ma' mûr²²¹⁶

[NÜ 640b]

1895 ' Ayn-ı şefḳatle ḳıl cihâna nazar
Ebedî ' izzet ister-iseñ eger²²¹⁷

Eyledi çün bu vech-ile iy yâr
Niçe pend aña ḥazret-i serdâr²²¹⁸

Çün işitdi bu pendini anuñ
Gönli ḥoş oldı mîr-i mîrānuñ²²¹⁹

Âşafun itdi sözleri te'sîr
Bu naşîhatle oldı pend-peẓîr²²²⁰

Bunlaruñ çünki kârı oldı tamâm
Ḥazret-i Âşaf-ı ḥuceste-be-nâm²²²¹

1900 Mâl-ı mîrîyi zabt içün fî'l-ḥâl
Birini itdi nâẓıru'l-emvâl²²²²

²²¹⁵ Zulmeden kendine eziyet eder. Onun meskeni cehennem ateşidir.

²²¹⁶ Neticesinde zevk ve huzur isteyen dünyayı adaletle imar etsin.

²²¹⁷ Eğer sonsuz bir şeref istiyorsan dünyaya şefkat nazarıyla bak.

²²¹⁸ Ey dost! Serdar hazretleri ona bu şekilde birçok nasihat etti.

²²¹⁹ Serdarın nasihatlerini dinleyen beylerbeyinin gönlü ferahladı.

²²²⁰ Vezirin sözleri ona tesir etti. Bu nasihatle nasihat kabullenir oldu.

²²²¹ İyi şöhrete sahip vezir hazretleri bunların işi tamamlanınca

■ ḥuceste-benâm: ḥuceste-ebnâm T.

²²²² Devlet mallarına nâzır olması için de birini defterdar olarak vazifelendirdi.

Māl-ı sulṭānı tā idüp taḥṣīl
Vire ‘ asker mevācibin ta‘ cīl²²²³

Memleket ḥālī çünkü buldı nızām
‘ Askerüñ hıfzı emri oldu tamām²²²⁴

Beglere didi ḥazret-i serdār
Göç yarağını itdiler ihzār²²²⁵

Her biri gördi göç mühimmātın
Cümle esbābı-y-ıla ālātın²²²⁶

1905 Ceyş çıkmağa rüy-i deryāya
Raḥtını çekdiler kadirgaya²²²⁷

Seyr-i deryāya eyleyüp taşmīm
Girdi keştīye ceyş-i dīn-i kavīm²²²⁸

Hāzır olup kadirgalar yek-ser
İçine girdi ceyş-i nuşret-eşer²²²⁹

Muntazır oldılar ki ‘ azm ideler
Rūzgār-ıla maḳşada gideler²²³⁰

[NÜ 641a]

²²²³ Bu kişi devlete ait malları toplayıp askerin mevaciblerini hızlıca teslim edecektir.

²²²⁴ Memleketin hālī ve askerin de orayı korumasına dair iş düzene konu.

■ ‘ Askerüñ: ‘ Askerü T.

²²²⁵ Serdar hazretleri beylerine göç için teçizatlarını hazırlamalarını söyledi.

²²²⁶ Hepsı göç için mühimmatlarını, teçizat ve erzak gibi bütün hazırlıklarını yaptı.

²²²⁷ Askerler denize açılmak için (hazırladıkları) yol malzemesini kadirgalarına çekti.

²²²⁸ Milletin din askeri denize açılmaya azmetti.

²²²⁹ Bütün kadirgalar hazır edilip içlerine daima zafer kazanan askerler girdi.

²²³⁰ Rūzgār çıktığında hareket etmek üzere beklediler.

Der-Bâz-keşten-i ‘Asâkir-i Manşûre vü Tahrib-nümûden-i Eṭrâf-ı Malta²²³¹

Bir seher kim bu çarh-ı nîlî-reng
Maḳşada ‘azm eyledi âheng²²³²

1910 Yelkenüñ açdı keşt-i ḥâver
İtmege seyr-i kûlzüm-i aḥẓar²²³³

Olmağa târumâr ceş-i Ḥabeş
Baḥr-i eflâke sürdi fülki güneş²²³⁴

Çün zuhûr itdi âfitâb-ı cihân
Dîdeden cünd-i zûlmet oldu nihân²²³⁵

Ḥazret-i âşaf-ı felek-te ‘şîr
Ḳapudân-ıla eyleyüp tedbîr²²³⁶

Didiler çünkü fetḥ oldu tamâm
Gemi cengine idelüm iḳdâm²²³⁷

²²³¹ **Zafer Ordusunun Çıkışı ve Malta’nın Etrafının Tahrip Edilmesi**

■ Bu başlık T nüshasında “‘Avdet-kerden-i Ṭonanma-yı Hümâyûn ez-Ḥalku’l-Vâd be-Fermân-ı Ḥazret-i Düstûr-ı Zafer-nümûn u Ḥüceste-zâd” şeklindedir.

²²³² Bir şafak vaktinde bu lacivert gök, hedefine azmetti.

■ ‘azm: ‘azme T.

²²³³ Güneş gemisi yeşil denize yelken açtı.

²²³⁴ Güneş, Habeş (Habeşistanlı, koyu esmer kişi) ordusu (karanlık ordusu) darmadağın olsun diye gök denizine gemi sürdü.

■ târumâr: tāmār T.

²²³⁵ Kâinatın güneşi ortaya çıkınca karanlık ordusu gözden kayboldu.

²²³⁶ Felek (talih) gibi (geniş) tesir sahibi vezir hazretleri kaptanıderya ile plan yaptı.

²²³⁷ Dediler ki “Fetih tamam oldu. Gemi savaşına girişelim.

1915 Luṭf-ı Hâḡ ger olursa bize delîl
İdelüm yine bu ġazâyı celîl²²³⁸

‘Avn-i Bârî olursa ger yârî
Şıyalum baḡr içinde küffârı²²³⁹

Arayup her ṭarafda a‘ dāyı
Eyleyüp geşt rûy-i deryâyı²²⁴⁰

Düşmen-i dîni bî-ḡarâr idelüm
Ceyş-i küffârı târumâr idelüm²²⁴¹

Ger olursa ‘ināyet-i Yezdân
Mülk-i küffârı idelüm tâlân²²⁴²

1920 Çün bu niyyetle ‘asker-i cerrâr
İtdiler keştî içre cāy u ḡarâr²²⁴³

Rûy-i deryâda olmaġa seyyâḡ
Lengerini ḡopardı her mellâḡ²²⁴⁴

Lücce-i baḡre ‘azm idüp yek-ser
Bâd-bân açdı cümle keştîler²²⁴⁵

²²³⁸ “Allah’ın lütfu bize rehber olursa bu gazâyı yine yüceltelim.”

²²³⁹ “Eġer Yaradan’ın yardımı bize dost olursa kâfirleri denizde kıralım.”

²²⁴⁰ “Denizde dolaşıp her tarafta düşmanı arayalım.”

■ eyleyüp: idelüm T.

²²⁴¹ “Din düşmanlarını bir yerde tutunamaz edelim. Kâfir ordusunu darmadaġın edelim.”

²²⁴² “Allah’ın lütfu olursa kâfirlerin memleketini yağmalayalım.”

²²⁴³ Gemilerdeki donanımlı askerler bu niyyetle hazır hâlde bekledi.

²²⁴⁴ Denizde seyretmek üzere her kaptan demir aldı.

■ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır.

²²⁴⁵ Bütün gemiler yelken açıp engin denize doğru hareket etti.

[NÜ641b] İtmege ẓahr-ı zümre-i küffār
Çıkdı deryāya ‘ asker-i cerrār²²⁴⁶

İtmege düşmen-ile ceng ü cidāl
‘ Azm-i baħr itdi cümle seyl-miṣāl²²⁴⁷

1925 Bu ẓadar keṣṭī ile ceyş-i zafer
Arayup dīn düşmeni yek-ser²²⁴⁸

Ẓaşd-ı şayd-ı ‘ adū için iy cān
Rūy-i deryāda oldılar pūyān²²⁴⁹

Bir zamān baħr içinde gitdiler
Malta’nun adasına yitdiler²²⁵⁰

Oldı çün ceyşe ol cezīre maḳām
Ḥazret-i āṣaf-ı sa‘ ādet-kām²²⁵¹

Cünd-i a‘ dāya olmağın me’vā
Ceyşe emr itdi itdiler yağmā²²⁵²

1930 Ẓal‘ adan ğayrı ẓalmadı iy yār
Ẓavm-i şeyṭāna bir maḥall-i ẓarār²²⁵³

²²⁴⁶ Donanımlı ordu kâfirler topluluğunu mahvetmek için denize açıldı.

²²⁴⁷ Düşmanla savaşmak için hep birlikte sel gibi denize yöneldiler.

²²⁴⁸ Zafer ordusu bu kadar gemiyle din düşmanlarını aradı.

²²⁴⁹ Ey sevgili! Düşmanı avlamak amacıyla denizde ilerlediler.

²²⁵⁰ Bir müddet denizde seyrettikten sonra Malta Adası’na vardılar.

²²⁵¹ O ada askerler için menzil oldu. Saadete ulaşmış vezir hazretleri

²²⁵² (O ada) düşman askerlerinin yurdu olduğu için emir verip askere orayı yağmalattı.

²²⁵³ Ey dost! Şeytan kavmine kaleden başka tutunacak bir yer kalmadı.

[T 200b] Yıkılup ol cezîre ser-tâ-ser
 Qalmadı ehl-i küfre cāy u maqar²²⁵⁴

Kâfirüñ mālın eyleyüp tārâc
 Qavm-i şüm oldı bir pula muhtâc²²⁵⁵

Hamdülil/âh ki ceyş-i yümn ü zafer
 Yiñi başdan ğanîmet eylediler²²⁵⁶

Çün bu adayı urdı ‘ asker-i dîn
 Āşaf-ı pâdişâh-ı rûy-i zemîn²²⁵⁷

1935 Çağırup hażret-i qapudānı
 Dağı yanınca niçe mîrānı²²⁵⁸

Eyleyüp bunlaruñla hoş tedbîr
 Didi-kim iy gürûh-ı düşmen-gîr²²⁵⁹

Çünki biz bu cezîrenüñ iy cān
 Māl u emlâkin eyleyüp tālân²²⁶⁰

[NÜ 642a] Qal‘ asın dağı fethe sa‘ y idelüm
 Şoñra maqşûda ‘ azm idüp gidelüm²²⁶¹

²²⁵⁴ O ada baştanbaşa yıkıldı ve kâfirlere kalacak bir yer kalmadı.

²²⁵⁵ Kâfirlerin mallarını yağmaladılar. Uğursuz kavim bir pula muhtaç oldu.

■ bir: -T.

²²⁵⁶ Allah’a şükrolsun ki uğur ve zafer ordusu tekrar ganimet kazandı.

²²⁵⁷ Din askeri bu düşmanı vurduktan sonra yeryüzü sultanının veziri

■ urdı: vurdı T.

²²⁵⁸ Kaptanıderya hazretlerini ve diğer birçok beyleri çağırdı.

²²⁵⁹ Bunlarla güzel bir plan yaptı. Dedi ki “Ey düşman zapt eden topluluk!”

²²⁶⁰ “Ey sevgili! Bu adanın mal ve mülklerini yağmalayalım.”

²²⁶¹ “Kalelerini de fethetmeye çalışalım. Daha sonra hedeflediğimiz yere gidelim.”

Ceyş-i a' dāya intikām idelüm
Kâfirûñ kârını tamām idelüm²²⁶²

1940 Gûş idüp âşafun sözün şapudān
Didi-kim iy güzîn-i halk-ı cihān²²⁶³

Cümle saña muṭî' -i fermāndur
Kemterin işigünde der-bāndur²²⁶⁴

Gerçi mümkün-durur idüp iḳdām
İdeyüz feth-i sūra sa' y-i tamām²²⁶⁵

Bir niçe günde anı feth ideyüz
Şoñra kendü hevāmuza gideyüz²²⁶⁶

Lik var bunda bir ' azīm ḥaṭar
Geldi kış kalmadı zamān-ı sefer²²⁶⁷

1945 Korkaruz yolda kış başup iy cān
Kendü tonanmamıza ire ziyān²²⁶⁸

Qal' a fethi degül bize lāzım
Gemiler hıfzı lîk emr-i mühim²²⁶⁹

²²⁶² “Düşman ordusundan intikam alalım. Kâfirin işini bitirelim.”

²²⁶³ Kaptanıderya, vezirin sözünü dinledikten sonra dedi ki “Ey dünya halkının seçkini!”

²²⁶⁴ “Herkes emirlerine uymaktadır. Bu kulun, kapındaki kapıcıdır.”

²²⁶⁵ “Gerçi kalenin fethine çalışmamız mümkündür.”

²²⁶⁶ “Onu nice günde fethedip sonra (oradan) istediğimize (hedefimize) gideriz.”

²²⁶⁷ “Ancak bunda büyük bir tehlike var. Kış geldiği için sefer zamanı bitti.”

■ kalmadı: -NÜ.

²²⁶⁸ “Ey sevgili! Korkarız ki yolda kış bastırıp donanmamıza zarar verir.”

²²⁶⁹ “Kaleyi fethetmek bizim için gerekli değildir. Ancak gemilerin muhafazası ehemmiyetli bir iştir.”

Böyle diyince āşafa kapudān
O fik(i)rden ferāğat itdi hemān²²⁷⁰

Terk idüp ƣal‘a dögmegi serdār
İki gün dağı itdi anda ƣarār²²⁷¹

Bu iki gün içinde hep rü‘esā
Hāzır itdi gemilerin cem‘ā²²⁷²

1950 Eksigin her biri idüp itmām
İtdiler ‘azm-i rezme cümle kıyām²²⁷³

**Der-İrsāl-i Feth-nāme bā-Keyvān Kethüdā Muştafā Beg
be-Āsitān-ı ‘Aliyye²²⁷⁴**

Bir seher kim bu gerdiş-i devvār
İtdi cümle cihāna şevƣ izhār²²⁷⁵

²²⁷⁰ Kaptan vezire böyle söyleyince vezir o fikirden vazgeçti.

²²⁷¹ Serdar kale dövmekten vazgeçip orada iki gün daha kalır.

²²⁷² Reisler bu iki gün içinde bütün gemilerini hazırladı.

■ Bu: Bir NÜ.

²²⁷³ Eksiklerinin hepsini tamamladıktan sonra hep birlikte savaşa azmettiler.

²²⁷⁴ **Keyvan Kethüdā Mustafa Bey’le Yüce Eşiğē (Sultana) Fetihname Gönderilmesi**

■ Başlıkta Keyvān Kethüdā Mustafa Bey adlı bir tek kişiden bahsedilirken metinde ise Keyvān Kethüdā ve Mustafa Bey olarak iki ayrı kişiden söz edilmektedir. Nitekim T nüshasından aktarılan başlıkta da Kethüdā Keyvan Bey ve Mustafa Ağa şeklinde iki ayrı isimden bahsedilmiş olması NÜ nüshasındaki bu başlıkta eksiklik olduğunu kanıtlar.

■ Bu başlık T nüshasında “Firistāden-i Hāzret-i Serdār-ı Ğazanfer-fer Hāber-i Beşāret-i Feth ü Zafer-rā be-Kethüdā-yı hōd Keyvān Beg ü Muştafā Ağa ber-Sa‘ādet-medār u İsti‘āne-i...perver” şeklindedir.

²²⁷⁵ Bu dönen felek (sema) bir şafak vaktinde bütün dünyayı şevke getirdi.

[NÜ642b] Hüsrev-i çarha gönderüp çü peyām
 Kışsa-i fethi eyleyüp i' lām²²⁷⁶

Kâtib-i çarhı eyleyüp ihzâr
 Müşterî aña didi-kim yûri var²²⁷⁷

Ele al hâme-i zafer-encām
 Ser-güzeşt-i fütûhı it erķām²²⁷⁸

1955 Ya' n'kim āşaf-ı cihân-peymā
 Bir nüvisende hâzır itdi dilā²²⁷⁹

Haber-i fethi itmege inhā
 Didi bir nāme eyle tiz inşā²²⁸⁰

Nāme kim tercümān-ı hikmet ola
 Fethe her fıkrası ' alāmet ola²²⁸¹

Ola i' lā-yı dīne lafzı delīl
 Dār-ı İslām'a satrı ola sebīl²²⁸²

Nazm u neşrinden ola sırr-ı ' ulūm
 Cümle erbāb-ı hikmete mefhūm²²⁸³

²²⁷⁶ Gökteki hükümdara (güneş) haber gönderip fetih hikâyesini (haberini) duyurdu.

■ gönderüp çü peyām: gönderüp peygām T.

²²⁷⁷ Jüpiter, feleğin kâtibini çağırıp ona dedi ki "Git!"

²²⁷⁸ "Zafer neticesini ihtiva eden mektubu eline al! Fetih hikâyesini yaz!"

²²⁷⁹ Yani dünyayı dolaşmış (bilen) vezir bir kâtip tuttu.

²²⁸⁰ (Ona) dedi ki "Fetih haberini bildirmek için hemen bir mektup yaz!"

²²⁸¹ "Öyle bir mektup olsun ki hikmetli anlama sahip olsun. Her kısmı fethi bir işaret versin."

²²⁸² "Sözleri dinin yüceltilmesine kanıt olsun. Satırları İslam ülkelerine yol olsun"

²²⁸³ Şiir ve (süslü) düz yazında ilimlerin sırları olsun. Tüm hikmet ehilleri için anlamlı olsun.

1960 Eyle bir hāme-i bedī^c -raḫam
Ki beyānında ola ^c aḳl ebkem²²⁸⁴

Emr-i düstūr-ıla debīr iy cān
Yazdı bir nāme-i ġarīb hemān²²⁸⁵

Hāme kim kendü baḫr idi ġüyā
Mevc idi saṭr-ı bī-nihāye añā²²⁸⁶

Her kelām anda dürr-i ḫikmet idi
Fıḫrası gevher-i sa^c ādet idi²²⁸⁷

Anda her naẓm-ı pāk u ṣi^c r-i ġüzīn
^c İḳd-ı pervīn idi felekde hemīn²²⁸⁸

1965 Lafẓ u ma^c nā-yı nāziki anuñ
Çeşmesi idi āb-ı ḫayvānuñ²²⁸⁹

Tercümān idi niçe aḫbāra
Sırrını keşf iderdi aḫrāra²²⁹⁰

[NÜ 643a] Niçe yüzden zebān-şinās idi ol
Añlar-idi kelāmın ehl-i ^c uḳūl²²⁹¹

²²⁸⁴ Belagatlı bir mektup yaz ki sanatıyla akıl tutulsun.

²²⁸⁵ Ey sevgili! Kâtip, vezirin emriyle hemen özgün bir mektup yazdı.

²²⁸⁶ Kalem deniz, nihayetsiz satırları da onun dalgaları gibiydi.

²²⁸⁷ Ondaki her söz hikmet incisi (gibi) idi. Hikâyesi bahtiyarlık cevheri (gibi) idi.

²²⁸⁸ Ondaki her temiz ve seçkin şiir, gökteki Ülker (gibi) idi.

²²⁸⁹ Onun sözü ve ince anlam(lar)ı hayat suyunun çeşmesi (gibi) idi.

²²⁹⁰ Birçok haberin aktarılmasına vasıta idi. Sırrını hür olanlara açıklardı.

■ aḫbār: ḫabbār NÜ.

²²⁹¹ Yüzlerce dil bilirdi. Sözüünü akıllılar anlardı.

Kim ki bilse anuñ dilin iy cān
Bî-zebān fehm iderdi rāz-ı nihān²²⁹²

Hîç açılmazdı merd-i nā-dāna
Sırrını keşf iderdi yārāna²²⁹³

1970 Olmış-iken derūnı nakş u nigār
Hāl-ile söyleşürdi şūfî-var²²⁹⁴

Sū-be-sū seyr iderdi dünyāyı
Gāh ider geşt deşt ü şahrāyı²²⁹⁵

Hem-zebān idi ehl-i hikmet-ile
Her zamān yār idi seyāhat-ile²²⁹⁶

Yazdı bir nāme-i huceste-peyām
Çün bu vech-ile ol debîr-i kirām²²⁹⁷

Müjde-i fetih hāme içre hemîn
İtdi tafşil ol debîr-i güzîn²²⁹⁸

1975 Çünkü yazıldı nāme oldu tamām
Hāzret-i āşaf-ı zevi'l-ikrām²²⁹⁹

²²⁹² Ey sevgili! Kim onun dilini bilse (o zaman) dilsiz (de olsa) gizli sırrı(nı) anlardı.

²²⁹³ Sırrını sadece dostlara açar, cahillere açılmazdı.

²²⁹⁴ İçi nakış ve güzel tasvirlerle süslü iken tasavvuf ehli kimseler gibi hāl (dili) ile söyleşirdi.

²²⁹⁵ Dünyayı her taraftan seyrederdi. Bazen ovaları dolaşırdı.

²²⁹⁶ Hikmet sahibi kimseler ile aynı dili konuşurdu. Seyahatin daimî dostu idi.

²²⁹⁷ O ihsan sahibi kâtip bu şekilde hayırlı haber veren bir mektup yazdı.

²²⁹⁸ O seçkin kâtip mektupta fetih müjdesini detaylıca anlattı.

²²⁹⁹ Mektup yazılıp tamamlanınca ihsan sahibi vezir hazretleri

Ḥatm-ile eyledi anı maḥtūm
Ki_ola mefhūm-ı nāme nā-ma' lūm²³⁰⁰

Tiz emr itdi ḥāzır oldı revān
Bir müdebbir müşir-i rāst-zebān²³⁰¹

Ḥadd-i zātında merd-i kāmıl idi
Dūr-bın idi ḥaylī' ākıl idi²³⁰²

Himmeti her ne kāra ki ide hem
Bitürürdi anı be-vech-i etem²³⁰³

1980 Nīk ü bed-dīde kār-gerde idi
Reh-revān idi sāl-ḥurde idi²³⁰⁴

Ġam u şādī-i 'ālemi görmüş
Merkebin menziline irgürmüş²³⁰⁵

[NÜ643b] Germ ü serdin görüp bu devrānuñ
Kār-dānıydı ehl-i dīvānuñ²³⁰⁶

²³⁰⁰ Mektubun muhtevası gizli kalsın diye onu mühürledi.

²³⁰¹ Hemen emir verince tedbirli, yüksek rütbeli ve doğru sözlü bir asker hazır oldu.

²³⁰² O tam bir mert, ileri görüşlü ve çok akıllı bir kimseydi.

■ ḥadd-i zātında: kār-dānende T.

²³⁰³ Her ne işe girişse onu tam bir surette hallederdi.

²³⁰⁴ İyi ve kötüyü (nice zorluklar) görmüş, iş yapmış, yolculuklar etmiş yaşlı bir kimse idi.

²³⁰⁵ Dünyanın kederini de sevincini de görmüş. Bineğin (geminin) son menziline ulaşmış (kimse idi).

²³⁰⁶ Bu zamanın sıcaklığını ve soğuşunu görmüştü. Divan katılımcıları içinde iş bilir bir kimse idi.

[T 201a] Kethüdâ-yı vezîr-i ekrem idi
Cümle huddâmdan muḳaddem idi²³⁰⁷

Nâmı Keyvân u rütbesi Keyvân
Râz-dâr-ı vezîr-i şâh-ı cihân²³⁰⁸

1985 Hiç yoğ-ıdı bir vilâyet ü bûm
Ki_aña olmaya cümleten ma^c lûm²³⁰⁹

Buña bir kimse daḡı itdi ḡarîn
Ḥâzret-i âşaf-ı felek-temkîn²³¹⁰

Muştafâ Beg idi anuñ nâmı
Ḥıdmet-i şehle giçmiş eyyâmı²³¹¹

Ḥaylî ferzâne idi kârında
Mişli yoğ-ıdı kâr-zârında²³¹²

Pây-kûbıydı cümle baḡr-ile ber
Aña yeksân idi seferle ḡazar²³¹³

²³⁰⁷ İhsan sahibi vezirin kethüdası (yardımcısı) idi. Diğer bütün memurlardan daha önde idi.

²³⁰⁸ İsmi Keyvan (idi). Rütbesi de Satürn gezegeni (gibi yüksektydi). Dünya sultanının vezirinin sırlarına vakıf (idi).

²³⁰⁹ Onun haberinin olmadığı bir memleket veya baykuş yoktu.

■ Ki_aña olmaya: Ki_olmayaaña T.

²³¹⁰ Gökyüzü gibi (geniş) tedbir sahibi vezir hazretleri Keyvan'ın yanına da bir arkadaş verdi.

²³¹¹ Namı Mustafa Bey idi. Ömrü sultana hizmetle geçmişti.

²³¹² İşinde çok tecrübeli ve seçkin idi. Savaşta bir benzeri yoktu.

²³¹³ Bütün kara ve denizlere ayak basmış idi. Onun için sefer veya barış (yerleşik hâlde olmak) eşitti.

1990 ‘İlmi var idi her memâlikden
Aña yol bulmaz idi bir düşmen²³¹⁴

‘Ālemi eylemişdi geşt ü güzër
Var idi her tarafından anda haber²³¹⁵

Bu iki merd-i kâr-dâna revân
Hâzret-i âsaf eyleyüp fermân²³¹⁶

Didi bir keştî ihtiyâr eyleñ
Cümle âlâtını yarar eyleñ²³¹⁷

Kaçmada kıovmada aña aşıā
Olmaya bir nazîr ü bir hemtâ²³¹⁸

1995 Yürise ebr ü tursa küh-ı girân
Cengde ola ejdehâ-yı demân²³¹⁹

İçi ola yarağ-ı ceng-ile pür
Güyyâ ejdehâ-yı heft-serdür²³²⁰

[NÜ 644a] Bu şıfatlarla buldılar çü dilâ
Bir güzel keştîyi cihâñ-peymâ²³²¹

²³¹⁴ Her memleketten haberi vardı. Düşmanları ona ulaşamazdı.

²³¹⁵ Dünyayı dolaşmıştı. Onda her yerden haber vardı.

²³¹⁶ Vezir hazretleri bu iki iş bilir yigide buyurdu:

²³¹⁷ Dedi ki “Bir gemi seçin ve bütün teçhizatını iyi şekilde ayarlayın.”

■ bir: -NÜ.

²³¹⁸ “Kaçmakta veya kovalamakta benzersiz olsun.”

²³¹⁹ “Yürise bulut, dursa ağır bir dağ, savaşta ise saldırgan bir ejder olsun.”

²³²⁰ “İçi silahlarla dolu olsun. Adeta yedi başlı ejder gibi (olsun).”

²³²¹ Ey gönül! Böyle güzel vasıflara sahip dünyayı dolaşmış bir gemi buldular.

Ol gemiye girüp bular iy cān
Sûy-ı maḫṣûdı oldılar cûyān²³²²

Emr-i düstûr-ı şāh-ıla Keyvān
Nāmeyi aldı oldı bahre revān²³²³

2000 Haber-i fethi itdi çün irsāl
Ḥazret-i āṣaf-ı ḥuceste-ḥiṣāl²³²⁴

‘Azm idüp āṣaf-ı felek-eyvān
Oldı keṣtîler-ile bahre revān²³²⁵

Rûy-i deryâyı tıtdı keṣtîler
Gülşen olmışdı rûy-i bahr meger²³²⁶

Rûy-i deryâda cünd-i ehl-i cihād
Eyleyüp düşmen-ile cengi murād²³²⁷

Sû-be-sû cüst ü cûya başladılar
Cünd-i küffârı ceyş-i nuṣret-eşer²³²⁸

2005 Aradılar ‘adû-yı bed-kârı
İstediler neberd-i küffârı²³²⁹

²³²² Bunlar o gemiye binip hedeflerine doğru (İstanbul) hareket ettiler.

²³²³ Keyvan, sultanın vezirinin emriyle mektubu alıp denize açıldı.

²³²⁴ Hayırlı tabiata sahip olan vezir hazretleri fetih haberini gönderdi.

²³²⁵ Gökyüzü gibi (yüksek) köşk (veya dîvânhâne) sahibi vezir donanmayla birlikte denize açıldı.

²³²⁶ Gemiler deniz üzerinde toplandığında denizin üstü adeta gül bahçesine dönmüştü.

²³²⁷ Mücahit ordu denizde düşman donanmasıyla savaşmayı isteyerek

²³²⁸ Daima zafer kazanan ordu her tarafta kâfir ordusunu aramaya başladı.

²³²⁹ Kötü işli düşmanı aradılar. Kâfirlerle savaşmak istediler.

Her ʔarafda ʔ adū-yı dīni dilā
Cüst ü cū itdi ceyş-i ehl-i ğazā²³³⁰

Düşmen-i dīni itmege pā-māl
Aradılar ʔ adūyı bād-mişāl²³³¹

Kāfire intikām için ʔ asker
Her ʔaraf cünd-i ʔaşmı yokladılar²³³²

Rūy-i deryāyı ʔaşm için iy yār
Ser-te-ser gezdi ʔ asker-i cerrār²³³³

2010 Düşmen-i dīn ü ʔavm-i bed-kirdār
Eyleyüp cümleten ʔarār-ı firār²³³⁴

ʔaçuban rūy-i baħrden yek-bār
Her biri itdi ʔ azm-i sūy-ı kenār²³³⁵

[NÜ644b] Olmayup ʔudreti muķābeleye
İtmeyüp cürʔeti muķāteleye²³³⁶

Şeb-pere gibi ʔ asker-i şeytān
Havfdan oldı cümleten pinhān²³³⁷

²³³⁰ Ey gönül! Gaziler ordusu her tarafta din düşmanlarını aradı.

²³³¹ Din düşmanlarını ayaklar altında çiğnemek için düşmanı onları rüzgâr misali aradılar.

²³³² Kâfirlerden intikam almak için her tarafta düşman ordusunu kontrol ettiler.

²³³³ Ey dost! Donanımlı asker, düşmanı bulmak için denizi baştan başa dolaştı.

²³³⁴ Din düşmanı ve kötü gidişli kavim kaçmaya azmetti.

²³³⁵ Hepsı birden deniz meydanından kenarlara kaçıştı.

²³³⁶ Karşılaşıp savaşmaya güçleri ve cesaretleri yoktu.

²³³⁷ Şeytan ordusu korkudan yarasa gibi gizlendi.

Nûr-bağış olduğınca mihr-i cihân
Dîdeden ceşş-i zulmet oldu nihân²³³⁸

2015 Mâ-ğaşal ceşş-i ehl-i küfr ü dālāl
İtmege ġāzîlerle ceng ü kıtāl²³³⁹

Tāb u tākāt getürmeyüp ašlā
Gizlenüp cümle oldu nā-peydā²³⁴⁰

Ehl-i İslām-ile neberde kıyām
İtmeyüp kaçdı zümre-i bed-nām²³⁴¹

Cin gibi dîdeden olup pinhân
Cümlesi ġāyib oldılar iy cān²³⁴²

Āşafuñ tıġı havfı-y-ıla dilā
Cümle küfr ehli oldu nā-peydā²³⁴³

2020 Şûrete gelmeyüp ‘adū-yı deġal
Düşmen-i dîne irdi za‘f u halel²³⁴⁴

Bîmden bî-karār olup iy cān
Her biri bir diyârı itdi mekân²³⁴⁵

²³³⁸ Kâinat güneşi ıfık verdikçe karanlık ordusu gözden kayboldu.

²³³⁹ Neticede küfür ve sapkınlık ordusu gazilerle savaşmaya

²³⁴⁰ Asla güç yetiremediklerinden gizlenip gözden kayboldular.

²³⁴¹ Kötü şöretli topluluk Müslümanlarla savaşmaya yeltenmeyip kaçtı.

²³⁴² Ey sevgili! Hepsî cin gibi gözden kayboldu.

²³⁴³ Ey gönül! Vezirin kılıcının korkusuyla bütün kâfirler ortadan kayboldu.

■ ehli: ehl T.

²³⁴⁴ Hileci düşman ortaya çıkmadı. Din düşmanına acizlik ve noksanlık erişti

²³⁴⁵ Ey sevgili! Her biri korkudan kararsız kalıp farklı bir memlekete sığındı.

Ḳahr-ı düstür-ı pâdişâh-ı cihân
Ṭon Cüvân'ı kaçurdu ters-künân²³⁴⁶

Âşafun tîğ-ı tâb-nâkinden
Ḳan қаşanmışdı ḥavf-ıla düşmen²³⁴⁷

Bîm-ile olmuş-ıdı zâr u melûl
Mülk-i Efrenc içinde İspanyol²³⁴⁸

2025 Tārūmār oldu cem' i a' dānuñ
İşleri bitdi ceyş-i şeytānuñ²³⁴⁹

Geliyor diyü ḥazret-i serdār
Rûy-i deryāda қalmadı küffār²³⁵⁰

[NÜ 645a] Ṭāğılup gitdi zümre-i eşrār
Ṭurmayup Ṭon Cüvân da itdi firār²³⁵¹

Ḥāşılı āşaf-ı cihân-peymā
Ḳoydı küffār içine vāveylā²³⁵²

Bîm ü ḥavf-ıla ḥaşm-ı bed-gevher
Her biri bir kenārı itdi maқar²³⁵³

²³⁴⁶ Dünya sultanının vezirinin baskısı korkak Don Cüvan'ı kaçırdı.

²³⁴⁷ Düşman, vezirin parlayan kılıcı korkusuyla kan işemişti.

²³⁴⁸ Avrupa topraklarındaki İspanyollar korkudan ağlamaklı ve kederli olmuştu.

²³⁴⁹ Düşmanların topluluğu dağıldı. Şeytan ordusunun işi bitti.

²³⁵⁰ Serdar hazretleri geliyor diye denizde kâfir kalmadı.

²³⁵¹ Fesatçılar topluluğu dağılıp gitti. Don Cüvan da durmayıp kaçtı.

²³⁵² Neticede dünyayı dolaşmış (bilen) vezir kâfirler arasına feryat ve kargaşa koydu.

²³⁵³ Kötü tabiatlı düşmanların her biri korku ve endişeyle bir kenara sığındı.

2030 Terk idüp rûy-i bahri havf-ıla heb
Eyledi her biri kenârı taleb²³⁵⁴

Gördiler hazret-i vezîr-i müşîr
Ya' nî düstûr-ı şâh-ı âlem-gîr²³⁵⁵

Çangı haşm-ıla ki itdi ceng ü vegâ
Eyledi bî-vücûd u nâ-peydâ²³⁵⁶

Añladı bunu çünki haşm-ı liyâm
Cenge âşafı itmeyüp ikdâm²³⁵⁷

Her biri bir diyâra 'azm itdi
Havf-ıla başını alup gitdi²³⁵⁸

2035 Gördi âşaf ki yok 'adûdan eşer
Bildi-kim kaçdı haşm-ı bed-gevher²³⁵⁹

Döndürüp sūy-ı Rūm'a cümle dümen
Kendüler dahı itdi 'azm-i vaṭan²³⁶⁰

[T 201b] Cānib-i Rūm'a şaldı çün serdār
Rūz u şeb kaç' -ı rāh idüp yek-bār²³⁶¹

²³⁵⁴ Hepsi korkuyla denizden uzaklaşıp bir kenara varmak istedi.

²³⁵⁵ Gördüler (ki) dünyayı fetheden sultanın mareşal olan hazreti veziri

²³⁵⁶ Hangi düşmanla savaşırsa onu yok etti.

²³⁵⁷ Nunu anlayan alçak düşman vezirle savaşmaya kalkışmayıp

²³⁵⁸ Hepsi korkuyla başını alıp bir yere gitti.

²³⁵⁹ Vezir, düşmandan bir iz olmadığını görünce anladı ki kötü tabiatlı düşman kaçtı.

²³⁶⁰ Rotasını Anadolu (İstanbul) yönüne çevirip (donanmayla birlikte) vatana azmetti.

²³⁶¹ Serdar (donanmayı) Anadolu tarafına döndürüp tek seferde gece gündüz ilerledi.

‘Azm-i maḳṣad idüp çü gitdiler
Baḫşiler Adası’na yitdiler²³⁶²

Anda on bir gün itdiler ārām
Tā ki cem‘ ola ‘asker-i İslām²³⁶³

2040 Çünki cem‘ oldı keştīler iy yār
Oradan giçdi ḫāzret-i serdār²³⁶⁴

Bu ḫadar keştī ile ceyš-i zafer
Venedik Kōrfüzi’ne geldiler²³⁶⁵

[NÜ645b] Ḳondılar ol adada cünd-i güzīn
Ḥāzret-i āṣaf-ı felek-temkīn²³⁶⁶

Ḳaṣd kıldı ki varuban pinhān
Kōrfüz’ün sūrın ideler seyrān²³⁶⁷

Göre ol sūrı fetḫe var mı mecāl
Ḥāzret-i āṣaf-ı ḫuceste-ḫiṣāl²³⁶⁸

²³⁶² Hedeflerine doğru gidip Baḫşiler Adası’na vardılar.

²³⁶³ İslam askerinin toplanması için (gerideki gemilerin de ulaşması için) orada on bir gün beklediler.

²³⁶⁴ Ey dost! Gemiler toplanınca serdar oradan ayrıldı.

²³⁶⁵ Zafer ordusu bu kadar (çok) gemiyle Venedik Kōrfezi’ne ulaştı.

²³⁶⁶ Seçkin askerler o adada konakladı. Gökyüzü gibi (geniş) tedbir sahibi vezir hazretleri

²³⁶⁷ Gizlice gidip Kōrfez Kalesi’ni incelemeye azmetti.

²³⁶⁸ O kaleyi fethetmeye imkân var mı diye görmek için. Hayırlı tabiatlı vezir hazretleri.

Der-Nüzûl-ı Sefâyin-i Āteş-firûz-ı Haşr-endûz be-Temâşâ-yı Cezîre-i Körfüz²³⁶⁹

2045 Kıldılar seyr-i sûri çünki murād
Hażret-i āşaf-ı huceste-nihād²³⁷⁰

Tîz emr itdi hâzır oldu dilā
Otuz üç pâre hûb baştarda²³⁷¹

Cümlesi ziynet eyleyüp yek-ser
Her biri taķdılar filandralar²³⁷²

Dürlü sancaķla eyleyüp tezyîn
Her gemi oldu reşk-i hâne-i Çîn²³⁷³

Zer ‘alemlerle her gemi gūyā
Lāle-zār olmuş-ıdı bir şahrā²³⁷⁴

2050 Nîze vü bayrağ-ıla gûn-ā-gûn
Keştler oldu naķş-ı bûķalemûn²³⁷⁵

²³⁶⁹ **Toplanan Donanımlı Gemilerin Körfez Adasını İzlemek Üzere Gelişi**

■ Bu başlık T nüshasında “Reften-i Hażret-i Āşaf-ı Ferhunde-fer be-Seyr-i Ķal‘a-i Körfüz be-ceyyid-pāre Keşt-i Zāfer-rehber” şeklindedir.

²³⁷⁰ Hisarı seyretmeyi amaçladılar. Hayırlı karakterli vezir hazretleri.

²³⁷¹ Ey gönül! Hemen emretti ve otuz üç tane iyi baştarda hazır oldu.

■ Baştarda, Osmanlı harp gemilerinden birinin adıdır. Metnin önceki iki yerinde *Peşterde* olarak kaydedilmiş olan kelimenin yaygın olarak bilinen şekli *Baştarda*’dır.

²³⁷² Hepsî gemilerini güzelce donatıp (ince ve uzun şerit şeklindeki) bayraklarını taktı.

²³⁷³ Türlü bayraklarla süslenen her gemi resim koleksiyonunu kışkandırdı.

²³⁷⁴ Altın (sarı) bayraklarla dolu her gemi bir lale bahçesi olan ovayı andırıyordu.

²³⁷⁵ Türlü ve renkli mızrak ve bayraklarla (dolu) gemiler bukalemun görüntüsünü andırdı.

Gemi burnında toplar yir yir
 Kulle-i kühde şanki ejderler²³⁷⁶

Küregın çekdiren kadirğalar
 Şanki ‘ Ankā-yı Kâf idi yek-ser²³⁷⁷

Gülşen olmışdı şanasın deryâ
 Lâle-zâr idi nîzeler gûyâ²³⁷⁸

Her direk anda serv idi ser-keş
 Köleki âşiyân-ı bülbül-veş²³⁷⁹

2055 Bu kadar şevket-ile âşaf-ı şâh
 Ya‘ nî düstûr-ı Hüsrev ü Cem-câh²³⁸⁰

[NÜ 646a] Körfüz’i seyre vardılar iy yâr
 Gördiler anı bir ‘ azîm hîşâr²³⁸¹

Ne hîşâr ol süvâr-ı çarh-ı berîn
 Gûyiyâ devr-i hâke nakş-ı nigîn²³⁸²

²³⁷⁶ Gemilerin burnuna kısım kısım yerleştirilmiş toplar dağ kulesindeki ejderlere benziyordu.

■ küh: küh NÜ.

²³⁷⁷ Küreklerle çekilen kadirğalar sanki Kâf Dağı’ndaki Anka (kuşu) idi.

■ çekdiren: giçdiren NÜ.

²³⁷⁸ Deniz gül bahçesi, mızraklar da lale bahçesi gibi olmuştu.

²³⁷⁹ Onlardaki her direk dik başlı servi ağacı, oyunu da bülbül yuvası gibiydi.

²³⁸⁰ Cem mertebeli sultanın veziri bu kadar debdebe ile

²³⁸¹ Körfüz’i seyretmeye gittiler. Orada bir büyük hisar gördüler.

²³⁸² Göğün en üst katına binmiş bir hisar. Adeta dönen dünyaya mühür nakşedilmiş.

Ağzın açmış kapuları yir yir
Şanki bir ejdehâdur âdem yir²³⁸³

Çullesi ucı reşk-i çarh-ı berîn
Handaķınıñ hażîzi zîr-i zemîn²³⁸⁴

2060 Bedeni ber-ter olmağın iy cân
Gözden olmışdı cân gibi pinhân²³⁸⁵

Burc-ı bārûsı ebrden ber-ter
Çullesi çarh-ı heftüme hem-ser²³⁸⁶

Bedeni cân gibi nazardan dūr
Bilmek anı ihâţadan mehcūr²³⁸⁷

Çullesi üzre var idi bir yer
Bî-^c aded top-ı ejdehâ-peyker²³⁸⁸

Bu kadar şevket-ile âşaf-ı şâh
Varuban ol hîşâra itdi nigâh²³⁸⁹

2065 Seyr idüp ol hîşârı her yirden
Virdiler topa âteşi birden²³⁹⁰

²³⁸³ Türlü yerlerdeki kapıları sanki ağzını açmış insan yiyen bir ejderdir.

²³⁸⁴ Kulesin tepesi yüksek göğü kışkandırır. Hendeğın derinliğı yerin çok altındadır.

²³⁸⁵ Ey dost! Kalenin surları çok yüksek olduğundan gözden can gibi kaybolmuştu.

²³⁸⁶ Duvarlarının kulesi bulutların üstüne, yedinci gök katına ulaşyordu.

²³⁸⁷ Surları can gibi gözden uzaktaydı. Onu bilip algılamak çok zordu.

²³⁸⁸ Kulesinin bir yerinde sayısız ejder yüzlü toplar vardı.

²³⁸⁹ Sultanın veziri bu kadar ihtişamlı gidip o hisarı seyretti.

²³⁹⁰ Hisarı her yerden izleyip aniden (gemilerden) birçok top ateşlediler.

Ceyş-i küffāra virmege haşyet
Şenlik itdi gürūh-ı pür-şevket²³⁹¹

Gemiler toplar itdiler cem⁶ ā
Dūd dünyāyı tıtdı ebr-āsā²³⁹²

Gemiler āteş içre ser-tā-ser
Şan semenderdür itdi nārı maķar²³⁹³

Rūy-i baħr-ile oldı āteş-dān
Āb-ıla āteş oldı şan yeksān²³⁹⁴

2070 Toplar ra⁶ d-veş çü itdi şadā
Lerzeye geldi ħavfdan a⁶ dā²³⁹⁵

[NÜ646b] Şenligi ⁶ asker itdi çünki tamām
Gemiler ol arada itdi kıyām²³⁹⁶

Bunlara imtişal içün küffār
İtdiler niçe top-ı āteş-bār²³⁹⁷

Top-kim her birisi ejder-ten
Demi āteş şerārı ķalb-figen²³⁹⁸

²³⁹¹ Şevketli ordu kâfir ordusunu dehşete düşürmek için (top atışlarıyla) şenlik yaptı.

²³⁹² Bütün gemiler toplarını ateşledi. Dumanlar bulutlar gibi dünyayı kapladı.

■ dünyāyı tıtdı: tıtdı cihānı T.

²³⁹³ Gemiler baştan başa ateşler içinde kaldı. Sanki ateş içinde duran semender gibiydiler.

²³⁹⁴ Deniz yüzü ateş kabı oldu. Suyla ateş sanki birlik oldu.

²³⁹⁵ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkarınca düşmanları korkudan titreme aldı.

²³⁹⁶ Askerler şenliği bitirince gemiler o yerde hazır kıta bekledi.

²³⁹⁷ (Kaledeki) kâfirler de birçok ateş saçan top atışlarıyla mukabele yaptı.

²³⁹⁸ Bu topların her birisi ejder bedenlidir. Nefesi ateş, kıvılcımları kalp sökendir.

■ ķalb-figen: ķalb-şiken T.

Dūd-ıla âteş içre ƣaldı ƣışār
Kâfirũñ şanki oldu me 'meni nār²³⁹⁹

2075 Çün tamām itdi şenligi küffār
Kal' anuñ mîri idüp istiħbār²⁴⁰⁰

Bir ƣaç a' yānına didi ki varuñ
Ne-durur bunlaruñ murādı görũñ²⁴⁰¹

Bir niçe pîşvā-yı ehl-i ƣalāl
Āşafa ƣıƣdı itdi istiƣbāl²⁴⁰²

Didiler iy emîr-i ehl-i ģazā
Ne-durur emrũñüz idũñ inbā²⁴⁰³

Begũmüz itdi size ' arz-ı vidād
Bizde yokdur muħālefetle ' inād²⁴⁰⁴

2080 Var-ise ƣıdmet eyleñüz i' lām
Dürîşüp idelũm anı itmām²⁴⁰⁵

Cān u dilden muṭi' -i fermānuz
Bende-i āşaf-ı cihān-bānuz²⁴⁰⁶

²³⁹⁹ Hisar, duman ve ateş içinde kaldı. Kâfirlerin emniyetli sığınağı ateş yeri gibi oldu.

²⁴⁰⁰ Kâfirler de şenliğini bitirdikten sonra kale beyi soruştup

²⁴⁰¹ İleri gelen birkaç beyine dedi ki "Gidip bunların isteğinin ne olduğunu öğrenin."

²⁴⁰² Sapkınların birçok önderi vezirin huzuruna çıktı.

²⁴⁰³ Dediler ki "Ey gazilerin önderi! Emriniz nedir, bize bildirin."

²⁴⁰⁴ "Beyimiz size dostluğunu arz etti. Bizde (size karşı) muhalefet ve inatlaşma yoktur."

²⁴⁰⁵ "(Yapabileceğimiz) bir hizmet varsa söyleyin ki çalışıp onu yapalım."

■ Dürîşüp: Devşirüp T.

²⁴⁰⁶ "Can ve gönülden emirlerinize amadeyiz. Dünyayı koruyup gözeten vezirin kuluyuz."

Ḳavm-i a‘ dāya gelmegin ḥaṣyet
Cümlesi itdi ‘ arz-ı rıḳḳıyyet²⁴⁰⁷

Gördiler kim alındı Ḥalkul’l-Vād
Ḥavfdan düşmen itdi ‘ arz-ı vidād²⁴⁰⁸

Āṣafun ḳahr-ı tıḡı vehminden
Ḳatı ḳorḳardı ceyş-i mekr ü fiten²⁴⁰⁹

2085 Vāḳı‘ ā pādīṣāh-ı gerdün-der
Zıll-ı Ḥaḳ dāver-i felek-ḳāker²⁴¹⁰

[NÜ 647a] Virmiş olsaydı āṣafa destūr
Niçe feth ü fütūḥ iderdi zuhūr²⁴¹¹

Ger olaydı icāzet-i sultān
Körfüz’i daḥı feth idi āsān²⁴¹²

Körfüz’i sonra ḥālī buldı vezīr
Ya‘ nī düstūr-ı ṣāḥ-ı ‘ ālem-gīr²⁴¹³

[T 202a] Kāfire eyle düşdi ḥavf-ıla bīm
Ger dinilse iderdiler teslīm²⁴¹⁴

²⁴⁰⁷ Düşman kavmi korkuya kapılıp kulluğunu arz etti.

²⁴⁰⁸ Halku’l-Vād’ın fethedildiğini gören düşman korkudan dostluk arz etti.

²⁴⁰⁹ Hile ve fitne ordusu, vezirin kılıcının (kendilerini) helak etmesinden çok korkuyordu.

²⁴¹⁰ Şu durumda dünya hâkimi olan, feleğin kendisine hizmetçi olduğu adaletli hükümdar, Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi.

²⁴¹¹ Eğer vezire izin verseydi. Birçok fetihler gerçekleştirdi.

²⁴¹² Eğer sultanın izni olsaydı Körfez’in fethi de kolaydı.

²⁴¹³ Dünya fatihi sultanın veziri Körfez’i sonra تنها buldu.

²⁴¹⁴ Kâfirlere öyle korku düştü ki eğer söylense (hisarı) teslim ederlerdi.

2090 Gördiler geldi âşaf-ı sultāñ
Ehl-i sūr oldu havfdan lerzān²⁴¹⁵

Sūra kalmayup i' timādları
Pür idi havfdan nihādları²⁴¹⁶

Sūra girmekle zümre-i a' dā
Evvel eylediler halāşı recā²⁴¹⁷

Feth olındı çü sūr-ı Halku'l-Vād
Kāfirūñ şabrı oldu bī-bünyād²⁴¹⁸

Bu cihetden ' adū-yı bī-ser ü pā
Havfdan ıztırāba düşdi dilā²⁴¹⁹

2095 Korkdılar āşaf-ı felek-rif' at
Körfüz'i fethe eyleye himmet²⁴²⁰

Bilmediler ki pādişāh-ı cihān
Zıll-ı Hāk hüsrev-i felek-fermān²⁴²¹

Virmemişlerdi aña izn iy yār
Niçe alsun o kal' ayı serdār²⁴²²

²⁴¹⁵ Kale halkı, sultanın vezirinin geldiğini gördüğünde korkudan titredi.

²⁴¹⁶ Kaleye güvenleri kalmadı. İçleri korkuyla doluydu.

²⁴¹⁷ Düşman topluluğu önce hisara girmekle kurtulacaklarını zannetti.

²⁴¹⁸ Halku'l-vâd Kalesi fethedilince kâfirlerin sabrı yıkıldı.

²⁴¹⁹ Ey gönül! Sefil ve perişan düşman bu korkudan ızdırap çekti.

²⁴²⁰ Gökyüzü gibi yüksek mevki sahibi vezirin Körfez'i fethetmesi kalkışacağından korktular.

²⁴²¹ Bilmediler ki dünya hükümdarı, Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi, felek gibi hüküm geçiren sultan

■ ki: -T.

²⁴²² Ey dost! Ona izin vermemişti. Serdar kaleyi nasıl alabilsindi.

Ruḥṣat olacağın bileydi eger
Anı alurdu āṣaf-ı ṣaf-der²⁴²³

Dem ola lāzım ola diyü revān
Ḳal‘a’yı itdi her ṭaraf seyrān²⁴²⁴

2100 Ḥandaḳ u sūrī ḥazret-i düstür
Cümle seyr itdi ḥaṣmdan mestür²⁴²⁵

[NÜ 647b] Cümle eṭrāfını görüp anuñ
Ḳolayın bildi sūr-ı a‘ dānuñ²⁴²⁶

Dögicek yirlerine itdi naẓar
Ḥazret-i āṣaf-ı sa‘ ādet-eṣer²⁴²⁷

Gördi tafṣīli üzre ḳal‘ ayı heb
Düşdi küffāra ḥaṣyet-ile ta‘ ab²⁴²⁸

Bī-ḳarār oldı cümle ḳavm-i le’im
Ḳalb-i küffāra ṭoldı ḥavf-ıla bīm²⁴²⁹

2105 Didiler ger dögerse ḳal‘ ayı bu
Sūra eylerse ger bu ceyš ḡulū²⁴³⁰

²⁴²³ Eğer izin verileceğini bilseydi, saflar yaran vezir onu fethederdi.

²⁴²⁴ Gün gelip lazım olur diye kalenin etrafını seyredip inceledi.

²⁴²⁵ Hazreti vezir düşmandan gizli şekilde hendek ve hisarı inceledi.

²⁴²⁶ Düşman hisarının etrafındaki her yeri görüp (fethetmek için) kolay yerlerini tespit etti.

²⁴²⁷ Talihli vezir hazretleri (toplarla) dövebileceği yerlerini inceledi.

²⁴²⁸ Kaleyı detaylı şekilde gördü. Kâfirler korkup kederlendi.

²⁴²⁹ Alçak düşman şaşır kaldı. Kâfirlerin kalbine korku doldu.

²⁴³⁰ Dediler ki “Eğer bu (vezir) kaleyi döverse. Bu ordu surlara hücum ederse.”

Bunu dağı alır bu cünd-i ‘aẓīm
Şoñra ider bize ‘azāb-ı elīm²⁴³¹

Bunlara döymedi çü Halk’ul-Vād
Ki hamākat-durur bu kavme ‘inād²⁴³²

Gördiler yok ‘inād u cenge mecāl
Başladı inkıyāda ehl-i dālāl²⁴³³

Hāzret-i āşaf-ı cihān-peymā
İtmeyüp kāfire nazar aşlā²⁴³⁴

2110 Kendü kār-ı mühimmin itdi tamām
Kaldı hayretde düşmen-i bed-nām²⁴³⁵

Döndi cāy-ı qarāra ‘azm itdi
Terk idüp rezmi bezme cezm itdi²⁴³⁶

‘Askere geldi vāşıl oldu revān
Hāzret-i āşaf-ı şeh-i devrān²⁴³⁷

Maḳdem-i āşaf-ı sa‘ ādet-eşer
Şādumān itdi ‘askeri yek-ser²⁴³⁸

²⁴³¹ “Bunu da (Körfez Kalesi) alır bu büyük ordu. Sonra bize çok yıpratıcı bir azap eder.”

²⁴³² “Bunlara Halku'l-vād dayanamadı. Bu kavme direnmek ahmaklıktır.”

²⁴³³ Sapkınlar topluluğu inat edip savaşacak güçleri olmadığını anlayıp itaat etmeye başladı.

²⁴³⁴ Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri kâfire hiç bakmayıp

²⁴³⁵ Kendi işlerini tamamladı. Kötü şöhretli düşman hayret içinde kaldı.

²⁴³⁶ Donanma merkezine döndü. Savaşı (savaş ihtimalini) bırakıp toplanmaya azmetti.

²⁴³⁷ Zamanın sultanının hazreti veziri askerlerine kavuştu.

²⁴³⁸ Talihli vezirin gelişi bütün askerleri sevindirdi.

■ Maḳdem: Muḳaddem T.

Şanasın kalbine revān geldi
Hasteye şıḥḥat-ile cān geldi²⁴³⁹

2115 Qademi-y-ile ḥazret-i düstūr
‘ Askeri itdi pūr-sürūr u ḥubūr²⁴⁴⁰

[NÜ648a] Ġāzīler cümle anda cem‘ oldı
Āşaf ol cem‘ içinde şem‘ oldı²⁴⁴¹

Cümle ehl-i ġazā-y-ıla āşaf
Ya‘ nī ol mihr-i āsumān-ı şeref²⁴⁴²

Cünd-i İslām’a oluban rehber
Avarin menziline geldiler²⁴⁴³

Emr-i serdār-ı şāh-ıla iy yār
Oturaḳ itdi ‘ asker-i cerrār²⁴⁴⁴

2120 Giçürüp anda cünd-i pīrūzī
Rūz-ı Qāsım didükleri rūzı²⁴⁴⁵

Anda eglendi ‘ asker-i sulṭān
Tā ki ol müddet eyledi güzerān²⁴⁴⁶

²⁴³⁹ Sanki kalplerine can geldi. Hastalara sağlık ve canlılık geldi.

²⁴⁴⁰ Vezir hazretleri gelişiyse askeri sevince boğdu.

²⁴⁴¹ Bütün gaziler (vezirin) etrafında toplandı. Vezir o topluluk içindeki meşale (gibi) oldu.

²⁴⁴² Şeref göğünün güneşi olan vezir, bütün gazilerle

²⁴⁴³ İslam ordusuna kılavuz (gemisi takip edilen) oldu (ve) Avarin menziline ulaşılar.

²⁴⁴⁴ Ey dost! Sultanın serdarının emriyle donanımlı asker orada konakladı.

²⁴⁴⁵ Uğurlu ordu orada Kasım günlerini (kış mevsimi) geçirdi.

²⁴⁴⁶ Sultanın ordusu o süreç (mevsim) geçene kadar orada konakladı.

Rûz-ı Kâsım çün itdi anda güzër
Hâzret-i âşaf-ı sipeh-perver²⁴⁴⁷

Moton'a geldi ceyş ü askerle
Kâpudân-ıla cümle begler ile²⁴⁴⁸

Bir gice anda eyleyüp ârâm
Kalkup andan da cünd-i nuşret-râm²⁴⁴⁹

2125 Mayne Burnı'n giçüp gürûh-ı gâzâ
Eylediler Benefşe'yi me'vâ²⁴⁵⁰

Olmağın rûzgâr-ı nâ-hemvâr
İki gün asker itdi anda qarâr²⁴⁵¹

Sâkin oldı çü rûzgâr-ı şedîd
Ceyş-i İslâm u gâziyân-ı sa'id²⁴⁵²

Oradan azm-i râh idüp yek-ser
Eylediler Kızılhisâr'ı maqâr²⁴⁵³

Geldi çün asker-i memâlik-gîr
Cünd-i İslâm u gâziyân-ı dilîr²⁴⁵⁴

²⁴⁴⁷ Kasım günleri (kış mevsimi) orada geçti. Ordusunu gözetip koruyan vezir hazretleri

²⁴⁴⁸ Kaptanıderya, beyler ve askerlerle (Avarin'den çıkıp) Moton'a ulaştı.

²⁴⁴⁹ Zaferin kendilerine boyun eğdiği ordu burada da bir gece kalıp tekrar yola çıktı

²⁴⁵⁰ Gaziler orudusu Mayne Burnu'nu geçip sonra Benefşe'ye (ada) ulaştı.

²⁴⁵¹ Rûzgârın (denize açılmaya) uygun olmaması sebebiyle orada iki gün beklediler.

²⁴⁵² İslam ordusu ve kutlu gaziler şiddetli rûzgâr hafiflediğinde

²⁴⁵³ Oradan hep birlikte yola azmedip Kızılhisar'ı (buraya varıp) konak edindiler.

²⁴⁵⁴ Ülkeler fetheden İslam ordusu ve yiğit gaziler (buraya) gelince

2130 Cümle cem^ç oldu bir yire iy yār

Ḥazret-i āṣaf-ı sa^ç ādet-kār²⁴⁵⁵

[NÜ648b] İtdi ol yirde bir ulu dīvān

Cem^ç ola tā ki anda pīr ü civān²⁴⁵⁶

Geldi dīvān-ı āṣafa yārā

Zübde-i ^ç asker-i cihān-peymā²⁴⁵⁷

Begler ağalar oldu hep ḥāzır

Emr-i düstūra oldılar nāzır²⁴⁵⁸

Ḥazret-i āṣaf-ı vezīr-i müşīr

Ḳapudān-ıla eyleyüp tedbīr²⁴⁵⁹

2135 Taşrayı hıfz için konan begler

Cümleye izn virdiler yek-ser²⁴⁶⁰

Ki varup her biri birer cāya

Furşat olmaya ḥaşm-ı bed-rāya²⁴⁶¹

Dār-ı İslām'a ceyš-i mekr ü tebāh

Gelüp itmeye bir zarar nā-gāh²⁴⁶²

²⁴⁵⁵ Ey dost! Hepsi (oradaki) bir yerde toplandı. Saadetli vezir hazretleri

²⁴⁵⁶ Orada büyük bir divan toplantısı tertip etti. Böylece yaşlısı genci o divanda toplandı.

²⁴⁵⁷ Ey dost! Vezirin divanına dünyayı dolaşmış (bilen) askerlerin en seçkinleri geldi.

²⁴⁵⁸ Beyler ve ağalar (divanda) hazır olup vezirin emrini bekledi.

²⁴⁵⁹ Mareşal olan vezir hazretleri (toplantıda) kaptanıderya ile istişare ettikten sonra

²⁴⁶⁰ Taşra bölgelerini korumakla görevli beylere (bölgelerine varmaları için) müsaade etti.

²⁴⁶¹ Her biri kendi bölgelerine gitsin ki kötü niyetli düşmanın eline fırsat geçmesin.

²⁴⁶² (Böylece) hile ve perişanlık ordusu İslam bölgelerine aniden gelip (saldırıp) bir zarar vermesin.

İtmeyüp gâflet-ile ehl-i hevâ
Ehl-i İslâm'ı nâ-gehân yağmā²⁴⁶³

Gözedüp fırsatı 'adū-yı le'îm
İtmeyüp ehl-i dîne gâdr-i 'azîm²⁴⁶⁴

2140 Bu hüşüş için âşaf-ı sulţāñ
Begleri itdi her yañaya revān²⁴⁶⁵

Her biri bir yiri idüp me'men
Beklediler 'adū-yı müfsidden²⁴⁶⁶

Vākı'ā ger tonanma-i sulţāñ
Rûy-i deryâdan itmedin güzērāñ²⁴⁶⁷

[T 202b] Böyle hıfz olmayaydı her sū ger
Dār-ı İslâm'a haşm iderdi zarar²⁴⁶⁸

Almağa intikāmını a'c dā
Gelüp eylerdi bir yiri yağmā²⁴⁶⁹

2145 Hıfza ger ceys itmeyeydi şitāb
Kâfir eylerdi bir diyârı harāb²⁴⁷⁰

²⁴⁶³ Bir anlık dikkatsizlik sebebiyle nefislerine uymuş olanlar Müslümanları talan etmesin.

²⁴⁶⁴ Alçak düşman bir fırsat bulup dindarlara büyük bir zulüm yapmasın.

■ İtmeyüp: İtmeye T.

²⁴⁶⁵ Sultanın veziri bu husustan ötürü beylerini ilgili yerlere gönderdi.

²⁴⁶⁶ Her biri bir yeri tutup fesatçı düşmanı bekledi.

²⁴⁶⁷ Gerçi eğer sultanın donanması oradan gitmeden önce

²⁴⁶⁸ Her yeri böyle korumasaydı düşman İslam bölgesine zarar verirdi.

²⁴⁶⁹ Düşmanlar intikam almak için gelip bir yeri yağmalardı.

²⁴⁷⁰ Eğer asker (buraları) korumaya çalışmasaydı kâfirler bu memleketi yakıp yıkardı.

[NÜ 649a] İçerü girmedin tonanma heb
 Hazret-i āşaf-ı ‘ Ömer-meşreb²⁴⁷¹

İtdi tedbîr hâl-i eṭrâfı
 Her yire gitdi ‘ asker-i vâfi²⁴⁷²

Bize idüp ‘ ināyeti Bārī
 Ser-nigün itdi ḥaşm-ı bed-kārı²⁴⁷³

Ehl-i İslām’a virdi fetḥ ü zafer
 Düşmen-i dīni itdi zîr ü zeber²⁴⁷⁴

2150 Ehl-i imāna eyleyüp yārī
 Virdi küffāra naḳş u idbārı²⁴⁷⁵

Her işi oldı düşmenüñ ma‘ kūs
 Oldı a‘ dā-yı ehl-i dīn me ‘yūs²⁴⁷⁶

Mā-ḥaşal oldı ceşş-i bed-fercām
 Bî-dil ü bî-ḳarār u bî-ārām²⁴⁷⁷

Nā-tamām oldı kār-ı ḳavm-i le ‘im
 Ḳaldı dem-beste cümle ehl-i caḥīm²⁴⁷⁸

²⁴⁷¹ Donanma içeri girmeden önce Hz. Ömer gibi tabiata sahip olan vezir hazretleri.

²⁴⁷² Etrafın durumu hakkında önlemler aldı. Her yere yeterli miktarda asker gönderdi.

²⁴⁷³ Yaradan bize yardım edip kötü işli düşmana da baş eğdirdi.

²⁴⁷⁴ Müslümanlara fetih ve zafer verdi. Din düşmanını altüst etti.

²⁴⁷⁵ İman sahiplerine dost olup kâfirlere noksanlık ve talihsizlik verdi.

²⁴⁷⁶ Düşmanın her işi ters gitti. Dindarların düşmanları keder içinde kaldı.

²⁴⁷⁷ Neticede sonu kötü olan düşman sabitesiz, karmaşık ve huzursuz oldu.

²⁴⁷⁸ Alçak kavmin işi sonuçsuz oldu. Bütün cehennemlikler nefessiz kaldı.

Kâfirûñ oldu hep diyârı harâb
Oldı a^c dâ-yı dîn dilâ bî-tâb²⁴⁷⁹

2155 Kaçdı başın alup gürûh-ı dalâl
Her biri bir diyâra dîv-mişâl²⁴⁸⁰

Şeb-pere gibi haşm-ı bed-kirdâr
Bîm-i âşafı cümle itdi firâr²⁴⁸¹

Harf-ı tîğ-ı vezîr-i sultânî
Bî-karâr itdi cünd-i şeytânî²⁴⁸²

Hamdülillâh ki ceş-i bed-fercâm
Oldı maḡhûr-ı ^c asker-i İslâm²⁴⁸³

Ehl-i imâna oldu nuşret yâr
Kâfirûñ câyı oldu dâr-ı bevâr²⁴⁸⁴

²⁴⁷⁹ Kâfirlerin memleketleri yıkıldı. Ey gönül! Din düşmanları güçsüzleşti.

²⁴⁸⁰ Sapkın topluluktaki her bir kimse şeytan gibi başını alıp bir tarafa kaçtı.

²⁴⁸¹ Kötü gidişli düşmanlar, vezirin korkusuyla yarasalar gibi kaçıştı.

²⁴⁸² Sultanın vezirinin kılıcı korkusu şeytan ordusunu huzursuz etti.

²⁴⁸³ Allah'a şükrolsun ki sonu kötü olan ordu İslam askeri tarafından mahvedildi.

²⁴⁸⁴ Zafer, iman sahiplerine dost oldu. Kâfirlerin yeri cehennem oldu.

Residen-i Sefāyin-i Ġazā-āyın bā-Leşker-i Muẓaffer be-
Gelibolu-i Feraḥ-eşer²⁴⁸⁵

[NÜ 649b]

2160 Bir seḥer kim bu gerdiş-i devvār
İtdi ehl-i cihāna mihr izhār²⁴⁸⁶

İtmege āsitān-ı mihri maḳar
Ḳaṭ‘-ı rāh eyledi meh-i enver²⁴⁸⁷

Ya‘ n̄serdār-ı ‘asker-i İslām
Āşaf-ı pādişāh-ı gerdün-rām²⁴⁸⁸

Sürmege āsitān-ı şāha yüzün
Ḥazret-i āşaf u vezir-i güzün²⁴⁸⁹

Tiz emr itdi bir seḥer yek-ser
Gitmege ceyş ḥāzır oldılar²⁴⁹⁰

2165 Ḳoparup lengerin ḳadırgalar
Rüy-i deryāyı itdiler lenger²⁴⁹¹

²⁴⁸⁵ **Gaza Geleneğine Sahip Olan Gemilerin Ferahlık Veren Gelibolu’ya Ulaşması**

■ Bu başlık T nüshasında “Reften-i Tōnanma-yı Hümāyūn ez-Ḳızıl Ḥisār ve Vāşıl-şoden-i Ḥazret-i Serdār-ı Gerdün-vaḳār be-Dāru’s-salṭanati’s-seniyyeti Ḳoşantıniyyetü’l-maḥmiyye şānehallāhu Te‘ālā Yevme’l-ḳarār” şeklindedir.

²⁴⁸⁶ Bu dönen felek (sema) bir şafak vaktinde dünya halkına güneş (ışığı) gösterdi.

²⁴⁸⁷ Parlak ay, güneşin eşiğinde mekân tutmak için yollar katetti.

²⁴⁸⁸ Yani İslam askerinin serdarı, dünyanın kendisine tabi olduğu sultanın veziri.

²⁴⁸⁹ Seçkin vezir hazretleri sultanın eşiğine yüz sürmek için

²⁴⁹⁰ Bir şafak vaktinde hemen emretti ve ordu gitmek üzere hazır oldu.

²⁴⁹¹ Kadırgalar demir alıp denize açıldı.

Rehber oldı çü ' askere serdâr
İtdiler baħr içinde geşt ü güzâr²⁴⁹²

Turnayup ' asker-i zafer-rehber
Rûz u şeb kaç' -ı menzil eylediler²⁴⁹³

Dâhil olup Boğaz Hisârı'na
Ėâzâler geldiler diyârına²⁴⁹⁴

İtmeyüp ol arada daħı qarâr
Kıpdı andan da ' asker-i cerrâr²⁴⁹⁵

2170 Çün Gelibolı'ya irişdiler
Zümre-i Ėâzîyân-ı nuşret-eřer²⁴⁹⁶

Ėâzret-i âşaf-ı ĥuceste-benâm
İki Ėün anda da idüp ârâm²⁴⁹⁷

Ceyş-i aħyâr u ' asker-i ebrâr
Bir yire geldi cümleten iy yâr²⁴⁹⁸

Kalkup andan da yola girdiler
Ėûb keştîler ile cünd-i zafer²⁴⁹⁹

²⁴⁹² Serdar askerin (donanmanın) kılavuzu oldu. Denizde ilerlediler.

■ güzâr: Ėüzer T.

²⁴⁹³ Rehberi zafer olan ordu (donanma) Ėündüz gece menziller geçip durmadan ilerledi.

²⁴⁹⁴ Boğaz Hisarı'na girip ÷lkelerine ulaştılar.

²⁴⁹⁵ Donanımlı ordu fazla beklemeyen buradan da ayrıldı.

²⁴⁹⁶ Daima zafer kazanan gaziler topluluğu (donanma) Gelibolu'ya vardı.

²⁴⁹⁷ İyi namlı vezir hazretleri orada iki Ėün konakladı.

²⁴⁹⁸ Ey dost! Hayırlı ordu hep birlikte bir yerde toplandı.

²⁴⁹⁹ Zafer ordusu Ėüzel gemileriyle oradan da tekrar hareket etti.

Der-i devlet-penāha ceyš-i kavīm
Cümle yüz sürmegi idüp taşmīm²⁵⁰⁰

[NÜ 650a]

2175 Oluban süy-ı maqşadı cüyān
Rüy-i deryāda oldılar püyān²⁵⁰¹

Geliyorken bu şevk-ile ‘ asker
Dār-ı taht-ı sa‘ ādete yek-ser²⁵⁰²

Eski bir rüzgār-ı nā-hemvār
Gitmege qādir olmayup nā-çār²⁵⁰³

Döndiler āşaf ile ehl-i gāzā
Tavşan Adası’n itdiler me’vā²⁵⁰⁴

Uzayup furtuna niçe günler
Qaldılar ol maḥalde ceyš-i hūner²⁵⁰⁵

2180 Şehr-i Koştantıniyye’ye iy yār
Qatı nezdik idi maḥall-i qarār²⁵⁰⁶

Şiddet-i rüzgār olup ḥāyil
Olmadı ceyš maqşada vāşıl²⁵⁰⁷

²⁵⁰⁰ Bütün ordu devletin hamisinin kapısına yüz sürmek azmiyle

■ kavīm: qādīm NÜ.

²⁵⁰¹ Hedefe odaklanıp denizde ilerlediler.

■ süy: cüy NÜ.

²⁵⁰² Asker (donanma) bu heyecanla bahtiyarlık tahtının şehrine (İstanbul) doğru geliyorken

²⁵⁰³ Uygunsuz bir rüzgār çıkması sebebiyle gitmeye güç yetiremeyip çaresiz bir şekilde

²⁵⁰⁴ Gaziler vezirle geri dönüp Tavşan Adası’na konu.

²⁵⁰⁵ Fırtına günlerce uzayınca hūnerli ordu orada birçok gün kaldılar.

²⁵⁰⁶ Ey dost! Bulundukları yer Kostantuniyye (İstanbul) şehrine çok yakındı.

²⁵⁰⁷ Rüzgārın şiddeti dinmediği için ordu (donanma) maksadına eremedi.

Altı gün anda itdiler ârām
Ehl-i îmān u ʿ asker-i İslām²⁵⁰⁸

Hoş dimiş bunu merd-i hikmet-dān
Bülbül-i būsītān-ı bāğ-ı beyān²⁵⁰⁹

Mā küllü mā yetemenne'l-merʿ u yudrikuhu
Ṭecrî'r-riyāḫu bi-mā lā teṣtehi's-süfün²⁵¹⁰

**Der-Te'ḫîr-i Sefāyin-i Ġazā be-Fehvā-yı el-Umûr-ı
Merhûnetün bi-evḳāthā²⁵¹¹**

2185 Altı gün çünkü anda oldu tamām
Esmedi bād u itdi baḫr ârām²⁵¹²

Mevc-i deryāya geldi çünkü sükûn
Rûy-i baḫr oldu naḫş-ı bûḳalemûn²⁵¹³

²⁵⁰⁸ İmanlı İslam ordusu orada altı gün bekledi.

²⁵⁰⁹ Hoş kokulu çiçeklerin bulunduğu söz bahçesinin bülbülü, hikmet sahibi kişi bunu güzel söylemiş.

²⁵¹⁰ “Kişi arzu ettiği her şeye ulaşamaz. Rüzgâr, gemiler için istenmediği anda da eser.” (Bk. Fatih Çınar, “Muhammed Es'ad Erbilî'nin Mektubâtı'nda Arapça Kelâm-ı Kibâr İktibasları” (Erişim 09.03.2020). Aynı beytin iktibas edildiği klasik bir metin örneği için bk. Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010], 255).

■ 2184: -NÜ.

²⁵¹¹ “İşler Kendileri İçin Tayin Edilmiş Vakitlere Bağlıdır.” Sözü Gereğince Gaza Gemilerinin (İlerleyişinin) Ertelenmesi

■ Der-Te'ḫîr...Evḳāthā: -T.

²⁵¹² Orada altı gün tamamlandığında rüzgâr kesildi ve deniz sakinleşti.

²⁵¹³ Deniz dalgaları sükunete erince deniz yüzü bukailemun görüntüsüne döndü.

Rûzgâr-ı muvâfık itdi zuhûr
 ‘Azme emr itdi ‘askere düstûr²⁵¹⁴

Tağuban yelkeni kadirğaya
 Çıkdılar cümle rûy-i deryâya²⁵¹⁵

Cây-ı maşşûda oldılar çü yakın
 Her re’îs itdi keştâsin tezyîn²⁵¹⁶

[NÜ650b]

2190 Âşaf emriyle hep kadirğalar
 Zer ‘alemlerle zeyn olup yek-ser²⁵¹⁷

Oldı bayraklar-ıla gûn-â-gûn
 Her gemi reşk-i nağş-ı bûkalemûn²⁵¹⁸

Dürlü ziynetle her gemi iy yâr
 Oldı baħr içre ğayret-i gül-zâr²⁵¹⁹

Gemiler eyle itdiler tezyîn
 Oldı her biri reşk-i hâne-i Çîn²⁵²⁰

[T 203a] Eyle tonatdı keştâsin rû’esâ
 Her gören batdı hayrete cânâ²⁵²¹

²⁵¹⁴ Vezir, uygun bir rûzgâr çıkınca askere hareket emri verdi.

²⁵¹⁵ Yelkenleri kadirğalara takıp hep birlikte denize açıldılar.

²⁵¹⁶ Hedeflerine (İstanbul) yaklaştıklarında her reis gemisini donattı.

²⁵¹⁷ Vezirin emriyle kadirğalar altın (sarı) bayraklarla donatıldı.

■ Âşaf emriyle: Emr-i âşafı T.

²⁵¹⁸ Renk renk bayraklara sahip her gemi bukalemun resmini kışkandırıldı.

²⁵¹⁹ Ey dost! Denizdeki türlü bayraklarla donanmış gemiler gül bahçesini kışkandırıldı.

²⁵²⁰ Gemileri öyle süslediler ki gemilerin her biri resim koleksiyonunu kışkandırıldı.

²⁵²¹ Reisler gemilerini öyle donattı ki her gören hayret içinde kaldı.

■ hayrete cânâ: hayretde nâ NÜ.

2195 Buncılayın ٲonanmayı iy c n
Görmemişdi hez r-d de cih n²⁵²²

Gemilerde liv -i zerr nler
 ar -ı   r mde g yiy  h ver²⁵²³

Zer  alem al bayrak içre nih n
şafa  içinde mihr idi iy c n²⁵²⁴

Her ya a bayrağın şalup a  l m
Serv-veş eylemişdi cümle kıy m²⁵²⁵

Zer liv lar şu       ile cih n
T biş-i mihre dönmiş-idi hem n²⁵²⁶

2200 Seyr iden kimse bu  onanmayı
K h şanurdu her  adırgay ²⁵²⁷

Gerçi  urma da k h idi g y 
Yürise leng olurdu b d-  řab ²⁵²⁸

A  yelkenle her gemi iy y r
G l idi şanki ba r idi g l-z r²⁵²⁹

²⁵²² Ey sevgili! Böyle bir donanmayı binlerce şey görmüş olan k inat görmemişti.

²⁵²³ Gemilerdeki altın (sarı) bayraklar dördüncü kat gökteki güneş gibiydi.

²⁵²⁴ Ey sevgili! Al bayrak içine gizlenmiş olan altın (sarı) bayrak şafaktaki güneş (gibi) idi.

²⁵²⁵ Bütün alemler her yana bayraklarını sal p servi(ler) gibi ayağa dikilmişti.

²⁵²⁶ Dünya altın (sarı) bayrakların  ılt s yla adeta güneş par l s na d nm şti.

²⁵²⁷ Bu donanmayı seyredenler her  adırgay  bir da  zannederdi.

  kimse bu: kimesne ol T.

²⁵²⁸ Gerçi dururken da  (gibi) idi ama hareket etse, (hızlı esen) sabah r zg rı (kendisine nazaran) ayağı aksak kal rd .

²⁵²⁹ Ey dost! Sanki ak yelkenli her gemi g l, deniz de g l bahçesi idi.

Bu kadar şöhret-ile cünd-i zafer
Der-i devlet-penāha geldiler²⁵³⁰

Pādişāhuñ sarāyına çü yakın
Geldi alayı-y-ıla ceys-i güzīn²⁵³¹

[NÜ 651a]

2205 Kaşr-ı sulṭān öñinde keştiler
Şenlik itmege şaf düzüp yek-ser²⁵³²

Her kadirğa çü virdi topına nār
Lerzeye geldi cümle dār u diyār²⁵³³

Toplar oldu çünki nār-efşān
Pür-şadā oldu cümle kevn ü mekân²⁵³⁴

Ra' d-vār eyledükçe top şadā
Berķ-veş āteş-ile tıldı hevā²⁵³⁵

Keştiler bād-veş idüp hareket
Tıtdı dünyāyı dūd-ı ebr-şıfat²⁵³⁶

2210 Bunca şevketle ' asker-i cerrār
Dāhil-i şehre geldiler iy yār²⁵³⁷

²⁵³⁰ Zafer ordusu bu kadar şöhretle devlet hamisinin kapısına geldi.

²⁵³¹ Seçkin ordu (donanma) sultanın sarayına alay şeklinde (dizilerek) yaklaştı.

²⁵³² Gemiler sultanın kasrı önünde hep birlikte şenlik etmek için saf bağladı.

²⁵³³ Her kadirğa topunu ateşleyince her yeri titreme aldı.

²⁵³⁴ Toplar ateş saçınca bütün varlık ve mekânlar gürültüyle doldu.

²⁵³⁵ Toplar gök gürültüsü gibi ses çıkardıkça havayı şimşekler gibi ateşler kapladı.

²⁵³⁶ Gemiler rüzgâr gibi hareket etti. Bulutumsu dumanlar dünyayı kapladı.

■ 2209/2: Tıtdı dünyāyı dūd ebr-şıfat: Dūd tıtdı cihānı ebr-şıfat T.

²⁵³⁷ Ey dost! Donanımlı asker bu kadar haşmetle şehre girdi.

Şehr-i Koştantıniyye halkı dilâ
İtdiler cümle seyr-i ehl-i ğazâ²⁵³⁸

İtdiler ğāziyānı istikbāl
Ehl-i imān olan gürūh-ı ricāl²⁵³⁹

Cümlesine du‘ālar eylediler
Hayr-mağdem ğuzāt-ı dīn didiler²⁵⁴⁰

Ehl-i seyr ile rûy-i baħr iy yār
Oldı gūyā ki deşt-i pür-ezhār²⁵⁴¹

2215 Dürlü ziynetle ehl-i şehr ü diyār
Rûy-i deryāyı eyledi gül-zār²⁵⁴²

Eyle cūş itdi cünd-i Raħmānī
Başdı deryāyı mevc-i insānī²⁵⁴³

Keşret-i ehl-i seyr ü ceyš-i ğazā
Rûy-i deryāyı itdi nā-peydā²⁵⁴⁴

²⁵³⁸ Ey gönül! Kostantıniyye (İstanbul) şehrinin halkı gazileri (donanmayı) seyretti.

²⁵³⁹ İman sahibi devlet adamları gazileri karşıladı.

²⁵⁴⁰ Hepsine dualar edip “Ey din gazileri! Hoş geldiniz!” dediler.

■ ğuzāt: ğuzām NÜ.

²⁵⁴¹ Ey dost! Seyre gelenlerle (dolan) denizin üstü (İstanbul Boğazı), sanki çiçeklerle dolu ova (gibi) oldu.

■ ki: -T.

²⁵⁴² Şehr-in ve bölgenin halkı türlü süslerle deniz üstünü (adeta) gül bahçesine döndürdü.

²⁵⁴³ Raħmân’ın ordusu öyle dolup taşı ki denizi insan dalgası bastı.

■ cünd: ceyš T.

²⁵⁴⁴ Seyre gelenlerle gaza ordusunun çokluğu deniz yüzünü görünmez etti.

Eyle mevc urdı kılzüm-i insân
Şanki âdem deñizi idi hemân²⁵⁴⁵

Ol-ķadar keşret itdi anda zühür
Rûy-i deryâyı eyledi mestür²⁵⁴⁶

[NÜ651b]

2220 Geldi şıhhatle ķünkü ehl-i cihād
Ehl-i İslām’uñ oldı hātırı şād²⁵⁴⁷

Şehr-i Kōştantıniyye’ye düstür
Maķdemi ile virdi zevķ ü sürür²⁵⁴⁸

Ehl-i dīn ķün gelüp bu şevket-ile
Toldı dünyā şafā vü ferhat-ile²⁵⁴⁹

Pādīşāh-ı cihān u zıll-ı Hūdā
İtdi serdār-ı ceyşe hayr du^c ā²⁵⁵⁰

Bu kudüm-ile oldılar şādān
Pīr ü bernā vü cümle hālķ-ı cihān²⁵⁵¹

²⁵⁴⁵ İnsan denizi öyle dalga vurdu ki sanki (deniz) insan denizi gibi idi.

■ deñizi: deñiz T.

²⁵⁴⁶ Orada o kadar kalabalık oldu ki denizin üstünü örttü.

²⁵⁴⁷ Mücahitler sağlık ve esenlikle geldiğinden Müslümanların gönlü sevinç doldu.

²⁵⁴⁸ Vezir, gelişle Kostantıniyye (İstanbul) şehrine neşe ve sevinç verdi.

²⁵⁴⁹ Dindarlar bu haşmetle geldiği için dünya sevinç ve mutlulukla doldu.

■ ķün gelüp: geldi ķü T.

²⁵⁵⁰ Dünya padişahı ve Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi ordunun serdarına hayır duada bulundu.

²⁵⁵¹ Bu gelişle yaşlısı ve genci olmak üzere bütün dünya halkı mutlu oldu.

2225 Bu şalâbetle geldi çün düstür
Kâfire mâtem oldu mü 'mine sūr²⁵⁵²

Ehl-i İslâm'ıñ oldu şevki fezâ
Düşdi küffâr içine vâveylâ²⁵⁵³

Bu kadar şevket-ile çün serdâr
Gelüben itdi şehr öninde qarâr²⁵⁵⁴

Kerr ü ferr-ile çıkıdı keştiden
Geldi kendü sarâyın itdi vaţan²⁵⁵⁵

Keştiden çıkıdı asker-i İslâm
Her kişı kendü cāyın itdi maķâm²⁵⁵⁶

2230 Ehline vâşıl oldu ceyş-i ğazâ
Vaţanına irişdi cünd-i hüda²⁵⁵⁷

Maķsada oldu her biri vâşıl
Eylediler vaţanların menzil²⁵⁵⁸

Hicretüñ seksen ikisinde dilâ
Menzile dâhil oldu ehl-i ğazâ²⁵⁵⁹

²⁵⁵² Vezirin bu güç ve kuvvetle gelişi kâfirlere yas, Müslümanlara sevinç oldu.

²⁵⁵³ Müslümanların neşesi artarken kâfirlerin içine evvahlar düştü.

²⁵⁵⁴ Serdar bu kadar (çok) debdebe ile gelip şehrin önünde durdu.

²⁵⁵⁵ Gemisinden ihtişamla çıktı. Gelip kendi sarayına geçti.

²⁵⁵⁶ İslam askerleri de gemilerinden çıkıp kendi yerlerine vardı.

²⁵⁵⁷ Gaza askerleri ailelerine kavuştu. Hidayet ordusu vatanına kavuştu.

²⁵⁵⁸ Hepsî isteğine kavuşup vatanlarını konak edindi.

²⁵⁵⁹ Ey gönül! Gaziler hicretin seksen ikisinde (982 yılı) menziline ulaştı.

Şehre girdügi gün tonanmanuñ
 Ğurresi-y-idi mah-ı Şa‘bān’uñ²⁵⁶⁰

Vuşül be-**Ķoştantıniyye** vü **Takdīm-i Pîşkeş** be-‘Atebe-i
 ‘Aliyye²⁵⁶¹

[NÜ 652a] Geldi çün şehre dāhil oldı dilā
 Ħazret-i āşaf-ı cihān-peymā²⁵⁶²

2235 İtdi menzil-gehine çünki nüzül
 Hāşıl oldı ne ise her me‘mül²⁵⁶³

Ol gice meskeninde itdi qarār
 Çın seherden vezir-i ħaşm-şikār²⁵⁶⁴

Ṭurdı ‘azm itdi dergeh-i şāha
 Tā kırān ide Müşterī māha²⁵⁶⁵

Pāy-ı sultān-ı dehre kıya serin
 Ħıdmete yine bağılyıya kemerin²⁵⁶⁶

²⁵⁶⁰ Donanmanın şehre girdiği gün Şaban ayının birinci günü (16 Kasım 1574) idi.

²⁵⁶¹ **Kostantıniyye’ye (İstanbul) Varış ve Yüce Eşiğe (Sultana) Hediye Takdimi**

■ Bu başlık T nüshasında “Çehre-süden-i Ħazret-i Āşaf-ı Memālik-sitān ber-Āsitāne-i Pādişāh-ı Selāṭin-nişān ü Müşerref ü Ser-efrāz Gerdāyenden?-i Ħazret-i Zıllullāh-ı Cihān-fermān Āşafeş-ra be-Ħil’athā-yı Fāḫire vü İhsān-ı Mütেকāşire vü İltifāt-ı bī-pāyān” şeklindedir.

²⁵⁶² Ey gönül! Dünyayı dolaşmış (bilen) vezir hazretleri gelip şehre girdi.

²⁵⁶³ Konağına vardığında ümit ettiklerine kavuştu.

²⁵⁶⁴ Düşman avcısı vezir, gece konağında kalıp sabah şafak vaktinde

²⁵⁶⁵ Sultanın huzuruna (saray) yöneldi ki (böylece) Jüpiter ayla birleşsin.

²⁵⁶⁶ Dünya sultanının ayağına başını koysun. Hizmetçisi olduğunu göstersiz.

Çün bu niyyetle hâzret-i serdâr
Oldı bir esb-i bād-pāye süvâr²⁵⁶⁷

2240 Geldi dīvān-ı pādişāha revān
Hayr-maḫdem didi ḫamu erkān²⁵⁶⁸

Vüzerā-y-ıla cem^ç olup düstür
Cümle a^ç yāna ḫāşıl oldı sürūr²⁵⁶⁹

Çekdi resm-i ḫadīm ile teşrīf
Āferīn ḫıldılar vażī^ç ü şerīf²⁵⁷⁰

Vüzerā çıkdılar çü dīvāndan
Vardılar ^ç arz-ı dergehe andan²⁵⁷¹

İtdiler bir bir içerde ḫuḫū^ç
İtmedin ^ç arza baş vezīr şürū^ç²⁵⁷²

2245 Öpmege dest-i pādişāhı dilā
Key ḫuşū^ç itdi ekre[m]ü'l-vüzerā²⁵⁷³

²⁵⁶⁷ Hazreti serdar bu niyetle hızlı koşan bir ata bindi.

²⁵⁶⁸ Sultanın divanına (toplantı odası) geldi. Devletin ileri gelenleri “Hoş geldin.” dediler.

²⁵⁶⁹ Vezir, diğer vezirlerle bir araya gelince bütün ileri gelenleri sevinç kapladı.

²⁵⁷⁰ Âdet üzere yapılan merasimle teşrif etti. Meclisteki alt veya üst rütbedeki herkes kendisini tebrik etti.

²⁵⁷¹ Vezirler divandan çıktıktan sonra kendilerini arz etmek için sultanın huzuruna geçti.

²⁵⁷² Vezir (kendisi) arza baş eğmeden önce diğer vezirler baş eğip tazim etti.

■ 2242-2244: -NÜ.

²⁵⁷³ Ey gönül! Vezirlerin en cömerdi sultanın elini öpmek için tevazuyla boynunu eğdiğinde

■ 2245/2: Key ḫuşū^ç itdi ekre[m]ü'l-vüzerā: Girdi ḫünkāra ekremü'l-vüzerā T.

Ḥazret-i pādīshāh-ı gerdūn-rām
 Āşafa itdi iltifāt-ı tamām²⁵⁷⁴

[T 203b] Āşafuñ ol zamānda zıll-ı Ḥudā
 Ḥâtırın şordı itdi hayr-du‘ā²⁵⁷⁵

Çünkü pā-būs kıldı ser-leşker
 Çok ri‘āyetler itdi ḥākān-fer²⁵⁷⁶

[NÜ 652b]

Minyatür XV: Serdār-ı Kām-kār Ḥalku’l-Vād’ı Alup ve Yıkup Yakup Diyār-ı Ğarbı Dahı Tekrār Yemen Gibi Feth İtdükden Şoñra İstanbul’a Gelüp Dīvān-ı Hümâyūn’a Varup Pîşkeş Çeküp ve Maḥbūs Düşmen Beglerini Teslīm İdüp El Öpüp Yirine Giçdügidür²⁵⁷⁷

²⁵⁷⁴ Dünyanın kendisine tabi olduğu sultan hazretleri. Veziri çokça takdir etti.

²⁵⁷⁵ O an Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi vezirine hâlini sordu ve hayır duada bulundu.

²⁵⁷⁶ Serdar ayak öptüğünde hükümdarlık gücünün sahibi (sultan) ona birçok izzet ve ikramda bulundu.

■ 2248: -T.

²⁵⁷⁷ **İkbal Sahibi Serdar Halku’l-vâd’ı Alması ve Burayı Yıkup Yakup Batı Ülkesini Dahi Tekrar Yemen Gibi Fethettikten Sonra İstanbul’a Ulaşması, Dīvân-ı Hümâyūn’a Gelip Hediye Takdim Etmesi ve Esir Edilmiş Düşman Beylerini Teslim Edip El Öpüp Yine Makamına Dönmesi Hakkındadır**

■ Yemen Gibi...Giçdügidür: -T.

Dağı hem ser-firāz idüp anı
Eyledi bî-nihāye iḥsānı²⁵⁷⁸

2250 Niçe hil' atler eyleyüp i' tã
Her birine bulunmaz idi behã²⁵⁷⁹

²⁵⁷⁸ Onu yüceltip kendisine birçok ihsanda bulundu.

²⁵⁷⁹ Paha biçilmez birçok hılatler hediye etti.

[NÜ653a] Virdi hem niçe esb-i gerd-efşân
Yürise bād u ırsa kūh-ı girān²⁵⁸⁰

Rahtı her birinüñ muraşşa^ç idi
La^ç l u yāḳut-ıla mülemma^ç idi²⁵⁸¹

[NÜ 653b] Zin-i zerrīni üzre her elmās
Kıymetin idemezdi^ç akl kıyās²⁵⁸²

Zer-keş idi kamu licāmı anuñ
Sīm-i ḥām idi şāfī^ç kāmı anuñ²⁵⁸³

2255 Zini yanında şeş-per-i zerrīn
Mehle kıyruḳlu yıldız idi hemīn²⁵⁸⁴

Hem virüp niçe tīg-ı āteş-bār
Taşı cevherlü içi cevher-dār²⁵⁸⁵

Her birinüñ ḡılāfı pür-gevher
Kıymeti fehmi olınmadan ber-ter²⁵⁸⁶

Buña beñzer daḥı niçe iḥsān
İtdi düstūra ḥazret-i sultān²⁵⁸⁷

²⁵⁸⁰ Birçok toz saçan (atik) at verdi. (Bunlar) yürüse rüzgâr, dursa ağır bir dağ (gibi) idi.

²⁵⁸¹ Eyer takımı mücevherlerle bezeli idi. Lal ve yakut gibi değerli taşlarla süslenmişti.

²⁵⁸² Altın (sarı işlemeli) eyerinin üzerindeki elmasların kıymetini kimsenin aklı ölçemez.

²⁵⁸³ Onun bütün dizginleri altın (sarı) işlemeli idi. Onun saf isteği tabii gümüş idi.

²⁵⁸⁴ Eyerin yanındaki altın (sarı) işlemeli şeşperler adeta ayla kıyruklu yıldız (gibi) idi.

²⁵⁸⁵ Ayrıca ateş saçan birçok kılıç verdi ki dışı (kılıfı) da kendisi de mücevherlerle süslüdür.

²⁵⁸⁶ Hepsinin kılıfı mücevherle doludur. Kıymetini anlamak zordur.

²⁵⁸⁷ Sultan hazretleri vezire buna benzer daha birçok ihsanda bulundu.

Âşafa eyleyüp ri' âyet-i tām
 Hâzret-i pâdişâh-ı gerdün-rām²⁵⁸⁸

2260 Virdi anuñ niçe murādâtın
 Neyse gördiler mühimmâtın²⁵⁸⁹

Seferüñ ser-güzeştin icmālā
 Şâh âşafdan idüp istinbā²⁵⁹⁰

Emr-i sulţân-ıla vezîr-i müşîr
 Eyledi ser-güzeştini takrîr²⁵⁹¹

Kıssa-i fetih işidüp sulţân
 Eyledi Hakk'a hamd-i bî-pâyân²⁵⁹²

Pâdişeh rüyını sürüp hâke
 Hamd ü şükr itdi İzid-i pâke²⁵⁹³

2265 Şādumān oldı şâh-ı rüy-i zemîn
 Eyledi sa' y-i âşafa tahşîn²⁵⁹⁴

Mazhar-ı lutf-ı şâh olup düstür
 Toldı kalb-i şerîfî zevk ü sürür²⁵⁹⁵

²⁵⁸⁸ Dünya hâkimi sultan, vezire kâmilten izzet ve ikramlar etti.

²⁵⁸⁹ Onu memnun edecek birçok ikramlarda bulunup ihtiyacı olan silahlar verdi.

²⁵⁹⁰ Sultan, vezirden seferin kısa bir hikâyesini anlatmasını istedi.

²⁵⁹¹ Mareşal olan vezir, sultanın emriyle (seferin) hikâyesini anlattı.

²⁵⁹² Sultan fetih kıssasını dinledikten sonra Hakk'a sonsuz şükretti.

²⁵⁹³ Sultan yüzünü (alınını) toprağa sürüp (secde edip) mukaddes Allah'a şükretti.

²⁵⁹⁴ Yeryüzü sultanı bahtiyar oldu. Vezirin gayretini övüp takdir etti.

²⁵⁹⁵ Vezir sultanın lûtfuna mazhar olduğu için onun aziz kalbi zevk ve neşeyle doldu.

Çıkdı el öpmeden vezîr-i dilîr
 Āşaf-ı pâdişâh-ı ‘âlem-gîr²⁵⁹⁶

[NÜ 654a] Geldi dârına şevk ü ferhat-ile
 İstirâhat idüp sa‘ âdet-ile²⁵⁹⁷

Hıdmetinün kabûline iy yâr
 Haylî hazz itdi hâzret-i serdâr²⁵⁹⁸

Der-bî-Vefâyî-i Rûzgâr u İntikâl-i Cihân-dâr-ı Cennet-
 medâr-ı *Tâbe Serâhu*²⁵⁹⁹

2270 Hâsretâ miñnetâ ki devr-i cihân
 Kime itse bir iki gün ihsân²⁶⁰⁰

‘Âkıbet aña çok ‘itâb itdi
 Cigerin qahr-ıla kebâb itdi²⁶⁰¹

Hayf kim rûzgâr-ı bed-kirdâr
 Kime oldıysa bir iki gün ğam-h̃âr²⁶⁰²

²⁵⁹⁶ Dünya fatihi sultanın yiğit veziri el öpme merasiminden ayrıldı.

²⁵⁹⁷ Heyecan ve mutlulukla konağına geldi. Huzurla istirahat çekildi.

²⁵⁹⁸ Ey dost! Vezir hazretleri hizmetinin kabul edilmesinden çok memnun oldu.

²⁵⁹⁹ **Zamanın Vefasızlığı ve Yeri Cennet Olan Dünya Hâkiminin Göç Etmesi *Kabri Güzel Olsun***

■ Bu başlık T nüshasında “Vefât-kerden-i Hâzret-i Pâdişâh-ı Gerdün-vaqâr A‘nî Sultân Selim Hân-ı Kâm-kâr *Teğammedehullâhu Te‘âlâ bi-ğufrânihi bi-haqqı Muhammed Seyyidi’l-Ebrâr ve âlihi ve şahbihi’l-aḥyâr*” şeklindedir.

²⁶⁰⁰ Vay hasret, vay keder ki zaman kime bir iki gün ikramda bulunsa

■ itse: itdisse T.

²⁶⁰¹ Sonunda onu çokça azarladı. Kahırla ciğerini kebaba çevirdi.

²⁶⁰² Eyvah ki kötü davranışlı zaman kimin bir iki gün üzüntüsünü giderdiyse

■ *bir iki* ifadesi hece fazlalığına sebep olmaktadır. *bir ki* şeklinde uygulama yapılmış olmalıdır.

Ġamla āhir nizār idüp anı
İtdi cem' iyyetin perişānı²⁶⁰³

Sûrını mâtem itdi nûşını nîş
Böyledür kâr-ı çarh-ı bed-endîş²⁶⁰⁴

2275 Kime raḥm itse bir iki gün iy yār
Cevr-ile eyler anı āhir zār²⁶⁰⁵

Şıḥḥatinüñ saḳāmeti biledür
Rāḥatı ile zaḥmeti biledür²⁶⁰⁶

‘İşretinüñ nazîri ‘usretdür
Devleti tev'em-i mezelletdür²⁶⁰⁷

Kime bir dem ki şundı cām-ı şafā
Niçe dem virdi aña zehr-i cefā²⁶⁰⁸

Kimi kim kām-yāb ider bir ān
Nā-murād eyler anı niçe zamān²⁶⁰⁹

2280 Kimi kim bir dem eyleyüp ḥandān
Niçe müddet ider anı giryān²⁶¹⁰

²⁶⁰³ Sonunda onu üzüntüyle zayıflatıp meclisini dağıttı.

²⁶⁰⁴ Sevincini yas, tatlısını zehir etti. Kötü düşünceli feleğin işi böyledir.

²⁶⁰⁵ Ey dost! Kime bir iki gün merhamet etse sonunda onu zulümle ağlatıp inletir.

■ *bir iki* ifadesi hece fazlalığına sebep olmaktadır. *bir ki* şeklinde uygulama yapılmış olmalıdır.

²⁶⁰⁶ Sağlığında bozukluk da vardır. Rahatı ile zahmeti birliktedir.

²⁶⁰⁷ Eğlence meclisinin eşi zahmettir. İkbali alçalmakla eştir.

²⁶⁰⁸ Kime bir an keyif kadehi sundu (ise) birçok kere de ona kederli zehir verdi.

²⁶⁰⁹ Kimi bir an neşelendirir (ise) çoğu zaman da arzularını keser.

²⁶¹⁰ Kimi bir an sevindirirse nice kere onu ağlatır.

Ğadrdur işi çarḡ-ı ğaddāruñ
Mekrdür kārı ol sitem-kāruñ²⁶¹¹

[NÜ654b] Kõnuĝın luṭf-ıla idüp memnûn
Şonra eyler cefā-y-ıla maḥzûn²⁶¹²

Evvelā mihrin eyleyüp izḥār
Şonra cevri ider derûnıñ kār²⁶¹³

Ḥılesı ‘add olunmadan efzûn
Fitnesi ḥaddi olmadan bîrûn²⁶¹⁴

2285 Tîr-i cevresini nişān eyler
Kahr-ıla ḳaddûñi kemān eyler²⁶¹⁵

Vaşl umarken firāk olur kārûn
Düşmen olur ḳamu hevā-dārûn²⁶¹⁶

Ġam virür saña cümle ğam-ḥ̣ārûn
Cevr ider luṭf u mihr iden yārûn²⁶¹⁷

Gül şunar şanma ḥār-ı miḥnetdür
Nüşdur şanma nîş-i zaḥmetdür²⁶¹⁸

²⁶¹¹ Zalim feleĝin işi zulmetmektir. O zalimin işi hile yapmaktır.

²⁶¹² Misafirini ikramla memnun edip sonra cefa ile üzer.

²⁶¹³ Önce dostluk gösterir. Sonra zulmü kalbine sokar.

²⁶¹⁴ Hileleri saymakla bitmez. Fitnesinin haddi hesabı yoktur.

²⁶¹⁵ Zulüm okunu (sana) nişan alır. Verdiĝi kahrıla boyunu yay (gibi eğik) eder.

²⁶¹⁶ Kavuşmayı umarken işin ayrılık olur. Dostlarının hepsi düşman olur.

■ vaşl: vâşıl T.

²⁶¹⁷ Gamlarını giderenler sana gam verir. İkrâm ve dostluk sunan arkadaşların zulmeder.

²⁶¹⁸ Gül sunar zannetme keder dikenidir. Tatlı (bir içecek) şanma sıkıntı veren bir zehirdir.

Gülşeninüñ nümûnesi külhan
Kûşe-i sebze-zârı cây-ı hazan²⁶¹⁹

2290 Serv-i boştânı sâye-dâr olsa
Anda her naḥli mîve-dâr olsa²⁶²⁰

Sâyedür şanma anı zulmetdür
Mîvesi berg ü bâr-ı nekbetdür²⁶²¹

İki gün gösterüp muvâfaḳati
Eylemez râyegân muḥâlefeti²⁶²²

Cümle kârûñ senüñ idüp âsân
Her ḥuşûşuñda eylemez nokşân²⁶²³

Seni peyvend ider murâdâta
Vâşıl eyler merâm u ḥâcâta²⁶²⁴

2295 Dilüñi bend idüp eḥibbâya
Mâyil eyler merâm-ı dünyâya²⁶²⁵

²⁶¹⁹ Gül bahçesinin bir benzeri hamamın (yanan) ocağıdır). Yeşil bahçesinin köşesi hüznün yeri(dır).

²⁶²⁰ Türlü çiçeklerin olduğu bahçedeki servi ağacı gölge verse, o bahçedeki her hurma ağacı meyve yüklü olsa

²⁶²¹ Onu gölge zannetme, karanlıktır. Meyvesi felaket meyvesi ve yaprağıdır (Meyvesi felaket şimşeği ve kederidir).

²⁶²² İki gün uyum gösterip bedava muhalefet etmez.

²⁶²³ Senin bütün işlerini kolaylaştırıp her işini noksansız yapar.

²⁶²⁴ Seni isteklerine ulaştırır. Arzu ve ihtiyaçlarına kavuşturur.

²⁶²⁵ Gönlünü sevdiklerine bağlayıp dünya isteğine meylettirir.

Virdügüñ gibi sen de anlara dil
Mağşaduñ beynine olup hâyıl²⁶²⁶

[NÜ 655a] Merhamet itmeyüp saña aślā
Türmaz eyler muḥālefet peydā²⁶²⁷

Sehl olan kārūñı idüp müşkil
Seni dem-beste eyler el-ḥāşıl²⁶²⁸

[T 204a] Nekbetüñ gün-be-gün kemāle irer
Devletüñ rüz u şeb zevāle irer²⁶²⁹

2300 Her neye virdüñ-ise dil zīrā
Seni andan cüdā ider yārā²⁶³⁰

Cümle mevcūduñı ider ma' dūm
Seni eyler murāddan maḥrūm²⁶³¹

Vaşl-ı aḥbābdan ba' id eyler
Yārdan dūr u nā-ümīd eyler²⁶³²

Hoş dimiş bunu pīr-i rāh-ı hüdā
Bülbül-i gül-sitān-ı sırr-ı fenā²⁶³³

²⁶²⁶ Sen de onlara gönül verdiğinde isteğinin arasına engel olup

²⁶²⁷ Sana asla merhamet etmeyip durmadan karşı gelir.

²⁶²⁸ Neticede kolay olan işini zorlaştırıp nefesini tıkar.

■ kārūñı idüp: kārūñ eyler T.

²⁶²⁹ Talihsizliğin günden güne tamamlanır. İkbalin gündüz gece ortadan kalkar.

²⁶³⁰ Ey dost! Her neye gönül verdiysen seni ondan uzaklaştırır.

■ andan: cāndan NÜ.

²⁶³¹ Bütün varlığını yok eder. Seni isteğinden mahrum eder.

²⁶³² Dostlarından uzak kılar. Sevgiliden uzak ve ümitsiz eyler.

²⁶³³ Hidayet yolunun ihtiyarı, geçici dünyanın sırlı gül bahçesi bülbülü bunu güzel söylemiş.

Maḥzen-i ʿilm ü maʿden-i ʿirfân
Mantık'ut-Tayr-ı sırra vâkıf olan²⁶³⁴

2305 Şadr-ı aḥyâr kıdve-i ebrâr
 Kûtb-ı aḳṭâb-ı ḥazret-i ʿAttâr²⁶³⁵

Dâr-ı dünyâst menzil-i fânî
 Mülk-i bâkî be-cûy-ı er insânî²⁶³⁶

Çarḥ-ı merdüm-küş eger rûzî dü merdüm perverest
 Nîst ez-şefḳat meger per-vârî-i ü lağarest²⁶³⁷

Böyledür ḥâlî çarḥ-ı ğaddāruñ
 Rîşdür merhemi bu bed-kāruñ²⁶³⁸

Münkir iseñ eger bu ḥālete sen
 Diñle şıdkın bu kışşanuñ benden²⁶³⁹

2310 Bir gün ol ḥüsrev-i cihân-fermân
 Yaʿnî Sultân Selîm-i ʿālî-şân²⁶⁴⁰

²⁶³⁴ İlim ambarı ve irfan madeni, sırrın *Mantıku't-Tayr*'ını (kuş dilini) bilen.

²⁶³⁵ Hayırlı olanların övücü, fazilet sahiplerinin kendisine uyduğu kimse. Merkezdekilerin merkezi Attar hazretleri.

²⁶³⁶ “Dünya geçici bir konak yeridir. Eğer insan isen baki olan yerin peşinde ol.”

■ 2306: -T.

²⁶³⁷ “İnsan yiyici bu felek eğer günde iki insan yetiştiriyorsa bu şefkatten değil aksine besili inek gibi olan kendisinin zayıflamasındandır.” Ferîdüddin Attâr'ın *Divân-ı Eş'âr* adlı eserindeki onuncu kasidenin ilk beytidir. Kasidenin tamamı için bk. <https://ganjoor.net/attar/divana/ghasidea/sh10/> (Erişim 29.03.2020).

■ 2307: -NÜ.

²⁶³⁸ Zalim feleğin ḥâlî böyledir. Bu kötü işinin merhemi yaradır.

²⁶³⁹ Bu durumu inkâr ediyorsan bu hikâyenin doğrusunu benden dinle.

²⁶⁴⁰ Bir gün o dünyaya hükmeden padişah, yani büyük şan sahibi Sultan Selim.

Bu kadar ʿizzet ü saʿâdet-ile
Bu kadar ferr ü kerr ü şevket-ile²⁶⁴¹

Bu kadar fetḥ ü bunca yümn ü sürür
Kim anuñ devletinde buldı zuhûr²⁶⁴²

[NÜ 655b] Şarḡdan ġarba ḥükmi cār̄ iken
Berr-ile baḡre emri sār̄ iken²⁶⁴³

Bīm-i ḡahriyla cümle ḡalk-ı cihān
Ditrer iken mişāl-i berg-i ḡazān²⁶⁴⁴

2315 ʿAḡıbet şarşar-ı ḡazān-ı ecel
İtdi ʿömri bahārını muḡtel²⁶⁴⁵

Rüzgār-ıla gerdiş-i devvār
Dil-i āyīnesine virdi ġubār²⁶⁴⁶

Ḳāmeti naḡlini debūr-ı cihān
Berg ü bārından eyledi ʿuryān²⁶⁴⁷

ʿÖmri gül-bergini ḡazān-ı fenā
Eyledi bī-vücūd u nā-peydā²⁶⁴⁸

²⁶⁴¹ Bu kadar şeref ve bahtiyarlık, bu kadar gözüpeklik ve haşmet ile

²⁶⁴² Bu kadar fetih, bunca bereket ve sevinç onun hükümdarlığı zamanında gerçekleşti.

²⁶⁴³ Hükümdarlığı doğudan batıya (her yerde) geçerli iken, kara ve denize emri geçerken.

²⁶⁴⁴ Bütün dünya halkı onun gazabının korkusuyla sonbahar yaprağı gibi titrerken

²⁶⁴⁵ Sonunda ecel sonbaharının kasırgası ömrünün baharını yıktı.

²⁶⁴⁶ Rüzgâr (zaman) ile dönen felek (sema) gönül aynasını tozlandırdı.

²⁶⁴⁷ Dünyanın batı rüzgârı uzun ve güzel boyunu yaprağından ve meyvesinden çıplak eyledi.

²⁶⁴⁸ Ölüm sonbaharı ömrünün gül yaprağını varlıksız gözden kaybolmuş eyledi.

Götürüp ayağı bu menzilden
Kendü şahrâ-yı kudsi itdi vatan²⁶⁴⁹

2320 Lâle-veş kaldı hasret-ile dilâ
Kullarınıñ dilinde dâğ-ı cefâ²⁶⁵⁰

Aldı çün verd-i cennetüñ bûyın
Tahtdan tutdı tahtaya rûyın²⁶⁵¹

Böyledür böyle hâl-i devr-i cihân
Kimseye eylemez vefâ iy cân²⁶⁵²

Yok-durur çarh-ı bî-vefâda vefâ
Dâyimâ ehline murâdı cefâ²⁶⁵³

Şerbet-i mergi ‘ âkıbet iy yâr
İçürür saña çarh-ı merdüm-h‘âr²⁶⁵⁴

2325 Bulmamışdur bu derde kimse devâ
‘ Âkıl oldur vire kazâyâ rızâ²⁶⁵⁵

Naşş-ı kâtı‘ durur buña iy cân
Âyet-i küllü men ‘aleyhâ fân²⁶⁵⁶

²⁶⁴⁹ Bu konaktan ayağını çekip mukaddes ovayı vatan edindi.

²⁶⁵⁰ Ey gönül! Kullarının gönlündeki keder dağı, hasretle lale gibi kaldı.

²⁶⁵¹ Cennet gülünün kokusunu aldı. Yüzünü tahttan tahtaya (tabut) çevirdi.

²⁶⁵² Dönen dünyanın hâli böyledir, böyle... Ey sevgili! Kimseye dostluk göstermez.

²⁶⁵³ Vefasız felekte (dünya) vefa yoktur. İsteddiği, (dünya) halkına sürekli cefa etmektir.

²⁶⁵⁴ Ey dost! İnsan yutan felek ölüm şerbetini sonunda sana da içirir.

²⁶⁵⁵ Bu derde kimse şifa bulamamıştır. Akıllı kişi kaza (ve kadere) rıza gösterir.

²⁶⁵⁶ Ey sevgili! “Yeryüzünde bulunanların hepsi fanidir.” (Rahmân55/26) ayeti kesin bir hükümdür.

Mümkin olsa bu dehr içinde beķā
Muştafā'ya irişmez idi fenā²⁶⁵⁷

[NÜ656a] Vemā eķadün yebķā ‘ani’l-mevti sālimen
Fe inne’l-menāyā ķad eşābet Muķammeden²⁶⁵⁸

Fe lev kâne fi’-dünyā baķāü’s-sākin
Le-kâne resûlallāhi fihā muķalleden²⁶⁵⁹

**Der-Taķavvül-i Aķvāl-i ‘Ālem ü Tebeddül-i Āmāl-i Benī-
Ādem²⁶⁶⁰**

2330 Āh elinden bu ķarķ-ı mekkāruñ
Dād elinden bu dehr-i ğaddāruñ²⁶⁶¹

Ehlinüñ ķarı yas-ıla mātem
Hem-deminüñ dilinde dāğ-ı elem²⁶⁶²

‘Āķıbet dirheminde hem vardur
Arasañ sîmi içre sem vardur²⁶⁶³

²⁶⁵⁷ Bu dünyada baki kalmak mümkün olsa (idi) Mustafa'ya (Hz. Peygamber) ölüm erişmezdi.

²⁶⁵⁸ “Kimse ölümden kaçamaz. Ölüm Muhammed’e (s.a.v.) bile isabet etmişti.”

²⁶⁵⁹ “Eğer dünyada sürekli yaşamak olsaydı, Allah’ın resulü (Muhammed) bile dünyada kalırdı.”

■ Tercümesi aktarılan Arapça iki beytin vezni: *Fe‘ülün Meṯā‘ilün Fe‘ülün Meṯā‘ilün*.

²⁶⁶⁰ **Dünya Hâllerinin Değişmesi ve İnsanoğlunun Arzularının Farklılaşması**

■ Bu başlık T nüshasında “Ḥasb-i Ḥāl” şeklindedir.

²⁶⁶¹ Ah bu çok hileci feleğin elinden. Meded bu zalim dünyanın elinden.

■ ķarķ: dehr T.

■ dehr: ķarķ T.

²⁶⁶² Halkının işi yas ile keder (dir). Dostunun gönlünde keder dağı (vardır).

²⁶⁶³ Sonunda dirheminde (gümüş sikke) üzüntü vardır. Arasan gümüşünün içinde zehir vardır.

Oldı dînârınuñ nihāyeti nār
Devleti let-durur çü āhîr-i kār²⁶⁶⁴

Kimse bu evde maķşada irmez
‘ Āķil olan bu dehre dil virmez²⁶⁶⁵

2335 Yok-durur bu sarāy-ı ğamda sürür
Var durur ķaşr-ı dehre niçe ķuşūr²⁶⁶⁶

Bu cihān çün degül maķall-i ķarār
Bunda eglenme iy gōñül zinhār²⁶⁶⁷

Saña yetmez mi bu ķadar ‘ ibret
Cümle aķrānuñ eyleye rıķlet²⁶⁶⁸

Kimse bu evde ber-ķarār olmaz
Kimseye dehr pāyidār olmaz²⁶⁶⁹

Pîr ü bernā vü cümle şāh u gedā
Nûş ider ‘ āķîbetde cām-ı fenā²⁶⁷⁰

²⁶⁶⁴ Dinarının (altın liranın dörtte biri) sonu ateş oldu. İkbali, işinin sonu gibi dayaktır.

²⁶⁶⁵ Bu konakta kimse dileğine ulaşamaz. Akıllı olanlar bu dünyaya gönül vermez.

²⁶⁶⁶ Bu gam sarayında sevinç yoktur. Dünya köşkünde nice kusur vardır.

²⁶⁶⁷ Ey gönül! Bu dünya konup kalma yeri olmadığından asla burada durma!

²⁶⁶⁸ Sana bu kadar ibret yetmiyor mu ki bütün yakınların göçüyor (ölüyor).

²⁶⁶⁹ Kimse bu evde (dünya) sürekli kalmaz. Dünya kimseye daimî olmaz.

²⁶⁷⁰ Yaşlı ve genç veya bütün sultan ve düşkünler. Sonunda ölüm kadehini içer.

Kıt‘a-i Muhtaşara Münāsib be-Eṭvār-ı Dūnyā-yı
Deniyye²⁶⁷¹

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

[NÜ 656b]

- 1 Görür mi kimse fenā güllerinde reng-i beķā
Olur mı lālelerinde anuñ vefā bŷı²⁶⁷²
- 2 Şadā-yı cūyı durur ‘ākile nidā-yı raķıl
Dimāğ-ı cāna şabāsı virür fenā bŷı²⁶⁷³

Der-Tecdīd-i Eşāş-ı Hılāfet ü Cihān-bānī ve Temhīd-i
Esās-ı ‘Adālet ü Kām-rānī²⁶⁷⁴

2340 Çün ecel cāmın içdi itdi vefāt
Hāzret-i Hān Selīm-i nīk-şıfāt²⁶⁷⁵

Ehl-i İslām’a oldı ğam hem-dem
Her birine elemle hem hem-dem²⁶⁷⁶

Şāhsız kulları olup maķzŷn
Oldı her birinŷñ cigerleri hŷn²⁶⁷⁷

²⁶⁷¹ **Alçak Dünyanın Tavırlarına Münasip Kısa Bir Kıtā**

■ Bu başlık T nüshasında “Kıt‘a” şeklindedir.

²⁶⁷² Herhangi bir kimse geçici güllerde ebedilik rengi görebilir mi? Onun lalelerinde dostluk kokusu olur mu?

²⁶⁷³ Akıllı kişi için göç çağırısı ırmak sesidir. Sabah rŷğārı can aklına geçicilik (ölüm) kokusu verir.

²⁶⁷⁴ **Hılāfet Temelinin ve Dūnya İmarının Yenilenmesi ile Adalet ve İķbal Temelinin İslah Edilmesi**

■ Der-Tecdīd...Kām-rānī: -T.

²⁶⁷⁵ İyi tabiatlı Selim Han hazretleri ecel kadehini içip vefāt ettiğı için.

²⁶⁷⁶ Müslümanların her birine ğam, keder ve ŷzŷntŷ dost oldu.

²⁶⁷⁷ Şahlarını kaybeden kullar hŷzŷnle dolup her birinin cigerleri kan doldu.

Olmış-iken bu vech-ile iy cān
Sîne-biryān u cümle dil-sūzān²⁶⁷⁸

[T 204b] Nā-gehān bir berīd-i ferruḥ-fer
Sa' d sā' atde virdi ḥayr-ḥaber²⁶⁷⁹

2345 Ne ḥaber müjde-i sa' ādet idi
Maḳdem-i ḥüsrev-i vilāyet idi²⁶⁸⁰

Bir peyām idi-kim virürdi dilā
Cāna rāḥat cihāna zevḳ ü şafā²⁶⁸¹

Nite gūyā ki cān peyāmı idi
' Aşıḳa dil-rübā selāmı idi²⁶⁸²

Gūyiyā ḥastaya şifā irdi
Dil-i efsürdeye şafā irdi²⁶⁸³

Didi-kim faḥr-i āl-i Oşmānī
Ḥān Murād ibni Şeh Selīm Ḥānī²⁶⁸⁴

2350 Ki ḳudūmıyla taḥt-ı sultānı
İtdi teşrīf o zıll-ı Yezdānī²⁶⁸⁵

²⁶⁷⁸ Ey sevgili! Bu şekilde bütün kalpler kebab, gönüller yanık olmuşken.

²⁶⁷⁹ Ansızın bir uğurlu haberci kutlu bir saatte hayırlı haber getirdi.

²⁶⁸⁰ Öyle bir haberci ki ülkeye (yeni) sultan gelişinin mutluluk müjdesi idi.

²⁶⁸¹ Ey gönül! Öyle bir haberci ki cana rahat, dünyaya zevk ve saadet veriyordu.

²⁶⁸² Adeta can haberi idi. Aşığa gönül çekenin selamı idi.

²⁶⁸³ (Bu haberle) adeta hastaya şifa ulaştı. Donmuş gönle şenlik ulaştı.

²⁶⁸⁴ Dedi ki “Osmanlı hanedanının övüncü Sultan Selim Han’ın oğlu Murad Han”

■ Didi-kim: Didiler T.

²⁶⁸⁵ “O Allah’ın (yeryüzündeki) gölgesi gelişiyile saltanat tahtını şereflendirdi.”

Bu haber virdi dehre şevk u sürür
Gitdi ğam geldi halka zevk ü ħubür²⁶⁸⁶

[NÜ 657a] Hâtif-i ğayb idüp o demde nidâ
Oķıdı şevk-ile bu şî'ri dilâ²⁶⁸⁷

**Ġazel-i Dil-küşâ be-Cülûs-ı Sa'âdet-Fânûs-ı Memâlik-
ârâ²⁶⁸⁸**

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1 Eger burc-ı sa'âdetde ğurûb itdiyse bir aĥter
Cihâna fer viren ĥurşîd-i devlet tâb-dâr olsun²⁶⁸⁹

Bu bâĝ-ı salţanatda ger ĥazân irdiyse bir serve
Hemîşe ol dıraĥt-ı bâr-ı iĥşân nev-bahâr olsun²⁶⁹⁰

Eger dürc-i ĥilâfetden şikest oldıysa bir gevher
Dür-i baĥr-i 'aţâ kân-ı 'adâlet pâyidâr olsun²⁶⁹¹

²⁶⁸⁶ Bu haber dünyaya neşe ve mutluluk verdi. Gam gitti, halka zevk ve aşırı sevinç geldi.

²⁶⁸⁷ Ey gönül! Görünmeyen seslenici (vicdan) o an ses verip neşeyle bu şiiri okudu.

²⁶⁸⁸ **Ülkeler Süsleyen (Aydınlatan) Saadet Fenerinin Tahta Oturuşu Hakkında Gönül Açan Gazel**

■ Bu başlık T nüshasında “Kıı' a” şeklindedir.

²⁶⁸⁹ Eğer saadet burcunda (takım yıldızı) bir yıldız battı ise dünyayı aydınlatan devlet güneşi parlсын.

■ sa'âdetde ğurûb: sa'âdetden tülû 'NÜ.

²⁶⁹⁰ Eğer bu saltanat bahçesinde bir servi ağacına sonbahar ulaşıysa bütün o ihsan meyvesi yüklü ağaçlara ilkbahar olsun.

■ nev-bahâr: tâb-dâr NÜ.

²⁶⁹¹ Eğer hilafetin mücevher kutusundaki bir mücevher kırıldıysa, cömertlik denizinin incisi, adalet kaynağı kalıcı olsun.

■ ĥilâfetden: ĥilâfetde NÜ.

Gül-i ferruḥ bu gül-şenden fenâ buldıysa iy bülbül
Gül-i şābit bu gülzār-ı cihānda ber-ḡarār olsun²⁶⁹²

- 5 Fenâ buldıysa ger Sultān Selīm'ün 'ahd-i eyvānı
Dilā Sultān Murād'uñ ḡaşr-ı 'ömri üstüvān olsun²⁶⁹³

**Der-Şükr-güzār-ı Ni'met-i Ḳudüm-ı Cihān-medārī be-
Yārī-i Bārī²⁶⁹⁴**

Ḥaḡ te' ālāya biñ dūrūd u şenā
Vāriş-i mülke mülki virdi dilā²⁶⁹⁵

Rūh-ı Sultān Selīm'i Ḥayy u Ḳadīm
Eyleye dār-ı ḥuld içinde muḡīm²⁶⁹⁶

- 2355 Murḡ-ı rūḥına eyleye Mevlā
Dār-ı cennetde menzil ü me'vā²⁶⁹⁷

Āşinā ide añā Rıdḡvān'ı
Menzili ola 'arş-ı Raḡmānī²⁶⁹⁸

²⁶⁹² Ey bülbül! Bu gül bahçesinden uğurlu bir gül solduysa, bu dünyanın gül bahçesinde sürekli olan bir gül kalıcı olsun.

²⁶⁹³ Ey gönül! Eğer Sultan Selim'in köşkünün zamanı (saltanat dönemi) tükendiyse, Sultan Murad'ın ömür köşkü direklensin.

■ Sultan Selim'in köşkü dönemi ifadesiyle, sultanın donanmayı Tunus seferine uğurladığı esnada bulunduğu Yalı Kasrı'na telmih olması mümkündür (bk. b. 535-555).

²⁶⁹⁴ **Allah'ın Dostluğuyla Dünya Dayanağının Gelişi (Tahta Çıkışı) Vesilesiyle Şükretme**

■ Der-Şükr-güzār...Bārī: -T.

²⁶⁹⁵ Ey gönül! Yüce Hakk'a binlerce dua ve övgü (olsun). Ülkenin mirasçısına mirasını verdi.

²⁶⁹⁶ Hayy (ebedî olan) ve Kadīm (ezelî olan), Sultan Selim'in ruhunu cennet yurdunda ikâmet ettirsin.

²⁶⁹⁷ Mevlâ, onun ruh kuşuna cennet yurdunda konak ve sığınak versin.

²⁶⁹⁸ Ona Rıdvān'ı (cennetin kapıcısı olan melek) tanıdık eylesin. Konağı Allah'ın arşı olsun.

Hür u ğilmānı aña ide nedīm
Maḥẓ-ı iḥsānı-y-ıla Rabb-i kerīm²⁶⁹⁹

‘ Ālem-i ḳuds cilve-gāhı ola
Ḳudsiyān ceyşi vü sipāhı ola²⁷⁰⁰

Kendü serdār-ı ḳudsiyān olsun
‘ Ālem-i ḳuds aña mekân olsun²⁷⁰¹

[NÜ 657b]

2360 Bulduğınca ol anda ecr-i cemīl
‘ Ömri Sultān Murād’uñ ola ṭavīl²⁷⁰²

Sāye-i devletinde ḥalk-ı cihān
Ola āsūde bula emn ü emān²⁷⁰³

**Der-Sitāyiş-i Ḥazret-i Ḥudāvendigār-ı Kām-kār Medde
Zılluhu ilā Yevmi’l-Ḳarār²⁷⁰⁴**

Bir seḫer kim bu gerdiş-i devvār
İtdi ebnā-yı ḥāke mihr izhār²⁷⁰⁵

²⁶⁹⁹ En çok ikram sahibi olan Rab, ihsanıyla ona cennet kızlarını ve hizmetçilerini sohbet arkadaşı eylesin.

■ aña ide: ide aña T.

²⁷⁰⁰ Mukaddes âlem cilve yeri olsun. Melekler ordusu olsun.

²⁷⁰¹ Kendisi meleklerin önderi olsun. Mukaddes âlem ona mekân olsun.

²⁷⁰² Onun, orada güzel bir karşılık bulduğu kadar Sultan Murad’ın da ömrü uzasın.

²⁷⁰³ Dünya halkı, devletinin himayesinde huzur, emniyet ve esenlik bulsun.

²⁷⁰⁴ **İkbal Sahibi Hükümdarın Övgüsü Gölgesi (Hükümdarlığı) Mahşer Gününe Kadar Uzasın**

■ Bu başlık T nüshasında “Cülüs-ı Hümâyün-ı Sa’âdet-maḳrûn Ḥazret-i şāhib-ḳırān-ı Mümteni’ü’l-ḳarīn ü Vāriş-i Ḥilāfet-i Rüy-ı Zemīn *Ebbedallāhü Te’ālā Saltānaṭehu ilā Yevmi’d-dīn bi-ḥaḳḳı Seyyidi’l-evvelīn ve’l-āḫirīn*” şeklindedir.

²⁷⁰⁵ Bu dönen felek (sema) bir şafak vaktinde toprağın oğullarına (insanoğlu) güneş gösterdi.

Zulmet-i şebde kalmış-ıdı cihāñ
Nā-gehān şubḥ-ı devlet oldu ʿiyāñ²⁷⁰⁶

Ṭoğdı bir neyyir-i cihān-ārā
Ṭoldı rûy-i zemīne nûr u ziyā²⁷⁰⁷

2365 Sāyesinde cihān olup pür-nûr
ʿĀlemi itdi ʿadl-ile mesrûr²⁷⁰⁸

Çün vefāt itdi Ḥān Selīm iy yār
Aña menzil-geh oldu dār-ı qarār²⁷⁰⁹

Cümle ḥalk-ı cihānı çün bu peyām
Eyledi bî-qarār u bî-ārām²⁷¹⁰

İtmegin pâdişāh-ı dīn rihlet
Ḥalka düşmişdi ḥavf-ıla ḥaşyet²⁷¹¹

Bir seḥer āfītāb-ı devlet-i dīn
Zıll-ı Ḥaḫ ḥüsrev-i felek-temkīn²⁷¹²

2370 Dāver-i tāt-baḥş u şāh-nişān
Şehriyār-ı cihān u mülk-sitān²⁷¹³

²⁷⁰⁶ Dünya gece karanlığında kalmıştı. Ansızın devlet sabahı açığa çıktı.

²⁷⁰⁷ Dünyayı süsleyen bir güneş doğdu. Yeryüzüne nur ve parıltı doldu.

²⁷⁰⁸ Onun vesilesiyle dünya baştan başa nurlandı. Herkesi adaletiyle sevindirdi.

²⁷⁰⁹ Ey dost! Selim Han vefat ettiğinden ona ebedi kalma yeri konak oldu.

²⁷¹⁰ Bu haber bütün dünya halkını şaşkın ve huzursuz eyledi.

²⁷¹¹ Din padişahı göçünce halka korku ve endişe düşmüştü.

²⁷¹² Bir şafak vaktinde din devletinin güneşi, Hakk'ın (yeryüzündeki) gölgesi, gökyüzü gibi (geniş) tedbir sahibi sultan.

²⁷¹³ Taç sahibi ve sultanlık alametine sahip adaletli hükümdar. Dünyayı ve ülkeleri fetheden padişah.

Tâc-dâr-ı memâlik-i ‘izzet
Pişvâ-yı mesâlik-i devlet²⁷¹⁴

Server-i ser-firâz-ı tâc-ı dihân
İşigi mesned-i kihân u mihân²⁷¹⁵

Gül-i bâğ-ı ‘ādâlet u naşfet
Şeh-i Cem-ķudret ü melek-ķaşlet²⁷¹⁶

[NÜ 658a] Āfitāb-ı sipihr-i sulţānī
Kāmer-i evc-i burc-ı hāķānī²⁷¹⁷

2375 Dürretü’t-tâc-ı serverân-ı cihân
Hām̃-i dīn-i eşref-i edyān²⁷¹⁸

Rā̃-ı şer‘-i seyyidü’s-şakaleyn
Hāfız-ı mülk ü hādimü’l-ķaremeyn²⁷¹⁹

Kāmi‘-i ırķ-ı zümre-i küffār
Muħyī-dīn-i Aħmed-i Muħtār²⁷²⁰

²⁷¹⁴ Şeref ülkelerinin tacına sahip olan. Devlet yollarının önderi.

²⁷¹⁵ Kırmızı derili seçkin tac sahiplerinin önderi. (Kapısının) eşigi küçüklerin de uluların da dayanağıdır.

²⁷¹⁶ Adalet ve insaf bahçesinin gülü. Cem gibi muktedir ve melek gibi iyi huylu sultan.

²⁷¹⁷ Sultanlık göğünün güneşi. Hakanlık burcunun (takım yıldızı) tepesindeki ay.

²⁷¹⁸ Dünya reislerinin taçlarındaki inci. En şerefli dinin koruyucusu.

■ Hām̃. Cām̃ NÜ.

²⁷¹⁹ Dünya ve ahiret sultanının (Hz. Peygamber) şeriatinin gözetleyicisi. Dünyanın koruyucusu ve Mekke ile Medine’nin hizmetçisi.

²⁷²⁰ Kâfirler topluluğunun soyunu kahreden. Seçilmiş Ahmed’in dinini tazeleyip güçlendiren.

Dâfi^ç -i şerr-i ehl-i küfr ü nifāk
Râfi^ç -i şûr-ı kavm-i bağy u şikāk²⁷²¹

Şeh-i gerdûn-vaqâr u Dârâ-der
Zıll-ı Hâk hüsrev-i felek-çâker²⁷²²

2380 Dür-i deryâ-yı fazl-ı Sübhânî
Güher-i efser-i cihân-bânî²⁷²³

Şâhib-i tâc u taht u baht u ^ç alem
Vâlî-i milket-i ^ç atâ vü himem²⁷²⁴

Khramân-ı zamân hizebr-i vegâ
Pâdişâh-ı cihân u mülk-küşâ²⁷²⁵

Neyyir-i âsumân-ı câh u celâl
Âfitâb-ı sipihr-i burc-ı kemâl²⁷²⁶

[T 205a] Maṭraḥ-ı nûr u ḥâver-i devlet
Maṭmaḥ-ı nûr-ı dîde-i rif^ç at²⁷²⁷

²⁷²¹ Küfür ve fesat sahiplerinin kötülüklerini defeden. İsyan ve uyuşmazlık kavminin fitnesini (ortadan) kaldıran.

²⁷²² Büyük şeref sahibi, Dârâ paralayan sultan. Hakk'ın (yeryüzündeki) gölgesi, feleğin kendisine hizmetçi olduğu sultan.

²⁷²³ Noksanlardan münezzeḥ olan Allah'ın cömertlik deryasındaki inci. Kâinat kurucusunun tacının mücevheri.

²⁷²⁴ Taç, taht, talih ve bayrak sahibi. İhsan ve yardım ülkesinin valisi.

²⁷²⁵ Zamanın Kahramân'ı, savaşın aslanı. Dünya sultanı ve dünya fatihi.

²⁷²⁶ Makam ve ululuk göğünün güneşi. Olgunluk burcunun (takım yıldızı) göğünün güneşi.

²⁷²⁷ Nurun (güneşin) kazancı, devletin güneşi, yücelik gözü nurunun göz diktigi.

2385 Maḥẓ-ı luṭf-ı Ḥudā-yı zü'l-iclāl
 ʿAyn-ı ihsān-ı ḥazret-i müteʿāl²⁷²⁸

Zübde-i āb u ḥāk u āteş u bād
 Pādişāh-ı gürūh-ı ehl-i cihād²⁷²⁹

Dür-i dürc-i saʿādet ü iclāl
 Dürr-i burc-ı devlet ü iḳbāl²⁷³⁰

Gülbün-i gülşen-i cihān-bānī
 Zübde-i nesl-i āl-i ʿOsmānī²⁷³¹

[NÜ658b] Yaʿnī Sultān Murād-ı ʿālem-gīr
 Müşterī-fıṭnat u felek-teʿşir²⁷³²

2390 Zıll-ı Yezdān u dāver-i devrān
 Ḥüsrev-i milket-i zemīn ü zamān²⁷³³

Ṭiğ-y-ıla küşāde rūy-i zemīn
 Sāye-i devletinde ʿālem emīn²⁷³⁴

Dāver-i dād-baḥş u Dārā-der
 Server-i ḥüsrevān-ı gerdün-fer²⁷³⁵

²⁷²⁸ Ulu Allah'ın ikramı. Yüce Allah'ın ihsanı.

²⁷²⁹ Su, toprak, ateş ve rüzgârın özü. Mücahitler topluluğunun sultanı.

²⁷³⁰ Kutluluk ve ululuk hokkasının incisi. Devlet ve talih burcunun (takım yıldızı) incisi.

²⁷³¹ Hükümdarlığın gül bahçesinin gül köşkü. Osmanlı hanedanı neslinin özü.

²⁷³² Yani, dünya zapteden, Jüpiter gibi (geniş) anlayış sahibi, felek (talih) gibi tesirli Sultan Murad.

²⁷³³ Allah'ın (yeryüzündeki) gölgesi ve adil, insafı hükümdar. Dünya sahası ile dönemin sultanı.

²⁷³⁴ Yeryüzü, kılıcıyla açıldı. Dünya, devletinin himayesinde emniyet içindedir.

²⁷³⁵ Adalet bahşedici ve Dārâ parlayan hükümdar. Dünya hükümdarlarının önderi.

Serv-i bûstân-ı devlet ü 'izzet
Gül-i gül-zâr-ı ravza-i rif'at²⁷³⁶

Bâd-ı kahrıyla hüsrevân-ı cihân
Cümle lerzân mişâl-i berg-i hazân²⁷³⁷

2395 Zîr-i hükminde şâhlar iy yâr
Her birisi zelîl ü 'âciz ü h'âr²⁷³⁸

Kullarınıñ elinde zâr u zebûn
Rüstem-i dâsîtân u Efrîdûn²⁷³⁹

Hân-ı Kıpçak u şâh-ı mülk-i 'Acem
Âsitânında bende-i ebkem²⁷⁴⁰

Bezm içün hâzır olsa meclis-i hâş
Zühre olaydı kemterîn rakqâş²⁷⁴¹

Rahşî rezm içre eylese cevelân
Havfdan Erdevân olurdu devân²⁷⁴²

2400 Rûz-ı rezmin göreydi ger Hûşenk
Hayretinden olaydı vâlih ü deng²⁷⁴³

²⁷³⁶ Devlet (talih) ve izzet bahçesinin servisi. Yüce cennetin gül bahçesinin gülü.

²⁷³⁷ Dünya hükümdarları onun kahr rüzgânıyla sonbahar yaprağı gibi titredi.

²⁷³⁸ Ey dost! Hükmü altındaki sultanların hepsi hakir, aciz ve değersizdir.

²⁷³⁹ Destan sahibi Rüstem ile Ferîdûn senin kullarının elinde ağlayıp perişan oldu.

²⁷⁴⁰ Kıpçak Hanı ve Acem ülkesinin sultanı eşğinde dilsiz bir kuldur.

²⁷⁴¹ Seçkinler zümresi toplantı için hazır olsa Venüs en küçük köçek (dansçı) olurdu.

²⁷⁴² Gösterişli atı savaş meydanında dolaşsa Erdevân korkudan seğirtirdi (koşup kaçardı).

²⁷⁴³ Eğer Hûşenk savaş gününü görseydi şaşkınlıktan sersemleşirdi.

■ ger: her NÜ.

Āsitānında şāh-ı mülk-i Hıṭā
 ̖ulunuñ ̖ullıgını itdi recā²⁷⁴⁴

̖āf̄dan ̖āf̄a cümle halk-ı cihān
 Emrine oldı bende-i fermān²⁷⁴⁵

Ser-firāzān-ı dehr ser-tā-ser
 Āsitānında bende-i kemter²⁷⁴⁶

[NÜ 659a] İşigi hākine ider rū-māl
 Şarkdan ġarba fırka-i iḳbāl²⁷⁴⁷

2405 Der-i devlet-penāhı melce-i ‘ām
 İşigi mesned ü melāz-ı enām²⁷⁴⁸

Olalı ‘adl-ile cihāna emīr
 Şāhlar dergehinde ‘abd-i ḥaḳīr²⁷⁴⁹

Böyle bir burc-ı evc-i ‘izzete mihr
 Görmemişdür hezār-dīde sipihr²⁷⁵⁰

Böyle bir pādişāh-ı ‘āl-ı-nijād
 Görmemişdür bu dehr-i bī-bünyād²⁷⁵¹

²⁷⁴⁴ Hıṭā ülkesinin (Doğu Türkistan) sultanı, eşiğinde kulunun kulluğunu yapmak istedi.

²⁷⁴⁵ Kāf̄tan Kāf̄a bütün dünya halkı emrine emir kulu oldu.

²⁷⁴⁶ Dünyadaki seçkin kişilerin hepsi dergahında en küçük kuldur.

²⁷⁴⁷ Doğudan batıya (kadar bütün) yüksek mevkili topluluklar eşiğinin toprağına yüz sürer.

²⁷⁴⁸ Devlet koruyucusu olan kapısı herkesin sığınağıdır. Kapısı halkın dayanağı ve sığındığı yerdir.

²⁷⁴⁹ Dünyanın adil hükümdarı olduğundan beri sultanlar huzurunda küçük bir kuldur.

²⁷⁵⁰ Binlerce şey görmüş olan sema şeref tepesinin burcuna (takım yıldızı) yakışan böyle bir güneş görmemiştir.

²⁷⁵¹ Bu temelsiz dünya böyle bir yüce tabiatlı sultan görmemiştir.

Böyle bir şehriyâr-ı ‘âlî-şân
Olmadı bâğ-ı dehr içinde ‘iyân²⁷⁵²

2410 Böyle bir neyyir-i cihân-ārā
Togmadı çarh-ı saltanatda dilā²⁷⁵³

Atı öñince peyk-i feth ü zafer
Olmış iklīm-i ‘izzete rehber²⁷⁵⁴

Qulıdur devletüñ kamu şehler
Tırmayup devlet aña kullıg ider²⁷⁵⁵

Her ne cāyı ki ide fethe hücum
Rām olur emrine hemān ol büm²⁷⁵⁶

Tiğ-ı hūn-bārınun zebūnı cihân
Nîzesinun sinānı mülk-sitān²⁷⁵⁷

2415 Tîr-i şeh-bāzı itse kaşd-ı şikār
Qomaya cān-ı haşma cāy-ı qarār²⁷⁵⁸

Zîni yanında zer-nişān şeş-per
Ser-i a‘ dā-yı dūn-ıla hem-ser²⁷⁵⁹

²⁷⁵² Dünya bahçesinde böyle büyük şan sahibi hükümdar olmadı.

²⁷⁵³ Ey gönül! Böyle bir kâinatı süsleyen güneş saltanat göğünde doğmadı.

²⁷⁵⁴ Atının önü sıra (giden) fetih ve zafer habercisi şeref ülkesine kılavuz olmuş.

²⁷⁵⁵ Bütün sultanlar devletin kuludur. Devlet de durmadan ona kulluk eder.

²⁷⁵⁶ Her nereyi fethetmek için hücum etse o memleket hemen emrine boyun eğer.

²⁷⁵⁷ Dünya, kan döken kılıcının karşısında acizdir. Mızrağının keskin ucu ülke fethedendir.

²⁷⁵⁸ Beyaz doğan (gibi) oku avlanmaya azmetse düşmanın canına tutunacak bir yer bırakmaz.

■ qarār: firār T.

²⁷⁵⁹ Eyerinin yanında altın (sarı) işlemeli şeşper. Alçak düşmanların başlarına benzerdir.

Ḳadrinüñ şeh-nişinine yārā
Farḳdan oldı pāye-i ednā²⁷⁶⁰

[NÜ659b] Cür^ç a-i cām-ı luṭfı ol ḥānuñ
Menba^ç ı oldı āb-ı ḥayvānuñ²⁷⁶¹

Deşt-i heycāda her sinānı dilā
Demi āteş şaçar bir ejderhā²⁷⁶²

2420 Baḥr-i ḥarb içre tıḡı āteş-reng
Olmış-ıdı hemān mişāl-i neheng²⁷⁶³

Ḥāldur çetri rūy-i nuşretde
Servdür tūḡı bāḡ-ı rif^ç atde²⁷⁶⁴

Ḳaşrına çarḥ-ı heft süllemdür
Şehriyārī aña müsellemdür²⁷⁶⁵

Sāye-i devletinde cümle ^ç ibād
Oldı emn ü sürür-ıla dil-şād²⁷⁶⁶

Kehf-i ^ç adlinde ehl-i dār u diyār
Her birisi şafāda leyl ü nehār²⁷⁶⁷

²⁷⁶⁰ Ey dost! Senin tahtına en düşük rütbe ferkadan yıldızlarının tepesi oldu.

²⁷⁶¹ O sultanın lütuf kadehinin bir yudumu, hayat suyunun kaynağı oldu.

²⁷⁶² Ey gönül! Her mızrağı, savaş meydanında nefesi ateş saçan bir ejderdir.

²⁷⁶³ Savaş denizi içindeki ateş renkli kılıcı, sanki timsah gibi olmuştur.

²⁷⁶⁴ Çadırı, zaferin yüzündeki bendir. Tuḡu, yücelik bahçesindeki servidir.

■ tūḡı: tiri T.

²⁷⁶⁵ Yedi kat gök köşküne (çıkan) merdivendir. Sultanlık ona verilmiştir.

²⁷⁶⁶ Devletin himayesinde bütün kullar emniyet ve huzur içinde gönlü şen oldu.

²⁷⁶⁷ Yer ve ülke sahiplerinin hepsi adalet sığınağında gece gündüz huzurludur.

2425 Kenef-i ʿizzetinde pîr ü civân
Oldı âsûde cümleten iy cân²⁷⁶⁸

Genc-i İslâm'ı hıfz için iy yâr
Tiğdur ejdehâ-yı âteş-bâr²⁷⁶⁹

Olmasun diyü ehl-i rāha zarar
Hañçer-i tāb-dārı bil bekler²⁷⁷⁰

Tîr-i ğamdan ħalāş için iy cân
Halka oldı ħimāyeti kalkan²⁷⁷¹

Çeh-i ğamdan çıkarmağa cānuñ
Rîsmān oldı himmeti anuñ²⁷⁷²

2430 Sāye-i sancağında cümle cihân
Buldılar tāb-ı cevır ü ğamdan emān²⁷⁷³

Geldi devletle tahta itdi cülûs
İtdiler cümle kulları pā-bûs²⁷⁷⁴

Sāyesi dehre virdi nûr-ıla fer
ʿĀleme zāhir itdi ʿadl-i ʿÖmer²⁷⁷⁵

²⁷⁶⁸ Ey sevgili! Şerefli koruman altındaki yaşlı ve gençlerin hepsi huzur buldu.

²⁷⁶⁹ Ey dost! Kılıcın İslam hazinesini korumak için ateş saçan ejderdir.

²⁷⁷⁰ Bil ki ışıltılı hançeri yolculara bir zarar gelmesin diye (her an hazır) beklemektedir.

²⁷⁷¹ Ey dost! Koruyuculuğu gam okundan kurtulmak için halka kalkan oldu.

²⁷⁷² Yardımı, canını gam kuyusundan çıkarmak (isteyenler) için halat oldu.

²⁷⁷³ Bütün dünya (halkı) bayrağının gölgesinde zulüm ve keder sıkıntısından kurtuldu.

²⁷⁷⁴ Gelip talihli şekilde tahta oturdu. Bütün kulları ayağını öptü.

²⁷⁷⁵ Koruyuculuğu dünyaya aydınlık verdi. Hz. Ömer'in adaletini dünyaya gösterdi.

[NÜ 660a] Eyle dikdi hışār-ı nazma ‘alem
 Qalmanı dehr içinde cevr ü sitem²⁷⁷⁶

Eyle itdi dilā ‘adāleti kış
 Oldı devrinde yār gürg ile miş²⁷⁷⁷

2435 Devr-i ‘adlinde ol şehūñ yek-ser
 Zu‘afā eyle buldı kuvvet ü fer²⁷⁷⁸

Qalmanı dehr içinde bir muhtāc
 Ki bulımaya derd-i fakra ‘ilāc²⁷⁷⁹

[T 205b] Zīr-i qahrında ehl-i küfr ü dālāl
 Oldılar bīm ü havf-ıla pā-māl²⁷⁸⁰

Eyle baş itdi halka cūd u seḥā
 Ki ḡanī oldı cümleten fuḡarā²⁷⁸¹

Qalmanı ‘ālem içre bir cebbār
 Ki itmeye terk cevrini nā-çār²⁷⁸²

2440 Qalmanı dehr içinde bir ḥūn-ḥār
 Ki olmaya bīm-i qahrı-la maḡhūr²⁷⁸³

²⁷⁷⁶ Nazım kalesine öyle bayrak dikti ki dünyada zulüm gören bir kimse kalmadı.

²⁷⁷⁷ Adaleti öyle usul edindi ki onun döneminde kurtla koyun dost oldu.

²⁷⁷⁸ Bütün zayıflar o sultanın adaletli döneminde öyle güç ve kuvvet buldu ki

²⁷⁷⁹ Dünyada fakirlik derdine ilaç bulamayan bir ihtiyaç sahibi kalmadı.

²⁷⁸⁰ Kâfir ve sapkınlar baskısı altında korku ve endişeyle çiğnendi.

²⁷⁸¹ Cömertliği(ni) halka öyle yaydı ki bütün fakirler zenginleşti.

■ baş itdi: itdi baş T.

²⁷⁸² Dünyada mecbur kalarak zulmünü terk etmemiş bir zalim kalmadı.

²⁷⁸³ Dünyada (onun) kahrı korkusuyla ızdırıp çekmeyen bir canı kalmadı.

Mā-ḥaṣal ḥalka vāhibü'l-âmāl
Virdi bir pâdişâh-ı zü'l-iclâl²⁷⁸⁴

Ki anuñ devrini gören âdem
‘Ahd-i Nûşin-revân’dan urmaz dem²⁷⁸⁵

Böyle bir şehriyâr-ı ḥaşm-şikâr
Görmemişdür bu gerdiş-i devvâr²⁷⁸⁶

Böyle bir mäh-ı luṭf u mihr-i kerem
Başmadı niçe dem bu devre ḳadem²⁷⁸⁷

2445 Böyle bir serv-i bûstân-ı vefâ
Bâğ-ı dehr içre bitmedi aṣlâ²⁷⁸⁸

Böyle bir ma‘den-i şecâ‘at u cûd
Bulmadı kāyinât içre vücûd²⁷⁸⁹

Bitmedi bâğ-ı salṭanatda dilâ
Böyle bir naḥl-i ḥûb u bî-hemtâ²⁷⁹⁰

[NÜ660b] Ḳadem-i pâki dehre virdi şafâ
‘Âleme nûr-ı rûyı virdi ziyâ²⁷⁹¹

²⁷⁸⁴ Neticede arzuları karşılayan (Allah), halka şeref sahibi bir sultan verdi.

²⁷⁸⁵ Öyle ki onun dönemini gören bir insan Nuşirevân döneminden bahsetmek için nefes tüketmez.

²⁷⁸⁶ Bu dönen felek (sema), böyle bir düşman avcısı hükümdar görmemiştir.

²⁷⁸⁷ Böyle bir ihsan ayı ve cömertlik güneşi uzun zamandır bu dünyaya ayak basmadı.

²⁷⁸⁸ Böyle bir dostluk bahçesi servisi dünya bahçesinde yetişmedi.

²⁷⁸⁹ Böyle bir cesaret ve cömertlik cevheri kâinat içinde meydana gelmedi.

■ cûd: ḥûd NÜ.

²⁷⁹⁰ Ey gönül! Saltnat bahçesinde böyle bir güzel ve eşsiz fidan yetişmedi.

²⁷⁹¹ Temiz ayağı (gelişi) dünyaya sevinç verdi. Yüzünün nuru kâinata parıltı verdi.

Tābiş-i āfitāb-ı ‘adli dilā
Zulmet-i zulmi itdi nā-peydā²⁷⁹²

2450 Nev-bahār-ı ‘adāletiyle cihān
Gūyiyā mürde idi buldı revān²⁷⁹³

Dehre çün āb-ı luţfı virdi ḥayāt
Oldı āsūde ‘adli ile cihān²⁷⁹⁴

Kef-i cūdıyla ol şehā-kānı
Şerm-sār itdi baḥr-i ‘Ummān’ı²⁷⁹⁵

Maṭbah-ı bezl-i cūdına deryā
Ger nemek olsa itmeyeydi vefā²⁷⁹⁶

Cūdı yanında kaṭredür ‘ummān
Luṭfinuñ zerresiydi mihr-i cihān²⁷⁹⁷

2455 Himmet-i şemsinüñ yanında dilā
Bī-ziyā oldı ḥor çü necm-i sühā²⁷⁹⁸

Oldı şehler anuñ yanında ḳamu
La‘l yanında ḥurde-i mīnū²⁷⁹⁹

²⁷⁹² Ey gönül! Adalet güneşinin nuru zulüm karanlığını ortadan kaldırdı.

²⁷⁹³ Dünya, sanki ölü idi de adaletinin ilkbaharıyla hayat buldu.

■ nev-bahār: nev-nehār T.

²⁷⁹⁴ İhsan suyu dünyaya hayat verdi. Dünya (halkı) adaletiyle huzur buldu.

²⁷⁹⁵ O cömertlik kaynağı onun cömertlik eliyle okyanusu utandırdı.

²⁷⁹⁶ Eğer deniz tuz olsaydı, cömertliğin sarf ettiği mutfağı için yeterli olmazdı.

²⁷⁹⁷ Cömertliği yanında okyanus bir damladır. Kâinat güneşi, lütfunun çok küçük bir parçası (gibi) idi.

²⁷⁹⁸ Ey gönül! Süha yıldızı, güneşinin gücü yanında ışığı sönük, hakir kaldı.

²⁷⁹⁹ Sultanların hepsi onun yanında lal (taşı) yanındaki küçük cam parçası (idi).

İdeli 'adli 'âlemi âbâd
Oldı zulmüñ esâsı bî-bünyâd²⁸⁰⁰

'Âlemi eyle eyledi ma' mûr
Her diyâr oldı cāy-ı emn ü sürûr²⁸⁰¹

Hîç bir yirde kalmadı bir bâb
Ki_ola anuñ kalem-revinde ħarâb²⁸⁰²

2460 Yoğ-ıdı bir diyâr u bir me'men
Ki_ola ehl-i zulme cāy u vaṭan²⁸⁰³

Âb-ı şemşiri üzre oldı dilâ
Ser-i a' dâ-yı dîn ħabâb-âsâ²⁸⁰⁴

Cûd u nuşret 'adâlet ü şemşîr
Cümle olmışdur ol şehe teşhîr²⁸⁰⁵

[NÜ 661a] Şāhib-i ḥall u 'aḳd u dād u sened
Âsitānında ḳulları bî-ḥad²⁸⁰⁶

Şā'ir-i tîz-ṭab' u pāk-nihād
Ḥûb itmiş bu nükteyi inşād²⁸⁰⁷

■ anuñ yanında: yanında anuñ T.

²⁸⁰⁰ Adaleti dünyayı mamur ettiğinden beri zulmün temeli yıkıldı.

²⁸⁰¹ Dünyayı öyle imar etti ki her ülke emniyetli ve huzurlu bir yer oldu.

²⁸⁰² Ülkesindeki hiçbir yerde yıkık bir kapı kalmadı.

²⁸⁰³ Zalimlere vatani olabilecek bir ülke veya bir emniyetli yer yoktu.

²⁸⁰⁴ Ey gönül! Din düşmanlarının kafası kılıcının suyu üzerindeki kabarcıklar gibi oldu.

²⁸⁰⁵ Cömertlik, yardım, adalet ve kılıç hep birlikte o sultana tabi olmuştur.

²⁸⁰⁶ Zor meseleleri çözen; anlaşma (barış), adalet ve güvence sahibi. Eşiğindeki kulları sayılamayacak kadar çoktur.

²⁸⁰⁷ Sabırsız ve temiz tabiatlı şair bu düşündürücü sözü güzel söylemiş.

2465 Bülbul-i būsītān-ı nazm-ı faşîh
Eyleyüp hasb-i vâkı‘ i taşrih²⁸⁰⁸

Zıkr olan nazmı eyleyüp inşā
Vâkı‘ -i hâli eylemiş inhā²⁸⁰⁹

**Qıṭ‘a-i Fārisiyye ez-Şu‘arā-yı Sālīfe Münāsib be-İrād-ı
Şenā-i ‘Aliyye²⁸¹⁰**

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün (Fa ‘lün)

1 Yā be-bended yā küşāyed yā sitāned yā dehed
Tā cihān ber-pāy bāşed şāh-rā in yādigār²⁸¹¹

Ânce bistāned velāyet ânce be’dhed h‘āste
Ânce bended pāy-ı düşmen ânce be’kşāyed hışār²⁸¹²

²⁸⁰⁸ Fasih şiir bahçesinin bülbulü, durumu olduğu şekliyle açıklamış.

²⁸⁰⁹ Zikri geçen şiiri söyleyip mevcut durumu haber vermiş.

²⁸¹⁰ **Eski Şairlerden Yüce Dua Söyleyişine Münasip Bir Farsça Kıta**

■ Bu başlık T nüshasında “Qıṭ‘a” şeklindedir.

²⁸¹¹ Alemin padişahı bu yadigar kalıcı/ebedi olsun diye ya bağlar ya serbest bırakır ya kuşatır ya açır.

■ Yā×4: Tā×4 NÜ.

²⁸¹² Kuşattığı şey velayet, bıraktığı şey arzular, bağladığı şey düşmanın ayağı, açtığı şey ise kalelerdir.

■ Unsûrî’nin *Der-Medh-i Sultan Mahmud-ı Gaznevî* başlıklı kasidesinden alıntılanan iki beyittir. BU iki beyit Şu‘ûrî Hasan Efendi’nin *Ferheng-i Şu‘ûrî* adlı lügatinde kıt‘a örneği olarak da verilmiştir (İstanbul: Dârü’t-Tıba‘atü’l-Âmire, 1155/1742, 1/v. 383b). Beyitlerin içerisinde bulunduğu kasidenin tamamı için bk.: <https://ganjoor.net/onsori/oghas/sh32/> (Erişim Tarihi: 29.03.2020).

Der-Meşhûnî-i Hâl-i Kelâm be-Ed' iyye-i Devâm-ı Devlet- i Hayr-encâm²⁸¹³

Mâ-ḥaşal itmiş aña Hayy u Kadîm
Der-i fethûñ kilîdini teslîm²⁸¹⁴

Şarkdan ğarba fırka-i şāhān
Kulı olmağa cān virür iy cān²⁸¹⁵

Ḳulları bir diyāra kim ide 'azm
Olur ol yir musahḥarî bî-rezm²⁸¹⁶

2470 Naşb idüp sancaḳ-ı ğazāyı o şāh
Düşmenüñ şerrin itdi ref' ü tebāh²⁸¹⁷

Tahta çün devlet-ile başdı ḳadem
'Adem iline ḳaçdı şāh-ı 'Acem²⁸¹⁸

Salṭanat şadrına çün itdi cülûs
Cizye gönderdiler Fireng-ile Rûs²⁸¹⁹

Geydi rif' atle çünki başına tâc
Şāhlar 'arza ḳıldı bâc u ḥarâc²⁸²⁰

²⁸¹³ Neticesi Hayır Olan Devletin Devamı İçin Dualarla Dolu Söz

■ Der-Meşhûnî...Hayr-encâm: -T

²⁸¹⁴ Neticede Hay (ebedî) ve Kadîm (ezelî) Allah ona fetih kapısının kilidini teslim etmiş.

²⁸¹⁵ Ey sevgili! Doğudan batıya bütün şāhlar onun kulu olmak için can verir.

²⁸¹⁶ Kulları bir ülkeye azmetse orası savaşız şekilde emri altına girer.

²⁸¹⁷ O sultan gaza bayrağını dikip düşmanın kötülüğünü kaldırıp yıktı.

■ ref' : def' T.

²⁸¹⁸ Devletle (saadette) tahta ayak bastığında (çıktığında) Acem şahı yokluk ülkesine kaçtı.

²⁸¹⁹ Saltanat makamına oturduğunda Avrupalı ve Ruslar cizye gönderdi.

²⁸²⁰ Başına ululukla taç giydiğinde hükümdarlar hediye ve vergi arz etti.

[NÜ 661b] Başduğı dem serîr-i devlete pā
 Toldı zevk ü sürür-ıla dünyā²⁸²¹

2475 Zātı virdi cihāna ‘izz ü şeref
 Tıǵı itdi ‘adū-yı dīni telef²⁸²²

Gülşen-i dehre cūy-ı cūdı dilā
 Zib ü ziynetle virdi neşv ü nemā²⁸²³

İtdi ter sebze-zār-ı insānı
 Ol şehūñ ebr-i ‘adli nīsānı²⁸²⁴

Nev-bahār-ı ‘adāleti iy yār
 Eyledi dehri ğayret-i gül-zār²⁸²⁵

Salṭanat zātı ile buldı şeref
 Āl-i Oşmān’a oldı ḥayr ḥalef²⁸²⁶

2480 Yeñilendi cihān kudūmı ile
 Toldı ‘ālem şafā rūsūmı ile²⁸²⁷

Taht-ı ‘izzetde eyledükde qarār
 İtdi āyīn-i Aḥmed’i izhār²⁸²⁸

²⁸²¹ Devlet tahtına ayak bastığında dünya zevk ve neşeyle doldu.

²⁸²² Varlığı dünyaya izzet ve şeref verdi. Kılıcı din düşmanını yok etti.

²⁸²³ Ey gönül! Cömertlik ırmağı, dünyanın gül bahçesini süsleyip geliştirmişti (yeşillendirmişti).

²⁸²⁴ O sultanın adalet bulutunun nisan (yağmuru) insanlığın sebze bahçesini tazeledi.

²⁸²⁵ Ey dost! Adaletinin ilkbaharı dünyayı gül bahçesi (olmaya) çabalattı.

²⁸²⁶ Saltanat, varlığıyla şeref buldu. Osmanlı hanedanına hayırlı bir evlat oldu.

²⁸²⁷ Gelişiyle dünya tazelandı. Merasimiyle dünyaya sevinç doldu.

²⁸²⁸ Şeref tahtında bulunduğu müddetçe Hz. Ahmed’in geleneğini uyguladı.

Zâtı şehliçe zîb ü fer virdi
Kâne cûdı zer ü güher virdi²⁸²⁹

Bu şafâyı görüp sipihr-i berîn
Şevkden bir tabak idüp tezyîn²⁸³⁰

Mağdem-i şâha gerdiş-i devvâr
İtdi encüm cevâhirini nişâr²⁸³¹

**Der-Tezyîn-i Mağâm be-Kelimât-ı Behcet-Âyât-ı
Meserret-encâm²⁸³²**

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün (Fa 'lün)

[T 206a]

1 Bâz taht-ı hüsrevî zîb ü fer-i diğer girift
Bâz tac-ı pâdişâhî ziynetî ez-ser girift²⁸³³

Bâz eyvân-ı hilâfet-râ şafâ-yı nev resîd
Bâz dîvân-ı Süleymânî şükûh u fer girift²⁸³⁴

3 Tâ nişâr-âred melek behr-i kudüm-ı şehriyâr
Kâse-i pür-gevher-i eflâk-râ der ber girift²⁸³⁵

²⁸²⁹ Şahsı, sultanlık makamına süs ve nur verdi. Cömertliği maden yatağına altın ve elmas verdi.

²⁸³⁰ Bu sevinci gören göğün en üst katı, heyecanla bir tabak süsleyip

²⁸³¹ Dönen felek (sema), sultanın gelişi için yıldız mücevherlerini saçtı.

²⁸³² **Neticesi Sevinç Olan Güzel İşaretlere Sahip Kelimelerle Makamın Süslenmesi**

■ Bu başlık T nüshasında “Kıṭ‘a” şeklindedir.

²⁸³³ Yine padişahlık tahtı bambaşka bir güzellik ve tazelik buldu. Yine padişahlık tacı bambaşka süslendi.

²⁸³⁴ Yine hilâfet sarayı yepyeni bir sefaya erişti. Yine Süleymanlık divanına şan ve haşmet erişti.

²⁸³⁵ Melekler feleğin mücevher dolu kasesini sultanın gelişi şerefine saçmak için baş aşağı çevirdi.

[NÜ662a]

Der-Hatm-i Sühan be-Zemîn-büs-1 Şehen-şâh-1 Dîn-
penâh-1 Şaf-şiken²⁸³⁶

2485 Hamdülillâh ki ol güzîn-i cihân
Ser-i şâhân-1 şehriyâr-nişân²⁸³⁷

Vâriş-i milket-i şehen-şâhî
Server-i hüsrevân-1 Cem-câhî²⁸³⁸

Çademi virdi çün cihâna şeref
Ne cihân belki *kün fe-kāna* şeref²⁸³⁹

Dilerüz senden iy Hüdâ-yı kerîm
İdesin pâdişâha lutf-ı ‘amîm²⁸⁴⁰

Gün-be-gün devleti ziyâd olsun
Taht-ı ‘izzetde ber-murâd olsun²⁸⁴¹

²⁸³⁶ **Saflar Yaran Dinin Koruyucusu Sultanlar Sultanının Huzurunda Yer Öpmeyle Sözü Tamamlanması**

■ Der-Hatm...Şaf-şiken: -T.

²⁸³⁷ Allah’a şükrolsun ki o dünyanın seçkini, hükümdarlık alametine sahip sultanların başı.

²⁸³⁸ Sultanlar sultanlığının yapılacağı ülkenin mirasçısı. Cem gibi taht sahibi hükümdarların başı.

²⁸³⁹ Gelişi dünyaya, (hatta) dünyaya değil, belki “Ol (denilip), oluveren”lere şeref verdi.

■ *kün fe-kān* ibaresi ilgili ayette *kün fe-yekūn* şeklinde geçer. İbarenin içerisinde geçtiği ayetin meali: “Bir şeyi istediğinde, O’nun buyruğu ‘Ol!’ demekten ibarettir; hemen oluverir.” (Yasin 36/82).

²⁸⁴⁰ Ey ihsan sahibi Allah! Senden sultana bol ihsanda bulunmanı dileriz.

■ İdesin pâdişâha: Eyle Sulţân Murâd’a T.

²⁸⁴¹ İkbali günden güne artsın. Şeref tahtında daim olsun.

2490 Zâtı çün oldı saña sāye-i hâş
Anı sāyeñde eyle sen de ħalās²⁸⁴²

Qalbini eyle mehbiṭ-ı envār
Dilini eyle maḥzen-i esrār²⁸⁴³

Müddet-i ʿömrini dırāz eyle
Şāhlar içre ser-firāz eyle²⁸⁴⁴

Mihrüñi eyle cān-ı pākine yār
Aḥmed'üñ şerʿ in eyle aña şîʿār²⁸⁴⁵

İy kerīm ü raḥīm ü Rabb ü Cevād
Luṭfıña çünki eyledüñ muʿtād²⁸⁴⁶

2495 Aña her dem rızāñı eyle qarīn
Luṭf u iḥsānuñ eyle yār u muʿīn²⁸⁴⁷

ʿÖmr-ile devleti olup dāyim
Eyle rifʿatle zātını kāyim²⁸⁴⁸

²⁸⁴² Varlığı sana ait bir gölge oldu. Sen de onu gölgenle (koruyuculuğunla) kurtar.

■ çün: çünki T.

²⁸⁴³ Kalbini nurların indiği yer eyle. Gönünü sırlar ambarı eyle.

²⁸⁴⁴ Ömrünü uzun eyle. Sultanlar arasında seçkin eyle.

²⁸⁴⁵ Sevgini temiz canına dost eyle. Hz. Ahmed'in şeriatini ona usul eyle.

²⁸⁴⁶ Ey yüce, merhametli, Rab (terbiyeci) ve Cevād (cömertlik kaynağı) olan (Allah)! İhsan ve iyiliğini (herkes için) alışılmış eyledin.

²⁸⁴⁷ Ona her zaman rızanı arkadaş eyle. Lütuf ve cömertliğini dost ve yardımcı eyle.

■ Luṭf u: Luṭfıñ T

²⁸⁴⁸ Ömrü ve devleti sürekli olsun. Şahsını üstünlükte sabit eyle.

İki ‘ālemde ẓādrin eyle refī‘
Muşṭafā’yı kıl aña yār u şefī‘²⁸⁴⁹

Şadr-ı ‘izzetde ber-devām eyle
Anı rif‘atle müstedām eyle²⁸⁵⁰

[NÜ 662b] Devr kıldukça gerdiş-i devvār
Eylesün taht-ı saltanatda ẓarār²⁸⁵¹

2500 Kendü devletle ber-ẓarār olsun
Düşmeni ħor u ħāk-sār olsun²⁸⁵²

İde tā ħalk sāyesinde ħuzūr
Ola ‘adliyle memleket ma‘mūr²⁸⁵³

Yā İlāhī bi-ħaḫḫ-ı faḫr-i güzīn
Bu du‘āmuz ẓabūle eyle ẓarīn²⁸⁵⁴

2503 Zāt-ı pākini kıl belādan emīn
Raḫmet itsün aña ki dir āmīn²⁸⁵⁵

²⁸⁴⁹ Değerini her iki dünyada üstün eyle. Mustafa’yı ona dost ve şefaathçi eyle.

²⁸⁵⁰ Onu şeref sultanlığında daim eyle. Ululukta sürekli eyle.

²⁸⁵¹ Felek (sema) döndükçe saltanat tahtında kalsın.

²⁸⁵² Kendisi devletle daim olsun. Düşmanı hakir ve perişan olsun.

²⁸⁵³ Halk himayesinde huzur bulsun. Ülke, adaletiyle bayındır olsun.

²⁸⁵⁴ Ey Allahım! Seçkinlerin övücü hakkı için. Bu duamızı kabule yakın eyle.

²⁸⁵⁵ Temiz şahsını belalardan emin kıl. (Allah) ona rahmet etsin ki “Âmin” der.

Temme bi'l-Ḥayri fî Evāsıtı Şehri Recebi'l-mürecceb
Sene İsnā ve Elf

Ketebehü Ez'afu 'İbādillāhi Te'ālā Aḥmed El-kātib fî
Aḥkāmî's-sultānî el-Mulakḳab bi-Likā

*'Ufiye 'Anhü ve 'an Kāffeti'l-müslimîne bi-Muḥammedin
ve Âlihi ve Şahbihi Ecma'in Âmin*²⁸⁵⁶

Bu kitābı okuyanlardan dilā

Bir du'a-i ḥayr ider kâtib recā²⁸⁵⁷

²⁸⁵⁶ Devlet Ahkâm Kitâbetinde Çalışan (Divan Kâtibi), Yüce Allah'ın En Aciz Kullarından Kâtip Ahmed Lika Tarafından 1002 Tarihinin Mübarek Recep Ayı Ortalarında (M. 1594 Nisan başları) Hayırla Tamamlandı. *O ve Bütün Müslümanlar Muhammed ve Onun Ailesi ile Ashabı Hürmetine (Allah Tarafından) Bağışlansın. Âmin.*

■ Temme...Âmin: -T.

²⁸⁵⁷ Ey gönül! Kâtip bu kitabı okuyanlardan bir hayır dua umuyor.

■ Kâtip tarafından kaydedilen NÜ nüshasındaki bu beyit T nüshasında mevcut değildir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akkor, Yunus Emre. *Gelenekten Evrensele Osmanlı Mutfağı*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Gülsoy, Ersin. *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*. İstanbul: TATAV Yayınları, 2004.

Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat*. İstanbul: R yayınları, 2000.

_____. *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2012.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 6 Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Özdemir, Kemal. *Osmanlı Haritaları*. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008.

Yavuz, Hulusi. *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Târîhi (923-1012/1517-1604)*. II Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 2003.

Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Editörlü Kitap

Prof. Mehmet Çelik, Yrd. Doç. Dr. Hasan Akyol (ed.). *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*. II Cilt. İstanbul: Gebze Belediyesi Yayınları, 2017.

Hazırlanan Kitaplar

Ahmed b. Hanbel. *El-Müsned*. thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş. X Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1411/1991.

Ali Rıza Seyfî. *Büyük Osmanlı Denizcileri Kemal Reis ve Baba Oruç*. haz. Selman Soydemir. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.

Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. haz. İskender Pala. İstanbul: Kapı Yayınları, Ocak 2007.

Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdü, Mülazım M. Eşref. *Osmanlı Atlası, XX. Yüzyıl Başları*. haz. Rahmi Tekin - Yaşar Baş. İstanbul: OSAV Yayınları, 2003.

Bosnalı İntizâmî (ö. 1611'den sonra). *Tuhfetü'l-İhvân, XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti (İnceleme-Tenkitli Metin)*. haz. Cihan Okuyucu, Sadık Yazar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2020.

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha ve Emrullah Yakut. "Divan Edebiyatı Manzum Metinlerinin Diliçi Çevirisinde Anlamlandırma Sorunu". *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*. haz. Prof. Dr. Sadık Yazar, Prof. Dr. Mücahit Kaçar. 339-372. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.

Pîrî Reis. *Kitab-ı Bahriye, Denizcilik Kitabı*. haz. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1973.

Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin). haz. Berat Açıl, Sadık Yazar, Kadir Turgut, Özgür Kavak. İstanbul: İSAM Yayınları, 2022.

15. *Yüzyıl Osmanlı Mutfağı, Muhammed b. Mahmud Şirvanî*. haz. Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Dr. Müjgan Çakır. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2005.

Dergi İçindeki Makaleler

Ağaoğlu, Mert. "Topkapı Sarayı'nın Yitip Giden Yapılarından Yalı Kasrı". *TYB Akademi Dergisi* 23/23 (2018), 37-50.

- Demlikoğlu, Uğur. “Osmanlı Devleti’nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/2 (2014), 277-294.
- Fidan, Fadimana. “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Tersâne-i Âmire Ambarına Hububat Temininde Bir İskele: Golos”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 54 (Ekim 2021), 3264-3287.
- Kılıç, Orhan. “Beylerbeyilerden Dayılara Cezâyir-i Garp Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar).” *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 9 (Ekim 2017), 418-430.
- Sabah, İsmail. “Kaptan-ı Derya Halil Paşa ve Damat Öküz Mehmet Paşa Çeşmeleri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (Ekim 2018), 407-424.
- Taş, Abdullah Erdem, “Cezâyir-i Garb Vilâyeti’nin Kuruluşu Meselesi ve İlk Cezâyir Beylerbeyileri”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 250-284.
- Timurtaş, Faruk Kadri. “Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri”. *Türkiyat Mecmuası* 18 (1976), 331-368.
- Üzüm, İlyas. “Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru.” *İslâm Araştırmaları Dergisi* 11 (2004), 75-104.

Ansiklopedi Maddeleri

- Arslan, Gıyaseddin. “el-Urvetü’l-Vüskâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/185-186. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çetin, Atilla. “Garp Ocakları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/382-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çiçekler, Mustafa. “Mesnevi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/320-322. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Bostan, İdris. “Akdeniz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/231-234. İstanbul, TDV Yayınları, 1989.
- _____. “Navarin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/441-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- _____. “Korfu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/201-202. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- _____. “Kılıç Ali Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/411-412. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Harman, Ömer Faruk. “Tübba‘”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/455-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Eyice, Semavi. “Ahmed Paşa Camii”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/115. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- İnalcık, Halil. “Rumeli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/232-235. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- İpşirli, Mehmet. “Koca Sinan Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/137-139. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kandemir, M. Yaşar. “Fâtıma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/219-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kavas, Ahmet. “Zeyla‘”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/350-352. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Hıdrellez”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/313-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özcan, Abdulkadir. “Kuloğlu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/358-359. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Razûk, Muhammed. “Hafsîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/125-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Sanal, Haydar. “Kös”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/270-272. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Şakiroğlu, Mahmut H. “Halkulvâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/375-376. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Tuncel, Metin. “Akdeniz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/229-231. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Varlık, Mustafa Çetin. “Anadolu Eyaleti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/143-144. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “İnsan Suresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/331-332. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yavuz, Yusuf Şevki, Zeki Ünal. “Cebrâil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/202-204. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yurdaydın, Hüseyin G. “Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleymân Hân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Tezler

- Aydın, Cengiz. *Şeyh Hüsameddin Uşşâkî Divânı’nda Dînî ve Tasavvufî Unsurlar*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Naki, Emrah. *İki Savaş Arası Osmanlı İspanyol İlişkileri (1571-1588): Büyük Kopuş*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2005.
- Önal, Ahmet. *Koca Sinan Paşa’nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520?-1596)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Saral, Gizem. *16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Kültürü*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Tanyıldız, Ahmet. *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2010.

Tulum, M. Emir. *Osmanlı Edebiyatında Manzum Fetihnameler*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.

Bildiriler

Arısoy, İbrahim Alper. “Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası”. 8. *Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 Aralık 2014)*. 77-102. Samsun: Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği, 2015).

Sarıkaya, M. Saffet. “Bektâşî Kültürü’nde Hz. Muhammed (sav)”. V. *Kutlu Doğum Sempozyumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 19-20 Nisan 2002.

Sözlükler

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. haz. Ferit Devellioğlu. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007.

Şu'ûrî Hasan Efendi. *Ferheng-i Şu'ûrî*. 4 Cilt. İstanbul: Dârü't-Tıba'atü'l-Âmire, 1155/1742.

Süleyman Nutkî. *Kamûs-ı Bahrî (Deniz Sözlüğü)*. haz. Mustafa Pultar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2011.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük. haz. İlhan Ayverdi. 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. haz. Mehmet Zeki Pakalın, 3 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.

Osmanlı Tarihi Sözlüğü (Kavramlar, Kurumlar, Olaylar). haz. Necdet Sakaoğlu. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2016.

Redhouse, James W. *A Turkish and English Lexicon*, K, C., M., G., LL., D. Beirut: Librairie Du Liban, 1987 (İlk baskı 1890 tarihinde A. H. Boyajian tarafından yapılmıştır).

Yazma Eser

Rumûzî. *Nâme-i Fütûh-ı Yemen (Fetih-nâme-i Tûnus ve Halku'l-Vâd)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp., TY, 6045, v. 574a-662b.

Rumûzî. *Kitâb-ı Târih-i Ahbâr-ı Sâbika-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Cedîde-i Vilâyet-i Yemen ve Fütûhât-ı Halku'l-Vâd u Tûnus*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan, 1297, v. 181b-205a.

İnternet

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı Kur'an meali ve tefsiri. Erişim 01.07.2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir>

Fatih Çınar, “Muhammed Es'ad Erbilî'nin Mektubâtı'nda Arapça Kelâm-ı Kibâr İktibasları”. Erişim 09.03.2020. <http://yenidunyadergisi.com/muhammed-esad-erbilinin-ks-mektubatinda-arapca-kelam-kibar-iktibasları/>

Ganjoor. “Ferîdüddin Attâr. Divân-ı Eşâr.” Onuncu Kaside. Erişim 29.03.2020. <https://ganjoor.net/attar/divana/ghasidea/sh10/>

Ganjoor. “Molla Câmi. ‘Heft Evreng.’ Birinci Defter. ‘Silsiletü’z-Zehab’”. Erişim 29.03.2020. <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh41/>

Ganjoor. “Unsûrî. Der-Medh-i Sultân Mahmûd-ı Gaznevî.” Erişim 29.03.2020. <https://ganjoor.net/onsori/oghas/sh32/>

“Körfüz (Korfu) Adası.” Erişim 06.03.2020. <https://www.discovergreece.com/tr/travel-ideas/best->

of/greeces-10-hidden-gems,

<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/yunan-adalarinin-uzak-ufku-40492071>,

https://wiki2.org/en/List_of_Turkish_exonyms_in_Greece

Türktoyu, “Mitolojik Bir Türk Yemeği: Tutmaç”. Erişim 27.06.2022.

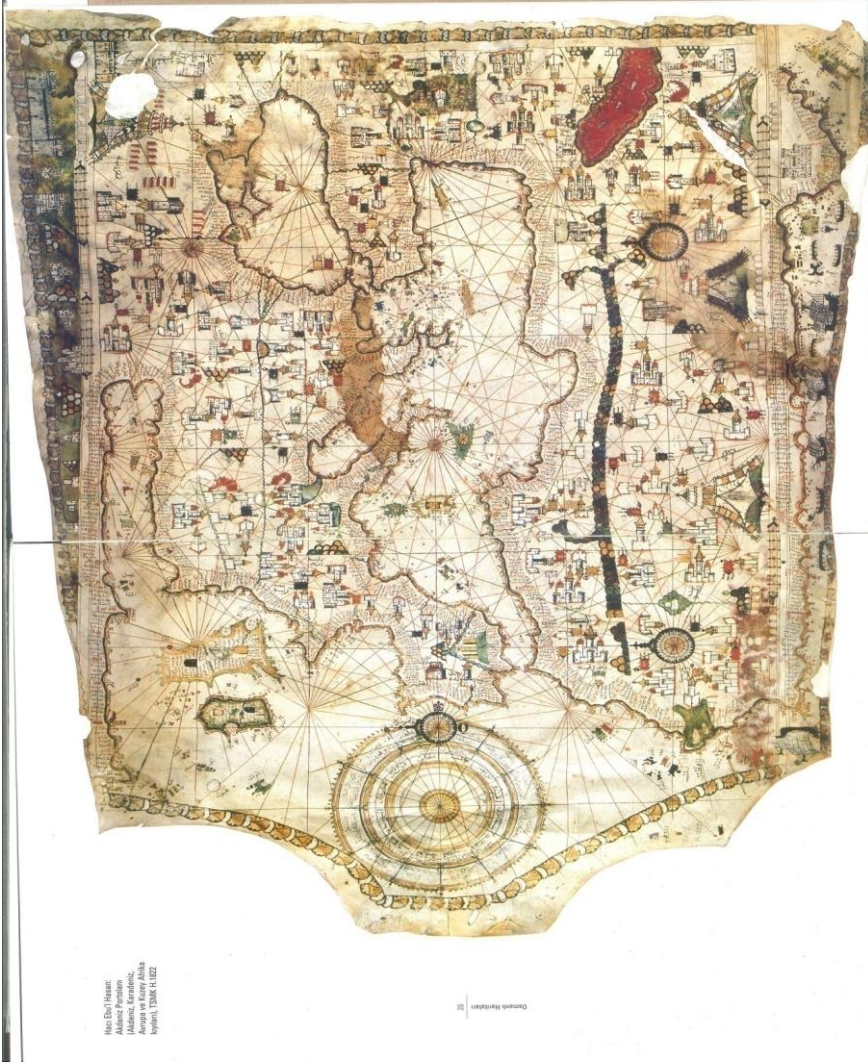
<https://www.turktoyu.com/mitolojik-bir-turk-yemegi-tutmac>

Wikipedia. “Calabria”. Erişim 10.02.2020.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Calabria>

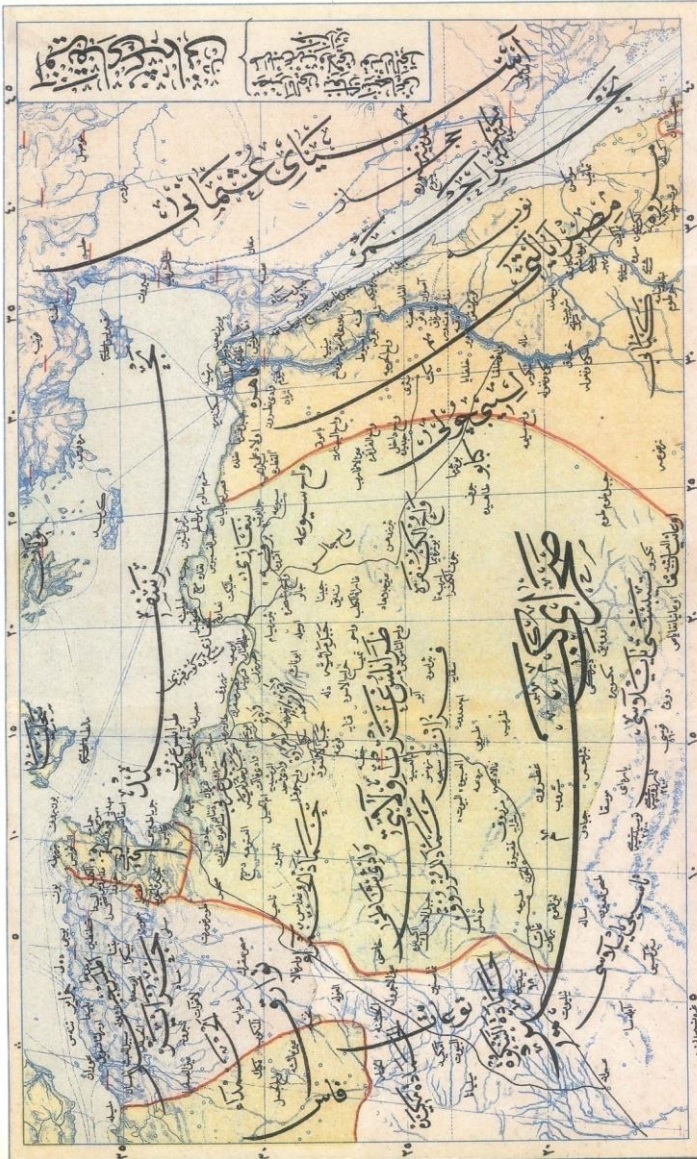
EKLER

Ek 1: Osmanlı Dönemi Akdeniz, Afrika ve Tunus Eyaleti Haritaları

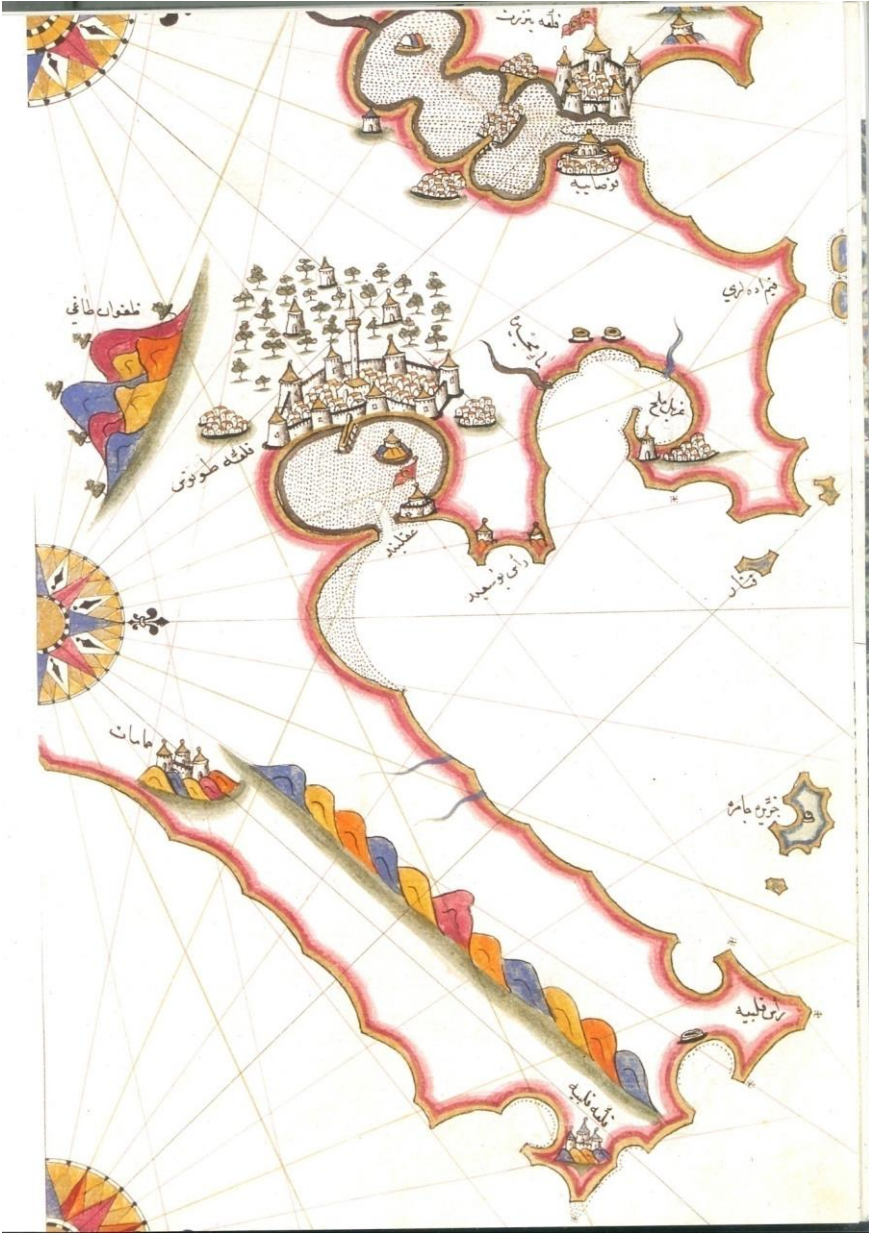

Harita 1: Hacı Ebu'l-Hasan: Akdeniz Portolanı (Akdeniz, Karadeniz, Avrupa ve Kuzey Afrika Kıyıları). TSMK H. 1822 (akt. Kemal Özdemir, *Osmanlı Haritaları* [İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008], 72).

Harita 35: Osmanlı Afrikası (Mısır Eyaleti, Trablusgarb Vilayeti, Tunus Eyaleti ve Cezayir Memleketi)

Harita 2: Osmanlı Afrikası (akt. Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdü, Mülazım M. Eşref, *Osmanlı Atlası, XX. Yüzyıl Başları*, haz. Rahmi Tekin - Yaşar Baş [İstanbul: OSAV Yayınları, 2003], 120).

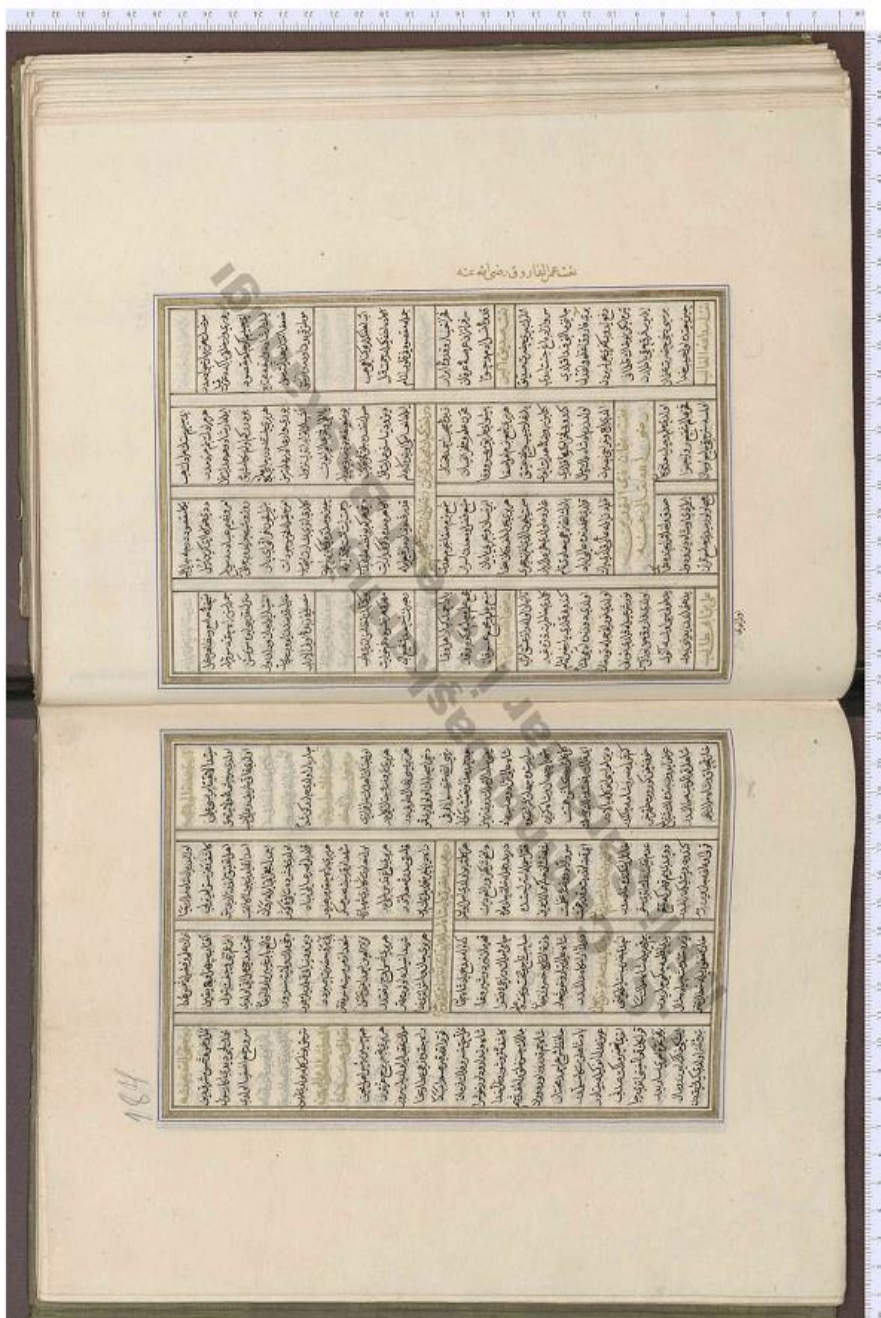

Harita 3: Pîrî Reis, Kitâb-ı Bahriye, Tunus Kenti, İÜK, 6605 (akt. Kemal Özdemir, *Osmanlı Haritaları* [İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şirketi, 2008], 72).

Ek 2: *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'nin T ve NÜ Nüşhalarından Varak Örnekleri

[illegible]

[illegible]

[illegible][illegible]

574

سرور آرد و روضه غنچه	کاکل ارکشن همت
حافظه شمع احوال مختار	شده عالی تبار و خوشحال
تقصا و ارب و در همت	ای فکرات نعمت ملک مختار
باد شاهان کساکه ملکر	دکتر امکا عالم دار
عین علی اکبره مینا در	دقیق لای تکلم بالادار
خاتمال یفکنده خادمه	کم تو یلعه و شاه جاکد
در نه همت شکر خا و در نه همت شکر خا	
آردی تخییر مملکت عربی	اجدی ضرب سالار مینی
عدم قیمنه دکل آردی سفر	خوف شمع نور و در همت
توکل و العنی آردی جا	بیم قهر علیه شاه ملک سبا
دویدیمی هم قهر و کتب	عرض یلعه و در همت
بزه بزم اموی سارید	یاری آیدر حکمی جارید
کند و در و شکله راضی	شاه قهر و لقیغه طالع
اینگونه کانداید و مال	زیر و سنده شهادت مال
قوی و لاهه جان و در همت	خان بیجان شاه ملکر

کرم آردی عدو و جاکمال	بیم قهر علیه شاه ملک سبا
آصف ک قهر یعنی همت	فان قشاعتی زرد و در همت
واریسه سنان عدو علیه	بوسه زرد و در همت
ای کرم آردی بوسه زرد	بیم و در همت
بدل آید و بوسه زرد	ضربه آردی شمع سوز
رفع آید و در همت	بالک آردی بن و لایستی
شکر کرم بویه فتح	اولدی دخی اولیه اصل
دوید آید و در همت	اولدی بویه فتح خوبان
دولت باد شاه کرد و در	دارا عدلی قاری زرد و در
تبع زردی آصف سلطان	اولدی خورشید کرم و در
دوره و شوق آرد و در	سایه و خاکی آرد و در
نور علیه طوری و در	دشمن آردی عدم علیه و در
حمد لله بولغت ساسی	اولدی حاکم عظیم انعامی
نظم آردی بوقعه و در	بوسه زرد و در
آکادمی علیه داده باغ و در	غیوت علیه و در

و در

618

تَوَجَّهَ بِعَيْنِ اللَّهِ قَادِمُ فَلَكُمَا
وَمَارَلَتْ مَضُورٌ رَاجِدٌ لَمُوتِكُمَا
وَأَنْ فَارَسَا فَالْمَضُورُ هَذَا أَنَا
وَيَفْتَحُ حَقُّ الْوَادِعِ مِنْ سَائِلِكُمَا

در شرح و بیان تاریخ عربی

ذوالان قطعاً بلیغ نظام
 وایزید سرور کز دلایخ
 چون تمام اولیا کماحقه اولاد
 حضور صف عالم کبر
 عسکر ویردیز فیض
 جمله حالان لیل و یوم
 حضور صف نخست اثر
 صبر بیکریه کماهلها
 سیر و اولو بخدر عایتل
 عسکر ویردیز بنایمکت
 دشمنی غرضه الهام لایلی
 الهام ایاب جنی رحمانی
 دفعه و رفع بلا حدیث

بخلق اودا که با عقل برآست
 کثایرا یافتن ارض و محاسن
 خاک را و یکسان کرد ازا
 در اورد که شود نوس برآرد
 گویند از زمان فتح او نیست
 شرف و نفع ازین اخیام
 از ارض حصین نگذاشت
 گویند آن جمله با نفعی ازین

ماہ در خارج فتح قلعه بطریق غیبیہ

۱۰۰۰
 و توست نخی بجزن حضرت
 در روزی که هیولت
 نفع تو شد
 صلیو الذی یخرج
 ۱۰۰۰

در شرح و بیان وجه تسمیه منوره

نوای تو خنده شد کسا
 زنده را بخیر و عجب زیبا
 اوطاری را بجای تقدیم
 بعض خوانده و نطق مسجهم
 لا ادم و لا دکر سید الاله
 نطق و معنای یزدی کابلنه
 نطق تو من سالی دلا
 حرفی بیله زرد و لور زارنه
 باقی را بخیر و فلان شک
 کمری که ای کرد و لور لاله

قطعة النسخ بالعربية

چو که فتح از کد و کول داد
 ذکر اول از بعد حال چرا
 نوردد زین پیغمده آنک
 و واروایی و تنش ازین
 لبک تلعه ای که از عدا
 اضا قاتیم و پیچیده که
 طلعان برین پیغم از اری
 یو کرد که از خصایص
 بنام ازین پیغم که انداز
 بنیاد ازین کج پیله دت
 و بنور صفایک مقدار
 هم حذر از روی روان
 اغانی علیا غایب سیه
 و کد و کج و قلعه که
 بستین فتح از صفای که
 و بنور اول از دلت پی که
 برین کس میبرایک
 جدا سالم و پیچیده
 اولم و جفا و هو اهل
 جفا یاری و فکر که فنا
 بنور اعتنا از اری
 ایلم صبره و تری تف
 چنگه و بر پیچیدان
 هر پیله و بر و افکن
 ازین صبا کج پی پی برد
 بلکه در روی و کد و افکن
 تا از روی پی پی پی
 اولم ازین صبره اصل

بیاد یکدن زاده ای که بدین
 والایا ایلموسه بن محمدان
 کاهه کجیقله لیلایا غل
 قوم عدو حیثیست نه
 زهره اعیان گروه لیلید
 اوروی صاصیجی غی کمال
 دار عقیده رتبه سن بلایا
 کویجک صف بر و قد
 تب غیرت با دلاوری
 شعله دارا ولدی کار کوهن
 قلعه فتحه ابدیست
 جیش سلام و جابر جوش
 دشمنک سوری ولدی جوش
 قبود زلمیر میس خ

جمعه و جامه اهل آنجا
 در شب جمعه در سالن کا
 بر سر حجره ای فانی نشاند
 خاندان حق بر وی نشاند
 قصه روح هفت سلسله
 سایه درونش جمله باد
 کف عدله اهل درویش
 کشف قند بر وی جوان
 کجای دل حفظ بچون
 آسودن دیوار هر گوشه
 بتودن حالش بچون جوان
 غمزدن جرمه عالمش
 ساد و سخند عالم کان
 کاری در خانه عدله ای
 سایه بر در و دیوارش

٦٦٥
 قائلی دفر ایمنی من کسم
 اولدی دفر ورو با کز ایمنی
 صفای اولدی تو دفر
 کربلایه دفر ورو با کز
 اولدی دفر ورو با کز
 کشتی ایله دفر ورو با کز
 کاشی دفر ورو با کز
 کاشی دفر ورو با کز
 ویدی دفر ورو با کز
 عدوتی دفر ورو با کز
 کورمندی دفر ورو با کز
 باغی دفر ورو با کز
 باغی دفر ورو با کز
 بولدی کایان باغی دفر
 بولدی باغی دفر ورو با کز

دلم باکی دهم و بر روی صفای عالمه ز روی بر روی صفای	صاحب آموخت و در دود و سوز	آستانه و تواریج یک
نابینا لب لباب علی دلا ظلمت علی لب لباب دلا	شاعر و طبع و بلا و نفا	خوبان و نیک و نیک و نیک
ز بهار عدل و السلام جهان کویا مده ای بر روی دلا	بسیار و نیک و نیک و نیک	بسیار و نیک و نیک و نیک
دور و چون لب لباب علی دلا اولی آموخت و در دود و سوز	دور و چون لب لباب علی دلا	دور و چون لب لباب علی دلا
کفر و دلا و دلا و دلا و دلا شربت لاری و بر روی دلا	کفر و دلا و دلا و دلا و دلا	کفر و دلا و دلا و دلا و دلا
طبع و بر روی دلا و دلا کفر و دلا و دلا و دلا و دلا	طبع و بر روی دلا و دلا	طبع و بر روی دلا و دلا و دلا
جودی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک
همی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	همی و نیک و نیک و نیک و نیک	همی و نیک و نیک و نیک و نیک
اولی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	اولی و نیک و نیک و نیک و نیک	اولی و نیک و نیک و نیک و نیک
ایده و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	ایده و نیک و نیک و نیک و نیک	ایده و نیک و نیک و نیک و نیک
عالمی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	عالمی و نیک و نیک و نیک و نیک	عالمی و نیک و نیک و نیک و نیک
همی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	همی و نیک و نیک و نیک و نیک	همی و نیک و نیک و نیک و نیک
یوزی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	یوزی و نیک و نیک و نیک و نیک	یوزی و نیک و نیک و نیک و نیک
آدم و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	آدم و نیک و نیک و نیک و نیک	آدم و نیک و نیک و نیک و نیک
جودی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک

فقه و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	فقه و نیک و نیک و نیک و نیک	فقه و نیک و نیک و نیک و نیک
طبع و بر روی دلا و دلا طبع و بر روی دلا و دلا	طبع و بر روی دلا و دلا	طبع و بر روی دلا و دلا و دلا
جودی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک
همی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	همی و نیک و نیک و نیک و نیک	همی و نیک و نیک و نیک و نیک
اولی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	اولی و نیک و نیک و نیک و نیک	اولی و نیک و نیک و نیک و نیک
ایده و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	ایده و نیک و نیک و نیک و نیک	ایده و نیک و نیک و نیک و نیک
عالمی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	عالمی و نیک و نیک و نیک و نیک	عالمی و نیک و نیک و نیک و نیک
همی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	همی و نیک و نیک و نیک و نیک	همی و نیک و نیک و نیک و نیک
یوزی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	یوزی و نیک و نیک و نیک و نیک	یوزی و نیک و نیک و نیک و نیک
آدم و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	آدم و نیک و نیک و نیک و نیک	آدم و نیک و نیک و نیک و نیک
جودی و نیک و نیک و نیک و نیک طبع و بر روی دلا و دلا	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک	جودی و نیک و نیک و نیک و نیک

Ek 3: *Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi*'ndeki Özel İsimler Dizini

İsimler ²⁸⁵⁸	Beyit Numarası ²⁸⁵⁹
Şahıs İsimleri	
Âl-i Osmân	291; 325; 2350-88; 2479
Rûm (Rumeli, Osmanlı Avrupası, Balkan) askeri ve beyleri	626-29
Bastiyon Kalesi Beyi	1675-85
Cezayir Beylerbeyi Arap Ahmet Paşa	932-45; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1513
Cezayir Beylerbeyi Kâid Ramazan	927-45-59-61; 1060-61
Don Cuvan	1661; NÜ 634b (minyatür başlığı); 1776, 2023-27
Don Cuvan'ın kardeşi	1661-62
Eski Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa	936-37-38-41-45; NÜ 602b (minyatür başlığı); 1513; 1868
Habib Bey	956
Halkulvâd Kalesi beyi	910-11-14-17-18; NÜ 600b (minyatür başlığı); 922; 1260-75; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1278
Halkulvâd Kalesi beyinin tercümanı	914; NÜ 602b (minyatür başlığı)
Hasan Ağa	765
İspanyol (milleti)	2024
Kapudan (Kılıç Ali Paşa)	479-80-81; 566-81-94-99; 605-08-25-32-42-44; 722-27-27-29-39; 827; 927-29-39; 1227; 1352; 1429; 1512; 1807; 1913-35-40-47; 2123-34
Kara Hasan	766
Keyvan Kethüda Mustafa Bey	NÜ 642a (başlık); 1977-78-79-80-81-82-83-84-85
Mustafa Bey	1987-88-89-90-91
Recep Kapudan	765
Samsoncubaşı	1344-45
Sinan Paşa (Koca Sinan Paşa), Serdar, Vezir, Âsâf, Düstûr, Hısn-ı İslam	330-31-35-53-64; 460-63-80-81-82; NÜ 581b (minyatür başlığı); 485-93-94; 520-61-62-63-70-72-73-74; NÜ 586b (başlık); 579-81-87-90-91-93-99;

²⁸⁵⁸Tabloda fetihnâmenin ana konusu içerisinde bahsi geçen şahıs ve mekân isimleri ile bunların karşılığında kullanılan unvan ve diğer isimlerin beyit numaraları verilmiştir. Şahıs ve mekân isimlerinin hemen ardından “diğer” başlığı altında verilen isim ve mekânlar ise fetihnâmenin ana konusu dışında kalan ve daha ziyade bazı benzetme unsuru olarak kullanılan isim ve mekânlardır.

²⁸⁵⁹Aynı numara silsilesinde olan sayıların ilk haneleri başta yazıldıktan sonra, sonrakilerin sadece son iki hanesi yazılmıştır.

	611-24-27-28-31-34-35-38-39; NÜ 589a (başlık); 642-48-50-51-53-54-55-57-65-76-79-83; NÜ 590b (başlık); 685; 711; NÜ 591b (minyatür başlığı); 714-18-22-25-26-27-30-34-37-43-53-60-77; NÜ 594b (minyatür başlığı); 781-83-88; 803-12-27; NÜ 597b (minyatür başlığı); 854-92-94-97; 907-12-19; NÜ 600b (minyatür başlığı); 924-26-29-33-34-35-39-42-43-44-46-50-53-54-55; NÜ 602b (minyatür başlığı); 981-84-86-88-90-94; 1013-23-24-25-31-34-46-50-58-62-75-77; NÜ 607b (minyatür başlığı); 1107-49-50-51-55-58-60-70-73-74-79; NÜ 611b (minyatür başlığı); 1183; 1204-07-27; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1260-79-80-81-82-84-93-96-97; NÜ 617a-b (Halkulvâd ve Tûnus'un fethine dair tarih manzumeleri); 1315-18-31-34-37-44-46-49-74-79; 1415-16-27-33-42-67-69-70-73; 1534-35-36-39-1543-47-50-59-71; 1612-25-76-80-84-88-90-92-94; 1701-04-24-25-27-28-30-33-36-38-41-49-50-55-57-59-60; NÜ 634b (minyatür başlığı); 1779-82-83; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1794; 1804-05-06-10-13-14-15-20-23-25-30-39-40-46-55-57-58-68-69-96-98-99; 1903-13-28-34-40-47-48-55-61-75-83-84-92-99; 2000-01-19-22-24-26-28-31-33-37-40-42-44-45-55-64-81-84-86-88-90-95-98; 2100-02-09-12-13-15-16-17-19-22-30-32-33-34-40-45-56-62-63-66-71-78-87-90; 2225-27-34-36-39-41-46-47; NÜ 652b (minyatür başlığı); 2258-59-61-62-65-66-67-69; 2360
Sinan Paşa'nın bulunduğu geminin reisi	1684-88-89
Sinan Paşa'nın kâtibi	898; 1750-51-55
Sinan Paşa'nın elçisi	909-10-12-23
Sinan Paşa'nın tellalı	1856-57
Silahtar Ağası Ali Ağa	1335-36
Ser-i küttâb	712
Sultan Selim, Sultan Selim-i Sâni (II. Selim), Şah Selim, Han Selim, Sultan, Şah, Şah-ı cihan, Zıll-ı Hakk, Padişah-ı İslam	T 184a (başlık), 445-48-56-59-73-83; NÜ 581b (minyatür başlığı); 486-87; 506-07-08; NÜ 584a (gazel); 536-56-61; 602-31-81-82; 725-81; 803-12; 1717-27-30-62-67; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1794; 1809, 1901-31-99-2022-31-35-55-83-84-85-86-87-90-96; 2119-21-40-42-62-63; 2205-37-38-40-45-46-47-58-59-61-62-63-64-65-66-67; 2310-40-50; NÜ 657a (gazel); 2354-66
Sultan Murad (III. Murad), Zıll-ı Hakk/Yezdân	364; 2349-50; NÜ 657a (gazel); NÜ 657b (başlık); 2360-69-79-86-89-90; 2489
Şehzade (muhtemelen Sultan III. Murad)	NÜ 576a (başlık); 325

Tunus Hâkimi Emir Ahmed	1261-75; NÜ 615b (minyatür başlığı); 1278
Tunus nâzırı'l-emvâli (Osmanlı tarafı)	1900
Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Paşa	936-37-38-41-45; NÜ 602b (minyatür başlığı); 1513
Venedik Körfezi'ndeki kalenin beyi (düşman tarafı)	2075
Venedik Körfezi'ndeki kalenin elçileri (düşman tarafı)	2077
Diğerleri	
Allah, Sübhân, Hakk, Rahmân, Cebbâr, Hayy u Kadîm, Raûf, Rahîm, Mevlâ, Kadîr, Hâlık, Müsteân, Cevâd, Rabb, Hüdâ, Bârî, Yezdân, Îzid, Cevâd, İlâh, Hâlık	1-3-6-10-16-18-19-22-30-34-50-51-54-56-62-69-73-78-80-88-89-92-94; 102-20-24-31-32-37-38-42-46-47-61-62-63-65-67-71-81-82-91-97; 200-26-29-31-35-42-43-52-54; 322-23-27-29-40-42-67-70; 401-31-33-34-38-39-69; NÜ 578a (başlık); 431-33-34-82; 801; 905-07-08-09-10; 1052; 1143-49-50-51-55-61-70-73-74-76-79-97; 1280; 1319; 1407; 1514-27-35-56-64-76; 1611-59-77-81; 1875-77-80-84-88; 1915-16-19; 2148; 2223-63-64; NÜ 657a (gazel); NÜ 657a (başlık); 2353-54-55-56-57-85; 2467-88-94; 2502
Âdem ile Havvâ, Nûh, Yâkub, Yusuf, Eyyûb, Mûsâ, Süleymân, Îsâ	80-83-84-85-86-88-90; 212; 470; 670-76-79; NÜ 661b (gazel)
Ahmed, Muhammed Mustafa, Resûl, Muhtar, Nebî, Peygamber (s.a.v.)	119-37-57-60-61-66-67-69-74-78-80-98-99; 201-07-08-09-36-39-43-46-54-55-65; 352-54; 900; 2327-28-77-93; 2481-93-97, NÜ 662b (temmet)
Ankâ, Ankâ-i Kâf	825, 2052
Asker-i İslam, Ceyş-i İslam, Cünd-i İslam, Ceyş-i Osmânî	403-21-28-35-46-47-67-73-76-92; 536-69; 653; 591b (minyatür başlığı); NÜ 591b (minyatür başlığı); 713-17-42-61-77-87-89-94-96; 881-95; 960-61-66-89; 1047-50-87-89-91; 1108-48-62; 1208-28-44; 1327-50-58; 1409-74; 1512-13-29-63-73; 1624-37-66-73-83-94; 1724-72-90; 1808-25-46; 2039; 2118-27-29-58-62-82; 2229
Attâr, <i>Mantiku't-tayr</i>	2304-05
Betûl (Hz. Peygamberin kızı Fatıma)	236
Gebr (Mecûsî), Tersâ (Hristyan), Yehûd (Yahudi)	96
Erdevân, Hûşenk	2399; 2400

Ehl-i İslâm (Müslüman)	398; 567; 847-51-53-65-79-87; 904-40-80; 1095; 1255-58-71-90; 1304-94-95; 1400-01-08-40; 1518; 1697; 2017; 2138; 2220-26; 2341
Freng (Fransız, Avrupalı), Arab, Rus	322-80-90-91; 2472
Haccâc-ı Zâlim	290
Hân-ı Fağfür (Çin hükümdarı)	278
Hân-ı Kıpçak	277; 2397
Hızır	302
İslam	329
Kahramân, Sâm, Zâl, Rûstem (Rûyîn-ten), Dârâ, Erdşîr, Feridûn İskender, Hüsrev, Cem	257-59-63-78-87-88-91-92-94-95; 311-14-373; 416-18-19-20-23-71; 722; NÜ 584a (gazel); 1450-51-52-53-73; 2382-92-96; 2055
Kızıl Elma	392
Kisrâ	287; 548
Molla Câmi	1144-45
Mutahhar ²⁸⁶⁰	271
Nâhid, Cemşid	286; 544
Nûşirevân	290; 2442
Rıdvân	2356
Siddîk, Ömer (Hz. Ömer), Faruk, Osman, Ali, Haydar, Hasan, Hüseyin	215-94; T 183b (başlık); 221-26-27-28-30-33; T 184a (başlık); 234-46; 337-38-39-42; 2432
Sîmurg	820
Şâh-ı Acem	2471
Ye'cüc	348
Yer/Mekân İsimleri	
Ali Burcu	747
Avarin ve Avarin Limanı	652-56-57; NÜ 591b (minyatür başlığı); 2118
Bahr-i Sefîd	544; 612; 804; 1056
Bahşiler Adası	2038-42
Bastiyon Kalesi	NÜ 602b (minyatür başlığı); 972-74-76-78-79; 1063-65-66-67-68-71; 1194; 618b (başlık); 1328-30-40-42-49-59-68-95; 1406-09-31-35-37-39-70; 1524; NÜ 625b (başlık); NÜ 626b (başlık); 1639-43-47; 629b (minyatür başlığı); 1649-53-65-68-72; 1674-75; 1714-42-59-86-87
Benefşe Adası	2125
Beşiktaş	NÜ 585b (minyatür başlığı)
Boğaz Hisarı	2168

²⁸⁶⁰Yemenli Zeydîlerin imamıdır. Sinan Paşa, Yemen seferini Mutahhar'a karşı yapmıştır. Bk. Rumûzî, *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*.

Cuhudluk Adası	794
Çeşme	628
Gelibolu	584, NÜ 649a (başlık); 2170
Halkulvâd Kalesi	T 181b (başlık); NÜ 585b (minyatür başlığı); NÜ 591b (minyatür başlığı); NÜ 594b (minyatür başlığı); 807; NÜ 595b (başlık); 828-31-32-47-51-57; 904-07-09-20; NÜ 581b-600b (minyatür başlığı); 622-30-35-85; 857; NÜ 597b (minyatür başlığı); 870-71-75-85-86-88-92-94-97; 904-20-30-35-85; 1000-08-13-23-24-25-44-48-49-50-72-73-80; NÜ 607b-609a (minyatür başlıkları); 1103-24-63-66-76; NÜ 611b (minyatür başlığı); 1188-91-96-98; 1205-43-62-67-69-72-86-95; 1300; NÜ 617a-618b (Halkulvâd'ın fethine dair tarih manzumesi); 1315-24; 629b (minyatür başlığı); 1713-86; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1827-31; NÜ 638a (minyatür başlığı); 1837-41; 2083-2093; 2107; NÜ 652b (minyatür başlığı)
İskele (Eminönü İskeleyi)	565; NÜ 585b (minyatür başlığı)
İspanya	429; 1761, NÜ 634b (minyatür başlığı)
Kalapya Burnu	797
Kızılhisar	647; 2128
Kılavurya	741
Koloz İskeleyi	625
Kostantınıyye/İstanbul, taht-ı saadet, dâr-ı İslâm	491; 531; NÜ 636a (tarih manzumesi); 1858; 2137-43-49-76-80; 2211-21; NÜ 651b (başlık)
Koyun Adası	592
Kulle-i Mâ/Su Kulesi	877-84; NÜ 605a (başlık); 1174-76-81; NÜ 611b (minyatür başlığı); 1187-89
Kumluca Denizi	1166; 1650-66-99
Küçük Bastiyon Kalesi (Halkulvâd/Kumluca Denizi içinde olup diğer adı Müteberka'dır)	1166; 1653-58-63-93; NÜ 631b (başlık); 1695; 1712-15-18-20-28-31-32-34-37-43-45-46-48-49-52-54-60; NÜ 634b (minyatür başlığı); 1788
Malta Adası/Kalesi	NÜ 641a (başlık); 1927-30-38
Mayne Burnu	2125
Mesina Adası	751; NÜ 593b (başlık)
Mısır	951
Milket-i Rûm, Rûm diyarı (Osmanlı Devleti, Anadolu)	391; 2036-37
Mülk-i İslam	422
Mülk-i Efrenc (Avrupa)	2024
Moton	2123
Saragoş Kalesi	750-56

Sarây-ı ʿÂmire (Topkapı Sarayı)	564
Sultan'ın kasrı	537-49-56-57; 2205
Tavşan Adası	2178
Tırnova Kalesi	NÜ 593b (başlık); 768-86
Tunus	935-45-58-60; NÜ 602b (minyatür başlığı); 979-80; 1064-68-72; NÜ 617a-b (Halkulvâd ve Tûnus'un fethine dair tarih manzumeleri); NÜ 626b (başlık); 629b (minyatür başlığı); 1785; NÜ 636b (tarih manzumesi); 1839-40; NÜ 638b (başlık); T 181b (başlık)
Tunus Kalesi	962-63-65-66-68-69-70-81; 1840-42-45
Venedik Körfezi	2041-456-87-88-95
Venedik Körfezi'ndeki kale	2043-44; NÜ 645b (başlık), 2056-65-74-75-2091-99; 2103-05
Yedikule	NÜ 585b (minyatür başlığı)
Yemen, Aden	270; 371
Diğerleri	
Bahr-i Ummân	2452
Çîn	278
Engürüs	380
Enver (benzetme unsuru)	2161
Dîvân-ı Hümâyûn	NÜ 652b (minyatür başlığı)
Haremeny (Mekke-Medîne)	2376
Habeş	1911
Hâne-i Çîn (güzel tasvirlerin bulunduğu yer, resim koleksiyonu,)	2048-2193
Hayber	239
Hıtâ-yıHoten	278
Hind (memleketi)	278
Kâbe	134
Kâf	2402
Kudüs, Aksâ	140-42-43
Mısır ve Şam	263
Mülk-i Sebâ	272
Mülk-i Acem	277; 2397
Mülk-i Hıtâ	2401
Mülk-i İslâm	422
Sahn-ı İrem, Sahn-ı Firdevs	643-58
Sebâ (Sebe) ²⁸⁶¹	371

²⁸⁶¹Yemen'de hüküm sürmüş olan bir devlet.

Sevr ile Cevzâ	1040
Tûbâ, Şecer-i Tûbâ	249; 545
Tûr (Dağı)	46
Yesrib (Medine), Bathâ (Mekke)	123
Zeylâ	273

Ek 4: Tûnus ve Halku'l-vâd Fetihnâmesi'ndeki Deyimsel İfadeler

Deyimsel ifade	Kullanım sayısı	Örnek beyit
Acı söylemek	1	Ḥaşma gönderdi ḥaylî acı kelām İdeler tâ ki 'azm-i rezme kıyām (1780)
Ağız açmamak/açmamak	2	'Ulemâ sırrına dehân açmaz Fuṣalâ remzine beyân açmaz (24) ²⁸⁶²
Ağzının suyu akmak	2	Görüp ol kaçır-ı zer-nigârı revân Baḥrûñ ağzı şuyı aḳar her ân (549) ²⁸⁶³
Akın etmek	2	Milket-i zulmi kılmaga yağmā 'Adl-i şemşîri itdi aḳın aña (318) ²⁸⁶⁴
Aklına bir toz gelmemek	1	Ġârda oldı faḥr-i 'âleme yâr Gelmedi ḥâtırına zerre ğubâr (218)
Altüst olmak	10	Ol gün olmaduĝına feth ü zafer Âşafuñ ḳalbi oldı zir ü zeber (1149) ²⁸⁶⁵
Ayak basmak	4	Ḳaṭ' idüp cümleten ḥicâbı o dem 'Arşa-i lâ-mekâna başdı ḳadem (154) ²⁸⁶⁶
Başı dönmek	1	Heybetin görse ḥüsrev-i ḥâver Bîmden çarḥ gibi başı döner (312)
Başını alıp gitmek	2	Her biri bir diyâra 'azm itdi Ḥavf-ıla başını alup gitdi (2034) ²⁸⁶⁷
Baştan ayaĝa batmak	1	Pây-tâ-ser olup ĝarîḳ-i vişâl Oldı keşf aña şevḳ-i nûr-ı cemâl (170)
Benzi kararmak, kanı kurumak	1	Ḳararup beñzi ḳurımış ḳanı Derdinüñ ölmek idi dermânı (1264)

²⁸⁶² Ayrıca bk. b. 517.

²⁸⁶³ Ayrıca bk. b. 704.

²⁸⁶⁴ Ayrıca bk. b. 502.

²⁸⁶⁵ Ayrıca bk. b. 408-433-867-1000-1250-1412-1642-1683-2149.

²⁸⁶⁶ Ayrıca bk. b. 1989-2472-2474.

²⁸⁶⁷ Ayrıca bk. b. 2155.

Bir pula muhtaç olmak	1	Kāfirūn mālın eyleyüp tārāc Ḳavm-i şūm oldı bir pula muhtāc (1932)
Murada ermek, murat almak	4	Size olur niçe ri‘āyetler Cümleñüz ber-murād olur yek-ser (1320) ²⁸⁶⁸
Can vermek	7	Eyle mest oldı şevḳden ‘asker Ölmege cān virürdi ḡāziler (1607) ²⁸⁶⁹
Cana başa bakmamak	1	Cān-ıla başa bakmayup ḳaṭ‘ ā Bunı vird eylemişdi ehl-i ḡazā (1241)
Canına ateş düşmek	1	Düşmenūñ cānına düşüp āteş Ḥavf-ıla bīme düşdi her ser-keş (792)
Canını kurban eylemek	1	Ol nebī ḥaḳḳı kim yoluñda revān Cānını eyledi saña ḳurbān (82)
Canını, başını veya malını feda etmek	3	Cānını mālını fidā kıldı Kendüyi faḥr-i aşdiḳā kıldı (218) ²⁸⁷⁰
Canından geçmek	4	Terk idüp cān u başı ehl-i ḡalāl Eyler-idi neberd ü ḥarb u ḳıṭāl (1510) ²⁸⁷¹
Cennet kokusu almak	1	Aldı çün verd-i cennetūñ būyın Taḥṭdan ṭutdı taḥṭaya rüyın (2321)
Ciğerini kebab etmek (yakmak)	1	‘Āḳıbet aña çok ‘itāb itdi Cigerin ḳahr-ıla kebāb itdi (2271)
Dinini ve dünyasını inşa etmek, mamur etmek	2	Aña da luṭfuñ-ıla raḥmet ḳıl Dīn ü dünyāsını ‘imāret ḳıl (204) ²⁸⁷²
Dünya başına dar olmak/etmek	3	Rūz u şeb topla dögüp iy yār Düşmenūñ dārın eyle başına dar (931) ²⁸⁷³
Dünyayı tutmak	1	Niçe yirden urıldı surnālar

²⁸⁶⁸ Ayrıca bk. b. 144-181-2489.²⁸⁶⁹ Ayrıca bk. b. 277-304-336-1607-1764-2468.²⁸⁷⁰ Ayrıca bk. b. 252-1029.²⁸⁷¹ Ayrıca bk. b. 1209-1308-1523.²⁸⁷² Ayrıca bk. b. 242.²⁸⁷³ Ayrıca bk. b. 391-1004.

		‘Âlemi tıtdı şûr u ğavġâlar (1459)
Düşmana kılıç koymak	1	Düşmene tiġ koydı şaf-derler Çomadılar ‘adû-yı bedden eşer (1186)
Düşmanı basmak	1	Ġâfil iken ġürûh-ı düşmen-i dîn Başdı anları ġâziyân-ı ġüzîn (1185)
Elden bırakmamak	1	Elîfîdür ‘aşâ-yı mürşid-i râh Çomaz elden anı ten-i âġâh (38)
Gayret kemerini kuşanmak	1	Kemer-i ġayreti kamu ‘asker İki yirden kuşandılar yek-ser (1560)
Gemileri yağlamak	2	Emr kıldı ki keştîler cem‘ â Yaġlanup ‘azm-i remze ġâzır ola (636) ²⁸⁷⁴
Gemilerin yatması	1	Bir gice anda yatdı keştîler Gördi bâķî yaraġın ehl-i sefer (586)
Göġüs germek	2	Baķmayup ehl-i dîn ol âşûba Sîne tıutup tûfeng-ile topa (1027) ²⁸⁷⁵
Gök yüzünü tutmak	1	Gök yüzün tıtdı kan buġârı dilâ Yaġdı yaġmur gibi ġadeng-i kaçâ (1247)
Gönülden çıkarmak	1	Mâsivâyı kamu çıkar dilden Beni kırtar bu kâr-ı müşkilden (58)
Gönle girmek	1	Gönlüme girmesün muġabbet-i ġayr Çılmasun gözlerüm cihânı seyr (60)
Gönüllerin bir olması	1	Çapudân-ıla oldılar yek-dil Ĥâric-i şehri itdiler menzil (566)
Gönlü nurlandırmak	1	Dili mihrûnle pür-ziyâ eyle Seri ‘aşķuñla pür-hevâ eyle (105)
Göz açtırmamak	2	Gözin açdurmayup ‘adûya revân Çop-ıla sûrın itdiler vîrân (1381) ²⁸⁷⁶

²⁸⁷⁴ Ayrıca bk. b. 637.²⁸⁷⁵ Ayrıca bk. b. 1402.²⁸⁷⁶ Ayrıca bk. b. 1404.

Göz dikmek	1	Ğubbe-i dāne oldu ‘āl-ımağām Çörece dikdi gözini bādām (695)
Gözden kaybolmak	2	Çün zühür itdi āfitāb-ı cihān Dīdeden cünd-i zulmet oldu nihān (1912) ²⁸⁷⁷
Günahını yıkamak	1	Āb-ı lutfuñla yu günāhumı heb Şoñ nefesde be-ğakğ-ı fağr-i ‘Arab (202)
İçine korku düşmek (canına titreme düşmek)	1	Hüsni-i tedbiri ile Serdār’uñ Cānına lerze düşdi küffārūñ (730)
İşini bitirmek (öldürmek)	2	Ceyş-i a‘ dāya intikām idelüm Kāfirūñ kārını tamām idelüm (1339) ²⁸⁷⁸
Kan işemek (çok korkmak)	3	Ğahr-ı a‘ dāya eylese āheng Ğan kaçanurdi Engürüs ü Fireng (380) ²⁸⁷⁹
Kana batmak	4	Eyle itdi neberde ceyş āğāz Ğana ġarğ oldu niçe biñ şeh-bāz (1492) ²⁸⁸⁰
Kanına girmek	2	Yir yüzi kana ġarğ olup yek-ser Hün-ı a‘ dāya girdi ġāziler (1480) ²⁸⁸¹
Kalbi titremek	1	Bunlar itdükçe bağrde cevłān Ğalb-i a‘ dāyı itdiler lerzān (837)
Karalar bağlamak (giymek)	1	Dūd-ıla gerdden o gün ‘ālem Ğaralar geydi şan şeb-i mātem (1598)
Karar kılmak	1	Terk idüp kal‘a dögmegi Serdār İki gün dağı itdi anda qarār (b. 1948)
Kararı kalmamak	1	Ğalmaz a‘ dāda zerre deñlü qarār Her birisi kııurdi ‘azm-i firār (316)

²⁸⁷⁷ Ayrıca bk. b. 2060.

²⁸⁷⁸ Ayrıca bk. b. 1322.

²⁸⁷⁹ Ayrıca bk. b. 1453-2023.

²⁸⁸⁰ Ayrıca bk. b. 1480-1504, Gazel-i Münāsib, b. 3.

²⁸⁸¹ Ayrıca bk. b. 866.

Kemer bağlamak	1	Pây-ı sultân-ı dehre kıya serin Hıdmete yine bağlıya kemerin (b. 2238)
Kılıcı uryan etmek (çıkarmak)	1	İttifâk itdiler ki cümle revân Kâfire tîğ-i tîz idüp 'uryân (964)
Kıran girmek	1	Çekdi bir tîğ-i cân-sitânı revân Encüm-i çarha girdi haylî kırân (1201)
Kırdı geçirdi	1	Hamdülil/âh ki tîğ-i sultânî Kırdı giçürdi cünd-i şeytânî (1793)
Korku düşmek	1	Düşdi küffâra bîm-ile heybet Kâdir olmadı ki ide hareket (759)
Korkuya düşmek	2	Ehl-i a' dāya oldu haylî zarar Havfa düşdi 'adū-yı bed-gevher (1104) ²⁸⁸²
Kulu olmak	2	Hân-ı Kıpçak u şâh-ı mülk-i 'Acem Kulı olmağa cân virür her dem (277) ²⁸⁸³
Kuvvet bulmak	1	Ki bulup bunlaruñla kuvvet ü fer Kâl' ayı ehl-i dîne virmeyeler (1196)
Ödü patlamak	1	Bîmden haylî düşmen oldu helâk Havfdan haşmuñ oldu zehresi çâk (835)
Pey-revi olmak (peşi sıra gitmek)	1	Çapudân-ıla begler ağalar Âşafa pey-rev oldılar yek-ser (581)
Revan olmak	1	Emri-y-ile revân olup çapudân Koloz İskeleye'ne gitdi hemân (625)
Sabrı kendine yâr etmek	1	Şabrı yâr idüp âşaf-ı serdâr Bunı vird eylemişdi leyl ü nehâr (1151)
Sel olup akmak	1	Ol-kadar oldu anda harb u kırân Kandan niçe seyl oldu revân (1124)
Tıraş etmek	1	Küfri 'âlemden eylemege tıraş

²⁸⁸² Ayrıca bk. b. 1105.²⁸⁸³ Ayrıca bk. b. 278.

		İtdi tığı sinān ²⁸⁸⁴ -ıla yoldaş (481)
Toprağa salmak	1	Her muraşşa ‘ amūd-ı zer-kārī Hāke şalmışdı serv-i gül-zārı (660)
Lenger koparmak	1	Keştāsinūn kıopardı lengerini ²⁸⁸⁵ Ziynet eyledi ceyş ü ‘ askerini (813)
Lenger salmak	1	Şān/‘ ırşrīn-i şehir idi ki meger Geldiler anda şaldılar lenger (798)
Takati kalmamak	1	‘ Askerūn bu hücumına yārā Tāb u fākat getürmeyüp a‘ dā (1252)
Vaktin dar olması	1	Bilür idi ki eglenilse eger Kātı teng olur idi vakt-i sefer (588)
Varlığını talan etmek	1	Yüridi ehl-i dīn çü bād-ı hāzān Varlığın haşmuñ itdiler tālān (1249)
Varlığını talan etmek	1	Hādd-i imkāndan giçüp ol ān Muştafā itdi varlığın tālān (160)
Varlığını yağma etmek	1	Varlığın haşmuñ itmege yağmā Hāzır oldu niçe hizebr-i veğā (1588)
Velveleye salmak	1	Çünkü haşmetle geldi iskeleye Düşmen-i dīni şaldı velveleye (565)
Yele vermek	1	Top degül yakdılar hışārını Yile virdi ‘ adū kararını (1023)
Yeri göğü tutmak	2	Māh-ı mezbūruñ oldu çün heşti Ceyş tıtdı fezā-y-ıla deşti (1357) ²⁸⁸⁶
Yerle bir etmek	6	Kāvm-i a‘ dāyı gāziyān-ı cihān Eyledi cümle hāk-ile yeksān (1641) ²⁸⁸⁷
Yokluk iklimine sefer etmek, yokluk iklimini	2	Hāvf-ı tığın görüp Muṭahhar ²⁸⁸⁸ -ı har

²⁸⁸⁴ Sinan Paşa ismine de işaret vardır.

²⁸⁸⁵ Lenger koparmak ifadesi *demir almak* anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır.

²⁸⁸⁶ Ayrıca bk. b. 1618.

²⁸⁸⁷ Ayrıca bk. b. 389-1187-1495-1768-1794.

²⁸⁸⁸ Şairin *Nāme-i Fütūh-ı Yemen* adlı eserinde ismi geçen ve Sinan Paşa'nın Yemen'de kendisine karşı mücadele ettiği Zeydî imamının adıdır.

yer edinmek		‘Adem iklîmine dek itdi sefer (271) ²⁸⁸⁹
Yoktan var etmek	1	İy bizi yokdan eyleyen icād Bizi itdün çü luṭfuña mu‘ tād (109)
Yüz tutmak	5	Çıkduğı dem qaraya ehl-i hüdā Çünkü yüz tıtdı düşmen-i bed-rā (855) ²⁸⁹⁰
Yüz vurmak	4	Hakḳ’a ḥamd eyleyüp şenā itdi Yüz urup ḥazrete du‘ ā itdi (1681) ²⁸⁹¹
Yüz sürmek	5	Burc u bārūsı çarḥdan ber-ter Yüz sürer ayağına baḥr-ıla ber (839) ²⁸⁹²
Yüzü suyuna yaratılmak	1	Hâtemü’l-enbiyā için ki revān Yüzi şuyına yaradıldı cihān (91)
Yüzü sararmak	1	Eyle deprendi bād-ı ceng-i neberd Bîmden ḥaşmuñ oldı çehresi zerd (1458)
Zahmet çekmemek	1	Bunda siz zevḳ-ile ḥuzûr eyleñ Çekmeyüp zaḥmeti sürûr eyleñ (610)
Zebun olmak, etmek	9	Düşmen-i dîni eyle kıldı zebûn Terk-i heycâyı itdiler kânûn (397) ²⁸⁹³

²⁸⁸⁹ Ayrıca bk. b. 384.

²⁸⁹⁰ Ayrıca bk. b. 870-1374-1513-1602.

²⁸⁹¹ Ayrıca bk. b. 943-1733-1734.

²⁸⁹² Ayrıca bk. 276-544-2163-2174.

²⁸⁹³ Ayrıca bk. b. 62-419-434-435-1012-1015-2396-2414.